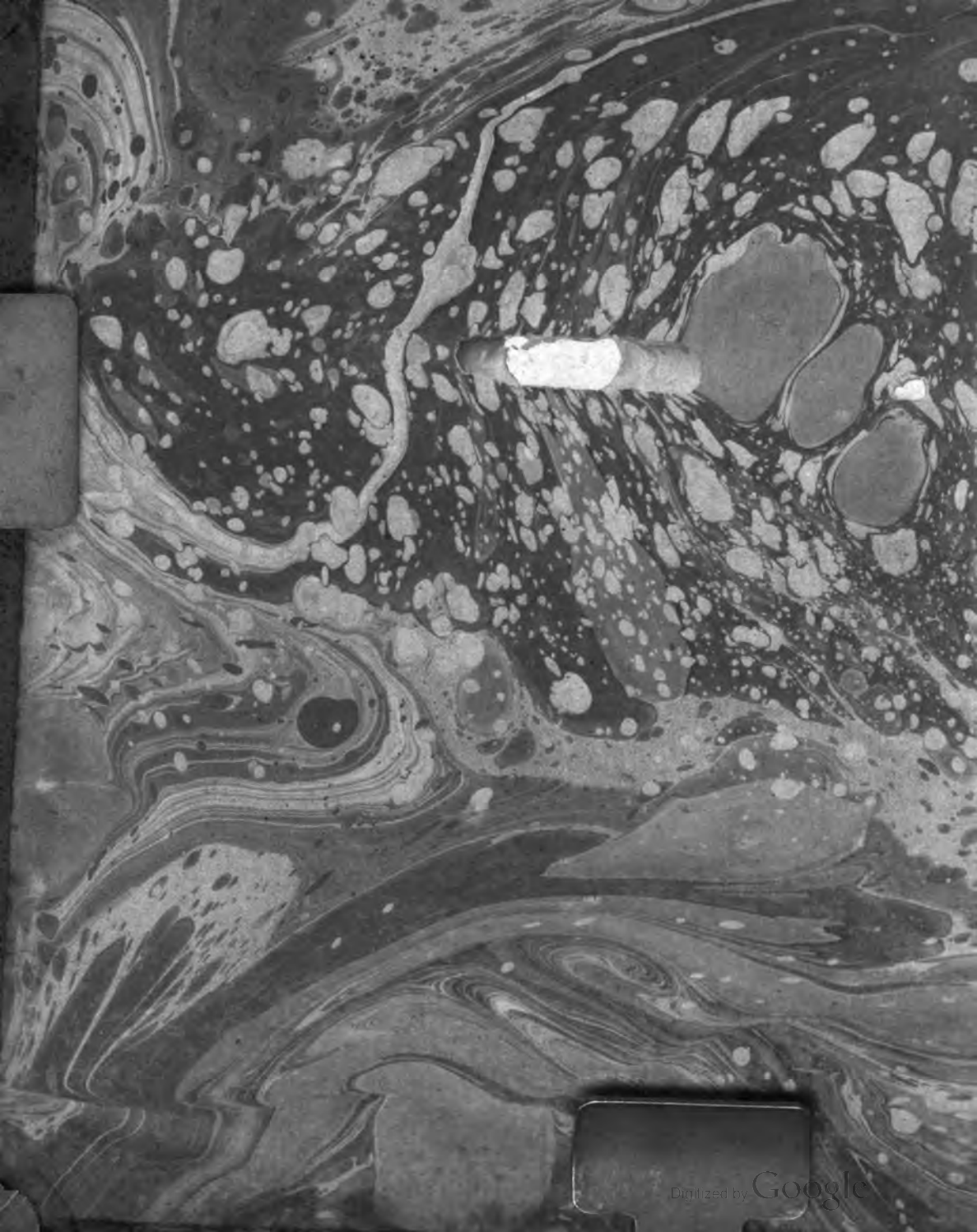
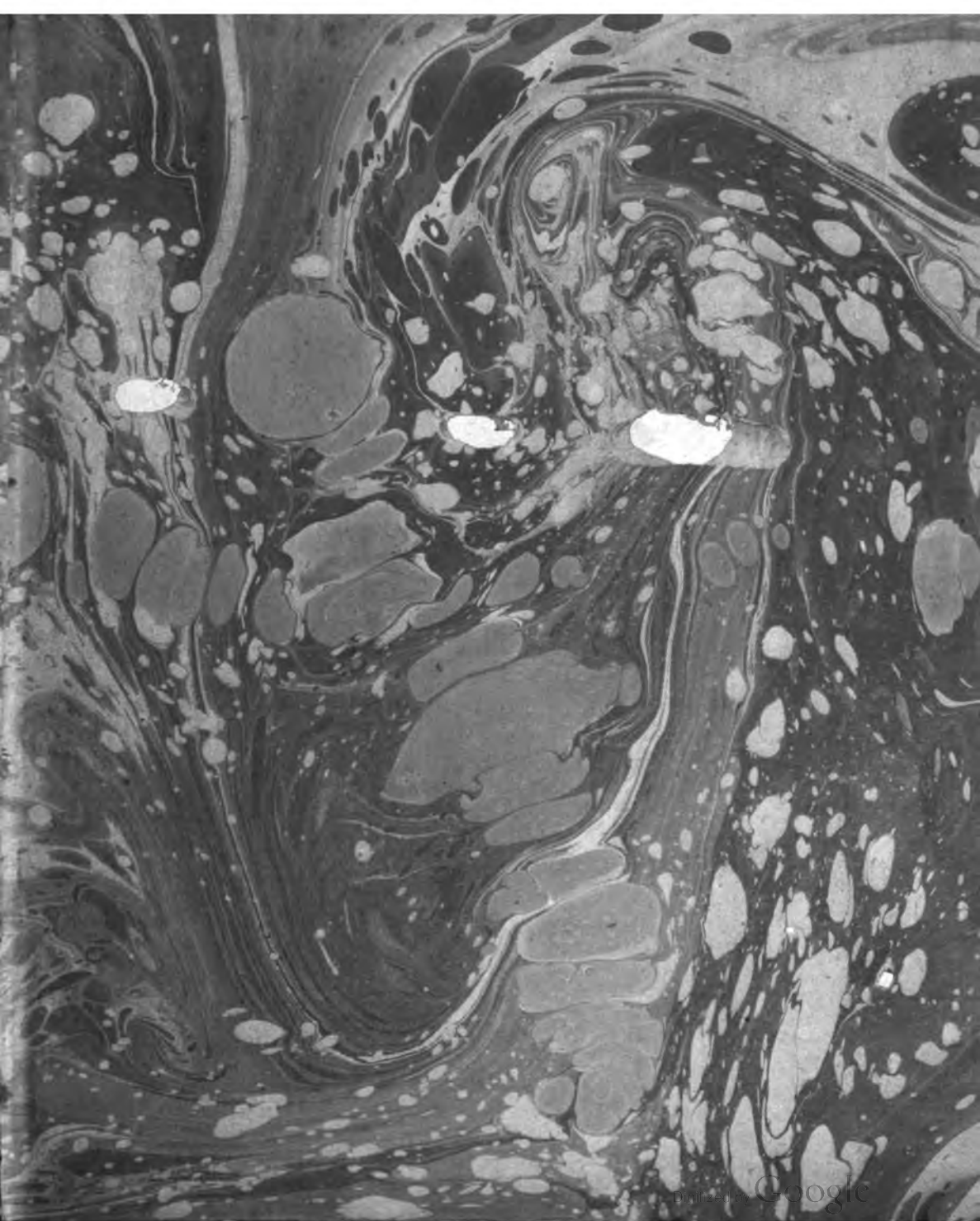

Polem. 812.

40

ARCANA ATHEISMI

REVELATA,

Philosophice & Paradoxè refutata,

• *Examine Tractatus*

THEOLOGICO-POLITICI.

Per FRANCISCUM CUPERUM

Amstelodamensem.

Duobus Libris comprehensa:

*Priori ipse Tractatus examinatur atque refellitur. Altero ipsissima
Atheorum, primo contra Sacram Scripturam, deinde contra reli-
gionem & Dei existentiam argumenta, explicantur atque ener-
vantur, & Deum esse novis argumentis demonstratur.*

Operi præfixa est Præfatio, ad operis intellectum penitus necessaria: & in calce
additamenta & mutationes nonnullæ, itidem necessariae.

ROTTERDAMI,

Apud ISAACUM NÆRANUM, Anno 1676.

P R O O E M I U M

Totius operis rationem complectens.

Quando bona causa, apud cordatos Iudices, male defenditur, & nulla ad ejus defensionem, præter invalida proferuntur argumenta, impossibile est, ut non magna oboriatur ad minimum suspicio de causæ iniquitate. Cum autem à teneris (ut ajunt) unguiculis mihi inter Atheos versari & educari contigerit, quos argumenta, quibus vulgo esse Deum demonstrare conantur veritatis professores, frequenter examinantes, & eorum imbecillitatem detegentes audiivi (quod non nisi inter eos quos secum sentire credunt, facere audent) adactus fui de solidiore & compendiosiori via, qua de Dei existentia certi esse possemus, deliberare. Præsertim cum viderem, paucis abhinc annis, tot homines, eosque solertes & sagaces, passim ad Atheismum ruere. Quod cum scirem non aliunde accidere, quam quia argumenta quædam, quibus hætenus sibi satisfecerant, invalida esse comperirent, ad *Tractatus Theologico-Politici* refutationem, primus omnium, quantum audiivi, me accinxi, eamque absolvi. Verum quoniam hæc causa mihi admodum ardua videretur, nequaquam festinandam esse editionem duxi, donec quantum in me fuit experirer, an justas editionem supprimendi rationes invenire, vel ab aliis investigare possem. Præsertim cum hic nova quædam, & quamplurimis inaudita, & pro absurdis à plerisque reputata, defendenda susceperim.

In quibus tamen credo, me, sicubi aberravero, veniam, si recte sentiam, laudem expectare posse: quandoquidem hæc non tantum cum multis communicaverim, examinaverim, judicio & examini etiam eorum, quos sciebam contrariam à mea sententiam, acerrime, & magna cum subtilitate defendere, quantum & quoties potui, subjeci, ne in tam ponderoso negotio temere quid egisse merito ac jure accusari possem. Et in eo sane tantopere invigilavi, ac desudavi, ut quosdam invitos ad examinandum sollicitare & adigere non destiterim. Nec tamen hætenus quidquam occurrit, quod me ab editione deter-

rere,

P R O O E M I U M.

rere, vel à sententia dimovere potuerit. Cum ergo Christiani hominis officium sit, ea quæ aliis utilia fore confidit, quando non est spes quod vel sponte, vel ab aliis ista sint accepturi (quæ me jam dudum fefellit) liberaliter communicare; non permisit conscientia, ut hæc diutius premerem: ne omnium longe optima causa detrimentum capiat ex eo, quod ei legitima defensio non accommodetur. Quamvis enim alii hic operam & diligentiam non mediocrem adhibuerint, non tamen adeo feliciter omnia mihi affecuti esse videbantur, ut ipsorum industriæ per me non aliquid accedere posset. Nunc igitur in apertum prodeco, sperans non inutile fore, ut hæc mea aliorum laboribus accedant.

Ut vero instituti mei ratio, qua religionis veritatem & certitudinem, contra Atheorum insultus munire sum conatus, accuratius innotescat, omnino proficuum existimavi, totius tractationis rationem præmittere.

Primo itaque advertendum est, me naturalem rationem in religionis negotio pro norma aut iudice controversiarum non admittere: (prout Lib. 2. cap. 12 accuratius est explicatum) & per eam intelligere ratiocinationes, ex innatis homini affectibus & passionibus legitime deductas. Ea vero quæ ex demonstrationibus mathematicis, vel ex sensuum externorum testimonio certa esse constat, lubens admitto; nec quidquam in religione verum esse posse existimo, quod illis est contrarium.

2. Rectam sive sanam rationem appello, ratiocinationes, ex clarissimis, & apud neminem controversis Sacræ Scripturæ sensibus, vel ex expressis verbis in Scriptura contentis, vel per legitimam consequentiam elicitas. Naturalem autem intellectum, sive intelligendi, cogitandi, vel affirmandi aut negandi facultatem, unicum esse instrumentum vel medium agnosco, quo veritas percipi & indagari possit.

3. Nullas notiones, nulla principia in Philosophia admitto, præter ea quæ de novo examinata certa & vera esse deprehenduntur. Ea vero lubens admitto, ne ullum religionis caput, ejusve particula illis sit contraria.

4. Antequam autem Deum existere vel non existere, Christianam Religio-

Religionem veram aut falsam esse præsupponatur, id de novo rigide & severiter examinari lubens concedo.

5. Religionis Christianæ præceptorum, si ex naturalis rationis norma explicentur, sensum plane perverti & corrumpi, imo in contrarium sensum passim detorqueri à Christianis existimo. Atque istius rei hanc esse causam judico, quia quid recta ratio sit non satis distinguunt, eamque in multis rebus ex innatis humanæ naturæ affectibus metiuntur.

6. Si quid in Philosophia certum esse posse statuitur, quod in religione sit falsum, merum Atheismus, vel saltem stratam ad eam viam esse existimo; & isto nomine pessime Philosophiam à Theologia separari.

7. Affectus & passiones, Jesu Christi mandatis contrarias, sive quæ nos ad ea quæ Ipse prohibuit sectanda stimulant, per se vel sua natura non esse malas, nec ex peccato originali (quod vocant) vel Adami lapsu, malayæ consuetudine ortas, sed à Deo in creatione humanæ naturæ insitas & inditas esse existimo.

8. Ex Natura vel lumine naturali aliquid demonstrari id solum dici debere existimo, quod ex eo invenitur, quamvis nihil antea unquam ea de re audiveris. Ad ista qui sedulo attenderit, tractatum quem exhibeo, non sine emolumento evolvit, & rationem qua religio hic contra Atheos defenditur penitus intelliget.

Cum igitur Athei, ob nominis invidiam, & causæ periculum, occultius agere consueverint & cogantur, idem hic ab Adversario nostro fieri debuit: in quo excusationem obtinere posset, modo causæ suæ patrociniū in legitima argumentatione, non vero in fallaciis, imposturis, mendaciis, ambiguitatibus & absurdis falsisque præsuppositis, absque ulla probatione quæ sivisset. Nunc vero ostendere videtur se non eo animo scripsisse, ut in tam gravi & periculosa (si in ea à veritate aberrare contigerit) quæstione, ab aliis erudiri posset aut vellet, sed ut per fas nefasque, per assertiones & argumenta, quas ipse falsas esse sciebat, homines in suas partes abduceret. Quod sane neminem præter eum decet, qui jam certo certius apud animum suum constituit, numquam credere esse Deum. Naturæ conditorem & gubernatorem, qui pietatem remunerari, & scelera plectere possit aut velit;

velit; non vero eum qui pietatis est studiosus.

Iraque non (prout debuerat) subobscurè demonstrare conatur, non existerè Naturæ conditorem & gubernatorem, sed istud in omnibus tractatus sui capitibus, tanquam axioma certissimum præsupponit, eique cætera, quæ hic tractat, superstruit. Quod hic supervacaneum foret ostendere, cum id per totum tractatum palam fecerim. Inspiciantur modo illa quæ Adversarius sub finem pag. 31 & pag. 32 cap. 3. item cap. 14 pag. 164. toto differit, nec amplius dubitandi locus, credo, superesse poterit.

Quod ut facilius persuadeat, sub specie explicationis Sacræ Scripturæ, & dogmatum fidei, subdole ostendere conatur, omnia Religionis Christianæ capita, nihil præter figmenta & deliria esse. Quem in finem Theologiæ à Philosophia separationem urget, quo liberius, sub Philosophiæ nomine, Atheistica dogmata inculcare concedatur, & vulgus, si quid obstrepat ista religionem pervertere, placari possit, dicendo (quod jam dudum à Theologis prætendi cœpit) in Philosophia verum esse posse, quod in Theologia sit falsum, & vice versa, Philosophiam enim regnum veritatis, Theologiam pietatis, & devotionis (id est deliriorum & stultitiæ) appellari vult, ut populus specioso pietatis titulo, à Philosophis placide gubernari, & metu divinorum suppliciorum, in officio contineri possit. Quod magnum Monarchici regiminis arcanum esse affirmat. Dicit enim in præfatione pag. 2 lin. 12, 13, 14, *homines non nisi durante metu, superstitione conflictari, eaque NB. omnia, quæ NB. unquam vana religione coluerunt, nihil præter mera phantasmata, animique tristis & timidi fuisse deliria.* Scio versipellem Adversarium vocem *vana* interposuisse, ut invidiam vana explicatione declinaret, declarando se non de vera, sed *vana* religione locutum fuisse. Sed qui cætera, quæ modo indicavimus, & in refutatione nostra passim docuimus ruminaverit, facile videbit, ipsum per veram religionem nihil præter vitam, ex usu Reipublicæ, secundum leges Politicas, idque per inevitabiliter necessarias Naturæ leges, quas nemo transgredi ullo modo possit, institutam, intelligere: ac propterea per *vanam religionem* omnem, quæ unquam à Mose, Christo, & ante Legem, ab ipso Universi conditore, à nobis instituta esse creditur, intelligere.

Quam

Quam adeo execrabilem opinionem, pro certissimo fundamento, & indubitato axiomate præsupponens, omnia religionis capita, per dolosas, captiosas & ambiguas ambages subvertere satagit; & per seriose & scurruliter propositos sarcasmos, quibus ea talibus, qui quid dicere velit intelligunt, deridenda proprinat, ingeniose convellere, & ut pro ridiculis & absurdis agnoscantur efficere studet.

Quem in finem omnia ista sub speciosis titulis, explicationis dogmatum Sacræ Scripturæ, & defensionis istius divinæ autoritatis, methodi qua intelligi debeat & interpretanda sit, quo pacto absque ullo scrupulo pro divina agnosci possit, & quænam fundamentalia fidei sint dogmata, multisque similibus, adeo seriose & severa oratione & gestibus proponit, ut qui ista penitus intelligunt, his risus adeo vehemens oboriri necesse sit, ut venter & maxilla, ne rumpan- tur, manuum compressione munire necesse habeant. Quo nullum magis efficax medium excogitari potest, ad homines carnales, mentis acumine præditos, ab istorum professione deterrendum, ne se perspicacium istorum Atheorum ludibrio & cachinnis exponant: cum nec religionem defendere, nec ipsorum objectiones se diluere posse, propter supinam qua religionem semper tractaverunt negligentiam experiuntur.

Quod sub opinionum quorundam absurdorum scuto, quæ inter Theologos vigent, tanto tuavius efficere potest, fatalem ipsi Naturæ inlitam in agendo & existendo necessitatem, divina & æterna decreta (quibus Theologi non pauci omnia alligata esse insipienter credunt) appellando; divina attributa nec ab essentia divina, nec à se invicem distinguendo, infinitam ipsi ratione extensionis essen- tiam, vel etiam omnis extensionis expertem, attribuendo, & similium non paucorum. Quas cum pro veris amplectuntur, impossibile est ut ipsius tela repellere possint. & ad Atheismum ruere non cogantur.

Itaque capite primo de *Prophetia* ostendere an nititur, eam nihil aliud fuisse, quam phantasmata & imaginationes, hominibus phan- tasticis, melancholicis & delirantibus, vel vigilantibus, vel somniantibus objectas: atque eas Dei mentem & revelationem sive decreta fuisse appellatas, quemadmodum pag. 13 lin. 24 & seqq. expresse declarat. Ad quod demonstrandum ne unicam quidem rationem pro- fert,

fert, sed nil nisi captiunculas. Et per longas ambages, quibus rudiorum animum obruit & conturbat, cum ad rem nihil revera faciant, ut quo ista tendant perspicere nequeant, efficere conatur, ut quid Scriptura dicere velit capere nequeant, & suspicionem ipsis moveat, quod Scriptura ipsa per *Prophetiam* nihil præter imaginationes Prophetarum intelligat, quod ipse optime novit plane esse falsum.

Quo pacto cum lectorum animos, per ea quæ ipse novit esse falsa, confusos reddidit, secundo capite nihil aliud intendere videtur, quam ostendere, Prophetas fuisse homines fanaticos, qui sibi multa vana & ridicula se videre & audire imaginabantur, stupidos, & ad quidvis audendum promptos, quales nostro ævo fuere *Giftheyl, Rothens, Sebat hai Sebi*, aliique similes, qui Regibus nonnunquam formidolosi extitere, & populum insanum in suas partes abduxerunt. Quod ex iis quæ in ipsa Scriptura de Prophetis scripta reperiuntur, ostendere fuit conatus. Quæ adeo ridicula & absurda esse innuit, ut ab homine sagaci facile deprehendi possit, ea ab insanis potius quam à sapientibus esse profecta & recepta. Nos vero utrobique docuimus, rem longe aliter sese habere, & nihil ibi reperi, quod non verum sit & sapienter dictum atque prolatum: & adversarium nihil eorum quæ asseruit ostendisse esse verum.

Capite tertio, contra vulgarem Theologorum opinionem asserit, Hæbræis nihil præter terrena commoda à Deo fuisse concessa, vel expresse promissa; sed præter istud, eos nihil felicitatis præ reliquis nationibus habuisse, nec habere potuisse. Quod ut evincat, pag. 31 & 32 declarat, se nullum præter ipsam Naturam Deum agnoscere, atque respectu hominum nullam aliam esse directionem Dei, præter humanam solertiam atque prudentiam. Ac præterea declarat se credere, omnia quæ in toto Universo fiunt vel existunt, necessario ab ipsius Naturæ cursu necessario & inevitabili proficisci. Quas adeo vefanas & abominandas opiniones in toto tractatu ne verbulo quidem adstruere conatur esse veras. Et tamen ex istis omnia quæ postmodum disserit, concludit esse certa. Ac primo quidem, Hæbræos nihil omnino præ cæteris nationibus singulare habere potuisse. Quod etiamsi optime noverit, à Scriptoribus librorum Biblicorum longe aliter fuisse creditum, simulat tamen se ostensurum, nullam aliam
istorum

istorum fuisse mentem. Atque in eum finem magna cum subtilitate multa Scripturæ loca scurriliter profert, quæ omnia, propter imperitiores nihil simile continere demonstravimus.

Post ista omnia capite quarto, sub titulo *Legis Divinae explanationis*, Lectoribus suam, de omnium entium, per naturalium causarum æternam & immutabilem concatenationem, in agendo & movendo necessitate, opinionem insufurrat; non quidem eam ulla demonstratione fulciendo (quod toto isto Tractatu, in illis quæ audacter asseverat, factitat) sed tantum per ambages & amphibolias eam ita explicando, ut quamvis nihil minus faciat, eam probare videri velit. Ubi pag. 44 miris modis se torquet, ad explicandum quomodo humanæ leges, quas homines ex fatali necessitate Naturæ ferre statuit, ab hominum tamen placito pendere dici possint. Quod æque facile assequitur, quam si quis assereret, ignem ex placito suo urere vel calefacere. Cumque Naturam pro Deo habeat, vel potius nihil præter eam agnoscat, docet hominis summum bonum in cognitione & amore rerum naturalium consistere, quod & præcedenti cap. 3. pag. 32, 33 fecerat. Idque ex ipsa Scriptura se ostendere simulat. Quibus omnibus nostram refutationem opposuimus.

Quintum caput de ceremoniis primum agit, deinde de fide historiarum. De prioribus (inter quas pag. 62 *orationes externas* id est preces annu nerat) ostendere conatur, eas nec ad beatitudinem, nec ad virtutem pertinere pag. 55. lin. 12, 13, & quod mirere, *nec ad Legem Divinam*; quod perinde est ac si diceret, eas non exerceri ex fatali omnium entium in agendo necessitate, quam tamen mordicus defendit omnibus rebus inesse. Idque non secus ac præcedentia, ex ipsa Scriptura se demonstraturum subdole prætendit, easque ad nihil aliud à scriptoribus Biblicis confictas esse, quam ut nugis istis hominum stupidissimorum animi ad servilem devotionem incitarentur. Deinde pag. 61 circa finem de historiis Biblicis agere instituit, atque ostendere, vel potius indicare, non opus esse ut quisquam eas veras esse credat, præter eos quibus propter ingenii stupiditatem persuaderi nequit, omnem religionem in gratiam eorum qui rempublicam regunt, esse confictam, ut subditos in officio continere possint, pag. 64 & alibi. Quæ omnia à nobis falsa esse ostenduntur.

P R O O E M I U M.

Sexto capite ex præsupposito quod omnia necessario, per insitam Naturæ omnium causarum æternam & immutabilem concatenationem (quod nunquam demonstrare est conatus) fiunt & existunt, ostendere conatur, nulla vera miracula, id est res quæ ab ipso Naturæ ordine non necessario fluunt, unquam esse facta, nec fieri posse. Et quæcunque talia in Scriptura reperiuntur, nihil esse quam relationes rerum naturalium, mala fide traditas, pag. 76, 77, 78, nimirum vel causas naturales, à quibus ista sint producta, silentio involvendo, & mendacia quædam adjiciendo, vel etiam quod scriptor delirus crediderit se audire & videre, quæ nullibi quam in ipsius phantasia per imaginationem extarent. Quod postquam frustraneo conatu demonstrare tentavit, secundo conatur, vel saltem simulat se velle ostendere, ex miraculis non posse evinci esse Deum. Cui tertio subiungit simulatam probationem, in ipsa Scriptura per miracula nihil præter fatalem omnium rerum in agendo necessitatem intelligi. Cui quarto loco subnectit dissertationem, qua id quod primo loco ipsum ostendere velle indicavi, ulterius persequitur. Quibus omnibus, non modo nostras refutationes, sed etiam contrarias demonstrationes opposuimus.

Capite septimo, obtentu methodum tradendi, ad Sacram Scripturam interpretandum accommodata, quidquid potest corradit, quo ejus auctoritatem lubricam reddat, & ostendat ejus sensum penitus esse impervestigabilem.

Primum istud capitibus quinque subsequentibus persequitur, ostendens quantum potest, libros istos nullius plane debere esse auctoritatis. Et primo quidem capite octavo de 12 prioribus libris Biblicis ostendere pertentat, eos non modo non à Mose, vel illis qui vulgo putantur, sed multis post mortem Moïsis seculis ab Ezra confictos, & populo stupido, partim per vim, partim per imposturas obtrusos esse. Idque ex quibusdam indiciis, in libris ipsis occurrentibus, evincere conatur. Quæ omnia à nobis presso pede refelluntur.

Capite nono ex iisdem libris multa congeffit loca, quibus ostendat, eos ab Ezra confictos esse, & in illis contraria sibi invicem, falsa, absurda, confusa & impossibilia contineri credit.

Decimo capite idem quod superioribus tribus capitibus fecerat, de

de reliquis Veteris Instrumenti libris, adversarius demonstraturum se prætendit, eos videlicet nihil esse, nisi fragmenta, eaque depravata, mendaciis & absurditatibus referta, & multis seculis post authorum, quorum nomina præ se ferunt, mortem, demum conscripra.

Undecimo capite demonstrare satagit, Apostolos miris præstigiis, mendaciis & dogmatibus, ad hominum stolidas imaginationes, & insanas libidines accommodatis, eorum animos ad Christianam Religionem amplectendum compulisse, idque sub prætextu juris, quod doctoribus competere prætendit, illos facere potuisse existimat. Ad quod ostendendum non modo multa futilia profert, sed insuper verba Scripturæ malitiose pervertit.

Capite duodecimo vult ostendere, nihil pro Scriptura, Lege vel verbo Dei esse habendum, nisi quod per Universales istas Leges Naturæ, sive fatalem omnium entium in agendo necessitatem, ab hominibus fiat. Idque scurriliter asserit indicari istis Scripturæ verbis; quibus Deus se Legem suam hominum mentibus inscripturum promissit Jer. 31. 33. Et impiam hanc opinionem miris verborum involucribus pag. 144, 145 exornat. Deinde pag. 146 ostendere annitur, omnem quæ Legibus, Templo, Ritibus, Scripturæ, & quidquid tandem sit, adscribitur sanctitatem, nihil aliud esse quam hominum insana commenta: nihilque esse Sacrum, nisi quod homines sacrum esse vana persuasionem credunt. Non opus est ubique repetere, nos Adversarii opiniones & argumentationes refutasse.

Atque ita omnibus religionis fundamentis & partibus rejectis, ad id quod intendebat, capite decimo tertio viam sternere incipit, videlicet descriptionem optimæ Politicæ, in qua Athei secure, absque periculo ut à plebe dilacerentur, degere, & iis qui perspicacis sunt ingenii, impias suas opiniones impune persuadere possint. Eosque rationem docere, qua Deum, id est mundum, ex toto corde diligere, ejusque voluptatibus tranquille, quantum fieri possit, frui queant: exturbando videlicet ex animis suis omnem divinæ vindictæ metum, & populi rabiem mitigando. Idque hoc pacto obtineri posse non illepide docet, ut ex Authoritate Magistratus Philosophia (ita enim Atheorum furores appellari vellent) à Theologia separetur, & cuivis

P R O O E M I U M.

interdicatur, id quod ratio certum esse docet, ad Theologiam sive religionem applicare. Concionatores constituat, quibus injungatur, populum nihil aliud de Deo docere, quam quod omnia creaverit, regit, peccatores contumaces horrendis poenis sit affecturus, & ne Philosophis propter eorum opiniones noceat; proximum non esse injuria afficiendum, & similia pauca, sine quibus reipublicæ tranquillitas conservari nequeat. Atque ista omnia usque cap. 16 sub speciosis titulis, ex ipsa Scriptura (quam contrarium evidentissime docere optime novit, exceptis pauculis istis postremo recitatis) inculcare contendit. Nos vero in omnibus adversarii assertionibus, non tantum ostendimus, ipsum nihil eorum demonstrare potuisse, verum etiam nostras de istis rebus opiniones, cum Philosophia & sana ratione optimè convenire. Reliqua vero Tractatus istius capita, quibus de Reipublicæ forma agit, prætermisimus, quia nos ista non tangunt.

At vero quandoquidem Adversarius, hoc suo Tractatu in paucis serio egerit, & ea quæ ad Atheismi propugnationem faciunt, non ausus fuerit publice proferre, meritò quis existimabit, nos, quamvis totum istum Tractatum solidissime refutaverimus, causæ minime satisfecisse. Ipse enim Adversarius non obscure indicavit, non modo multa alia Sacris Literis objici posse, præter ea quæ jam ab ipso sunt prolata; verum etiam minime esse dubitandum, quin sagacissimi isti homines, non modo ad Christianorum pro Religione Christiana argumenta, solidas habituri sint refutationes, sed plurima etiam argumenta, quibus ostendere possint, nullum existere Mundi Creatorem & Governatorem. Quod cum mihi, ab infantia inter Atheos educato, non sit incognitum (Atheos videlicet multa habere, quibus sibi ipsis mirum in modum blandiantur) omnino necesse esse existimaui ulterius procedere: atque reliquas eorum secretas objectiones & argumentationes, quas partim ex manuscriptis, mihi hinc inde communicatis, partim aliunde hausi, ad luminis naturalis, per divinas Sacræ Scripturæ revelationes accuratius excultæ obrussam, trutinare. Atque in eum finem alterum librum adjeci, cujus contenta breviter hic exponere, non ingratum nec inutile fore lectoribus confido.

Ita-

P R O O E M I U M.

Itaque primo capite præcipua Veteris Instrumenti loca, quæ quidem mihi in speciem aliquid contrarietatis habere videbantur, partim ex aliorum conciliationibus, partim etiam noviter excogitatis, minime pugnare demonstravi.

Quod item secundo capite de similibus in Novo Fœdere locis ostendere sum aggressus. Cum vero multa loca omissem, quæ mihi non necesse videbatur adjicere (putabam enim ex illis quæ posueram conciliationem eorum peti posse) postmodum in mentem venit, adversarios hinc calumniandi causam arripere posse, in fine tractatus reliqua in Bibliis occurrentia loca, quæ nonnulli contraria esse prætendunt, una cum eorum conciliatione adjeci. Cui conciliationi regulas aliquot præmisi, quibus omnia loca, quæ à nonnullis nugatoribus ad locorum contrariorum numerum augendum, ea præpostere juxta se invicem collocando, sibi invicem contraria faciunt, enodare queant.

Tertium caput de istiusmodi rebus agit, quas Adversarii in Veteri Fœdere pro absurdis habent, quæ ab eorum insultibus vindicantur.

• Quartum idem in libris Novi Fœderis exequitur, nec non de locis agit, ab Apostolis & Jesu Christo ex Veteri Fœdere (quod Adversarii volunt) perperam allegatis.

Quintum de istis absurditatibus agit, quæ Utrique Fœderi sunt communes.

Quibus omnibus capite sexto, demonstratiuncula adjicitur, de certitudine & veritate Sacræ Scripturæ. Quæ cum illis quæ Libro primo cap. 12 de ejusdem depravatione disputantur conjungenda est.

Capite septimo multa Atheorum argumenta adjeci, quibus ex ipsa Natura adstruere conantur, eam docere non esse Deum, & singulorum novam solutionem.

Capite octavo alia ipsorum argumenta, prioribus subtiliora, quibus ostendere conantur non esse Deum, examinaui, & prorsus invalida esse, ex ipsa Philosophia demonstravi.

Quibus omnibus, aliorum pro divina existentia argumenta, una cum

P R O O E M I U M.

cum eorundem Atheistica refutatione, & nostra eorum refutationis enervatione, adjeci capite nono.

Atque decimo capite ostendo, quamvis nec Dei existentia, nec ulla religionis pars ex solo naturali lumine deduci posset, inde tamen minime concludi posse, non esse Deum, neque veram religionem.

Atque ita omnibus Atheorum argumentis enucleatis atque enervatis, ipse tredecim Argumenta, capite undecimo addidi, quibus existentiam Dei solide adstruo.

Quæ cum ex solo lumine naturali non sint desumpta, ac præterea in præcedentibus ejus vires in hac disputatione non multum valere indicaverim, placuit corondis loco dissertatiunculam, de judice & norma controversiarum fidei, item de ratione & methodo Sacram Scripturam intelligendi atque interpretandi, capite duodecimo adnectere.

Quæ omnia eo animo à me præstita sunt, ut alios, qui me eruditione & mentis acumine superant, incitem, ut ista à me inchoata, ulterius persequantur, & ad majorem perfectionem perducant. Itidem ut omnes intelligant religionis & Dei cognitionis certitudinem minime esse Mathematicam, sed in maxima tantum verisimilitudine fundatam, adeo ut fide sola, ex verbi Divini prædicatione concepta, recipi Hebr. xi. 6, coll. cum Rom. io. 14, 15, 17, non vero infallibiliter sciri debeat. Si enim certa scientia hic locum haberet, tum fides esset destructa. Quocirca nisi sedulo ad id attendatur, fidem cum Mathematicis demonstrationibus non posse consistere, necessario ad Atheismum est deveniendum. Omnis enim demonstratio numerando & mensurando fit, quas in Religionis negotio locum habere non posse, per se patet.

Non minori cum periculo religionem defendunt, qui Deum Ens esse urgent non extensum, non in loco nec in tempore existens. Si enim hæc tria ab essentia Dei removeantur, omnino Deum esse negatur. Non enim concipi potest, Ens quod nullam extensionem habet, essentiam habere posse, vel quod nec in loco, nec in tempore existit, ullibi vel unquam existere, Atque ita hæc opinio mihi me-
rus esse Atheismus videtur.

Idem

Iidem realitatem formalem Deo adscribunt, ut ejus essentiam realitati objectivæ, quam Ideæ Dei, nostræ menti inhærenti inesse statuunt, respondere statuerere possint. Rogati autem quid per formalem realitatem intelligant, id nunquam explicare voluerunt, vel non potuerunt. Si noluerunt, id nullam aliam ob causam factum esse videtur, quam quod animadverterent, explicationem istius locutionis, sententiam eorum de Dei essentia non extensa, & in sola cogitatione consistente, subvertere. Si non potuerunt, ostendunt se proprium argumentum, ab Idea Dei, quam menti nostræ infixam esse prætendunt, desumptum, non intellexisse. De isto autem argumento & materia, pag. 234, 235 Lib. 2. cap. 9 uberius egimus.

Eadem temeritate, & veritatis cum detrimento statuunt nonnulli, nec in Dei, nec in hominum actionibus, libertatem sive indifferentiam locum habere, vel libertatem cum necessitate posse consistere. Quo ipso omnem religionem tollunt. Qua de re Lib. 1. capp. 3. 4 & Lib. 2 cap. 8 egimus

Animadvertendum etiam, si ex Natura, vel naturali lumine Dei cognitio hauriretur, tum non debere ostendi esse Deum (tunc enim præsupponimus esse Deum, & jam antea Deum existere credimus) sed principia ostendi deberent, ex quibus is, qui nullam unquam numinis mentionem vel suspensionem hausisset, sponte in Numinis, Naturæ conditoris agnitionem paulatim deduceretur: alias, quamvis solida quis argumenta ex ipsa Naturæ constitutione vel lumine depromeret, ea tamen ex solo naturali lumine non essent petita. Quemadmodum lib. 2. cap. xi. p. 266 circa finem plenius ostendimus.

Deinde & istud notari velim, quod argumenta hic nonnulla Atheorum posui, aliis Atheorum argumentis contraria. Quod inde accidit, quia à nonnullis Atheis contraria argumenta proferuntur, & produci possunt, ad ostendendum non esse Deum: quemadmodum error simplex esse nequit.

Minime vero prætermittendum est, me in recensione eorum, ~~que~~ Adversarius in singulis capitibus intendit & tractat, non id velle, cum profiteri hanc suam, esse intentionem, vel cum ex pro-
fesso

P R O O E M I U M.

fesso ista quæ indico agere, sed hunc verum & intimum *Traſtatus Theologico-Politici* eſſe ſcopum, & revera ibi nihil aliud agi, quamvis forſan alicubi contrarium prætere videatur.

Tandem Lectores monentur, me loca quædam in hoc Traſtatu, poſt ipſam impressionem mutaviſſe, nonnulla de novo addidiſſe, quibus neglectis ſenſus locorum imperfectus erit. Iſta vero omnia erroribus typothetarum ſenſum morantibus, interſerui.

Arca-

Arcana A T H E I S M I revelata, Philosophice & Paradoxe refutata

L I B E R P R I M U S

Sive

Examen Tractatus Theologico Politici.

C A P. I.

De Prophetia.

Prophetia sive revelatio, ait Adversarius, *est rei alicujus certa cognitio, à Deo hominibus revelata.* Definitionem istam facile admittere possemus, modo constaret quid sibi his vocibus Author velit, qui quisnam sit cum certo nobis nondum constet, ipse vero pag. 95 dicat, neminem de sensu verborum alicujus scriptoris, qui res incredibiles &c (quales non paucæ ab eo scribuntur) continet, certi quidpiam affirmare posse, nisi nobis sit cognitus, & quibus opinionibus sit imbutus; merito nobis est suspecta; præsertim cum latius suo definito pateat: pag. enim 2 & 3 expresse dicit, se de supranaturali tantum Prophetia agere. Præterquam quod isti, quos nos solos Prophetas esse credimus, ab ipso passim pro stultis & phanaticis hominibus habentur. Quamobrem merito dubitare possumus, quid per *certam cognitionem*, quid item per *Deum* intelligat. Nam Dei nomine interdum summum quendam Reipublicæ gubernatorem, interdum ipsam Naturam & hoc ipsum quod incolimus Universum, intelligere videtur, prout suo loco videbimus.

Quod deinde affirmat, *naturalem cognitionem prophetiam vocari posse*, non multum refragabimur, modo attendatur eam non isto sensu quo Prophetia in S. Literis vocatur, Prophetiam vocari posse. Ipse enim Author sub finem pag. 2 dicit, nos hodie, quod

A

quod sciat, nullos habere Prophetas. Quod dici non posset, si cognitio naturalis eodem sensu quo supranaturalis, *Prophetia* appellari posset.

Sed addit: *nam quæ lumine naturali cognoscimus, à sola Dei cognitione, ejusque aternis decretis dependent.* Ambigue & admodum obscure, & quidem absque ulla probatione, passim loquitur: quid enim per Dei cognitionem, quid per ejus æterna decreta intelligat, nondum explicavit, quod ante omnia facere debuit, & deinde id quod de iis rebus affirmat, demonstrationibus, statim ab initio, ubi illorum mentionem facit, munire, ut postea Paradoxas suas opiniones illis superstruere solide posset. Quod tamen facere neglexit, non aliam credo ob causam, quam quia in re seria ludere, & nihil nisi hominum animos confundere, & per ambiguitates & fraudulentè propofitas difficultates, ut de omnibus dubitarent impellere est conatus. Quas cum homines in talibus (nova enim plerisque sunt & inaudita) minime exercitari, dissolvere nequeunt) & cum maximam partem Christianæ pietatis minime sint addicti, ac ob id nullum divinæ gratiæ experimentum, unquam fuerint affecti, nec religionis fundamenta perspecta habeant, sed ea nullam aliam ob causam amplectuntur, quam quia à parentibus in Christianæ religionis professione sunt educati (quemadmodum Judæi, Turcæ, Gentiles in suæ religionis professione) facillime adducuntur, ut de Religionis & Sacræ Scripturæ certitudine dubitent. Cumque id vulgo pessime audiat, nemini dubitationis causas patefacere sunt ausi. Et sic (Divino destituti auxilio) paulatim Atheorum consuetudini se addicentes, addiscunt religionem cum naturali ratione minime consistere, & ad Atheismum probabuntur. Qui scriptoris nostri erat scopus, quam etiam non leviter est affectus. Qui per Dei cognitionem, quantum ex toto tractatu colligere licet, nihil aliud quam rerum naturalium cognitionem intelligit: & per æterna Dei decreta, fatalem omnium entium in agendo & existendo necessitatem, quemadmodum cap. sequenti, & passim hoc tractatu explicat, quare non est quod hic istis diutius immoremur.

Nam quæ pag. 1. de aternis istis Dei decretis negantur, eadem à nobis facilitate negantur, quæ ab ipso absque ulla probatione asseruntur. Quis vero tantam temeritatem non damnaverit, quod cum ipsi satis notum sit, quæstionem hanc de fato toties exagitam, & opinionem istam validissimis argumentis, à tot Christiani orbis luminibus non leviter impugnatam, ne dicam penitus expugnatam esse, ad tot rationum pondera ne gry quidem respondeat, sed tam absurdam sententiam præsupponat, eique tot itidem absurda superstruat?

Quod pag. 2. contendit cognitionem naturalem respectu certitudinis, cognitioni Propheticæ nullo modo cedere, in eo nimis generaliter loquitur: cum enim cognitio Prophetica non circa res naturales, sed supranaturales sit occupata, naturalis vero contra; inepte certitudo illius cum hujus certitudine comparatur; præsertim cum de cognitionis principio, nempe Deo, nondum sit actum. Nos ergo tantisper hic præsupponemus, esse talem qualem Christiani in genere agnoscunt Deum. Cum vero rerum divinarum cognitio ex naturalibus principiis minime dependeat, (quemad-

admodum libro secundo prolixius demonstrabimus) sequitur nullam de Dei natura, cultu & præmiis, quibus suos cultores afficere vult, cognitionem certam esse posse, nisi quæ ab ipso primitus immediate creaturis sit patefacta, & sic ad alios propagata. Quando autem constat Deum aliquid hominibus revelasse, nulla amplius dubitandi materia superesse potest: secus ac in naturalium rerum cognitione, quæ usque adeo incerta & tenebris est involuta, ut merito dubitem, an ullius vel minimæ rei naturalis certa apud homines scientia reperiatur, præterquam rerum ad Mathematicas scientias pertinentium, quæ externorum sensuum certissima experientia percipiuntur, & per exiguum humano generi utilitatem adferre possunt, & sine quibus plurimi vitam commodam & jucundissimam agunt.

Quæ porro pag. 1 & 2 de naturali cognitione asserit, eam videlicet æque certam esse ac propheticam, sive divinitus revelatam, id nos sano sensu acceptum concedimus. Nimirum quando aliquid ex indubitato sensuum testimonio evincitur esse verum. Cum vero in rebus naturalibus, pleraque valde sint obscura, & rerum naturalium fere omnium causæ nobis sint impervestigabiles, omnino facendum est revelationem divinam omni controversiæ & disputationi finem imponere, utpote à Naturæ ipsius auctore immediate profectam. Nam quamet si Adversarium hic ludere sat habeamus per spectum, non tamen inutile erit; nos in re seria, & omnium quæ tractari possunt maxime necessaria, ipsius jocos in seriam disputationem convertere, & propter imperitiores ostendere, quando Deum esse supponimus (quod adversarius facere videri vult) ipsum non candidè agere.

Pergit pag. 2. *Cum igitur mens nostra, ex hoc solo quod Dei naturam objective in se continet & de eadem participat, potentiam habeat, ad formandas quasdam notiones, rerum naturam explicantes, & vita usum docentes, merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam revelationis divina causam statuere possumus.* Qui non obesæ est naris, facile ostendit quorundam hæc tendant, quamvis obscure & intricate sint proposita. Interea negamus mentem nostram Dei ideam objective in se continere, & de eadem participare. Negamus itidem eam ob illam causam, potentiam ad formandas notiones habere. Et idcirco multo magis negamus, eam primam revelationis Divinæ causam statui posse, nec non ea quæ Adversarius hoc paragrapho subjicit. Hæc vero adeo absurda, ab initio absque ulla probatione insignis iste Philosophus præsupponit, egregiam de sua disputatione opinionem insinuans.

Eadem pag. 2 & 3, ex eo quod de Judæis dicit, eos neglectis mediis causis, omnia quæ sibi in mentem veniunt, eveniunt & obveniunt, devotionis causa Deo adscribere (quod tamen neutiquam verum est) concludit (valida scilicet consequentia) non omnia quæ Scriptura Deo adscribit, pro Prophetia & cognitione supranaturali esse habenda. Quod non tantum ex tam falso & nugatorio præsupposito neutiquam sequitur, sed etiam ipsum præsuppositum planissime falsum est.

Reliqua quæ pag. 2 & 3 differit prætereo, & tantisper ea in medio ea relinquo, donec ad rem facere apparebit. Sed quod sub finem pag. 3 dicit: *nos cogi distinguere inter*

Prophetiam Moſis & reliquorum Prophetarum, hoc quidem nomine, quod Moſes veram Dei vocem, reliqui vero Prophetæ imaginariam tantum audiverint, id ei probandum relinquo, nec aſſertionis iſtius ullam cauſam video. Nam quod ex eo, quod Dei vox voci Eli ſimilis fuerit, concludit iſtam vocem imaginariam fuiſſe, id nullo conſequentiæ nexu cohæret. 1. Cum incertum ſit, an vox Dei Eli vocem retulerit: 2. Quia Deus vocem Pontificis imitari potuit. Idem de cæteris quæ proferuntur exemplis dictum eſto.

Pag. 4. Adverſarius, non parum à ratione alienum eſſe putat, quod creatura Dei nomine diceret, *Ego ſum Jehova*. Nos vero negamus id vel tantillum à ratione eſſe alienum. Præſertim cum Scriptura plurimis locis teſtetur, creaturas Dei nomine ita fuiſſe locutas, quod & ipſe adverſarius pag. 7. lin. 18, 19 concedit, dum dicit ſe legere, *Veterem legem per Anglum traditam fuiſſe*, qui idem Angelus ita Dei nomine locutus eſt.

Pag. 5, ex eo quod ſ. 22 Davidi Angelus apparuiſſe dicitur, oſtendere vult *revelationem per ſolas imagines contingere*, ut ei poſtea ſuum de Prophetarum vaticiniis commentum ſuperſtruat. Quasi id vere non potuerit contingere, ut David Angelum, gladium manu vibrantem viderit. Sed Advertant lectores, adverſarium toto hoc tractatu, omnia fere quibus aſſertiones ſuas ſuperſtruit fundamenta, quemadmodum hic facit, abſque ulla probatione aſſerere, idque in rebus quas optime novit, ab omnibus fere Chriſtianis negari.

De Moſe concedit eum veram Dei (id eſt hominis alicujus, quem Moſes alicubi occultaverit, vel ſuam ipſius qui Monarcha ſive Deus erat) vocem audiviſſe, quod de reliquis Prophetis negat, quem in finem pag. 6 duo loca Scripturæ, quibus id oſtendat proferunt. Prior eſt Num. 12. 6, 7, 8, ubi Deus teſtatur, ſe Moſi ore ad os loqui, reliquis vero Prophetis in viſione vel in ſomniis. Quasi Deus nec in viſione, nec in ſomniis vera voce homines alloqui poſſit. Præterquam quod Deus id de Prophetis, qui id temporis præter Moſem inter Iſraelitas erant, intelligere potuerit, non vero de omnibus qui unquam exituri eſſent Prophetis. Quod forte prævidens adverſarius, verbis ſecundi loci Deut. 34. 10 avertere voluit, ubi legitur: *non exiit unquam in Iſraële Prophetæ ſicut Moſes, quem Deus NB. noverit facie ad faciem*. Quibus tamen verbis non negatur unquam exiſſiſſe Prophetam, quem Deus vera voce alloqueretur, ſed tantum, quicum tam familiariter & frequenter Deus ſermones miſceret. Id enim ſignificant voces *noſſe facie ad faciem*.

Vana igitur ſunt ea quæ Adverſarius pag. 6 ait, *Præter hæc media*, verba videlicet & figuras, *nulla alia quibus Deus ſe hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque, ut ſupra oſtendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda*. Poſtea vero, pag. 7 ſui oblitus, expreſſe fatetur, Chriſtum ſolum alio modo Dei revelata accepiſſe. Rurſum aucter eadem pag. aſſerit, *nullibi legi Deum Chriſto apparuiſſe aut locutum fuiſſe*. Oſcitanter admodum, ut apparet, Sacra Volumina conſuluit, nec ea quæ Joh. 6. 46. & Joh. 12. 50 expreſſa ſunt, inſpexiſſe videtur, ubi expreſſe dicitur, Chriſtum Deum

Deum vidisse, Deumque ipsi locutum esse. Cur vero idem quod Christo accidit, *de mente videlicet ad mentem cum Deo communicare*, in Christi membris locum habere non possit? Possem non pauca alia media, quibus se Deus hominibus olim revelavit proferre, qualia sunt donum omnibus linguis loquendi, n omento temporis Apostolis communicatum, & quæ illud subsecuta est, recordatio omnium quæ Christus eos docuerat, nec non testimonium Spiritus Sancti cum spiritu fidelium, & similia. Verum quia Antagonista omnia miracula prorsus negat, prius ad ipsius contra miraculorum patratiōem argumenta respondendum est. Itaque hæc ad 6 Cap. differemus.

Quæ pag. 7, 8, 9, 10, 11 & 13 de significatione vocis *רוח Spiritus* erudite disserit, multa egregia continent; nec nobis sunt adversa. Sed ex illis consecrarium elicit, quod nullo modo ex ipsius dissertatione, quamvis tota concederetur, per justam consequentiam elici potest; quod est pag. 13: *Ex his omnibus hæc Scriptura phrasēs perspicuæ sunt, nempe Propheta Spiritus Dei fuit, Deus Spiritum suum hominibus infudit, homines Spiritu Dei & Spiritu Sancto repleti sunt &c: nihil enim aliud significant, quam quod Propheta virtutem singularem & supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant. Deinde quod Dei mentem sive sententiam percipiebant.* Primo quia fieri potuit, ut aliquas vocis spiritus in Sacra Scriptura significationes non fuerit assecutus, qualis illa est, quod aliquid immediate à Dei, hujus Universi creatoris potentia fuerit profectum, præter & contra Naturæ ordinem: quo sensu passim miracula opera Dei in Sacris Literis appellantur. Quod adeo est manifestum, ut nulla amplius probatione indigeat.

Ipse enim Adversarius pag. 25 lin. 10, 11 &c agnoscit, Scripturam per Deum intelligere ens quod mundum creavit & gubernat: ipse vero mundum ab æterno extitisse credit, nec ullum ejus conditorem vel rectorem esse. Quocirca non serio nec candide agit, quando Scripturam secum plane sentire asserit, nec ullam aliam significationem habere vocem *spiritus*, quam aliquid ab ipsa Natura, per fixas & immutabiles fatalis necessitatis leges esse profectum. Quam profecto novit non esse Scripturæ mentem. Quocirca nihil opus est ostendere, Scripturam frequenter indicare, Deum Mundi creatorem, præter & contra Naturæ leges, alicui vires vel scientiam, humanas vires & intellectum longissime superantes, indidisse. Quod vero Adversarius, quia istud negare non potest, per ludibrium postea addit, istiusmodi narrationes à sacrilegis hominibus Scripturæ adjectas esse, quam immerito istud dicat, ad istum locum ostendemus. Præsertim cum ipse pag. 9. lin. penult. dicat, *Miracula opera Dei id est stupenda* dici posse: *nam sane*, inquit, *omnia naturalia Dei opera sunt*: quod nemo negat; sed miracula naturalia opera, id est per æternas naturæ (quas vocat) leges producta esse.

Deinde ipse Adversarius pag. 9 alias significationes agnoscit phraseos, quando aliquid Dei dicitur esse, nempe 1. *quia ad Naturam Dei pertinet, & quasi pars est Dei &c: Unde constat ipsum phraseos istas non ita arcte constringere debuisse. Nihil igitur est*

quod ipsius dictoria, quibus familia inculcat, nos moveant, quale est quod, addit: *quare equali jure imaginatio Prophetarum, quatenus per eam decreta Dei revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat. &c.* Non enim queritur, utrum N.B. *imaginatio Prophetarum equali jure mens Dei vocari potuerit* (quamvis id non nisi ab atheis jure fieri possit) sed an in Sacris Literis N.B. *imaginatio Prophetarum ullibi mens Dei vocetur*, cujus significationis ne unum quidem exemplum Adversarius proferre est conatus. Nec id ex eo, quod *spiritus* interdum in Sacris *mentem* significat, ullo modo consequitur, 1. quia imaginatio, sive delirium, longe aliud est quam mens: est enim mentis turbatio & defectus, quem mentem ipsam appellare absurdum foret. 2. quia mens Prophetarum in Scriptura nunquam mens sive spiritus Dei appellatur. Adversarius vero ex sua opinione eam Dei spiritum optime vocare potest, qui Naturam Deum esse existimat, cujus humanam mentem esse partem credit. Quando vero vult ostendere, Prophetas nihil aliud protulisse quam ea quæ sibi, ex lege Mosaiica futura esse imaginabantur, quemadmodum initio pag. 13 inquit, non sufficiebat profecto id tantum dicere, vel ex Scripturæ quibusdam locutionibus (quas ipse satis novit nihil minus quam istud dicere voluisse) extorquere; sed vel aperte agere debuit; primo videlicet ostendendo, nullum esse Deum Universi creatorem: deinde (quod ex eo necessario consequitur) vel Prophetas, Christum & Apostolos impostores fuisse, vel homines deliros, idque non ex Scriptura, quam id minime velle penitus novit, sed ex ratione. Si enim non est Deus, Mundi creator & gubernator, non est quod multum de Prophetis & vaticiniis eorum laboremus, cum per se corruant omnia. Quapropter ad scurriles istas Adversarii cavillationes, quibus contra propriam conscientiam, ex Scriptura sententias suas demonstrare prætendit, non opus esset respondere, nisi propter imperitos necessarium videretur.

RESPONSIO ad CAPUT II.

De Prophetis.

Tque hic ostendere conatur Adversarius, Prophetarum revelationes nihil præter meras imaginationes, id est vana mentis fuisse deliria, non certam rerum cognitionem. Afferit enim *nec verum naturalium, nec spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigari nec hauriri posse.*

Antequam Bredenburgius refutationem *Tractatus Theologico-Politici* fuisset meditatus, quam postquam meam ipsi exhibuissim aggressus est, multa inserueram, ad ostendendum Adversarium totum in eo esse, ut religionem evereret, & Atheismum inculcaret. Quod postquam ille aperte demonstravit, multa quibus idem palam facere erat animus, hic expunxi, & in re manifesta istud jam verum esse præsuppono.

Quocirca

Quocirca non opus est hic lectores monere, ut ad id attendant, sed ubi res exigit, cum adversario, ut cum Atheo disputabo. Qui ut quod promisit ostendat, jam non probat, sed pro fundamento subternit, Prophetas quando res futuras prædixerunt, nihil nisi proprias imaginationes protulisse (nam de imposturis, quando illas Adversarius nondum Prophetis objecit nihil dicam) quasi superiori capite id jam satis ex ipsa Scriptura demonstratum foret.

Duo igitur hic probe sunt animadvertenda, primo Adversarium non ostendisse, non esse Deum, quod tamen fieri oportuit (vel si propter periculum non fuit ausus hæc publice attingere, tacendum erat) nos vero contrarium adstruxisse lib. 2. cap. xi: deinde nemini in mentem serio venire posse, scriptores Biblicos docere, Prophetas nihil nisi proprias cerebri imaginationes protulisse. Ac propterea, nisi Adversarius alias rationes suæ assertiones hic proferat, ipsum causa plane cecidisse. Interim asserere non dubitamus, quod suo tempore demonstrare est animus, non modo rerum spiritualium, sed etiam naturalium cognitionem, ex libris Biblicis, iisque solis, certam & indubitam, non vero ex notionibus naturalibus solis, hauriri posse & debere cum experientia conjunctis.

Quod ad argumenta quibus sua evinci posse existimat adversarius, ea, quamvis essent certa, non tamen id quod in questione est, efficerent. Quamvis enim concederemus Prophetas, ratione temperamenti corporis, imaginationis & opinionum, quibus quisque illorum esset imbutus, variasse, id non obstaret quominus certa aliqua ex ipsorum scriptis cognitio, sive in rebus naturalibus, sive spiritualibus hauriri posset, quemadmodum ex diversa docentium, & diversa corporis & imaginationis constitutione prædicatorum Philosophorum scriptis, certa aliqua cognitio peti potest. Alterum argumentum ab incertitudine imaginationis desumptum, æque est inefficax. Potest enim aliquis ex incertis imaginationibus certas quasdam elicere consequentias, prout Cartesium fecisse volunt adversarij.

Sed antequam ad argumenta accedamus, calumniam Adversarii diluemus, qua dicit pag. 16: *Et pro dolor res eo jam pervenit, ut qui aperte fateantur, se Dei ideam non habere, & Deum non nisi per res creatas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.* Nos Dei ideam non habere, tantum abest ut aperte fateamur, ut potius impudenter Adversarium istud effutire asserere non dubitemus; sed talem nos Dei ideam non habere, qualem vos fingitis, nimirum qui nihil aliud quam ipse Mundus est aperte fateamur. Nos Deum non nisi per res creatas, & quidem quarum causas ignoramus, cognoscere, in eo non minori nos injuria afficit: aperte enim profiteamur, nos non tantum per res creatas (quarum unicam & certissimam causam, Deum videlicet, adversarii abnegant) sed & per ejus infallibile testimonium, Deum cognoscere. In quo quamvis ipsius judicio erremus, calumniose tamen nobis affingit, nos aperte contrarium profiteri. Tertio, cum nos per Mundi opificium, id est res creatas, Deum cognoscere profiteamur, tantum abest ut per rem cujus causam ignoremus, Deum nos cognoscere profiteamur, ut plane potius contrarium asseramus: cognos-

cognoscimus enim Dei attributa, infinitam videlicet ejus potentiam & divinitatem, quia hujus mundi est opifex. Vos vero athei, qui mundum ab æterno extitisse creditis, rerum creaturarum causas vos ignorare, eo ipso profitemini, qui earum nullam causam agnoscitis.

Ostensus Adversarius pag. 16 Prophetiarum incertitudinem, ait: *cum simplex imaginatio non involvat ex sua natura certitudinem &c. hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem: quia ut jam ostendimus, à sola imaginatione pendebat.* Verba quæ interferuit, postea examinabo, ne connexio argumenti turbetur. Per Prophetiam intelligit revelationem, prout continuo indicat.

Facile intellexit adversarius, nos negaturos, Prophetiam a sola pendere imaginatione, ideo se id jam ostendisse asserit. Ubi vero id fecerit, non indicat, quare conjectura id assequi conabor, cum ne verbum quidem reperiarn, ubi id exprofecto ostendere conetur: toto enim capite primo nihil aliud fecit, nisi quod ostendere conatus sit, *Prophetas non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse*, quod expressis verbis bis fatetur pag. 14, ubi totius capitis conclusionem proponit, item pag. 5, ubi statum questionis proponens ait: *Quod revelatio per solas imaginationes contingit, patet primo &c.* Aliud vero est, *revelatio per solas imaginationes contingit*, aliud *Prophetiam sive revelationem à sola imaginatione pendere*, id est, revelationem nihil aliud in Prophetis fuisse, præter solam imaginationem rei quæ non extabat. Imo revelationem per solas imaginationes contigisse semper, neutiquam probavit: Imaginatio enim, proprie loquendo, nihil aliud est, quam quod phantasie imagines, tum temporis extra phantasiam non existentes, obijciuntur. Quæ vero exempla Adversarius ex Veteri Fœdere adduxit, nil aliud probant, nisi quod interdum Prophetis imagines fuerint objectæ, non vero quod imagines istæ in aëre vel alio modo, extra Prophetæ phantasiam non extiterint revera, prout exemplis nonnullis ab ipso cap. 1 allatis, manifestum faciam. Præterquam quod ipse pag. 4 urgeat, Israëlitas, cum Deus verba Decalogi proferret, veram vocem audivisse, *quæ ergo non a sola imaginatione pendebat*: ut taceam loca ubi expresse dicitur, Angelum vera voce homines fuisse allocutum.

Primum exemplum, quod pag. 5 ex 1 Paral. 21. 15 profert, directe contra Adversarium est, & evincit, revelationem istam non per solam imaginationem, sed per proprie dictam visionem contigisse: expresse enim dicitur, Davidem vidisse Angelum. Quod itidem, in Historica Bileami & Manoë & Abrahami, quos itidem pag. 5 producit, locum habere ex ipsa narratione (quam veram esse tantisper præsuppono) manifestum est. Nec etiam verum est Scripturam docere, revelationem Josepho in somnio factam, à sola ipsius imaginatione dependisse. Deus enim ipsi ista somnia objecit, alias doceret ipsum Josephum somnia ista effecisse, si à sola ipsius imaginatione dependissent. Visio Josuæ & Esaiæ ibidem allata, ejusdem sunt naturæ: adeo ut mirum sit Adversarium adeo audacter, absque ulla probatione asserere, hæc per solam imaginationem Prophetis fuisse revelata. Quod nihil aliud est, quam si diceret Prophetas

phetas istiusmodi visiones non vidisse, sed tantum se videre putasse, vel ab ipsis fuisse confectas. Quod certe ipse non credit Scripturam docere. Ex quibus apparet falso ipsum gloriari, se ostendisse, Prophetiam à sola imaginatione pependisse, quod nos negamus, & ipsi probandum ex ipsa Sacra Scriptura vel ratione relinquimus.

Quod si ulterius procedere velit, & contra Scripturam ipsam (*ex qua sola peti debere affirmat pag. 2 & 15. quicquid de iis dici potest*) urgere, vel falsa esse quæ de istis revelationibus S. Scriptura commemorat, vel Prophetas somnia, figuras & revelationes istas confinxisse, easve in delirio ipsius objectas fuisse, rationes quibus id probet, in medium adferre necesse est. Prophetas vero ista non confinxisse vel non esse falsa, ab aliis jam prolixè est ostensum, ad quæ respondere debuisset Adversarius, si hæc in dubium vocare voluisset.

A Idit pag. 16 (ut ad id unde digressi fuimus revertamur) *sed imaginationi, ut de rebus quas imaginantur certi esse possimus, aliquid accedere debet, nempe ratiocinium*. Prophetas per errorem sibi fuisse imaginatos, quod à Deo revelationes acceperant (cum ex Adversarii sententia non exiit Deus Mundi creator) Adversarius præsupponit, nullibi probavit, prout paulo ante evicimus. Hic rursus similem fallaciam committit, supponendo Prophetas ea, quæ per delirium, melancholiam vel alio intellectus vitio, sibi imaginabantur, à Deo revelari, credidisse esse vera, nec per ratiocinationem examinavisse, verane an falsa sibi imaginarentur, nec aliud quidquam requisivisse, quam signum (itidem imaginarium) quo certi forent de veritate eorum quæ delirantes sibi imaginabantur: addit enim, *& ideo Propheta non certi erant de Dei revelatione per ipsam revelationem, sed per aliquod signum*.

Quandoquidem Adversarius, ex eo, quod nonnulli signum, quo certi redderentur, revelationem à Deo esse profectam, petierunt, (quod tamen à Prophetis unquam factum esse negamus) concludit, ipsos de Dei revelatione non fuisse certos, nec aliud ad id probandum adfert argumentum, præter istiusmodi exempla, in quibus non Prophetæ, de rebus ad quas aliis annunciandum a Deo mittebantur, sed alii pii homines, signum à Deo petierunt, quo certi redderentur, promissionem, quam Deus ipsis dabat, certo eventuram, Qualia sunt Abrahami Gen. 15. 8, Gideonis Judic. 6. 17, Ezechie 2 Reg. 20. 8, 9 (quamvis locum istum, nec sequentem Exod. 3. 12. Adversarius adscripserit) qui omnes Prophetæ non fuerunt. Moses vero, de quo Exod. 3. 12, non petiit istud signum, quod Deus ei sponte obtulit, non quia erat necessarium, sed ut Mosi refragandi causas adimeret. Signum autem quod ei Exod. 4. 2, 3, 4 datur, non datum fuit, nisi ut Israëlitz crederent, ipsum à Deo missum fuisse. Eodem spectat signum, quod Moses Deut. 18. 21, 22 postulari à Prophetis jubet. Ex quibus est manifestum, Adversarium falso asserere, *Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice N.B. imaginabantur*, cum id de nullo Propheta ex Scriptura docuerit. *Propheticæ imaginabantur* ait, scurriliter innuens, deliras imaginationes Prophetarum esse proprias.

Sed nec ubi officio desimus, ex ipsa Scriptura ostendamus, quid de certitudine,

B

quam

quam Prophetæ de propriis revelationibus habebant, quas à Deo acceperant, itaui possit. Nam quod Adversarius de signo subfannat, cum cap. 6 ex professo disputat, impossibile esse ut miracula, id est talia quæ præter vel contra Naturæ fixum & immutabilem (quem absque ulla probatione passim crepat) ordinem contingant, quivis videt ipsum hic nos & Prophetas irridere.

Norandum igitur primo est, cum alicui à Deo quidpiam revelatur, quod neminem præter se concernit, qui istud alteri narrat, alterum istum merito eum monere, de iudiciis quibus certus sit, sibi ista à Deo esse revelata. Quando autem quis proterit, quæ sibi à Deo revelata esse pronunciat, ut ea aliis indicet, tum non est quod quæramus, qua ratione is qui se Prophetam esse præfert, certus sit se à Deo revelata accepisse, sed quibus signis eos ad quos se missum esse ait, securos reddere possit, se revera à Deo quæ dicit accepisse. In quem finem Prophetæ semper signa & miracula edderunt, vel res brevi futuras prædicebant.

Cum igitur ratio, qua ipsi Prophetæ certi esse poterant, se vere à Deo revelationes accepisse, neminem præter ipsos solos respiciat, & nullius præter ipsos intersit istud scire, non opus fuit ut istam describerent, modo eos quos hortabantur vel reprehendebant, de sua missione certos reddere possent.

Ex quo patet nihil opus esse ut inquiramus, quo pacto Prophetæ sciverint, se à Deo revelationes accipere. Si tamen aliquis urgeat, expedire ut & istud sciamus, non omnino impossibile esse existimo, aliquatenus explicare, quo pacto ea de re certi esse potuerint.

Moses enim in aula Regia, omni Ægyptiaca eruditione (quæ magnam partem Magicæ erant artes, quas Mosem scivisse ipsi Judæi testantur) & Magicarum artium peritus, cum prima vice in monte *Horeb* divinam revelationem acciperet, eam procul dubio, & à rebus Naturalibus, & à Diabolicis præstigiis, quas optime noverat, discernere potuit, quamvis nos modum quo id factum fuerit, explicare nequeamus.

Postmodum obtinuit, ut qui se totos pierati dederent, Prophetis sese influendos committerent, quemadmodum ex 1 Reg. 20. 35. 2 Reg. 2. 3, 5, 15. 1v. 38. v. 22. vi. 1x. 1. Amos. 7. 14 non obscure colligitur, qui non tantum ab iis legibus Divinis imbuebantur, verum revelationes ipsi accipiebant, & sic per Prophetarum consuetudinem, non tantum ad discernendas Divinas revelationes, sed etiam ad eas accipiendas, idonei reddebantur. Et ex eo populo semper cogniti esse poterant. Ex quibus perspicui potest, quo pacto Prophetæ (quos Adversarius pios fuisse & qui à Deo nunquam decipi sinuntur, quamvis per ludibrium pag. 17 fatetur) de revelationibus Divinis certi esse poterant. Quandoquidem omnino credibile est, Mosem discipulos suos 70 & Josuam docuisse (qui postea suos discipulos Prophetas perpetuo docuerunt) discrimen inter Diabolicas præstigias, & revelationes Divinas.

Quando igitur alii præter Prophetas signum, quo ipsi de Dei revelatione certi redderentur, petierunt, non ideo factum est, quod ex ipsa revelatione, non possent certi reddi de Dei revelatione, sed quia admodum vulgares de Deo habuerunt opinioniones,

niones, prout ipse Adversarius pag. 23, 24 & seqq; ostendit: nondum enim tum temporis Deus se ipsum adeo luculenter, quemadmodum per Christum fecit, hominibus revelaverat.

Quare falsissimum est quod mox subjicit: *Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice imaginabantur*; quod locus Deut. 18, quo *Moses ut signum ex Propheta petant, monet*, aperte evincit: non enim monet Moses, ut signum petant, quo ipse Propheta, sed illi quibus Prophetiam suam proponebat, certi redderentur de Dei revelatione. Quod an Adversario ipsi non satis fuerit perspectum, cum locus id manifestissime indicet, ipse viderit. Quocirca falso asserit, Prophetiam hac in re Naturali cedere cognitioni, quod ea nullo signo indigeat, quandoquidem *certitudo Prophetica Mathematica non est*, (quasi nulla certitudo præter Mathematicam sit) cum contrarium potius dicere debeat, nimirum certitudinem Propheticam, Naturalem certitudinem superare, utpote quæ ad ipso Naturæ autore directe & immediate procedat.

Locus ex Deut. 14. (qui est 13 Deut. capite) pag. 17 perverse admodum ad sententiæ suæ confirmationem, ab Adversario producit: non enim ibi indicatur, quod signum istud ad ipsius Prophetæ; sed ad populi, quem instituere conatur, certitudinem petatur. Populo autem ducebantur media, quibus de Prophetæ, vel Prophetiæ alicujus sinceritate certi esse poterant, nimirum doctrina de veri Dei cultu, & signum; alterutrum si deesset, ipsum interficere tenebantur. (Qua de re videantur dicta de Propheta seductore, ad locum Deut. 13. lib. 2, cap. 3.)

Quod autem addit pag. 1: *nam ut ipse Moses pergit, Deus signa & miracula facit, ad tentandum populum*. Id plane falsum est, nec ex textu (ex quo solo Adversarius, quicquid de Prophetia dici potest, peti debere contendit pag. 2 & 15) nullo modo patet. Nihil enim aliud dicitur, quam Deum eos tentare, non vero quod Deus signa vel miracula ista, quæ seductor Propheta dabat, faceret. Sufficit ad tentationem, quod Deus non impediret, ne talia signa ederentur, quibus populus seduci posset.

Idem de loco Matth. 24. 24 pag. 17 respondeo, ubi similiter non dicitur, Deum signa & miracula, à Pseudo-Christis & Pseudo-Prophetis edenda, facturum, imo Apoc. 13. 2, 13, 14 expresse dicitur, vim miracula faciendi, à Dracone, sive Diabolo Apoc. 12. 9 (ex sola enim Scriptura hæc deduci debent) impiis fuisse communicatam.

Nec majoris est momenti, ad id quod in questione est confirmandum, locus Ezech. 14. 9, quem eadem pag. 17 profert. Ibi enim non de signo sive miraculo agitur, sed de falsis verbis, quibus Pseudopropheta pacem rebelli populo annuntiarent, quod ut facerent Deus se illis persuasisse indicat, prout verba inspicienti, eaque cum cap. 13. 10 conferenti, manifestum evadet. Quamvis autem hac responsione satis est ostensum, Adversarium minime id quod susceperat ex isto loco palam facere posse, fieri tamen posset ut quis absurdum hoc esse putaret, Deum homines seducere, ut falsa ipsius nomine prædicarent, & sic alios in errorem inducerent.

Is primo consideret, Hebræis valde familiare esse, Deo aliquid adscribere, quod

non modo non impedit, sed etiam promovet, ut ab impiis hominibus, vel à Diabolo, ad talia patrandum intentis, effectui detur. Vide 2 Sam. 12. 12. 1 Reg. 12. 15. xxii. 12. Jerem. 4. 10. coll. cum iis quæ Belgæ annotatores in istum locum dicunt. Esa. 45. 7. 1 Iv. 16 Amos. 3. 6. &c.

Deinde, cum sub Veteri Fœdere nil nisi terrena sint promissa, nec post hanc vitam ullam pœnam, ut sub Novo, Deus fuerit comminatus, nulla in eo potest esse difficultas, quod Deus homines impios, quales Pseudoprophetæ fuerunt, seduci curet, ad hominum impiorum seductionem.

Adde quod tam seductores Prophetæ, quam ipse populus, ex loco Deut. 13, quem Adversarius fraudulenter pro sua causa protulit, collata cum ipsa revelatione, dignoscere poterant, istiusmodi Prophetias, de quibus dicto loco agitur, à Deo non proficisci: quandoquidem Dei gratiam pollicebantur impiis & idolorum cultoribus, prout ex versu 4 & 7 patet, qualibus divina lex iram Dei implacabilem denunciat. Unde facile scire poterant, istiusmodi revelationes, si quæ erant, à Dei gratia non proficisci.

Qua eadem responsione satisfactum est argumento ex 1 Reg. 22. 21, quod eadem pag. 17 assert: seductio enim Prophetarum quæ Deo adscribitur, tota in eo consistit, ut ex ipso loco patet, quod impuris spiritibus potestatem eos seducendi concedat: quod in piis Prophetis nunquam contingere, ipse Adversarius statim ostendit.

Quod vero mox ibidem subjungit, *certitudo Prophetæ moralis tantum erat*, in eo sibi ipsi & manifestæ veritati apertissime adversatur. Sibi ipsi, quia ipsemet confitetur, Prophetas à Deo revelationes suas accepisse, quo pacto non moralis, sed plusquam Mathematica certitudo ipsis adscribitur; & sic etiam manifestæ veritati reluctatur: moralis enim certitudo nihil aliud est, quam quod quis credat, se de re aliqua certum esse, quamvis nonnunquam toto erret cælo.

Duo autem profert pag. 17, quibus ostendere conatur, *certitudinem Prophetarum tantum fuisse moralem*: prima est, *quia nemo se coram Deo justificare potest, nec jactare quod sit Dei pietatis instrumentum, ut ipsa Scriptura docet, & re ipsa (forte res ipsa) indicat*: Quasi se ipsum coram Deo justificare, & per ratiocinationem plane certum esse, seu pietatem constanter colere, una eademque res sit. Cur vero nemo se coram Deo justificare potest? Num quia Adversarius dicit? Num sufficit talia absque ulla probatione asserere? Quid vero hoc significat, *jactare quod sit Dei pietatis instrumentum*? Fortassis dicere vult, quod sis pius, & veritatis prædicandæ instrumentum. Cur vero quis hoc de se affirmare nequeat; qui revera sit pius, & quem Deus expresse ad prædicandum mittit? An ergo nemo de se ipso certus esse potest, quod sit pius? Ecce quam solida hæc sint quod argumenta. Nemo potest se coram Deo justificare, & jactare quod sit Dei pietatis instrumentum, ergo certitudo Prophetarum tantum fuit moralis. Quid quod Adversarius hac eadem pag. 17. lin. 17, 18, mendacii proprii oblitus, expresse dicit: *Deus utitur piis, tanquam sua pietatis instrumentis*.

Alter

Altera quam adducit ratio, ab exemplo Davidis, est desumpta, quem *ira Dei seduxit ad numerandum populum, &c.* Quasi Deus, absque ulla causa Davidem, dum in pietate persisteret, ad numerandum populum ex iracundia incitaverit. Videantur ea quæ paulo ante, ad locum Ezech. 14. 9 respondimus. Ex quibus, coll. cum 1 Paral. 2. 1 constat, Satanam Davidem ad numerandum populum incitavisse, & quidem, quia Deus, populo Israëlítico & Davidi iratus, (quod nunquam nisi propter flagitia accidere, nulla probatione indiget, & ipse Adversarius paulo ante fatetur, inquit: *nam Deus pius & electus nunquam decipit.*) Satanæ istud permisit. Et quod 2.Sam. 24. 1 videntur innui, Deum Davidem ad numerandum populum incitavisse, vel ita accipi potest, Deum per Satanam (cui id permiserit) id fecisse, vel vox incitavit, per Hebraismum (Adversario satis notum) significat *incitatus est*, videlicet à Diabolo.

Pergit. pag. 17. *Tota igitur certitudo Prophetica his tribus fundabatur, 1 quod res revelatas vividissime, ut nos vigilando ab objectis affecti solemus, imaginabantur. 2. Signo. 3. Denique & precipue, quod animum ad solum æquum & bonum inclinatum habebant.* Nul- lum alium in finem hæc proferuntur credo, nisi ut ostendat, Prophetas nullo modo certos fuisse, nec alios certos esse posse, de ipsorum revelationibus. Imaginatio enim sola stolidum est fundamentum. Signa seu miracula fieri posse Adversarius negat. Animum ad bonum & æquum solum inclinatum habere, nihil involvit, nisi quod quis dedita opera non mentiat: imo si reipublicæ tranquillitas id postulat, fingere quædam, quæ in populo devotionem excitare possunt, plane ex Adversarii sententia est licitum. Ergo nulla plane erat hic certitudo. Præsertim si quis neget *Prophetas animum ad solum æquum & bonum habuisse inclinatum.* Quod quo pacto Adversarius stabilire possit, nondum video. Si ergo nulla alia Prophetis fuerit certitudo, plane de ipsorum revelationibus actum est. Nos vero nunc ostendimus, Adversarium nihil eorum quæ asserit, probasse, sed & longe aliam Prophetis fuisse certitudinem, quam ille fingit. Quando autem Adversarius per jocum affirmat, Prophetas animum habuisse ad solum æquum & bonum inclinatum, alterutrum statuere oportet, vel istiusmodi animum permittere, ut quis dedita opera mentiat, asserendo se à Deo Universi creatore, mandata accepisse, vel saltem facile posse errare, imaginando sibi, quæ non fiunt. Utrumque Adversarius de Prophetis credit. Nam nullum Universi conditorem agnoscit, & totus in eo est, ut doceat Prophetarum revelationes à sola ipsorum imaginatione pependisse.

Locus Jer. 28. 8 (error est, est enim versus 9) quem pag. 18 profert, contra Adversarium ostendit, signum non ut Prophetam; sed alios de veritate vel falsitate ipsius revelationis certos redderet, datum fuisse. *Propheta enim (legitur ibi) qui de pace Prophetavit, cum venerit verbum istius Propheta, N.B. cognoscetur Propheta ille, quod enim Jehovah vere miserit.*

Ex quo apparet, quam temere statim subijciat hæc verba: *Cum itaque certitudo, quæ ex signis in Prophetis oriebatur, non Mathematica (hoc est, quæ ex necessitate percep-*

tionis rei percepta aut visa sequitur) sed tantum moralis erat &c. Cum Prophetæ frequenter Deum, ipsius gloriosæ præsentis manifestissima signa se vidisse testentur Ezech. 1. 1, 2, 4, 5 & seqq. 111. 23. viii. 2 & seqq. ix. x. & seqq. Dan. 9. 21 & seqq. x. 4, 5 &c. & alibi, Adversarius autem dicat, *Mathematicam certitudinem ex necessitate perceptionis rei visa sequi*, non video quæ Mathematicam certitudinem de Prophetis negare possit, si eos (quorum animum ad solum æquum & bonum inclinatum fuisse dicit) non credit inventos esse, vel eos pro insanis non habeat, qui toties affirmant se talia vidisse. Majori jure Adversarium Atheum, vel pro mendace, vel pro futilissimo insano habebimus, quam Prophetas, qui profecto nullum vel nequitiam, vel insaniam vestigiū ullibi expresserunt. Si Adversarius serio concederet, Prophetarum certitudinem *moralem* fuisse, quod nihil aliud significat, quam eos nihil per imposturam, scientes prudentes esse mentitos, sed serio credidisse se vera & certa referre) profecto de veritate & certitudine eorumque protulerunt, convinci posset: cum ex iis quæ Sacra Pagina de illis recenset, satis ostendant, quod minime fuerint insani. Nec credo Adversarium serio cum Cartesio sentire, sensibus externis fidem adhiberi non debere, vel illos errare: Quod si id sentit, rogo ut ea quæ *Lodovicus Woltzenius* Baro, ad Meditationes *Mataphysicas Cartesii* respondit, ac sensuum externorum infallibilitate refellat. Ad ea vero hætenus nemo Cartesianorum respondere fuit ausus. Quod si quis suscipiat facere, non deero, si vita & valerudo suppetant, ipsius sententiam defendere. Et tunc spero me facile ostensurum, fieri non potuisse, ut Prophetæ, cum se mirabilia ista vidisse testantur, deciperentur; sed, si error hic subsit, ab ipsorum malitia necessario debuisse procedere. Quod tamen Adversarius, qui eorum animum, ad solum æquum & bonum inclinatum prædicat, statuere nec debet, nec potest. Ex quibus omnibus manifestum est, falsum esse, Prophetarum certitudinem non aliam quam moralem fuisse.

Et signa non nisi ad Prophetæ persuadendum dabantur pag. 18. Falsissimum hoc esse, ex ipsis quæ Adversarius adduxit locis, apertissime ostendimus, & signa ad alios persuadendum fuisse data.

Hinc sequitur, signa pro opinionibus & capacitate Prophetæ data fuisse. Consequentiam istius rationem & vim quis sanæ mentis percipiat? Sequeretur illud, si signa ista, ab aliquo impostore fuissent adhibita, qui susque deque haberet, vera an falsa alicui persuadeat. Sed Deum ita cum signis agere, (quod Adversarius statuere videri vult) quis credere possit, nisi qui Deum esse negat, vel ipsum impostorem esse credit? Quod tamen Adversarius, in piis saltem expresse negat pag. 17, cum dicit, *nam Deus pius & electos nunquam decipit*. Prophetas vero animum ad solum æquum & bonum inclinatum habuisse, & pietatem constanter coluisse, expresse urget. Cum vero contrarium sit verum, signa videlicet non ad Prophetam, sed ipsius auditores de Dei revelatione certos reddendum, fuisse data, hinc sequitur (ex Adversarii argumentatione) *signa non pro opinionibus & capacitate Prophetæ data fuisse.*

Addit pag. 18: ita ut signum, quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetia, alium, qui aliis esset imbuus opinionibus, minime convincere posset. Audacter hæc absque ulla probatione effudit. Si istud probare potuisset, procul dubio ipsum facturum fuisse nullus dubito. Nos vero pernegamus, & ut quod scripsit probet, urgemus, alias temeritatis inexcusabilis ipsum accusamus. Proferat vel unum signum, in quo locum istud habere potuit. Sed audi quælo quid de signis istis credat Adversarius, videlicet vel signa ista nunquam contigisse, nimirum quod Moysi virga in serpentem, aqua in sanguinem, pulvis in pediculos ab ipso vere sit conversus, mortuum ab Elia, item per contactum ossium Elisæ, item à Jesu Christo aliquot mortuos in vitam fuisse revocatos, & quæ alia in Sacris Literis recensentur miracula; vel si contingere viderentur, meras fuisse imposturas, vel per conjecturam aut artes naturales quædam accidisse, prout in texto capite, ubi Adversarius ex professo probare vult, nulla miracula fieri posse, vel unquam facta fuisse, ostendemus. Unde patet quid de certitudine Prophetica sentiat.

Pergit pag. 18: *Et ideo signa in unoquoque Propheta variabant.* Et hoc falsum est, cum enim signa, non ut Prophetam, sed alios certos redderent, fuerint data, vel etiam ad hoc solum ut per ea Prophetis aliquid significaretur, non potuerunt ideo variare, quia signum quod unum Prophetam certum redderet, alterum minime convincere posset. Falsum est etiam signa variasse in unoquoque Propheta, eo videlicet sensu, ut diversæ vel etiam contrariæ naturæ signa ostenderentur. Verum quidem est, non semper eadem signa omnibus Prophetis fuisse data, tamen omnia signa, quæ cuncti Prophetæ unquam ediderunt, ejus sunt naturæ, ut per illa omnes, non tantum Prophetæ, sed etiam auditores de certitudine eorum quæ prædicabant, æque facile certi reddi potuerint. Præterquam quod pleraque signa fuerint prædictiones rei alicujus futuræ, ad id ut auditores de certitudine rerum, à Prophetis prædicatarum, securi redderentur, exhibita. Quod cum cuivis sit manifestum, probatione minime indiget. Atque ex eo constat, id quod Adversarius asserit, signa videlicet in unoquoque Prophetæ variasse, falsum esse: cum talia signa, quibus eventus ipsis videntibus respondebat, ab omnibus Prophetis fuerint exhibita. Prædictiones autem rerum futurarum, expresse inter signa Prophetica, eaque præcipua, à Mose referuntur Deut. 13. 1.

Pergit eadem pag. 18: *Sic etiam ipsa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta, pro dispositione temperamenti corporis, imaginationis, & pro ratione opinionum quas antea amplexus fuerat.* Nihil aliud sibi volunt hæc verba, quam si prophetas, quæcunque pro divinis revelationibus aliis obtudebant, pro ratione humoris melancholici, qui in corporibus ipsorum dominabatur, accedente præjudicio quo erant præoccupati, sibi revelationes Divinas fuisse imaginatos, prout ægri & insani mira sibi imaginari & aliis narrare solent.

Accedamus igitur ad ea, quibus istas assertiones Adversarius confirmare aggreditur, quas hoc pacto orditur pag. 19. *Primum igitur constat ex illo casu Elisæ, (vide 2 Reg. 3. 15) qui, ut Jehoram Propheta, organum petijt, nec Dei mentem percipere potuit,*

potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Jehoramo cum sociis læta prædixit, quod antea contingere nequirit, quia Regi iratus erat; & qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Primum istud est, quod Prophetia pro ratione temperamenti variabat, quamvis Adversarius sciat, se hoc modo non probare, quod suscepit, protulit tamen sequentia loca, ut lectoribus ostendat, quam ridicula nonnumquam in ipsis Bibliis de Prophetis reperiantur, quæ tamen à Judæis pro oraculis recipiantur. Unde mirum nemini videri debeat, istiusmodi fatuos, ab insanientibus vel delirantibus Prophetis potuisse seduci. Nos tamen serio, propter eos quibus talia nunquam fuerunt proposita, nec se ex istiusmodi tritico expedire norunt, ipsi respondimus. Temperamentum igitur corporis humani non motum vel animi passionem, ex ira vel lætitia, qualem hic describit Adversarius, sed Naturalem corporis constitutionem significat. Adde quod prophetis vel hominibus tristibus frequenter læta fuerunt revelata, ut in Gideone tristi apparet, cui victoria fuit revelata Judic. 6. 13, 14, similiter Agari Gen. 21. 16, 17, 18, item Danieli moesto Dan. 10. 2, 5, 11, &c: Josepho vero & Abrahamo, eodem tempore læta & tristia Gen. 15. 13, 14, & capp. 40. 41 totis. Ergo exemplum Elisæi nullo modo probat, Prophetias pro ratione temperamenti Prophetarum variasse. Amplius etiam falsa sunt quæcunque dicit, falsum est Elisæum Joramum Prophetasse. Nego ipsum Joramum læte prædixisse, sed tantum Josaphato: noluit enim cum Joramum negotium habere, non quod iratus esset, sed quia Joramus idololatra erat: falsum denique quod ideo non potuerit læta prædicere, quia iratus erat, antequam ira per organi musicam in lætitiā esset conversa. (Ex qua iracundia, in lætitiā, per instrumentum musicum conversa, imaginationem Elisæo obortam, de felici prælii committendi successu, Adversarius scurriliter *Dei mentem* vocat) quod vero organum adhibuit, ex more Prophetarum factum est (prout colligere licet ex 1 Sam. 10. 5, 6, ubi dicitur turbam Prophetarum, antecedentibus eos organis aliisque musicis instrumentis, & exinde eorum animus ad devotum incenderetur zelum, revelationes ab ipso accipere solebant.

Petulanter postea addit pag. 19: *Kaino etiam furenti Deus revelatus est.* Unde vero hæc depromsit? Cum nihil tale in Kaini historia legatur. Similiter quod Ezechieli attribuit, subjiciens: *Ezechieli præ impatientia, miseria & contumacia Judæorum revelata fuit* (vide Ezech. 3. 14.) Ita sibi istiusmodi mendaciis blanditur, eaque pro argumentis validis lectori obtrudit. Eiusdem est farinæ quod de Michea ex 1 Reg. 20 producit, quæ omnia eadem facilitate à nobis negantur, quæ ab ipso absque ulla probatione proferuntur. Quam egregie ergo & solide probavit, *Prophetias pro dispositione temperamenti corporis, in unoquoque Propheta variasse.* Talia sunt propter quæ autoritas Sacrarum Literarum à male feriatis hominibus in dubium vocatur!

Procedamus nunc ad alterum membrum, nempe *Prophetias pro ratione styli Prophetarum variasse*, adeo ut, si *Propheta erat elegans, stylo etiam eleganti, Dei mentem percipiebat,*

piebat, sin autem confusus, confuse. Probat id pag. 19 ex collatione capitum quorundam diversorum Prophetarum, ubi eadem vel saltem similes res producuntur, quæ diversissimo plane stylo conscriptæ sunt, unde concludit p. 20 *Deum nullum habere stylum peculiarem, sed tantum pro eruditione & capacitate Prophetæ eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum & obscurum.* Quasi dicere velit, Deum nihil aliud quam Prophetarum esse figmenta vel deliria, quatenus ab ipsis describitur, vel revelationes dedisse docetur. Nos quamvis Adversarii scopum satis perspectum habeamus, ad ea quæ profert, non ad ipsius intentionem respondebimus, supponentes ipsum vocem Dei in eadem qua nos significatione usurpare. Negamus igitur stylum Dei variare pro vario Prophetarum peculiari stylo, stylum autem propterea diversum esse in Prophetis credimus, quia non ipsissima vocabula, quibus revelata proferre tenebantur Prophetæ, sed res tantum ipsis à Deo indicabantur, quas deinceps proprio dicendi vel scribendi charactere ediderunt, vel ab aliis memoriæ sunt præditæ. Ex quo patet, ex diversitate styli in dicendo vel scribendo, quæ in Prophetarum oraculis est obvia, nullam merito suspicionem oboriri debere, quod Prophetæ propria sua figmenta vel deliria, pro divinis oraculis credulis Judæis obruserunt.

Tertium variationis Prophetiarum genus est ratio imaginationis, *nempe si Prophetæ rusticus, boves & vacca &c, si vero miles, duces & exercitus, si denique aulicus erat, solum regium ipsi representabantur.* Mirum est quam audacter hæc omnia proferat Adversarius, cum tamen pag. 24, ubi ad eorum probationem accedit, unicam tantum visionem adferat, ex qua tamen contrarium potius colligi potest, ut statim ostendam. Mutat præterea quæstionis statum, & *Prophetias, revelationes & representationes, quamvis idem significantes* pag. 20 ostendit (quasi & hoc absurdum sit, rem eandem variis modis & *hieroglyphicis* representari, & quasi inde concludendum esset, representationes istas cuique ita fuisse oblatas, sicut Deum sibi imaginari solebat,) cum tamen susceperit & debuerit ostendere, revelationes sive imaginationes & deliria omnia, vel pleraque saltem tales fuisse, quales ex temperamento corporis ipsorum naturaliter proficisci consueverant & poterant. Quod quam longe absit, ut ex illis quæ in Scriptura reperiuntur, elici possit, inter alia patet ex *Ezechielis* visionibus, quem rusticum fuisse à Rabbinis asseritur, qui sibi adeo magnificum solum, splendidos thronos & palatia regia (ex Adversarii sententia) imaginatus fuit.

Quam falso autem Adversarius asserat Prophetis, *si rustici essent boves, vacca &c, si vero milites, duces, exercitus &c,* fuisse representata, exinde etiam est manifestum, quia *Danieli* aulico, & ex stirpe Regia oriundo, *boves & vacca,* Regi *Pharaoni* *vaccæ, Nebuchodonosori* arbores, *Mosi* aulico ignis & arbores, *Gideoni* militi Angeius, *Josepho* pastori regia majestas, *Ezechielis* rustico, solum Regium, (ut multa similia taceam,) fuerint representata. Nonne exinde concludere licet, revelationes non variasse pro ratione imaginationis, sed pro Dei ipsius arbitrio & nutu.

Quartum variationis genus est *perspicuitas & obscuritas*, quod facile concedimus, uni videlicet Prophetæ magis obscuras contigisse revelationes quam alteri. Quod vero

vero pag. 20 dicit *representationes Zachariae obscuriores fuisse, quam ut ab eo absque explanatione intelligi possint*, meræ sunt nuzæ, representationes enim illæ absque explanatione addita, non sunt pro revelationibus habendæ. Circa *Danielis* revelationem sibi ipsi manifesto contradicit, asserens eam *non propter rei revelanda difficultatem, ab ipso non fuisse intellectam*, cum ex adverso statim subjiciat, res humanas, quatenus futuræ sunt, caput humanum excedere. Cum ergo manifestum sit, *Danielis* revelationes res longe post futuras repperisse, non mirum est à *Daniele* non fuisse intellectas. Non igitur à *Danielis* metu animæ perturbatione, obscuritas revelationis istius fuit orta, (quibus verbis Adversarius nihil aliud vult, quam *Danielem*, cum sibi horrendam istam visionem imaginaretur, adeo fuisse perterritum, ut nec quid cerneret, quidve au dret discernere potuerit, istamque animi perturbationem & delirium postea aliis pro Prophetia & divina revelatione obtrusisse, & à fanaticis Judeis fuisse receptam) sed ex rebus captum humanum, quamdiu futuræ sunt, superantibus, fatente ipso Adversario. Et præter unicam hanc revelationem, nulla quod sciam (si aditam explanationem una comprehendas) in S. Literis reperitur, quæ à Prophetis, primo saltem sensu, non fuerit intellecta. Facillimum & hominibus canalibus, Athæis, irrisoribus & profanis admodum jucundum est, hoc modo S. Scripturæ revelationes ad rævum usque ridere & subfannare. Et quamvis nulla subfannandi ratio subsit, multos tamen, quando objectas difficultates, tum propter materiæ insolitam novitatem, tum propter propriam ipsorum imperitiam, dissolvere nequeunt (præsertim cum plerique præcepta Dei, carni quamaxime ingrata, non sedulo observare studeant) ista protervia abducit, & in Atheismi voraginem deturbat. Si quis vero animum habet pietatis studiosum, spero quod per ea, quæ Adversarii scommatis hoc Tractatu opposuimus, securus de Religionis certitudine reddi queat.

Pergit pag. 21. *Denique Prophetæ, quibus revelatum fuit Donum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elifæ, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc ab eis inveniri posset, quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse.* Locum 2 Reg. 2. 3, 5, 7, 15, 16, 17, ubi historia hæc refertur, non annotat, forte quia ipse scivit non fideliter hæc à se proponi: quod quia toties ab ipso factum est, non sine causa suspicamur ipsum eius rei sibi conscium fuisse. Non enim male intellexerunt Dei revelationem, quia in textu non habetur, filiis Prophetarum istud à Deo fuisse revelatum, sed tantum indicatur ipsos scivisse Eliam abreptum iri, quod fortassis ex Prophetis, quorum erant filii vel discipuli, quemadmodum superius docuimus, vel ex fama, quæ Judæam, ex Elizæ vel Elifæ relatione, pervagabatur, eis innotuit. Et exinde factum esse potuit, quod rem prout se habebat non distincte cognoscentes, eam aliter quam Elifæo constabat intellexerint, eique quod Elias forsan in alium locum delatus esset, persuadere voluerint. Ex quo patet, Adversarium non ostendisse, Prophetas revelationem non recte intellexisse: & quamvis Dei revelationem non recte intellexissent, modo eam fideliter retulerint, quid quæso in eo est abundi: Ex quibus liquet quo jure statim subjungat p. 21, *hac suffus ostendere non est opus*, quasi satis cuique per

per se essent manifesta, nihil enim clarius ex Scriptura constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit quam alium. Primo in conclusione ignorantem elenchi hic committit. non enim illud quæritur, sed an revelationes pro captu Prophetarum, vel obscuriores, vel perspicuæ magis essent. Præterea cum ex sola sacra Scriptura dixerit esse petenda, quæ de revelationibus dici possunt, cur ergo loquendi modis, quos in Scriptura non legimus, in hac materia utitur? nullibi enim hoc legimus, quod de *maiore ad Prophetizandum gratia* profert Adversarius, nec quidquam simile. Nos vero illud negamus: Prophetiæ enim sive revelationes, non erant donum alicui communicatum, sed singulæ à divino nutu pendebant, & specialiter Prophetis communicabantur, prout ex omnibus quæ describuntur in Scriptura (ex qua sola definiente Adversario hæc quæstio decidi debet) manifestum est.

Tandem ad quintum variationis genus pag. 21 descendit, inquit: *At quod Prophetia sive representationes, pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variant, & quod Prophetæ varias, imo contrarias habuerint opiniones, caviosius & prolixius ostendam.* An dedit opera ambigua voce *varias* pro *diversas* usus sit nec ne non inquitram; sed nos etiam curiose ipsius probationes examinabimus, quamvis parum effecerit Adversarius, si ostendat Prophetas *contrarias* habuisse *opiones*: debebat enim ostendere illos contrarias de eadem re habuisse à Deo revelationes. De his enim, non de illis est quæstio, sed per opiniones Prophetarum proculdubio, eorum revelationes intelligit, illa enim pro una eademque re habet.

Priusquam vero ad ejus rei probationem se accingat, stultam omnium de Prophetis opinionem refellit, asserens *mira quadam precipitantia omnes sibi persuasurunt, Prophetas omnia quæ humanus intellectus assequi potest scivisse.* Sed *mira* in ipso Adversario est *precipitantia*, quod hanc opinionem omnibus adscribat, cum tamen omnes Sociniani, Remonstrantes, alique ex omnibus sectis non pauci, nihil minus credant.

Ut igitur ad rem ipsam deveniatur, duo se ostensurum promisit Adversarius, primum *Prophetas pro opinionibus Prophetarum variasse* (quod tamen non fecit, oblitus fortasse se id promississe, ostendit tantum Prophetis quædam fuisse revelata eo modo quo illi rem se habere putabant, cum tamen aliter sese haberet, non verò uni Prophetæ aliquid isto, alteri alio modo fuisse revelatum) deinde, *Prophetas diversas, imo plane contrarias de eadem re accepisse à Deo revelationes*, id enim est quoddicere vult & debet. Adversarius autem pro revelationibus *opinionibus* appellat. Videamus ergo quomodo utrumque ostendat. Pro priori thesi adducit pag. 21 & 22 historiam Josuæ cap. 10. 12, 13, 14. ubi sol jussu Josuæ toto die in medio celi stetit sedicatur, cum tamen, ex sententia Copernici, & maxime partis modernorum astronorum, non sol sed terra moveatur; adeo ut evidenter appareat, hanc representationem secundum prejudicium vulgi fuisse factam. Si Adversarius posset ostendere alicui ex Prophetis solis quietem, terræ vero inotum alteri Prophetæ, fuisse representatum, vel etiam, quempiam Prophetarum credidisse terram moveri

moveri, solem vero quiescere, alium autem Prophetam contrarium credidisse, tum demum effecisset quod promiserat. Jam vero fatendum est S. Scripturam constanter soli motum tribuere, nec in eo vel in ulla alia re, opinionum dissensum inter Prophetas locum habuisse. Si vero *Pythagora* sententia, de motu terrestris globi, à *Copernico* resuscitata, certa est, certum etiam erit Scripturam in rebus Naturalibus, ex vulgi opinionibus nonnunquam loqui, ejusque scriptores in istis errasse. At vero incertum, & ad huc sub judice lis est, utrum *Copernici* sententia de solis quiete, an vero *Ptolomæi*, de ejusdem motu sit certior, ut de aliorum, mediam sententiam amplectentium, & tam soli, quam terræ motum tribuentium, opinione nihil dicam. Quamdiu vero celebres Mathematici & Philosophi, in hac quæstione sententiis à se invicem inultum distant, nobis Scripturæ potius, quam *Copernico* accedere licet, præsertim cum *Petrus Gassendus*, quamvis *Copernici* Ptolomæicâ sententiâ verisimiliorem esse agnoscat, non veritus tamen sit hæc verba proferre: *Tametsi opinio de motu terra, probari videatur quibusdam verisimilibus argumentis, nulla tamen est demonstratio, quæ illam esse veram convincat, adeo ut exprobrari non possit opinioni opposita, quod demonstrationibus careat, certitudineque ab ipsa vincatur.* Sive igitur sol, sive terra moveatur, nemini persuadebit, credo, Adversarius, diurnum lumen per causam aliquam Naturalem duplo diutius fulgere potuisse. Nec licet ipsi ex Philosophia causam revelationum, in Sacra Scriptura memoriæ proditarum, sed ex ipsa Scriptura determinare, quam legem sibi ipsi sancivit pag. 2 & 15. Adversarius ex eo quod præsupponit, solem in centro mundi quiescere, Josuam erroris vult convincere: nos vero fundamentum istud non concedimus, una cum plurimis expertissimis Astronomis (quamvis ingenue fatear me Astronomicæ scientiæ plane esse rudem, liceat tamen mihi anseri inter olores strepere ex quorum adeo diversis, imo maxime contrariis de hac controversia opinionibus, nullo negotio ostendere possem, eos nihil certi de motu solis vel terræ, de earundem à se invicem distantia, nec non de loco planetarum, earumque & stellarum fixarum magnitudine, statuere posse. Quemadmodum ex *Ottobonis Guerrichii de Vacuo spatio experimentis*, item ex *P. Petiti dissertatione, de Anonymi cujusdam Novo Mundi systemate*, aperte constat. Anonymus iste solem supra stellas fixas, terram in centro mundi collocat. Item Solis, Lunæ & reliquorum siderum magnitudinem, & à terra distantiam, incredibile quanto minores reliquis Astronomis esse statuit. Quamvis autem *Petitus* eum superciliose satis contemnit, non video tamen ipsum demonstrationes ipsius solide refutare. Et præsertim testimonia *Ptolomæi*, *Joan. de Lery*, à *Mendosso*, in quorum certitudine totam victoriam sitam esse aperte fatetur pag. 50 lin. 32: Quæ tamen convellere nullo modo potuit, nisi *Ptolomæi* verba, contra omnium aliorum opinionem & exemplarium anti quorum fidem pervertendo, & corrupta esse, absque ullo vel minimo indicio, asserendo, posteriorum autem duorum testimonia absque ulla ratione rejiciendo. Quæ omnia cum attentius considerarem, merito apud animum meum constitui, sententiam istius Anonymi, quæ cum S. Scripturæ ea de re assertionibus ad amussim respondet, in ipsa Naturali ratione plus

plus habere certitudinis, quam reliquorum Astronomorum, eique adeo tutius ad sensum præberi posse. Immerito igitur Adversarius S. Scripturæ authores erroris reos facit. Et cum res ipsa adeo sit incerta, si ex Naturalis rationis lumine decidi debeat, & prætera sensuum externorum testimonium, cum S. Scriptura & multis Geometricis & Astronomicis demonstrationibus conspiret, S. Scripturæ sensus cæteris longe est præferendus.

Alterum exemplum quod adfert pag. 22, est umbra in horologio retrogradatio, cujus causam in parelia rejicere nimis est temerarium. Et Esaiam credidisse terram quiescere, solem vero moveri, vel de pareliis non cogitasse, nondum nobis certo constat. Si enim per miraculum umbra retrocesserit, tuto nobis credere licet, umbram vere retrocessisse, & vel solem, vel terram vere per istas horas, quibus Josuæ sic apparebat, retrocessisse, vel quievisse.

Quod in structura Templi Salomonici pag. 22, accurata peripheriæ cum diametro proportio non fuerit descripta, ommissis minutiis & particulis numeri fracti, id nullius plane est momenti: cum apud prophanos authores, numerum rotundum ponere, omnisso exiguo aliquo additamento, usitatissimum sit, quemadmodum author librorum historicorum, qui historiam, non præcepta matheseos scribere volebat, id etiam fecit.

Ad Noachi historiam pag. 23 productam respondeo, Adversario minime constare, solam terram Palæstinam diluvio fuisse deletam. Tutius in hac re Sacræ Scripturæ, quam Adversarii opinioni accedere possumus. Præsertim cum hæc inundatio non Naturalis; sed plane miraculosa fuerit, atque ex Adversarii sententia, ex sola Scriptura, quæcumque de diluvio isto dici vel credi possunt, sunt petenda. Videantur plura de hac historia libro 2 cap. 3. Art. de Arca Noachi. Præterquam quod ipsis Sacris Scriptoribus non sit inusitatum, per universam terram, solam Palæstinam terram significare. Et sic ista historia nihil pro Adversario faciet, ad ostendendum id Noacho ex ipsius opinione fuisse revelatum, si concedamus totum mundum pro terra Palæstina, quæ tum sola, ex Isaci Vossii sententia, inhabitabatur, accipi. Atque ita videmus nihil adhuc ab Adversario esse productum, in quo revelationes, in rebus Naturalibus, contra certa quædam principia manifeste pugnant: adeo ut merito credere possimus res Naturales eo modo quo Scriptura eas repræsentat, se habere. Et quamvis etiam certum plane esset, solem quiescere, terram vero moveri, propterea tamen nondum liceret, ab iis quæ Prophetæ, etiam de rebus Naturalibus docent, vel latum unguem discedere, vel ab illis dissentire. Non enim Scriptori gestorum Josuæ (qui tamen non erat Propheta, & propterea in hoc negotio præteriri posset) propositum fuit docere solem moveri, terram autem quiescere, sed tantum diem istum duplo longiorem fuisse quam sint alii dies, idque non per refractionem aliquam radorum solarium, in glacie vel grandine vibratorum; sed exinde quod sol globum terrestrem 24 horis continuis illuminaret, illic loci, sive sol immorus in medio circuli diurni perstitit (quam Scriptoris apparet opinionem fuisse, non alicujus

Prophetæ, multo minus quod ei id revelatum fuit, cum tantum simpliciter rem gestam commemoret) sive quod terrestris globi motum diurnum Deus per 12 horas inhibuerit. Itaque si de motu solis vel terræ nihil definit Scriptura, ea in re liberum est cuius iudicium: sed tantum de istius diei prolongatione, qua in re, nemini pio à testimonio Sacræ Scripturæ vel tantillum dissentire licet. Præterquam quod scriptor istius libri, quamvis terram quiescere credidisset, tamen ita loqui potuerit, quemadmodum *Copernicani*, qui solis quietem asserentes, ei tamen perpetuo ortum & occalum tribuunt. Idein de retrogradatione horologii solaris dictum esto. Si enim in talibus Scripturæ fidem derogare liceret, actum esset de tota Scriptura (cujus tamen auctoritatem Adversarius pag. 21 lin 5 à fine & pag. 22 lin. ult. & 23 lin. 1 & seqq. tueri videri vult) æquali enim jure cætera in dubium vocari possent; etiam illa quæ de pietate & bonis moribus docent (etiam si Adversarius id negare videtur pag. 21 in medio) cum tantum ex sua opinione ista docuisse de illis æquali jure statueretur possumus.

Quamvis autem Adversarius pag. 23 absque mendacio asserat, Prophetas non tantum ea quæ res naturales spectant, sed etiam alia majoris momenti salva pietate ignorare potuisse, & revera etiam ignorasse, asseverare tamen sibi aliquid ab ipso Deo esse revelatum, quod tamen plane sit falsum, profecto salva pietate non potuerunt. In talibus enim per imaginationes vel præconceptas opiniones decipi non potuerunt, sed oportet eos dedita opera in istis mentirosos fuisse, ut homines in suas partes pellicerent, & id frequenter in plurimorum hominum perniciem. Prout Moses, Josua, Elias, alique complures Prophetæ, ad multas myriades hominum intereptione delendos, suos incitaverunt, sub prætextu mandati divini, quod *Korbachius* in suo dictionario Prophetis exprobrare non erubuit. Mandata autem divina ut suis persuaderent, signa vel miracula ediderunt.

Ut ergo ad propositum revertamur, nimirum ad quæstionem utrum *Prophetia pro ratione præconceptarum errorumque Prophetarum opinionum variarent, imo etiam inter se pugnarent* (hoc enim adversarius se tacturum promississe est censendus, nam si veræ fuerint Prophetarum opiniones, certe contrariæ sibi invicem esse non possunt, quod ipsum non negaturum confido) pag. 23. inquit, *Propheta nihil singulare de divinis attributis docuerunt, sed admodum vulgares (fuitiles & absurdas debuit dicere, nam quod vulgares fuerint istæ opiniones nihil refert, modo veræ fuerint) de Deo habuerunt opiniones, ad quas etiam eorum revelationes accommodata sunt.* Ipse statim recenset, quid Prophetæ de Dei essentia & omnibus fere ipsius attributis docuerint, senserintque, adeo ut mirum sit ipsum dicere fuisse ausum, eos nihil singulare de divinis attributis docuisse, quod negamus: quemadmodum & illud, eos quicquam de Divinis attributis docuisse, vel de Deo ejusve attributis quicquam tanquam à Deo revelatum proponere, quod non sit veissimum. Nec etiam concedimus Prophetas, ob ingenii sublimitatem & præstantiam, sed tantum ob pietatem & divina quæ eis communicata sunt oracula, non vero ab sola pietate & animi constantiam, tan opere commendari.

Acce-

Accedamus ergo ad ipsas probationes. Primo ostendit Adversarius pag. 23, Adamum valde rudem fuisse in cognitione divinæ essentia, naturæ, ejusque attributorum: quod non tantum de Adamo, sed etiam de Kaino aliisque concedimus, imo de Mose ipso reliquisque Prophetis negare nolumus, eos multa quæ divinam Naturam & attributa spectant non recte intellexisse, id enim ex Historia sacra satis est manifestum, & ab aliis jam antea animadvertum. Sed quod *cuiquam eorum quicquam, quod cujusquam erroribus sit accommodatum, fuerit revelatum*, &c istud est quod constanter negamus. Ad id probandum primo adfert Adversarius pag. 23, *Adamo fuisse revelatum, Deum non esse ubique, ut & inscium loci & peccati Adami*, ubi vero ipsi hoc fuerit revelatum, non indicat, nec etiam ullibi hoc legimus; sed ex eo vult istud Adversarius ostendere, *quia in textu dicitur, quod audivit, aut visus est audire Deum per hortum ambulantes*. Nonne firmiter ex his verbis concluditur *Adamo revelatum fuisse, Deum non esse ubique, ut & inscium loci & peccati Adami*. Quasi Adamo non potuerit videri, Deum ambulare per hortum, nisi id ipsi, à Deo esset revelatum; vel Deus etiam revera ambulare per hortum, nisi id faceret, quia non est ubique. Si Deus ubique est, utique per Paradisum etiam potuit videri ambulare, quia videri ambulare per hortum, & ubique esse, non sunt contradictoria. Negamus autem ista quæ Adversarius Adamo revelata esse asserit, Adamo revelata fuisse; sed concedimus Adamum ita se rem habere credidisse: qui tamen Propheta non erat, de quibus nunc quæritur. Nec etiam ex eo quod ex Adamo quæsisse Deus dicatur, utrum de fructu arboris veritæ comedisset? sequitur Deum id nescivisse: quid enim magis est usitatum, quando aliquem objurgare vel monere volumus, quam ex ipso quærere id, de quo jam certi sumus? non ut sciamus utrum res ita se habeat, sed ut tanto majori cum efficacia ipsum redarguere queamus. Præterquam quod adhuc, non inter Theologos tantum, sed etiam inter Philosophos controversum maneat, an Deus essentia sua, an vero sola potentia & scientia sit ubique: adeo ut dubium sit adhuc, an Adamus, credens Deum non esse ubique sua essentia, in eo erraverit nec ne.

Pergit pag. 23: *Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex*. Mira sane consequentia. Num igitur omnium rerum creatio absque vita, sapientia, omnipotentia, & quæcum istis connexa sunt attributis, perficit potuit? Ecce quam valide sua probet Adversarius!

Addit ibid. secundo, *Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum inscius*. Rursus non ostendit ubi hoc fiat, quod tamen statim de Labano facit, unde conjicio ipsum non potuisse invenire, ubi Deus Kaino ita fuerit revelatus. Vidit enim id ex verbis Gen. 4. 9 (ubi Deus ex Kaino, ubi frater ipsius esset quæsisse dicitur) non posse elici, quia statim Deus versu 10 subjicere dicitur, postquam Kainus, ubi suus esset frater se scire negasset, se scire quod ab ipso esset interemptus. Falso igitur asserit Adversarius (ne dicam, sciens aliter se rem habere) *Deum Adamo & Kaino, ut rerum humanarum inscium fuisse revelatum*.

Adjicit ibid. tertio. *Labano Deus se revelavit, tanquam Deus Abrahami.* Errat Adversarius: revelavit enim se ut Deus Isaaci Gen. 31. 29, sed minus istud est. Quid vero in eo est absurdi? Sed hoc à Deo ipsi esse revelatum, quia *Labanus credebatur unamquamque nationem suam habere Deum peculiarem* planissime negamus, nec unquam hoc probare poterit Adversarius, nullibi enim id in textu dicitur, nec etiam dici potuit, præsertim cum nec Abrahamus, nec Isaacus *nationes*, sed privati tantum homines essent, adeoque cum Labanis opinione id non conveniebat. Adversarius non dicit eos credidisse *singulos homines*, sed *unamquamque nationem* suam habere Deum peculiarem. Atque ita manifestum est Deum (ex Adversarii hypothese) se Labano, contra ipsius præjudicia & opiniones revelasse.

Adjicit pag. 23 quarto. *Abrahamus etiam ignoravit Gen. 18. 20 Deum esse ubique.* Nec in eo fortassis erravit, si essentia ubiuitatem intelligas, *resque omnes præcognoscere*, & in eo forsam non male sensit, modo de futuris contingentibus id accipiat.

Hic vero nos fortius constricturus subjicit pag. 24, *nec Deus ipsi aliter revelatus fuit, sic enim N.B. in Abrahami imaginatione loquitur, nunc descendam ut videam, num juxta summam quærelam, qua ad me venit, fecerunt, sin autem minus [rem] sciam.* Cum dicit Deus in Abrahami imaginatione sic loquitur, quæro an ex ipsa Sacra Scriptura, ex qua sola de talibus judicium fieri debere dixit, istud hauserit? si sic, ergo Deus non hoc Abrahamo revelavit, sed Abrahamus id sibi tantum imaginabatur. Sin aliunde istud habeat, oportuit ut hoc probaret, & sic scriptorem libri Geneseos mendacii vel erroris convinceretis: enim aperte dicit, Jehovah ita fuisse locutum. Ut ergo rem conficiamus, concedam videri Deum Abrahamo hic ut non omniscium revelari (quamvis Adversarius dixerit ipsum ignorasse *Deum res omnes præcognoscere*, id est scire antequam eveniant; quod longe aliud est, sed hoc ad questionem propositam nihil facit; agitur enim de Prophetis, quorum scripta ad nos pervenerunt, quæ Christiani & Judæi pro scriptis Prophetis agnoscunt, quique credenda & facienda homines Dei nomine docuerunt. Et debuit Adversarius ostendere, dictis Prophetis aliquid simile fuisse revelatum. Præterea non dixit Deus (vel Angelus, personam Dei repræsentans, Deum enim Altissimum Abrahamo, vel ulli unquam hominum in terris apparuisse, nullibi in tota Scriptura dicitur, sed diversis in locis innuitur eum qui nomine *Jehova* in Veteri Fœdere appellatur, Angelum tantum fuisse, quod & ipse Adversarius pag. 7 lin. 18 aperte concedit) se nescire an Sodomitæ extrema pataverint, sed tantum se velle videre an ita se res habeat, & si aliter se habeat id cogniturum, quo pacto Deus loqui potuit, quamvis jam exacte totam rem sciret, propter Abrahamum, qui fortasse credidit se cum ipso Deo altissimo sermones miscere, quem non omniscium esse putavit, quales Angeli sunt, quorum unum istum fuisse omnino existimari. Revelatio autem ista, cum neminem nisi Abrahamum spectaret, nec ut Abraham aliis eam edifficeret, vel de Dei omniscientia erudiret, facta sit (quales Prophetarum revelationes maximam partem fuisse credimus) ad questionem præsentem non pertinet.

Quintus quem pag. 24 in hanc palæstram ducit Adversarius, est Moses, præcipuus inter eos qui ad rem faciunt Prophetas; cui multos adscribit errores circa Dei attributa: primus est, *quod non satis percepit, Deum esse omniscium*: quod si verum est, nihil contra nos facit, nisi ostendat Deum se etiam hac in re ipsius errori accommodasse: Quod tantum abest ut ostendat, ut potius contrarium confirmet, quod cum addit, *Mosem id non satis percepisse, quanquam Deus ipsi dixisset Exod. 3. 18, Israëlitas ei obtemperaturos*, ex quo Moses discere debuerat, Deum esse omniscium. Præterea, quamvis Deus dixerit Israëlitas ei obtemperaturos, poterat tamen Moses, omniscientiæ Divinæ optime gnarus, dubitare an omnino certum esset, Israëlitas id facturos, & an non verba Dei cum aliqua conditione essent intelligenda. Quare Deus Mosem in nullo errore confirmat, nec ejus errori se accommodat, sed potius Mosi istum errorem eximit, additis signis. Frustra igitur subjicit Adversarius pag. 24: *Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, & ut inscius futurarum humanarum actionum, revelatus fuit*. Quibus verbis primo rursus statum controversiæ mutat: nam pro eo quod debuit ostendere, *Mosem non satis percepisse Deum esse omniscium*, & Deum etiam Mosi ita fuisse revelatum, nunc substituit *Deum esse indifferentem, & futurarum humanarum actionum inscium*: quasi esse omniscium, & esse indifferentem, & futurarum humanarum actionum inscium, plane sit unum & idem, cum tamen indifferentia Dei (per quam quid intelligat dubito an percipiam, sed credo ipsum intelligere libertatem in agendo, vult enim Deum non libere, sed necessario agere, quemadmodum postea videbimus) ejusque certa humanarum actionum futurarum cognitio, ad Dei omniscientiam minime pertineat, quandoquidem futuræ actiones humanæ, liberæ videlicet & voluntariæ, nullo modo existunt in rerum Natura, ac idcirco inter omnia non possunt numerari. Atque adeo *indifferentem & futurarum voluntariarum actionum humanarum inscium esse*, cum omniscientia minime pugnant, quod ab aliis jam est animadversum. Utrumque vero, Deum videlicet necessario agere, humanasque futuras contingentes actiones scire, si Adversarius asserere velit, oportet ut istud ostendat. Qua de re postea pluribus differendi erit locus.

Addit pag. 24, *Mosem non satis percepisse, humanas actiones omnes, ex solo decreto (Dei) debere addere, sed hoc omittit, quia credit decretum istud in ipsa Natura residere) dirigi*. Quod Moses non modo non satis recte, sed nullo modo percepit; imo contrarium, rectissime tamen, apertissime percepit, ut ex Deut: 30. 19 constat, ubi populum Israëliticum ita affatur: *vitam & mortem proposui vobis, benedictionem & maledictionem: eligit ergo vitam, ut vivatis vos & semen vestrum*.

His postea ibidem subjungit catalogum eorum quæ Moses de Dei Natura, essentia & attributis credidit & docuit, ut ostendat quot Mosi fuerint errores, in quibus Deus in suis revelationibus ei se accommodaverit: nullibi vero ostendit ea quæ Moses docuit esse falsa, vel Deum se Mosi erroribus accommodasse (quod tamen facere susceperat) ac si omnia quæ Moses de Deo credidit (Deum videlicet esse ens absolute æternum, vivens, intelligens, misericors, omnipotens, omnia regens, omnium Creator &c) essent falsa. Quædam etiam inter ea recenset, quæ Moses nunquam

docuit: nempe Deum sibi soli certam mundi plagam, reliquas autem nationes & regiones, ceteris reliquorum Deorum, à se substitutorum, reliquisse: neutrum enim Deut. 4. 10. XXXII. 8, 9 docetur, sed tantum Deum populum Israëliticum pro suo populo elegisse, non vero eum solam eorum regionem regere, alias nationes & regiones aliis Diis reliquisse dicitur, alia ut taceam.

Quare non assentior illis quæ pag. 26 addit: sed quoniam Moses, ut dictum (non vero probatum est) nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, & Deus, (ut jam ostendi) sed admodum infelicitè & cum malo successu, ut ex dictis constat, non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit. Unde vero hoc constat? si apparuit Mosi, sub aliqua imagine apparuisse necesse est, nam alias apparere non potuit, nec in textu dicitur Deum nulla imagine Mosi apparuisse.

Dicit etiam pag. 27, Mosem nihil aliud Israëlitas quam modum vivendi docuisse, quod ideo dicit, quia credere se dicit, Mosi scripta, non nisi admodum corrupta, mutila, trunca & manca ad nos pervenisse, qua de re capp. 8. 9. 10. fusius differendi erit locus. Concedimus autem non omnia Dei attributa, nec etiam multa quæ ad ejus Naturam, essentiam, potentiam & omniscientiam pertinent, Prophetis Veteris Fœderis fuisse revelata vel cognita, sed negamus Deum ipsi quidquam quod falsum, vel cum erroneis ipsorum præconceptis opinionibus conveniat, revelasse.

Negamus etiam id quod de Salomone pag. 27 affirmat, ipsum lumine Naturali omnes sui sæculi superasse, eo videlicet sensu, quod lumen istud Naturale, solo naturæ ductu hauserit, cum expresse dicatur, Deum ipsi omnem illam sapientiam dedisse, tum temporis, cum precibus eam à Deo flagitaret 1 Reg. 3. 9, 11, 12.

Impudenter etiam ibidem subjungit, [Lex] iis tantum tradita est, qui ratione & Naturalis intellectus documentis carent, quibus verbis bilem in suos inimicos Judæos evomere censendus est, quos pro bestiis reputans calumniatur. Item quod Salomon se supra legem existimavit, quod probare non potest. Atque ita ostendimus Adversarium frustra Prophetis objicere, quod eorum revelationes, ipsorum erroneis præjudiciis erant accommodatæ.

Restat postremum in Prophetas hic vibratum telum, nimirum, Prophetas, circa res mere speculativas, varias, imo contrarias habuisse opiniones, & varia præjudicia, quod pag. 21 se ostensurum promisit, & pag. 28 se suscepisse confitetur. Notandum vero est hoc nihil contra nos facere, nisi ostendat revelationes divinas variis (diversis debuit dicere) imo contrariis istis opinionibus accommodatas fuisse, sive Deum circa eandem rem contraria Prophetis revelasse: non enim Prophetarum opinionibus, sed Dei revelationibus fidem adhibere nos teneri contendimus. Prophetas enim in multis errasse concedimus, sed Deum errores istos revelationibus suis confirmasse negamus. Ad examen igitur argumentorum, quibus assertionem suam adstruere conatur, nos conferamus.

Ait autem pag. 27, Rabinos Ezechielis sententias adeo Mosi sententiis repugnantes invenisse, ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere &c. Sed mirum est hoc

hoc apud Adversarium aliquod, vel levissimum pondus habere; cum paulo ante dixerit *Judaos, quibus Lex data est, ratione & naturalis intellectus documentis carere*. Quid igitur mirum est, si adeo fuerunt stupidi, ut Moſis ſententias cum Ezechielis conciliare non potuerint. Qua fide vero hoc de Judæorum Rabinis proferat, aliis quibus *Thalmud & tractatus Sabbai* ad manum est, & legere poſſunt, examinandum relinquo. Nec id nos tangit, qui facile utriusque ſententias ſecum invicem conciliare poſſumus, prout libr. 2. cap. 1 oſtendemus. Primum igitur repugnantiz ſpecimen p. 28 eſt cap. 18. 2, 3. &c. *Ezechielis, quod non videtur convenire cum verſu 7 Exod. cap. 34, nec cum Jer. 32. 28*. Non auſus eſt dicere, non convenire, ſed *non videri convenire* hæc loca, vidit enim credo hæc non revera pugnare. Pugna vero in eo conſiſtit, quod apud Ezechielem Deus dicat ſe filios ob parentum peccata non puniturum, Exod. 34. 7 & Jer. 32. 18 autem, Deum parentum peccata in filiis puniturum: quæ ſi vere pugnant, utrobique hæc res eodem modo propoſita eſſe deberet. Jam vero certum eſt Ezechielem cap. 18. 14, 17, 19, de filiis agere qui patrum ſcelera non imitantur. Cum vero Moſes & Jeremias non exprimant ſe de talibus filiis loqui, ergo eos inter ſe pugnare dici non poteſt, potuerunt enim ſaltem de aliis filiis, qui videlicet parentum crimina imitantur, hæc intelligere. Quod etiam veriſimile eſt, præſertim cum Moſes Exod. 20. 5 expreſſe innuat, ſe tales intelligere natos, *qui Deum oderunt*. Ulterius nunc non progrediar, donec de ea quæſtione egerimus, an ſcripta unius per alterius Prophetæ explicare licitum ſit, quod Adverſarius negat: non poteſt autem hoc nobis eripere, quod eloquia Prophetarum per alia ejuſdem Prophetæ explicare liceat.

Secundam repugnantiam obſervat pag. 28 in ſententia Samuelis 1 Sam. 15. 29, cum „opinione Jeremiæ cap. 18. 8, 10. Priori loco dicit Adverſarius, Samuelem credere Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti pœnitere, Jeremiæ autem „contra revelatum fuit, Deum pœnitere ſive boni, ſive mali, ſi homines in melius „vel in pejus mutantur &c: quibus pro tertio opponit Joëlem cap. 2. 13, *qui Deum damni pœnitere tantum docuit*. In quo poſtremo ſubdole agit, dum dicit *damni tantum pœnitere docuit*, ac ſi dicere vellet, Joëlem docere Deum non boni, ſed damni tantum pœnitere, quod plane falſum eſſe Adverſarius ignorare non potuit, niſi valde negligenter Joëlis verba inſpexerit, quod in tam ardua quæſtione minime excuſari poteſt. Ad hanc igitur objectionem poſſem reſpondere, hic non revelationem revelationi, ſed revelationem divinam opinioni Samuelis opponi, atque adeo hæc ad propoſitam quæſtionem minime pertinere: in libro enim Samuelis non dicitur Samueli iſtud fuiſſe à Deo revelatum. Sed age concedamus etiam Samuelis verba revelationem continere, non tamen ea cum Jeremiæ verbis pugnabunt. Jeremias enim de tota natione loquitur, cui ſi Deus malum vel bonum immittere decreverit, natio autem illa mores mutaverit, Deum decreti ſui pœnitere, Samuel vero de uno tantum homine loquitur, cui ſi Deus propter aliquod peccatum beneficium auferre decreverit, non eum pœniteat. Nec iſtud etiam ita plene, ſed poſſunt Samuelis verba ita accipi, quod Deum hujus de

Saulo Regia diademate eripiendo decreti, non pœniteat. Præterea cum clare pateat, Jeremiam non de absoluto agere Dei decreto, quandoquidem id per morum in melius vel deterius mutationem rescindi poterat, apud Samuelem vero non expressum sit eum de conditionato decreto agere, merito suspicari licet, eum de absoluto Dei decreto loqui, cujus Deum nunquam pœniteat, & hoc pacto nullo negotio Samuel cum Jeremia & Joële conciliari potest. Præterea, conditionem resipiscentiæ, quam Deus apud Jeremiam exigit, ut malum quod decreverat, nationi alicui non immittat, in Saule locum habuisse non est verisimile: ea autem est ut natio ista ab impietate resipiscat, Saul vero non legitur perversæ vitæ, sed tantum unius istius, de non exciso rege Agago cum Amalecitarum pecoribus, transgressionis, pœnitentia fuisse ductus. Nec etiam de Saulo delendo, sed tantum de regno in posteritate ejus non continuando decretum Deus apud Samuelem fecerat; Jeremias autem agit de decreto de totius alicujus populi extirpatione. Denique falsum etiam est quod Adversarius dicit, *Samuelem credidisse, ubi Deus aliquid decreveris, nunquam decreti pœnitere*: ita enim verba Samuelis sonant: *nec ipsum (Deum) pœnitet: non enim homo est, ut eum pœniteat*, quæ verba ad solum de Sauli rejectione decretum retringere, nihil vetat. Si id quod Adversarius impudenter asserit, Samuel diceret, tum opinio ejus cum Jeremiæ revelatione aliquatenus pugnare videretur. In quo tamen exigua foret difficultas: quandoquidem libri istius scriptor, non quid Deus Samueli revelaverit, sed tantum quæ Samuelis fuerit de Deo opinio, recenset. Adeo autem infideliter, vel si mavis negligenter & oscitanter, in tam gravi negotio quæstiones tractat Adversarius, prout jam aliquoties à nobis est notatum. Ex quo non leve de tota ipsius tractatione præjudicium contra ipsum oriri necesse est.

Tertiam contrarietatem in eo vult apparere pag. 28, quod ex *Gen. 4. 7* clarissima constat, *hominem posse peccati tentationes domare, &c*; Paulus contra, *nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, nisi ex singulari Dei vocatione & gratia, in carnis tentationes habent*. Primum, si hæc duo inter sese pugnarent, ea lem à Paulo negari, quæ à Deo apud Mosem affirmari deberent. Apud Mosem vero dicit Adversarius patere, *hominem posse N.B. peccati tentationes domare*, à Paulo vero dici *carnis tentationes extra hominis imperium esse, nisi singularis accedat gratia divina*. Sed levius hoc est. Quid si vero quis utrumque negaverit, quid tum? an sufficiet Adversarius hæc tam intrepide, absque ulla adstructione affirmare? Primo, quamvis concedam verum esse, *hominem per Dei gratiam peccati tentationes posse domare*, nego tamen id ex *Gen. 4. 7*, nedum *clarissime constare*, sic enim ibidem legitur: *nonne si benefeceris elevatio, & si non benefeceris, ad ostium peccatum cubat. Et ad te appetitus ejus, & tu dominaberis in eum*. Quæ posteriora verba, si concederetur de peccato esse intelligenda, nihil tamen ei, quod Paulum docere Adversarius affirmat, contrarium continerent: non enim ibi affirmatur hominem in peccati appetitum, absque singulari divina gratia dominari, quod tamen dici deberet, si Pauli verbis repugnantia dici mererentur. Deinde nego verba Dei ad peccatum respicere, sed potius ad Abelem referri posse, ut sic Deus

Kainum

Kainum à proposito Abeli noxam inferendi, eo argumento avertere studuerit, quod quamvis Abelis Sacrificium magis ipsi acceptum fuerit, Kain tamen, ut primogenitus, dominium in Abelem obtineret. Atque hunc potius verborum esse sensum, ex Gen. 3. 16 colligo, ubi insdem plane verbis Adamo in conjungem dominium asseritur. De iis quæ Paulo tribuit, eum ad Rom. 9. 10 docere, nihil habetur; error est in citatione. Sed ne cauæ delinens, loca ubi Paulus id quod Adversarius vult docere videtur adscribam, ea sunt ad Rom. 7. 15, 18, 19, 21, 23, in quibus locis aperte Paulus docet, homines peccatum vincere non posse, abique non *singulari*, prout Adversarius dicit, sed *generalis*, quæ cuivis parer, *gratia*. Quod quia Gen. 4. 7 non negatur, nec etiam ullibi in tota Sacra Scriptura, omnis quam prætexit Adversarius repugnantia, penitus evanescit. Præterquam quod peccata, quæ Christiani, ex præscripto Novi Federis fugere tenentur, longe alterius sunt naturæ, quam ea quæ in Veteri peccata erant, prout alibi fusius demonstravimus.

Adjicit pag. 28 loca *ad Rom. 3. 5. v. 1. 19, ubi [Paulus] Deo justitiam tribuit [sed] se corrigis, quod humano more sic loquatur, & propter carnis imbecillitatem*. Si Adversarius hæc & similia accuratius proposuisset, verbo uno vel altero fucus facile detegeretur, nunc vero, cum audacter hæc profert, absque probatione, prolixius sunt examinanda. Non indicat etiam Adversarius quorsum hæc postrema ex Paulo adferat, sed suspicor ipsum Paulum Mose opponere velle, qui Deum justum esse docuit. Adversarius enim, nec justitiam, dominium, iram, amorem, odium, misericordiam, nec quicquam simile in Deo proprie loquendo agnoscit, quod facere non potest, quia hoc Universum Dei nomine intelligit. Admodum perverse, ut solet, verba Scripturæ allegat, & duo ista Pauli loca, quasi de eadem re agerent confundit: prior enim de justitia divina, alter vero de liberatione hominis à servitute peccati agit. Nec etiam Rom. 3. 5 Paulus dicit se humano more justitiam Deo tribuere, sic enim verba sonant: *quid ergo dicemus, num Deus injustus est, quando iram nobis inducit? dico humano more*. Ubi manifestum est Paulum non dicere se humano more loqui, quando Deo justitiam tribuit, sed in eo, quod Adversariorum de Dei injustitia sententiam recenseat, Deum videlicet injustum esse, quando peccata, ex quibus gloriam ad ipsi possit, punit id quod versu 6 de Deo negat, quasi Deus injustus esset, idoneus judex esse non posset. Optassem sane Adversarium omnia istiusmodi loca, quæ ei secum invicem pugnare, vel absurdas opiniones continere videbantur, in medium protulisse, ut eadem opera ad omnia simul responderi posset. Sed dubio procul præcipua ipsi cognita produxit, quæ cum adeo sint frivola, de reliquis idem erit sentiendum. Nos vero Deo volente, omnia istiusmodi loca annotabimus, & earum reconciliationem adjiciemus, nequid in tam gravi controversia superesse videri possit.

Ante pu. nam igitur Triumphum canit Adversarius pag. 28, dum addit: *Ex his itaque satis superque constat id quod ostendere proponebamus, nempe Deum revelationes captivi & opinionibus Prophetarum accommodasse*. Nihil enim minus, sed plane contrarium constat. Quare ea quæ tam ruinoso postea superstruit fundamento, penitus corruiere est

neceffe. Sed mirum est quam stulte frequenter loquatur Adversarius, cujus rei, ne in nimiam molem excrescat nostra disputatio, unicum specimen notabo. Dicit: *concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere, prater id quod finis & substantia est revelationis, in reliquis, prout unicuique N.B. libet, liberum est credere.* Quasi quisque quicquid libet, credere possit. Non libet cum eo ferram contentionis reciprocare, nisi in illis rebus quæ materiam quæstionum, quæ inter nos & illum intercedunt, spectant, & ab ipso ad suæ sententiæ confirmationem adferuntur. Alias multa adhuc essent animadversione digna: omnia videlicet quæ pag. 29 de divinis revelationibus & miraculis, abtque ulla demonstratione, more ipsi familiari effutit.

RESPONSIO ad CAPUT III.

De Hebræorum vocatione, & an donum Propheticum Hebræis peculiare fuerit.

Contenta capitis Primi.

Capite primo de Prophetia ostendere studuit Adversarius, eam nihil aliud fuisse, quam phantasmata & imaginationes, hominibus phanaticis, melancholicis & delirantibus, vel vigilantibus, vel somniantibus objectas; atque eas Dei mentem, revelationem, sive decreta fuisse appellatas, quemadmodum pag. 13. lin. 24 & seqq. expresse declarat. Ad quod demonstrandum ne unicam quidem rationem profert, sed nil nisi captiunculas. Et per longas ambages, quibus rudiorum animam obruit & conturbat, cum ad rem revera nihil faciant, ut quo ista tendant percipere nequeant, efficere conatur, ut quid Scriptura dicere velit capere nequeant, & suspicionem ipsis moveat, quod Scriptura ipsa per Prophetiam nihil prater imaginationes Prophetarum intelligat, quod ipse optime novit plane esse falsum.

Secundi capitis contenta.

Quo pacto cum lectorum animos, per ea quæ ipse novit esse falsa, confusa reddidit, secundo capite nihil aliud intendere videtur, quam ostendere, Prophetas fuisse homines fanaticos, qui sibi multa vana & ridicula se videre & audire imaginabantur, stupidos & ad quidvis audendam promptos, quales nostro ævo fuere Gistheil, Rothæus, Sebathei Sebi aliique similes, qui Regibus nonnunquam formidolosi extiterunt, & populum insanum in suas partes abduxerunt. Quod ex iis quæ in ipsa Scriptura de Prophetis scripta reperiuntur, ostendere fuit conatus. Quæ adeo ridicula & absurda esse innuit, ut ab homine sagaci facile deprehendi possit, ea ab insanis potius quam à sapientibus esse profecta & recepta. Nos vero utrobique docuimus, rem longe aliter sese habere, & nihil ibi reperiri, quod non verum sit & sapienter dictum atque prolatum. Et Adversarium nihil eorum quæ asseruit, ostendisse esse verum.

Capitis

Capitis Tertii contenta.

Hoc Capite tertio, contra vulgarem Theologorum opinionem asserit, Hebrais nihil præter terrena commoda à Deo fuisse concessa vel expresse promissa; sed præter istud, eos nihil felicitatis præ reliquis nationibus habuisse, nec habere potuisse. Quod ut evincat, pag. 31 & 32 declarat, se nullum præter ipsam Naturam Deum agnoscere, atque respectu hominum nullam aliam esse Dei directionem, præter humanam solertiam atque prudentiam. Ac præterea declarat se credere, omnia que in toto Universo vel sunt vel existunt, necessario ab ipsius Natura cursu necessario & inevitabili proficisci. Quas adeo vesanas & abominandas opiniones in toto tractatu ne verbulo quidem ostendere conatur esse veras. Et tamen ex istis omnia quæ postmodum disserit, concludit esse certa. Ac primo quidem Hebræos nihil omnino præ ceteris nationibus singulare potuisse habere. Quod etiamsi optime noverit, à Scriptoribus librorum Biblicorum longe aliter fuisse creditum, simulat tamen se ostensurum, nullam aliam istorum fuisse mentem. Atque in eum finem magna cum subtilitate multa Scriptura loca scurriliter profert. Quæ omnia, propter imperitiores, nihil simile continere demonstramus.

Primo non assentior ipsi, quod donum Propheticum, nec non promissiones istæ Hebræis non fuerint peculiare, minime enim nos in eo convincit, nec cuiquam satisfacere potest, quia adversus apertissima Sacrarum testimonia, quæ plane ostendunt quod donum Propheticum, & promissa de vitæ hujus tranquillitate & commodis, Hebræis solis fuerint peculiaria, nihil aliud reponat pag. 20, quam *Deum ad eorum tantum captum loqui* (id est aperte mentiri) id quod se superiori capite ostendisse, falso gloriatur. Nos enim jam clarissime demonstravimus, ipsum nihil minus ostendisse. Ut autem facilius cuivis persuadeat, Hebræorum vocationem nihil præ cæteris nationibus habuisse peculiare, ostendere conatur, nihil in eo esse, quod quis aliquid possideat, quo alii carent: idque ex eo evinci putat, quod alii rebus, quarum possessio nos beatos reddit, careant; vel decedat ex eo, quod alii nobiscum eadem possideant.

Quod etsi prima fronte speciosum sit argumentum, nullius omnino efficacæ est. Quia felicitatis incrementum vel decrementum in eo non consistit, quod nobis aliquid accedat vel decedat, sed in solo valore sive pretio rei quam possidemus. Quod sane multum ex eo vel augetur, vel minuitur, quod plures eandem vel plane similem rem possideant, vel non possideant. Lapidum, aquæ, terræ vel pulveris pretium propterea nullum ferme est, quia omnes ista habere possunt. Adamantes, uniones, aurum & similia, nullam aliam ob causam pluris fiunt, & meliora sunt istis, quam quia cuivis ita non sunt obvia. Et quo pauciores rem aliquam habere possint, eo res est melior, Quod in istis etiam locum habet, quorum contactus nos voluptate afficit, quales sunt esculenta & similia. Quæ non sunt in pretio, nisi raræ sint, quamvis gustum magis quam rariora ista oblectent. Ex quo apparet Scripturam non ad hominum captum loqui, sed rem adæquate explicare, quæ Hebræorum felicitatem ex

eo extollit, quod cæteræ nationes eo modo quo ipsi, à Deo non sint vocati nec dilecti. Quamvis vero nos non lateat, Adversarium non istud velle (quod in aliis plurimis rebus quoque locum habet) sed tantum, Hebræos nihil præ cæteris Nationibus habuisse peculiare, oportet tamen frequenter cum ipso loqui, ne quis ipsius cavillationibus in errores abducatur.

Antequam vero ostendat, quid istud sit, ad quod Hebræi præ cæteris nationibus à Deo electi fuerint, primum pag. 31, 32 explicat *quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum & internum, & quid per Dei electionem, quid denique per fortunam, & tandem per Deum ipsum intelligat.* Attendite quæso lectores, & intelligite an non merito ipsum cum suis lociis Atheum appellemus, quamvis istud pag. 16 initio, pro dolor! Adversarius deplorat. Si enim illi tantum Athei sunt dicendi, qui nulli enti nomen Dei imponere volunt, tum fateor immerito eos Atheos dici; sed etiam nullos unquam Atheos fuisse nec futuros esse. Nos Vero Atheos vocamus, qui istiusmodi ens pro solo Deo altissimo non agnoscunt, quod totius Universi sit creator & moderator.

Aitigitur circa finem pag. 31, *Per Dei directionem intelligo fixum illum & immutabilem Naturæ ordinem, sive rerum naturalium concatenationem.* Novimus satis, quid per Deum, & per ejus directionem intelligat, sed oportuit ipsum sententiam suam argumentis demonstrare esse veram.

Pergit pag. 32: *diximus enim supra, & in alio loco jam ostendimus, leges Naturæ universales, secundum quas omnia sunt & determinantur, nihil esse nisi Dei aeterna decreta, quæ semper aeternam veritatem & necessitatem involvunt.* His oppono, me supra plane contrarium dixisse, & in alio loco ostendisse. Si cui minus absurdum videtur, *omnia per universales nescio quas Naturæ leges determinata esse, & necessario fieri, etiam ab ipsis hominibus, quos tamen per se liquet libere, non ulla necessitate coactos agere, quam credere, esse Deum, omnium creatorem & gubernatorem, qui sit ens per se subtilistens, intelligens &c: valeat cum sua opinione.* Adversarius saltem nihil horum probat. Et nos non agnoscimus istiusmodi *leges universales*, vel Deum nihil aliud quam Naturam esse.

Pag. 32. *Sive igitur dicamus, omnia secundum leges naturæ fieri, sive ex Dei decreto & directione ordinari, idem dicimus.* Non mirum, cum nullum præter Naturam Deum agnoscat, quod sequentia verba clarius ad huc ostendunt, ais enim: *Deinde, quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia* (nullam enim aliam potentiam præter eam quæ rebus naturalibus inest, Adversario iudice, possidet) *per quam N.B. solam omnia sunt & determinantur, hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturæ, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid N.B. Naturæ, ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi à sola Divina potentia oblatum esse &c.* Consequentiam hanc legitimam esse fateor, si rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia. Sed quando hoc falsum est, quemadmodum id falsum esse contendimus, falsum etiam erit totum quod inde elicitur consecutarium. Reliqua quæ sub-

subnectit, ejusdem sunt Naturæ, & solidissime probari deberent, antequam à quoquam admitti possint.

Athei, qui omnia religionis & Scripturæ capita ratiocinii examini subijciunt, & omnia ad rationis naturalis obrussam examinare volunt, sententiam de fatali omnium entium in agendo necessitate amplectuntur. Cum enim Mundum, & quæ in eo sunt, ab æterno extitisse, & in eadem mutatione & motu versasse credant, credere etiam coguntur ea nunquam peritura. Quod absque omnipotenti totius Universi directore concipere impossibile esse credunt, nisi omnia certis legibus, id est necessitati in motu & actionibus essent alligata.

Sed si omnium entium proprietates expendamus, eas in entia ratione penitus destituta, & ratione prædita dispescere oportet. Duorum istorum generum si species consideremus, & earum affectiones, quædam earum moveri, quædam autem agere dici debent. Quæ moventur (ut reliqua ad scopum non necessario pertinentia præterem) vel in circulum, vel retrogrado motu perpetua vicissitudine aguntur. (Quod in entibus ratione destitutis, absque causa impellente fieri nequit.) Ea vero sunt orbes & corpora ætherea, globus terrestris (ut non pauci existimant) maria, flumina &c. Quorum omnium motum esse necessarium facile concipi potest, quia perpetuo eodem modo moventur. Sed in hominibus ratione præditis, & si quæ alia entia rationibus certa & determinata ratione, & quidem ita ut nemo se necessario agere sentire possit, quid est cum ratione insanire, si hoc non est?

Motus qui vel ab insita naturali proprietate, vel à causa impellente proficiscitur, actio dici non potest, sed mera passio est, idque nullam aliam ob causam, quam quia id quod movetur, non libere, sed necessario, & ab alia causa coactum movetur. Quapropter in tali motu nulla deliberatio locum habere potest.

Qui igitur statuit eandem in actionibus humanis necessitatem locum habere, quæ est in motu orbium cælestium, Lunæ, Planetarum cæterorum, maris, fluviorum &c: id non tantum absque ratione, sed plane contra rationem statuit. Præsertim cum videamus homines ante actiones suas plerumque deliberare, vel saltem semper deliberare posse, utrum ea ad effectum perducere velint nec ne. Quæ deliberandi facultas (posita omnium actionum fatali necessitate) omnium quæ homini insunt facultatum nobilissima, frustra homini esset innata, si nulla in actionibus esset libertas. Ipsa ista deliberatio necessario fieret, & sic nemo unquam laude vel reprehensione dignus esset.

Hoc vero unum omnibus considerandum exhibeo. Si omnes humanæ actiones necessariæ essent, tum ad eas maxime proni & proclives essent homines, nec ullo modo impediri possent ne eas efficerent: naturali enim proclivitate ad eas inclinarent. Quod aliter in rebus ad quas quis naturali necessitate determinatus est habere se non potest. Jam vero videmus homines sapissime vitæ cogi, vel admodum invitos, urgentibus quibusdam rationibus, sine quibus aliter agerent, ad hoc vel illud agendum

impelli, vel ab eo quod agere omni conamine tentabant, avelli. Quod sane non esset possibile, si aliter quam agunt agere non possent, & fatali adigente necessitate omnia agerent. Hæc rariis tantum mihi momenti esse videtur, ut cum eo qui non videt talem in hominum actionibus necessitatem merum esse commentum, frustra disputari credam.

Præterquam quod sic nullæ actiones in tota Natura vel Universo ederentur, & omnia nihil aliud quam moverentur, necessario & inevitabili coacti fato. Et sic actiones hominum nihil à motu maris, globi terrestres (qui illi tribuitur) planetarum, cometarum, lapidum &c. differrent: omnes enim ab eadem fatali necessitate, & iisdem Naturæ legibus, sive causatum naturalium concatenatione procederent. Sed de his cap. seq. nec non lib. 2. cap. 6. pluribus acturi sumus.

Finem propter quem homo vivit describitur, inquit ibid. pag. 32: *Omnia quæ honeste cupimus, ad hæc tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere. Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere. Et denique secure & sano corpore vivere.* Miseros & fatuos qui nihil præter ista cupiunt! Ergo ex mortuis resuscitari, & æternum in cælis beatè vivere, *honeste cupere non possumus*, quæ enim impossibilia sunt, non honeste cupimus. Istud vero Adversarius, prout capite sexto apparebit, impossibile esse existimat. Negamus autem hæc tria honeste ab omnibus hominibus, & quidem sola expeti. Quando enim tota nostra beatitudo, ex Adversarii sententia hac vita terminatur, nemo beatus esse potest, nisi ea possideat ex quorum fruitione delectationem percipiat: Si quis ergo *cognitione rerum per suas causas* non oblectatur, nihil ipsi proderit, atque adeo tam non honeste cupit. Præterea cognitio ista non nisi magno labore & tædio acquiri potest. Eccles. 1. 18. Curigitur quis ad istam cognitionem adspiret, qui ea non delectatur? Si quem istiusmodi cognitio, sive vera, sive imaginaria (in paucis enim res per causas vere cognosci possunt) voluptate afficit, is tantum honeste ea cupit. Si quis à vino abhorreret, non honeste cupit vinum, non enim ipsi utile est, quamvis sua natura homines delectet & magnam utilitatem adferat. Si ergo post hanc vitam nihil expectamus, nemo magis est beatus vel sapiens, quam is qui illis rebus fruatur quæ ipsum gaudio afficiunt, quamvis vilia, stulta & ridicula essent. *Passiones domare*, non honeste cupimus, nisi tales intelligas passiones quæ nobis molestæ sunt, & tristitia vel tædio nos afficiunt. Et quamvis aliquo modo sint molestæ, non tamen erunt domandæ, si molestia quam domatio ista nobis creat, major sit illa quam ex passionibus percipimus. Tertium quod statuit Adversarius, id demum honeste cupimus, quia nullam voluptatem fere percipere possumus, nisi *secure sano corpore* (addo etiam, sana mente, quam Adversarius omnino adde debuit, ut quæ omnis felicitatis sit unicum in homine fundamentum) præditi, vivamus: qui enim sana mente est destitutus, parum refert an secure & sano corpore vivat nec ne. Quandoquidem vero istius felicitatis cura nos parum tangit, de mediis quibus ea acquiri & conservari possit, non sumus solliciti. Relinquamus ista Adversario cum suis, nos spem ad altiora erigimus, Deo nostro curam corporaliū & natura-

lium

lium committentes, conscii quam parum sæpe vires & prudentia humana in istis valeat. Judæis terrena commoda, si Deo obtemperarent, erant promissa, & sic, si vellent, certi erant de rebus prosperis, quod de aliis nationibus probari nequit. Talibus promissis Athei carent, similiter & Christiani, quibus posterioribus nihil in hac vita, præter necessaria ad vitam sustentandam, sed post hanc vitam multo excellentiora bona sunt promissa, quæ sub promissis Veteris Fœderis, insciis tamen Judæis, erant adumbrata.

Cum vero Adversarius, ex eo solo quod præsupponat (nec ullum verbum ad id probandum profert) nullum esse totius mundi creatorem vel gubernatorem, & omnia ex prædeterminato & naturaliter insito Naturæ ordine agere, moveri & existere, deducat Hebræos nihil potuisse habere, quod ex ipsa Natura non necessario fluere, qua in re omnibus aliis populis entibusque penitus non sint similes, non est quod ad istas nugas quidquam reponamus. Concedimus enim omnia optime procedere, modo præsuppositus Atheismus certa sit opinio. Quam cum non tentaverit quidem demonstrare, non est quod ipsius consequentias curemus.

Ad ea quæ pag. 36 & seqq. de dono Prophetico disputat, breviter respondeo, Noachum, Enochum, Abimelechum, Jobum, Melchisedechum, & tandem Bileamum (quem verum fuisse Prophetam negare nolim) omnes ante erectam Hebræorum Rempublicam, atque adeo electionem executioni mandatam extitisse, & propterea ista exempla minime ostendere, donum Propheticum Hebræis peculiare non fuisse. Præterquam quod omnes fere Judæorum fuerint progenitores. Multo minus id ex eo evincitur, quod Hebræorum Prophetæ, aliis nationibus etiam Prophetaverint. Hoc enim tanto magis confirmat, donum istud ipsis peculiare fuisse.

Quæ pag. 40 adfert ex Epistola ad Romanos, ut ostendat Judæos & Gentes plane fuisse æquales, respectu Divinæ vocationis & electionis, ad rem non faciunt: tunc enim privilegium istud, Judæis ad id usque tempus concessum, à Deo jam antiquatum erat.

Hebræos præ aliis omnibus terræ nationibus à Deo fuisse in suum populum peculiariter electos, ex Sacra Scriptura apertissime constat. Reliquas nationes eo modo à Deo electos fuisse, nullibi dicitur. Qui id asserere audeat, id aliunde probare debet. Quod Adversarius pag. 32 de *Dei auxilio externo*, id est de *causis extra humanam naturam*, & de *Dei auxilio interno*, id est de *eo quod natura humana, ex sola sua potentia præstare potest* garrit, nihil moramur: nam primo sat certo novit hæc in Sacra Scriptura non ita explicari. Et nullum aliud esse Dei auxilium, nec etiam alium Deum quam ipse vult, argumentis ostendere debuit: quod quoniam non facit, eo deum jure hæc rejiciuntur à nobis, quo ab illo affirmantur. Ut ergo ad propositum revertamur, fateatur Adversarius pag. 34, *sibi non satis constare, an Deus aliis nationibus leges peculiare præscripserit, & earum legislatoribus sese Prophetice revelaverit &c.* In eo ergo ab aliis nationibus Judæos fuisse distinctos tantisper credendum est, donec illi ea de re melius constet.

Sed addit pag. 34, *boc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes, ex Dei directione externa* (per quam nihil nisi omnia quæ Natura hominibus extra proprias eorum vires concedit, intelligit) *imperium legesque singulares habuisse.* Istud vero ex Scriptura probare non fuit opus, cum nemo id negaturus sit. Sed probandum erat, alias nationes postquam Judæi terram Chananæorum occupassent, eodem modo quo Scriptura id de Hebræis narrat, *imperium legesque singulares habuisse.* Quocirca Melchizedeci & Jobi historia ad quæstionem nihil pertinet, illi enim ante istud tempus vixerunt. Locus Malach. 1. 10, 11 non probat id totum quod in quæstione erat, nimirum *alias nationes, per Dei directionem externam, N. B. imperium legesque singulares habuisse,* ibi enim non de imperio, quod erat præcipuum, sed de legibus tantum agitur. Satis perspexit Adversarius (cum ipsi modus loquendi, Hebræis familiarissimus, quo præsens pro futuro tempore frequentissime ponunt, non sit incognitus) nos excepturos, illa de futuro tempore esse intelligenda, propterea temeraria affirmatione, absque ulla probatione, more ipsi admodum familiari, isti exceptioni obviam ibit p. 35 dicens, *quandoquidem* [verba illa] *nullum aliud tempus quam præsens pati possunt, nisi vim inferre velimus.* Nos vero negamus ea nullum aliud quam præsens tempus pati posse, nisi *Malachia menti vim inferre velimus,* qui adeo impudens mendacium suæ nationi in os objicere ausus fuisset, affirmans ea quæ omnes falsa esse scirent, adeo ut plane insanum fuisse Malachiam, vel quemcumque hujus libri authorem, statuentum sit, cum id nunquam ex ejus mente locum habuerit, ut *ab ortu solis usque in ejus occasum nomen Dei magnum fuerit inter Gentes, & ubique suffusus ipsi allatus fuerit, & munus purum.* Cum igitur res ipsa doceat Malachiam, pro more omnibus Hebræis, & ipsi etiam Malachiæ admodum familiari, præsens tempus pro futuro posuisse, nihil ex istis ostendere potest Adversarius pro sua assertionem adstruenda. Ipse enim non credit hæc unquam locum habuisse, eo sensu quo à Propheta hæc prolata fuerunt. Potuit tamen etiam sensum aliquem, ut est in talibus peritus artifex, hic affingere, per *oblaciones & munus purum* passionum dominationem, vel simile quid intelligens, quemadmodum terram, ligna, lapides & omnia naturalia simul conjuncta *Deum* appellat.

Reliqua in hoc capite missa facio, nullius enim sunt momenti, nec ad scopum institutæ disputationis collimant. Transeo igitur ad

C A P U T I V.

De Lege Divina.

Contenta.

Adversarius hoc capite, sub titulo Legis Divinæ explicationis, lectoribus suam de omnium *entium, per naturalium causarum æternam & immutabilem concatenationem opinionem insusurrat, non quidem eam ulla demonstratione fulciendo (quod toto isto tractatu in illis qua*
audacter

daſſet aſſeverat faciſſat) ſed tantum per ambages & amphibolias eam ita explicando, ut quamvis nihil minus faciſſat, eam probare videri velit. Ubi pag. 44 miris modis ſe torquet, ad explicandum quomodo humana leges, quas homines ex fatali Natura neceſſitate ferre ſtauit, ab hominum tamen placito pendere dici poſſint. Quod aque facile aſſequitur, quam ſi quis aſſereret, ignem ex placito ſuo urere vel caleſcere. Cumque Naturam pro Deo habeat, vel potius nihil præter eam agnoſcat, docet hominis ſummum bonum in cognitione & amore rerum Naturalium conſiſtere, quod & præcedenti cap. 3. pag. 32, 33 fecerat. Idque ex ipſa Scriptura ſe oſtendere ſimulat. Quibus omnibus noſtram refutationem oppoſuimus.

LEgis nomen, absolute ſumtum, ſignificat id (ait Adverſarius p. 43) ſecundum quod unumquodque individuum, vel omnia, vel aliquot ejuſdem ſpeciei, unâ eademque certa ac determinata ratione agunt. Adverſarius pro ſub more, quaſi dictator aliquis, abſque probatione præſcribit definitionem Legis; nos vero definitionem iſtam minime admittimus, eamque legitimam eſſe negamus, adeoque ipſi incumbit onus, ut oſtendat ſe recte nomen legis, absolute ſumtum deſcripſiſſe. Præſupponit autem iſta definitio id quod præcipuum queſtionis eſt caput, omnia videlicet Naturalia neceſſario agere, & ſic petitionum principii manifeſto committit: deinde non deſcribit id quod neceſſitatem iſtam efficit vel imponit. Si enim clare & diſtincte mentem ſuam exprimeret, dicere debuit, legis nomen absolute ſumtum, ipſi ſignificare legem quam nemo unquam tranſgredi poſſit, id eſt fatalem omnium entium in agendo & exiſtendo neceſſitatem. Illud vero nomen legis absolute ſumtum inter Philoſophos ſignificare falſum eſt. Ubi quæſo, apud quos populos, apud cujus ſcientiæ profeſſores iſta vocis legis absolute ſumtæ, ſignificatio obtinet? Nonne Philoſopho dignum eſt, tam bellas definitiones, in re quæ ſuum bonum concernit, abſque ulla probatione, contra manifeſtam veritatem, & Adverſariorum ſuorum opinionem tradere, eiſque totam ſuam argumentationem ſuperſtruere? hic enim non ludit, ut in cæteris, ſed ſerio ſententiam ſuam profert. Quandoquidem vero Adverſarius nihil profert, ad hominum in agendo determinatam neceſſitatem adſtruendam (præter ea quæ cap. præced, ad ipſius aſſertionis falſitatem detegendam, in medium adduximus) argumentum quo alii idem probare conantur, hic excutiemus. Illud vero eſt, quod homo, quia determinatam habet eſſentiam, & determinatas facultates, non niſi ſecundum Naturæ ſuæ determinationem agere poſſit, ac proinde non libere, ſed neceſſario.

Quæ quidem argumentatio optime procederet, niſi fallacia hic in voce determinationis ſubefſet: ea enim vel ſignificare poteſt humanas facultates certos habere limites, quos tranſgredi nequeant, vel etiam limitationem abſolutam, adeo ut non modo intra facultatum iſtarum fines ſubſiſtere in agendo cogantur; ſed etiam nunquam aliter quam agunt agere poſſe. Atque iſto ſenſu poſteriori negamus humanas facultates determinatas eſſe, & ſic argumentum iſtud nihil efficit.

Præterquam, quod si determinatæ hominum facultates & essentia, necessitat. in eorum actionibus evincunt, profecto Dei indeterminatæ facultates & essentia, in agendo libertatem omnino ostendunt.

Cumque voluntas & actiones humanæ res sint Naturales, quarum affectiones lumine Naturali indagari aliqua ex parte queant, ulterius procedere lubet, & diligentius inquirere, num principium aliquod expiscari valeamus, ex quò vel libertas, vel necessitas earum clarius adhuc innotescat. Scriptionis qua nunc manus mea est occupata, sive scribendi actionis (ut ceterarum omnium, sive animi, sive corporis) causa impellens, voluntas est. Ea vero si libere jubeat manum scribere, actio ista libera dici debet; si ipsa determinetur ab alia causa, ut hoc momento non possit non injungere manibus ut scribant, tunc actio ista minime erit libera.

Videamus igitur in quam partem judicium nostrum inclinare debeat. De experientia, qua quisque videt se libere hoc vel illud eligere, aut ego ipse nunc plane certus sum, me itatim aliud posse velle & agere, superiori capite egimus. Sacram Scriptionem aperte hominibus libertatem in agendo tribuere, nunc non urgebimus. Istud modo disquiramus, utrum aliquid in rerum natura detur, quod ipsam voluntatis electionem in certam aliquam partem semper determinet, adeo ut nihil aliter quam facit eligere possit. Si quid autem istiusmodi in rerum natura existeret, id vel in ipso homine, vel extra ipsius essentiam delitescere deberet. In ipso homine si resideret, vel ita ibidem existeret deberet, ut homo ipse sentiret tale quid in sua natura reperiri, vel adeo occulte ibidem delitesceret, ut nullo modo animadvertere possit istiusmodi causam, voluntaris suæ determinatricem, naturæ suæ inesse.

Si regeras, causarum Naturalium concarenationem determinationis istius causam existere, jam ipsa in principii petitione refugium quæris. Præterquam quod ista causarum concatenatio in homine ipsa non resideat.

Videamus igitur an extra hominis essentiam, præter imaginariam istam causarum concatenationem, causa voluntatem absolute determinans investigari possit. Ista vero nihil esse poterit præter objecta, quorum qualitas voluntatem determinare queat. Cum vero omnes experiamur, objecta voluntatem nostram non cogere, qua ratione quis istam determinationem demonstrare valeat, nulla ratione perspicere possum.

Regeres fortasse, nos non magis demonstrare posse voluntatem absque ulla causæ incognitæ determinatione agere.

Ad quod respondeo, me superius & postea cap. 7. lib. 2. non contemnendas demonstrationes, nisi fallor, pro libertate voluntatis protulisse. Cum igitur omnes experiamur, nos non tantum aliud quam nunc volumus, circa idem objectum & eandem actionem, velle & eligere posse, non tantum quando aliud objectum voluntatem ad aliud flectit; sed etiam absque ullo objecto, & nullum alium in finem, nisi ut ostendamus nos libere eligere, idque semper, quandocunque voluerimus: istud sane pro certissima demonstratione haberi debet. Nisi enim tum libere ageremus, protinus quando

do libertatis experimentum exhibendi animum subit cogitatio, causarum æterna concatenatio parata esse debet, quæ nos ad experimenti exhibitionem, vi irresistibili, idque nobis non animadvertentibus, cogat: quiescat autem ista concatenatio, quando experimentum capere nolo. Cum igitur pecco, & impossibilitatem obijcio à peccato abstinendi, alter necessitatem puniendi vel reprehensionis ogganniet. Et sic tota nostra vita & omnes humanæ actiones, quantumvis seriæ & maximi momenti, nil nisi ludus & scurilis scena, atque mera cachinni exercitatio, rem penitus inspicientibus erit. Atque istud est ad quod descendere cogimur, quando Numinis, hujus Universi conditoris, agritionem deferimus, scilicet ad summum sapientiæ fastigium, ab hominum deliriis & commentis elevati. Quando quæstionem aliquam expendo, de opinionis alicujus veritate vel falsitate disquiro, ad quod nullam mihi naturalem inclinationem adesse sentio, ab aliis ut id faciam rogatus; dum pergo, desino, experior an non quando volo desinere, quando lubet pergere possim; dum aliis noceo, dum juvo aliquem; dum mentior, dum furor, dum de aliquo interimendo delibero; dum me homicidam alius ulciscitur: dum quis adulteria, incestus, rapinas, direptiones, regionum & populorum interneciones exercet, & quidquid ad humani generis perniciem excogitari potest; nemo unquam reprehensione erit dignus vel pœna. Pœna tamen & reprehensio si qua obtingit, non minus quam ipsa flagitia necessario exercentur. Virtus, quam omni molimine, contra innatas animi & corporis inclinationes quis exercet, æquè necessario exercetur, quam vitium, in quod naturalis inclinatio, & maxima voluptas, quam ex ejus exercitio percipimus, nos deturbat. Valeant fane, qui hæc veriora esse credunt, quam ea quæ libris Novi Fœderis traduntur.

Instabis, intellectuum rem nunquam aliter concipere posse, quam ea intellectui per verba, imagines vel cogitationes repræsentatur. Adeo ut id quod tanquam verum vel bonum ei repræsentatur, nunquam ut malum vel falsum percipere possit, & vice versa. Cum ergo nihil unquam agamus, nisi ob certas rationes, quia id quod agimus, ab intellectu vel ut utile, vel ut jucundum percipitur, intellectus autem in ista perceptione, prout nunc ostensum est, nullam habeat libertatem, judicium vero practicum (ut in scholis loquentur) ab intellectu determinetur, sequitur nullam actionibus nostris inesse libertatem.

Hæc quantumvis subtiliter disputata, si animum in nostram naturam, & actionum nostrarum qualitatem firmiter despectamus, & oculis mentis expendamus, utrum in actionibus ullam necessitatem experiri valeamus, nihil nos movebunt, nec assensum extorquere poterunt: quantumvis nihil ad ea respondere posses. Non magis quam si quis subtilissimis cavillationibus alicui persuadere conatur, cum legit, ambulat, aut aliud agit, eum dubitare debere, vel non certum esse quod ista agat, quia somnians sibi aliquando firmissime persuaserit se similia agere. Adeo ut merito ine pronuntiare credam, quantumvis argumentum istud distincte enodare non possim, me ex ipsa experientia, de qua paulo ante egimus, satis de actionum nostrarum libertate esse certum.

At

At præter hæc spero me solidam istius argutationis refutationem daturum. Dico igitur me voluptatem vel utilitatem, quam ex actione me percepturum spero, inter rationes quæ me ad agendum movent, admissurum. Concedo præterea intellectum in perceptione non esse liberum eatenus, ut rem aliter quam sibi representatur, non percipere possit, non magis quam oculus imagines objectorum aliter menti exhibere potest, quam eas accipit. Nego tamen inde necessitatem actionum elici posse (quod enim de determinatione intellectus, per iudicium practicum adjicitur, à me minime admittitur). Actiones enim vel mentis sunt, qualis est consideratio, vel corporis, puta ambulatio. Perceptionem nunquam inter actiones admitto, quia nihil aliud est quam imaginum receptio, quemadmodum in speculo fit, in qua nulla libertas locum habet, quando intellectum aperio, vel speculum non obvelo. Considerationem vero, quæ deum est actio, ex perceptione necessario fluere, planissime nego, non modo ante, sed etiam post perceptionem. Exemplo rem illustrabo. Est qui de libero arbitrio me alloquitur: aures sonum distinctum percipiunt, cujus imaginem menti exhibent (quid enim *liberum*, quid *arbitrium* sit, jam ex vulgari vocum significatione mihi innotuit) nihil ad huc de libero arbitrio prædicavit, sed se de eo differere velle. Sentio me posse detrectare, quidquam cum eo agere, vel ulterius ea de re meditari. Certum quidem est me ob aliquam causam istud renuere, quæ me moveat quo minus de questione ista meditari volo. Sed in eo cardo rei versatur, an ista causa me cogat. Quod tantum abest ut demonstrari possit, ut certo certius experiamur, nos ab ista causa minime cogi; sed vel contrarium, vel diversum, quotiescunque voluerimus, eligere posse. Qua in re cuiusque conscientiam appello. Adeo ut nulla ratiocinatio contrarium mihi persuadere possit. Non magis quam quis mihi persuadere potest, quod somnio, quando vigilo, vel quod non edo, quando edo &c. His adde quæ libro secundo cap. 7 de hac materia disseruimus.

Cum vero Adversarius legem in eam quæ à necessitate Naturæ, & quæ ab hominum placito dependeat dispecit, aperte fatetur se nullam legem agnoscere quam Deus hominibus ferat, alias enim debuisset addidisse etiam legem quæ à Dei placito dependeat. Arque adeo palam est ipsum nullum Deum præter Naturam agnoscere. Quod verba ejus p. 44 clarissime confirmant, ait enim: *Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus N.B. Naturæ determinari N.B. ad existendum & operandum, certa ac determinata ratione.* Ergo nullus aliud Deus est præter Naturam. At non erat tempus ut absolute istud concederes, sed solide probares: istud enim basis totius Atheismi est. Fatetur postmodum ipse Adversarius, *nomen legis per translationem ad res Naturales applicatum videri*, eamque postea describit nihil aliud esse quam *rationem vivendi, quam N.B. homines ob aliquem finem, sibi vel aliis præscribunt*, innuens interim se nullum Deum qui leges ferat vel ferre possit agnoscere.

Postquam asseruit, homines necessario quæcumque faciunt agere, duabus rationibus pag. 44 vult ostendere, leges quibus homines sibi vel aliis modum vivendi præscribunt, *ab hominum placito pendere*, quod perinde est ac si diceret ignem, qui
necessario

necessario urit, nihilo minus ex suo placito urere. Quod ex humano placito pendet, id plane in hominum arbitrio est constitutum, adeo ut id facere vel non facere possint, prout vox *placiti* sua natura necessario indicat. Videamus autem Adversarii rationes. Prima est pag. 44, quod, quamvis necessario agat homo, tamen sine legibus ex placito ipsius dependentibus concipi possit. Merum hoc est sophisma, quamvis enim absque istiusmodi legibus homo concipi possit, inde tamen nullo modo sequitur leges istas arbitrarias, sive ex hominum placito dependentes posse appellari, quia ab ipsius placito non pendet leges istas ferre vel non ferre, sed fati necessitate (ex Adversarii hypothesi) eas ferre cogitur. Quod autem ab alicujus placito dependet, id plane in ipsius est potestate facere vel non facere. Haud secus quam lapidis motus naturalis ad inferiora, non potest dici à placito lapidis pendere, quia lapis absque tali motu potest concipi. Adde quod lapis ita conceptus, quemadmodum & homo absque istiusmodi legibus naturalibus, ex Adversarii sententia, aliter concipitur quam qualis revera est vel unquam esse potest. Quod enim addit, *quatenus homo res sub ratione veri & falsi percipit*, id nihil ad quæstionem facit, quia perceptio ista, respectu fati, rerumque concatenationis, non minus est necessaria, quam lapidis motus ad inferiora. Merito igitur negamus, leges istas, posita fati omnium humanarum actionum necessitate, ullo modo posse dici, nedum *optime*, ab hominum placito pendere.

Alter ratio p. 44 adhuc magis est ridicula, *quia res per proximas suas causas definire & explicare debemus*, proxima enim legem causa statuitur hominum placitum, quod, concessofato, nullum plane in rerum natura existit. Atque adeo proxima legum causa ipsa fatalis necessitas esset. Quod addit pag. 44 de nostra, *quomodo res revera sint concatenata ignorantia*, ac propterea *melius ad usum vitæ, imo necesse esse res ut possibiles considerare*, id plane absurdum est: sic enim considerabimus res aliter quam revera se habent, adeoque falso. Quod quamvis ad usum vitæ necessarium foret (quod minime concedo) non tamen evincet ea quæ omnino sunt necessaria, libera, sive *ex hominum placito dependentia* recte posse appellari. Adde, si necesse est res ut possibiles considerare, id nullam aliam ob causam necesse esse posse, quam quia revera tales sunt (non enim necesse est ut mentiamur) vel quia id possumus facere quando volumus, alias ridiculus esset Adversarius, qui nos ad id permovere studet. Si credidisset omnia necessario fieri, cur librum conscripsit, quo hominibus Atheismum insinuat, nisi putaverit, id absque isto libro non fuisse futurum.

Pergit pag. 45: *Cum itaque lex nihil aliud sit, quam ratio vivendi, quam homines ob aliquem finem, sibi vel aliis præscribunt, ideo lex distinguenda videtur in Divinam & humanam*. Si homines rationem vivendi præscribunt, quomodo divina ista lex appellari potest, nisi quia Naturam, cujus homo pars est (prout pag. 32 dicit) Deum appellando, per Deum homines ipsos, qui Naturæ pars sunt, intelligat.

Ait porro ibid. quod per legem divinam eam intelligit, *qua solum summum bonum; hoc est veram Dei cognitionem & amorem spectat*. Sed non expectamus explicationem tæ sententiæ, sed demonstrationem eam esse veram. Negamus itaque legem qua solum

summum bonum spectat, videlicet quod vere sit summum bonum, quale est vita æterna, ab hominibus posse præscribi. Negamus itidem summum bonum esse *veram Dei cognitionem & amorem*, quavis per Deum Natura sive tota hæc Universi machina intelligatur. Atque hoc Adversarius clare & distincte explicare debuit, si candide agere voluisset, atque eo sensu ostendere, summum bonum in istius Dei vera cognitione & amore consistere, sic futilitas probationum quas adfert, melius apparuisset. In eo enim tota quæstionis cardo versatur. Quamvis enim concederem, nullum præter Naturam esse Deum, nullo tamen modo assentire ipsi, summum bonum in ejusdem vera cognitione & amore; sed in sola ejusdem delectabili fruitione consistere, prout mox ostendemus.

Ostenfurus igitur Adversarius se summum bonum recte descripsisse, ait: pag. 45. *Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quærere velimus, nos supra omnia conari debere, ut cum quantum fieri potest, perficiamus, in eas enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet.* Quamvis melior nostri pars esse intellectus, nullo tamen modo exinde consequitur, in perfectione intellectus summum nostrum bonum consistere debere. Consequentia istius rationem nullam adfert Adversarius, ego vero eam nego. Præterea, si Natura Deus esse statuatur, intellectus non poterit melior sive optima nostri pars haberi, nisi quatenus quis eum exolendo delectatur. Illi vero quos carnales voluptates magis oblectant, eæ facultates per quas voluptates percipiunt, melior pars ipsorum erit. Nihil cuiquam esse bonum, nisi quo delectatur, neminem negaturum confido: ea igitur res qua quis magis delectatur, majus erit ipsi bonum. Hinc sequitur, rem qua omnes quammaxime delectantur esse summum bonum. Istiusmodi vero nihil in toto mundo reperiri potest: quidquid enim in mundo est quo unus delectatur, id alterum minime oblectat, quin potius tædio afficit. Si ergo post hanc vitam non datur alia vita, in qua oblectationem sperare possumus, quæ Adversarii est sententia, prout inferius clarius adhuc apparebit, sequitur nihil esse quod omnibus summum bonum sit, sed prout cujusque fert inclinatio & genius, id cujusque esse summum bonum, cujus fruitione maxime latatur. Si quem igitur rerum naturalium cognitionis desiderium maxime capit, ea ipsi summum erit bonum; si vero quis ex aliarum rerum possessione magis voluptate afficitur, illæ ipsius erunt summum bonum. Si quid vero existeret, vel aliquando inveniri posset, quo omnes æque delectarentur, & quidem quammaxime, id revera sua natura pro summo bono reputari deberet. Tale autem est vita æterna, quam nos à Deo nostro, omnium Rege, iudice & gubernatore, expectamus. Quod an cum fundamento à nobis fiat, postea videbimus. Frustra igitur Adversarius, in *intellectus perfectione*, id est *in rerum naturalium per causas cognitione*, summum bonum consistere, absque nulla probatione præsupponit.

Priori istius assertioni, quam temere præsupponit esse veram, multas similes adjungit, addit enim pag. 45: *Porro quia omnis nostra cognitio & certitudo, quæ revera omne dubium tollit, à sola Dei cognitione dependet.* Verum hoc fortassis certo respectu foret, si Na-

si Na-

si Natura vel hoc Universum Deus esset: nisi enim talis esset Deus, ne cogitare quidem possemus, imo in rerum Natura non existeremus: Cum vero Deus ens independens, Mundi creator, existere creditur, nullo modo admitti potest ista Thesis. Sive enim Deum eo sensu recte sive male cognoscimus, nihilo minus certam rerum plurimarum cognitionem habere possumus. Imo quamvis Adversarii de Deo opinio esset vera, minime tamen hæc thesis admitti posset: ipse enim maximam hominum partem circa Dei cognitionem toto cælo errare credit, cum tamen negare non possit, eos multarum rerum certam habere cognitionem. Sciunt sane omnes, nec id à Dei cognitione dependet, bis duos esse quatuor, se homines appellari, se sui ipsius causam non esse, & infinita alia, quæ vera & certa sunt, quamvis nullam Dei cognitionem homines haberent. Falsum igitur esse primum istud fundamentum recte concludimus.

Nec magis ad rem facit alterum quod ibid. pag. 45 subjicit, nimirum *tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest*. Si per Deum idem quod dixi intelligas, verissima est hæc thesis: nisi enim hæc cæli terræque moles existeret, neque homines essent, & consequenter nihil sine Deo, cujus homines reliquæque entis partes sunt, concipi potest. Sed nos negamus hoc Universum esse Deum, vel potius non esse Deum, præter hoc Universum, quod Adversarius probare debuit, non vero præsupponere. Tandem si per Deum tale ens, quale à nobis statuitur, intelligatur, non minus falsa erit ista thesis, eo quo accipi debet sensu impellecta, nimirum nihil posse esse vel existere, quod sit absque Deo, live quod pars non sit Dei. Si autem Adversarius hoc sibi velit, nos nihil posse concipere, si vera Dei cognitione destituimur, ne sic quidem admittimus ista, & plane cum prima thesi hæc coincidit, & mera erit tautologia. Denique si hæc verba ita accipi velit, ut nihil à nobis possit concipi, neque permanere, nisi Deo permittente, totum concedimus, sed tum extra oleas vagabitur, nullo modo enim ex tali præmissio, consequentia Adversarii extrudi potest.

Claudit pag. 45 Adversarius his verbis: *Tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quandiu Dei nullam claram & distinctam habemus ideam*. Hoc, ipso Cartesio urgente, plane falsum est, is enim ubique urget, nihil prius nec certius esse in nostro conceptu, quam cogito, ergo sum, atque ex isto supposito tandem ad Dei cognitionem ascendit. Quidquid vero Cartesiani obstrepant, nos negamus, quandiu nullam claram & distinctam Dei habemus ideam, nos de omnibus dubitare posse, merito videlicet, vel saltem serio. Possumus forte ex mera petulantia & contradicendi purigine, omnia in dubium vocare, non modo antequam, sed etiam postquam claram & distinctam Dei ideam habemus (si modo eam vere habere possumus, quod nos planissime negamus) sed quod serio quis de omnibus dubitare possit unquam, id neminem nisi præfracte asserere posse crediderim. Quis enim, quamvis ne mentionem quidem Dei unquam sando audiverit, vel numinis ullam suspicionem unquam habuerit, serio dubitare possit an cibo & potu pascatur, an vigilet cum vigilat, an scribat, ambulet, pecuniam manu teneat, emat, vendat &c, cum illorum aliquid agit. Si

quis se serio in talibus dubitare affirmat, nã is ut fuisse dubitatio hæc ei eximatur dignus est, qui si tergum ipsius duriter peteret, credo ipsum dubitare non posse an dolorem perciperet. Sed apage istas versutias.

Dissecto itaque tergemino isto fundamento, id quod ei superstructum est consistere nequit, videlicet quod pag. 46 Adversarius intert: *hinc sequitur summum nostrum bonum & perfectionem, à sola Dei cognitione pendere.* Primo enim conclusio hæc cum primo fundamento, quod ita sonat: *Porro quoniam omnis nostra cognitio & certitudo, qua revera omne dubium tollit, à sola Dei cognitione dependet,* mera est tautologia, idem per idem probans. Duo sequentia fundamenta sunt plane, prout jam ostendimus, falsa.

Addit pag. 46: *Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit.* (Istud vero prius erat probandum antequam bis præsupponi potuit) *certum est omnia, qua in Natura sunt, Dei conceptum pro ratione sua essentia suaque perfectionis, involvere atque exprimere.* Nec hoc, etiam concessio fundamento cui innititur, certum est, nisi per Deum Naturam ipsam, sive res naturales intelligas, quod absque valida probatione, in tam ardua & ponderosa quæstione, minime fieri debuit. Quod si quis ista admittere possit, non mirum est ipsum omnia Christianæ fidei capita in dubium vocare, imo penitus respuere posse.

Pergit eadem pag. 46. *Ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem & perfectiorem Dei cognitionem acquirere.* De rebus supranaturalibus nihil, illas enim nullas agnoscit Adversarius. Possemus ad sequentia omnia tacere, donec probasset Deum nihil esse præter Naturam sive hoc Universum. Sed necubi causæ deesse videamur, ad omnia respondebimus. Si igitur Deus est ista Natura, recte argumentatur, si autem rector præter & supra Naturam, pessime. Si hæc legitime & sufficienter discuterentur, omnino debuit Adversarius mentem suam clarissime explicare, & argumenta quibus innixa est, proponere. Non consistit summum nostrum bonum in Dei veri cognitione, sed in ejus fruitione. Si Deus mihi benefacere nolit vel nequeat, ipsum plane ignorare malo, quam ejus cognitione meipsum fatigare, quemadmodum certe nec posse, nec velle potest, si Universum istud Deus est.

Vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causa proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (qua omnium rerum causa est) perfectius cognoscere. Mera est petitio principii, ignotum enim per æque ignotum, vel potius falsum, probat. Supponit enim Naturam sive hoc Universum esse Dei essentiam, quod probandum erat.

Pag. 46. *Atque adeo tota nostra cognitio, hoc est summum nostrum bonum, non tantum à Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit.* Si clare & distincte argumentum proponatur, tale erit: Quandoquidem tota Natura, sive omnes res naturales Dei essentiam constituunt, hinc sequitur, rerum naturalium cognitionem summum nostrum esse bonum. Atqui &c: Si pro cognitione fruitionem substituas, bene procedet consequentiæ ratio; falsum vero est antecedens, atque adeo totam Adversarii

farii argumentationem meram principii petitionem esse, cunctis est manifestum.

Sed fortassis cognitionem posuit pro fruitione, quia ex eo quod homines, ex ipsius sententia non recte de Deo sentiunt, ipsum Mundi factorem esse putantes, qui leges sibi præscripserit; quibus si non paruerint, horrendi cruciatus ipsis sint metuendi. Ex quo non modo inutilis & puerilis metus, sed etiam à multis jucundissimis rebus abstinentia consequitur. A quibus omnibus, si scirent nullum istiusmodi Deum existere, penitus essent immunes. Contra, si aliter res se habeat, miserrimi sunt, qui verum Deum ignorantes, non tantum propter incredulitatem, sed etiam propter plurima, quæ ex ea emanant peccata, ipsum non cognoscunt. Isto sensu concedo, summum bonum in Dei cognitione consistere. Sed tum controversia de Dei vera cognitione manet: nec eam in rerum Naturalium cognitione consistere præsupponi potest.

Subjicit ibidem, *Quod etiam ex hoc sequitur, quod homo, pro natura & perfectione rei, quam præ reliquis amat, eo etiam perfectior est, & contra: adeoque ille necessario perfectissimus est, & de summa beatitudine maxime participat, qui Dei, entis minirum perfectissimi, intellectualem cognitionem supra omnia amat, eademque maxime delectatur.* Bene est quod delectationem amori adjungat. Qui ergo Dei cognitione non delectatur, sed alia re, quæ ipsum non minus delectat, quam alterum cognitio entis perfectissimi, nihilo minus erit beatus. Felicitas non in rei alicujus cognitione, sed ejusdem delectabili fruitione consistit. Nihil enim beatum reddit præter delectationem, quacunque tandem re quis delectetur. Si ergo nullus præter ista naturalia esset Deus, non rerum Naturalium cognitio, quantumvis certa & sublimis, per se nos beatos redderet, nisi cognitio ista nos oblectaret. Sed si quis magis aliarum rerum fruitione delectaretur, is perinde ac alter iste beatus foret. Prius ergo probandum erat Naturam esse Deum. Si enim Christiani & Judæi veram Dei cognitionem habent, summum bonum nequaquam in sola Dei cognitione, sed bonorum quæ ille possidet fruitione omnino consistere debet. Malo ergo cum Sacra Scriptura insanire, quam cum Adversario stultè sapere, de mediis ad ipsius summum bonum parum sollicitus. Et parum curans ipsius legem divinam, quam violenta vocis legis ad sua commenta applicatione sibi ipse finxit. Hoc saltem negari non potest, vitam nunquam finiendam, eamque in summa perfectione, quantum humana natura, ad summam perfectionem evecta, capere potest, & in summis gaudiis transigendam, majus esse bonum, quam id quod Adversarius indicat. Hinc necessario sequitur, cum summum bonum perperam descripsisse.

Pag. 46. *Cum itaque amor Dei summa sit hominis felicitas. Deus ipsi Natura sive Mundus est. Amor mundi itaque, id est rerum mundanarum, summa hominis est felicitas, nihil enim post hanc vitam expectat. Si Deus est mundus, si post hanc vitam nullum pietatis expectamus præmium; Edamus, bibamus, cras enim morimur* 1. Cor. 15. 32. Si vero per Deum eum quem nos explicavimus, intelligimus, negamus Adversarii sententiam esse veram. Amor enim, nihil aliud est quam desiderium rei quam amamus, potiundæ.

potiundæ. Quocirca non Dei amor, sed ejusdem fruitio ultimus actionem nostrarum scopus est. Amor absque fruitione, non felices sed miseros reddit amantes, quod apud omnes in confesso est.

Pergit p. 46: *sequitur eum tantum legem divinam sequi, qui Deum amare curat.* Recte, modo veram Dei, ejusque voluntatis cognitionem habeat. Atque adeo de eo non digladiandum est, quid Deus, quid lex divina, quid Prophetia, fucata verborum specie, appellari possit. Sed de eo, quid vel quis Deus appellari debeat, & num mundus & quæ eo continentur, ab una aliqua causa prima intelligente sit creatus, idque aperte, non præsupponendo talia dogmata, quæ ab aliis negari possunt, sed solidis rationibus ea fulciendo.

Addit: *non ex timore supplicii.* Ne igitur supplicii metu Adversarius sententiam suam aperte exponere & defendere detrectet. Magistratus enim ipsius solus est Deus qui punire potest. Deum *ex solo timore supplicii amare*, plane est impossibile: quem tantum metuimus, odimus. Sed subjicit ipid.

Neque præ amore alterius rei, ut deliciarum, fama &c. Cur non dixit, *neque spe præmii*? ita enim membra directe sibi invicem responderent. Nemo potest amare, nisi id quod eum delectat. Non itaque rem propter seipsam, sed propter gaudium, quod ex rei amatæ fruitione speramus, amare possumus. Alias sequeretur, nos ea debere amare quæ plurimi, vel prudentiores optima esse judicant, quamvis nobis ea minime placerent, sed tædio afficerent. Exemplo rem illustro. Vinum ab omnibus fere laudatur & amatur, ego vero à vino abhorreo, & nec palato, nec ventriculo meo placet, quin potius molestum est: ego tamen vinum amare deberem, quia bonum est. Vinum autem Adversario Dei pars est. Multa alia sunt in hoc mundo, quibus plerique homines non delectantur modo, sed quæ corporis sanitatem confirmant, quæ tamen nonnullis nocent, alii ea fastidiunt & avergantur. Quare falsum est quod Adversarius asserit, Deum non debere amari præ amore alicujus rei delectabilis, quâ ab ipso potiri speremus. Ingenue profiteor, me Deum nec cultu, nec obsequio prosequi debere existimare, nisi ab ipso gaudia expectari possent. Quod Sacre Litere præpetuo confirmant, nos spe vitæ æternæ & gaudiorum cælestium, ad ipsius amorem & obsequium stimulantes. Vide sis 2 Cor. 7. 1. 14. 17, 18. Col. 3. 4, 5. Hebr. 12. 28, & infinitis penelocis.

Pag. 46. *Sed ex eo solo quod Deum novis, sive quod novit Dei cognitionem & amorem summum esse bonum.* Sic plane errabit: nec etiam hoc à quoquam fieri potest, nisi qui voluptatibus mundanis delibutus, cognitione rerum naturalium maxime delectatur. Quæ ipsa delectatio, non ex ista sola cognitione nascitur, sed ex eo quod alii ipsum propter ingenii acumen & diligentiam amant, honorant, laudant & juvant. *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter*, videlicet homo, vel Deus, qui te juvare velit & tibi benefacere.

Addit pag. 47. *Hoc enim idea Dei dicitur, Dei cognitionem & amorem finem esse ultimum &c.* Sed amabo, nobis hoc ostendas, nec dicas tantum: nunquam enim mihi ex Dei idea istud in mentem venit.

Pergit

Pergit pag. 47: *homo tamen carnalis hac intelligere nequit.* Sint ergo carnales, qui carnis voluptates abnegant, & propter fidem quam sunt amplexi, quævis atrocitas sustinere non detrectant, quo Dei experimentalis cognitione & visione post hanc vitam frui possint, ipse vero cum suis, qui Mundum hunc pro Deo habent, eoque quantum sanitas & tranquillitas corporis concedere possunt, frui conantur, spirituales. Attollat cachinum cum suis, non invidemus.

Pergit pag. 47. *Si jam ad naturam Legis Divina Naturalis, ut eam modo explicuimus attendamus, videbimus &c. eam non exigere fidem historiarum.* Lex ista divina naturalis, nihil aliud est quam rerum naturalium fatalis concatenatio. Eam non exigere fidem historiarum, non negamus; sed talem esse Legem Divinam, nec alium Deum quam Adversarius statuit, id prius probandum erat. Concessit paulo superius hac eadem pag. 47, legem Mosis posse appellari divinam, quæ tamen nec universalis erat, nec historiarum fide carere poterat. Lex Christi universalis est, nec tamen ex humana natura deduci potest, & legum humanarum, quas Adversarius descripsit, genio, quammaxime adversatur. Leges humanæ commoda hujus vitæ sola pro scopo habent, lex Christi nihil minus. Illæ carnigrata jubent, hæc contraria: adeo ut nulla lex magis legi divine quam Adversarius fingit, perniciosa sit, quam lex Christi. Atque hæc causa est cur Adversarius eam, fucata veritatis & pietatis specie, penitus prosternere conetur.

Ex iis quæ disseruit quatuor elicit confectaria p. 47; quorum primum est, *legem Divinam Naturalem esse universalem.* Nos vero nullam istiusmodi legem Divinam Naturalem (per quam Adversarius nihil præter fatum intelligit) agnoscimus, multo minus talem, quæ sit universalis. Nec ulli legi nos esse subjectos concedimus, nisi Christi quam homo libere, nulla fatali necessitate coactus, præstare tenetur. Alterum confectarium est, *eam non exigere fidem historiarum.* Quod facile de Adversarii lege Naturali concesserim.

Tertium confectarium, quod Adversarius ex falsis suis hypotesibus pag. 48 elicere conatur, est: *legem hanc divinam Naturalem non exigere ceremonias &c.* Quod itidem facile concesserim de eodem fato: sed si Deus est Mundi creator, nil prohibet quominus is ceremonias, ad futura bona representandum, homini præscribere possit, nec ulla in eo absurditas comparet.

Quartum confectarium ibidem est, *legis divina premium esse ipsam legem, nempe Deum cognoscere &c.* Insigne profecto præmium, & Herculeis laboribus ut quæretur dignum! Valeat cum suo præmio Adversarius, quod nihil aliud est, nisi post indefessa studia, rerum Naturalium cognitionem frustraneo conatu indagare. Contemnat præmium vitæ externæ, quod suo maximo malo facile respuere potest. Sed ostendere debebat illud præmium aliquam absurditatem, impossibilitatem, & falsitatem in se continere. De impossibilitate agit cap. 6, ubi ad illius objectiones nos plenissime responsuros confidimus.

Jam ad aliarum quatuor quæstionum discussionem progreditur pag. 48: quarum prima

prima est, *num lumine Naturali concipere possimus Deum veluti legislatorem, aut principem, leges hominibus prescribentem.* Adversarius negativam tuetur, sed ad sententiæ suæ propugnationem, cum eam palam prodere non audeat, nil nisi meram spermologiam profert. Qui Mundum pro Deo habet, fateor Deum non posse ut legislatorem concipere. Itaque prius de Dei essentia discipendum, & adversario probandum erat Naturam esse Deum, & rationes in contrarium ab aliis prolatas refutare debuit. Nunc lectoribus tantum fucum facit, & nihil probat. Deum non posse lumine Naturali concipi ut legislatorem concedo. Sed cum Adversarius istud ex natura voluntatis divinæ deducere vult, quam nihil aliud quam Dei intellectum esse, absque ulla probatione asserit, id æquali jure à nobis negatur. Divinam voluntatem, & ejusdem intellectum in se reversa unum & idem esse, nemo, nisi qui Naturam pro Deo habet, statuere deberet: & hac de re libro 2 cap. 7 egimus. Si ostendere potest nullum esse Universi creatorem & rectorem, res erit confecta. Si hoc demonstrare nequit, non crediderim ipsum magis affirmaturum, Dei voluntatem & intellectum unum & idem esse, quam id de hominibus asserere, vel saltem demonstrare possit. Si per voces voluntatis & intellectus idem quod nos intelligat, & Deo utramque serio & proprie loquendo attribuat (quod facere non potest, quia Universum Deum appellat, ex quo ejus creatorem excludit) nemo adeo insanire potest, qui per Dei intellectum & voluntatem idem plane intelligere possit. Quocirca hæc, ut per jocum & ludibrium dicta, negligi debent. Nemo enim sibi ipsi persuadere potest, intellectum (quæ nihil aliud quam facultas intelligendi est) vel etiam actionem intelligendi, & voluntatis actum vel etiam facultatem volendi, plane unum & idem esse. Non magis quam loquelam & auditum, visum & ambulandi facultatem plane esse unum & idem. Quandoquidem autem ostendimus, voluntatem planissime esse liberam, adeo ut quidquid velit eligere possit, quod de intellectu dici nequit, tum nullo modo statui potest, Dei intellectum idem cum ipsius voluntate esse. Sed de his cap. 6 fusius acturi sumus. Postea mentem suam, exemplo trianguli ita explicat, ut plane intelligi nolle videatur. Quæ dicitur huc redeunt, quod videlicet natura trianguli, à necessitate divinæ naturæ, non ab ipsa trianguli essentia pendeat, ac propterea naturam trianguli ut æternam veritatem concipi, quia Deus ideam trianguli habet, ac ideo istum divinum intellectum, esse Dei decretum & voluntatem. Hoc solum est quod Adversarius profert, ad probandum, divinam voluntatem nihil aliud quam ejus intellectum esse. Nos vero negamus naturam trianguli à necessitate divinæ naturæ pendere (quando videlicet per Deum non Naturam, sed ejus creatorem intelligimus). Natura trianguli est eadem, sive Deus sit, sive non, sive quis eam intelligat, sive nullus intelligat. Negamus etiam, nos propterea naturam trianguli recte dicere ex intellectu vel decreto Dei profluere, qui in Dei natura continetur &c. Quando Universum hoc Deus est, tum certum est naturam trianguli in Dei natura contineri, falsum autem, si Universum ab illo est creatum. Dei decreta, voluntas, attributa reliqua, nihil sunt Adversario præter fatalem necessitatem ex ipsa Natura, nullo

nullo decernente fluentem, quam ille præsupponit, nullibi probat, nos negamus.

Pergit pag. 49. *Si itaque Deus Adamo dixit, se nolle ut de arbore cognitionis boni & mali comederet, contradictionem implicaret Adamum de illa arbore posse comedere &c.* Ergo mendacium esse vult Moſis, vel Pentateuchii ſcriptoris, qui Deum Adamo id dixiſſe refert. Quod probandum ipſi fuit. Negamus enim id contradictionem implicare: Deum alicui loqui, Adverſario nihil aliud eſt, quam hominem rem aliquam fato determinatam percipere, prout ſub finein pag. 50 diſertis verbis explicat. Cum quis rem vere percipit, tum Deus de mente ad mentem alicui loquitur, cum falſo, tum Deus ſe hominum opinionibus accommodat: quæ omnia hoc ſolo fundamento nituntur, quod Natura, ſive Mundus ipſi Deus ſit. Ex quo facile perſpicitur, totum controverſiæ cardinem circa hoc caput verſari. Et quandiu ſuum Atheiſmum Adverſarius non demonſtravit, rationibus in contrarium productis reſutando, nihil omnino effeciſſe eſt cenſendus. Et fruſtra Chriſtum & Paulum ſecum ſenſiſſe contendit, quod ipſe non credit. Quicquid igitur de æternis veritatibus garrit, nihil eſt, eas enim nos non admittimus eo ſenſu quo ille vult. Nec ſufficit ipſum dicere, ea quæ in Sacra Scriptura tanquam leges proponuntur, propter hominum pertinaciam tantum, non quia revera ſcita habent, ita proponi: ſimiliter quæ de Deo pag. 50 aſſerit, eum *nec rectorem mundi, nec legiſlatorem, nec juſtum, nec miſericordem &c.* eſſe. Nihil enim probat. Notandum autem hic eſt, quod Adverſarius pag. 50 & 51 de Chriſto aſſerit, ipſum *res revelatas vere & ex notionibus communibus, iſque veris, vere & adquate percepiſſe*; Chriſtum vero docuiſſe Deum eſſe legiſlatorem, Regem, miſericordem, juſtum, creatorem cæli & terræ, & cætera quæ Apoſtoli de Chriſto tradiderunt, Adverſarius non niſi impudenter & contra propriam conſcientiam negare poteſt. Cum igitur pag. 51 aſſerit Chriſtum, dum æternas veritates tanquam leges præſcripſit, & iſtiusmodi dogmata homines docuit, *ſeſe ingenio populi accommodaſſe*, Adverſarium aperte & impudenter mentiri ſtatuendum eſt. Nec etiam quidquam eorum quæ ibi dicit, ullo indicio oſtendit. Præſertim vero cum ex loco Math. 13. 10 &c. (ubi Chriſtus diſcipulis dicit, *ipſis datum eſſe myſteria regni calorum noſſe*) oſtendere vult, Chriſtum cæteris per parabolas locutum fuiſſe, diſcipulis vero *res æternas veritates docuiſſe*. Ibi enim Chriſtus Parabolam de fertili & ſterili ſemine explicans, verſu 39 ſe per inimicum Diabolum intellexiſſe ait, & alia non pauca, quæ Adverſarius inter æternas veritates nullo modo numerari vult. In quem finein loca quædam Pauli, volens prudens in ſenſum à mente Pauli alieniſſimum malitioſe detorquet. Quod oſtendere ſupervacaneum foret, cum nemo iſtud ignorare poſſit, qui modo loca Rom. 3. 28. vii. 6. viii. 9. ix, 18. iCor. 3. 1, 2, ab Adverſario citata inſpicere voler.

Videamus jam ſecundam quæſtionem, quid videlicet *Sacra Pagina de hoc lumine naturali, & hac lege Divina doceat* pag. 51 in fine. Ubi nihil aliud agit, quam ut verba quædam Salomonis & Pauli in ſenſum plane ab Authorum ſcopo alienum detorqueat, quem ipſe ſatis novit eos minime intendiſſe. Et cum ſatis ſciat quam innumeris locis

G

contra

contrarium clare indicetur, nihil ad ea responder. De Historia Adami, quam pro parabola seu fabula habet, nihil opus est dicere: cum ipse fateatur, se non esse certum, an ipsius explicatio cum scriptoris mente conveniat. Nec de Salomone etiam opus est contendere; fateor enim ipsum nullam præter naturalium & politicarum, nec non medicinalium, id est rerum terrenarum scientiam habuisse, quamvis eam non ex solo ratiocinio, sed ab ipso Deo præcipue acceperit, prout expresse 1 Reg. 3. 12 indicatur. Judæis enim nulla præter secularia bona erant promissa. Paulus ad Rom. 1. 20 de lumine naturali agit, & indicat homines ejus ductu, (postquam Universum hoc à Deo creatum esse ex revelatione sive traditione acceperunt, vide cap. 9 circa finem libri secundi) ex rebus creatis Dei æternam virtutem & divinitatem posse cognoscere. (Quo ipso sese acutissime pungit, qui Deum nulla virtute vel potentia cum perfectissimo intellectu præditum impie contendit) non vero de Dei mandatis agit, quæ ille ex istis deduci posse asserit, nos vero negamus. Atque ita ostendimus ipsum nihil plane probasse.

C A P U T V.

De ratione cur Cæremonia instituta fuerint, & de fide Historiarum, nempe qua ratione & quibus ea necessaria sit.

Contenta.

QUINTUM caput de cæremoniis primum agit, deinde de fide historiarum. De prioribus (inter quas p. 62 orationes externas id est percos annumerat) ostendere conatur, eas nec ad virtutem pertinere p. 55 l. 12, 13, & quod mirere, nec ad legem divinam: quod perinde est ac si diceret, eas non exerceri ex fatali omnium entium in agendo necessitate, quam tamen mordicus defendit, omnibus rebus inesse. Idque non secus ac præcedentia, ex ipsa Scriptura se demonstraturum subdole prætendit; easque ad nihil aliud à Mose vel Christo esse confictas, quam ut nugis istis hominum stupidissimorum animi ad servilem devotionem incitarentur. Deinde pag. 62 circa finem de Historiis Biblicis agere incipit, atque ostendere, vel potius indicare, non opus esse ut quisquam eas esse veras credat, præter eos quibus propter ingenii stupiditatem persuaderi nequit, omnem religionem in gratiam eorum qui rempublicam regunt, esse confictam, ut subditos in officio continere possint pag. 64 & alibi. Quæ omnia à nobis falsa esse ostenduntur.

PAg. 55 Adversarius se ostendisse dicit superiori capite, legem divinam, quæ homines vere beatos reddit, & veram vitam docet, omnibus esse Universalem &c. Ostendisse enim se credit homines necessario agere & exister, una cum bestiis & reliquis entibus, nec quidquam aliter agere posse quam agunt, idque naturali causarum concatenatione coacti. Hanc necessitatem legem divinam vo-

cat

cat ad omnium Christianorum ludibrium. Nos ad cuncta quæ ibi protulit respondimus, judicet lector de utriusque nostrum prolatis.

Ceremonias ad legem divinam non pertinere certum esse affirmat propterea, quia maxima ex parte ab universa societate simul (quod tamen omnino falsum est) non vero ab unoquoque (seorsum debuit addere) exerceri poterunt. Hæc quia per jocum ab ipso dicuntur, refellere non est opus: nec quamvis ea serio proferret, ullo legitime consequentiæ nexu coherent. Cum enim per legem Divinam nihil præter fatalem istam in existendo & agendo necessitatem intelligat, nemo nostrum adversabitur, Cæremonias ad istam legem divinam non pertinere: quia omnes fatentur, eas ex libero Dei decreto esse institutas. Adversarius autem, cum omnia ex naturali necessitate ab hominibus fieri expresse urgeat, acidcirco Cæremonias ex eadem necessitate, à Mose institutas, & à populo Judaico observatas esse credat, quæ quæso fronte eas ad legem Divinam pertinere, nisi contra propriam conscientiam negare potest? Imo omnes, cujuscunque tandem principis, legislatoris, Prophetæ, quæm & nebulonis, impostoris, fatui leges, & quidquid tandem in tota rerum universitate contingit, docetur, vel agitur, ad legem Divinam necessario pertinere, statuere debet, & fateri cogitur, siue sint adulteria, latrocinia, rapinæ, bella &c: Omnia enim ex eadem Naturæ, quæ ipsius Dei est, judice Adversario) potentia, legibus, æterno & immutabili decreto, siue naturali, necessaria & inevitabili causarum concatenatione profluunt. Cæremonias autem non pertinere ad legem quam Moses tulit, istud Adversarium serio velle, credat hoc Judæus apella. Quocirca nihil opus est ad ea quæ ex Esaiæ & Psalmis profert respondere. Ipse enim optime novit, eos nihil minus indicare, quam id quod ipse videri vult ex illis demonstrare. Nam si Adversarius crederet Scripturam docere, nullum præter hoc Universum esse Deum, & omnia fatali necessitate agere, plurius eam faceret quam nunc facit. Cum vero superius ipse expressis verbis dixerit, & hoc eodem capite pag. 63 dicat, *Scripturam docere, dari Deum siue ens quod omnia N.B. fecit, & summa sapientia dirigit & sustinet, & quod hominum piorum summam curam habet, reliquos autem multis suppliciis punit & multa similia*, apparet ipsum in re seria ludere & nugas agere.

Ut igitur omnia quæ hic de cæremoniis profert, quo imperitorum animos irretiat & confundat, contra id quod ipsemet verum esse credit, negligamus, ingenue confitemur eas, una cum historiis, de quibus pag. 65 differit, ad legem divinam Adversarii, fatalem videlicet omnium rerum in agendo & existendo necessitatem, non pertinere, quamvis Adversarius id nullo modo dicere possit. Nos vero, qui istam legem divinam minime agnoscimus, & pro spinosi cerebri figmento habemus, id concedere merito possumus. Alias nemo inficiari potest, eas ad cultum divinum, ex Dei mente instituendū, omnino, requiri. Et negamus quemquam, nostrum qui Novi Fœderis historias ignorat, salutare opinionem & veram vivendi rationem habere posse. Cum enim cæremoniæ à Mose Dei nomine institutæ sint, eæque non minus quam cætera ipsius mandata, fidem in Deum pro fundamento habeant, quæ ex historiis peti & confirmari debet

debet: cum etiam ceremoniarum quas Christus instituit, solam Dei voluntatem pro fundamento habeant, quemadmodum reliqua Novi Fœderis præcepta, (prout libro secundo Cap: 10 demonstratum est) inter quarum fides in Jesum Christum, in cælum erectum, præcipuum & cæterorum est fundamentum; nemo ignorare potest, neminem absque historiis, sive relationibus de miraculis, in Christum credere posse. Atque ita historias ad legem divinam quam nos pro ea habemus, maxime pertinere, per se patet, & ipsi Adversario id satis constat. Fatemur tamen Deum à Judæis ceremonias ita non exigere, ut cum eas observarent, licitum ipsis fuerit cætera legis præcepta negligere, aut ad eas, quando à patria extorres essent, obligatos fuisse. Deus enim maluit ut eas quam reliqua ipsius mandata non observarent: imo quando cætera mandata non observabant, ceremonias observari noluit.

Sed Adversarius ex ipsa Scriptura (quando apud Theologos ratio, quantumvis solida, inquit, non multum valet) vult ostendere, ceremonias, *frin Veteri Fœdere ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuisse factum, quia ex revelatione, vel ex fundamentis revelatis instituta fuerunt.*

At id nemo negabit, nec ostendere fuit opus. Quod etiam solam corporis temporariam felicitatem respexerint (quemadmodum cætera legis præcepta) non refragabor. Sed eas propterea nec ad legem Divinam (Mosaicam nimirum, non ab Adversario confictam omnium rerum in agendo fatalem necessitatem) nec ad beatitudinem & virtutem pertinere, negamus. Nec Adversarius quidquam istorum ostendere conatur.

Ad legem Mosaicam non pertinere (quamvis ipse contrarium credat esse verum) ex Veteri Fœdere probare scilicet annitur. Primum quod profert est locus Esa. 1. 10, quem affirmat *gentem suam vocare, ad legem divinam ex se audiendam: ex qua prius omnia genera sacrificiorum* (inquit) *excludit, & omnia festa: & præterea docere illam legem Universalem &c.*

De lege Universali nihil dicam, cum de ea superius satis sit actum. Sed nego quidquam eorum esse verum, quarum Adversarius, absque ulla probatione (ut solet) asserit. Quod quamvis hic sufficere posset, malumus ostendere Esaiam nihil minus docere, quam id quod iste clarissime eum indicare dicit. Hæc igitur Esaias sunt verba versu 10: *audite verbum Domini, Principes Sodoma! auscultate ad legem Dei, popule Gomorrha!* Ubi per Verbum Domini & legem Dei idem significari manifestum est (quod & Adversarius agnoscere videtur) & nihil nisi lex Mosaica intelligitur, ad cujus observationem Principes & populum rebellem Esaias hortatur, non vero ad aliam legem Dei: quia Prophetæ per Legem Dei nunquam aliam intelligunt, nec ipse Esaias vocem istam aliter unquam usurpat. Vide Esa. 5. 24. VIIII. 16, 20. XXX. 9, XLII. 21, 24. Præterquam, quod hic sufficit, verba hoc sensu accipi possint.

Sequentia, quibus Deus omnis generis sacrificia & festa repudiat, non opus est (quod hic satis est) nec possunt ita accipi, quod Deus ista rejiciat, quatenus in Pentateucho injecta sunt, sed tantum quatenus ab hominibus observarentur, qui Sodomitis

mitis & Gomorrhæis impietate erant similes; prout versu 10 expresse indicatur. Quam ob causam perpetuo dicitur, Deum averfari (non simpliciter sacrificia & dies festos, sed) illorum victimas, holocausta, suffitus &c. Indicans sibi minime accepta esse talia, ab iis qui cætera mandata Legis non observant. Confer Prov. 15. 8. xxi. 27. Esa. 66. 3, 4. Jer. 6. 19, 20. Amos. 5. 4, 5 & seqq. 21 & seqq.

Secundus locus ex Psal. 40. 7, 9 desumptus est, quæ verba sic citat Adversarius: *Sacrificium & munus non voluisti, aures mihi perfodisti* (in margine addit, *est Phrasis ad significandum perceptionem*, sed errat, phrasis significat æternum servitium) & *peccati oblationem non petiisti. Tuam voluntatem exequi, mi Deus! volui: nam lex tua est in visceribus meis*. Spero lectores memores esse, hæc loca à me non adferri, ut aliquid probarem, sed ab Adversario, ac proinde satis esse, si ostendero verba aliter posse explicari, quam Adversarius vult. *Vocat igitur* (inquit) *illam tantum Legem Dei, qua visceribus vel menti inscripta est, & ab ea ceremonias secludit*. Utrumque negamus, & Adversarius nihil præterea addidit, quo sua confirmet.

Animadvertendum igitur est (ut ex superabundanti ostendam, verba alium habere sensum) Psalmum istum continere gratiarum actionem, pro insigni quo ejus author à Deo affectus esset beneficio, quod ex versu 2, 3, 4 apertissime liquet: *Diu, inquit Psaltes, expectavi Jehovah, & se [tandem] ad me inclinavit, & clamorem meum exaudivit: ex lacu tumultuoso, & luto cænofo me educens, statuit super petram pedes meos, firmavit gressus meos. Denique indidit ori meo canticum novum, laudationem Deo nostro &c.* Indubie ad Regiam Majestatem, Davidi post multas tribulationes concessam, respicit. Pro quo beneficio versu 7 declarat, nulla sacrificia in Lege esse præscripta, sed se æternum per illud ad Dei servitium obstrictum esse, quod voces *aures perfodisti mihi*, significant, ab herorum consuetudine desumptæ, qui servi Hebræi, septimo anno libertatem recipere nolentis, aures perforare, ex præscripto Legis consueverant) ac propterea versu octavo & nono declarat, se nunc adesse, ut Regiam potentiam ex Dei nutu exerceat. Si hic verborum sensus est (quem profecto nemo negare potest esse posse) quis videt ea nihil pro Adversarii prætextu facere.

Addit quidem, alia in Scriptura, quæ idem testentur, reperiri, quæ tamen adducere opus non esse existinat, quasi hæc duo testimonia sufficiant. Non menimi simile quid extare, quod omnino cum loco Esaie conveniat, præterquam Psal. 51. 18, 19, ubi Propheta declarat, pro peccatis (adulterio videlicet & homicidio) quæ commiserat, nullum in lege Sacrificium esse præscriptum: nec in talibus quidquam præter profundissimam pœnitentiam valere. Quod nihilo magis pro Adversario facit. Ratio, quam apud Theologos parum valere dicit, nihil hic magis prodesset, si eam Adversarius adhibuisset, quemadmodum cap. 10 libro 1 a nobis ostenditur, ubi ad rationem respondemus.

In sequentibus, usque ad pag. 59 Adversarius nihil aliud agit, quam quod ostendere conetur, Scripturam pro Ceremoniis nihil præter corporis commoda, & pro sola lege divina universali, beatitudinem promittere, quam pag. 57 lin. 8 à fine

mentem sanam corpore sano esse dicit. Cum vero per legem Universalem necessitatem omnium entium, in agendo & existendo intelligat, quam omnes norunt in Scriptura nullibi ita appellari, non est quod istis fannis examinandis tempus teramus. Præsertim cum ipse Adversarius dixerit pag. 34 lin. 18 &c, Hebræorum societati, pro constanti legum observatione, nihil aliud quam vitæ securitatem, ejusque comoda promitti potuisse, inter quæ mens sana in corpore sano præcipue sunt numeranda.

Reliqua de Hebræorum Republica, & quod ceremoniæ inserviebant, ad eorum rempublicam conservandam, quibus multa implia, absurda & scurrilia immiscet, multa etiam bona continent, non opus est attingere, quia partim ad causam nihil faciunt, & quatenus faciunt, ex dictis satis superque ab unoquoque refutari possunt.

C A P U T VI.

De Miraculis.

Contenta.

Hoc capite, ex præsupposito quod omnia necessario, per ipsam Naturam omnium causarum æternam & immutabilem concatenationem (quam nunquam demonstrare est conatus) sunt & existant, ostendere conatur, nulla vera Miracula, id est res quæ ex ipso Natura ordine necessario non fluunt, unquam esse facta, vel fieri posse. Et quacumque talia in Scriptura reperiantur, nihil esse quam relationes rerum mala fide traditas pag. 76, 77, 78; nimirum vel causas naturales, à quibus ista sint producta silentio involvendo, & mendacia quadam adjiciendo, vel etiam quod scriptor delirus crediderit se audire & videre, quæ nullibi quam in ipsius phantasia per imaginationem extarent. Quod postquam frustraneo conatu demonstrare tentavit, secundo conatur, vel saltem simulat se velle ostendere, ex Miraculis non posse evinci esse Deum. Cui tertio subjungit simulatam probationem, in ipsa Scriptura per miracula nihil præter fatalem omnium rerum in agendo necessitatem intelligi. Cui quarto loco subnectit dissertationem, quæ id quod primo loco ipsum ostendere velle indicavi, ulterius persequitur. Quibus omnibus non modo nostras refutationes, sed etiam contrarias demonstrationes opposuimus.

Quoniam nihil fit quod Atheos magis vexet quam Miracula, & nullum efficacius argumentum pro Dei existentia, omnipotentia & providentia sit, quam miracula, ea omni conatu nobis eripere Adversarius noster satagit, & probare nulla Miracula, qualia Sacra Scriptura innumera recenset, unquam facta esse, nec fieri posse. Deinde, ex Miraculis nec Dei existentiam nec providentiam cognosci posse. Videamus quo successu. Ea quæ de vulgi circa Naturam & Miracula opinionibus calumniose præmittit, (inter quæ & istud numerat, quod vulgi stultitia fingit, hominem præcipuam Naturam esse partem, quem ipse pro præcipua parte Naturæ minime agnoscit) multa quæ ei falso adscribit, missa facio, sed ad ipsius probandi

bandi modum me confero. Ait ergo pag. 68, *ad primum quod attinet, id facile ostenditur ex iis quæ in cap. 4 circa legem dividam demonstravimus.* Rogamus igitur lectores, ut ea quæ Adversarius ibi dixit, & nos ibidem respondimus, recte considerent. Docuimus enim non tantum Adversarium nihil probare, sed ostendimus præterea quæ dixit esse falsa & absurda.

Declaraturus quid ibi demonstravit addit: *omne id quod Deus vult sive determinat, æternam necessitatem involvere, &c.* Hoc nec demonstravit, nec dixit, nec etiam ad quæstionem quidquam facit; sed istud voluit, omnia in rerum natura (præter quam nullum Deum agnoscere Adversarium palam fecimus) necessario fieri, quod tamen minime ostendere potuit: Prout unicuique, nostra cum iis quæ Adversarius protulit conferenti, manifesto constituturum esse confido. Cætera quæ usque ad lineam penultimam adjicit, nihil aliud continent, quam relationem eorum quæ se cap. 4 demonstrasse assertit, quæ nos ibidem refutavimus. Quare his prætermisissis, ad ea quæ de novo adjungit, ut ostendat, *nihil contra Naturam contingere, sed ipsam æternam, fixam & immutabilem ordinem servare*, me accingo.

Addit igitur ibidem. *Cum autem nihil nisi ex solo divino decreto necessario verum sit.* Ecce quam solida demonstratione utatur! Nos hoc negamus, quod hic sufficit, quia defendentis partes agimus, Adversarius vero opponentis. Bis duo quatuor esse, verum est, & æterna veritas, quamvis nullus in rerum natura Deus existeret, & quamvis nullus hoc sciret.

Pergit. *Hinc clarissime sequitur, leges Naturæ universales, mera esse Dei decreta.* Quando antecedens negamus, de consequenti non est quod simus solliciti. Natura Adversarii Deus est, leges Naturæ neminem fixisse, ejus est sententiâ, & sic in voce decreti ludit. Nos vero, quando Naturæ leges Universales pro Dei decretis agnoscimus, non concedimus Deum omnes hominum actiones certis legibus (quos Adversarius vocat) adstrinxisse, id est hominem à Deo ita creatum esse sive determinatum, ut nihil aliter agere possit quam agit. Præterea, quamvis multa sint in rerum natura, quæ certa & determinata ratione agere, vel potius moveri videantur, non tamen concedimus Deum eorum motum ita determinasse, ut ipse qui istum motum illis indidit, eum aliquando non possit interrompere, & ad tempus inhibere vel invertere. Si enim motum illis indidit, per se liquet, quod eundem sistere, invertere & penitus destruere possit. Sed Adversarius naturalem & necessariam causarum concatenationem per *divinum decretum* intelligit, & per Deum ipsam Naturam. Quæ duo si vera sint, nihil quod ad ipsius argumentationem responderi possit, superesse potest. Si enim omnia quæ in tota Natura sunt vel fiunt, indissolubili & æterna causarum concatenatione coherent, impossibile est ut ulla Miracula (id est talia quæ contra vel præter Naturæ ordinem fiunt) unquam fieri potuerint. Sed nulli istud ad Adversario est ostensum, imo ne tentatum quidem. Sed quivis profecto facile videre potest, Adversarium non debere supponere, sed ex principiis naturalibus demonstrare, *nihil necessario posse esse verum*, id est nihil posse in Natura evenire

evenire, nisi ex solo decreto Divino, hoc est, nisi per æternam & immutabilem omnium causarum naturalium concatenationem: Istud enim est quod quæritur, non quod verba ambigua præ se ferre videntur. Promisit se primo loco ostensurum, *Naturam æternam, fixam & immutabilem ordinem servare*. Pro eo autem quod istud ostenderet, in ipso demonstrationis primordio totum hoc præsupponit. Quo pacto non erit ipsi difficile, victoriam obtinere.

Subjicit pag. 69 *Si quid igitur in Natura contingeret, quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto & intellectui & natura divina etiam necessario repugnaret*. Negavimus ejusmodi leges Naturæ universales & immutabiles, Adversarius non probavit eas dari. Sed attende quæso. Inter Naturæ leges universales est, quod corpora gravia deorsum moveantur. Ea ex si immutabilis plane foret, adeo ut nunquam interrumpi posset, nunquam fieri posset ut corpora gravia sursum moverentur: quod tamen homo, ea sursum projiciendo facile efficere potest. Quemadmodum igitur homo Naturæ leges universales interrumpere potest, ita Deus, qui Naturæ leges fixit, eas quandocunque vult ad tempus inhibere potest. Sed Adversarius forte respondebit, etiam hanc Naturæ legem esse, ut corpora gravia, vi externa accedente, contra suam naturam moveantur. Sed simul ei fatendum est, idem semper responderi posse, quando aliquid vel contra, vel supra Naturam (quæ pro eodem haberi vult) accidit. Nihil igitur repugnat naturæ divinæ, quod interdum contra Naturæ leges faciat. Quare frustra addit:)

Pag. 69. *Aus si quis statueret Deum aliquid contra leges Naturæ agere, is simul etiam cogere-
retur statuere, Deum contra suam naturam agere*. Si Natura Deus est, bene procedit, argumentum, sed si Deus Naturæ author & rector est, pessime.

Cum igitur negamus Naturam esse Deum, negamus etiam, Deum qui Naturæ est author & gubernator, contra naturam suam aliquid agere, quando ejus ordinarium cursum interrumpit ad breve tempus, ut ipse aliquod extraordinarium opus, quod Natura ordinario suo cursu efficere nequit, producat. Æquivoce dici potest, Deum contra suam Naturam, id est contra Universum hoc (quod suum, id est Dei est) quod creavit & regit, facere quando miracula edit. At vero in tam arduo negotio non oportet ludere. Agimus de divinæ essentia Naturæ, id est de natura Naturæ conditoris. Quem quamvis Adversarius non agnoscit, debet tamen, si serio disputare velit, ambiguitatem quantum potest vitare, quam quantum potest sectatur. Non igitur Divinæ naturæ repugnat, aliquid contra leges Naturæ (quas universales, æternas & immutabiles esse negamus) facere. Leges enim istas Naturæ, non sibi fixit. Natura leges mutare non potest, quas Deus illi fixit. Sed omnibus rebus universales & immutabiles leges, siue necessitatem in agendo esse constitutas vel innatas, istud est quod quæritur, & in quo tota causa consistit. Quamvis autem Adversarius non ausus fuit demonstrationes, quibus istam necessitatem evinci posse existimat proferre, nos tamen lib. 2 cap. 6, 7, 8 quasunque reperire vel excogitare potuimus, proponere, examinare, & refutare non dubitavimus.

Adjungit

Adjungit pag. 69, *Idem etiam ex hoc facile posset ostendi, quod nimirum potentia Natura sit ipsa divina potentia & virtus, divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia, sed hoc impræsentiarum libentius omitto.* Possemus etiam nos omittere, sed ne causæ aliquatenus deesse videamur, & hoc argumentum discutiemus. • Potentiam Naturæ divinam esse potentiam, ambiguum est. Et Adversario nihil aliud significat, quam nullam aliam præter Naturalem potentiam ullibi existere. Eo sensu negamus, Potentiam Naturæ divinam esse potentiam, eam enim credimus à Naturæ conditore Naturæ esse inditam. Quod si verum est, necessario consequitur Dei potentiam se longe supra Naturæ vires exferere. Præterea negamus divinam potentiam ipsissimam Dei essentiam esse, nec istud ita absque probatione asserti debuit, in quo tota argumenti vis est sita. Nec id magis concedere tenemur, quam si quis dicat, humanam potentiam, ipsissimam esse humanam essentiam. Quamvis autem Dei attributa, revera ab ejus essentia distincta concipiamus, inde tamen Adversarius minime inferre potest, Deum esse compositum, & consequenter non esse æternum. Ipse enim, quamvis in Natura partes, & sic compositionem agnoscat, eam tamen æternam esse contendit. Qua de re superius, nec non lib. 2 cap. 8 egimus.

Adversarius, metuens ne omnia, quæ passim contra & præter Naturam accidisse, tum in Sacra tum in prophana historia memoriæ prodita extant, falsitatis arguere possit, ea etiam Naturæ legibus subjicere conatur. Addit enim pag. 69: *nec ulla sana ratio suadet, Naturæ limitatam potentiam & virtutem tribuere, ejusque leges ad certatum, & non ad omnia aptas statuere.* Si Naturæ leges ad omnia se extendant, sequitur etiam ut ad ea quæ contra & præter Naturam fieri dicuntur, se extendat, adeo ut mortuos in vitam revocare, desperatos morbos momento, absque medicamentis sanare, omnium linguarum cognitionem unico momento docere, membra quibus quis caret restituere, Solis vel globi terrestris motum sistere, & rursus in ordinem redigere, sub Naturæ leges cadat. Si Adversarius ea pro impossibilibus habet, sub vocibus ludit. Deinde non debuit dicere nullam sanam rationem suadere, Naturæ potentiam esse limitatam: sed esse illimitatam probare debuit, deinde etiam ad rationes, quibus probari solet Naturæ potentiam esse limitatam, respondere. Ex eo enim quod *virtus & potentia Natura sit ipsa Dei virtus & potentia*, minime sequitur Naturæ potentiam esse infinitam, nisi demonstraret Deum omnem suam potentiam in Naturam transulisse, quod non tantum absurdum, sed etiam plane impossibile est. Absurdum est, quia sic Deus (Universi creator, quem Adversarius abnegat) nullam amplius potentiam retinisset: impossibile, quia Deus totam suam naturam perverteret, seque ipsum distrueret, si omnem suam potentiam in Naturam conferret. Quamvis igitur Naturæ potentia & leges, Dei sint potentia & leges, hinc nullo modo sequitur, nullam potentiam, nullas leges amplius à Deo procedere posse: est enim Deo adhuc major potentia, qua Naturæ leges ad tempus sistere, immutare, destruere & aliam Naturam condere, vel eam non restaurare, pro lubitu suo potest. Noc opus est ut naturæ potentia sit infinita. Ratio qua Adversarius id evincere conatur, non strin-

git; sic enim pergit pag. 69, *alias enim quid statuitur, quam quod Deus Naturam adeo impotentem creavit. Quis est iste Deus? cum nullum Deum præter Naturam agnoscat Adversarius. Si Deus Naturam creavit, non omnipotentem creare potuit, sed finitam ei potentiam indere debuit, ut Naturæ dominus manere posset: quod non posset, si (quod impossibile est) infinitam ei potentiam indidisset. Ipse Adversarius negat miracula posse fieri, ergo Naturæ potentiam non infinitam esse concedit. Ut enim miracula fiant, contradictionem minime implicat.*

Ejusque leges & regulas adeo steriles statuerit, ut sæpe de novo ei subvenire cogatur, si eam conservatam vult. Nullo modo id statuitur, quando Naturæ potentiam finitam esse statuimus: injuriam nobis istud affigendo facit. Miracula enim non ad Naturæ conservationem, sed ad supranaturalium fidem adstruendam adhiberi credimus. Et interdum, ut pars aliqua Naturæ conservetur, alias interitura.

Addit pag. 69, *& ut res ex voto succedant.* Nihil in eo est absurdi, quod Deus, ut res ex voto ipsius & piorum succedant, id est, ut homines ad supranaturalium rerum cognitionem, ad quam Naturæ legibus adduci nequeunt, adducantur, *Natura* aliquando *subvenire cogatur*. Quare non est quod hoc à ratione (nullo ex quo id patefcat allato argumento) alienissimum esse existimet. Non est ipsius quid existimet inculcare, sed suam opinionem rationibus confirmare.

Pag. 69, 70. Ex quibus jam liquido constat, nullo modo admittendum esse, *nomen miraculi, non nisi respectu ad hominum opiniones intelligi posse, & nihil aliud significare, quam opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solita explicare non possumus &c.* Per miracula enim nihil aliud intelligimus, quam opus quod à causa naturali minime dependet, & vires Naturæ frequenter longissime superat, quale est mortuos resuscitare, membra quibus quis caret, vel nunquam habuit, alicui dare, & similia. Refert enim Sacra Historia Κωλλας, id est membro aliquo carentes, à Christo sanatos fuisse Matth. 15. 30 coll. cum cap. 18. 8.

Falsum etiam est quod pag. 70 addit: *Verum quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum est antiquos id pro miraculo habuisse, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare solet &c.* Quia Adversarius nullum post hanc vitam præmium nec poenam expectat, & nullum Naturæ creatorem agnoscit, perinde ipsi est, si vera, si falsa proferat, modo ad id quod intendit conducatur. Sed sibi ipsi vel aliis si ita satisfacere potest, nostra nihil refert. At vero cur nullibi probat quæ hic dicit de miraculis, & quod propterea antiqui ita de miraculis ~~conferunt~~ *conferunt*, quemadmodum ipse falso, absque probatione asseverat?

Pergit pag. 70. *Antiqui itaque & omnes fere, in hoc usque tempus, nullum præter hanc normam miraculi habuerunt.* Mirum est quod adeo impudenter hoc, absque ulla probatione asserat. Credo vix quenquam, nisi forte stolidum, inter antiquos vel recentiores repertum fuisse, qui hanc miraculi normam habuerit, quod videlicet miraculum opus sit ex Naturæ immutabilibus legibus profluens, *cujus causa ex principiis*
terum

rerum naturalium, lumine naturali notis explicari nequit. Hæc vero miraculi nobis est norma, si nimirum aliquid fiat quod eo modo & tempore fieri nequeat, quando Natura motum suum retinet. V. G. si homo, qui vere mortuus & sepultus est, ad vitam vere redeat, si lumen solare 24 horis continuo splendeat, si is qui à nativitate vel casu oculis vel membro aliquo privatus fuerit, membrum istud subito recipiat. Vel si id quod per causas naturales alias fieri potest, manifesto appareat, non per causas naturales factum esse, quale est, si æger momento temporis ita valetudini restituitur, ut statim ordinaria vitæ negotia exercere, lectum videlicet quo decubuit portare, aliis ministrare, saltare & currere possit.

Pergit Adversarius pag. 79. *Quare non dubitandum est, quin in Sacris Literis multa tanquam miracula narrentur, quorum causa ex principiis rerum naturalium notis facile explicari possunt.* Istud in quibusdam miraculis non negaverim, si narrationi S. Scripturæ fides detrahatur; sed tum prius probari deberet, historiam non esse fideliter descriptam. Nam de eo quod tempore Josue sol steterit, jejunas admodum naturales causas Adversarius pag. 22 indicavit, refractionem videlicet radiorum solarium ex glacie, tum temporis in aëre existente, productam, vel pareliorum fulgorem, quæ diem duplo longiorem reddere nequeunt; nec umbram in horologio retrocedere, naturaliter efficere possunt. Postquam cavillationes Adversarii, quibus miraculorum possibilitatem refutavit & in dubium vocare frivole admodum conatur, satis contudimus, cum ipso ad secundum quod probare susceperat, transeamus.

Videlicet pag. 70. *Nos ex miraculis nec Dei essentiam, nec existentiam, nec providentiam posse intelligere* (non debuit dici intelligere, sed concludere vel demonstrare, quia vox intelligere est ambigua, & tam de modo quod quid fiat, quam de re ipsa accipi potest) *sed contra, hac longe melius percipi ex fixo atque immutabili Naturæ ordine.* Dicere debuit, *sed contra hac solum ex fixo &c.* quia his verbis videtur concedere ex miraculis ista etiam posse concludi, quamvis melius ex Naturæ ordine: cum tamen suscepit se demonstraturum, ea minime ex miraculis posse intelligi, sed potius contrarium, prout pag. 72 expresse dicit.

Pag. 70. *Ad quod demonstrandum, inquit, sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota* (An ergo Naturæ & hujus Universi existentia, quæ Adversarius Dei nomine intelligit, non sunt per se nota? Istius vero in quem nos credimus Dei existentiam, per se notam non esse concedimus) *debet necessario concludi ex notionibus.* Ita Adversarius ex sua hypothese loqui non potest, & ex nostra sententia non concedimus. Si Deus suam existentiam hominibus non revelasset, non credo eam ex notionibus concludi certo posse, multo minus *necessario debere*; sed ex sola ipsius revelatione hauriri debere, prout libro secundo fufius demonstravimus.

Ex qualibus autem notionibus, ejusmodi, videlicet, *Quarum veritas adeo firma & inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, à qua possint immutari.* Vellem Adversarium notionem istam indicasse: tunc enim earum veritatem adeo firmam & inconcussam non esse, facile cuivis apparuisset.

Addit pag: 70. *Nobis saltem ab eo tempore quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus.* Ecce quam inconcussæ veritatis esse debeant istæ notiones! Nos vero negamus istiusmodi inconcussam certitudinem de Dei existentia, qualem Adversarius reliquique Athei, antequam in Deum credere velint, requirunt, necessariam esse, vel etiam unquam haberi posse vel debere. Quando autem præsupponitur miracula esse facta, nos ea pro notionibus inconcussæ veritatis, Dei existentiam evincantibus, merito agnoscimus, præsertim si quis ea patnaverit in testimonium veritatis eorum, quæ Dei nomine prædicat. Verbi gratia: si quis hominem vere mortuum ad vitam revocaverit, ejusmodi miraculum evidens Dei existentia erit argumentum: quandoquidem istud per nullam aliam præter divinam plane potentiam fieri potest. Qua de re postmodum pluribus (Deo annuente) agemus. Adversarius autem absque ulla demonstratione præsupponit 1. Deo existentiam per se non esse notam (contra quam Cartesius statuit, qui ejus Ideam nobis esse innatam asserit) 2. eam necessario concludendam esse ex notionibus (quasi Deus se existere hominibus non possit alio modo revelare, sive viva voce, sive in mente hominis quod existat, evidentia indicia imprimere) 3. notiones istas adeo certas & indubitatæ veritatis esse debere statuit, ut nulla potentia dari neque concipi possit, à qua possint immutari: quæ omnia à nobis negantur, & longe aliter sese habere libro secundo demonstravimus.

Id quod subjicit pag. 70: *nam si possemus concipere, ipsas notiones ab aliqua potentia, quacumque ea demum fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitarem.* Admodum obscurum est, & ad rem minime pertinere mihi videtur. Obscurum, quid enim est *notiones mutare*? num efficere ut id quod verum est sit falsum? quis unquam de eo dubitavit? an vero, efficere ut id quod alicui certum & verum esse videtur, falsum esse appareat? Minime gentium. Adversarius enim vult, ut de Dei existentia omnino certi simus. Id vero quod certum videtur, non raro incertum & falsum est. Negamus autem Dei existentiam ex adeo certis notionibus, à naturali videlicet ratione petitis, vel posse, vel debere concludi; sed tantum ex istiusmodi, quarum veritas nullo invincibili argumento expugnari potest. Ac omnino sufficere arbitramur, si quis de Dei existentia talibus argumentis sit convictus, ut nulla ratio excogitari possit, quæ ipsum de ea dubitare cogat, quamvis alicubi quid hæreat, quod hæsitacionem aliquam forte parere alicui possit; idque non propter rei incertitudinem, sed propter mentis nostræ, quæ Dei essentiam perfecte capere nequit, imbecillitatem. Concedimus omnino, si potentia istiusmodi dari posset, quæ ipsas notiones mutare posset, sive efficere ut quod verum est, esset falsum, nos nunquam de Dei existentia, vel quacumque alia re certos esse posse. De eo autem non est questio, sed an adeo certæ notiones ad id necessario requirantur, ut de Dei existentia absque ulla dubitatione persuasi esse necessario cogamur, quod Adversarius minime probat. Nec unquam de aliqua re dubitare cogimur, nisi cum rationes dubitandi, quas nullo modo amoliri possumus, occurrunt, vel ab aliis objiciuntur.

Addit

Addit Adversarius eadem pag. 70. *Deinde nihil cum Natura convenire, vel eirpugnare scimus, nisi id quod ostendimus cum istis principiis convenire, vel iis repugnare.* Istud si concederemus, ostendendum erit Adversario, miracula cum principiis istis (quæ notiones modo appellavit) pugnare, quod tamen, prout ostendemus, minime fecit. Ambiguum autem est, quid per voces, *Natura repugnare* intelligat: aut enim significare possunt id quod impossibile est ut fiat, aut quod per naturalium causarum potentiam fieri nequit. Si prius intelligit, extra oleas vagatur, nullus enim asserit talia unquam posse evenire; sin posterius, negabimus principiis sive notionibus certis repugnare, ut talia fiant, quæ Naturæ vires ex cedunt vel iisdem repugnant. Ex quo patet Adversarium, sub verborum obscurorum involucro, nil nisi meras principii petitiones committere. Et proinde conclusio, quam ex istiusmodi præmissis elicit, nihil veri continere potest, quod quidem in quæstione est, cum addit ibid. pag. 70. *Quare si concipere possemus aliquid in Natura, ab aliqua potentia (quacunque demum ea fuerit) posse fieri, quod Natura repugnet, id primis istis notionibus repugnabis.* Sensus enim est, nos non posse concipere, aliquid fieri posse, quod ut fiat sit impossibile, sive quod Naturæ repugnat ut fiat, quemadmodum Naturæ repugnat ut calor sit frigus, lux sint tenebræ, duo sunt tres & similia. Talia autem esse miracula, non modo negamus, sed & Adversarius id ostendere ne tentavit quidem. Sin per voces *quod Natura repugnet* significare vult (ut diximus) id quod per Naturæ vires fieri nequit, negamus id Naturæ repugnare, ut aliquid per Dei potentiam fiat, quod Natura ipsa, propriis viribus efficere nequit: non magis quam si corpora gravia, contra naturalem suum motum, violento alterius corporis compulsi, sursum vel aliorsum moveantur. Ut quis qui lingua caret loquatur, per leges Naturæ (ut cum Adversario loquar) fieri nequit: quando vero per Dei potentiam aliquis qui linguam non habet, vel cui tota lingua abscissa est, loquitur distincte, id quamvis Natura efficere nequit, propterea de prima ista notione, quod videlicet is qui mutus est loqui non possit, non est dubitandum: manet id verum, videlicet nisi divina potentia accedat, quæ ex muto non mutum faciat. Similiter per leges Naturæ fieri non potest, ut is qui vere mortuus est in vitam revocetur, sed per divinam omnipotentiam id fieri potest, quam Adversarius ipsi Naturæ adscripsit pag. 69. falso asserens, *omnino credendum esse, potentiam Natura esse infinitam*, qualem potentiam ad miraculorum patratiorem non sufficere, quis sanæ mentis affirmare audeat? Frustra igitur Adversarius concludit pag. 71, *longe abesse ut miracula nobis Dei existentiam ostendant.* Certum est, si nullus præter ipsam Naturam statuatur esse Deus, quæ ex æternis & immutabilibus legibus agit, omnino de omnibus nobis esse dubitandum, si quid in Natura contra istas leges contingeret. Sed quando id negatur, & Deum Naturæ conditorem esse creditur, tum ipse Adversarius sat novit, nihil in eo esse absurdi, si is Naturæ ordinem aliquando inhibeat, interrumpat, vel etiam destruat. Nam præterquam quod Adversarius contrarium minime demonstravit, prout hætenus ostendimus, manifestum omnino est, miracula Dei existentiam apertissime ostendere. Quod sic evinco. Quando is qui revera

mortuus, & per aliquot dies sepultus fuit, reviviscit, certum est id nec naturalibus mediis, nec per Naturę potentiam fieri posse. Hinc necessario sequitur, id per aliam potentiam, Naturę potentiam longissime superantem, factum esse. Ea vero nulla alia esse potest quam talis, quę omnia contradictionem non implicantia, efficere potest; & quidem in aliquo residens, qui nullus alius præter Deum esse potest. Nam potentia ista non potest extra aliquod subjectum subsistere. Jam si homo aliquis, puta Jesus Christus, mortuum resuscitet, & sancte testetur, potestatem istam sibi ab aliquo ente, quod Deus est, esse communicatam, an non inde firmissime Dei existentia concluditur? Non enim jam queritur, utrum ea miracula fieri possint, vel unquam edita fuerint, sed si ederentur, an inde Dei existentia ostendi possit, an vero tum de primis notionibus esset dubitandum? Fateor, si Adversarius id inter primas notiones reputat, mortuum nunquam posse reviviscere, mirum non esse si consequentias ejusmodi necet: nos autem notionem istam, pro prima notione vel vera thesi non admittimus.

Pergit Adversarius pag. 71. *At ponatur id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest.* Sed non opus est istud ponere, non enim hoc requirimus. Belle sibi inermen fingit Adversarium, quem nullo negotio confodere possit.

Addit pag. 71: *Quod quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quatenus ab humano intellectu investigari non possunt, vel quod nullam causam præter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit.* Mera tautologia est, sub verborum involucrio abscondita: per Deum enim, sive Dei voluntatem, nil nisi *naturales causas*, sive *fixum & immutabilem Naturæ ordinem* intelligit. Non ergo duos, sed unicum tantum modum descripsit. Nec illud pro miraculo agnoscimus, quod causas naturales, quamvis nobis incompetas, habeat.

Pergit ibid. *Verum quia omnia, quę per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia & voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse quod per causas explicari non potest.* Nusquam minus quam eo est deveniendum: quamvis enim Dei voluntas & potentia, causarum & effectuum naturalium sit causa, inde non sequitur nihil nisi per causas naturales fieri. Quamvis autem in miraculo nulla causa naturalis agat, potest tamen per causam explicari, quę est Deus, ens omnipotens, summa sapientia præditum, nec non vitę principio & fine carens, & omnia sciendi virtute &c præditum, ipsius Naturę omniumque naturalium causarum author. Quomodo vero istud ens miracula faciat, fortassis non magis explicare possumus, quam Adversarius vel ullus hominum, quomodo Natura ab æterno extiterit, quomodo ventus oriatur & tempestas, vel quomodo Natura hominem in utero mulieris, vel plantam ex terra generet. Atque adeo male concludit Adversarius, miraculum nihil aliud esse, quam opus quod caput nostrum superat.

Pag. 71: *Sed ex opere, & absolute ex eo (quid hic sibi velit non intelligo) quod caput humanum superat, nil intelligere possumus.* Hoc enim plane falsum est (præterquam quod

quod etiam falsum est, quemadmodum jam ostendimus, miracula captum nostrum superare, non magis quam omnia Naturæ opera) ex opere enim quod captum nostrum superat, firmissime concludimus, insignem esse artificem qui istud effecerit: & quo magis captum nostrum superat, eo magis istius authorem admirabimur. Et si eousque captum nostrum superat, ut manifesto intelligamus istud non nisi per maximam potentiam effici potuisse, tanto manifestius concludimus, causam ejus rei esse potentissimam. Quando vero tantam requiri potentiam cernimus, qualis in naturalibus causis minime existit, prout in mortuorum resurrectione, membri plane deficientis restitutione requiri res ipsa docet, necessario ad ipsam Naturæ causam deveniendum est. Adeo miracula non superant nostrum captum absolute: quando enim, v. g. videremus mortuum in vitam revocari; facile inde concludere possemus, id à nemine nisi Deo, qui omnia possit, proficisci posse. Ex quo consequenter colligimus, eum totius Naturæ esse authorem. Certum enim est, non majorem potentiam requiri, ad Mundi & totius Universi creationem, quam ad essentię humanæ productionem, vel ejusdem penitus destructæ restitutionem. Superat quidem aliquatenus captum nostrum, quo pacto Deus mortuum resuscitet, sed idem locum habet in omnibus fere naturalibus rebus, v. g. in motu Planetarum, quos moveri videmus, sed quomodo motum acquirant, captum nostrum superat.

Mare quotidie fluere & refluxu videmus, idque secundum Lunę motum & mutationem; sed quomodo ista sibi invicem cohereant, vel se mutuo sequantur, ignoramus. Corpus humanum in utero mulierum crescere & nutrirı scimus, quomodo autem id fiat, non item. Sic non superat captum nostrum mortuos resuscitari, sed modus tantum quo id fiat. Et quamvis ipsa resurrectio captum nostrum superare dici posset, inde non sequitur nihil ex ea intelligi posse, non magis quam si machinam aliquam, ex pulvere tormentario confectam, miris flammarum præstigiis, in aërem ascendere videam, quod captum meum plane superat, quatenus modum compositionis ignoro: aliquid tamen inde concludere possum, videlicet eam ab artifice aliquo esse fabricatam, quod hic unice quæritur. Adeo ut plane falsum sit, ex opere quod captum nostrum superat, nihil intelligi posse. Cum vero circa miracula multas circumstantias intelligamus, frustra hic in vocibus ambiguis præsidium quærit.

Rationem suæ assertionis hanc addfert Adversarius Pag. 71. *Nam quicquid clare & distincte intelligimus, id per se vel per aliud, quod per se clare & distincte intelligitur, nobis debet innotescere.* Ea vero nihil aliud evinceret, si firma esset, quam nos miracula non clare & distincte intelligere, de quo nunc non est disputandi locus. Aliud enim est, *rem clare & distincte intelligere*, aliud, *ex opere aliquo aliquid intelligere*: possumus enim ex opere aliquo, ut jam ostensum est, aliquid intelligere, quamvis istud clare & distincte non intelligamus, id est modum quo efficitur non distincte noverimus. Deinde non concedimus ita generaliter hanc hypothesin: potest enim nobis aliquid innotescere, quamvis quid id sit, clare & distincte non intelligamus. Omnibus enim notum est quid sit panis, & reliqua esculentorum & potulentorum genera, quamvis illorum

illorum essentias, ortum, conficiendi modum &c, clare & distincte non intelligant. Præterquam quod etiam merito dici possit, nos quid sit miraculum, clare & distincte intelligere, opus videlicet quod Naturæ vires superat, atque adeo istud captum nostrum minime superare.

Et quamvis etiam concederem, omnia quæ clare & distincte intelligimus, vel per se, vel per aliud quod ita intelligimus debere innotescere, male tamen infert Adversarius pag. 71: *Quare ex miraculo, sive opere quod captum nostrum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo & Natura intelligere possumus.* Nihil enim aliud ad summum ex Adversarii præmissis concludi potest, quam nos, quid sit miraculum, clare & distincte non intelligere, nempe si Adversarius demonstrasset miracula nec per se, nec per aliud per se notum nobis innotescere. At ne istud quidem fecit. Falso itaque & frustra asserit, *nos ex miraculo, sive opere quod captum nostrum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam nec absolute aliquid de Deo & Natura intelligere posse.* Quod adhuc magis confirmabitur, si ponamus (quod Adversarius negat) Mundum non ab æterno, sed certo demum tempore existitisse, quod sane verum & ingens esset miraculum. Istud vero miraculum, quamvis captum nostrum superaret, nihil impedit quo minus ex eo merito concludi debeat, aliquam existentiam mundi esse causam, eamque non brutam, fortuitam, nec consilio aut ratione destitutam: proinde Dei existentiam optime exinde intelligere possumus, ejusdemque infinitam potentiam, reliquaque divine naturæ attributa. Quod si quis malit credere, nos nihil istorum ex istiusmodi miraculo intelligere posse, per nos licet; sed quid est cum ratione insanire, si hoc non est?

Pergit pag. 71. *Sed contra: cum omnia à Deo (id est Natura, cujus homo pars est) determinata & sancita esse scimus* (egregie sane, absque ulla probatione. Repono igitur: *cum non omnia à Deo determinata & sancita esse scimus*) *& operationes Natura ex Dei essentia consequi* (recte, si Natura Deus est, alias plane falsum) *Natura vero leges, Dei æterna decreta & volitiones esse.* Naturæ leges Dei decreta & volitiones esse, non negaverim, sed an æterna ejus sint decreta; plane incertum est. Nec id ad quæstionem præsentem quidquam facit. Nec etiam debuit Adversarius dicere, *Natura leges esse æterna Dei decreta*; sed solas Naturæ leges omnia Dei æterna decreta continere. Quamvis enim concederem Naturæ leges, esse æterna Dei decreta, per ea tamen miracula minime excluderentur, quia possunt quædam à Deo ab æterno, præter Naturæ leges, esse determinata, vel etiam liberrime ab eo produci. Negamus igitur, nihil præter Naturæ leges fieri (quod hic poni debet, si contra nos conclusionem formare velit), nec ab Adversario quidquam ad id, in quo totius quæstionis cardo versatur, probandum adfertur. Ita ex falsis præmissis rursus falsam elicit consequentiam; quæ nequidem concessis præmissis admitti potest, quia aliud & plus continet quam fuerat in præmissis: quæstio enim erat, *an aliquid de Deo ex miraculis concludi possit*, non vero, an cognitis rebus naturalibus, eo melius Deus ejusque voluntas cognoscatur, & cætera quæ Adversarius admisit.

Addit

Addit pag. 72. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi. Contrarium satis manifeste modo ostendimus; sed audiamus rationem, qua suam sententiam ulterius probat Adversarius: nam cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam nisi certam & limitatam potentiam exprimat. Nisi posterius membrum prioris sit explicatio, utrumque negabimus: creatio enim Cæli & Terræ, sive totius Universi, ipsiusque denique Naturæ (ut de mortuorum resuscitatione, membrorum deficientium restitutione, Naturæ ipsius destructione, quarum potentia Deo minime denegari potest, si Deus esse concedatur, quod Adversarius facere videri vult, nihil nunc dicamus) opus limitatum appellari nequit, quatenus certam & limitatam potentiam exprimit. Nunc enim istud miraculum in medium proferimus, quod sane si ponatur factum esse, non finitam vel limitatam, sed infinitam potentiam exprimit, quemadmodum & cætera quæ modo innuimus miracula. Præterea, ipse Adversarius contendit, potentiam Naturæ esse infinitam, pag. 69 & hic paulo inferius, id vero inde vult concludere, quod Naturæ potentia sit ipsa Dei potentia. Unde vero magis constat Dei potentiam esse infinitam, nisi ex miraculo creationis Cæli & Terræ, ipsiusque adeo Naturæ. Quod si igitur Dei potentiam infinitam esse credit Adversarius, quo pacto unquam negare potest, ipsum aliquid præter vel contra Naturæ leges agere posse? Quandoquidem impossibile est, ut is qui aliquid fecerit, idem destruere non possit. Si ergo Deus Naturæ leges, quas ipse fixit, vel in universum, vel ad tempus destrueret, quo quæso pacto quis propterea de primis notionibus vel de omnibus rebus & ipsa Dei essentia, unquam vel minimum dubitare posset? Nulla itaque est causa, cur Deus nihil contra Naturæ ordinem faciat, quam quia Naturæ ordinem nunquam, ne ad breve quidem tempus, interrompere velit. At vero unde constat Adversario, Deum hoc nunquam facere velle? Hic ipsi aqua hæret, nec quidquam proferre poterit, nisi quod per Deum Naturam ipsam intelligat, cujus potentia (quod etiam aliquoties indicat) non sit libera sed determinata, qualem Deus Athei magno suo malo fingunt. Probet igitur Naturam esse Deum, & Deum necessario, non libere agere.

Pergit pag. 72: Certum est nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causæ, cujus potentia sit infinita. Primum negavimus, miracula semper limitatam potentiam exprimere, & exemplo creationis totius Universi planum fecimus nos id merito negasse: quare falsa est hæc Adversarii conclusio. Addimus præterea, multa recenseri in Sacra Historia miracula, quæ non minus infinitam exprimant potentiam, qualia sunt motus solaris inhibitio, mortuorum resuscitatio, & creatio membrorum in corpore alicujus hominis, plane deficientium, quales Græci Κολασι, latine multilos appellant, & à Christo sanitati restitutos esse Matth. 15. 30 expresse indicatur. Talia vero procul dubio infinitam potentiam ejus qui ea facit, omnino arguunt, quia inter vitam & mortem, tanta est distantia, ut infinita potentia ad talia efficiendum requiratur.

Addit pag. 72. Sed ad summum causæ, cujus potentia major sit. Non exprimit causas,

fas, quarum potentia ista potentia major sit, sed necessario erunt homines, qui talia vident, quæ nemo ipsorum præstare potest. Si ergo talia miracula potentiam aliquam omni humana, imo reliquarum naturarum visibilium potentia, majorem arguunt, nulla alia ista potentia, præter divinam, quæ ad omnia se extendit, esse poterit, accedente præsertim argumenti proxime à nobis prolato robore.

Addit pag. 72. *Dico ad summum: potest enim etiam consequi, ex multis causis simul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis & potentia minor sit potentia omnium causarum simul, ac longe major potentia uniuscujusque causa.* In creatione autem cæli & terræ nullæ causæ naturales potuerunt concurrere, quia omnes causæ naturales cælo & terra continentur, quæ seipsas producere non potuerunt. Earum ergo productio, unam aliquam causam, cujus potentia, scientia & artificium plane sint infinita, apertissime evincit.

Pag. 72. *At quoniam Natura leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt.* Nos verò te id non ostendisse non modo; sed etiam id plane falsum esse, responsione ad pag. 69 ostendimus. Negat Adversarius miracula fieri posse; miracula autem sub omnibus comprehenduntur, quare ipso Adversario judice, non ad omnia se Naturæ leges extendunt, nec ad infinita.

Et sub quandam æternitatis specie à nobis concipiuntur. Ita falsè concipiuntur. Istud enim ita se habere negamus.

Et Natura secundum eas certo atque immutabili ordine procedat. Et hoc falsum esse aliquoties diximus & ostendimus, à te vero probari debuit.

Ipsæ nobiscatenus Dei infinitatem æternitatem & immutabilitatem aliquo modo indicant. Sed quis est iste Deus, cujus æternitatem &c, Naturæ leges indicant? Deum tu Naturam esse fingis: Naturæ vero leges (ad minimum nobis incognitæ, revera autem ab Adversario confictæ) sui ipsius æternitatem &c, indicare non possunt, & multo quidem minus quam miracula, sive opera causæ superioris, quæ terminos, immensè à se invicem distantes connectere potens est, prout jam ostendimus. Reliqua quæ sequuntur omitto, quia nihil continent præter repetitionem eorum, quæ antea ab ipso dicta & à nobis refutata sunt.

Ad tertium quod se probaturum susceperat, antequam progrediatur, pag. 73 ostendere conatur ex ipsa Sacra Scriptura, *quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere*, idque non expressis S. Scripturæ testimoniis facit, sed per consequentias. Concedit vero ipse Adversarius, circa finem pag. 74, *miracula facere, ut homines concedant dari Numen, omnibus rebus ipsis notis potentius.* Quo concessio, causa plane cecidit. Hoc enim concessio planum est, nos ex miraculis Dei existentiam intelligere posse. Nota enim erant tunc hominibus Sol, Luna, astra, Natura, totus Mundus, & tot hominum & bestiarum potentissimorum myriades: quibus omnibus nihil potentius esse potest præter ipsum Deum, istorum omnium creatorem. Sed argumenta Adversarii examinemus.

Pag. 73. Primum ex eo est desumptum, quod Scriptura, Deut. 13. (& alibi) indicat, mira-

miracula à falsis etiam prophetis edi posse. *Ex quo consequitur homines, nisi vera Dei cognitione & amore probe sint muniti, aque facile ex miraculis falsos Deos ac verum posse amplecti.* Faretur homines *aque facile verum ac falsos Deos ex miraculis, teste Scriptura, amplecti posse.* Ergo saltem etiam verum Deum posse cognosci ex miraculis, hoc ipso argumento, Scripturam docere ostendit. Quid quod ex miraculis, à falsis Prophetis editis, per consequentiam ipsam veri Dei existentiam intelligere non sit difficile, quatenus ea tali sunt, quæ humana potentia producere nequit, qualia sunt, pluvias, serenitatem, tempestates & similia excitare. Quæ cum ab ejusmodi substantiis effici possint, quas S. Scriptura dæmones & nomine diabolorum appellat. Isti autem à Natura non sunt producti, & à nemine nisi ab Universi conditore produci potuerunt, ex ipsis istis miraculis veri Dei existentia recte concluditur. De loco Deut. 13. lib. 2. Cap. 3. Art. de *Propheta seductore* disseruimus. Quibus hic addimus, locum hunc non docere, ex miraculis (nedum ex omnibus miraculis) quibusdam, sed ex hortatione miracula quædam exhibentium, etiam falsos Deos homines posse amplecti, quod ex *versus 2 & 3* collatione est manifestum.

Pag. 73. Alterum argumentum petit Adversarius ex eo, quod illi qui multa miracula viderant; *nullum tamen de Deo sanum conceptum formare potuerunt.* Atqui nos negamus eos non potuisse ullum sanum de Deo conceptum formare. Ex eo enim quod aliquis non fecit, non potest concludi eum id non potuisse facere. Negamus præterea eos nullum sanum conceptum de Deo formasse. Manifestum enim est, eos multos sanos conceptus de Deo formasse. Deum videlicet esse omnipotentem, omniscium, Mundi gubernatorem, bonum, vita & intellectu præditum, & innumera alia, quorum in Sacris Literis expressa est mentio, homines istiusmodi de Deo conceptus habuisse: atque adeo valde temerarie ab ipso dicitur, *eos N. B. nullum de Deo sanum conceptum formare N. B. potuisse.* Adversarius credit, neminem, nisi qui Naturam Deum esse credit, id est, qui Atheus est, ullum sanum conceptum de Deo formare posse.

Pag. 73. Adversarius, ut ostendat *Israëlitas nullum de Deo sanum conceptum formare potuisse*, experientiam testem advocat, & exempla aliquot adducit, quibus illud confirmet. Quamvis autem nullus Israëlitarum unquam ullum sanum de Deo conceptum habuisset, inde minime consequitur, neminem eorum, qui ex miraculis Dei existentiam & alia attributa intelligere student, *potuisse ullum* sanum de Deo conceptum formare. Id tantum sequeretur, illos debitam ad id diligentiam non adhibuisse. Adversarius existimat se suosque saniores de Deo conceptus habere, quam omnes ferme Philosophi, per multas seculorum decades habuerunt, nec tamen inde concludere debet, neminem ante Cartesium vel se ipsum aliove id facere potuisse. Præterquam quod jam ostenderimus, ex Israëlitis plurimos, multos sanos conceptus de Deo habuisse.

Pag. 73. Quod vitulum constiterunt, exinde minime concludi potest *vitulum eorum Dei ideam fuisse*, quod Adversarius absque ulla probatione asserit. Constat ex antiquis monumentis, *Ægyptios* (quibus *Apis*, id est vitulus, vel bos candidus summum

Numen repræsentabat) Dei æternitatem, omnipotentiam, omniscientiam, & multa alia divina attributa cognita habuisse, quemadmodum *Kircherus* in *Oedipo suo Ægyptiaco* prolixè ostendit: quorum religionem cum Judæi exprimere vellent, ex virtuti confectione minime concludi debet, illum Dei ideam ipsis expressisse, nec eos ullum sanum de Deo conceptum formare potuisse, vel etiam formasse.

Pag. 73. Quod de *Asapho* quoque minime affirmari potest ex eo, quod de providentia divina dubitaverit: quandquidem ex tot ipsius *Psalmis* manifestum est, ipsum multa egregie de Deo sensit. Quod autem *Adversarius* addit, verum de beatitudine conceptum, remedium ipsius dubitationi attulisse, id more ipsi familiari, absque ulla probatione dicit: cum in *Psalmo* 73 ne *gry* quidem ea de re habeatur. Ipse autem *Asaph* dicit, se, cum in Dei sanctuarium ingrederetur, recordasse, Deum impiorum prosperos successus intempestiva morte præcidere solere versu 17, 18, 19. Atque istud esse declarat, quo omnem dubitationis nebulam ex animo suo eiecerit.

Pag. 73. Quod de *Salomone* affirmat, cum suspicari omnia casu contingere, idque ex *Eccl. cap. 3. 19, 20, 21. ix. 2, 3* &c probare conatur, id nimis temerarie ipsum facere, perspicuum esse potest, versum sexti capitis nonum, & cap. 3. 13, 14, 15 inspicere volentibus, ne alia innumera, quæ contrarium apertissime indicant, commemorem.

Addit denique Pag. 73, 74 *omnibus Prophetis*, valde etiam obscurum fuit, quomodo ordo *Naturæ & hominum eventus*, cum conceptu quem de providentia Dei formaverant, possent convenire. Quod ego minime negaverim, quamdiu ab hostibus suis oppressi fuerunt. Postquam autem ex angustiis liberati fuerant, agnoverunt Deum ad breve tempus impius hujus vitæ gaudia concedere, ut impietatis poenitentiam agant, quam postquam frustra expectavit, tanto acerbiora ipsis sunt supplicia, quanto majoribus antea abundaverant voluptatibus. Piis vero tanto suaviora sunt gaudia, quanto majoribus antea ob delicta quædam, doloribus circumvallati fuerunt. Vide *Psal. 32. 16, 20, 22, 24. xxxiv. 5, 11, 17, 22, 23. xxxvii. 1, 2, 3, 4. xlix. 17, 18. Esai. 3. 10, 11, & alibi passim.*

Pag. 44. Id quod apertissime Scriptura indicat, Deum videlicet miracula edidisse, ut hominibus innotesceret (vide inter innumera loca *Exod. 3. 2 & seqq. usque ad versum 13. cap. iv. 1, 2, 3, 4, & præcipue 5*) eludere conatur, dicendo miracula id revera non docere, sed tantum ex præjudiciis Judæorum. Aperte miraculis Deum id intendisse testatur S. Scriptura, ille vero contendit, Deum ad id tali medio fuisse usum, quod id per se efficere non possit. Quod etiamsi certum esset, tamen hic (ubi ex Scriptura se argumentaturum promisit) non erat istud adferendum. Dicit quidem se capito secundo clare ostendisse, revelationes Propheticas præconceptis hominum, quamvis absurdus opinionibus fuisse accommodatas, nos vero contrarium clare ostendimus: quare lector, ab utroque nostrum prolata examinet.

Nunc ad ~~temum~~ ^{temum}, quod *Adversarius* demonstrare susceperat, procedamus pag. 74 in fine & 75, nimirum ut ex Scriptura ostendat, Dei decreta & mandata, & consequenter

quænter providentiam, nihil esse revera præter Naturæ ordinem. Non credo Adversarium id serio velle ostendere (quod propria ipsius confessio paulo inferiori declarabit: novit enim optime, nihil S. Scripturæ magis esse contrarium) sed tantum ut omnia confundat, & inexercitatorum animos turbet. Statum vero quæstionis clarius explicaturus addit: *hoc est, quando Scriptura dicit hoc vel illud à Deo, vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges & ordinem Naturæ fuerit factum.* Si Scriptura hoc intelligeret, tum ea deberet simul docere, quod Natura Deus sit: quod quam longe ab ejusdem scopo absit, non opus est pluribus ostendere: cum ipse Adversarius pag. 24 & 25 apertissime ostendat, Scripturam contrarium docere: videlicet *humanas actiones non ex solo decreto dirigi: Deum nundum hunc visibilem ex Chao in ordinem redegisse, seminaque N. B. Naturæ indidisse, adeoque in omnia summum jus & summam potentiam habere: eum solam Hebræam nationem curare, reliquas autem nationes curis reliquorum Deorum, à se substitutorum reliquisse, & multa similia.* Ex quibus manifestum est Adversarium credere, Moysen sive Scripturam per Dei decreta & voluntatem, longe aliud intelligere, quam quod aliquid secundum leges & ordinem Naturæ factum fuerit: cum ipse dicat Moysen docere, Deum Naturæ esse authorem & creatorem, dum mundum hunc creavit, & Naturæ semina indidit: quod profecto secundum leges & ordinem Naturæ factum fuisse istorum scriptor non potuit credere.

Pergit Pag. 75: *Non autem, ut vulgus opinatur, quod Naturæ tam diu cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquando interruptus fuerit.* Audiamus quo pacto per consequentiam (directe enim Scripturam id non docere fatetur) id quod asseruit ostendat. Ea vero talis est: quod multa in Sacris Literis Deo adscribantur, de quibus tamen non apparet, ea aliter quam naturalibus mediis esse facta. Deinde, quod Naturæ quædam actiones etiam Deo adscribantur, ut cum ventus & ignis Dei ministri appellantur, cum Deus Iridem in cælo collocasse dicitur, & similia. Ad quæ respondeo primo: cum Adversarius pag. 2 & 15 expresse voluerit, quicquid de rebus supernaturalibus dicere possumus, ex ipsa Sacra Scriptura peti debere, ipsi non licere quidquam de talibus affirmare: nisi ex ipsa Sacra Scriptura ostendat, eam docere id ita se habere. Quando igitur Scriptura dicit Deum aliquid fecisse, quod tamen per Naturalia media factum esse docet, omnino concludendum est Scripturam docere, Deum, Naturæ cursum, quæ alio se vertere potuisset, ita direxisse, ut is quem voluit, nec alius eventus sequeretur. Ita cum famulus Saulis author ei fuit Samuelem adire, quod 1 Sam. 9. 15, 16 divinæ missioni adscribitur, id ita accipiendum est, quod Deus Saulis servo hanc deliberationem in mentem venire fecerit, ut Samuelem adirent, & Samuelem in animum induxerit, ut Saulo obvius fieret.

Pag. 75. Ex eo quod Psal. 105. 24 Deus dicatur Ægyptiorum animos mutasse, ut Israëlitas odio haberent, cum tamen Exod. 1. naturalis istius odii causa, multiplicatio videlicet copiosa Israëlitarum, referatur, Adversarius non debet concludere, Scripturam docere Deo adscribi nuda Naturæ opera; sed eam docere, Deum Na-

turæ cursum pro suo arbitrio moderari, & multiplicationis istius Israëlitarum propriè dictam causam efficientem remotiorem fuisse. Atque hanc Scripturæ esse mentem ex eo est manifestum, quod Scriptura doceat, fatente Adversario pag. 24. 25, Deum Naturam sive mundum hunc creasse eamque gubernari. De Iride etiam expresse dicitur, Deum eam in cælo collocasse, ex quo concludimus Scripturam docere, Deum Naturam tum demum ita disposuisse, ut tempore pluvio nonnunquam iris appareat, quod ante istud tempus non contigerat. Probet Adversarius ex Scriptura (nam de eo nunc tantum quæritur quid illa docuerit, non autem an res ita ut Scriptura docet revera se habeat) vel etiam aliquo alio modo, ante istud tempus unquam iridem apparuisse. Quamvis enim concederem, quod tamen non constat esse verum, *iridem nihil aliud esse, præter radiorum solis refractionem & reflexionem, quam ipsi radii in aqua guttulis patiuntur*, nondum tamen sequeretur, Scripturam nihil aliud intelligere, cum dicit, Deum iridem in nube dare, de quo nunc quæstio est. Denique cum Scriptura glaciem, nivem & pruina verbo Dei decidere & rursus liquefcere dicit, ventus, frigus & ignis Dei ministri vocantur, non apparet eam *nihil aliud velle* indicare, *quam ipsam Naturæ actionem & ordinem*. Sed apertum est eam propterea Deo ista adscribere, quia expresse docuit, Deum non tantum Naturæ vires indidisse ad ista producendum, sed etiam quia Deus non raro directè ista præter & contra Naturæ ordinem excitat, quemadmodum ex Exod. 7. 10, 20. VIII. 6, 17, 18, 24. IX. 6, 10, 18, 24. X. 13, 14, 19. XII. 29. XIV. 21, 27. XVI. 13. aliisque locis manifestum est. Adde quod, innuente Adversario pag. 77, multa in Scripturis referantur, de quibus manifestum est, ea ex legibus Naturæ (quas vocat) consequi non potuisse, vel etiam Naturæ legibus repugnare, de quibus saltem dici non potest, Scripturam ista eo quo Adversarius vult modo, Deo adscribere. Hinc est quod ad talia loca (ad quæ alias si causæ satisfacere voluisset, omnino respondere debuit) nullum aliud effugium invenire potuit, quam dicere pag. 77, *plane credendum id à Sacrilegis hominibus Sacris Literis adjectum fuisse*. Sed non sufficit hæc sacrilego ore vel calamo proferre, probandum hoc ipsi erat. Credendum potius est Adversarium, cum per ejusmodi relationes S. Scripturæ planissime de Dei existentia (entis nimirum quod ipsam Naturam & totum hoc Universum creaverit) esset convictus, nullum pertinaciæ effugium habuisse, quam impudenter & præfractè ista repudiare, & pro falsis habere, quia directè opinionibus suis repugnare cognoverat.

Rationem adfertionis suæ hanc adfert pag: 77. *quicquid enim contra Naturam est, id contra rationem est, & quod contra rationem id absurdum est, ac proinde etiam recusandum*. Vereor ne dedita opera lectores decipere conetur Adversarius: aliud enim est *contra Naturam*, aliud vero *ex Natura* (quas vocant) *legibus aliquid consequi non potuisse*, vel *iiisdem repugnare*. Quod *contra Naturam est*, id plane est impossibile, qualia sunt ut ignis sit frigidus, bis duo sint quinque, contradictoria simul sint vera, dies sit nox, & similia. Talia vero non sunt miracula, quæ in Sacris Literis recensentur, v.g. ut vel motus solaris vel terrestris globi per aliquot horas inhibeatur, ut mortuus in vitam revocetur, membrum aliquod

aliquid deficiens restituatur, & similia. Cum enim Adversarius statuit Pag. 69, *Natura potentiam esse infinitam, & ad infinita se extendere*, tanto minus negare potest, Dei, qui Naturæ est author, potentiam ad omnia se extendere, videlicet quæ contradictionem non implicant. Concedimus igitur Adversario, *quicquid contra Naturam est, contra rationem & absurdum esse*, sed negamus in Scriptura narrari quidquam revera factum esse, *quod contra Naturam sit*. Quamvis enim verum sit, Naturæ legibus repugnare, sive ex iis nullo modo consequi potuisse quædam, quæ Sacra narrat Historia, ea tamen non sunt contra Naturam. Quod enim contra Naturam est, id plane est impossibile, & contradictionem implicat, prout superius indicatum est. Atque ita satis constare puto, Adversarium minime probare potuisse, *Scripturam docere, Dei decreta & mandata, & consequenter etiam providentiam, nihil esse revera, præter Naturæ ordinem*.

Pergamus igitur ad quartum Pag. 77, *interpretationem videlicet miraculorum, de qua se propterea acturum promisit, ne quis temere suspicetur, se aliquid in Scriptura reperisse, quod luminis Naturæ repugnet*. Laudo institutum, sed credo neminem, nisi Adversario simile id suspicari unquam posse. Nec opus est ut id ostendat, cum nemo Christianorum Protestantium id unquam de miraculis docuerit. Notet vero lector, Adversarium fateri se pauca tantum recolligere, & præcipua jam dicta esse. Itaque nos eorum refutationi non diu immorabimur, quandoquidem ad præcipua jam sufficienter respondimus. Sic autem rem istam conficere vult, ut ostendat miracula ita esse interpretanda, supponendo videlicet ea non prout facta sunt, sed ex præconcepta scriptoris opinione, quædam addendo, alia omittendo referri. Quæ si vere essent annotata, ea Naturæ tantum fuisse opera, facile apparuisset. Istud vero antequam præsupponat, demonstrandum ipsi fuit, libros Scripturæ Sacræ non esse fide dignos (quod tamen hactenus non fecit: qui enim rem prout gesta est non fideliter narrat, ei fides tuto adhiberi non potest) id est, quod ab iis qui historias Veteris & Novi Fœderis conscripserunt, non omnia fideliter referantur, prout acciderunt. Ut idem, quod de profanis scriptoribus affirmat, quod nimirum historias aliter quam gestæ sint referant, in Sacris etiam scriptoribus locum habere ostendat, descriptionem miraculi, quod tempore Josuæ accidit, profert, ubi dicitur solem & Lunam stetisse, ex quo colligit, scriptorem istius Historiæ, *partim ex religione, partim ex præconceptis opinionibus tem longe aliter quam prout revera contingere potuit enarravisse*. Nec quidquam aliud quo istud verum esse ostendat hic adfert. Præsupponit autem, ut videtur, (quod etiam pag. 22 absque ulla probatione fecit) solem quiescere, terram autem moveri, quod tamen adhuc plane incertum est. Et nobis cum tot excellentissimis Philosophis & Mathematicis, quamdiu contrarium nondum clarissime demonstratum est, tuto statueri licet, solem etiam motu diurno & annuo moveri: de Luna enim id utrinque in confesso est, & de Terræ motu hic nulla est difficultas. Conferantur ea quæ ad cap. secundum superius diximus. Adversarius putat Judæos confixisse, solem & lunam stetisse, ad Ethnicos convincendum, & comprobandum, *solem sub alterius Numinis imperio esse*.

Quibus

Quibus verbis indicat, se id non credere: quocirca mirum non est, si id pro re impossibili habeat. Non possum mihi persuadere, quamvis totus in eo fuerim, ut ejus rei rationes astronomicas examinarem, quidquam certi de motu vel quiete solis, nec etiam de magnitudine corporum cælestium, eorumque sive à terræ globo distantia posse statui. Adeo ut nulla sit justa causa de historia solis & lunæ statione dubitandi. Nec opus est, ad miracula Scripturæ interpretandum, opiniones eorum qui ea Scriptis consignarunt, scire (modo nulla sufficiens sit causa, de eorum fide dubitandi) nec etiam ad id, ne res quæ revera contigerunt, cum rebus imaginariis confundamus, cum talia ut miracula in Scriptura nunquam commemorentur. Atque idcirco id quod Adversarius subjicit pag. 78 in fine & 79: *in Scriptura enim multa ut realia narrantur, & qua etiam realia esse credebantur, qua tamen non nisi representationes resque imaginaria fuerunt: plane falsum est.*

Adversarius autem, ut id verum esse evincat, quædam ex Sacra Scriptura depromit, ad quæ singulatim respondebimus.

Primum est, quod Deus (*summum ens*) à calo descenderit *Exod. 19. 28. Deut. 5. 28, & quod propterea mons Sinai fumabat, quia Deus supra eum descenderit, igne circumdatus.* Quandoquidem *Exod. 3. 2* dicitur, *Angelum Jehova* Mosi in flamma ignis apparuisse, idemque Angelus postea *vers. 4, 6, 7* & deinceps Jehova, itemque Deus Abrahami &c appellatur, necesse est ut is qui Judæis apparuit, non Deus summus ipse, sed Angelus, ipsius personam & nomen gerens fuerit. Quod & Judæos antiquitus credidisse, ex *Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Hebr. 1. 4. 11. 2. XIII. 2* manifestum est, fatente id Adversario pag. 7. lin. 18. Negamus igitur Scripturam aperte docere, summum Deum in montem Sinai descendisse, sed tantum ipsius Angelum sive ministrum. Imo Deum summum posse se loco movere, non video qua ratione negari possit: qui enim aliis rebus facultatem loco-motivam concessit, quo pacto ipse ea destitutus esse potest, & sic aliis, quod ipse non habet, communicare? Atque adeo negamus quicquam in eo absurdi esse, si statuatur Deum summum de Cælo descendisse.

De Elia nihil opus est addere, cum Adversarius nil nisi dicat, & id quidem quod in Scriptura non habetur.

Deum non habere dextram neque sinistram, quis affirmare potest, qui Naturam pro Deo habet? cum homines & bellæ istis non careant. Ipsum neque moveri, neque quiescere, contradictorium est: si nunquam movetur, semper quiescit: si nunquam quiescit semper movetur. Ergo necesse est Deum pro libitu vel moveri, vel quiescere.

Deum non esse in loco, nemo nisi qui Dei existentiam negat, statuere potest: qui enim non est in loco, is nullibi est, nec etiam existit. Si Deus ubique est, est in omni loco sive spatio, sive is infinitæ capacitatis statuatur, sive minus.

Deum absolute infinitum esse, quid significet ambiguum est: vel enim id ita intelligit, nihil esse in toto Universo quod Deus non sit, quæ procul dubio Adversarii est sententia, cum Naturam credat esse Deum. Nos vero istiusmodi sapientiam supra-vulga-

vulgarem averſamur: atque iſto ſenſu negamus abſolute, Deum abſolute infinitum eſſe. Si vero per *abſolute infinitum eſſe* ſignificare velit, Deum abſque ulla limitatione potentiz cæterorumque ejus (excepta extensione infinita eſſentiz, quam nonnulli Deo tribuunt) attributorum, eſſe abſolute infinitum, nihil contra nos exinde inferre poteſt, cum nihilo minus potentia locomotiva ei adſcribi poſſit.

Ad ea quæ mox ex Prophetis adducit, cum non relationes miraculorum, ſed tantum prædictiones rerum futurarum contineant, nihil respondebimus, quoniam ad quæſtionem non faciunt. Atque hiſ puto me ſolide ea quæ Adverſarius de miraculis diſputat reſutaſſe. Pergo ad ea quæ ex Scriptura adfert, ad oſtendendum *Naturam fixum & immutabilem ordinem ſervare*. Quod rationibus ex Natura ipſa petitis demonſtrare debuit.

Pag. autem 81 id oſtendere vult ex Pſal. 148. 6 & Jerem. 31. 35, 36. Quæ duo loca nude tantum citat, nec verba ipſa, nec quidquam aliud, quo oſtendat ſe verum verborum ſenſum percepſiſſe, adfert: quod procul dubio fecit, quia vidit ſe id quod vult, ex iſtis locis minime extundere potuiſſe. Prior locus indicat cælum, ſtellas & aquas ſupra cælum exiſtentes, à Deo certo ordini eſſe alligatas, quem nunquam ſponte tranſgrediantur. Cum vero prior locus nec de terra, nec de animalibus, nec inter ea de hominibus loquatur, quod locus Jer. 31 etiam non facit, falſum eſt id quod Adverſarius affirmat, *Scripturam de Natura in genere affirmare, eam fixum & immutabilem ordinem ſervare*. Scriptura tantum affirmat, ſidera & mare fixum aliquem ordinem ſervare, quem illa ſponte ſua non poſſint mutare; non vero quod Deus interdum non poſſit illorum ordinem ad breve tempus interrumpere, vel etiam penitus deſtruire, multo minus de hominum actionibus tale quid docet. Scriptura igitur hic Adverſarium nihil juvat. Præterquam quod hic (quemadmodum ubique ſere facit) nihil ad eorum argumenta reſpondet, qui ex proſeſſo probant, miracula olim edita eſſe.

Pergit pag. 81. Philoſophus præterea in ſuo Eccl. cap. 1. 10 clariſſime docet &c. Si Salomon fuit philoſophus, merito vobis, qui philoſophos vos eſſe jactatis (verius autem miſoſophi dicendi eſtis) opponitur, qui eodem cap. verſu 5, 6 ſoli motum diurnum adſcribit, id quod tu falſum eſſe aſſeris. Idem philoſophus, rerum naturalium indagatiorem, in quarum cognitione tu ſummum bonum conſiſtere identidem inculcas, *moleſtam & ſollicitam occupationem & vanitatem* appellat cap. 1. 13, 14, & cognitioni rerum naturalium longiſſime præfert fruitionem rerum corpori & externis ſenſibus voluptatem adferentium cap. 2. 24. 111. 22. v. 16, 17. 1x. 7, 8, 9, 10 & alibi, quæ philoſophia rationi planiſſime congruit, ſi nihil poſt hanc vitam ſperare poſſumus, quemadmodum Salomonem Philoſophum nihil ſperaviſſe loca iſta aperitiſſime evincunt, nec etiam in Veteri Fœdere (quod & Adverſarius pag. 34 affirmat) aliud ſperare tenebantur, cum nil niſi terrena ipſis promiſſa ſint.

Addit pag. 81 *nihil novi in Natura contingere*. Si reſponderem, de iſtis quibus Scriptura in Natura nihil novi contingere, & Naturam fixum & immutabilem ordinem ſervare, indicare videtur, *plane credendum ea à Sacrilegis hominibus Sacris Literis adjecta eſſe* (quem-

(quemadmodum Adversarius pag. 77 de miraculis loquitur) suo ipsum jugularem gladio, ita enim quilibet eludere posset quidquid ipsi displicet. Negamus autem Philosophum docere, *nihil novi in Natura contingere*: nihil enim aliud dicit, quam *nihil novi esse sub sole*, videlicet in actionibus hominum, & reliquarum rerum naturalium ordinario cursu; non autem loquitur de extraordinariis Dei operibus, quæ præter, contra, vel etiam per ipsum Naturæ ordinem exsequitur. Deum enim multa miracula olim fecisse, à Salomone fuisse creditum, non opus est ut ostendamus. Ac propterea non potuit (si ex præconceptis opinionibus fuerit locutus, quod Adversarius Scriptores Biblicorum fecisse passim urget) docere, nunquam facta esse nec fieri miracula. Præsertim cum apertissime doceat, Deum Cælum & Terram creasse Prov. 3. 19, 20. VIII. 24, 25, 26, 27 &c. Profitetur etiam idem Philosophus, se precibus sapientiam qua pollebat, à Deo impetrasse Reg. 3. 9, 10, 11, 12, coll. cum Prov. 2. 6, 7. Si ergo, quod Adversarius urget pag. 95 & 96, de scriptoris sensu judicium sit ferendum ex opinionibus quibus fuit imbutus, ex his autem aliisque locis manifestum sit, ipsum credidisse miracula olim fuisse edita, itemque *peccata hominum causam esse posse pluvie & fertilitatis*, quod Adversarius pag. 77 negat (Vide 2 Chron. 6. 26, 28 &c) nullo modo concedi potest, Salomonem docuisse, nulla unquam miracula facta esse. Frustra igitur Adversarius, ut errores suos stabilat, ad Scripturam confugit, nec ex eadem, nec ex sana ratione impossibilitatem miraculorum ullo modo demonstrare potuit. Verba Josephi pag. 82 in sensum ab ipsius Josephi mente plane alienum detorquet: is enim nihil aliud liberum permittit Gentilibus, pro quibus opus suum conscripsit (quod ex præmio quod operi præfixit apparet) quam ea quæ recensuit credere: quod etiam lib. 2 cap. 3 circa initium facit, non autem sibi vel Judæis.

C A P U T VII. *De Interpretatione Scripturæ.*

Contenta.

Capite Septimo, obtemperanti methodum tradendi, ad Sacram Scripturam interpretandam accommodatam, quidquid potest corradit, quo ejus auctoritatem lubricam reddat, & ostendat, ejus sensum penitus esse impervestigabilem.

Oc capite Adversarius multa egregie, multa etiam male admodum disputat, de ratione interpretandi Sacram Scripturam.

Primum quod hic occurrit pag. 83 est, *sacrilegos quosdam Scripturam plurimis in locis adulterasse*, quod à nobis negatur, nec ab ipso probatum est, nec probari potest unquam, nos vero contrarium mox ostendemus. Multa præterea

etæa theologis verè adscribit, multa etiam falso & calumniose ipsis affingit, quæ non probat. Quod de historia Naturæ & Scripturæ dicit, ambiguum est & obscurum. Sed ea tantum quæ nos tangunt examinabimus.

Dicit Pag: 85, *miracula judicii & opinionibus eorum qui ea scripserunt esse accommodata, revelationes autem opinionibus Prophetarum.* Quod nos jam falsum esse demonstravimus.

Ex ipsa Scriptura de ejus divinitate nobis constare debere concedimus, quamvis diverso forsan ab Adversarii sensu, non autem, *certitudinem Prophetarum ex hoc præcipue constare, quod animum ad æquum & bonum inclinatum habebant.* Nos enim superius contrarium ostendimus, nec non *ex miraculis Dei divinitatem*, vel potius existentiam ejusque attributa, optime *convinci posse.*

Adversarius, dum methodum Scripturam interpretandi tradere videri vult, totus in eo est, ut ostendat eam minime posse intelligi, nec fidem libris qui eam constituent adhiberi posse, prout cuivis legenti clarissime constare potest. Accedamus igitur ad ipsam methodum, cujus hanc universalem regulam tradit Pag: 85, *nihil Scriptura, tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus.* Hanc regulam, quam absque ulla probatione præscribit, ut plane obscuram, falsam & ambiguum, rejicimus. Sed si loco *ipsius historia* substituatur Scripturam, libenter eam amplectemur. Negamus enim, ad mentem Scripturæ percipiendum necessario requiri, ut ista omnia quæ Adversarius recitat, sciamus, quæ sub tribus capitibus complectitur: quorum primum est sub finem pag: 85.

Naturam & proprietates lingua, qualibet Scriptura scriptæ fuerunt, & quam eorum Auctores loqui solebant, scire. Istud quidem ut omnia Scripturæ dogmata intelligamus omnino necessarium esse concedimus, non vero ut præcipuorum, & ad salutem necessariorum sensum percipiamus, ne quidem eorum quæ sciri valde sunt utilia: non magis quam id necessarium est, ad mentem alterius cujusvis scriptoris, qui linguæ exoticæ scripsit, modo in vernaculam linguam sit conversus, investigandum. Præsertim cum tot Scripturæ extent versiones, quæ in tam multis plane conveniunt, ut ex illis de plerisque rebus, facile à quovis idiota judicium fieri possit.

Alterum quod Pag. 86 proponit, huc redit, ut sententias uniuscujusque libri colligamus, easque secum invicem conferamus. Quod quidem hætenus concedimus, sed tamen in eo minime acquiescimus, & putamus etiam necessarium esse, ut sententias unius, cum alterius scriptoris, & cum ipsa experientia conferamus: & si quis sensus alterius scriptoris sententiis, ad idem Fœdus (Vetus videlicet vel Novum pertinentibus, vel ipsi experientiæ repugnare comperiat, illum ut falsum & à mente scriptoris alienum rejici debere. Quod propterea monemus, quia certi esse putamus nihil occurrere posse in S. Scriptura, quod eo modo contrarium est vel aliis S. Scripturæ locis, vel experientiæ: prout Capite 12 libri secundi, nec non Introductione ad intellectum S. Scripturæ, D. Brenii operibus præfixa, docuimus.

Pag: 86 Pergit ulterius mentem suam explicare Adversarius, addens. *Atque eas sententias*

sentias hic obscuras & claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter elicitur. Nos autem, quas Tu sententias obscuras vel claras appelles, non curamus ò bone! nec quærimus, sed quas tales esse nobis demonstres. Non enim concedimus, unquam in Scriptura sententias scriptorum revera sibi invicem, vel etiam experientiz repugnare, nec id hæcenus ostendere potuit Adversarius, prout superius docuimus. Eas autem sententias nos claras vel obscuras vocamus, quarum sensus vel ex contextu orationis, vel ex alterius scriptoris Veteris aut Novi hæderis, vel aliis circumstantiis, verus esse sensus facile vel difficulter deprehenditur.

Quare frustra Adversarius addit: *at non quatenus eorum veritas facile vel difficulter ratione percipitur.* Nihil enim in Scriptura ostendi potest, cujus sensus veritas ratione non possit percipi.

Pergit. *De solo enim sensu orationum, non autem de eorum veritate laboramus.* Non concedimus unquam sensum Scripturæ veritati repugnare, nec id probare poterit Adversarius, prout jam demonstratum est, & inferius magis adhuc manifestum fiet. Prius itaque constare debet, an sensus Scripturæ sit verus, antequam de sensu verborum certi esse possimus. Nec ullus sensus ut genuinus admitti debet, de quo constat eum non esse verum. Et simul atque constat aliquem sensum cum veritate pugnare, firmiter concludendum est, nos verum verborum sensum minime percipisse. Atque hoc quidem totum isthoc innititur fundamento, quod omnino certi sumus, nihil in Sacra Scriptura reperiri quod non sit verum. Istud autem ideo præsupponimus, quia ab aliis est ostensum id ita se habere. Quorum rationes Adversarius, si hic quidquam præflare vellet, refutare debuit. Et quamvis Adversarius multa, quæ Scriptura de Deo clare docet, pro absurdis & cum ratione pugnantibus habet, nullibi tamen probat ea talia esse. Cujusmodi inter alia est pag. 87, *quod Deus sit Zelotypus*, eo videlicet sensu, quod pati nolit, honorem sibi debitum, ipso non jubente, alteri deferri. Dicit quidem hanc Moïsis sententiam, *Deus est Zelotypus*, à se credi rationi repugnare, sed non probat eam rationi repugnare; nos autem eam cum ratione optime convenire credimus. Ejusdem naturæ est, quod Deus sit legislator, & leges ferat ut Rex, quod irascatur, quod loqui possit, & similia, de quibus Adversarius ostendere debuit, ea Deo adscribi non posse, idque aperte, & absque fūco. Nunc enim in toto tractatu suo tacite præsupponit, Naturam sive Universum hoc Deum esse, vel potius, ut Atheismi notam effugiat, Deum appellari debere, atque ei talia non convenire. Dolendum est Atheos, ob periculi metum cogi adeo occulte agere, nec nobis cum illis aperto Marte congrédi licere, ut in tanti momenti negotio utrimque cernere liceat, quid quisque pro suæ causæ defensione adferre possit.

Tertium caput hoc est pag. 87. Denique enarrare debet hac historia, casus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos est; videlicet vitam, mores, ac studia auctoris uniuscujusque libri, quisnam fuerit, qua occasione, quo tempore, cui & denique qua lingua scripserit. Confundit hic multa, quorum quædam, ut mentem verborum alicujus scriptoris percipiamus, multum juvant; qualia sunt occasio & tempus scribendi

bendi, personarum quibus quis scripserit, & lingua qua quis in scribendo fuit usus: nec ad id tamen absolute sunt necessaria, nisi in pauculis quibusdam S. Scripturæ locis, quos sive intelligamus, sive minus, non adeo multum refert. Quædam eorum quæ Adversarius requirit eo faciunt, ut an vera quis scripserit credere inducamur, ut sunt vita, mores & studia authoris. Cum tamen hoc capite se tantum de Scripturæ interpretatione acturum promiserit. De S. Scripturæ authoritate ex professo agit Socinus, Tractatu de *Authoritate S. Scripturæ* & in *Lectionibus Sacris*, nosque ipsi Cap. 12 & lib. 2. lib. 6, ubi ostenditur, libros Veteris & Novi Instrumenti, non tantum à viris, quibus fides in omnibus quæ scripserunt & docuerunt sit habenda, esse conscriptos, sed etiam incorruptos ad nos pervenisse, & objectiones in contrarium solidissime diluuntur. Alias, nequid desiderari posset, nos id totum fecissemus. Præsupponimus igitur, donec Adversarius ad Socini & aliorum argumenta responderit, nobis optime constare, libros Veteris & Novi Fœderis esse divinos, & incorruptos ad nos pervenisse, quamvis hoc ad id, ut mentem istorum scriptorum intelligamus, nihil faciat.

Addit in fine pag. 87. *Nam ut sciamus quam sententiam tanquam leges proferantur, quamam vero tanquam documenta moralia, refert scire vitam, mores ac studia authoris.* Hoc nihil omnino ad id sciendum refert, sed istud ex ipsis scriptoris verbis, & modo quo quid proponitur intelligi debet & potest. Frequenter enim quis aliquid ut leges & documenta moralia proponit, cujus contrarium vita & mores ipsius expriment, quod apud omnes in confesso est. Reliqua quæ hoc paragrapho sequuntur, nihil continent præter repetitionem eorum quæ jam refutata sunt.

Quæ paragrapho sequenti pag. 88 in principio disserit, non reprehendo, nisi quod dicat, *neminem unquam fuisse, qui de sensu verborum Scripturæ, quibus docetur Deum esse unicum, eum solum adorandum esse, eum omnes curare, & similia ambeverit.* Apparet eum in quæstionibus Theologicis valde rudem esse, & simul quanta cum temeritate multa absque probatione asseverare audeat. Præsertim cum ipsemet non tantum de istis dubitet, sed ea plane falsa esse credat.

Hoc autem præterire non possum, quod dicit: *Quid autem Deus sit, & qua ratione res omnes videat, usque provideat, hac & similia ex professo Scripturæ non tractat &c.* Quibus addantur ea quæ pag. 164 his verbis adjungit: *Ceterum quid sit Deus: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio, &c, id nihil ad fidem facit.* Primo falsum est Scripturam ex professo non tractare quid Deus sit: docet enim eum esse spiritum Joh. 4. 24. 2 Cor. 3. 17. Docet præterea, fatente ipso Adversario pag. 24, 25, Deum esse ens in omnia potestatem habens, qui Mundum & omnia creaverit & gubernat, ratione & summa potentia & sapientia esse præditum, ac non esse hominem, proinde nec ignem, cogitationem & similia. Qui vero asserunt, talia ad fidem non pertinere, nec etiam, an Deus sit lapis, mundus, astra, aqua & cætera quæ hic mundus complectitur, si jure Athei appellari non possunt, nullus unquam Atheus esse potest: nam facile quilibet, ut nomen Athei declinet, rei cuiquam, quæcunque tandem

fit, Dei nomen imponere, & sic ab Atheismi crimine seipsum extricare possit. Quemadmodum, si quis negare vellet dari ignem in rerum Natura, & ne propterea male audiat, dicat se non negare dari ignem, nomen ignis lapidi, vitro vel alteri rei imponat. Is negare aliquid dicitur, qui non credit tale quid existere, quod vulgo eo nomine vel vocabulo designatur, quemadmodum nomine Dei, omnes, Atheis exceptis, intelligunt tale ens, quale modo descripsimus. Cum igitur Adversarius Naturam, mundum, aut aliam rem præter illud ens, Deum appellat, Atheismi crimen evitare non potest. Si Deus tale ens est quale Scriptura eum esse docet, multum ad fidem facit, eum non aliter concipere: quia si quis Deum ignem, cogitationem vel similes res esse existimet, non poterit nec debet eum colere, nec etiam cultu religioso dignus est.

Pag. 88. *Qua autem ratione Deus res omnes videat, iisque provideat, nec docet Scriptura, nec etiam nostra refert id scire, & fortassis nobis incomprehensibile id foret quamvis doceret Scriptura: tanto minus id ex principiis luminis naturalis intelligi potest. Adversarius autem, cum Naturam, cuius homo pars est, Deum esse credit, per Dei providentiam nil nisi fatum intelligit.*

Pergit pag. 89. *Sed contra Prophetas circa hac non convenisse, jam supra ostendimus. Nos vero demonstravimus eum id non ostendisse.*

Addit ibidem. *Adeoque de similibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum, tamen si lumine naturali optime determinari possit. Si hoc verum est, tanto melius ab ipso Deo determinari posset. Sed ostendat lumine naturali optime determinari posse, quomodo Deus omnes res videat, iisque provideat. Et tum quilibet videbit, eum ista de fatali rerum naturalium concatenatione explicaturum.*

De sensu verborum Christi Matth. 5. 4, 17, 39, 40, non lubet cum Adversario disputare, quamdiu Christum pro infallibili doctore & legislatore non agnoscit, sine quo nihil cum ipso proficeremus. Et si quid Adversarius proficere voluisset, ad aliorum qui de non resistendis inimicis ex professo scripserunt, rationes respondere debuit. Quales sunt Brenius, Wolzogenus, Zwickerus, alique. Quod cum non fecerit, licebit nobis tantisper præsupponere, Adversarium nil nisi nugas proferre, ad quas isti viri jam dudum responderunt.

Pag. 90 viam nobis præluce fatagit, quomodo mens Prophetarum in rebus mere speculativis sit eruenda. Ad quod pro fundament ostendit, Prophetas in rebus mere speculativis inter se dissentire, & rerum narrationes præiudicii cuiusque avi maxime esse accommodatas, idque se jam ostendisse affirmat. Quod nos falsum esse probavimus, atque adeo omnino licet, imo necesse est, mentem unius Prophetæ ex locis clarioribus alterius concludere atque explicare. Cum omnes eodem Spiritu Sancto afflatus, qui nec diversas neque contrarias fovet sententias) Prophetias protulisse Apostolus Petrus 2 Pet. 1. 21 & Paulus 2 Tim. 3. 16 aperte testentur. Quæ testimonia si Adversarius rejicit, oportet ad ea quæ alii de authoritate S. Scripturæ scripserunt, solide respondeat. Modum autem intelligendi mentem Sacrorum Scriptorum, non est quod ab Adversario discamus, cum alii jam dudum

indudum luculentissime eum tradiderint, & multo quidem perfectius quam ille, qui pag. 91 fatetur, *suam methodum nihil aliud investigare docere, quam quid revera Prophetæ viderint aut audiverint, non autem quid hieroglyphicis illis significare aut representare voluerim.* Methodus vero, quam alii indicant, hoc posterius etiam luculenter docet.

Postquam methodum Sacram Scripturam interpretandi, quam Adversarius docet, examinavimus, ad obscuritatis ejusdem causas, quas insuperabiles esse existimat, ut omnem Scripturæ usum nobis eripiat, descendamus. Quarum primam quærit in linguæ Hebræicæ cognitione: in qua quinque obscuritatis causas, ab aliis jam indicatas, annotat. Quæ omnes ab istius linguæ peritis sunt explicatæ, atque enodata, adeo ut in eo nihil amplius desiderari possit, præterquam paucissimarum herbarum, animalium, & instrumentorum musicorum nomina, quorum ignorantia exiguum admodum difficultatem, ad paucorum locorum interpretationem, quorum usus admodum exilis est, relinquit. Nec opus est tantum concedere, quantum Mansfeldius hic & alibi Adversario absque necessitate imprudenter concedit. Cum autem Adversarius pag. 91 & 92 ostenderit, linguam non posse corrumpi, hinc sequitur illam obscuritatis causam facile superari posse. Sequitur etiam perinde esse, siue linguam ab antiquis, siue à recentioribus istius nationis scriptoribus, per regulas grammaticales, rhetoricas & dictionaria discamus. Præterquam quod Hebræicæ linguæ notitia, qua Vetus Fœdus est consignatum, omnino carere possumus, idque duplici nomine. Primum quia Fœdus Novum nunc promulgatum est, cujus articuli siue conditiones, & cætera essentialia, Græca lingua sunt conscripta, quæ istis difficultatibus, quas Hebræa habet, omnino est libera. Deinde quia & ipsum Vetus Fœdus, ab Antiquissimis Hebræis in Græcam linguam est interpretatum. Ex quibus liquido constat, istius linguæ (quam Adversarius obtendit) ignorantiam, nullam difficultatem parere. Videantur Isaaci Vossii de hac materia eruditissimæ dissertationes: Et sic prima obscuritatis causa, ex lingua exotica orta, evanescit.

Quando vero Adversarius pag. 95 concedit, mentem unius Prophætæ vel Apostoli in rebus usum vitæ spectantibus, per verba alterius explicari posse, nulla ratio excogitari potest, cur id in cæteris non esset licitum. Modo constet eos fidos & veraces esse, & rerum de quibus scribunt optime gnaros, necessario fatendum est, scripta ad alterius scriptoris explicationem inservire posse & debere, quia veritas semper eadem & sibi consona est. Scriptores autem Veteris & Novi Fœderis tales fuisse, eorumque scripta incorrupta ad nos pervenisse, tantisper præsupponimus, donec ad rationes quibus id ab aliis, quos superius aliquoties citavimus, ostenditur sufficienter fuerit responsum.

Quod igitur Adversarius in fine pag. 94 dicit: *Ex hac lingua Hebræa natura tot oriri ambiguitates, ut nulla dari possit Methodus, qua ea omnes determinari queant &c:* nihil est. Est enim Methodus quæ omnes facile tollit, quatenus videlicet necessarium est, & notabilis

tabilis aliqua utilitas exigit. Ea vero est collatio Veteris cum Novo Fœdere: Novum enim scopum Veteris, & quid Deus per illud intenderit, planissime explicat. Imo cum Vetus Instrumentum Christianis nec credendi, nec vivendi regula sit, hinc consequitur Veteris Fœderis mentem nobis non esse scitu necessariam. Ne dicam, minime esse necessarium, ut omnes ex lingua Hebræa ortę ambiguitates determinentur.

Pag. 95 dicit Adversarius, *collationem orationum Prophetarum, casum tantum orationem aliquam posse illustrare, quandoquidem nullus Prophetæ eo sine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret.* Istud argumentum nullius plane est efficaciz. Quoties enim contingit, ut locus alicujus ex antiquis prophanis scriptoribus, per locum alterius scriptoris, qui de eadem re differit, ab illis qui notis & commentariis suis antiquorum scripta illustrent, explicetur: cum tamen certum sit, scriptores istos *eo sine minime* scripsisse, ut verba alterius vel sua ex professo explicarent? Conferantur *Salmastii Epistola de coma, Gruteri, Blancardi, Heinsii, Lipsii, Erasmi & omnium fere modernorum notæ in Livium, Ovidium, Virgilium, Iustinum, Casarem, Procopium & omnes ferme antiquos Historicos, oratores & Poëtas.* Respectu Prophetarum id casu fieri concedimus; sed Dei respectu, qui omnia, præsertim quæ ipsius intuitu sunt, dicuntur aut scribuntur (quod Petrus de Prophetarum concionibus testatur 2 Pet. 1. 21) sapienter dirigit, minime. Cum enim nil nisi verissima & certissima Prophetas & Apostolos docuisse vel scripsisse merito præsupponamus, necessario sequitur omnia quæ de iisdem rebus scripserunt vel docuerunt, omnino consona esse, atque adeo unius verba per alterius legitime explicari posse & debere. Altera Adversarii ratio, qua dicit se ostendisse, *mentem unius Prophetæ ex mente alterius concludi non posse in rebus quas mere speculativas appellat, eam nos antea satis refutavimus.*

Excogitavit Adversarius methodum Scripturam interpretandi, quæ eo tendit, ut ostenderet eam minime intelligi posse. Quoniam vero primam ipsius difficultatem, ut spero, feliciter superavimus, ad reliquas minoris momenti descendamus. Altera igitur quam objicit Pag. 95 in eo sita est, quod *ipsius methodus historiam casuum omnium librorum Scriptura exigit.* Qui ergo ipsius methodum non admittit, de ista historia non est quod sit sollicitus. Nostra enim methodus jubet, ut in omnibus libris Veteris Instrumenti, de quorum autoritate, depravatione, sensu aliisve circumstantiis dubitamus, ad Christi doctrinas & Apostolorum epistolas confugiamus (quæ omnia incorrupta ad nos pervenisse, lib. 2 capite 6 ostendemus) in quibus si nulla de istiusmodi rebus decisio inveniatur, non est quod anxie de istis simus solliciti, cum Vetus Fœdus non amplius nostræ fidei & morum regula existat, modo pro falsis non habeamus quæ non intelligimus. Præterea ostendimus veram methodum Scripturam interpretandi, non exigere hanc historiam, & quæ præterea requirit Adversarius, quod deinceps clarins patefcet.

Addit enim pag. 95: *cujus (Historiæ casuum) maximam partem ignoramus.* Etsi eam ignoraremus, id ad sensum librorum percipiendum, & de quo hic tantum erat agendum, non vero de autoritate librorum nihil facit. Adeoque negamus, veram methodum

thodum Scripturam interpretandi, exigere hanc historiam. Ad mentem libri alicujus intelligendum, nihil necessarium est, præter considerationem eorum quæ scripta sunt. Sed ut exacte omnia quæ scribit intelligamus, necesse est præterea, ut scopus scriptoris, occasio scribendi & similia perspecta habeamus. Hæc autem omnia in Scriptis Veteris, præcipue vero Novi Fœderis, in necessariis cuiusvis obvia, in reliquis superabilia, in pauculis quibusdam non necessariis, & parum utilitatis habentibus, incognita sunt. Sed postrema hæc absque salutis periculo præterire possumus. Quæ omnia capite sequenti latius explicabimus & ostendemus.

Pergit pag. 95. *Multorum enim librorum authores, vel (si mavis) scriptores, vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuisse ostendam.* Ubi igitur ad sequentia ista deventum erit, fufius ad ea respondebimus. Notandum est autem Adversarium nihil istorum de libris Novi Fœderis dicere, & in Veteris Fœderis librorum non exigua parte, hæc etiam locum non habere ostendemus.

Addit pag. 95. *Deinde, neque etiam scimus qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum scriptores ignoramus, scripti fuerint.* Nec hoc concedimus, & si concederemus, non multum in eo situm esset. De Novi Fœderis libris id plane negamus, de reliquis etiam non concedimus. Et cum plerique libri Veteris Fœderis sint historici, nihil refert tempus & occasionem scribendi scire, modo de veritate historiæ certi simus. Quod ad libros Propheticos attinet, ex iis qua occasione Prophetiæ sint editæ, facillime investigari potest, cum istæ circumstantiæ in omnibus ferme sint expressæ.

Nescimus præterea in quorum manus libri omnes inciderint. Nec id scire nostra refert, modo non sint depravati. Quod si quis statuere velit, rationes cur id statuatur in medium proferat, & ad eas quæ in contrarium adferuntur respondeat.

Neque in quorum exemplaribus tot varia lectiones reperta sint. Quid tandem non proferet, ut librorum istorum authoritatem lubricam reddat? Cum tantum ea nunc adferre debuerit, quæ ad mentem librorum percipiendam pertinent: Sufficit si collatio exemplarium variantes lectiones indicet: quarum annotatio summam annotatorum fidelitatem arguit, & libros incorruptos ad nos pervenisse efficacissime demonstrat: quia nulla est varietas in re ipsa, sed tantum quæ scribarum oscitantiam, vel in illis humanæ naturæ imbecillitatem indicet. Præterquam quod optime sciamus, in quibus exemplaribus lectio variet.

Nec denique an non plures alia fuerint apud alios lectiones. Hoc & reliqua quæ adfert de hoc tractatu Theologico-politico etiam ignoramus: nec tamen istud nos habet sollicitos. Ex iis quæ scribit sententiam ipsius expiscamur, nec quidquam aliud requiritur.

Pergit pag. 95. *Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum legimus.* Hæc omnia in Scriptura locum habere jam antea indicavit. Per res incredibiles miracula, per imperceptibiles ea quæ lumini Naturæ repugnare, aut ex ejus principiis deduci non posse existimat, per terminos obscuros Pro-

pheticas revelationes intelligit. De singulis quantum res postulabat egimus, sed & postmodum plenius acturi sumus.

Addit pag. 95: *Neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu certiores fieri conabimur.* Facilius est ista dicere, quam demonstrare. Primum requisitum, quis nimirum libri fuerit author, ad ejus mentem percipiendum, quidquid tandem scribat, minime requiritur. Num Adversarius nos monere vult, quod ea quæ hoc tractatu Theologico-politico scripsit, intelligi nequeant, quia quis sit, quo tempore, qua occasione scripserit ignoramus? Aut igitur intelligi non vult, & sic frustra scripsit, aut seipsum damnat. Ipse enim, nostro judicio, non minus quam Scriptura, res imperceptibiles & incredibiles scribit, easque terminis admodum obscuris proponit, quod jam omnibus constare confido, quales sunt, Deum esse naturam, cujus nos pars sumus, Deum non esse Regem, nec judicem, omnia necessario fieri, etiam humanas actiones, sed & ipsius Dei, diem tempore Josuæ, per refractionem radiorum solarium circa glaciem duplo longiorem fuisse, umbram solarem retrocessisse in horologio, per apparitionem pareliorum, & similia non pauca. Negamus igitur mentem Scriptoris non posse intelligi, quidquid tandem scripserit, si quis fuerit vel sit ignoramus. Vellem ut vel unicum ex Scriptura locum adferat, ad cujus mentem investigandum necesse sit, ut authorem sciamus. Necesse id interdum est, fateor, ad id ut dijudicemus an fides ei tuto adhiberi possit, & tamen non semper, quando nimirum aliquis fide dignus Dei nomine testatur, librum aliquem Dei nutu esse conscriptum, vel nil nisi vera continere. Quod Christus Jesus de Veteris Instrumenti legibus & historiis fecit. Tempus & occasio scriptionis non raro multum luminis, ad sensum verborum investigandum adferunt, imprimis scribendi occasio. Ea autem cum tempore ubique fere, vel clare, vel paulo obscurius, præsertim ubi opus est & res postulat, exprimitur. Quod in singulis libris facile ostendere possem, & passim à commentatoribus est annotatum. In multis etiam quæ Sacra Scriptura continet, non multum refert scire quis, quo tempore & qua occasione scripserit, ut mentem ipsius percipiamus; ut in narrationibus rerum gestarum, & expositione præceptorum moralium quæ vocant, credendi regula & similibus. At istud non est quo collimat Adversarius; sed ut Scripturæ omnem auctoritatem derogat. Quam tamen non justis argumentis, sed per ambages, ambiguos loquendi modos, & absque fundamento vel probatione objectas absurditates, labefactare contendit.

Post narrationem fabularum de *Orlando Furioso & Perseo*, & miraculi *Sampsonis*, quæ omnia ejusdem apud ipsum sunt farina, Pag. 96 subjungit: *Constat itaque notitiam authorum qui res obscuras, aut intellectu imperceptibiles scripserunt, apprimè necessarium esse, si eorum scripta interpretari volumus.* Non istud vult, sed id quod statim subjungit, nimirum ut dijudicemus verane an falsa scripserunt. Sic ista duo confundit, ut rudiores decipiat: hoc enim solum intendit, ut Sacrarum Literarum circa narrationes de miraculis fidem suspectam reddat, sub prætextu interpretationis. Quid enim refert ad mentem scripti

scripti percipiendam, quis scriptor sit, & vera an falsa tradat? si enim in vivis esse desit, mentem suam clarius exponere nequit.

Poltremam difficultatem hanc facit Pag. 96. *Quod libros aliquot, puta tres, eadem lingua qua primum scripti fuerunt non habeamus*, vel saltem an habeamus non certo constat. Isti sunt *Evangelium Matthæi, Epistola ad Hebræos & liber Jobi*. De duobus prioribus affirmat eos, & quidem *sine dubio, ex communi opinione, Hebræice fuisse scriptos*. Miror ipsius in talibus temeritatem & ignorantiam: nec enim id communis fert opinio, nec extra dubium ponit, prout ex commentariis eruditorum patet. *Evangelium Matthæi Hebræice fuisse scriptum*, solius *Papæ* nititur testimonio, referente *Eusebio*. De quo *Papæ* testatur *Eusebius*, cum multa fabulosa, tanquam ab Apostolis profecta, narrare fuisse solitum. De epistola ad *Hebræos* id in sola conjectura est fundatum, ab iis qui eam à Paulo scriptam esse pro certo statuunt, idque ex dissimilitudine styli, quam inter hanc & cæteras ejus Epistolas invenerunt. De libro *Jobi*, an lingua Hebræica fuerit conscriptus (quod sane multa indicia verisimile reddunt) nec ne, non plane certum. Cum vero *Evangelium Matthæi & epistola ad Hebræos*, eodem tempore tam in Hebræa quam Græca lingua existisse dicatur, nulla ex versione obscuritas oriri potuit: quandoquidem ea per collationem exemplarium Græcorum cum Hebræicis facile tolli possit. Obscuritas quæ in libro *Jobi* reperitur, non ex versione, sed ex poetica adornatione, qua conscriptus est, originem trahit. Præterquam quod nec *Evangelium Matthæi*, nec etiam epistola ad *Hebræos*, ullam ex lingua obscuritatem habeant. Omnes fere difficultates, hominum errores, & pertinax in multis præjudicium attulerunt, quibus sepositis, omnia fere repente clara & perspicua evadunt. Et sic ostendimus omnes istas, quas *Adversarius* undique corrahit & *Scripturæ* affixit difficultates, facili negotio superari posse, & multo quidem faciliore, quam in rerum naturalium indagatione (in quarum tamen certa cognitione summum bonum consistere asserit) in qua infinitæ se produnt inextricabiles tenebræ, adeo ut ad certam earum cognitionem nullus pervenire hæcenus potuerit. Cum *Adversarius* miracula fieri posse negat, negat etiam mortuos reviviscere posse, quod an verum sit nec ne, inter ea quæ plus curiositatis quam utilitatis habent, reponere censendus est, circa finem Pag. 97. Cum vero ibidem asserit, *nos mentem Scripturæ circa res salutes, & ad beatitudinem necessarias certo assequi posse*, nullam habuit justam tot difficultates, de *Scripturæ* interpretatione movendi causam. Sed quis extra rerum necessariarum censum dogma de mortuorum resurrectione removere potest? Eam enim vita nunquam finienda & infinita gaudia excipient, prout *Sacra* itidem *Scriptura* apertissime docet, quæ sola pro vero hominis summo bono reputari possunt, non vero ea quæ *Adversarius* pag. 32 summum bonum esse asseruit, *res naturales* videlicet, *per primas suas causas intelligere* (quod in paucissimis, & quidem improbo labore acquiritur) *passiones domare* (quod itidem non nisi molestissima fatigatione, ab iis solis qui Christi præcepta observant, ejusque spiritus auxilio sustentantur, perfici potest) & denique *secure & sano corpore vivere*, sine quo duo præcedentia nec acquiri, nec ad ea adspirari, potest

potest, & quod in nostra potestate nec est, nec esse potest; non tantum quod ad acquisitionem, sed etiam quoad durationem. Unde cuivis est manifestum, talia pro summo bono minime esse habenda. Præsertim cum aliud bonum, non modo longe præstantius, sed etiam fixum & stabile, nobis innotuerit, *vita* nimirum *æterna*, à cuius possessione & tranquilla fruitione, nemo ullo unquam tempore nos arcere vel deturbare potest, & ad quod unusquisque certo certius pervenire potest. Et an hæc plus curiositatis quam utilitates habent? Id Adversarius ex animo dicere non potest. Si enim nihil post hanc vitam expectari possit, profecto miserrimi sumus, qui omnia vitæ incommoda, spe futuri istius præmii negligimus: Adversarius autem, si nostra sententia vera est.

Addit p. 98. *Præterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen præter ipsum naturale exigere.* Nostra etiam methodus, quam aliquatenus indicavimus, illud non necessario requirit: per lumen enim naturale omnia quæ in Scripturis occurrunt, expendi, & quantum necessarium est intelligi possunt. Si quæ autem accedente lumine aliquo supranaturali rectius & clarius intelligantur, ea pro necessariis minime sunt habenda, utilia esse nemo negaverit, qui supranaturali aliqua gratia à Deo aliquando donatus fuerit. De qua frustra apud istiusmodi hominès, qualis est Adversarius, disseritur: alias non difficile foret eam explicare. Legatur *Crellii tractatus de Spiritu Sancto*, qui de ea copiose, docte, pie & proluxe satis disserit, etsi absque quædam intermiscat, nec opus est istis quidquam præterea addere. Dona Spiritus Sancti supranaturalia, quamvis ad perfectam Novi Fœderis perceptionem, ejusque præceptorum observationem, omnino necessaria esse, in eo doceatur, nemo tamen inde detrimentum habet. Ista enim dona cuivis obtingunt, qui ea animo fideli & precibus assiduè à Deo flagitat. Quamvis Adversarius hæc rideat, & se istis indigere minime existimet.

Ad ea quæ pag. 98 contra eos disputat, quos statuere dicit, *lumen naturale non habere vim ad interpretandum Scripturam &c.*, nihil respondeo, quia me non tangunt. Sed optassem Adversarium eandem adhiuisse diligentiam, in refutanda eorum opinione, qui Sacræ Scripturæ sensum lumine naturali investigari posse & debere statuunt, & tamen ejus methodum præscribunt, longe ab ea quam ipse nobis obtrudit diversam, eamque facilem & obviam. Nec est quod ea quæ Maimonidæ adscribit (quam fideliter alii judicent) curemus: non enim concedimus, nec Adversarius ostendit, nec quisquam ostendere poterit, quidquam in Scriptura doceri, quod cum principiis rectæ rationis, experientiæ, mathematicis demonstrationibus vel naturali lumine pugnet. Et propterea ad tam absurda, quæ Adversarius Maimonidæ tribuit figmenta, non opus est confugere.

Antequam finem huic capiti imponam, obiter notandum est, quod Adversarius pag. 102 in fine, hominibus *liberum judicium* tribuit, cum tamen toties affirmavit, omnia fatali necessitate, etiam ab hominibus fieri.

C A P U T VIII.

De libris Mosis & Hagiographis.

Contenta.

Capite octavo de 12 prioribus libris Biblicis ostendere pertentat, eos non modo non à Mose, vel illis qui vulgo putantur, sed multis post mortem Mosis seculis ab Ezra confictos, & populo stupido, partim per imposturas obtrusos esse. Idque ex quibusdam indiciis, in libris ipsis occurrentibus, evincere conatur. Quæ omnia à nobis pressio pede refelluntur.

Audo Adversarii industriam & diligentiam in eo, quod ostendat libros istos, ab istis ipsis quos vulgo putatur eorum fuisse Scriptores, non esse conscriptos: præterquam quod nimius in eo videri possit, quod nonnulla ad id probandum adferat, quæ nimis longe petita videantur. Historiam Sacræ Scripturæ quam memorat, nihil moror, eam enim non esse necessariam, capite superiori est ostensum. Sed si verum est quod Adversarius urget, unum esse omnium istorum librorum, puta à Geneseos libro, usque ad libros Chronicorum, concinnatorem, quâ quæso fronte negare potest, saltem istorum librorum sententias, ex eorundem librorum sententiarum inter se collatione explicari posse & debere?

- Notandum vero est errare Adversarium, una cum *Aben Ezra*, affirmantes totam legem Mosis, admodum diferte in ambitu unius Aræ fuisse descriptam pag. 105. Id enim nec Deut. 27 versu 4, 8, nec etiam Jos. 8. 13 indicatur: cum expresse distinguatur utrobique altare à lapidibus istis, quibus ut Legem inscriberent Moses iungit. Adeo ut Moses duo fieri iusserit, nimirum altaris ædificationem ex lapidibus, non arte sed à Natura præparatis, & præterea magnos aliquot lapides erigere, quibus Legem inscriberent. Quæ duo etiam in libro Josuæ expresse à se invicem distinguuntur. Adeo ut omnes leges, quas Moses Dei nomine populo dederat, lapidibus istis inscriptæ sint, & sic earum exemplum per multa secula ibidem inveniri & describi potuerit.
- Quod quidem an Pentateuchon integrum fuerit ignoro: leges tamen omnes, quas Mosis tulit, ibidem fuisse conscriptas omnino est statuendum: Præterquam quod *Jesu Christi* ejusque Apostolorum irrefragabili testimonio planissime confirmatur, Mosis leges & Prophetarum doctrinas & revelationes, fideliter ab iis qui ea collegerunt esse expressas: quandoquidem *Christus*, si id fideliter factum non fuisset, id silentio minime præteriturus fuisset: qui omnia quæ commiserunt crimina, illis obijcere, & frequenter eo nomine illos reprehendere non destitit. Quocirca id non obstat, quominus verum Veteris Fœderis exemplum habeamus. Atque adeo non ostendit Adversarius, quidquam nobis deesse, ex quo de oraculis & historia Veteris

Fœderis certi esse possimus: modo constet Christum à Deo fuisse missum, & fidelem ipsius mandatorum interpretem. Quod Adversarius omnino cogitur concedere, qui eum *os Dei* appellat, & eum *de mente ad mentem cum Deo communicasse* pag. 7 affirmat. Qua de re postmodum pluribus agemus.

Nec etiam valet argumentum *Aben Esra*, ab appellatione *montis Domini*, monti *Moria* Gen. 22. 14 adscriptæ. Cum expresse in textu dicatur, Abrahamum nomen monti indidisse, non *montis Domini*, vel *Jehova* (istud enim nomen ibi monti *Moria* non adscribitur) sed nomen *Dominus providebit*. Ita enim verba interpretanda sunt: *in monte* [cui nomen est] *Jehova providebit*, non *in monte Jehova providebit vel providebitur*, quemadmodum nonnulli textum istum interpretantur.

Nescio an operæ sit pretium, non paucos similes Adversarii ipsius errores indicare: cum absurdum minime videatur, non totum Pentateuchon à Mose ipso esse conscriptum. Quod vero urget, multis post Mosen seculis demum fuisse scripto consignatum, exigit ut examinemus, quas istius conjecturæ vel opinionis rationes proferat. Ego enim existimaverim illud à Josua, vel aliis, ipso Mose partim vivente & dictante, partim paulo post, sed continua serie literis esse mandatum, & post Mosis mortem continuatum.

Quod si admittatur (quemadmodum mox docebimus nihil esse quod repugnet) evanescunt protinus multæ Adversarii difficultates, quas libris istis obijcit, præsertim quod Scriptor frequenter de Mose in tertia persona loquatur. Cum in *Julii Caesaris* Commentariis, quæ ipsum scripsisse nemo negat, id neminem offendat.

Non jam immorabor refutationi argumentorum, quæ *Aben Esra*, vel etiam Adversarius profert, ut evincat Mosem Pentateuchi Scriptorem non fuisse (quæ omnia, unico excepto, facillime enodare possem) sed ad ista tantum attendam, quibus ostendere volunt, illud post, & quidem multis seculis post mortem Mosis memorie proditum. Quale primo locus est Gen. 12. 6, ubi dicitur *Kananitas* tum temporis adhuc in ista regione, Chananea videlicet, fuisse vel habitasse, quod à nemine putant scribi potuisse, nisi qui viveret, cum non amplius Kananitæ ibi habitarent.

Sed si textum accurate perpendamus, id profecto non necessario indicat: ita enim habetur, & Kananita tunc in terra. Cujus sensus esse potest, jam tum Chananeos extitisse, nec postea denuum populum istum originem accepisse. Qui genuinus mihi verborum sensus esse videtur. Cum autem nemo possit demonstrare, verba sensum istum non admittere, quivis facile videt, injuria inde concludi, scriptorem vixisse, cum jam Kananitæ ex terra ista exturbati essent: quod tamen paucis post Mosis fata annis contigit. Adeo ut nec concesso, quod de eorum exturbatione scriptor agat, multis post Mosen seculis libros istos concinnatos esse, ex illis verbis extrudi possit.

De loco Gen. 22. 14 ostendimus, ex eo minime concludendum esse, libros istos demum postquam mons *Moria* ædificationi Templi esset dicatus, conscriptos esse.

Tertius locus Deut. 3. 11 nihilo magis id evincit, ubi dicitur, *solus Og, Rex Basan mansit*

manfit ex reliquis Gigantibus (quales Adversarius suis ad hoc vocabulum notis, unquam extitisse, in dubium vocare videtur) *ecce quod lectus ejus erat ferreus, is certe qui est in Rabbat filiorum Ammon, novem cubitos longus.* Ex quo non capio, quo pacto per millesimam consequentiam possit evelli, verba ista diu post illud factum esse conscripta: quamvis Adversarius indubitatum esse velit, lectum istum demum tempore Davidis esse repertum, cum ejus rei nec vola nec vestigium extet 2 Sam. 12. 29, 30, 31.

Quartum locum Deut. 3. 12, 13, 14 non est opus examinare, quia nihil quod quidquam ad rem faciat continet. Sed Adversarius alia majoris momenti argumenta proferre pollicetur, quorum primum est, quod scriptor de Mose in tertia persona loquitur. Quam futilitatem paulo ante sufflavimus. Et quamvis inde manifestum de alio scriptore esset judicium, non tamen cum post multa secula scripserit extorqueri potest.

Quod nec secundum efficit, historia videlicet mortis, sepulturæ Mosis & luctus Judæorum, quæ Deut. 34 usque versum 9 recensentur.

Tertius locus est eodem Deut. cap. 34. 10, cujus urget Adversarius scriptorem, multis post Mosem seculis vixisse: asserit enim nunquam Prophetam Mosis similem inter Israëlitas extitisse. Et concedo id cum veri specie ex istis verbis elici posse. Sed advertendum primo, Hebræis hyperbolas, & quidem admodum rem amplificantes, maxime esse familiares, adeo ut, qui vel uno post Mosem anno viveret, ita ex eorum consuetudine loqui potuerit. Præterea notandum est voculam *וְאֵין*, quem Adversarius per *nunquam* exprimit, istud non proprie significare, sed tantum *ultra, amplius &c.* At præter istam significationem denotat etiam *perpetuo, deinceps*: ex qua significatione sensus oritur, longe ab eo quem Adversarius urget diversus, scriptorem videlicet indicare, Hebræos ab illo tempore non perpetuo habuisse talem Prophetam, qualis fuerat Moses. Et sic quisquis videt, hunc locum minime ostendere, scriptorem multis seculis, vel etiam longo post Mosem tempore, ista literis mandasse; sed eo ipso tempore, quo Josua in Mosis locum successit (qui Mosis minime fuit similis, & ad quem verba procul dubio respiciunt) scribi potuisse, & procul dubio scripta fuisse.

Idem dico de versu 6 ejusdem capituli, qui indicat, neminem ad hunc usque diem monumentum Mosis indicare potuisse: verisimile enim est Israëlitas omni studio fuisse intentos, ut locum sepulture investigarent, quo illud debito honore prosequerentur. At nunquam potuisse sepulcrum, quantacunque diligentia requisitum, in illum usque diem (forte à luctu primum, vel seriore paulo) reperiri.

Ex eo quod Gen. 14. 14 locus, ad quem Abraham hostes fuerit persecutus, Dan appelletur, idem concludit Adversarius, qui nomen istud *non nisi longe post mortem Josua, civitatis istius esse inditum* affirmat, ut ex Jud. 18. 29 colligi potest. Si idem locus est quo Abraham tunc pervenerat, cum eo qui ibidem versu 29, 30 indicatur, non dubium esse potest, quin liber *Genesis* multis post Mosem seculis sit conscriptus. Cum vero

vero id incertum plane sit, & nullo modo possit demonstrari, manifestum est Adversarium nihil omnino efficere.

• Nec multum situm est in eo, quod Exod. 16. 34 dicatur, *Israëlitae comedisse Man, donec venerunt ad finem terra Canaan*, quod non nisi post mortem Moysi desuit, ad similia enim in præcedentibus est responsum. Nam (præterquam quod scriptor libri *Exodi* id in tribubus *Ruben, Gad & dimidia Tribu Manasse* Num. 32. 1 & seqq. item versu 33 videre potuerit, qui vivente Mose proprias provincias acceperunt) apparet ex libris *Chronicorum, Regum, Samuelis & multis similibus, Israëlitae ab initio exitus ex Ægypto, perpetuo Scribas aluisse, qui res gestas, genealogias & cætera, quorum scire intererat Reipublicæ, diligenter annotarent. Ex quibus Archivis forte ab aliis libri quos nunc habemus, sunt compositi. Quos libros cum Dominus noster Jesus Christus, quem Adversarius *os Dei* appellat, testimonio suo confirmavit, de eorum fide & auctoritate sumus securi.*

Pergamus tamen Adversarii argumenta examinare, quorum jam sequitur locus Gen. 36. 31, ubi scriptor mentionem facit regum *Israëliticorum*, quod sane nullus facere potuit, nisi qui post multa demum secula, ex quibus Moses aura æthereâ frui desierat, viveret. Quod tempus, quamvis Adversarius magno apparatu Davidis temporibus accommodet, qui 2 Sam. 8. 14 Idumæa subacta, præfides ibi constituit, optime tamen in ipsum Moysen quadrat. Nam præterquam quod vox *Melech*, non *Regem* tantum, sed quemcunque gubernatorem vel principem (imo nudum consiliarium proprie) denotet, quorum primus fuit Moses, post Josua, deinde reliqui Judices; ipse etiam Moses Deut. 33. 5 *Rex* appellatur in *Ischuram*, quo nomine cap. 32. 15 *Israël* appellatus fuit. Cum igitur Gen. 36. 31 nihil aliud legamus, nisi quod Idumæorum Reges recenseantur, qui ibi imperium tenuissent, *antequam Rex super filios Israël regnaret*, nemo negare poterit, id de Rege Mose accipi posse; qui, cum liber iste scribebatur, imperium in *Israëlitae* obtinebat.

Ec sic puto me clare docuisse, nullo modo constare, quod Pentateuchus multis post Moysen seculis fuerit demum conscriptus. Sed nondum Adversarius definit: sciuit enim, si libri isti vivente Mose fuerint exarati, vel etiam paulo post, sibi nullo modo licere, ea quæ inibi referuntur, pro fabulis habere. Nam nullus adeo perfrectæ frontis reperiri potest, qui eo ipso tempore quo vivit, ab aliquo qui eodem tempore in vivis erat, 3000000 hominibus videntibus & scientibus, talia miracula esse edita, & cætera gesta publice scribere auderet. Et si quis fuisset ausus, nemini quæ dicit posse persuadere. Cum ex eo, quod libri isti vivente Mose, vel illis saltem qui omnia oculis suis usurpaverant, sint conscripti, factum sit (nec aliter fieri potuerit) ut apud omnes fidem ista invenerint. Quapropter Adversarius in sequentibus docere conatur, pauca admodum ab ipsa Mose fuisse scripta, quorum pars perierit, pars à Pentateuchi concinnatore libris istis fuerit inserta.

Primus igitur Moysi liber, quem periisse Adversarius prætendit, est liber iste, in quo Amaleciticæ belli historiam ex Dei mandato scripto consignavit Exod. 17. 14. Ref-

Respondeo, quâvis Moſis quædam ſcripta (quod tamen nondum conſtat) periſſent, quæ hiſtorias quasdam continent, nihil iſtud ad rem facere, niſi oſtendere poſſit, ipſas leges Moſaicas periſſe, quod ſaltem in libro, de quo hic locus agit, locum non habet. Deinde Adverſarius melius quam ego novit, vocem *Sepher* Hebræiſ quodvis ſcriptum, quantumvis breve, denotare, (quod & ipſe in margine pag. 108 indicat) & propterea verba iſta poſſe exponi, quod Moſi ſimpliciter injungitur ſcripto conſignare, Deum juramento ſe adſtinxiſſe verſu 16, ſe Amalecitas funditus deleturum; id vero abunde ibidem conſcriptum eſt. Tertio, cum Moſi præcipiat Deus, ut ſcriptum iſtud Joſuæ tradat, qui primarius ipſius fuit miniſter, & omnium oculatus teſtis verſu 14, hinc cum maxima verifiſimilitudine colligitur, id quod paulo ante indicavi-mus, ipſum Joſuam Pentateuchi fuiſſe ſcriptorem, qui illud partim ex relatione Moſis, partim ex Archivis ab ipſo acceptis, partim etiam ex illis quæ propriis oculis & auribus uſurpaverat, & quorum pars fuerat, concinnaverit. Atque ita nullus hic liber Moſis comparet, quo careamus.

Librum bellorum Domini, de quo Num. 21. 14, à Moſe etiam eſſe conſcriptum, ex ejuſdem libri cap. 33. 2, & in eo præcedentem hiſtoriam relatam eſſe, concludit; ubi expreſſe dicitur, Moſem itinera & expeditiones Iſraëliticas ſcripſiſſe, quas in eodem libro bellorum Domini à Moſe exaratas eſſe credere videtur. De bello Amalecitico vidimus. Itinera autem & expeditiones iſtæ, cum ibidem expreſſe recenſeantur toto iſto capite, magis adhuc confirmatur, Joſuam eo quod dixi modo Pentateuchi eſſe authorem. Et ſic nullum relinquitur veſtigium, quod Moſes libri bellorum Domini fuit exarator.

Sed Pag. 108 *librum paſſi* proferit Exod. 24. 4, 7 (quem *librum Fæderis* noluit appellare, quamvis vox *Berith* id proprie ſignificet, & voce *paſſi*, quamvis idem quod *Fædus* designante uti maluit, ut voce diverſa etiam alia res ſignificari videretur) quem breviffimum aliquod ſcriptum fuiſſe contendit. Veretur enim, ne ſi Fædus cum populo initum ea voce indicaretur, ipſum conſiteri coactum eſſe, Moſem omnes ſuas leges, & reliqua quæ ad Fædus pertinent, literis mandaſſe. Nec ſperat ſe aliis poſſe perſuadere, Judæos tanti pretii librum amiſiſſe. Cum nemo non videat, nullo modo eſſe veriſimile, quod tantum theſaurum non ſtudioſe cuſtodiverint. Præſertim cum Deut. 31. 9 expreſſe legamus, Moſem integram legem ſcripſiſſe, eamque non Sacerdotibus tantum, ſed omnibus etiam populi ſenioribus tradidiſſe: unde interire non potuit, & facillime incorrupta conſervari. Quam legem *Fædus ſive paſſum* fuiſſe, de quo Exod. 24 agitur, ipſe Adverſarius pag. 109 lin. 1, 2 urget. Quæ omnia apprime cum noſtra de Pentateuchi concinnatore ſententia conveniunt; & firmum pro ejus divina authoritate argumentum, contra Adverſarium & ſui ſimiles, exhibent. Et præterea contra eundem validiſſime oſtendunt, librum iſtum paſſi minime interiſſe, ſed integrum Pentateucho contineri, & à Joſua ibidem eſſe inſertum, prout Adverſarius ex Joſuæ cap. 24. 26 oportune oſtendit.

Quod igitur pag. 110 noliſ concedere (quâvis id ut credatur, rationi conſenta-

neum esse credit, quia scilicet Dictator asseruit, nihil de similibus esse statuendum, nisi ex ipsa Scriptura constet) Mosem plura scripsisse, in eo parum præsidii suæ causæ nunc inveniet; nam sive Moses, sive alius ea scripserit, eodem res redibit. Quamvis autem Pentateuchon ab Adversarii tricus jam satis vindicasse videamur, non licet tamen hic subsistere, quia alios adhuc nodos nectit: vult enim ostendere *Exram* illos una cum septem sequentibus, non scripsisse tantum, sed etiam *adornasse*, id est, credo, multis fabulis & mendaciis refertum, post tot secula, cum nemo amplius superesset, qui eum mendacii convincere posset, populo rudi obtrusisse, & suscipere vi coëgisse. Vult igitur de libro Josuæ idem ostendere, quod infelici successu de Pentateucho tentaverat. Et eum in finem profert versum 14 cap. 10 istius libri, ubi scriptum est, non fuisse diem isti parem (quo videlicet sol 24 horis terram istam illuminasset, petente à Deo istud Josua) *nec ante, nec post*. Ex quo concludit, librum istum procul dubio multis post Josuam seculis esse conscriptum. Sed consequentiæ rationem nullam profert. Quare nos eam negando, pedem hinc referre possemus. Malumus autem rem accuratius expedire. Nihil aliud urgere potest, quam scriptorem non potuisse scire, num alius similis dies sit secutus, nisi multis demum post seculis: Sed si istud exinde contitare debeat, profecto nimis mature scriptor hoc dixit: quia post Esdræ ætatem multo plura secula sunt elapsa, & impoterum elabentur. Unde quivis facile videt, quam frivolum sit istud argumentum, & scriptorem ita loqui potuisse, quamvis uno tantum anno post rem gestam historiam illius contexuerit.

De libro Judicum nihil aliud habet, quam *quod ejus scriptor saepe monet, quod illis temporibus nullus erat Rex in Israël* pag. 111, & inde vult parere, *illum indubie scriptum esse, postquam imperium Reges obtinuerant*. Non ausus fuit, credo, plura addere, ne impudentiam suam nimis manifesto omnium oculis exponeret. Loca ubi scriptor hoc monet, sunt Judic. 17. 6. xviii. 1. xix. 1. xxi. 25. Primum dico, quatuor istis locis idem tempus designari, quo videlicet post Simsonis mortem, nullus esset qui Rempublicam administraret. Et quod Regis mentio sit nihil est, superius enim ad locum Gen. 36. 31 ostendimus, illud vocabulum omne imperii genus denotare, quod sane Adversarium non latet: ita hic per Regem Judex intelligitur.

De Samuelis libris multo futilius quam de præcedentibus, *eos multis post Samuelem seculis scriptos esse*, conatur ostendere. Idque ex 1. Sam. 9. 9, ubi dicitur, *antiquitus in Israël sic dicebat quisque, quando ibat ad consulendum Deum, age eamus ad Videntem: nam qui hodie Propheta, antiquitus Videntis vocabatur*. Quasi dum Samuel vivebat, non potuerit sat temporis effluxisse, ex quo Prophetæ *Videntes* appellarentur. Cum jam inde à Mosis tempore Prophetæ extiterint, quos author innuit, ab eo tempore videntes fuisse appellatos. Vide Num. xi. 26, 27, 28, 29, & confer Num. 24. 3, 4, 15, 16, 17.

Postquam Adversarii sententiam de tempore scriptionis duodecim primorum Biblicorum voluminum refutavimus, videamus qua ratione ostendat, omnes ab uno autore, (eoque *Exra*) esse conscriptos. Quod quamvis evincere posset, nihil contra

contra nos efficeret, qui illos ut genuinos & veraces, solo Jesu Christi testimonio nixi, secure recipere possumus. Nisi ostendere possit, testimonium illius, quem *os Dei* appellat, non esse fide dignum, & libros ipsos spurios esse, & falsa continere. Quia tamen scimus, Adversarium istud absque ullo fundamento, contra veritatem affirmare, argumenta quibus id efficere conatur examinabimus. Quorum primum est, quod omnes isti libri ita secum invicem connectantur, ut id non nisi ab eodem scriptore factum esse potuerit. De quinque libris Moysi id non ostendit, quia de eo neminem dubitare existimat, vel potius quia eorum quædam ab ipso Mose conscripta esse paulo ante concessit, quæ Ezras suis inferuerit: alias non vidit, quo pacto librum quintum, qui *Deuteronomion* dicitur, eodem modo quo cæteros, cum prioribus connecteret. Reliquos autem propterea ab eodem authore conscriptos esse contendit, quia hoc eorum est principium: & contigit post mortem Moysi Jos. 1. 1. Et contigit post mortem Josua Judic. 1. 1. & sic in cæteris. Ex quo apparere vult, authorem sequentem ubique librum, priori connectere.

Respondeo primo, si, quod superius innuimus, Hæbrai perpetuo scribas habuerint, qui res gestas literis mandarent, mirum non esse, quod historias prioribus connecterent. Quod quoniam verum esse possit (quod Adversarius negare nequit, quamvis similia credi non vult, nisi ex ipsa Scriptura constet esse vera, quod à nobis negatur) nulla vis in eo est, quod conjunctio & res ipsa libros istos cum prioribus connectat: quandoquidem sequentes scriptores historiam eandem continuare volentes, ita scribere potuerint & debuerint. Scribas autem ejusmodi inter Israëlitas fuisse, ex 2 Sam. 8. 17. xx. 25. 2 Reg. 12. 10. xxii. 3. Esdr. 7. 6, 11, 12, 22. Neh. 8. 1, 4, 9. xii. 26, 35. xiii. 13. Esai. 36. 3, 22. Jer. 16. 10, 12. xx. 21, 23, 26, 32. xxxvii. 14, 19 non obscure colligitur. Secundo dico, nimis debile esse fundamentum, libros istos ab eodem authore esse conscriptos, inde concludere, quia series historiarum in omnibus continuari videatur, & à conjunctione incipiant. *Hirtus Pansa* *Cæsaris* commentaria ita continuavit, ut nisi apertissime indicaret, se diversum à *Cæsare* esse scriptorem, pro eodem sis habiturus. Præterea à conjunctione liber *Ezechielis* & *Jona* eodem modo incipiunt. Ubi cum continuationem causari non posset, alias tricas nescit Adversarius, de quibus modo, cum bono Deo, acturi sumus.

Alterum ejus argumentum est contextus & ordo historiarum. De quibus etiam si satis respondisse videamur, quia tamen Adversarius subindicat, istum scriptorem (quem multis Mose seculis recentiorem, falso, prout jam ostendimus, asserit) nullum præter *Ezram* esse potuisse: quem postquam tota Scriptura periisset, vel potius nunquam antea extitisset (id enim credo Adversarium velle) dum populus rudis, à Mose antea deceptus, & metu supplicii ipsius edictis morem gerere coactus hæctenus fuisset, stupidis istis Juxta libros à se ipso confictos, obtruisse vult, quasi repertos, vel à Spiritu Sancto sibi dictatos, eosque multis mendaciis & narrationibus rerum quæ nunquam antea contigissent refertos. Quod ipsi principatum tunc cum *Nehemia* tenenti, in populo stupido, & ad servitium jam dudum assuefacto, facile fuit obtinere, vin-

dicta illis qui legem istam recipere nollent parata. Et ut facilius persuaderet Ezram, historias addidisse, quibus non tantum genus ipsorum ad ipsum Deum referret, sed & doceret, illorum progenitores Deo semper quammaxime fuisse charos. Quæ omnia fucata oratione, ut solet, Adversarius obvelavit. Ut ergo ostendat, omnes istos libros tot seculis post Moſis mortem esse conscriptos, præsupponit legem Hezdræ temporibus periſſe. Quod multi ex Veteribus & recentioribus, ex Apocryphi quarti libri Ezdræ cap. 14. 21, 22 & seqq. testimonio, immerito crediderunt. Et quamvis Adversarium minime fugit, librum istum iustis de causis à Christianis & Judæis non recipi, & fabulosis narrationibus scatere, tamen quando causæ suæ patrocinium ibi reperit, pro argumento fabulam arripit. Negamus igitur legem Moſis, cum sequentibus istis septem, de quibus nunc sermo est libris, unquam periſſe vel amissos fuisse. Nec etiam genuinum Hezdræ textus id ullo modo indicat, multo minus eum legem Dei adornavisse (quam vocem aliquoties crepat Adversarius, per eam nihil nisi confictionem intelligens, cum tamen in textu nullibi reperatur) vel de novo scripsisse. Cum enim superius ex ipsa Scriptura Deut. 31. 9 ostenderimus, Moſen librum Legis, non modo sacerdotibus, sed omnibus etiam senioribus tradidisse, cui adde quod de Daniele in ipsa captivitate Babylonica legamus Dan. 9. 2, eum habuisse libros Prophetarum, & versu 11, 13 expressa libri legis scripti sit mentio: ex quo omnino concludendum est, ipsum librum istum etiam habuisse, ac proinde multa Legis exemplaria præter longævum istud universæ Legis, lapidibus inscriptum exemplar Jos. 8. 32) semper extitisse, liber Legis non potuit cum Templi conflagratione ita perire, ut nullum aliud exemplar superesset. Unde frivola ista Adversarii conjectura in fumum abit.

Necdum desinit Adversarius, sed novos nodos in scirpo quærit: adducit enim ex cap. 2 Deut. vers 12 Israëlitas expulſisse *Chananeos*, quemadmodum Edomitæ prius Horitas ex Seir ejecissent, quod vivente Moſe scribi non potuisse existimat, cum tum temporis Kananitas nondum extitissent Israëlitis. Quasi hoc dici non potuerit de istis Populis Kananiticis, quas Moſes cis Jordanem debella verat.

Quæ de interpositione versuum 6, 7, 8 cap. 10 nugatur, refutationem non desiderant, cum nec ad rem quidquam faciant, & se ipsa satis refutent.

Quod scriptor de Moſe in tertia persona loquatur (pag. 114) de eo superius egimus. Sed ut bilem in istos libros quantum potest evomat, cum nihil præterea habeat, addit, & præter hac alia multa, quæ jam à nobis NB dignosci nequeunt.

Tandem in mentem ipsi venit summa in decalogo discrepantia, inter ejus descriptionem quæ Exod. 20, & eam quæ Deut. 5 & seqq. reperitur. Ea vero est, quod ratio cur Deus Judæis Sabbatum observare præceperit, *toto calo discrepat ab ea, quæ in Deuteronomio isti præcepto additur*. Quasi ista ab eadem scriptore non potuerint proficisci nisi mentiente. Et quasi absurdum sit quod Deus, cum bis Decalogum Moſi traderit, prima vice aliam rationem isti præcepto addiderit quam secunda, cum utramque habuerit. Potuisset fortasse multo plures, & magis adhuc diversas addere. Observatu etiam dignum fuit Adversario, quod verba decimi præcepti non eodem ordine utrobique scripta sint. Cogitavit forſan,

Quod

Quod si non prosint singula, cuncta juvent.

Ad reliquas ineptias nihil opus est reponere, quia figmenta ista pro conjecturis solummodo exhibet, quas jam satis superque in superioribus refutavimus.

C A P U T IX.

De Reliquis quas iisdem libris Adversarius objicit difficultatibus.

Contenta.

Capite nono ex iisdem libris multa loca congescit, quibus ostendat, eos ab *Hesdra* confictos esse: iisque contraria sibi invicem, falsa, absurda, confusa & impossibilia contineri credit.

Quamvis superior disquisitio, de vero librorum Scriptore juvet, ad eorundem perfectam intelligentiam (inquit pag. 115) facile colligitur ex illis ipsis locis, quae ad *restram* de hac re sententiam confirmandam attulimus, quae absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Ad intelligendum istorum sensum, nihil plane juvat Adversarii sententia: ex ipsis enim verbis facile quisque percipit ea quae dicuntur, quamvis ignoret à quo scripta fuerint. Hoc tantum intelligi nequit, quomodo Moses ea scribere potuerit. Id vero ad sensum verborum nihil facit. Immerito igitur ab Adversario ista adferuntur, ut suam Sacras Scripturas interpretandi Methodum commendet.

Non felicius postea conatur ostendere, *Exdram* historias ex diversis scriptoribus collectas, & quandoque non nisi simpliciter descriptas, easque nondum examinatas, neque ordinatas, posteris reliquisse. In quem finem aliquot hiltorias profert, è quibus illud apparere exiltinat. Quod ut lectori persuadeat, duo profert argumenta, quae latius deinde exequitur: Primum est, quod multa in illis libris reperiamus, iisdem plane verbis, quibus in duodecim istis voluminibus referuntur. Alterum quod ordo & connexio hiltoriae tot discrepantiis & erroribus scateat, ut credi non possit *Hexdram*, si libros ex quibus sua adornavit in ordinem redegisset, & examinavisset, talia scripserum fuisse.

Sed ut utrumque evincat, narrationes ipsas duodecim istorum librorum examinare agereditur, & primo quidem 2 Reg. 18. 17, quem locum ex *Esaia* libro descriptum esse, absque ullo indicio audacter affirmat. Idque ex 2 Chron. 32. 12 evincere conatur: cum tamen nihil minus ibi legamus.

Secundo, vigesimum quintum caput secundi libri Regum, ex Jerem. 39 & 40 descriptum esse dicit. Sed cur Jeremias sua ex hoc libro non potuit describere? nisi quia

quia hoc Adversarium non juvaret. Quare autem uterque scriptor, rem prout ipse eam oculis viderat, narrare non potuit, & sic eadem plane referre?

Tertio ait 2 Sam. 7 caput ex 1 Paral. 17, sed mirifice mutatum, esse descriptum. Cum æque facile dicere possimus, librorum Chronicorum scriptores sua ex 2 Sam. 7 desumpsisse. Sed istud Adversario non placet. Debit tamen hoc potius suspicari quam illud, quia horum librorum authorem Hezdra multo recentiore facit pag. 127 initio cap. decimi. Sed quod verba adeo mirifice sint mutata, id plane nego. Cur non potius credit, historiam à duobus diversis scriptoribus, vocibus diversis, sed sensu plane eodem, esse conscriptam? Sed cum nihil habeat solidi, oportet ut nugæ admisceat, quibus difficultatum numerus augeatur.

Sed male habet Adversarium, quod ipsos libros, ex quibus Hezdras suas fabulas collegit, non habeat: ibi enim se multa invenire posse sperat, quibus Hezdræ impudentiam patefacere posset. Vidimus autem quam futiles protulerit suspicandi rationes, imo contradictorias. Ad secundum igitur argumentum adstruendum progreditur. Ad cujus confirmationem historias librorum istorum examinat.

Primam earum facit historiam Judæ Gen. 38 pag. 116, quam quorsum hic adducat non percipio: cum enim scriptor dicit: *contigit autem in illo tempore*, manifestò apparet, eum non respicere ad id quod immediate præcedit (quemadmodum Adversarius eum facere vult, ac proinde *Exdram hanc historiam simpliciter descripsisse, & nondum examinatam posteris reliquisse*) sed tempus aliquod indefinitum denotare. Adeo ut nulla hic difficultas remaneat, nec Adversarii methodus quidquam juvet, ad mentem historiographi percipiendam.

Altera historia majoribus ab ipso difficultatibus intricata est. Ea est Gen. 47, pag. 117, ubi Jacobus se 130 annos natum dicit, cum Pharaonem salutarer. Ex quo per computationem infert, *Dinam vix septem annorum fuisse, cum à Sichemo vim passa est, Simeon autem & Levi vix duodecim & undecim, cum totam illam civitatem depredati sunt &c.* Quod inde concludit, quia à Jacobi ætate primum detrahendi sint 22 anni, quos in mœrore, propter absentiam Josephi, transegit, deinde 17 anni ætatis Josephi cum venderetur, & tandem septem anni quos propter Rachelem servivit. Nescio sane unde Adversarius ista adeo asseveranter proferat, ne semel collato computo. Primo enim, unde istud habet, quod Jacobus viginti & duos annos in mœrore, ob Josephi absentiam transegerit? Deinde non observavit, à Jacobi ætate etiam detrahendos esse sex annos, quibus propter pecas servivit, quorum expressa mentio est Gen. 31. 41. Quibus si addantur duo vel tres anni, ab eo tempore quo Labanem deseruit (qui proculdubio in iter, Esauï visitationem, ædificationem tentorium & altaris, de quibus Gen. 32 & cap. 33. 18, 29, 20, insumti sunt) ita computum instituamus: Viginti annis servivit Jacob Labani Gen. 31. 41, tres anni effluxerint, ex quo Labanem deseruerit, antequam Sichemi habitationis sedem figeret. Cum Gen. 46. 34 dicatur Esauum 40 annos natum primum matrimonium inisse. Quantum autem temporis inter Esauï & Jacobi matrimonium intercesserit, non indicat liber Geneleos. Capite autem 31. 25 nar-

narratur Jacobum, postquam Josephum genuisset, à Labane discedere voluisse, quod circa quartumdecimum servitutis annum accidisse videtur, quia statim cum Labane transegitur refertur versu 32 &c, de servitii mercede ex pecore accipienda, quod sex annis durasse ex cap. 41. 41 constat. Post septendecim annos Josephus à fratribus in servitutem Ægypticam traditus est. Ex quo tempore non plures quam tredecim annos effluxisse certum est usque ad Josephi Imperatoriam potestatem: quandoquidem tum triginta annos natus fuisse Gen. 41. 46 indicatur. Si ergo computatio aliqua fieri deberet, eam sic instituendam esse censeo. *Joseph* decimo quarto servitutis *Jacobi* anno natus est. Post hanc nativitatem *Jacob* adhuc sex annis servivit. *Dina* ad minimum uno ante *Josephum* anno nata est. Statuamus jam *Jacobum* tres adhuc annos insumfisse antequam *Sichemum* habitatum veniret, & quod *Dina* tum decem annos habuerit: fieri etiam potest, ut antequam *Sichem Dinam* comprimeret, annis aliquot *Jacobus* ibi habitaverit, cujus contrarium ex textu minime apparet: simulatque enim *Dina* vim à *Sichemo* passa fuit, ejusque civitas deleta esset, necessario *Jacob* inde aufugere debuit. Et cum nil fere nisi fuga, & *Rachelis* inter pariendum obitus intercessisse referatur Gen. 37. 1, vero simile est *Jacobum* ibi jam per annos aliquot habitasse, & *Dinam*, cum stuprum ei inferretur sexdecim circiter annos habuisse, *Simeonem* & *Levi* 21 & 22. Et sic nulla hic remanebit difficultas.

Pergit pag. 117. *Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia, precepta scilicet & historia promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur, & quod una eademque historia saepe, aliquando diversimode repetatur, facile dignosceret hac omnia promiscue collecta & coarctata fuisse.* Ecce quot & quanta tam petulanter effutiat, nihil ad ea probandum proferens! Nos vero contrarium facile dignosci & que facile asserimus, & apparere omnia prudenter à scriptore, eo modo & ordine quo gesta sunt esse relata. Ex iis quæ ad superiores objectiones, de historia *Juda & Jacobi* respondimus, colligere licet, quam parum *Adversarii* assertionibus sit tribuendum, & merito concludi, si ea quæ prolixè ostendere conatur adeo sunt futilia, multo magis id locum habere, ubi nihil ad probandum adfert.

Eadem temeritate asserit ibidem, in reliquis septem libris eandem quæ in libris *Mosis* confusionem locum habere. Quod ex locis quibusdam ostendere conatur. Quorum primus est *Judic. cap. 2. 6*, ubi, cum historicus promiserit, se ea quæ post *Josue* mortem acciderant narraturum, hic tamen interferit quædam quæ vivente *Josua* acciderant. Quasi absurdum esset quædam interferere ad *Josue* vitam pertinentia, quæ ad filium historie pertexendum sunt accommodatissima. Qualia hæc quæ de *Josua* ibidem narrantur esse, cuius locum insipienti est manifestum.

Pergit pag. 117 ad 1 *Samuelis* librum, cujus caput 16 & 17 cum 18 ex diversis historiis desumpta esse affirmat. Idque ex eo confirmare studet, quod diversa causa, cur *David* aulam *Saulis* frequentare cœperit, in istis capitibus indicetur. Sed fallitur: quia fieri potuit ut *David* ob utramque causam aulicus *Saulis*, diverso tempore factus fuerit.

fuerit. Et quod cap. 16 narratur, ut id acciderit post occisum Goliathum, quod etiam verbis cap. 16. 8 innuitur, ubi narratur unum ex Sauli ministris dixisse, Davidem heroem esse & militem egregium, cuius rei nullum specimen publicum ante istud tempus edidisse legitur, nisi profligationem Goliathi. Post quod facinus domum discesserit, & post à Saulo hortatu aulicorum, eo quod David vir fortis, & præterea egregius citharædus esset, ad se vocatus fuerit. Quod non tantum cap. 16. 21, 22, sed & cap. 18. 2 indicatur. Atque ita nulla hic contrarietas, sed levis tantum hystorologia, omnibus scriptoribus familiaris comparet. Verba enim cap. 17. 1: *Palæstini autem convocati sunt ad bellum*, explicationem ordiuntur, quo pacto David famam fortitudinis fuerit consecutus.

Sequens locus cap. 26 & 24 ejusdem libri, frivole admodum ab Adversario pag. 117 adducitur. Vult enim absque ulla iusta causa suspicari, eandem historiam diversimode referri (cum tamen due sint diversarum rerum relationes) quod nullam ob causam facere videtur, nisi quia non potuit reperire quot speraverat absurda.

Quintus locus pag. 118 est 1 Reg. 6. 1, ubi Salomon templum edificasse dicitur anno 480 ab exitu Israëlitarum ex Ægypto, cum tamen ex computatione colligi possint plures quam 580 anni, ad quos ostendendum tabulam Chronologicam addidit, ex qua evidentem appareat. Sed quia in tabula ista non annotavit loca Scripturæ, ex quibus tempus regiminis eorum qui Israëlitis præfuerunt indicatur, suspicamur (ut in historia Jacobi accidit) nos hic errores aliquot reperire posse, quos in computando Adversarius commisit. Sed dabimus 580 annos effluxisse, hinc tamen concludi non potest, Scriptorem ipsum errasse, sed eum qui exemplar descripsit, quales errores in libris Samuelis, Regum & Chronicorum, irrepsisse, non negabimus (qui etiam facile committit, facile etiam restitui possunt) præsertim cum numeri Hebræici literis alphabeti scribi soleant, in quibus facillime lapsus admitti potest in muneris denariis & centenariis, qui literis valde similibus exprimi solent. Atque hoc pacto tota objectio dilui posset: nisi alias adhuc tricas neciteret Adversarius: videlicet, his 580 annis addendos adhuc esse annos, qui inter mortem Josuæ & invasionem Chusæ Risgathaim intercesserunt, quorum numerum magnum fuisse credit, præter annos quibus Samuel judex fuit. Deinde etiam annos quibus Saul regnavit. Et tandem annos anarchiæ, de qua Jud. 17. 6. Itaque integra ista chronologia accuratius expendenda est, nequid hic desiderari amplius posse videatur. Sed antequam istud aggrediar generaliter respondeo, dato quod isti anni magno numero annis 580 addendi sint, supponere possumus eos 100 vel 200 annos conficere, & sic error amanuens in eo consistet, quod pro 580, 680 vel 780 scribere debuerit. Atque ita omnis difficultas sublata erit. Jam vero fieri potest, ut omnia ista tempora conjuncta, non adeo multos annos conficiant. Quamvis enim Adversarius contendat, plurimos annos inter Josuæ mortem & Chusæ Risgathaim tyrannidem intercedere debuisse, fieri tamen potest, ut non adeo multi anni effluerint: quandoquidem frequenter contigit, ut populus brevissimo temporis spatio à Deo defecerit, prout ex Num 16 aliisque

aliique libri Judicum capitibus manifestum est. Demus igitur hic intercessisse annos 10 vel 15, vel etiam 20. Samuelis præfecturæ tribuamus annos 8 (quamvis multo pauciores esse potuerunt) Saulis regno 20 annos. Anarchiæ tribuantur anni 6, & sic mihi videor largiter concessisse annos istos quos Adversarius se omisisse dicit, ita habemus 54 annos. Si jam velimus detrahare annos quos Adversarius absque necessitate tabulæ suæ adscripsit, facile illos invenire poterimus. Primo enim notum est, Hebræis annorum & dierum vel septimanarum numero frequenter includi initium primi & postremi, ita 24 istis periodis, quos Adversarius annumerat, ad minimum 48 erunt detrahendi. Et si annis 26, quos Josuæ tribuit, 6 tantum anni detrahantur, habebimus 54 istos annos. Ita rursus omnis hic evanescet obscuritas. Præterquam quod de Hotniele, Ehudo & Sangare non expresse dicatur in textu, quod tot annis judicaverint, quot Adversarius ipsis tribuit. Videatur libri Judicum cap. 3. 11, 30, 31. Et sic numerus annorum 580 optime constabit, errore amanuensis unius centenarii concessio. Quibus addantur ea quæ *Blidenburgius*, tractatu suo Belgico pag. 250 & c. ad hanc eandem Adversarii difficultatem respondet, 'integros centum annos Chronologiæ Adversarii detrahens: Josuæ enim tantum 17, cui Adversarius 26 annos tribuit. Tyrannidem Chusæ Risgataim, 8 annorum, sub Othnielis principatu comprehendit, secundum Esdræ relationem. Eglonis 18 annos sub Ehudi; Jochini 20 annos sub historia Deborah; Midiani 7 annos sub Gideonis; Philistæorum & Ammonitarum oppressio 18 annos sub Jephthæ; Et 20 annos Philistæorum ante Samuelum sub Samuelis quadragenaria præfectura comprehendit. Ostenditque præfecturam istorum principum ipso oppressio istius tempore jam initium habuisse, eosque paulatim hostium jugum excussisse.

Dicit porro Adversarius pag. 119, textum 1 Sam. 13. 1 *truncatum esse*, cum tamen ipse textum trancarit, omittendo ea quæ sequuntur, Saulem videlicet secundo regni sui anno, rebellionem contra Philistæos sive Palestinos incepisse. Non enim ibi numerus annorum quibus in universum regnaverit Saul; sed tantum tempus quo Philistæos subigere cœperit, indicatur, & duo anni pro anno secundo accipi debent.

Falso deinde asserit eadem pag. circa finem, cap. 7. 1 Sam. 13 *narrati, quod Philistæi ita ab Hebræis debellati fuerant, ut non fuerint ausi, vivente Samuele, terminos Israëlitis ingredi, at hic (1 Sam. 13. 19, 20, 21, 22) quod Hebræi (vivente Samuele) a Philistæis invaduntur*. Primum non dicitur, Philistæos non ausos fuisse, vivente Samuele, terminos Israëlitarum ingredi, sed tantum, quod non amplius venissent in terminis Israëlitis, nec additur, vivente Samuele, prout Adversarius dicit; sed ratio redditur, cur Philistæi non amplius terminos Judææ invaderent, quia manus Jehovæ contra Philistæos erat, NB. omnibus diebus Samuelis, id est toto isto tempore quo Samuel esset Judex, non vero postquam, rejecto Samuele, regem postulassent 1 Sam. 12. 12: tum demum enim legimus, Philistæos fines Judææ invasisse cap. 13. 19 & seqq. Et sic optime textus 1 Sam. 13. 19 cum antecedentibus convenit.

Pergit pag. 120. *Sudarem sane satis, si omnes has historias, quæ in hoc primo libro Samuelis*

Samuelia habentur, ita conator conciliare, ut omnes ab uno historico descripta & ordinata viderentur. Minus profecto sudares, quam ut eas inter se pugnare, & a diversis historicis descriptas esse, solide demonstrares. Nos vero, prout cœpimus, etiam reliquas, quas Adversarius adferre difficultates, enodare, & sudorem si quis erumpat abstergere, non gravabimur. Imo ut Lectoribus penitus satisfiat, reliqua loca, quæ ab Atheis & Sacrarum Literarum hostibus, quasi absurda & secum invicem pugnantia, mihi & aliis olim secretò objecta sunt, adjicere libro secundo Capp. 1, 2, 3, 4, 5, eaque ab absurditate & repugnantia liberare, Deo juvante non desistam. Et videbimus an Adversarius, prout pag. 121 promittit, manus sit daturus.

Addit igitur pag. 120 septimo locum 2 Reg. 1. 17, quem cum 2 Reg. 8. 16 pugnare dicit: in primo enim loco dicitur, Joramum filium Achabi cœpisse regnare anno secundo regni Jorami, filii Josaphati, in altero contra, quod Joram filius Josaphati, regnare cœperit anno quinto Jorami, filii Achabi. Si Adversarius inspexisset Ordinum Hollandiæ versionis authores, non adeo temere dixisset: *Commentatores, qui legi, somniant, fingunt, & linguam denique ipsam plane corrumpunt*: illi enim ostendunt 2 Reg. 8. 16 nihil aliud narrari, quam Joramum, filium Josaphati, regnum esse adeptum anno quinto regni Jorami, filii Achabi, qui tum temporis quinque annis, vivente Josaphato regnum obtinuerat. At cap. 1. 16 Joramum filium Achabi, secundo anno quo Joram filius Josaphati, a Patre in societatem regni esset adscitus, regem esse factum, & per secundum annum regni Jorami, filii Josaphati, non aliud intelligi, quam regimen quod vivente patre Josaphato esset adeptus. Et Josaphatum, cum ad bellum adversus Syros proficisceretur, filium suum Joramum successorem regni declarasse & in regni societatem admisisse. Atque eo modo optime, & absque ulla absurditate duo isti loci optime conciliantur. Rem autem ita se habere non potuisse qui asserere vult, id ostendere tenetur.

Adeo paucis in medium prolatis locis, idque tam infelicitur, addit: *Et si quis præterea historiarum libri Paralipomenon conserre velit cum historiis librorum regum, plures similes discrepantias inveniet*: (Reperiet, fateor, sed quæ non difficilius quam præcedentes conciliari possunt) *quas hic non opus habeo recensere* (omnino id facere debuisti, vel tacere de reliquis, ne mala fide agere videreris) *& multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur.* Conciliationes authorum negligere saltem non debuit, ne quas refellere non potuit, contumeliose contemnere videri possit. Belgici Interpretes, Grotius, Brenius, Socinus, Manasse Ben Israël, P. J. Turisk aliique, non paucas egregias habent conciliationes, quas una cum meis apponere non pigebit.

Pergit. *Rabini namque plane delirant.* In multis concedo, non tamen ubique, prout suo loco ostendemus.

Commentatores autem quos legi somniant, fingunt, & linguam denique ipsam plane corrumpunt. Fieri potest ut paucos satis, eosque non optimos legeris. Si autem eos quos modo citavi inspexisses, credo te id non fuisse dicturum impune, quod statim uberior apparet.

E. G. cum in lib. 2 Paralip. 22. 2 dicitur, annos quadraginta duo natus fuit Aghasia cum regnaret, fingunt quidam hos annos initium capere a regno Homri, non autem a nativitate Aghasia. Septuaginta 2 Par. 22. 2 & 2 Reg. 8. 26 utrobique legunt, Ahasiam viginti duorum fuisse annorum cum rex crearetur, quod & Grotius animadvertit, nec non Brenius, qui itaque non somnians &c. Quod Adversarius facilius dicere quam probare potuit. Apparet itaque tempore istorum interpretum, Hebraicum textum 2 Chron. 22. 2 habuisse 22, non 42, atque hoc modo nulla remanet repugnantia. Nam errores inter describendum hic illic in textum irrepsisse, negari non potest, qui ubi ex aliquo exemplari restitui possunt, nihil est quod de scriptore cavillemur, vel textum depravatum esse causemur. Depravatio enim non per errorem, sed dedita opera fit; nec etiam is qui talia audet, in levioribus, sed in rebus maximi momenti id tentaret. Imo quamvis nullum exemplar nobis errorem indicaret, non propterea ipse scriptor esset incusandus: praesertim cum errores isti maximam partem in numeris tantum arithmeticis locum habeant, prout ipse Adversarius mox concedere videtur pag. 121 & 122. Quod in omnibus antiquis scriptoribus locum habet, de quorum fide propterea nemo dubitat. Et sic non opus est ad Rabbiorum & Cabalistarum deliria confugere, quamvis non omnia sine discrimine sint rejicienda, quae illi protulerunt.

Pergit pag. 122. Quod autem menda irrepserint, neminem sani iudicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex 1 Sam. cap. 13. vers. 1 allegavimus) legit. Homo temerarius, qui adeo auctacter sibi quasi dictatoriam auctoritatem tribuit. Nos vero jam ostendimus istum locum id non evincere.

Addit. Et etiam versu 2 Cap. 6 Samuel 2. nempe, & surrexit & ivit David, & omnia populum qui ipsi aderat ex Juda, ut inde auferrent Arcam Dei. Nemo hic etiam non videre potest, locum quo iverant, nempe Kirjathearimum, unde Arcam auferrent, esse omissum. Non necesse est id concedere, imo quivis videre potest, locum istum non a Scriptore, sed ab Adversario esse omissum: in textu enim habetur, secundum versionem Belgicorum interpretum: tunc surrexit David, & abiit cum omni populo qui de Baalim Juda ipsi aderat, ut inde (nempe ex Baalim Juda, quae est Kirjathearim, vel locus aut ædificium aliquod in Kirjathearim) ut ex 1 Chron. 13. 6 liquido constat) auferrent Arcam Dei: ita enim in Hebræo habetur 2 Sam. 6. 2 וַיֵּקֶם דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ לְעֵלִי Et 1 Chron. 13. 6: Tunc ascendit David, cum tota Israël ad Baala ad Kirjathearimum. In Hebræo habetur בָּאָלָא, quod verti potest in, ut dubium sit an Baala sit ipsum Kirjathearimum, an vero locus vel ædificium aliquod in eodem oppido. Sic & hic nihil efficit Adversarius, nisi quod suam negligentiam & oscitantiam prodiderit.

Pergit pag. 122. Nec etiam negare possumus, quod versu 37 cap. 13 Sam. 2 perturbatus & truncatus sit, scilicet: Et Absalon fugit, ivitque ad Ptolomeum, filium Hamihud, regem Gesur, & luxit filium omnibus diebus (vers. 38) & Absalom fugit, ivitque Gesur, mansitque ibi tres annos. Si verba versus 37 Et Absalom fugit, ivitque ad Thalmi, filium Ammihud, regem Gesur, parenthesi includantur, tum reliqua cum versu 36 optime

cohærebunt, ubi dictum fuerat Regem cum omnibus ministris flevisse, quem versu 37 filium luxisse omnibus diebus narrat, & sic nihil hîc, nisi in Adversarii cerebro, perturbatum vel truncatum comperimus. Reliqua quæ adversus Judæos, de notis marginalibus &c disputat, prætere: quia me non tangunt. Pergo itaque ad

C A P U T X.

In quo reliqui Veteris Instrumenti libri, eadem modo quo Superiores, examinantur.

Contenta.

HOc Capite idem quod superidribus tribus capitibus fecerat, de reliquis Veteris Instrumenti libris, Adversarius demonstraturum se prætendit, eos videlicet nihil esse nisi fragmenta, eaque depravata, mendacius & absurditatibus referta, & multo seculis post authorum quorum nomina præ se ferunt mortem, demum conscripta.

Um de Libris Chronicorum, Nehemia, Psalmis, Iobi, Proverbiis & Ecclesiaste Salomonis nihil fere dicat, non opus est illis quæ effudit immorari. Id tantum notandum est, quod pag. 127 testimonium Philonis, quod de Psal. 88 & 89 perhibet, respectu temporis quo editi sunt, omnino recipere videatur. Quocirca testimonia aliorum antiquorum historicorum de aliis rebus rejicere minime debet. Quod tantopere miratur, cur libri Paralipomenon ab illis sint recepti, qui librum Tobiae & reliquos apocryphos libros rejecerunt, non est quod miremur. Quid aliter faceret, qui totam religionem irridet. Ad sequentia autem nos conferamus.

Pergo, ait pag. 128, ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video prophetias quæ in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse. Hæc ut facile ab ipso absque ulla probatione dicuntur, ita a nobis nullo negotio negantur.

Neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dicta vel scripta fuerunt. Nihil (more solito) adfert ex quo istud constare possit. Et si verum esset, nihil plane efficere.

Neque etiam omnes contineri; sed eas tantum quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Hoc etiam quamvis verum esset parum referret; sed nihil istorum Adversarius probat. Prius enim dicit, non omnes prophetias libris istis contineri, deinde autem, mutans statum controversiæ, libros istos non nisi fragmenta esse Prophetarum, id est, libros quosdam a Prophetis conscriptos, vel etiam partes horum ipsorum librorum quos habemus non extare, qualis est, historia rerum ab Huzzia rege gestarum 2 Paral. 26. 22. Qui liber cum non constet an Prophetias aliquas

aliquas continuerit, non efficit ut prophetiæ quædam perierint. Ea quæ ex *Esaia* prophetiis habemus, ex *Chronicis* regum Judæ & *Israëlis* descripta esse, nos initio Cap. 9 refutavimus. Ita nihil adfert ad ostendendum, *nos nil nisi fragmenta Prophetarum habere*, quod alicujus sit ponderis, & de reliquis quæ asseruit, ne gry quidem. Et hæc de *Esaia*.

Jeremia deinde prophetia, qua historice narrantur, ex variis Chronologis descripta & collecta sunt. Unde vero ipsi hoc constare potest? Nam quamvis omnia quæ ad id probandum adfert, vera esse concederem, sequeretur quidem inde, quod confuse omnia essent digesta, non vero, quod ex diversis Chronologis sint desumpta & collecta. Sed ad examen etiam revocemus, quæ adeo intrepide Adversarius asserit.

Addit igitur pag. 128, 129. Nam praterquam quod perturbate accumulentur, nulla temporum habita ratione. Si pro perturbate diceret confuse, responderem hæc omnia ad rem quæ in quæstione est definiendam nihil facere: nam susceperat Adversarius, se ostensurum, *nos nil nisi fragmenta Prophetarum habere*. Quamvis autem concederemus, eos confuse, quoad temporis seriem, scribere, quid in eo foret absurdi? cum Prophetæ non Chronologiam, sed objurgationes & futurorum prædictiones tradiderint, quas parum refert scribere quo tempore sint editæ. Præterea negamus prophetias *Jeremias* perturbate accumulari. Adversarius id probaturus, eandem historiam diversis modis repeti ait, quia cap. 22 hæc causa captivitatis Prophetæ traditur, quod urbis vastationem prædixisset, cap. vero 37 alia captivitatis occasio indicetur, suspicio scilicet quod ad Chaldaeos transfugere vellet, & cap. 38 rursus alia causa diuturnæ ejus detentionis. Sed hoc falsum est: nam cap. 38 narratur, Prophetam in carcere vastationem urbis perrexisse prædicere (postquam ob transfugii suspicionem in carcerem esset coniectus, quæ de re cap. 37 agit) eodem modo quo cap. 21 fecerat. Atque hanc detentionis causam statuit. Cum vero cap. 21 prophetavisset, uno tantum die in carcere fuit detentus cap. 20, 2, 3. Falsum igitur est quod Adversarius dicit, nimirum eandem historiam diversis modis repeti: est enim diversa historia quæ capp. 20 & 21 narratur, ab ea quæ capp. 37 & 38 refertur, quamvis in utraque similes planæ circumstantiæ locum habuerint. Quod vero ad perturbatam accumulationem prophetiarum attinet, id est, quod absque temporis ordine sint conscriptæ, nec hanc (quamvis, ut dictum est, ea nihil absurdi in se contineret) admittimus. Nam præterquam quod ea quæ capite 38 referuntur, ad ea quæ cap. 20 & 21 gesta sunt non pertinent, prout jam ostendimus, reliqua quæ capitibus 22, 23 & seqq. scribuntur, ordine, apposite & concinne sunt scripta, juxta seriem temporis quo Prophetæ sunt revelata. Quod prolixius ostendere non est opus, quia Adversarius nihil probat.

Pergo ad librum *Ezechielis*. De quo pag. 129 dicit *fragmentum etiam tantum esse*. Quod quamvis de omnibus Prophetarum libris verum esset, non adeo multum reserret, modo fragmenta ista fideliter nobis essent tradita: illa enim tot Prophetias continent, ut abunde sufficiant, ut id ex illis consequamur, ad quod à Deo olim omnes prophetiæ sunt profectæ. Sed videamus argumenta, quibus suam assertionem

Adversarius confirmat. Id primi ejus versas, inquit, clarissime indicant: quis enim non videt, conjunctionem, qualiber incipit, ad alia jam dicta referri, & cum eis dicenda connectere. Ego sane id non video, & miror quod Adversarius in eo aliquod robur situm esse urgeat, cum Hebræorum loquendi modos sat bene callere videatur. Istiusmodi enim conjunctiones apud Hebræos sæpissime *אחריו*, nemo est qui ignoret. Confer Exod. 1. 1 & alibi. Sic absentia copulæ, connexionem frequenter non tollit, ut 1 Sam. 1. 1. 1 Chr. n. 6. 1. Nehem. 1. 1, ubi in principio deest: in medio adest conjunctio, ut & Hof. 1. 2. Cortesii liber de Nove Orbe etiam à conjunctione incipit, aliique.

Nec major vis est in altero argumento, cum ait: annus enim trigessimus, à quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere, non autem incipere. At cur annus trigessimus hoc ostendat, percipere nequo. Nonne ita potest ordiri, indicans annum captivitatis Babylonicæ, quo prima revelatio ipsi contigerit?

Sed addit tertio. Quod etiam scriptor ipse per parenthesis versu 3 sic notat: fuerat scilicet verbum Dei Ezechielis &c. In textu ita non habetur, sed fuit verbum Dei Ezechielis, id est certissime fuit, vel essendo fuit *אמר*, *אמר*, prout Arias Montanus interpretatur. Quamvis nec verba ex Adversarii versione truncationem necessario indicant. Quia Propheta præcedentes revelationes potuit noluisse describere.

Quarto adfert. Deinde Josephus libro antiqu. cap. 9. narrat, Ezechielem prædixisse, quod Tzedechias Babyloniæ non videret, quod in nostro quem ejus habemus libro non legitur. Credidit forte Adversarius, neminem fore qui ad ejus tractatum responsurus esset, quod hæc ita effundere audeat. Capite enim 12 versu 13 expresse habetur, & adducam eum in Babel, terram Chazdim, & ipsam non videbit, & ibi morietur.

Addit: Sed contra, cap. scilicet 17. (20) quod Babylonem captus duceretur. An hoc contrarium est ei quod non visurus sit Babylonem? nonne potuit illuc deduci oculis privatus?

Pag. 129. De Hosea non certo dicere possumus, inquit, quod plura scripserit. Ergo istius saltem nil nisi fragmentum extare non probat. Sed addit Adversarius, attamen miror, nos plura ejus non habere (non mirum istud est, cum multorum Prophetarum nihil habeamus) qui, ex testimonio Scriptoris, plus quam 84 annos prophetavit. Nullibi Scriptor, id est liber Hoseæ id testatur. Tantum dicitur ipsum in diebus Uzæ, Jotham, Achaz & Hiskie regum Juda, nec non Jeroboami Regis Israël prophetasse. Cum vero prophetiæ ejus à postremis Uzæ regis annis initium capere, & initio regni Hiskie & Jeroboami finem habuisse potuerint, incertum plane est, quot annis prophetaverit, quos nonnulli 43, alii 84 alii 90 faciunt. Ut non liceat dicere, scriptorem annos istos numero 84 vel circiter includere.

Pergit pag. 130. Hoc saltem in genere scimus, horum librorum scriptores, neque omnium Prophetarum (hoc si fateremur nequidquam nobis obest) neque horum quos habemus, omnes Prophetias collegisse. Utrumque negamus, nimirum nos omnes horum Prophetias non habere, & eas quas habemus, ab aliis collectas esse. Prius hæc tenus Pro-

probare non potuit, nisi de solo Jona, qui de Azaria Prophetavit 2 Reg. 14. 25, & parum refert an omnes Prophetias habeamus, nec ne.

De libro Jobi nihil certi affirmare potest, nisi quod *stylas &c.* non viri inter cineres misere agrotantis, sed otiose in musaeo meditantis videntur. Quod facile concesserim, nec liber etiam indicat, cum à Jobo, dum ulceribus cruciaretur, esse compositum.

Quæ de Danielis libro, ut & *Estheris*, *Esdra* & *Nehemia* suspicatur & conjicit, non est operæ pretium, ut in iis refutandis operam perdamus. Hoc tantum notare libet, quod, cum in fine pag. 134 dixisset, *librum Danielis sine dubio ex cap. 8, ipsius Danielis scripta continere*, postea circa finem pag. 131, sui oblitus, dicat, *eundem fuisse authorem quatuor istorum librorum, Danielis, videlicet, Esdra, Estheris & Nehemia* N.B. quisnam autem N.B. is fueris, nec suspicari quidem possum. Cum ergo seipsum refutet, non opus est hisce diutius immorari.

Descrepantia in numeris libri *Ezdræ* & *Nehemiæ*, non opus est ut sit orta ex errore describentium (quamvis & hoc absque periculo concedi posset) sed fieri potest ut bis summa singularum familiarum fuerit inita, idq; diverso tempore, & quod secunda vice aliqui, obierint, nonnulli in Babylone remanserint, qui prius se Hierosolymam profecturos esse dixerant, aliique ex Judæa in Babylonem redierint, nonnulli postmodum Babylonia in Judæam recesserint, atque inde diversitas in numeris & nominibus extiterit, quæ Belgicorum interpretum est sententia, minime contemnenda. Et quamvis mendæ aliquot hic illic irrepperint (verbis Adversarii pag. 135 circa finem utor) quia quadam loca corrupta sunt, idem de omnibus suspicari non licet: nullus enim liber unquam sine mendis repertus est, an quaso ea de causa ubique mendosos aliquis unquam suspicatus est? nemo sane: Prasertim quando oratio est perspicua, & mens auctoris clare percipitur. Quibus verbis sibi ipsi & omnibus satisfacit, nec opus est à nobis quidquam præterea addi. Nihil igitur moramur ea quæ pag. 134 dicit: *Præter mendas quæ in summis Epistola Genealogia, tam Hezra quam Nehemia sunt concedenda, plures etiam notantur &c.* & vereor ne in ipsis etiam Prophetiis. Rationem vero reddit cur istud vereatur, alias nimis hoc temerarium, & verbis ejus modo citatis repugnans esset.

Nam, inquit pag. 134, *sane Prophetia Jeremia cap. 22 de Jechonia, nullo modo cum ejus historia (vide finem libri 2 Regum & Jerem. & libri 1 Paral. cap. 3. vers. 17, 18, 19.) convenire videtur.* Cautius hic loquitur, quando dicit, *nullo modo convenire videtur*: nam forsan ipse animadvertit, ea revera non dissentire. Quod enim Jer. 22. 30 dicitur, *Jechoniam orbem fore, cum tamen 1 Chron. 3. 17, 18, 19 filii ejus recenscantur, non est repugnantia: cum Jeremias non predicat eum non habiturum filios, sed tantum, nullum filium habiturum in regno successorem.* Quod verba ejus satis aperte indicant: ita enim legitur: *Scribe hunc virum orbem, virum qui non prosperabitur in diebus suis: non enim N.B. quisquam de semine ipsius prosperabitur, sedens in throno Davidis, & regnans amplius in Juda.*

Addit pag. 134 & 135. *Nec etiam video, qua ratione de Tfidchia, cujus oculi simul hac filios necare vidit, effossi sunt, dicere potuit, pacifice morieris &c.* Hoc ita dici potest, quod

quod quamvis excæcatus fuerit (qua phrasi an oculorum privatio necessario indicetur nescio) tamen in captivitate non male, sed honorifice sit habitus. Ita hæcenus absque justa causa veritus est, ne Prophetæ etiam mendosæ sint.

Pag. 135. *Quod ad reliquos attinet quos dixi, eos hic notare non puto.* Credo quia vidisti facile conciliari posse. Sed quicquid sit, ego hæcenus non agnosco ullam in genealogiis contradictionem (quamvis R. Salomon id agnoscere aliquatenus videatur) quam etiam lib. 2. capp. 1. 2 & seqq. conciliare studebo, si qua alicubi occurrere videatur. Atque ita objectionibus Adversarii abunde satisfactum esse existimo.

Quæ postea de canone librorum Veteris Instrumenti differit, nullius roboris mihi videntur: sive enim ante, sive post Machabæorum tempus canon sacrorum librorum fuerit concinnatus, parum refert. Canon enim iste nullos alios libros comprehendere debet, quam qui extant. Et quandiu adhuc aliquis ex Prophetis erat in vivis, qui scripto sua consignabat oracula, vel cujus Prophetiæ fideliter ab aliis sint conscriptæ, non potuit canon librorum componi nisi includens, non excludens alios libros. Cum vero post Machabæorum tempora Prophetiæ disierint, non potuit ante illud tempus, plenus librorum S. catalogus componi. Sed de his Mansfeldius pluribus agit, quem qui volet consulat.

Quod vero pag. 136 asserit, solos Phariseos hos libros præ multis aliis selegisse, idque facile ex iis quæ superius disputavit colligi, rationes quibus id probat, admodum sunt frivole. Prima est: quia Dan. 12. 12 *resurrectio mortuorum prædicatur, quam Sadducei negabant.* Atqui nos negamus ibi mortuorum resurrectionem prædici; sed phrasi ista apud Prophetas significari liberationem ex summis angustiis, notius est quam ut probari necesse sit. Videatur Brenius in hunc locum. Adeo ut Sadducæi propter istum locum, nullam causam habituri fuissent, librum Danielis rejiciendi, non magis quam Ezechielis librum, in quo similia non pauca reperiuntur, quem tamen Adversarius vult, ipsos Phariseos abscondere voluisse, nisi Negbunja obstitisset. Præterquam quod nullo modo concedi debeat, Sadducæos adeo impios fuisse, ut librum alicujus Prophetæ propterea rejicerent, quia aliquid quod ipsorum opinioni aliquo modo repugnare videretur, contineret. Nec majus robur est alterius quam adfer rationis, ex Thalmudis testimonio desumptæ, quæ recenset legis peritos voluisse libros Proverbiorum Salomonis, Ecclesiasten & Ezechielis abscondere: nam non probat id consilium à solis Phariseis profectum fuisse. Præsertim cum Sadducæi membra Synedrj & reliquorum Conciliorum fuerint. Præterquam quod de tota ista Thalmudica historia non immerito dubitare liceret.

Quamvis autem testimonium Domini nostri Jesu Christi hic omnem disputationis ansam præcidat, non abnuo tamen ut singuli libri de integro examinentur: tanto enim magis apparebit, iis nil nisi frivolas exceptiones objici posse, quemadmodum hæcenus ostendimus. Doleo autem me nunc eadem opera non posse respondere ad examen librorum Novi Fœderis, quod à viris peritis factum esse Adversarius se audire affirmat. Refarciatur tamen utcumque istud damnum, examine eorum quæ Adver-

Adversarius spinose satis adversus eosdem evomuit in sequenti capite, nec non libri cujusdam inediti, quem penes me habeo, cujus objectiones inferius adscribere, & ad easdem respondere est animus.

C A P U T XI.

Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli & Prophetæ, an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.

Contenta.

UNdecimo Capite demonstrare satagit, Apostolos miris prestigiis, mendaciis & dogmatibus, ad hominum solidas imaginationes & insanas libidines accommodatis, eorum animos ad religionem Christianam amplectendum compulisse, idque sub pretextu juris, quod doctoribus competere pretendit, illos facere potuisse existimat. Ad quod ostendendum non modo multa futilia profert, sed insuper Scriptura verba malitiose pervertit.

ADversarius totus in eo est, ut omnia religionis capita confundat, turbet & disjiciat, ac propterea non ex professo disputat, utrum Apostoli vera an falsa docuerint, quod facere debuerat; sed an tanquam Prophetæ, an vero tanquam Doctores Epistolas scripserint: ut fucata religionis specie incautos decipiat. Nihil vero de Libris Evangeliorum & Apostolorum factis agit, forsan quia vidit se in istis ex professo debuisse agere, de veritate vel falsitate historiarum: quod nondum ausus fuit, ut ad tempus saltem Atheismi suspensionem a se aliquatenus amovere posset. Nos igitur tantisper supponemus, eum nihil contra quinque istos libros potuisse proferre, eosque immotæ esse veritatis, donec viri isti, linguarum & scientiarum persuisissimi, quos pag. 136 dicit libros Novi Testamenti examinasse, in apertum prodeant, & in arenam descendant. Pergo itaque ad examen hujus undecimi Capituli, quod sic orditur. pag. 137:

Nemo qui Novum Testamentum legit, dubitare potest, Apostolos Prophetas fuisse. Per Prophetas, quemadmodum cap. 1 & 2 ostendimus, Adversarius intelligit illos, qui suas imaginationes & deliria, hominibus pro divinis obrudebant oraculis. Atque hoc sensu negamus Apostolos fuisse Prophetas. Sed si per Prophetas intelligantur illi, qui Dei veri, qualem nos descripsimus, nomine & mandato, homines veram Dei voluntatem, quam ab hominibus observari vult, ut summum bonum ab eo accipiant, docuerunt & explicaverunt, concedimus Apostolos Prophetas fuisse. Christus autem a Deo fuit missus, ut ab eo omnes istam voluntatem discant. Cum vero Evangelistæ, inter quos duo sunt Apostoli, Matthæus videlicet & Johannes, doctrinam & mores Christi fideliter descripserint, sequitur istis libris Dei voluntatem contineri, & libros istos

istos fidei & morum esse normam & regulam. Quamvis ergo concederemus, Apostolorum epistolas nil continere, præter eorum propriam ratiocinationem & consequentias, quas ex doctrina Christi elicuerunt, nihil tamen nobis deesset. Et tum deberet Adversarius ostendere, vel Christum non fuisse voluntatis divinæ (eo quo indicavimus inodo intellectæ) verum interpretem, vel libros istos eam non fideliter tradere, vel denique eos penitus esse depravatos, adeo ut ista voluntas ex libris illis non possit intelligi. Quod cum non fecerit, merito possemus omnia quæ Adversarius toto hoc capite disserit contemnere & præterire. Ne quid tamen desiderari possit, lectorem ad Socini tractatum *de Auctor. S. Scriptura*, ejusdemque *Sacras lectiones* aliosque auctores remittimus: qui ostendunt, non tantum Christi vitam & doctrinam fideliter istis libris esse explicatam; sed etiam libros istos incorruptos ad nos pervenisse. Ad quos tractatus responsum ab Adversario exigimus, nec non ad ea quæ de hisce ipsimet inferius disseruimus cap. 12. & lib. 2. cap. 6. Notandum est præterea, magnum esse discrimen inter Prophetas Veteris & Novi Fœderis: Prius enim non nisi certum populum, alterum omnes homines spectat. Prius vi & suppliciis homines ad Dei cultum cogebat, posterius non nisi rationibus, nulla vi carnali adhibita. Quocirca Apostoli, postquam se a Deo ad prædicandum missos esse, satis demonstrassent miraculis, quibus doctrinam suam confirmabant, non autoritate aliquid injungere, sed rationibus persuadere debuerunt, ut libere Deo obedientiam præstarent homines. Non secundum certas regulas, quibus cuique, quid quavis occasione facere debeat, præscribant, sed ut quisque generales eorum doctrinas, ad ea quæ occurrunt applicaret, & pro doctrinæ & pietatis modulo, exinde quid fieri debeat eliceret. Si quis igitur ex sincero Deo serviendi proposito, quæ maxime Deo placent eligit, majus præmium sperare potest: qui vero carni indulgens, à Christiana sanctitate deflectit, is pro gradu perfectionis vel defectionis, præmio vel pœna dignus censetur. Atque inde videmus non esse necessarium, ut Apostoli ita cum autoritate loquantur, ut Prophetæ Veteris Instrumenti.

Pergit Adversarius pag. 137. *Verum quia Propheta non semper ex revelatione loquebatur, sed contra admodum raro, ut in fine cap. 1 ostendimus.* Ibi Adversarius, pag. nimirum 15, nihil aliud ad istud ostendendum habet, præter hæc verba. *Denique, quoniam imaginatio vana est & inconstans, ideo prophetia Prophetis non diu hærebat, nec etiam frequens, sed admodum rara erat, in paucissimis scilicet hominibus, & in iis admodum raro.* Ex quo patet quid de eo sentiendum sit, quando toties dicit, se superius aliquid ostendisse. Primo enim præsupponit prophetiam ab imaginatione hominum esse profectam, quod nos negamus, & cap. 2 falsum esse ostendimus. Deinde negamus, quamvis prophetiæ ab hominum imaginationibus & deliriis essent profectæ, ex eo sequi prophetias non diu hæsisse, vel admodum raras fuisse in ipsis Prophetis. Videmus enim non modo plurimos homines sibi plurima ridicula imaginari, non modo febribus correptos, sed etiam melancholicos, maniacos & delirantes, perpetuo fere sibi imaginari visiones, revelationes & multa alia. Tertio denique negamus, revelatio-

nes

nes Prophetis Novi Fœderis eodem modo quo Veteris, fuisse factas, vel debuiffe fieri. Apostolis enim multo excellentiori, & cum ratione convenientiori modo Dei voluntas est revelata, quam illis: prius enim eam a Jesu Christo auribus hauserunt, quam is deinde per Spiritum Sanctum exactissime eis in memoriam revocavit. Adeo ut nihil efficiat Adversarius, quamvis (quod falso asserit) id quod dixit ostendisset. Non igitur concedimus Prophetis raro revelationes divinitus esse factas; sed nonnullos frequenter revelationes accepisse credimus. Sed concedamus etiam, raro & paucis revelationes contigisse, quid inde detrimenti nostræ, vel emolumenti Adversarii causæ continget?

Id ostensurus Adversarius addit pag. 137: *Dubitare possumus, num Apostoli tanquam Propheta ex revelatione & expresso mandato, ut Moses, Jeremias & alii, an vero tanquam privati vel doctores epistolas scripserint.* Paucissimi fuerunt Apostoli, iique raro epistolas scripserunt: quare nulla causa est cur de eo dubitemus, an ex revelatione & expresso mandato scripserint, ideo quod Propheta raro ex revelatione loquebantur. Sed dubitemus etiam (quamvis non ob eam quam Adversarius adfert rationem) *an ex revelatione & expresso mandato scripserint*, imo concedamus eos ex propria deliberatione, nullo accedente speciali mandato vel revelatione, ut doctores scripserint, quid tum? Num propterea eorum epistolæ minoris apud nos erunt authoritatis? minime gentium. Modo constet eos fuisse pios, adeo ut nil scripserint, nisi quod verum esse credebant, & earum rerum de quibus scripserunt, accuratam notitiam habuerint. Ita sequetur, sive ut doctores, sive ex Dei expresso mandato scripserint, eorum Epistolas, ut & Libros Euangeliorum, irrefragabilis & plane divinæ esse veritatis & authoritatis. Eos vero fideliter scripserint, & quidem de rebus quarum perfectam notitiam habuerunt, ab aliis, & præcipue a *Fausto Socino*, *Grotio* aliisque evidentissime est demonstratum. Sed Adversarius, quando eos ut doctores Epistolas suas scripserint urget, vult eos doctrinam suam diversis, imo contrariis fundamentis superstruxisse, eamque ita hominum captui & præconcepitis opinionibus accommodasse, ut facile ab unoquoque ex animo reciperetur. Atque isto sensu negamus eos ut doctores Epistolas scripserint. Vide de his Adversarium pag. 142: 143, qui istud de Apostolis minime credit.

Addit pag. 137. *Præsertim quia in Epist. ad Corinth. 1 cap. 14. vers. 6 Paulus duo prædicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitione alterum.* Nos vero negamus Paulum ibi duo istiusmodi prædicandi genera indicare. Ita enim verba sonant: *Nunc vero fratres, si ad vos venero lingua [peregrinis] loquens, quid vobis prodessem, nisi vobis loquerer vel in revelatione, vel in cognitione, vel in prophetia, vel in Doctrina.* Quibus verbis nec non præcedentibus & sequentibus, Corinthios objurgat, quod in Ecclesia peregrinis linguis loquerentur, & ostendit eos ita Ecclesiæ non prodesse, nisi lingua vulgari explicentur ea quæ exotica erant proposita. Ex quo manifestum est, eum per *ἀνεκάλυψιν, γινώσκιν, προφητείας & διδασκαλίαν* eandem rem exprimere, videlicet explicationem eorum quæ dicuntur, lingua auditoribus nota. Adversarius autem

verba non adscripsit, nec quidquam profert ut ostendat, Apostolum id quod affirmat docere, quod facere debuit. Præterquam quod non duo, sed quatuor prædicandi genera indicaret, nisi hic Synonymiam agnoscamus.

Deinde ex stylo scribendi evincere conatur, Apostolos non ex revelatione scripsisse (quod cum Adversario sit, ex mera imaginatione, eaque ad præconceptas, quamvis falsas & absurdas opiniones accommodata, scribere, facile concedimus Apostolos ita non scripsisse: sic enim contra seipsum potius, quam contra nos disputat) quia nullibi addunt, se ex Dei mandato scribere, prout Veteris Fœderis Prophetæ faciunt. Fateor Prophetas istos antiquos magis autoritate quam rationibus egisse. Atque istud est discrimen inter Evangelium & Legem, quod ea Lex servilis, istud libertatis sit, & propterea homines in Evangelio magis rationibus quam autoritate moveri debent. Adeo ut respectu hominum, cuique liberum sit, Christo morem gerere vel non gerere, in Deum & Christum credere vel non credere: quia Deus hic non ex imperio & autoritate agit, sed rationibus homines ad se allicere studet. Quod in Deo minime absurdum censi debet, nec potest: quia nullus melior nec perfectior, honor vel obedientia ei præstari potest, quam quæ plane libera sit, & ab animo benevolo voluntarie procedit. Hoc sane negare non potest, Apostolos nihil præterea quæ a Christo didicerant scripsisse, atque adeo ex revelatione Christi, consequenter etiam Dei (cujus os Christum Adversarius appellat) & sic etiam ex revelatione scripserunt.

At vero Adversarius ex ipsis Apostolorum epistolis ostendere conatur, eos ex divina revelatione non scripsisse, prout Prophetæ Veteris Fœderis fecerunt, quem in finem pag. 137 addit: *At in Epistolis Apostolorum, nihil simile legimus, sed contra 1 Cor. 7. 40 Paulus secundum suam sententiam loquitur.* Fateor Apostolos non ex imperio, sed rationibus agere. Quod, ut paulo ante ostendimus, cum natura Novi Fœderis optime congruit: nec tamen ideo minoris autoritatis & certitudinis sunt quæ Apostoli ex sua sententia, quam quæ Prophetæ imperiose protulerunt, nisi quod hic nemo ab hominibus cogatur. Præterquam quod Apostolus, cum se suam protulisse sententiam dixisset, statim subjicit, se Dei Spiritum habere, secundum cujus dictamina ipse suam opinionem direxisset. Hoc vero non de tota Epistola, sed de illa tantum ejus parte intelligit, quæ de divortio Christiani, cum eo qui a Christiana religione animo erat alieno, agit.

Addit pag. 137. *Imo per plurimos in locis ambigui & perplexi modi loquendi occurrunt.* Si modi isti loquendi tales essent quales Adversarius dicit, proterve tamen ait, *per plurimos istiusmodi locos occurrere*, cum non plures quam tres in toto Novo Fœdere reperiantur. Ita quicquid vult intrepide effutit, ut tanto facilius scriptorum istorum autoritatem suspectam reddat. Negamus autem vel unum loquendi modum in toto Novo Fœdere occurrere, qui perplexus & ambiguus appellari possit, vel qui, quid de quapiam re esset sentiendum, dubitationem vel minimam indicet. Nam 1 Cor. 7. 40 Paulus quid de cœlibatu sentiat, cum videlicet feliciorē esse, aperte pronunciat,

ciat, non dubitabundus, sed ut talis, qui Spiritu divino sit afflatus. Non quod Christianis injunctum sit cœlibem vitam transigere: id enim Christus nunquam docuerat, nec de eo apud Apostolum ullum erat dubium; sed tantum quod is status, ad vitam commode transigendam, & Deo majori cum alacritate serviendum, si quis dono continentię foret pręditus, magis esse accommodus, prout versu 32 & seqq. expresse indicat, & ab ipso Christo Matth. 19. 3 & seqq. fusius est inculcatum.

Alter locus quem Adversarius profert, est Rom. 3. 28: *Arbitrariū igitur*. At si Adversarius eum totum adscripsisset, quisque statim animadvertisset, illum falso hic dubitationem vel animi perplexitatem Apostolo adscripsisse. Disputat enim toto isto capite, de justificatione ex operibus, & validis rationibus ostendit, eam ex fide, non ex operibus meritoriis sperandam esse, quibus versu 28 conclusionem ex pręmissis subjicit: *Concludimus igitur* (non ut Adversarius dicit *arbitrariū igitur*, λογίζομεθα) *hominem ex fide justificari*, quasi confecto negotio; non ut dubitans: prout cuivis verba inspicienti satis est manifestum.

Tertius locus est Rom. 8. 18: *arbitror enim ego*. Locus integer talis est: *statuo enim* (nam vox λογίζομαι hanc etiam interpretationem admittit, prout eam Beza expressit) *minime [esse] paria, quę pręsenti tempore perpetimur, futura gloria in nobis retegenda*. Num Adversarius credit Apostolum dubitasse, an ea quę Christiani ab impiis sustinebant, cum æternę vitę gaudiis essent comparanda? Ostendat hoc, si potest. Atque ita ostendimus, plane falsum esse, vel unum, multo minus per plurimos locos occurrere, qui animum scriptoris ambiguum & perplexum arguant.

Sed eadem temeritate (audet enim Apostoli verba plane corrumpere, & quę nunquam scripsit ei adscribere) addit pag. 137: *Pręter hæc alii inveniuntur modi loquendi, ab autoritate Prophetica plane remoti. Nempe hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato*. Cur vero hoc autoritati Propheticę repugnat? quod, cum Apostolus agit de re aliqua, quam Dominus Jesus cujusque libertati & arbitrio permisit, ut quid consultius exiliimct eligat, fateatur se de ea re nullum Christi pręceptum habere; sed quid ipse melius esse judicet exponat. Mirandum vero est Adversarium adeo esse impudentem, ut Pauli verba 1 Cor. 7. 6 aliter citet, quam in ipsius Epistola leguntur: non enim habetur: *Hoc autem ego dico tanquam infirmus*, sed τὸ τοιοῦτον εἶπα ὡς ασθενῶν, *hoc autem dico ex concessione, non ex mandato*. Concedit videlicet Apostolus, ut conjugati, post secubationem ad certum tempus, jejunii & orationis gratia mutuo consensu definitum, rursus conveniant, quandoquidem Christus nihil ea de re pręceperit. Id vero neutiquam concussisset, si vel minimum dubitasset, num licitus esset iste congressus. Itaque ut fidelis servus Jesu Christi, nihil tanquam Christi mandatum ausus est proferre, nisi de quo plane certus esset. Hoc vero Propheticam ipsius autoritatem non parum confirmat.

Eodem modo, quamvis non adeo graviter, ejusdem Apostoli verba 1 Cor. 7. 25 pervertit, sic enim ea citat: *Consilium do tanquam N. B. vir, quia gratia Dei fidelis est*. Ita enim in textu Paulino habetur: γράμμι δι δίδωμι ὡς ἐλευθέρος ὑπὸ κυρίου πρὸς τίνας: *con-*

filium autem do, ut à Domino misericordiam adeptus ut sim fidelis, ubi nec vox vir, nec Dei, nec quia reperiuntur, & reliqua pessime ab Adversario posita sunt. Quibus verbis Apostolus, ut Propheta Dei, innuit cœlibatum magis Deo placere quam conjugium, quamvis conjugium cuique liberum permissit.

Addit. Et sic alia multa. Quod plane falsum est, nihil enim simile in epistolis occurrat. Incertum præterea & istud est, quod pag. 138 dicit, Paulum tantum ad Christi documenta quæ in monte docuit, respicere verbis 1 Cor. 7. 25. Potuit enim Paulus ad alia quævis Christi, de hac materia præcepta collimare. Prima igitur & palmaria Adversarii ratio, qua ostendere vult Apostolos non ut Prophetas, sed ut doctores scripsisse, quibus sua dogmata opinionibus eorum quos docebant, & ineptis eorum præjudiciis accommodare fuerit licitum, ideinque fecerint, nullius est momenti.

Secunda ipsius ratio pag. 138 est, quia modus tradendi doctrinam Euangelicam, ab autoritate Prophetica plane est alienus. Idque ex eo probare contendit, quia Apostoli ubique ratiocinantur, ita ut non Prophetare, sed disputare videantur. Ex mente igitur Adversarii, Prophetare & ratiocinari sunt contradictoria, addit enim: Deum non ratiocinatur, sed ex absoluto sua natura imperio decernit. Id est omnia naturali necessitate sunt determinata. Nos vero ista omnia negamus, nec ulla ratio suadet ut credamus, Deum, qui rationis est author, non ratiocinari, nec posse rationibus hominibus ea quæ revelat persuadere, per suos inimicos conari. Quod & ipse Adversarius pag. 139 concedere videtur, cum ait: Nolo tamen absolute negare, Prophetas ex revelatione argumentari potuisse: quod quando faciunt, Deus, qui revelationis est author, argumentari est censendus. Præterea agnoscit ipse Adversarius pag. 140, differentiam inter vocationem Apostolorum & Prophetarum Veteris Fœderis. Quam si accuratius paulo expendere voluisset, facile intellexisset, eam magnam partem in modo tradendi doctrinam sitam esse, & in Veteri homines autoritate & minis corporalis pœnæ ad obsequium fuisse adactos, in Novo vero non nisi rationibus. Quam ob causam lex Moïsi ubique lex servilis, lex vero Christi lex gratia, libertatis & filialis appellatur. Atque isto sensu verum est, quod is, qui dogmata sua ratione confirmare vult, eo ipso ea arbitrari unusquisque judicio submittit, nimirum quoad homines: cum Christus neminem ad suam religionem amplectendum, corporalibus sive civilibus pœnis adigere velit: sed à Dei imminente judicio (quod horrendum esse pronuntiatur) is qui præjudicio vel animi malitia occæcatus, eandem repudiat, minime immunis erit.

Tertia quam subijcit ratio est p. 138. Et denique quia Prophetæ res revelatas, non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut cap. I ostendimus. Si hæc ratio est cur Apostoli non ut Prophetæ scripserint, ergo Apostolos Philosophos fuisse, & ex principiis luminis naturalis scripsisse Adversarius statuere debet. Quod an ipse credat ipsemet viderit. De modo quo Prophetis revelationes contingebant egimus itidem cap. I. Quamvis autem plane concedam, Prophetas res revelatas non ratiocinando percipisse (quod sane impossibile est & contradictorium) hinc nullo modo sequitur eum cui

cui (non per vanam imaginationem, prout Adversarius vult) ab alio quidquam indicatur per nudam suggestionem, idem aliis ratiocinando, id est argumentis hinc inde petitis, persuadere & docere non posse. Præterquam quod is cui à Deo aliquid etiam rationibus ad persuadendum & penitus convincendum allatis, revelatur, istud ratiocinando non principit, sed tantum audiendo. Et sic nec Apostoli ea quæ scripserunt, vel vivâ voce docuerunt, *non perceperunt ratiocinando*, sed per meram revelationem. Adversario enim, ratiocinando percipere, est aliquid ex principiis rationis argumentando deducere & concludere. Atque ita rursus ostendimus, Adversarii argumenta prorsus esse invalida, ut ostendat Apostolos tantum ut doctores, eo quo modo indicavimus sensu, scripsisse.

Reliqua quibus annitur probare, Moſen non argumentasse prætereo (quamvis contrarium ostendi posse non dubitem) quia ad propositam questionem nihil faciunt.

Sed plane falsum est id quod pag. 139 dicit: *Epistolas Apostolorum nihil continere præter fraternas monitiones, mixtas urbanitate*, nihil autem quod ex revelatione sit scriptum. Nam ut de Apocalypsi Johannis (quæ nihil aliud quam Epistola est, & vix quidquam præter revelationes, & prædictiones eorum quæ postmodum erant futura, continet) nihil dicam, inspiciantur modo illa quæ Paulus declarat ad Rom. x1. 13, 23, 24, 25 de futura Judeorum conversione: 1 Cor. 15. 24, 28, 51, 52 de mortuorum resurrectione, ejusque modo & ordine: 2 Cor. 5. 1 & seqq. 1 Theſſ. 4. 15, 16, 17 adhuc distinctius de ejusdem modo & ordine: 2 Theſſ. 2. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 de Antichristi exortu, obstaculis & sceleribus: 1 Tim. 4. 1, 2, 3 de Apostasia Christianorum: Act. 20. 29, 30 de irreptione seductorum: 2 Tim. 3. 1 & seqq. de enormibus quæ inter Christianos grassatura erant peccatis: 2 Pet. 2. 1, 2, 3 de Pseudoprophetis & pseudodoctoribus: 2 Pet. 3. 10, 11 de mundi excidio (ut alia omittam) ad Ecclesias scripserunt, quæ sane Adversarii turpem hallucinationem, & in asseverando temeritatem planissime denuo redarguunt.

Subjicit pag. 139 quarti argumenti loco. *Possumus præterea hoc ipsum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apostoli jussi sint scribere, sed tantum prædicare quocunque irent*. Dupliciter peccat Adversarius, primo enim non advertit, quando Apostoli jussi sunt prædicare, eo ipso illis etiam scriptionem fuisse injunctam: quandoquidem sæpius scribendo æque potuerunt prædicare, ac loquendo. Quod Adversarius concedere cogitur, cum pag. 140 circa finem, ita concludit: *Quocunque igitur ibant, Christi mandatum exequabantur, nec ipsi operas, ut antequam irent, res prædicanda eis revelarentur*: idque ex eo concludit, quia *Apostoli vocati sunt, ut omnibus absolute prædicarent, omnesque ad religionem converterent*. Ex quo similiter infero, quocunque igitur Epistolas mittebant, Christi mandatum exequabantur. Et hac ratione (inquit Adversarius p. 141) *concedimus, eos tanquam Apostolos, suas Epistolas scripsisse*. Alterum in quo peccat, est, quod exinde velit concludere, Apostolis non fuisse mandatum ut scriberent, quod id nullibi legamus: nam ex eo concludi certo non potest, eos nullum scribendi mandatum habuisse; sed tantum id non constare, nisi aliunde suppetant argumenta, unde

unde id evinci queat. Nos vero istud in medio relinquemus (quamvis Johanni Apostolo in Apocalypsi cap. 2 & 3 septies injungatur ut scriberet ad Ecclesias) & sufficiet ostendisse, nullo modo ab Adversario demonstrari, Apostolos nullum scribendi mandatum habuisse.

Pergit pag. 139. *Nam eorum presentia & signa absolute requirebantur, ad Gentes ad religionem convertendas, fateor, easque in eadem confirmandas.* Id vero falsum esse omnino existimo. Adversarius autem id verum esse demonstraturus, addit: *ut Paulus ipse ad Rom. cap. 1. vers. 11 expresse indicat, quia valde (inquit) desidero ut impertiar vobis domum spiritus, ut confirmemini.* Quis, queso! adeo cæcus est, ut non videat istis verbis minime contineri id quod in quæstione est. Paulus nihil aliud indicat, quam quod ipse presentia magnam ipsis utilitatem adferre queat; non vero *eam una cum signis absolute requiri, ad eos in fide confirmandos.* Ex quo manifestum est (cum ne gry quidem ad ulteriorem hujusce rei probationem adducat, & nos ea quæ initio cap. 2 differuit refutaverimus) quam immerito inito pag. 141 adjiciat; *concludimus igitur, Apostolos ea tantum ex singulari revelatione habuisse, qua viva voce predicaverunt, & simul confirmaverunt (vide qua inito cap. 2 ostendimus) qua autem simpliciter, nullis adhibitis, tanquam testibus signis, scripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali scilicet) locuti sunt vel scripserunt.* Quid quod Scriptura expresse testetur, signa ad homines in fide confirmandos nullo modo requiri, cum Paulus 1 Cor. 14. 22 dicit: *lingua itaque signum sunt infidelibus, non vero fidelibus sive credentibus:* quod de reliquis miraculis itidem existimari debet. Sed quid Adversarius urget signa requiri, quæ toto sexto capite ostendere est conatus, miracula nulla fieri posse? Quid igitur per signa intelligat, & quorsum ea requirat, quivis facile conjicere potest. Adde quod Apostoli semper eadem docuerunt & scripserunt. Si ergo ex revelatione loquebantur, cum dicta signis confirmarent, quando eadem quæ viva voce proferebant scripto consignabant, planissime sequitur eadem ex revelatione esse scripta: signa enim nihil ad revelationem faciunt, sed alium convincere possunt, ut credat aliquid ex revelatione singularem esse dictum scriptumve, non vero ut aliquid ex revelatione dictum scriptumve sit. Quamvis autem nunc planum fecerim, Adversarium minime ostendisse, Apostolos non ut Prophetas, & speciali mandato epistolas scripsisse, fateor tamen contrarium etiam evidenter demonstrari non posse, nec etiam opus est id probare. Cum enim Apostolis universa Christi doctrina simul & semel fuerit inculcata, ejusque accurata notitia communicata, nihil aliud desiderabatur, quam mandatum eandem doctrinam ad omnes propagandi. Istud autem viva voce & signis efficere erat necessarium: Illos vero quos viva voce erudierant, & ad doctrinam Christi amplectendam adduxerant, scriptis deinde in eadem fide optime confirmare, vel de dubiis quibusdam erudire poterant. Sive igitur ex proprio consilio, sive speciali mandato scripserint, res eodem redit: quia semper eandem doctrinam hominibus inculcare tenebantur.

Quare falsissimum est quod Adversarius circa initium pag. 141 dicit: *Concludimus itaque*

itaque Apostolos ea qua viva voce vel scripto, nullis adhibitis signis, tanquam testibus docuerunt, ea ex cognitione (naturali scilicet) locuti sunt vel scripserunt. Hoc vero se ex dictis concludere dicit, cum tamen in præcedentibus ea de re ne egerit quidem. sed tantum, an Apostoli ut doctores, an vero ut Propheta epistolas suas scripserint. Ita dedita opera, ut mihi quidem videtur, homines seducere, & falsa persuadere conatur. Istud enim licitum esse cap. 14. pag. 159 indicat. Quod etiam de iis quæ ibidem de Spiritu Sancto sive Divino, quo Apostoli erant præditi, nugatur, asserere non dubitaverim, & probare, si opus fuerit, non detrectabo. Vidit quidem Adversarius, in Epistolis Apostolorum multa occurrere, quæ a solo lumine naturali dictata esse non possunt, qualia superius pag. 59 & alibi non pauca indicavimus. Cui difficultati occurrens, ut ipsi quidem videtur, ait in fine pag. 141: *Nam quamvis ea qua in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum caput superant, possumus tamen secure de iisdem differere, modo nulla principia admittamus, quam ea qua ex ipsa Scriptura petuntur.* Nec quidquam aliud quod huc pertinet, cap. 7 adfert, nec etiam hic in sequentibus, quo evincat id quod in quæstione est, videlicet, *quomodo Apostoli, ex sola naturali cognitione, res qua sub eadem non cadunt, docere poterant*, quod probe notari velim: istud enim quæritur; non vero, *an nos de istis secure differere possimus.* Ac idcirco mala fide subjungit pag. 142: *Atque hoc eodem etiam modo Apostoli, ex rebus quas viderant, quasque audierant, & quas denique N.B. ex revelatione habuerant, multa concludere & elicere, eaque homines, si libitum eis esset, docere poterant.* Quis enim non videt, hæc eo tendere, ut id quod in quæstione est confundat, & densissimis tenebris involvat: ne quis animadverteret aquam ipsi hic hærere, nec id quod susceperat probare posse: istud enim non erat ostendendum, sed, *quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione res qua sub eadem non cadunt, docere poterant.*

Addit pag. 142 pro secundo argumento. Deinde *quamvis religio, prout ab Apostolis predicabatur, nempe simplicem Christi historiam narrando, sub rationem non cadat, ejus tamen summam, qua potissimum moralibus documentis constat, ut tota Christi doctrina, potest unusquisque lumine naturali facile assequi.* Hic iterum id de quo quæstio est, ne verbo quidem attingit, prout jam cuius est manifestum. Præterea, cum Apostoli, ex Christi expresso mandato, ab hominibus non tantum exegerint, ut moralia ipsius documenta reciperent, verum etiam, idque sub pœna æternæ condemnationis, ut historiam Christi, præcipue vero quæ de ipsius morte, ex mortuis resurrectione, in cœlum adscensione, atque illinc Spiritus Sancti effusione docebant, animo reciperent, & fide amplecterentur (quibus adde quæ de nostra ex mortuis resurrectione, & vitæ æternæ præmio annunciabant) nullo modo concedendum est, *summam doctrinam Christi potissimum documentis moralibus contineri.* Neque id concedo, *Christi totam doctrinam, vel etiam moralia ejus documenta, ab unoquoque lumine naturali, idque facile acquiri posse.* (contrarium libro secundo fuscè demonstravimus.) Nam præterquam quod præcipuum doctrinæ Christi caput est *resurrectio mortuorum*, quam tantum abest ut quisque lumine naturali facile assequi possit, ut ipse Adversarius eam inter absurda & impossibilia

cap. 6 numeraverit. Et quod ad moralia præcepta attinet, ea absque æternæ post hanc vitam præmio, sive resurrectione ex mortuis (quam Adversarius impossibilem esse contendit) tantum abest ut solo lumine naturali assequi queant, ut cum lumine naturali adversa fronte pugnent. Adversarius enim pag. 32 circa finem, dicit: *Omnia quæ honeste cupimus*, N. B. *ad hæc tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere. Passiones domare, sive virtutum habitum acquirere, & denique secure & sano corpore vivere.* Christus vero ex adverso dicit: *beati sunt qui ob justitiam persecutionem patiuntur &c.* Et præterea docet, eum qui propter Christi apertam professionem, famæ, bonorum omnium & vitæ ipsius jacturam subire recusat, minime beatum esse posse. Quod lumine naturali plane falsum esse constat, si lumen naturale nos docet, mortuos non posse resuscitari. Atque hæc ad rem minus facientia inferere hic libuit, occasione eorum quæ Adversarius dixit. Ad ipsius probationes igitur redeamus, quarum primam & secundam plane futilem esse cum jam apertissime ostenderitimus; idem de tertia demonstrare aggrediamur.

Ea verosic habet pag. 142. *Denique Apostoli non indigebant lumine supranaturali, ad religionem, quam antea signis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandum, ut facile ab unoquoque acciperetur.* Hic rursus negry quidem de tota questione attingitur, quam repetere non est opus. Et quid quælo attinet quærere, utrum Apostoli solo lumine naturali Epistolas scripserint, cum Adversarius existimet eorum Epistolas plane esse depravatas. Quæ de re superius egimus. Profecto si Apostoli religionem captui, (vel ut inferius loquitur, præjudiciis) hominum accommodare ita voluissent, *ut facile ab unoquoque reciperetur*, nunquam tot adversarios habuisset religio, nec opus ipsis fuisset propter ejus annunciationem tot mala sustinere. Quod facile vitare potuissent, si multa quæ hominum captui fortissime adversantur, prædicationi suæ non immiscere voluissent.

Pergit Adversarius (ut ostendat scilicet, si quid in Epistolis Apostolorum occurrat, quod ex solo lumine naturali hauriri non potest, ab illis esse confictum, ut hominibus tanto facilius imponere & ad se allicere possent) docere, doctori omnino jus competere, ut eam docendi viam, quam optimam esse judicaverit, ad hominibus ea quæ vult persuadendum eligat. Id vero pag. 143 ita explicat, Apostolorum singulos diverso fundamento doctrinam suam superstruxisse, id est talia hominibus (quamvis falsa, absurda & conficta, qualia omnia miracula esse cap. 6 ostendere est conatus) proposuisse, quibus quisque judicaret, hominum animos facilius capi, & in suam sententiam pertrahi posse. Atque id primum rationis adminiculo, & deinde ipsius Scripturæ testimonio evincere conatur pag. 143. Ait igitur: *Nondum satis clare sequi, Apostolos viam docendi, quam quisque meliorem judicasset, eligere potuisse, nisi rationem in auxilium vocare velimus, quæ plane docet, eum qui auctoritatem docendi habet, habere etiam auctoritatem eligendi viam quam velit.* Primo illicitum est Adversario, rationem hic in auxilium vocare, quia sibi ipsi hanc regulam fixit, nihil in talibus esse affirmandum, nisi de quo ex ipsa Scriptura constet. Per viam vero intelligit diversa funda-

ment2,

menta, quibus quis doctrinam de religione superstruat, prout hac eadem pag. lin. 15, 16, 22, 23, & 32 seipsum explicat. Quomodo vero ratio id plane doceat, ne verbulo quidem ostendit nec explicat. Quocirca eadem facilitate a nobis negatur, qua ab illo absque ulla probatione asseritur. Imo si concederemus rationem id docere, unde Adversario constar, Apostolos doctrinam suam ad rationis obrussam direxisse, vel modum quem ratio dicitur, in docendo elegisse? Credo ipsum contrarium de Apostolis sentire, nec id negare esse ausum. Contrarium sane in omnibus doctoribus manifesto liquet, quibus una cum docendi autoritate, simul leges præscribuntur & fundamenta, à quibus discedere in religionis negotio ipsis minime integrum est. Quam præscribendi potestatem Adversarius Magistratui omnino competere cap. 18 urget. Restat igitur ratio suadet, ut nullo modo arbitrio doctoris permittatur, fundamenta doctrinæ religionis pro libitu suo eligere, quibus doctrinam suam superstruat; sed id absolute ab arbitrio illius pendere, qui jus autoritatem docendi alicui concedendi habet. Id vero præcipue in Deo & Christo locum habere debet: qui cum homines veram summum bonum acquirendi viam docere velint, nullum aliud cui ea superstruatur fundamentum tradiderunt, præter Jesum Christum 1 Cor. 3. 11. Falsum igitur est, nisi Paulum non tantum mendacem, sed etiam sibi ipsi stulte contradicentem facere velimus, *Apostolos in fundamentis admodum discrepare, vel diversis fundamentis religionem superadificasse.*

Pergit Adversarius pag. 143. *Sed satis erit rem omnem ex sola Scriptura demonstrare.* Quando ex ratione non potuit, Scripturam in suam sententiam (quam tamen ipsum pro forma tantum, ut ajunt, defendere suspicor) detorquere conatur. Addit igitur. *Ex ipsa enim clarissime constat, unumquemque Apostolorum singularem viam elegisse, nempe ex his Pauli verbis Epist. ad Rom. cap. 15. vers. 20.* Sed unde ipsi constat hæc Pauli esse verba, nec a sacrilegis hominibus, de quibus pag. 77 & 83 conqueritur, esse adjecta? Videamus autem ipsa verba. *Sollicitè curans* (inquit Apostolus) *ut prædicarem, non ubi invocatum erat nomen Christi, ne adificarem supra alienum fundamentum.* Cuius verba modo inspicienti, manifestum est, Apostolum per vocem *alienum* non intelligere fundamentum aliud quam id quod ipse ponebat; sed tantum ab alio positum, quamvis ipsissimum quod Paulus prædicabat. Verba enim *curans ne prædicarem ubi invocatum erat nomen Christi*, id apertissime indicant, quemadmodum & sequentia versu 21: *sed sicut Scriptum est [teci] quibus de eo nihil erat annunciatum videbunt, & qui nihil de ipso audiverant intelligent.* Nec opus est his diutius immorari, ipse enim Adversarius (ut puto) id satis perspexit. Voluit tamen aliquid proferre, quo suam assercionem confirmaret. Addit igitur pag. 143.

Sane si omnes eandem docendi viam habebant, & omnes supra idem fundamentum Christianam religionem adificaverunt, nulla ratione Paulus, aliorum Apostoli fundamenta, aliena vocare poterat, utpote quæ & ipsius eadem erant. Quasi lingua latinæ (Græcæ enim se paulo minus gnarum esse profitetur) adeo sit rudis, ut ignoret alienum posse appellari, id quod ab alio fit, quamvis idem plane cum eo quod nos facimus. Sic alienum

malum dicitur, quod alium vexat, quamvis ejusdem cum eo quod nos premit, & generis sit & speciei. Alienus liber, pro eo quem alter possidet, quamvis idem plane sit cum eo quem nos possidemus, puta exemplar libri vel a nobis ipsis, vel ob alio conscripti, modo ab isto exemplari quod nos possidemus diversum sit. Cujusmodi loquendi modi apud Græcos & Latinos authores ubique occurrunt. Quem istorum verborum esse sensum, ejusdem Apostoli verba, (præter jam dicta) 1 Cor. 3. 11 manifestum faciunt? *nemo aliud fundamentum potest jacere, præter id quod jactum est Jesus Christus.* Unde constat per ἀμόρετον θεμέλιον non posse aliud fundamentum intelligi, quam ab alio positum, quamvis ipsissimum quod Paulus ponebat. De quo Adversarium minime dubitare confido.

Sed aliam adhuc rationem, quo id quod dixit evincat, profert. Ait enim pag. 143: *Deinde si ipsas Epistolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apostolos in ipsa quidem religione convenire, in fundamentis autem admodum discrepare.* Ex istis quæ mox ad istud probandum adfert, patet eum potius dicere debuisse, Apostolos in fundamentis quidem convenire, sed in religione valde discrepare: dogmata enim quæ profert, pro fundamentis minime haberi possunt, prout ex dicto loco 1 Cor. 3. 11 apparet. Ibi enim expresse dicitur, unum tantum esse fundamentum, præter quod nemo Apostolorum ullum ponere possit.

Pergit autem pag. 143. *Nam Paulus, ut homines in religione confirmaret* (confirmationem in religione adfert, cum circa fundamenta discrepantiam ostendere suscepit, quod notari rursus cupio) *& eis ostenderet, salutem a sola Dei gratia pendere, docuit neminem ex operibus, sed sola fide gloriari posse, neminemque ex operibus justificari* (vide Epist. ad Rom. cap. 3. vers. 27, 28) *& porro totam illam doctrinam de predestinatione.* Cuncta quæ Paulo adscribit falsa sunt, nec a Paulo unquam tradita. Primo enim falsum est Rom. 3. 27, 28 Paulum docere, *neminem ex operibus, sed sola fide gloriari posse.* Docet enim ibi Paulus plane contrarium, videlicet gloriationem non per opera, sed per fidem excludi: ita enim scribit: *ubi igitur est gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operum? minime; sed per legem fidei.* Ait gloriationem non excludi per legem operum, & per legem operum hominem gloriari posse, non vero per fidei legem, atque ita aperte contrarium ei quod Paulo tribuit Adversarius. Addit secundo: *neminemque ex operibus justificari.* Nec hoc Paulus citato loco docet; sed id tantum, neminem *per legem operum justificari.* Lex operum autem aliud est quam opera quæ Lex Mosis spiritali sensu accepta præscribit Rom. 7. 6. Galat. 2. 16, quæ nullam peccati veniam concedit, sed si quis per eam justificari velit, nunquam in ullum peccatum prolapsus esse debet, adeo ut præmium vitæ æternæ ex debito, non vero ex gratia postulare queat. Quod apertissime indicant ea quæ Paulus Rom. 4. 4 dicit. Cum vero fides absque bonis operibus, quæ fides ista producit, nullo modo subsistere in homine possit, plane impossibile est Paulum per *legem operum*, vel *opera*, ista opera intelligere, quæ ex fide in Christum promanant. Atque hinc cuivis est manifestum, Paulum Jacobo minime esse contrarium. Præcipue cum videamus Paulum opera fidei non minus

minus urgere, quam Jacobum, & quidem ut absolute ad salutem adipiscendam necessaria Rom. 2. à versu 2 ad 13 &c: VI. 1, 2, 4, 6, 12, præsertim autem vers. 13, 16, 17, 18, 22. VII. 1. XII. 12. cap. XIII toto, & infinitis fere locis. Cum igitur Paulus per legem operum *opera* significet, id est, modum justificationis, quo quis absque ulla gratia, ex absoluto merito justificetur, Jacobus autem voce *operum* fidei opera innuat, eaque ad justificationem N. B. imputata, manifestum est, nec Paulum Jacobo, nec Jacobum Paulo esse contrarium, nec etiam diversa docere, multo minus diverso fundamento religionem superstruere.

Addit pag. 143. Denique dubium non est, quin ex hoc, quod scilicet Apostoli diversis fundamentis religionem superadificaverint, orta sint multa contentiones &c: Istud non modo falsum esse ostendimus, sed etiam nullo consequentiæ nexu cohæret. Scismatum & contentionum nulla alia est origo, quam hominum malitia & pervicacia.

Et quod pag. 144 dicit, Apostolos religionem, quoad fieri poterat, hominem sui temporis ingenio accommodasse, id sane falsissimum est. Si hoc facere voluissent Apostoli, non opus illis fuisset tot cruciatus, calamitates, persecutiones, & tandem crudelissimam mortem sustinere. Nec opus est ad tam enormem calumniam quidquam ulterius respondere. Inspiciantur modo mores & doctrina Apostolorum, nihil magis hominum sui temporis ingenio adversum reperiens. Duo autem profert loca, ex quibus calumniæ suæ patrociniū sibi pollicetur, quorum prior est 1 Cor. 9. 19, 20 &c. alter Gal. 2. 11 &c. Quod ad primum locum attinet, manifestum est Paulum ibidem, non de religionis fundamentis agere, sed tantum de eo, quod se omnium hominum captui, in usu rerum indifferentium accommodaverit, ab his videlicet stipendium accipiendo, ab aliis non; apud hos quovis vescens cibo, apud alios à lege vetitis abstinendo, prout cuivis cap. 8 & 9 legenti perspicuum est. Secundus locus idem plane continet. Nec opus est de his, ut per se claris, prolixius differere.

C A P U T XII.

De vero Legis divinæ Syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocetur, & qua ratione Verbum Dei. Et denique ostenditur ipsam incorruptam ad nos pervenisse.

Contenta.

Capite duodecimo vult ostendere, nihil pro Scriptura, Lege vel Verbo Dei esse habendum, nisi quod per Universales istas Leges Naturæ, sive fatalem omnium entium in agendo necessitatem ab hominibus fiat. Idque scurriliter asserit indicari istis Scriptura verbis, quibus Deus se legem suam hominum mentibus inscripturum promissit Jer. 31. 33. Et impiam hanc opinionem

opinionem miris verborum involacris pag. 144, 145 exornat. Deinde pag. 146 ostendere annititur, omnem qua legibus, templo, ritibus, Scriptura, & quidquid tandem sit, adscribitur sanctitatem, nihil aliud esse, quam hominum insana commenta: & nihil esse Sacrum, nisi quod homines sacrum esse, vana persequutione credunt. Non opus est ubique repetere, nos Adversarii opiniones & argumentationes refutasse.

Qui Biblia utut fiant (ait Adversarius pag. 144) tanquam Epistolam à calo missam considerant, clamant sine dubio, me peccatum in Spiritum Sanctum commisisse, qui scilicet verbum Dei mendosum, truncatum, adulteratum & sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere, & denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judæis pepigit, periisse. Multa congerit Adversarius, quæ de seipso hic palam fatetur, ad quæ etiam cuncta in præcedentibus solide ut spero, respondimus, & rationes, si quas ad id quod dixit adstruendum adduxerit, refutavimus. Jam vero etiam ostendemus, non posse probari Sacram Novi Fœderis Scripturam adulteratam, vel truncatam esse (de mendis enim & verbi divini syngrapho satis egimus) vel adulterari potuisse.

Ut vero mentem nostram clarius explicemus, animadvertendum est, nos per verbum Dei non intelligere libros istos conjunctim acceptos; sed ipsam Jesu Christi doctrinam, quam is jussu Dei homines docuit: quam doctrinam multi librorum Novi Fœderis integram, nonnulli ejusdem partes tantum aliquot continent. Quare non est quod inquiramus, utrum librorum aliqui perierint nec ne: quia sufficit, modo vel unicus super sit liber, qui totam Christi doctrinam complectatur. Libros igitur istos quos Novum Fœdus, quatenus doctrinam Christi & Apostolorum integram continent, appellamus (nam de doctrina Moïsis & Prophetarum, prout cap. 8 ostendimus, non est quod simus solliciti, ejus siquidem veritas Christi & Apostolorum testimonio comprobata, simul à depravatione erit defensa, modo eviderimus, doctrinam Novi Fœderis non esse depravatam) adulteros non esse ostendemus.

Argumenta quæ Adversarius, ad suam adsercionem stabiliendam adduxit, abunde a nobis sunt refutata, & libro secundo capp. 1, 2. & seqq. præcipua quæ adferuntur loca, quæ nonnulli sibi invicem contraria esse, vel etiam absurda contendunt, præter ista Adversarii, ad quæ superius respondimus, non pugnare, vel nihil absurdi continere, Deo juvante) ostendemus.

Per depravationem hic non intelligimus mendum aliquod, à librario per incuriam, incogitantiam sive humanam imbecillitatem commissum, qualia non pauca irrepsisse, variantes lectiones, passim in antiquis exemplaribus obviæ, apertissime evincunt. Quicumque vero illas examinaverit, nihil omnino quod depravationem sive falsationem redoleat, offendet, sed nudos tantum errores, eosque adeo leves, ut nullo negotio emendari possint, vel si quæ in illis remaneat obcuritas, ea ad veram Dei voluntatem intelligendam nihil obesse poterit. Eaque lectionum varietas apertissime evincit, optima fide exemplaria ista esse asservata. Si enim falsaria

falsaria manus accessisset, ea, procul dubio, non adeo levicula, sed magni momenti capita immutasset.

Si igitur depravatio hic aliqua facta esset, id vel à Judæis, vel ab Ethnicis, vel ab ipsis Christianis prestitum esse deberet. A Judæis vel Gentilibus si depravata esset, id fieri debuisset in talibus rebus, quæ fundamenta Christianæ religionis constituunt: alias enim nihil commodi ex ista depravatione sperare poterant. Et sic non reliquissent incorrupta, ista de Christi & Apostolorum miraculis eximii & plane stupendis, disputationes de inutilitate & abrogatione legis Mosaicæ, de idolorum cultu. Quæ omnia clarissime ostendunt, ab istis nullam depravationem esse factam.

Deinde, si natio alterutra libros istos corrumpere voluisset, istud vel statim ab initio, cum primum libri isti prodissent, ab ipsis peractum fuit, vel postea. Ab ipso initio fieri non potuit: quia simulatque ederentur, plurimi exemplaria eorum sibi comparaverant, antequam ad Judæorum vel Gentilium manus devenire potuerint. Et sic, simulatque exemplar aliquod ita depravatum, in medium fuisset productum, collatione tot sincerorum, ipsorumque etiam authorum testimonio, qui in vivis adhuc erant, statim confundi potuisset, & ipius etiam autographi, adhuc existentis. Postea multo minus id fieri potuisset: quia continuo numerus exemplarium multiplicatus est. Cum enim doctrinæ Christi adeo tenaces fuerint Christiani, ut propterea omnis generis cruciatus tolerare non dubitaverint, non destitissent fraudein detegere, & omnes de ea palam continuo præmonere. *Conter 1 Cor. 16. 21. Col. 4. 18. 2 Thess. 3. 17.*

A Christianis ipsis si id esset commissum, tum in disputationibus ab omnino ævo inter Christianos habitis, verba Scripturæ ab uno aliter quam ab alio fuissent citata, quod nunquam factum esse legimus, sed semper de verborum sensu esse litigatum.

Præterea alter alteri corruptionem textus exprobrasset, & exemplaria aliter habentia produxisset. Quod eos non facturos fuisse, omnino est incredibile. Jam vero videmus, quod illi, qui testimonio alicujus Scriptoris Novi Fœderis erant convicti, integros istos libros rejecerunt, non vero depravationem obtenderunt: Non me latet, pauculos ex antiquis hæreticis (quos appellant) Scripturam esse depravatam clamitasse, sed nihil quod sciam produxerunt, in quo depravationem factam esse vel dicerent vel probarent.

Quis vero in tam immenso exemplarium numero, quæ apud omnes fere nationes reperiebantur, depravationem aliquam tentare ausus fuisset, nisi seipsum omnium ludibrio exponere voluisset, & ex innumeris emplaribus convinci?

Adde quod omnia, quæ in Novo Fœdere leguntur, à Christianis ab omni ævo ita fuerint credita, prout in istis libris leguntur. Adeo ut constans iste Christianorum in eo consensus, invictum præbeat argumentum, nullam in libris Novum Fœdus describentibus, depravationem esse factam. Sed de his vide Grorium, de veritate Relig. Christ. lib. 3 num. 15. Qui solidissimis rationibus ostendit, in istis libris depravationem nullam factam esse, nec fieri potuisse. Ad quæ omnia & alia similia scripta Adversarius (quod facere non potuit) respondere debuit.

Merito

Merito igitur nunc supponere licet, ea quæ Adversarius in Sacra volumina evomit, pro meritis blasphemis esse habenda.

Sed videamus, quo pacto has calumnias lenire, & tolerabiles reddere conetur. Qua fini pag. 144 inquit: *Nam tam ipsa ratio, quam Prophetarum & Apostolorum sententia, aperte clamant, Dei æternum verbum & pactum, veramque religionem, hominum cordibus, hoc est humana menti, divinitus inscriptam esse.* Adversarium per Dei Legem fatum aliquod, sive immutabilem rerum ordinem intelligere, cap. 2. ostendimus. Istum autem hominum mentibus esse inscriptum tantum abest, ut nihil magis rectæ rationi, sensuum & experientiæ testimonio repugnans excogitari possit, prout multi ex Remonstrantibus, Lutheranis & Pontificiis luculentissime demonstrarunt. (De Apostolorum & Prophetarum sententiis mox videbimus) Concedimus autem veram religionem (sed non eam quam Adversarius vult, qui omnem religionem rejicit, & sub vocibus ludit, prout jam plurimis locis ostendimus) hominum mentibus esse inscriptam. Id vero à Christo, per prædicationem esse factum, Adversarius (qui illum pag. 50 *os Dei* appellat) minime negari deberet. Quamvis satis, ut puto, perspectum habeam, quid per *os Dei*, nec non *communicationem mentis ad mentem* cum Deo, quam Christo etiam attribuit, intelligit, ipsum videlicet subtilissimum & vaserrimum fuisse impostorem: qui naturali scientia tantopere excelluerit, ut rerum naturalium & Politicarum documentis quam maxime fuerit instructus. Atque adeo peritus, ad homines in suas partes pelliciendum, & quidvis persuadendum vel simile quid. Quæ ex illis quæ hujus cap. initio, sine præcedentis, cæterisque quæ passim hoc tractatu indicavimus, unicuique per se manifesta sunt. Non igitur sufficit statuere, legem Dei hominum mentibus esse inscriptam: hoc enim nemo Christianus negat; sed quæritur de modo & mediis quibus id factum sit.

Pergit pag. 144. *Eamque verum esse Dei syngraphum.* Fatemur veram religionem, quæ à Deo per Christum hominum mentibus est inscripta, ejusdem esse syngraphum. Quomodo autem ea hominibus innotescat, id demum est de quo quæritur. Quod explicans Adversarius, inquit, *quod ipse suo sigillo, nempe sui idea, tanquam imagine sua divinitatis, consignavit.* Deus Adversario est Natura, sive hoc Universum, cujus idea non menti, sed oculis hominum est inscripta. Quid igitur ipsi vera sit religio, jam antea à nobis est indicatum, & ab eo capp. 16. 17 & seqq. explicatur, omnia videlicet quæ homines, ad conservationem rei publicæ conducere, fatali necessitate constricti, judicant & faciunt. Quandoquidem autem de tali Deo hic non quæritur, sed de Deo qualem ab omni ævo Christiani coluerunt, deque vero ejusdem cultu, negamus illum per Dei ideam cordibus hominum esse inscriptum. Et probe est notandum, nos quidem concedere, Dei religionem cordibus hominum inscriptam esse, idque ab Apostolis & Prophetis aperte doceri. Sed iidem minime indicant, id per ejus ideam (quam Athei vocant) fieri. Hoc ergo rationis & Sacræ Scripturæ testimonio probare debuerat Adversarius, non simpliciter, prout ipsi moris est, dicere. Cum vero Prophetia Jerem. 30. 31 (nam Deut. 30. 6 huc non facit, & per oscitantiam

tiam ab Adversario adducitur) de Fœdere Dei cordibus hominum inscribendo, ad tempora Messiz, qui est Jesus Christus, respiciat, quem Deus (ipso Adversario, quamvis non serio, fatente) ut homines veram Dei religionem ipsius nomine doceret, in mundum misit: apparet hanc inscriptionem, non per aliquam Dei ideam, (quam sibi homines profani somniant) sed per Christi prædicationem (quam postea viri pii, & Spiritu Sancto afflati, scripto fideliter consignaverunt) esse peractam. Quæ scripta nobis jam loco Christi prædicationis esse debent, ex quibus veram Dei religionem hauriamus. Illa qui recipere nolit, vadat, & mundum hunc pro Deo colat, eumque ex tote corde deligat. Ea quæ Adversarius, ut se ipsum ab impietate sibi imputata excuset, pag. 145 proluxe dissevit, missa facio, & plane futilia esse per se nunc est manifestum. Quocirca me ad ipsius explicationem confero, *qua ratione Scriptura, & N. B. quævis res muta, Sacra & Divina dici debeat, &c.*

Quod ut aperte declaret, ait pag. 146. *Id sacrum & divinum vocatur, quod pietati & religioni exercenda est destinatum.* Non de eo quæritur, quid Sacrum & Divinum ab aliquo petulanter, vel ab hominibus vocetur, aut vocari possit, sed quid revera Sacrum & Divinum sit: nam meretrices etiam vocari possunt Sacræ, quando (quod Athenæus & Elianus Corinthios fecisse perhibent) in honorem Deorem, se novas meretrices in civitatem introducturos homines vovent, easque in publicis precationibus adhibebant, Deosque ut numerum & proventum meretricum augerent, rogabant. Nec id tantum, sed etiam hominum vivorum in honorem idolorum crematio & laniena. Hæc quamvis abominanda & execranda sint, Sacra tamen & Divina nuncupantur, & secundum Adversarii definitionem, Sacra etiam dici debent. Quo faciunt ea quæ hac eadem pag. 146 lin. 6 & 7 a fine addit: *Ex quo sequitur, nihil extra mentem absolute, sed tantum respectively ad ipsam sacrum aut N. B. profanum aut impurum N. B. esse.* Quicquid ergo quis ad pietatem & religionem destinatum esse credit, id sacrum erit, siue sint rapinæ, furta, perjuria, adulteria, homicidia & similia. Et audet iste pag. 145 *affirmare, se nihil dixisse quod impium sit vel impitatem redeat!* Nos vero negamus *id sacrum & divinum esse, quod* (ab hominibus scilicet) *pietati & religioni exercenda est destinatum,* nec Adversarius id ullo argumento probat, ut solet. Qui modus agendi Thomæ Hobbes (ex cujus Leviathane Adversarius pleraque sua hausisse videtur) aliisque Adversarii ad stipulatoribus admodum est familiaris. Nos vero non concedimus, quidquam esse Sacrum & divinum, nisi quod Dei ipsius ordinatione tale est. Nec id quod Deus Sacrum esse vult, ab hominibus profanum reddi potest. Duo ista exempla quæ Adversarius ad mentem suam declarandam, non vero ad probandum (cui fini exempla nihil valere apud omnes in confesso est) adducit, ad rem minime faciunt. Prius enim (nempe Bethelis sacratio) de re agit quam non Deus, sed homo sacraverat. Alterum vero de libro non sacro, & qui idem qui antea, dum sacer appellaretur, erat, non manet, sed plane mutatur. Præterquam quod talis liber non a Deo, sed ab homine sacer esset appellatus. Nam si Dei mandato vel instinctu

Q

tale

tale scriptum esset exaratum, id nunquam profanum fieri potest, etsi eadem verba postmodum in contrariam significationem abirent: tum enim non recens illa, sed antiqua verborum significatio esset respicienda. Præterquam quod ipse Adversarius superius asseruerit, nisi fallor, significationem verborum, vel linguam aliquam non posse corrumpi.

Quare falsissimum est id quod pag. 146 circa finem dicit: *ex quo sequitur, nihil extra mentem absolute, sed tantum respective ad ipsam, sacrum aut profanum aut impium esse: cum ex comparationibus nihil probari possit. Sed idem ex Sacra Scriptura demonstrare nititur. Addit enim ibidem pag. 146:*

Quod etiam ex multis Scriptura locis evidentissime constat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) cap. 7. vers. 4. ait, Judæos sui temporis falso vocasse templum Salomonis, templum Dei. Dicit id ex multis Scripturæ locis patere, sed non credo ipsum plura loca invenire posse præter hunc unum, qui id quod probare voluit minime continet: ita enim legitur: ne falsis confidite verbis, dicentes Templum Jehovah sunt ista. Ubi per verba, Hebraico loquendi genere, satis noto, res indicantur, & nihil aliud Propheta inonet, quam ne Judæi in eo confidant, quod Jehovah Templum possideant: quasi istud ab exitio, quod Propheta Dei jussu denunciabat, eos immunes præstiturum esset: hoc enim plane falsum esse, nisi à peccatis quæ patrabant, sese continerent: alias Deum nec ipsi, nec suo Templo paritutum, prout contextus orationis planissime indicat. Non vero quod Templum Jehovah falso sic ab ipsis appellaretur. Adde, quod & si concederemus falso Templum istud ita fuisse appellatum, nondum tamen sequitur, id inde factum fuisse, quod Templum respective tantum ad mentem (id est, ideo quod homines ei stulte Sanctitatem tribuerent, quam non haberet) esse Sacrum; sed quia Deus illud pro Sacro non amplius haberi vellet.

Alterum quod pag. 147 adfert, est de Arca Fœderis, cui quid accederit, Adversarius se sæpe miratum esse affirmat, quod Scriptura de eo nihil dicat. Hanc autem periisse, certum esse dicit. Nec quidquam præterea adfert, quo ostendit eam non amplius fuisse Sacram, postquam homines eam profanavissent. Sed quamvis Arca forte perierit, & Templum Dei penitus sit dirutum, inde unum concludi potest, ea non amplius fuisse Sacra, cum ab hominibus non amplius religioso tractarentur. Sed potius ea tamdiu fuisse sacra, quamdiu Deo visum fuit ea conservare, & usui sacro destinare; non vero per homines steterisse, ut sacra vel profana essent. Possunt quidem homines id quod Sacrum est pro profano habere, quemadmodum Adversarii liberos Sacræ Scripturæ faciunt, sed eo nihilo minus Sacra manent. Et ob eam causam Judæos frequenter a Deo punitos fuisse legimus, quod ea quæ ille Sacra esse jusserrat, profanarent Judic. 2. 12 & seqq. vers. 30 & seqq. iv. 11, 18 & alibi.

Quocirca vana sunt quæ de Sacra Scriptura, Templo & Lege pag. 147 subjicit, videlicet quando pereunt, dici non posse, Templum Dei, Verbum vel Legem Dei perire. Negamus enim id dici non posse. Ita Thren. 2. 1 Deus gloriam Israël, id est Templum, & scabellum pedum suorum (quod vel Templum, vel Arcam Fœderis significat)

ficut) dicitur deieciſſe, poſtquam a Jūdæis jam eſſent profanata. vide etiam verſ. 6, 7: idem de Lege & Prophetis fere dicitur verſ. 9. Et tamen Templum verſu 20 Sacra- rium Dei appellatur. Per ſe etiam patet, plane falſum eſſe quod Adverſarius aſſerit, id quod revera ſacrum eſt, profanum reddi, quando homines pii eſſe deſinunt. Sic Leges Politicę manent bonę, juſtę & ſanctę, quamvis ab hominibus negligantur, vel etiam aperte conculcentur.

Sed pergit Adverſarius pag. 147, oſtendere volens ipſum Jeremiam idem, quod ille de Lege aſſerere, videlicet (quamvis locum non indicet) cap. 18. 8: *qua ratione dicitu, periti ſumus, & Lex Dei nobiſcum eſt. Certe fruſtra adornata fui, calamus ſcribarum fruſtra.* Voculam ׀׀׀ ecce cur omiſerit, & pro ׀׀׀ poſuerit ׀׀׀ neſcio: hoc autem ſcio, ipſum non recte vertiſſe ׀׀׀ fecit vel adornavit, & pro eo participium, & quidem fæminini generis ſubſtituiſſe *adornata eſt*, quod vox illa nullo modo poſtulat. Hoc ſaltem negare non poteſt, eam verti poſſe *fecit, operatus eſt* in maſculino genere, quemadmodum a *Grotio, Aria Montano* aliſque factum eſt. Adeo ut non ad Legem, ſed ad ſtylum ſive calamum ſcribarum reſpiciat: quem fruſtra Pro- pheta operari aſſerit. Quod ſive de ipſa lege, ſive de decretis contra legem ſcripto mandandis, quod *Grotius* vult, accipiat (utroque enim modo accipi poteſt) nullo tamen pacto probari poteſt, ad ipſam Legis Moſaicę lationem reſpici, ſed ad de- ſcriptionem ejus, vel quarundam ejus partium. Atque exinde patet quam inſignis artifex, in pervertendis Sacrę Scripturę verbis, Adverſarius noſter haberi debeat. Quinetiam, quamvis omnino concederetur, ad ipſam Legis dationem reſpici (quod tamen plane falſum eſt) ne ſic quidem locus iſte pro Adverſario quidquam faceret: nam exinde nihil aliud ſequeretur, quam reſpectu impiorum legem fruſtra eſſe datam, non vero eam amplius non eſſe Sacram. Præterea cum vox ׀׀׀ *ſchaker mendacium* ſignificet, quam Adverſarius per fruſtra reddidit, non male à *Grotio* ad decreta Scri- barum contra Legem refertur, ita: *vere mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum*, cum quo non male convenit *Arias*, qui ita voces reddit: *vere ecce mendacium fecit ſtylus, falſitas ſcriba*, quæ verſio ſenſum quem indicavimus, facile admittit. Itaque nullo modo indicat *Jeremias*, Legem non amplius eſſe ſacram, quia eam non obſer- vabant Judei. Lex & Verbum Dei non ſunt lapides, charta, atramentum; ſed ſen- ſus verbis iſtis expreſſus, illum nemo perdere, nemo profanare, nec ſanctitatem ei adimere poteſt.

Quæ pag. 148 initio, de Dei Epistoſa, cordibus inſcripta nugatur, ad rem ni- hil facere, ipſum Adverſarium optime ſcire non dubito. Paulus enim 2 Cor. 3. 3 de literis commendatitiis agit, quas ipſi opus non eſſe ſcribit, cum ipſa Corinthiorum Eccleſia, ab ipſo fundata, & ad fidem Chriſti converſa, ſatis teſtetur eum verum eſſe Apoſtolum. Hanc vero Dei Epistoſam nuncupat, non quæ norma vivendi, ſed teſtimonium Apoſtolatus ipſi ſat firmum præbuerit.

Jam ad alterum hujus capitis membrum tranſeamus, videlicet *qua ratione Scriptura SACRA & divina habenda ſit* pag. 148. Eam vero deſcripturus ad cap. 1 nos remittit,

inquiens. *Quibus autem de causis res aliqua Hebraicè dicitur Dei esse, & ad Deum refertur, cap. 1. ostendimus.* Id pag. 9. facit, ubi quinque rationes sive modos recenset, quibus aliquid Dei esse dicitur in Sacris Literis. Præcipuam vero causam, cur aliquid in Sacris Literis Dei esse dicitur; omittit, videlicet aliquid Deo adscribi, quia Deum creatorem hujus universi, autorem habet, & ab ipso immediate est profectum. Atque eo sensu Legem Moysi, ejusdem miracula, Prophetarum, oracula, Prophetarum, Christi & Apostolorum miracula & doctrinam, opera Dei vocari, adeo est manifestum, ut nulla probatione indigeat. Adversarius autem pag. 9 dicit, *quod res aliqua ad Deum refertur, & Dei esse dicitur.* 1. *Quia ad Dei naturam pertinet, & quasi pars Dei est.* Hoc saltem sensu Sacræ Literæ Dei esse non dici, ipse Adversarius fateatur pag. 149, inquiens: *Atque hinc facile percipimus, quæ ratione Deus author Bibiorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, qua in iis docetur.* Ex quibus verbis manifestum est, Adversarium vel mala fide, vel saltem admodum inepte nos ad cap. 1 remittere, in quo ista ratio ne verbulo quidem innuitur. Addit igitur pag. 9. 2. *Quia in Dei potestate est, & ex Dei nutu agit, sic in Sacris cali vocantur cali Dei.* Non memini cælos ita appellari; sed si alicubi id fiat, non concedo id propterea fieri; sed quia à Deo sunt creati, prout Gen. cap. 1. 6, 7, 8 describitur. Pergit. 3. *Quia Deo dicata est.* Facile concederem isto sensu aliquid Dei esse dici, modo adderet, *quia a Deo Deo est dicata.* Nisi enim istud addatur, nego ullibi in sacris aliquid ideo Dei esse dici. Subjicit. 4. *Quia per Prophetas tradita est, at non lumine naturali revelata.* Et hic addendum fuit, *Deo jubente*, alias (quamvis valde dubitem, an ideo aliquid in Scriptura Deo adscribatur, nec Adversarius ullum istius rei exemplum profert) istud probari posse absolute nego. Tandem adjungit. 5. *ad rem in superlativo gradu exprimendam.* Fateor hoc sensu nonnulla Deo adscribi, nego autem id istis omnibus in locis fieri, quos Adversarius indicat. Præcipue vero id quod his verbis subjicit: *Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est divina, sive supra communem.* Et quia de re quæ Sacra Scriptura continetur sermo est, ex eadem, urgente Adversario, est definienda. Itaque 1 Reg. 3. 12 expresse dicitur, Deum Salomoni dixisse, se ei sapientiam eximiam daturum, vel dedisse: quod sane scriptor istius libri non de Natura, sive hoc Universo, sed de ejusdem creatore intelligere (quem Moses Mundum, & quæ eo continentur, condidisse refert) manifestum est. In quosi Adversarius scriptorem errare dicat, nec esse ullum Mundi hujus conditorem, sed Mundum ab æterno extitisse, & quæ sunt similia Atheorum dogmata, passim in *Tractatu* isto ab Adversario, absque ulla probatione, prout multoties a nobis est ostensum, intersparfa. oportet ut id quod asserit demonstret. Et optassem eum palam & ex professo hæc disputasse, non vero tot ambagibus & tricis ea subdole involvisse, ut ita aperto Marte cum ipso congredi licuisset.

Addit eadem pag. 9, circa finem: *Et hoc sensu N.B. omnia quæ captum Judæorum superabant, & quorum N.B. causas naturales* (nullam enim præter naturalem causam agnoscit) *tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant.* Impossibile est Adversarium

rium hæc non præfracte contra propriam conscientiam proferre: non enim ipsum latere potest, librorum Biblicorum authores, non illo, sed longe diverso sensu plurima Deo adscribere, ut creationem cœli & terræ, maris rubri exsiccationem, miracula reliqua à Mose edita, resuscitationem mortuorum, ~~et cetera~~, id est membro aliquo truncatorum, in intergrum restitutionem, & similia. Adeo ut hic Adversarius non errare, sed manifesto mentiri sit censendus: non enim de sua, sed de Judæorum & librorum Biblicorum scriptorum opinione loquitur. Quos satis novit, non eo sensu, N.B. omnia qua eorum captum superabant, Deo adscripsisse.

Quæ de Judæorum circa ventos opinione asserit, prætereo, quia (sive vere, sive falso hoc illis adscribat) ad rem nihil faciunt; sed ad ea quæ in fine istius paginæ dicit, pergo pag. 9: *Hac etiam de causa miracula opera Dei vocantur, hoc est stupenda.* Non dicit à Judæis vel in Scriptura hoc fieri, sed simpliciter miracula propterea sic appellari: quod concedo ab Atheis & ipsorum similibus ita fieri, non vero à Judæis, vel in Sacra Scriptura, quod etiam (quia impudentia nimis aperta esset) dicere non fuit ausus, ut opinor. Miracula enim Dei opera in Sacris Literis vocari, quia ab Universi creatore sunt profecta, nimis est manifestum.

Pergit pag. 9. *Nam sane omnia naturalia Dei opera sunt, & per solam divinam potentiam sunt & agunt.* At de eo non quæritur, sed an miracula naturalia Dei, id est hujus Universi opera sint. Id vero ostendendum erat, non vero quod naturalia Dei opera sint: hoc enim nemo negat, præter Adversarium cum reliquis Atheis, quamvis id maximopere asserere velle videantur. Cum enim per Deum Naturam ipsam, sive Mundum hunc visibilem intelligant, & iste cap. 6 expresse neget, miracula ulla fieri posse, qualia videlicet multa in Sacris Literis recensentur, quo sano sensu Deo actionem aliquam adscribere possit, audire gestio.

Ejusdem farinae est quod pag. 10 dicit. *Hoc ergo sensu Psaltes vocat Ægypti miracula, Dei potentias.* Num igitur Psaltes nullum præter Naturam agnovit Deum? hominum impudentissime, num illa Ægypti miracula pro Naturæ operibus agnovit?

Atque hæc sunt quæ Adversarius cap. 1 hac de re disputat, & ad quæ nos remittit. Quæ cum adeo falsa sint & futile, diutius iis immorari non est opus. Ad pag. igitur 148 redeamus. Ubi dicit: *Atque ex iis (quæ videlicet pag. 9 & 10 dixit, & a nobis nunc sunt refutata) facile intelligitur, quid Scriptura significare velit per verbum Dei, orationem, edictum & rem.* At ex iis quæ Adversarius disseruit, id minime patere, nunc satis ostendimus.

Omnia itaque hic repetere non est opus, nec etiam qua cap. 6 de miraculis tertio loco ostendimus. Nec ea quæ nos ad ista omnia regressus sumus.

Pag. 148. *Sufficit rem tantum indicare, &c: nempe quod Verbum Dei, quando de subiecto aliquo predicatur, quod non sit ipse Deus, proprie significat Legem illam divinam, de qua in cap. 4 egimus.* Notandum est quod Adversarius hic indicare velit, quid Scriptura per Verbum Dei significet. Atque asserit eam id per Verbum Dei indicare, quod ipse cap. 4 per Legem Dei intelligit, fatalem videlicet in agendo necessitatem, quæ

omnibus rebus naturaliter inest. Nos vero (præterquam quod in examine cap. 4 ostendimus, ejusmodi legem merum esse humani cerebri figmentum, & præterea non susceperat id hoc capite ostendere; sed qua ratione Scriptura Sacra & Verbum Dei vocetur: Adde quod istius rei, circa finem pag. 148 tres causas indicet, ab illis quas hic adfert longe diversas). negamus in tota Scriptura istiusmodi fatalem necessitatem, unquam Legem Dei vel Verbum Dei vocari, & Adversario id probandum committimus, qui id, prout solet, absque ulla probatione dicit. Imo negamus Scripturam ullibi indicare, dari ullum fatum; sed contra apertissime illa ubique inculcat, homines libere agere, & in negotio religionis, quod volunt eligere, & per Dei gratiam vel permissionem efficere posse. Nec id tantum; sed absolute negamus, homines necessario agere, vel id ex rationis lumine probari posse, sed potius contrarium. Imo hominum actionibus aliquam necessitatem tribuere adeo est absurdum, ut illud serio credere vix ullus possit. Quis est qui se cogi, & necessario agere sentiat? Quis qui non videat, se quod vult eligere posse? Quod impossibile foret in homine ratione prædito, si fatali aliqua necessitate adacti, aliter quam faciunt agere non possent. Quis non videt, quantumvis quis ad hoc vel illud sit pronus, eum ab aliis ut id omittat, vel etiam contrarium agat, cogi posse, aut seipsum frequenter applicare? Quorsum hominum ingenia & mores mutare studet Adversarius, eorumque mentem rationibus flectere, si aliter quam agunt & sentiunt, agere nec sentire, fatali urgente necessitate, nequeant? Videantur quæ hac de re capp. 3. 4 & lib. 2. cap. 8 disputavimus.

Addit Adversarius pag. 148. *Hoc est religionem toti humano generi universalem sive catholicam.* Hanc Adversarius initio cap. 4 describit, nihil aliud esse, quam legem quæ à Natura necessitate dependet, quod pag. 44 lin. 6, 7 declarat, *se absolute concedere, omnia ex legibus universalibus Natura determinari, ad existendum & operandum, certa ac determinata ratione.* Hanc determinatam necessitatem vocat religionem, toti humano generi universalem. Atque fatalem istam necessitatem in Sacra Scriptura Legem Dei vocari asserere audent, quem in finem statim subjicit: *Qua de re vide Esaia cap. 1. vers. 10, ubi verum vivendi modum docet.* Esaia ibi Judæos hortatur, ut verum vivendi modum sequantur, quem tamen non sequebantur (prout vers. 16 expresse indicat, ubi dicitur, *lavate vos, purgare vos, pravitatem actionum vestrarum ab oculis meis remove, desistite à malis actionibus, discite bonum facere.*) Hunc vivendi modum fatalem esse necessitatem, Adversarius ostendere debuit. Si vero iste vivendi modus lex naturalis est, ad quam homines necessitate Naturæ determinantur, quomodo ab illo vivendi modo Judæi & plerique homines deflectere potuerunt? Si necessario deflexerunt. (quod Adversarius concedere debet, statuens omnia ad operandum certa & determinata ratione determinari) cur homines ad meliora monet? Quomodo id quod homines necessario agunt, Lege Dei, vel vero vivendi modo contrarium esse statuere potest? cum istud legem & religionem divinam vocet.

Pergit Adversarius pag. 148. Sumitur deinde (Verbum Dei) *metaphorice pro ipso Natura*

intra ordine & fato (quia revera ob aeterno divina natura decreto pendet.) Sed an ita Verbum Dei sumitur in Scriptura? de eo enim quaestio est. Ostendat hoc si potest Adversarius. Quod quia se facere non posse videbat, ut opinor, maluit ambigue loqui, ne fucus facile deprehendi posset. Negamus igitur hoc sensu voces *Verbum Dei* in tota Scriptura accipi. Negamus itidem istum Naturæ ordinem & fatum, una cum iis quæ de Prophetarum edictis adjicit.

Pergit circa finem pag. 148. *Tribus itaque his de causis Scriptura Verbum Dei appellatur.* A quibus autem ita ob illas tres causas appelletur, non exprimit, sed à nemine præter illos qui Scripturam ut falsam, absurdam & fabulis plenam rejiciunt, id eo sensu quo Adversarius facit, fieri solet. Sed videamus tres istas causas, quarum prima est, *quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus auctor est.* Deus ipsi est Natura, Naturæ autem pars sunt homines. Cum igitur dicit, Deum religionis esse auctorem, nihil aliud intelligit, quam homines certas leges, ex quibus ad conservationem societatis humanæ vivere tenentur, condidisse. Quod aperte pag. 45 lin. 21 & seqq. his verbis indicat. *Cum itaque lex N.B. nihil aliud sit quam ratio vivendi, quam homines N.B. ob aliquem finem sibi, vel aliis præscribunt, ideo lex distinguenda videtur in humanam & divinam. Per humanam intelligo rationem vivendi, quæ ad tutandam vitam & rempublicam inservit, per divinam autem, quæ solum summum bonum* (id est cognitionem rerum naturalium, passionum dominationem, & ad vitam securam cum sano corpore transigendam, prout Adversarius pag. 32, 46 lin. 8 à fine id explicat) *hoc est veram Dei cognitionem & amorem spectat:* quæ nihil aliud quam hujus mundi ejusque voluptatum carnalium scientiam & dilectionem significat. Homines autem æternum Deum vocare videtur, quia ab æterno homines in rerum natura extitisse, credere videtur. Ita in rem feriam & adeo magni momenti ludit. Sed istud est quod dicere vult, se loquendi modos tres confinxisse, quibus Scriptura Verbum Dei, ad populum decipiendum, vocari possit, quamvis ea fabulis & deliriis scateat, quemadmodum superius cap. 1. & 2 ostendimus. Quod & sequentia, circa finem pag. 149 indicant, ubi dicit: *aliud est Scripturam & mentem Prophetarum, aliud N. B. mentem Dei, hoc est ipsam rei veritatem intelligere.* Ut autem ad Adversarii thesin redeamus, concedimus, imo urgemus, *Scripturam ideo Dei Verbum appellari, quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus est auctor.* Quam vero religionem doceat, nemini qui Sacram Scripturam vel a limine salutaverit, latere potest. Hanc vero his præcipue rebus complectitur, videlicet quod existat ens aliquod independens, quod cælum & terram, cum omnibus quæ iis continentur, creaverit. Ens istud ab hominibus religiosum cultum exigere, non tantum actionibus corporis, sed etiam mentis & intellectus, quibus certas res, ibidem expressas, pro verissimis amplecti & credere tenentur. Et reliqua, quæ Sacra Scriptura prolixè enarrat. Ista qui præstiterit, post hanc æternæ vitæ præmio decorabitur, qui secus faxit, æterni ignis supplicia non effugiet:

Alteram causam ob quam Scriptura Verbum Dei vocetur, facit, quia prædicationes
rerum

rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat. Si Adversarius propterea Scripturam Verbum Dei appellare velit, nostra id nihil refert. Nos ob secundam istam causam eam sic appellari debere negamus.

Tertia est. *Quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt, & Deum eadem loquentem introduxerunt.* Nos vero dicimus, quia Scriptores istorum librorum fideliter istis libris tradiderunt, quid Deus, mundi creator, revera hominibus fuit locutus, & alios docere expresse injunxit, & doctrinam istam, operibus præter & contra Naturæ ordinem patratis, veram esse, & à Deo revera esse profectam, evidentissime demonstrare jussit & concessit. Cum vero Adversarius ostendere promiserit, qua ratione Scriptura Sacra & Verbum Dei vocetur, non sufficit causas & rationes aliquas, absque ulla probatione confingere; sed ostendere debuit, nullam aliam ob causam, quam quas ipse indicat, Scripturam ita appellari posse vel debere. Nihil autem refert, utrum libri Biblici expresso Dei mandato vel directione, an ex propria hominum deliberatione sint conscripti, modo fideliter, ea quæ sciebant vera esse, authores istorum librorum conscripserint. Eos autem vera & fideliter scripsisse, nosque libros istos non depravatos habere, ab aliis & nobis ipsis paulo ante sufficienter est demonstratum. Atque inde apparet nihil referre, an plures an pauciores libri Scripturæ super sint, an aliqui perierint nec ne, modo illi quos habemus totam Dei legem contineant. Cum autem omnes isti libri in omnibus rebus, (non loquor de minutis vel mendis, qui scribarum culpa irreperunt) conveniant exacte, omnesque à viris piis, & rerum optime gnaris (& qui magnum lucrum accipere, & multa incommoda vitare potuissent, si aliter quam scripserunt & docuerunt, scribere vel docere voluissent) sint conscripti, omnino ejusdem apud nos debent esse autoritatis, ac si expresso Dei mandato essent conscripti. Si quis statuere velit, libros istos quædam falsa, & sibi mutuo repugnantia continere, vel in multis depravatos esse, is id ostendat oportet. Quæ ab Adversario, eum in finem sunt producta, jam refutavimus, & lib. 2 cap. 1 & seqq. alia plura, quæ libris istis objici solent, una cum eorum refutatione adjiciemus, Deo volente. Et sic merito contra Adversarium concludimus, eum qui Scripturæ sensum recte intelligit, ipsam rei veritatem intelligere. Si nihil aliud habet, quemadmodum nihil ipsum præterea habere existimo, miror ipsum sibi in re tanti momenti, tam levibus rationibus satisfacere velle. Scripturam vero incorruptam ad nos pervenisse, duobus Adversarii argumentis, quæ, aliud agens pag. 152 producit, optime præter jam dicta ostenditur. Primum his verbis continetur. *Adde, quod, quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est qui ad facinora sua excusanda, leges delere tentet.* Quod si verum est, certe nihil eorum quæ Christus hominibus, tanquam vitæ & morum normam præscripsit, quæque Apostoli pro talibus tradiderunt & docuerunt, esse depravatum vel mutatum, omnino est statuendum.

Alterum ejusdem argumentum tale est. *At præter hac alia adhuc sunt, de quibus dubitare*

bitare non possumus, quin bona fide nobis sint tradita. Nempe summa historiarum Scriptura, quia notissima fuerunt omnibus. Vulgus Judaeorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum à Christo gestarum, & ejus passio (adde etiam ex mortuis resuscitatio, & summa eorum quæ ab Apostolis gesta sunt) statim per totum Romanum imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima pars hominum in eo conveniret, quod incredibile est, id quod harum historiarum est præcipuum (mors videlicet, miracula & ex mortuis Jesu Christi resuscitatio) posteros aliter tradidisse, quam à primis acceperant. Quibus subjicit, nullam adulterationem aut mendum potuisse irrepere in Scripturam nisi in una aut altera N.B. historia aut prophetia circumstantia, vel N.B. in uno aut altero miraculo: atque ita cum Adversarius id in rebus levioribus tantum locum habere statuatur, necessario fateri cogitur, si quid immutatum in talibus sit, id per depravationem minime factum esse posse. Qui enim adeo impius est, ut quid depravare audeat, is sane id non levioribus, sed in præcipuis rebus tentaret, quibus tota religionis facies mutaretur. Quorsum-enim talia immutaret, quæ depravata, religionem ipsam non perverterent. Unde necessario sequitur, si quid immutatum sit, id per errorem in describendo tantum accidisse, & propterea ipsi historiz vel doctrinz, ne tantillum quidem detrahi posse. Pergimus igitur ad

C A P U T XIII.

In quo ostenditur ab Adversario, Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud præter obedientiam intendere, nec de divina natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt.

Contenta.

ADversarius omnibus vera religionis fundamentis & partibus rejectis, ad id quod intendebat, Capite decimo tertio viam sternere incipit, videlicet descriptionem optima Politia, in qua Athei secure, absque periculo ne à plebe dilacerentur, degere, & iis qui perspicaci sunt ingenii, impias suas opiniones impune persuadere possunt, eosque rationem docere, qua Deum, id est mundum, ex toto corde diligere, ejusque voluptatibus tranquille, quantum fieri possit, frui queant: exturbando videlicet ex animis suis omnem divinam vindictam metum, & populi rabiem mitigando. Idque hoc pacto obtineri posse non illepide docet: ut ex Autoritate Magistratus Philosophia (ita enim Atheorum furor appellari vellet) à Theologia separaretur, & cuius interdicatur id quod ratio certum esse docet, ad Theologiam sive religionem applicare. Conci-

R

natores

natores conficiat, quibus injungatur, populum nihil aliud docere de Deo, quam quod omnia creaveris, regis, peccatores consummaces horrendis poenis sit affecturus, & ne Philosophis propter eorum opiniones noceat; proximum non esse injuria afficiendum, & similia pauca, sine quibus respublica tranquilla conservari nequeat. Atque ista omnia usque ad cap. 16 sub speciosis titulis, & ex ipsa Scriptura (quam contrarium evidentissime docere optime novis, exceptis paucis istis postremo recitatis) inculcare contendit. Nos vero in omnibus Adversarii assertionibus, non tantum offendimus ipsum nihil eorum demonstrare potuisse, verum etiam nostras de istis rebus opiniones cum philosophia & sana ratione optime convenire.

HA quæ dicit, se in superioribus capp. 2. 5. 6. 7 ostendisse, prætereo, quia abunde a nobis ad omnia illa ibidem est responsum. Quædam autem de novo hic admixta, delibare placet, quale illud est, *Deum nulla philosophia Arcana Prophetis revelasse*. Quod sensu Adversarii verum esse concedo, eos videlicet nulla talia sibi fuisse imaginatos. Revera autem Philosophiæ fundamenta in Scriptura repeteri, eaque solida atque certa, asseverare non erubescō, & suo tempore, Deo dante, ostendere non gravabor. Simulque docebo, ea aliunde à nemine unquam esse deprompta, nec depromi posse. Præterquam quod ipse Adversarius Salomonem Philosophum fuisse contendit. Qui quamvis Propheta non fuerit, ejus tamen dogmata libris Biblicis comprehenduntur. Atque adeo veram philosophiam sola Scriptura contineri, non modo quæ de rebus spiritualibus, sed etiam naturalibus & mere speculativis agit, mea est sententia. Quandoquidem vero pag. 154 circa finem, ea quæ toto hoc capite disputat, his duobis completitur, se videlicet ostensurum 1. *Intellectualem sive accuratam Dei cognitionem, non esse donum omnibus fidelibus commune, sicut obedientiam*. Deinde, *cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit, & unusquisque scire tenetur, nullam esse præter cognitionem divine ejus justitiæ & charitatis*.

Ad primæ thesæos demonstrationem nihil aliud profert, quam vanam & confictam nominis Jehova significationem. Quam per ludibrium urget, alio collimans. Vult enim homines, qui omnes fere, propter menti ipsorum infixæ præjudicia, sibi persuaderi non patiuntur, nullum esse Deum mundi Creatorem, non esse idoneos, ut capere possint, Naturam Universam unicam tantum esse substantiam, æternam & ad omnia possibilia producendum, infixæ sibi naturaliter, & a nullo indita virtute aptam, præter quam nihil existit. Hanc opinionem *donum* vocat, *non omnibus fidelibus*, id est stultis, *commune*. Ad quod ostendendum, quamvis optime norie, ea quæ de nomine *Jehova* per jocum disserit, nihil facere, quia tamen pauci id percipiunt, non abs re erit examinare.

Quandoquidem igitur Adversarius ipse confiteatur, Scripturam de Deo docere, quod *Mundum condidit atque gubernat* pag. 23. 63. 158 & alibi; quod *habeat spirituales manus, oculos, mentem* &c. & *motum localem ei tribuat*; quod sit misericors, zelotypus &c, nullo modo credere potest, nomen *Jehova* hoc sensu (qui solus Scripturæ est sensus, & de quo

quo

quo solo agit, vel saltem hic agere debet) *Dei absolutam essentiam, sine relatione ad res creatas indicare*, quod pag. 155 absque ulla probatione vel fundamento affirmat. Sed ex propria sua sententia ita loqui potest. Cum enim credat Naturam esse æternam, nec ullum præter eam ens existere, nomen vero *Jebova* nihil aliud quam existentiam proprie videatur, vel saltem possit significare, recte Adversarius potest asserere, nomen istud Dei essentiam isto sensu significare; quem tamen à Scripturæ sensu alienissimum esse optime novit.

Præterea, si nomen istud absolutam Dei essentiam significat, quam Deus Judæorum patribus incognitam fuisse declarat, eamque tum Judæis per Mosem revelabat, apparet Deum ab eo tempore voluisse, ut absolutam ipsius essentiam cognoscerent, illosque eam revera cognitam habuisse. Et cum ante Mosem nulla Scriptura extiterit, eaque ab ipso primum exarari fuit cœpta, quis videt Adversarium extra oleas vagari, quando ex eo vult adstruere, Scripturam istam cognitionem non exigere, cum ante istud tempus non extiterit. Deus autem ab initio, quo Scriptura adornari cœpit, expresse isto nomine (id est cognitione absolutæ suæ essentiae, ex Adversarii hypothese) cognosci & coli voluerit. Ex quo validissime contra ipsum concludimus, Scripturam omnino absolutæ Dei essentiae cognitionem exigere, quam ante istud tempus non exegerat.

Quod Adversarius postea negatur, Patres Judæorum eo nomine à Deo laudari, quod singulare Dei nomen ignoraverint, & tamen promissa ipsius crediderint certo ventura, id omnino falso & calumniose ab ipso dicitur, nec ullum ejus rei in textu extat vestigium. Conciliationem loci Exod. 6. 2 cum Gen. 8. 21. xii. 8 & similes, non opus est ab Adversario discere, nos eam lib. 2 cap. 1. ad locum Gen. 15. 7 sinceram dedimus.

Postquam igitur primam Adversarii thesin, satis refutavimus, in refutatione secundæ non est quod immoremur, cum ex iis quæ ad quintum Caput respondimus, una cum his quæ jam disseruimus, satis sit manifestum, duo ista loca, ab Adversario allata, hic minime sufficere, cum reliqua præcepta legis, sub charitate, judicio & justitia comprehendantur. Et quod Adversarius addit, Scripturam non exigere, ut alia Dei attributa cognoscamus, præter illa memorata, id nos in superioribus, etiam ex Adversarii confessione, falsum esse evidenter docuimus. Et hæc de capite decimo tertio sufficiant.

CAPUT XIV.

Quo queritur

*Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur,
& ipsa a Philosophia ab Adversario tandem
separatur.*

Sic autem pag. 159 orditur. *Ad veram fidei cognitionem apprime necessariam esse scire, quod Scriptura accommodata sit, non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii & inconstantis Judaorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendis, ignorare potest.* Id vero falsissimum esse, nos in superioribus luculenter, ni fallor, ostendimus. Sed cum dicit, *Scripturam captui hominum &c esse accommodatam*, nihil aliud vult, quam eam hominum commentis & placitis, ut statim subjicit, esse refertam, quod haecenus ostendere ne conatus quidem est, praesertim de Novo Fœdere (in eo enim non admodum versatus esse videtur) multo minus effecit.

Immerito etiam diversas & contrarias sectariorum opiniones, Scripturae imputat. Non magis id Scripturae vitio est vertendum, quam infinitas, quas inter se fovent philosophi controversias, rationi vel Philosophiae tribuere possumus. Illae ab hominum malitia, ignavia, socordia & negligentia proveniunt. Totum vero hoc caput ea fini Adversarius adjecit, ut ostendat, neminem propter quascunque tandem opiniones, modo se bonum civem praestet, odio, maledictis vel aliis incommodis premi debere.

Multa igitur hic (modo fucus non subesset) non male disputat. Cum vero pag. 162 in medio dicit: *Sequitur deinde fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata*, venenum apertius exponit. Adversarius omnem in eo pietatem collocat, ut homines pacate in republica vivant, ad quod sane nihil refert, si veris dogmatibus, sive imposturis homines adigantur. At in cultu divino, qualem Christus docuit, nihil potest esse pium, quod simul verum non sit. Et si quid hic quis amplectatur, quod à Deo, universi Creatore, non sit profectum, id Scriptura seductionem, *humanas traditiones, lignum, fœnum, stipulas* appellat Matth. 15. 9. 1 Cor. 3. 12, 13, 14, 15, Col. 2. 22, 23. Quamvis ergo quis in illis quae religionis Christianae fundamenta non sunt, errare possit, absque aeternae salutis, per Christum revelatae, jactura, non tamen absque damno id fieri potest. Ac idcirco nullo modo sequitur, fidem absque veritatis respectu definiri posse, quamvis in levioribus error condonari possit.

Ad reliqua, quae de charitate & justitia nugatur, nihil respondebo. Qui enim praefracte non est impius, per se novit, quam multa in Novo Fœdere (ne de Veteri quidquam addam) promissa videlicet & inique, praecipua, attributa, sint tradita, quae sub divinae charitatis & justitiae cognitione comprehenduntur: de quibus agendi hic non

non est locus. Ex eo autem quod Adversarius asserit, *fidem non tam vera quam pia dogmata requirere*, quivis videt, eum septem illa religionis fundamenta, quæ pag. 163 & 164 enumerat, forte non pro veris agnoscere, sed tantum pro talibus, quæ ad populum in officio continendum, si ea credat, sunt accommodata & partim conficta. Quod indicasse satis est, ut cuius manifestum constet, qua mente de S. Scriptura, Dei præceptis, pietate & fide hæctenus disputaverit, videlicet ut sub vocibus lateat, & Atheismi venenum occultet.

Istud etiam apprimè notandum est, ipsum pag. 163 & 164 inter fundamentalia, negry quidem de Christi persona, officiis, morte, resurrectione & in cælum subvectione, præceptis, promissis vel minis addidisse, sed illa expresse à fundamentalibus excludere: dicit enim pag. 163. *fundamentalia N. B. nulla præter hæc* (videlicet septem illa quæ enumerat) *sunt*. Et quod magis mirere, pag. 164 expresse à fundamentalibus excludit, ut quis credat *quid sit Deus*, & nihil referre dicit, si quis credat *Deum esse ignem, spiritum, lucem, cogitationem* N. B. &c, sub quo nescio quid comprehendi potest. Nihil enim in rerum Natura est, quod non sit Naturæ, atque adeo ipsius Dei, ex Adversarii sententia, pars. Imo nec id quidquam referre dicit (ut alia omittam) an quis credat, *quod præmium bonorum & pœna malorum naturalis vel supranaturalis sit*. Hoc saltem negare non potest, multum referre quid in istis quis credat, respectu Novi Fœderis, in quo ista expresse ab hominibus exiguntur ut credant, & quidem sub pœna quam Deus ipse supranaturaliter, imo cum Naturæ ipsius destructione, inflicurus sit. Si Deus esset ignis, lapis, Mundus &c, nemo ipsum metuet, nemo colere teneret. Si vero est ens ratione præditum, unicum, omnipotens, quod leges hominibus præscripsit, pœnas & præmia post hanc vitam inflicurus, quod Novi instrumenti Scriptura docet, ergo longe alio modo erit colendus. Et an hoc scire nihil refert, an ista vera sint an falsa? Sed illis qui hoc Universum pro Deo habent, & nihil honeste ab hominibus expeti posse, præter *rerum per primas causas cognitionem, passionum* (quarenus videlicet rempublicam turbant) *domitionem, & securam cum sano corpore vitam*, ut Adversarius expresse fatetur pag. 32, nihil refert quid de Deo & reliquis istis dogmatibus credant.

Pag. 165 circa finem Adversarius promittit, *se ostensurum, inter fidem & Philosophiam nullum esse commercium, nullamve affinitatem*. Quod nemo de hac ejus philosophia negare potest: illa enim totam religionem Christianam subvertit, & pro commentitia habet. Adeo ut inter hanc & illam non tantum nullum commercium sit, sed & sibi invicem directa fronte adversentur. Philosophia enim ista summum hominis bonum in Reipublicæ incolumitate & bonis naturalibus constituit, religio autem post hanc vitam summum bonum quærit. Quare etiam media, quibus ad utrumque istum finem tenditur, quammaximè sibi invicem sunt contraria. Christus enim docet, eum qui terrena hæc pro summo bono ducit, præmium vitæ æternæ, quod ipse Dei nomine annunciabat, minime acquirere posse. Quocirca etiam Adversarius, Philosophiam & Religionem sibi mutuo opponens, dicit, *Philosophia enim scopum nihil est præ-*

ter veritatem; Fidei autem nihil præter obedientiam & pietatem. Quasi fides non modo veritatem non requirat, sed eam ne intendat quidem. Quod sane absque blasphemia dici non potest, nisi de Atheorum fide, qualem Adversarius describit, accipiat.

C A P U T X V.

Nec Theologiam rationi, nec rationem Theologiæ ancillari ostenditur, & ratio qua nobis S. Scripturæ auctoritatem persuadeamus.

SI per rationem, Adversarii philosophiam intelligamus, penitus hæc ejus sententia est amplectenda, prout in fine præcedentis capitis ostendimus. At si veram & sanam rationem intelligamus, nullo modo concedi potest, Theologiam nullum cum Philosophia sive sana ratione commercium habere. Nos igitur cum Adversario statuimus, nec sensus Scripturæ rationi, nec rationem sensui Scripturæ esse accommodandum: istud enim minime est opus, cum nec sana ratio Scripturæ nec Scriptura sanæ rationi unquam adversetur, & inter utramque summa ubique sit concordia.

Dicit quidem Adversarius pag. 166 se ostendisse N.B. omnia quæ in Scriptura continentur, ad capium & præconceptas opiniones vulgi fuisse accommodata. Id est, omnia quæ in Scriptura docentur, talia esse, quæ homines facile amplectantur, & plurima ad eos decipiendos, & ad devotionem movendos esse conficta. Quod si firmiter credat, quorsum quæso statuit, Scripturam esse depravatam? nisi ut ostendat, ista figmenta & mendacia, in adhuc absurdiora & magis falsa esse commutata. At nos cuncta ipsius argumenta, quibus Scripturæ depravationem evincere est conatus, abunde refutavimus, & contrarium verum esse, apertissime ostendimus. Et propterea etiam omnia, quibus demonstrare voluit, Scripturam sanæ rationi repugnare, repressimus, & ad cætera, quæ ab aliis fuere objecta, mox etiam respondebimus. Concedimus igitur plane, si quid in Scripturis, rectæ rationi repugnans reperiretur, id omnino tanquam falsum rejici debere. Sed negamus quidquam istiusmodi in Scriptura reperiri. Adversarius quædam Scripturæ dogmata, quæ ipsi cum ratione pugnare videntur, absque ulla probatione objecit. Sed nos ea rationi minime repugnare ostendimus & ulterius in sequentibus ostendemus.

Vult quidem Adversarius, non de ipsis Scriptoribus librorum Biblicorum, sed tantum de fide eorum qui libros Sacros nobis tradiderunt dubitare pag. 168. Sed merus est iste prætextus; prout ex præcedentibus manifestum fecimus. Videamus igitur quomodo ostendat, nos non teneri omnibus quæ in Scriptura affirmantur, fidem adhibere, eamque sibi ipsi aliquando esse contrariam. Ita igitur ait. *Hic ante omnia, istum Rabini*

Rabini (Jehudæ Alpakhar) regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri, deinde nanquam Scripturam aliquid expressis verbis affirmare aut negare contrarium ei, quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quæ duo quam temere dicta sunt, nemo ignorare potest. Ego sane fateor, me non tantum ignorare, sed etiam expresse negare, hæc duo temere esse dicta. Imo temere, ne dicam impie, hæc ab Adversario dici affirmo. Sed non sufficit hæc utrinque dixisse, ad probationes accedamus.

Addit igitur Adversarius ibidem: *Nam ut jam omittam, quod non animadvertit, Scripturam diversis libris constare* (Attendite, quæso! Lectores, hæc non animadvertisse R. Alpakhar) *diversis temporibus, diversis hominibus, & denique à diversis authoribus, scriptam esse. Tum hoc alterum, quod hac ex propria autoritate, & ratione & Scriptura nihil tale dicentibus, statuas.* Non opus est ut vel ratio vel Scriptura hæc dicant, sufficit si neutra reclamet. Atque Adversarius ostendere debet, utramque vel alterutram reclamare. Nos vero superius ostendimus, Scripturam hæc omnino dicere.

Addit pag. 169: *Debuisset enim ostendere, omnia loca, qua non nisi per consequentiam aliis repugnant, posse ex natura lingua, & ratione loci, commode metaphorice explicari.* Quid in eo præstiterit iste Judæus, ignoro. At non Alpakhar, sed ipse Adversarius ostendere debuit, talia in Scriptura reperiri, quæ vel sibi invicem, vel sanæ rationi repugnant. Nos vero partim ostendimus, & mox uberius ostendemus, ea quæ pro talibus venditantur, talia minime esse. Nec opus est ostendere, omnia ista loca metaphorice posse explicari, sed tantum, ea nihil absurdi, nec aliis locis contrarium continere.

Pergit pag. 169. *Deinde Scripturam incorruptam ad nostras manus pervenisse.* Id quamvis jam ostensum non esset, non foret opus ostendere, nos enim de eo minime dubitamus, & etiam superius istud ostendimus cap. 12. Qui vero de eo dubitat, vel affirmare ausit eam corruptam esse, is dubitationis vel assertionis suæ rationes proferre tenetur. Quas Adversarius adduxit, eas satis refutavimus. Deinde, si quis libri cujusdam integritatem in dubium vocare velit, non sufficit, ut loca quædam ex eadem producat, quæ ipsi absurda vel contradictoria esse videntur; sed oportet ut solidissime ostendat ea talia esse, quod Adversarius hæcenus non fecit. Præterea manifesta depravationis argumenta indicare debet: qualia sunt, testimonia virorum fide dignorum, quique certam istius rei notitiam habuerunt, vel alia istius rei evidentia indicia. Jam vero contra, non tantum nihil simile produci potest, sed contrarium potius testimonio hostium Christianæ religionis infensissimorum confirmatur, Christianos nunquam aliud docuisse ex suis Libris Sacris, quam quod in illis etiamnum continetur. Nec unquam Novi Fœderis depravationem illis objecerunt. Accedit quod ipse Adversarius, pag. 152 solide demonstraverit, S. Scripturam minime depravari potuisse.

Sed rem, inquit pag. 169, ordine examinemus. Eja fiat ita! Et primo quidem concedo, nos non teneri quidquam credere, quod sanæ rationi repugnet, & nos ejusmodi

modi quidquam in S. Scriptura reperiri negamus. Adversarius autem, ut ostendat eam talia continere, ait, *Scripturam expresse affirmare & docere, Deum esse Zelotypum* Exod. 34. 14. Deut. 4. 24 &c: *atqui hoc rationi repugnat.* Sed an satis est dicere, id rationi repugnare? nos vero negamus id rationi repugnare (præsertim si vox *ἡ κενά* pro studio honorem sibi debitum defendendi, & contemtores sui ulciscendi, quod proprie etiam significat, teste Pagnino, Eduardo Leich, aliisque) accipiatur.

Pag. 169. *Sic etiam Scriptura expresse dicit (vide Exod. cap. 19. vers. 20 &c.) Deum in montem Sinai descendisse, ipsique alios motus locales tribuit.* (Motum circula rem Deo non denegabit Adversarius, qui Universum hoc pro Deo habet) *nec ullibi expresse docet, Deum non moveri.* Fateor. Adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum. Quidni? Ostendat Adversarius, Deo motum localem non posse tribui, & hoc rationi sanæ repugnare. Quod enim subjicit, Salomonem 1 Reg. 8. 2 dicere, Deum nullo loco comprehendi, ex quo sequi ait, *Deum non moveri.* (Mirum est Adversarium localem motum Deo denegare, qui homines & animalia omnia, ventum & aërem, partes videlicet Naturæ, quam pro Deo habet, pro Dei partibus agnoscit, ut & astra & planetas quos omnes loco moveri credit. Vide cap. 16. p. 175 lin. 20 & seqq. in Tract. Theol. Polit.) Quod ad Salomonis verba attinet, dubium est an ea de Dei essentia, an vero de ejusdem potentia (id enim clare non exprimit) intellexerit. Cum igitur utroque modo accipi possint, procul dubio tantum de Dei potentia accipi debent; cum idem Salomon, quem Adversarius philosophum appellat, versu 30 *cælum locum habitationis Dei* expresse appellaverit, imo *fixum domicilium locum Dei* vers. 39, 43, 49. Adeo ut nullo modo ex istis Salomonis verbis sequatur, Deum non moveri.

Addit pag. 169. *Sic etiam cæli pro Dei habitaculo & solio sumendi essent, quia Scriptura id expresse affirmat.* Sed quare non ostendit Adversarius, id falsum vel absurdum esse? Sufficit ipsi, dicere aliquid esse falsum vel absurdum. Si eo modo sibi ipsi & sui similibus satisfacere potest, per me sane licet, mihi autem, nec ulli cordato homini ita satisfacere potest.

Pergit ibidem. *Et ad hunc modum plurima, secundum opiniones Prophetarum & vulgi dicta, & qua sola ratio & philosophia, non autem Scriptura, docet esse falsa.* Non igitur jam Scripturæ depravatores, sed ipsam Scripturam plurimorum errorum ream facit, idque absque ulla probatione, quo sane blasphemiz notam effugere minime potest.

Deinde (R. Alpakhar) *falso affirmat, unum locum alteri per consequentiam tantum repugnare, non autem directe.* Nos vero nec per consequentiam (legitimam videlicet) nec directe unum locum alteri repugnare concedimus. Sed videamus quo modo suam assertionem veram esse ostendat Adversarius. Ait enim: *Nam Moses directe affirmat, Deum esse ignem (vide Deut. 4. vers. 24) & directe negat Deum ullam habere similitudinem cum rebus visibilibus (vide Deut. 4. 12.)* Utrumque falsum est: Moses enim non directe, sed improprie Deum ignem appellat. Quod Adversarius concedere cogitur, dum affirmat Mo sen eodem capite & orationis serie negare, *Deum ullam cum rebus visibilibus habere*

habere similitudinem. (Imo expresse pag. 87 fatetur, hæc ipsissima Mosis Verba, *Deum esse ignem* improprie esse accipienda, quod probe notari velim) Si enim Moses hoc affirmat, nullo modo proprie loquendo Deum *ignem consumentem* appellare potuit, nisi velimus Mosem insanum fuisse. Si ejusmodi repugnantias in tractatu Adversarii enumerare vellem, non unam paginam replere cogerer. Deinde falsum est Mosem negare, *Deum nullam cum rebus visibilibus habere similitudinem*: nihil enim aliud in textu dicitur, quam Mosem *nullam vidisse similitudinem*. Adeo ut nullum hic repugnantia vestigium supersit.

At vero aliud (multo evidentius opinor) *exemplum* (inquit pag. 170.) *in medium proferamus.* Nempe Samuel directe negat, Deum sententia pœnitere (vide 1 Samuel cap. 15. vers. 29) & Jeremias contra affirmat, Deum pœnitere boni & mali quod decreverat, vide Jer. cap. 18. vers. 8, 10. quid? an ne hæc quidem sibi invicem directe opponuntur? Minime gentium. Tum enim demum directe, vel potius vere (nam vocem proprie non ausus est scribere) sibi invicem repugnarent, si sensus verborum esset contrarius. Hic igitur primum investigandus est, & tum demum (ipso fatente Adversario pag. 87 & alibi) de sensus veritate aut repugnantia videndum est. Quod igitur ad Samuelem attinet, nullo modo ostendi potest, *eum directe negare, Deum sententia pœnitere.* Ita enim versu 28 dicit: *Jehova hodie regnum Israël tibi eripuit, idque proximo tuo, qui te melior est, dedit. Neque fallit is qui Israël est victor, neque pœnitet eum,* videlicet quod regnum Davidi dederit, *non enim homo est, ut ipsum [hoc] pœniteret.* Homines enim frequenter pœnitentia ducuntur alicujus doni, idque propter lucrum vel commodum aliquod, quo seipsos privarunt, quod in Deo locum habere Samuel negat. Atque hunc existimo genuinum esse istorum verborum sensum. Saltem demonstrari nequit verba hoc modo accipi non posse; quod hic sufficit, ad vim argumenti infringendam. Et sic locus 1 Sam. 15. 29 optime cum Jer. 18. 8, 10 consonat. Manifestum itaque est, ista non directe, imo ne quidem per consequentiam, sibi invicem opponi, sed optime inter se convenire. Adeoque concedimus, perinde esse, sive loca quædam directe, sive per legitimam consequentiam aliis locis repugnent. Sed talia in Bibliis (absit plurima talia) reperiri, aperte negamus.

Addit pag. 170. *De quibus vide cap. secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas & contrarias habuisse opiniones.* Nos vero id falsum esse, contra Adversarii objectiones evicimus. Et præcipue omnes illas contradictiones, quas in historiis esse ostendimus (nempe capitibus IX & X.) Has etiam ad unam omnes discussimus, & nullam esse contradictionem ostendimus. Atque hinc apparet, quam immerito Adversarius, Theologiam a Philosophia separans, Philosophiam tot encomiis celebret, & eam regnum veritatis, & quæ sola de rerum veritate judicet, appellet; Theologiam vero & Sacram Scripturam tot convitiis proscindat, eam videlicet solam obedientiam, absque rationis determinatione exigere, imo nihil præter insomnia & figmenta continere, pag. 170. lin. 5 & 6 a fine. Quocirca pag. 171 lin. 12 a fine, vult ut fundamentale dogma Theologiæ, homines videlicet per solam obedientiam, idque absque rerum intelligentia, ibid.

lin. 9, à fine (quod dogma ipsum falso, ne dicam calumniose, Scripturæ tribuere jam ostendimus) *salvari, certitudine morali amplectamur*, id est, sumulemus nos illud amplecti.

Quæ pag. 172 de certitudine Prophetarum differit, ad ea satis in superioribus respondimus. Nempe eam in *distincta & vivida imaginatione fuisse fundatam*, idque, ut pag. 170 explicat, *absque rationis adminiculo, sine qua [mens] nihil videt præter insomnia & fragmenta*. Nos contra affirmamus, eorum certitudinem, in exteriorum & interiorum sensuum testimonio, cum ratiocinatione conjuncto, fundatam fuisse: Quod adeo est manifestum, ut nulla probatione indigeat. (Confer inter alia plurius Exod. 3. 3. Judic. 7. 9 ad 16. Luc. 1. 34, 35.) Illi enim ubique testantur, se ea quæ Dei nomine annunciabant, auribus & oculis percepisse, manibusque contrectasse. In quo testimonio, absque ulla hæsitazione, acquiescere debemus. Fatente & urgente ipso Adversario pag. 172 lin. 11 à fine & seqq. qui hoc modo ratiocinatur. *Nam quoniam videmus Prophetas charitatem & justitiam supra omnia commendare, & N. B. nihil aliud intendere, hinc concludimus eos non dolo malo, sed ex vero animo docuisse, homines obedientia & fide beatos fieri, & quia hoc insuper signis confirmaverunt, hinc nobis persuademus, eos non remere id dixisse, neque N. B. deliravisse dum prophetabant &c.*, quibus adde pag. 173 lin. 3 & seqq. *Quare hoc totius Theologia & Scriptura fundamentum, quamvis Mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen judicio amplectimur. Nam inscitia est id, quod tot Prophetarum testimoniis est confirmatum &c.*, nolle tamen amplecti, idque ea *solum de causa, quia Mathematicè demonstrari nequit*. Hæc quamvis alio sensu ab Adversario dicta sint quam præ se fert (vult enim pag. 171 nos morali certitudine ista amplecti, id est simulare nos ea amplecti) tamen contra ipsum fortiter stringunt. Si enim Prophetæ pii fuerunt, sequitur eos noluisset quidquam hominibus persuadere, de cuius certitudine non essent penitus persuasi. Et si præterea, dum prophetabant *non delirarent*, concludendum est, eos non errasse in illis rebus, quas se vidisse vel audivisse testantur.

Adversarius adversus ista posset obijcere, optime cum pietate consistere, ut, ad homines in officio continendum, & ad reipublicæ in cōmunitatem (quam summum bonum appellat pag. 178 lin. penult) eos saltem, & talia eis persuadeamus, quamvis falsa, quæ animos eorum in admirationem rapiant, & ad devotionem excitent: quandoquidem nullus, præter Naturam sive Universum istud, Deus est. Hoc, quamvis verissimum sit, si nullus Universi Creator esset, de Prophetis tamen minime suspicari licet: quia non erant in ista opinione, sed firmiter credebant, Deum hujus Universi esse Creatorem, fatente Adversario pag. 25. lin. 10, 11, eumque sub æternæ condemnationis pœna interdixisse, ne quis falso obtendat, se ejus nomine loqui.

Quod etiam Adversarius agnoscit pag. 172. lin. 13, cum dicit, *non Demeron. cap. 18 jubet populum obedire Prophetæ, qui nomine Dei verum signum dedit; sed si falsum aliquid, etsi Dei nomine, prædixerit, mortis tamen eundem damnare*. Quamvis in corruptior

turpiter hallucinetur, quod asserat Moſen docuiſſe falſo aliquid Dei nomine à Prophetis interdum fuiſſe prædictum. Quibus verbis videtur innuere, Moſen docuiſſe, Deum nonnunquam Prophetis mandaſſe, ut falſa prædicerent. Quod ſane non modo blaſphemum eſt, ſed & textui aperte repugnans. *Dicitur enim Dent. 18. 20: Propheta autem, qui ſuperbe egerit, loquens verbum in nomine meo* (id eſt, falſo jactans ſe Dei nomine loqui, prout ſequentia verba maniſeſto oſtendunt) *quod ego non juſſi eum loqui, occideſtur.* Atque ita nunc oſtendimus, nec revelationem ſive Sacram Scripturam ſanę rationi, nec ſanam rationem Sacrę Scripturę, id eſt, rebus quę in Bibliis reperiuntur, Adverſari, nec unam ab altera ſeparari debere. Quamvis multi philoſophi plurima doceant, quę Scripturę apertiffime repugnant. Iſta autem dogmata non vera philoſophia, ſed hominum pſeudoſophia, ignorantia, arrogantia & ſtupiditas excogitavit, quamvis rectę rationi, per revelationem illuminatę, (quę ſola eſt recta ratio) quam maxime repugnantia. Superius etiam oſtendi, rerum naturalium cognitionem, non modo valde eſſe obſcuram, & penitus imperveſtigabilem, ſed etiam ad veram felicitatem per ſe minime pertinere. Atque ita id quod intendeſbam perfecti, videlicet ut ea quę ab Adverſario proferuntur, contra Sacrę Scripturę & religionis certitudinem, ſolide refutarem. Reſtat, ut id quod promiſi adjiciam, reconciliationem videlicet reliquorum Sacrę Scripturę, quę ſibi invicem repugnare videntur, locorum.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARCANORUM ATHEISMI REVELATORUM,

Et Paradoxe per Philosophiam
refutatorum,

LIBER SECUNDUS.

Quo Atheorum, contra Sacram Scripturam & Religionem
argumenta secretiora explicantur, & ad rationis
lumen examinantur & refelluntur.

Item

DEUM esse Demonstratur:

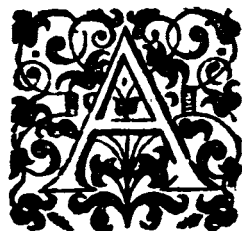
Et

Tandem Methodus Sacram Scripturam interpretandi,
breviter indicatur.

Per FRANCISCUM CUPERUM *Amstelodamensem.*

CAPUT I.

*Veteris Fœderis loca, quæ Athei & Sacræ Scripturæ hostes
sibi invicem repugnare contendunt, quotquot alicujus
momenti reperiri potuerunt reconciliantur.*

De ea quæ Adversarius de fundamentis Reipublicæ in sequentibus disserit, quamvis multa falsa & impia contineant, nihil respondeo, quia ad meum scopum, qui erat Religionem & Scripturam Sacram ab objectionibus & calumniis, quibus Adversarius utramque oneraverat, vindicare, nihil pertinent. Cum vero aliquoties dixerit, multa Scripturæ loca sibi invicem repugnantia, nec non alia, quæ Philosophia falsa & absurda esse ostendit, in Sacra Scriptura occurrere, præter illa quæ jam ab ipso prolata, à nobis vero abunde refutata sunt: placuit in rudiorum gratiam, ad omnia loca alicujus momenti, quæ alicubi reperire potuimus, quæ Adversarii inter se pugnare asserunt, & ad ea quæ pro absurdis habent, breviter respondere, ab initio ad finem usque procedendo. Quod cum hæcenus à multis tentatum, sed à paucis feliciter præstitum sit, non inutile fore confido. Atque ita deinceps reliqua capita adjiciam, quæ in præmio à me fuerunt recensita.

1. Primus igitur locus est Gen. 1. 4, 5. Ubi Deus primo die lucem creasse dicitur, diemque ac noctem, at versu 14, 15 die demum quarto Solem, Lunam reliquaque sidera. Quæ cum lucis diurnæ sint causa, falsum esse videtur, primo die lucem fuisse creatam.

Ut intelligamus an hæc inter se pugnent, considerandum est, libri Geneseos scriptorem (quem non plane stupidum fuisse ex ipso scripto facile perspicui potest) non adeo hebetem fuisse, ut tam cito oblitus fuerit quid scripserit. Ac propterea facile potuisse animadvertere, hæc sibi invicem repugnare, si res ita sese haberet, quod absque Solis lumine nulla lux existeret potuerit. Quocirca nullo modo credendum est, eum tam subito sibi ipsi contradicendum fuisse. Videndum igitur est, annon sensus aliquis excogitari possit, qui cum mente scriptoris minime pugnet, & ostendat nullam contrarietatem hic relidere. Id quod in omnibus locis, ubi pugna aliqua esse videtur, probe est notandum. Cum igitur versu quarto non dicat Solem vel Lunam, sed tantum simpliciter lucem esse creatam, lux vero ab alio corpore quam ab astris procedere possit (quod in igne est manifestum) fieri potest, ut per lucem corpus aliquod lucidum versu quarto intellexerit, v. g. ignem, vel aliam materiam, ex qua Deus postmodum die quarta in partes distributa, Solem cum reliquis luminaribus construxerit, & sic nulla pugna hic remanebit.

2. Gen.

2. Gen. 1. 26 Deus hominem ad imaginem & similitudinem sui creasse dicitur. At Esa. 40. 17 ad 30 & alibi Deus dicit; se nemini assimilari posse.

Sed priori loco de similitudine, qua homo sive essentia, sive forma aut figura, vel omnibus simul junctis, quæ humanam essentiam constituunt, Dei imaginem aliquo modo exprimit, sermonem esse intelligi potest, posteriori de æqualitate potentia, prout locum integrum insipienti est manifestum, nulla erit contrarietas.

3. Gen. 2. 17 Deus Adamo minatur, eum eodem die quo de arbore scientiæ boni & mali comesturus esset moriturum. Cum tamen cap. 5. 5 legamus, ipsum non gentos & triginta annos vixisse.

Si vocula *ביום* *bejom* in die accipiatur pro *si quando*, quæ significatio in Pentateucho multoties reperitur, tum comminatio ista nihil aliud indicabit, quam Adamum, ab eo tempore quo de fructu istius arboris comederet, morti certo certius esse inancipandum, eamque minime effugiturum, nec sera poenitentia poenam istam evitare, sed ad tempus forsitan a se depellere posse, nulla hic erit contrarietas.

4. Gen. 3. 6 cum versu 17, Eva Adamum, ad comedendum de fructu vetito, dicitur impulisse & seduxisse: cum tamen 1 Tim. 2. 14 legatur, Adamum non fuisse seductum.

Ad quod vix opus est respondere, Paulum nihil aliud indicare, quam Adamum non prius fuisse seductum, id quod verba insipienti est manifestum.

5. De loco Gen. 4. 7, cum Rom. 7 toto, vide Lib. 1. cap. 2. pag. 28, 29.

6. Gen. 5. 32 Japhet postremo loco inter filios Noachi collocatur, ex quo colligitur ipsum natu minimum fuisse: capite autem nono vers. 24 Cham filius minor Noachi appellatur: & rursus cap. 10. 21 Japhet filius magnus appellatur.

Quod vero ad primum locum attinet, non necesse est ut statuamus, ibi ordinem nativitatis observari. Et quod Cham secundo loco minor appellatur, fieri potest, ut respectu Semi ita appelletur, vel etiam Japheti, & *minor* non pro minimo, sed simpliciter pro eo qui uno aliquo sit minor natu, & Japhet etiam respectu Chami magnus appellari potest, vel etiam natu maximus, qualis fortasse revera fuit: adeo ut Japhet primogenitus, post eum Sem, & postremus Chamus fuerit. Semi vero nomen cap. 10 postremo loco recenseri videtur, quia Scriptori propositum erat, ejusdem posterorum seriem pertexere, ex quo Abraham, de quo sequentia capita loquuntur, erat oriundus, non quod Sem natu fuerit minimus.

7. Eodem modo locus Gen. 10. 22 cum cap. 11. 10 conciliari potest.

8. Gen. 6. 3 Deus dicit, dies hominum fore 120 annos, cum tamen cap. 11 recensentur, qui ad 400 & 500 fere annum vixerint.

Sed omnis difficultas erit sublata, si locum Gen. 6. 3 non de vitæ termino, sed temporis spatio, quod Deus hominibus ad poenitentiam concesserit, accipiamus. Non enim dicitur, spatium vitæ humanæ centum viginti annis determinari, sed tantum tot fore hominum dies, quod de tempore excidii commodissime accipi potest; præsertim cum videamus, diluvium post totidem annos irruisse.

9. Gen.

9. Gen. 12. 13, 19 legimus Abrahamum & Isaacum fuisse mentitos, quod idem de aliis piis alibi affirmatur 1 Sam. 27. 10, 11 &c. 2 Chron. 18. 14, 15, 16: cum tamen toties mendacium in S. Scriptura prohiberi videamus.

Sed cum nullibi legamus, mendacia ista in piis à Deo fuisse approbata, nulla hic est contrarietas. Præterquam quod in plerisque nullum mendacium comperiatur, sed tantum quod partem rei, prout sese habebat silentio involverint. Ne dicam, simplex mendacium in lege non esse prohibitum, præsertim apud hostes.

10. Gen. 15. 7 Deus seipsum nomine *Jehova* Abrahamo manifestat. Contra Exod. 6: 2, 3 dicit, se Abrahamo nomine suo *Jehova* non fuisse cognitum.

Quæ loca facili negotio conciliantur, si Hebraica phrasi usitatissima Exod. 6. 3 *nomen* pro ipsa re, nomine isto significata, accipiat. Deus autem illud ibidem explicat, quod significet se fidelem promissorum suorum esse executorem. Quocirca Deus hic declarat, se patribus quidem benedictiones, quas Judæis nunc impertitum ibat, promississe (quod se facturum nomine suo *Jehovah*, quo seipsum patribus ipso- rum manifestaverat, ipsis nescientibus indicaverat) eos vero effectum significationis istius nominis nondum fuisse expertos.

11. Gen. 15. 7 Deus dicit, se Abrahamum eduxisse ex Ur Chaldæorum, quod non ultra, sed cis flumen situm erat. At vero Jos. 24. 2 Deus dicit se Abrahamum ex terra ultra flumen sita eduxisse.

Quæ loca diversis modis a *Manasse Ben Israël* pag. 54 & seqq. conciliantur. Simplicissima videtur mihi conciliatio, qua statuitur Deum ex utroque loco Abrahamum vocasse. Videmus enim Gen. x1. 31 primo ex Ur Abrahamum emigrasse cum Patre & familia, id quod Dei jussu factum esse potuit, & procul dubio etiam factum fuit: at post mortem Tarachi Deus cap. 12. 1, 4 ex Haran eum discedere jubet, quam patriam Abrahami, non nativitatis, sed habitationis respectu appellat, & sic utrumque constat.

Adde quod Deus Jos. 24. 2 ex terra ultra flumen sita vocasse dicatur, respectu situs proprii. Tum enim Josua ipse qui hoc dicebat, cis fluvium Jordanem erat, & sic merito terram, quæ respectu Chaldæ cis flumen erat sita, ultra flumen appellare potuit, respectu loci in quo ipse tum versabatur.

12. Gen. 15. 13 prædicitur, Israëlitas quadringentis annis ab alienigenis esse vexandos. Contra Exod. 12. 40, habitationem filiorum Israël in Ægypto fuisse quadringentorum & triginta annorum.

Quæ discrepantia facile conciliatur, si priori loco numerus rotundus pro obliquo vel incerto accipiat, quod non modo Sacris, sed & profanis scriptoribus frequens est. At vero longe major hic subjacet difficultas: quamvis enim concedi possit & debeat, afflictionem Abrahamidarum ab Isaaci nativitate initium capere, minime tamen eorundem commorationis in Ægypto tempus, indidem incipi potest, quod non plures quam ducentos & decem annos conficit. Adeo ut manifestum sit (quidquid Judæi hic delirantes, ad illud tempus efficiendum proferant, ne mendum aliquod in textu irrepisse

irrepſiſſe fateri cogantur) mendum librarii hic eſſe commiſſum, qui pro ducentis quadingentos ſcripſerit. Sed reſtant adhuc triginta anni, quibus ultra ducentos in Ægypto commorati fuiſſe dicuntur. Ad totam igitur hanc difficultatem diſſolvendam, omnino credibile eſt, antiqua exemplaria aliter quam ea quæ nunc habemus legiſſe. Quod confirmatur lectione *ישדמינרר* (nec non exemplario Samaritici, aſſerente *Iſaac Voſſio* de 70 Interp. pag. 111) item Pauli ad Gal. 3. 17) qui Exod. 12. 40 habent, commorationem Iſræliitarum in Ægypto & N. B. in terra Canaan, fuiſſe 430 annorum. Et tum initium iſtius commorationis à revelationis iſtius tempore commode ſumi poteſt, quod numerum iſtum 430 annorum exacte conficit, prout R. Manaſſe pag. 58, & Voſſius loco citato oſtendunt. Atque hoc pacto hic mendum non opus eſt concedere; ſed tantum Gen. 15. 13 numerus rotundus pro inæquali eſt accipiendus, adeo ut triginta annorum in numero 400 habita non fuerit ratio.

13. Gen. 15. 16 Deus promittit, poſteros Abrahami quarta generatione in terram promiſſam reverſuros. Cum 1 Chron. 1. 27, 34. 11. 1, 2, 5 ſex generationes ſive patres recenſeantur.

At hæc difficultas nullius eſt momenti, cum per generationes anni centenarii poſſint intelligi, non vero tempus vitæ quatuor hominum. Quemadmodum poſt 400 annos eos redituros, verſu 13 expreſſe dicitur. Unde patet centenarios pro generatione accipiendos eſſe.

14. Gen. 18. 23, 25 Abrahamus alienum à Deo eſſe debere indicat, occidere juſtum cum impio. Cum tamen Deus ipſe Ezech. 21. 3 minetur, ſe in Iſræle juſtum cum impio occiſurum.

Miris modis ſe torquet *Manaſſe Ben Iſræel*, ut hunc nodum ſolvat, nec aliud effugium invenire potuit, quam hic ſubefſe myſterium, nec ullam legitimam conciliationem profert. Nos igitur concedimus Abrahamum Patriarcham recte ſenſiſſe, iniquum eſſe ut Deus juſtum cum impio perdat. Videlicet cum mors, ab irato Deo inſiſta, ſinem eſſentiæ hominis adferret. Cum igitur Deus decrevit, ſe juſto immatura morte exſtincto vitam reſtiturum, omnis abſurditas evaneſcit, quæ in occiſione juſti cum impio reſidere videri poſſet. Adde quod comminatio apud Ezechielem, ipſam Iſræliitarum regionem ſpectet, ex qua Deus ſe juſtum cum impio exterminaturum dicit, quod reſpectu juſtorum, non opus eſt de morte intelligere; ſufficit ſi de exilio verba accipiamus, in quo juſtis benefacere potuit Deus, quemadmodum Davidi, Nehe- miæ, Ezdræ, Mardocheo, Danieli cum ſociis, Jeremiæ, aliisſque plurimis accidiſſe videmus. Certum enim eſt, exterminationem de exilio accipi poſſe, ad quam etiam Deus apud Ezechielem reſpexit, indicans ſe ex terra iſta ejectionem omnes incolas, multos interimendo, alios in exilium Babylonicum ſeptuaginta annorum exturbando, & ſic juſtus cum impio ex terra extirpatus erat. Nullam tamen iſtud injuſtitiz notam Deo inurit, qui juſtis in ipſo exilio opibus, honore & deliciis abundare, frequentiffime conceſſit.

15. Gen. 32. 28, 29, 30 Jacobus Patriarcha dicit, ſe Deum viſiſſe facie ad faciem, idem Jobus

Jobus cap. 42. 4. Esaias cap. 6. 5, & Manoa Judic. 13. 22 de sese affirmant. Cum tamen Joh. 1. 18. 1 Joh. 4. 12 legatur, neminem unquam vidisse Deum, quod idem Deus confirmat Exod. 33. 10.

At conciliatio facilis est, si statuamus *Jacobum Jobum & Manoa*, in eo errasse, quod crediderint se Deum ipsum vidisse, cum nihil nisi Angelum, personam Dei sustinentem, qui in Veteri Fœdere passim Deus appellatur, conspexerint. Esaias autem non refert se revera Deum vidisse, sed tantum se in ecstasi dixisse, se Deum conspexisse, non vero id revera esse factum. Adeo ut nulla contrarietas hic locum habeat. Ea enim si locum haberet, aliquis Propheta, vel alius vir pius, Dei nomine & mandato, vel saltem tanquam Propheta vel Dei Legatus, debuisset dixisse, se Deum summum vidisse. Quod cum nullibi fiat, non est quod eorum, qui se Deum altissimum vidisse crediderunt, errorem moremur. Conf. quæ ad Exod. 24. 11 interius dicuntur.

16. Gen. 32. 28. xxxv. 10 Deus dicit, nomen Jacobi non amplius fore *Jacobum*, sed *Israëlem* vocatum iri: cum tamen postmodum, non modo ab hominibus, sed & ab ipso Deo, aliquoties Jacobus appellatus fuerit. Vide Exod. 3. 6. vi. 1.

Cum Deus dicit cum non Jacobum, sed *Israëlem* vocatum iri, nihil aliud vult, quam eum ita vocandum esse, cum quis ipsum debito, & ipsi vere competenti nomine vocaturus esset. Quemadmodum ipsius posterius postmodum, non Jacobitz, sed *Israëlitæ* semper sunt appellati, quo ipso non amplius Jacob vocatus est, sed *Israël*. Eodem sensu Adamus Gen. 2. 23 de uxore sua Eva pronunciat, eam virissam, vel viram sive viraginem appellandam esse, quo tamen nomine eam nunquam indigitatam legimus. Sed nomen istud ei erat proprium.

17. De loco Gen. 33. 18, contra Act. 7. 16, inf. ad locum Act. 7. 16 cap. 2. egimus.

18. Exod. 4. 20 Moses uxorem suam secum in *Ægyptum* abduxit. At vero cap. 18. 2 Jethro eam ad Mosén in desertum ducit.

Cum autem fieri potuerit, ut Mosés uxor, vel in ipso itinere, vel postquam in *Ægyptum* venisset, ad patrem suum redierit, nulla hic remanet difficultas. Non enim est absurdum, ut Mose conscio & consentiente, cum tot negotiis & molestiis in *Ægypto* obrueretur, uxor ipsius ad tempus in patriam redierit, & postea à patre ad Mosén fuerit reducta in deserto, quod cap. 18. versu 2 expresse additur.

19. Exod. 4. 21 Deus dicitur Pharaonem indurasse, quod & multis aliis in locis affirmatur. Cum tamen cap. 8. 15, 32 Pharaon seipsum indurasse legatur.

Hæc nullo modo sunt contraria: quia utrumque fieri potuit, & revera factum est. Et si ad utramque indurationem attendamus, videbimus utramque eandem fuisse: induratio enim, qua Deus Pharaonem induravit, nihil aliud fuit, quam quod permiserit, ut Magi ipsius in tribus prioribus miraculis, similia patrare visifuerint cum Mose, & cæteras plagas, una cum tertia, tam cito ab eo abstulerit, nec eas tam diu ei incumbere permiserit, donec populum dimisisset, qua relaxatione Pharaonem idem sententiam, de dimittendo *Israële*, mutavit. Atque isto modo Deus eum, & Pharaonem seipsum induravit. Vide Exod. 8. 15, 32. 19. 34, 35, quibus verbis indura-

tionis ratio exacte describitur, eo quo diximus modo. Et sic nulla contrarietas remanet.

20. Exod. 6. 19 Amram, pater Moſis, Jochabatam amitam ſuam in uxorem ducit, quod tamen Levit. 18. 12, 16 expreſſe interdictum eſt.

Hæc ab aliis ita conciliantur, quod vox *dodab* non tantum *amitam*, ſed etiam ejuſdem filias ſignificat, eamque a 70 interpretibus hoc ſenſu eſſe expreſſam, ex verſu 17 & 18 confirmari, ubi vox iſta hoc ſenſu uſurpata reperitur. Quæ conciliatio, quamvis omnibus ſatiſſacere poſſit, ei tamen addi poteſt, Iſraëlitæ non fuiſſe obligatos ex legis Moſaicæ præſcripto vivere, antequam ea lata eſſet. Cum vero Moſis pater uxorem duceret, exque ea prolem ſuſciperet, nondum Deus iſtas leges præſcripſerat.

21. Exod. 17. 17 Moſes dicit, ſe baculo ſuo percuffurum aquas; ſed cap. 8. 5 Aaroni præcipitur ut id faciat.

Hæc inter ſe facile conciliantur, ſi conſideremus, Aaronem in hoc negotio Moſis fuiſſe miniſtrum, ejuſque baculo aquas percuffiſſe, prout Exod. 4. 15. VII. 19 & alibi patet.

22. Exod. 7. 19, 20 Moſes omnis fluminis aquas in ſanguinem convertit, & verſu 22 Magi itidem fecerunt. Quomodo autem Magi aquas in ſanguinem convertere potuerunt, cum antea omnes aquæ in ſanguinem commutatae fuerint?

Reſpondeo, expreſſe dici aquas fluminis ſtagnorum, omneſque tam in vaſis quam alibi collectas, in ſanguinem fuiſſe converſas: Ægyptios autem circa fluvium fodiſſe verſ. 24, ut aquas quibus uti poſſent invenirent, quarum partem Magi in ſanguinem convertere potuerunt. Præterquam quod ex terra Goſen, ubi Iſraëlitæ habitabant, aquam petere potuerint, quam in ſanguinem converterent.

23. Exod. 9. 6 dicitur, omne pecus eſſe mortuum in Ægypto, at verſu 9 & 19 pecudibus novæ plagæ immittuntur.

Quæ difficultas tollitur, modo per vocem *omnis*, non omnia individua, ſed ex omni genere multa intelligantur, quod frequentiffimum eſſe, non Sacris tantum, ſed omnibus aliis ſcriptoribus, nemo ignorat. Nec etiam de omni promiſcue pecudis genere verba ſunt accipienda, ſed de illo tantum, qui in agro eſſet futurus, quod verba comminationis verſu 20 expreſſe indicant. Credibile autem eſt, plurimos ex Ægyptiis, præcedentibus plagis edoctos, pecora ſua in domibus recondidiſſe. Quod ex eo confirmatur, quod cum Iſraëlitæ ex Ægypto diſcederent, plurimi ex Ægyptiis aliique ſe illis adjunxerint, & cum iſtis ad terram promiſſam profeſti ſint, cap. 12. 38. Confer cap. 9. 20.

24. Exod. 10. 14 dicitur de locuſtis, Ægyptiorum terræ vaſtatricibus, quod eis ſimiles nunquam antea extiterint, nec poſt extiturae eſſent. Tamen Joël. 1. 2, 4 dicitur, nunquam antea ſimiles proſiliſſe locuſtas, quales ipſius tempore Judæam per quadriennium vexabant.

Cujus nodi ſolutio inde pendet, quod prior locus de Ægypto, alter de Judæa accipi

cipi debeat. Priori enim loco expresse agitur de locustis *Ægyptum*, altero *Judæam* exhaurientibus, quibus in quaque regione similes nunquam antea, nec in *Ægypto* post extiterunt. Præterquam quod nunquam tot locustarum genera, tam longo tempore plantas corrodentia, ante tempora Joëlis extiterint eodem tempore, qui tamen dissimiles *Ægyptiis* fuerint in eo, quod hi septem diebus, isti vero quatuor annis indiguerint, ad omnem plantam depascendum. Ut sic & viribus, & mole, & duratione dissimiles fuerint. Quibus addi potest, Joëlis verba metaphorice accipienda esse, de hostilibus incurfionibus, sub metaphora insectarum indicatis, quod ex collatione versus sexti manifestum est, ubi id quod de locustis dixerat, explicans ait; *quia populus super terram meam ascendit, potens & absque numero, dentes ejus leonina sunt dentes, &c.* Et sic nulla vel minima repugnantia species remanebit.

25. Exod. 11. 8 & alibi, dicitur Moses cum excandescencia à Pharaone discessisse: cum tamen Num. 12. 3 Moses mitissimus supra omnes homines appelletur.

Quod nihil est: mitissimus enim omnium tum temporis hominum aliquando irasci & excandescere potuit.

26. Exod. 12. 2 Mensis Nisan, id est Martius, a Deo jubetur ut pro primo mensium habeatur. Sed cap. 23. 16 festum Tabernaculorum in fine anni celebrari præcipitur. Cum vero istud festum in mensem Tirsî sive Septembrem incidit, sequitur mensem istum primum ibidem appellari. Et sic priori loco Mensis *Nisan*, posteriori *Tirsî* primus mensis appellatur.

Quæ loca sic à *Manasse Ben Israël* recte conciliantur. Cum Deus priori loco jubeat, ut a mense Nisan anni initium computent, exinde colligitur Israëlitas antea non ab illo, sed ab alio mense, initium anni numerare consuevisse, videlicet (quod ex posteriori loco colligitur) à mense Septembri, adeo ut ab exitu ex *Ægypto*, in rebus sacris à mense *Nisan* anni initium auspicari fuerint; in civilibus vero *Septembri*, quoniam Mundum esse creatum, non absque veri specie ostendit dictus *Manasse*. Ratio autem, cur Deus duplex hoc anni initium instituerit, hæc à *Dominico Magrio* indicatur, quia septimo quoque anno agros non conferere nec fructus ex illis haurire ulli licebat. Jam si annus tantum à mense Martio inchoaretur, duorum annorum fructibus carere coacti fuissent: quia semel relinquenda fuissent in agro, quæ mense Septembri præcedente terræ mandassent semina, & cum mense Septembri anni Sabbatici serere non licebat, frumenta non habuissent, quæ ex agris potuissent colligere mense Augusto subsequente. Idem etiam hodierno tempore Romæ accidit, ut duplex anni initium numeretur, unum à Calendis Januarii, alterum à mense Martio, ab incarnatione videlicet Christi, ut vocant.

27. Exod. 18. 2 *Gerson* appellatur filius *Mosis*; sed Judic. 18. 30 *Gerson* filius *Manasse* nuncupatur, at 1 Chron. 26. 24 *Gerson* dicitur filius *Mosis*.

Loca ista R. *Manasse* valde futiliter reconciliare studet. Sed avunculus meus D. *Brenius*, in suis ad conciliatorem *Manassis* notis Manuscriptis (quibus una cum aliis ejusdem M. S. multorum Veteris Fœderis locorum conciliationem compeſcentibus, perpetuo

perpetuū hic utimur, & non pauca hic ex iisdem inferimus) hanc reconciliationem tradidit, videlicet Gersonem istum Judic. 18. procul dubio diversum fuisse ab eo qui Exod. 18 memoratur, quemadmodum & is de quo 1 Chron. 26 agitur, diversum à duobus prioribus fuisse est verisimile, nec non Moses istius pater, non Moses Archi-propheta, sed alius quidam Moses, seculis aliquot priori Mose recentior. Quam conciliationem temporis ratio planè admittit, imo postulat.

28. Exod. 19. 20 dicitur, Deum de monte Sinai locutum esse ad Judæos. Ibid. cap. 20. 22 ipsum de cælo eos fuisse allocutum.

Missæ ineptæ Judæi solutione, nulla remanebit difficultas, si posteriore loco per cælum aëra intelligamus, quemadmodum *Man* ex eodem cælo pluuisse dicitur, quod David Psal. 78. 23, 24 de nubibus & aëre explicat. Cælum autem appellatur sublimior montis Sinai locus Exod. 19. 20, in quem Jehova descendisse dicitur, ibique in aëre locutus esse. Quod etiam Deut. 4. 30 apertius indicatur: ita enim ibi legimus. *Ex cælo vocem suam audire fecit, & in terra magnum suum ignem vos videre fecit, & verba ipsius de medio ignis audivisti.* Per cælum autem aëra intelligere Hebræis, & libri Geneleos scriptori est familiarissimum.

29. Exod. 19. 21 Juber Deus, ut Sacerdotes se mudent, nec in montem Sinai ascendant, cum tamen tum temporis nondum fuerint Sacerdotes, quos demum cap. 29 Deus creari mandavit.

Respondeo, ex eo quod demum cap. 29 Sacerdotes constituuntur, minime concludi potest antea non fuisse Sacerdotes: quia cap. 29 nihil aliud habetur, quam quod Aaron cum ejus familia ad Sacerdotium fuerint allekti, non vero quod nulli antea fuerint, qui Sacerdotii munus obibant, quamvis in isto munere nondum confirmati. Præterea vox *Kohanim* non Sacerdotes tantum, sed etiam Principes denotat, quo sensu etiam usurpatur 2 Sam. 8. 18, *filii Davidi erant Kohanim principes.* Confer 1 Chron. 8. 18. Eodem sensu *traximus Davidi Kohen*; id est primarius Minister appellatur 2 Sam. 20. 26: is enim post Sacerdotes, versu 25 nominatos, recensetur. Sic Exod. 19 per *Kohanim* primores populi intelligi possunt. Et sic nulla repugantiæ nebula comparet.

30 & 31. Exod. 20. 4 Deus prohibet, ne quis imagines faciat, cum tamen cap. 25. 18 præceperit duos Cherubinos facere.

At facilis est solutio, modo attendamus, priori loco prohiberi effigiem imaginum, eo fine ut iis divinus exhibeatur honos, prout versu quinto additur: id quod in Cherubinis, qui a nemine unquam, nisi a Summo Sacerdote, idque semel tantum in anno, conspiciebantur, locum habere non poterat. Præterquam quod Deus, prohibendo ne quis imagines ad religiosum cultum faciat, sibi ipsi Leges non dedit; sed tantum aliis, ne id absque expresso suo mandato faciant, interdixit. Eadem est conciliatio loci Num. 21. 8, cum Deut. 4. 18.

32. Exod. 20. 5 Deus dicit, se peccata parentum in filios vindicare. Cum tamen Ezech. 18. 19 interdicat, ne filii ob parentum peccata puniantur.

Prior

Prior locus expresse dicit, Deum peccata parentum puniturum, in impiis liberis. Quamvis vero prohibuerit, ne homines similiter faciant (modo ejusdem delicti, ob quod parentes juxta Legem puniebantur, non essent consortes) non tamen sibi ipsi id prohibuit: nemo enim præter ipsum judex peccatorum in se solum commissorum est constitutus. Ac idcirco quod homines facere non vult, ipsi efficere est licitum & æquum, si filii parentibus impiis (quamvis ejusdem criminis, ob quod eos Deus punit, non sint rei) non sint meliores. Adde quod pœna liberorum in parentum pœnam redundat.

33. Exod. 20. 6 Deus dicit, se in millesimam exercere benignitatem, in eos qui ipsum diligunt, & tamen Malach. 1. 3 dicit se Esau, quamvis Abrahami filium, odisse.

Sed facilis est solutio, quoniam apud Malachiam, non de Esau ipso, jam antè sæcula aliquot defuncto, sed de ipsius impia posteritate sermo est, quod ex versu 4. manifestum est, ubi dicitur, & vocabantur termini impietatis, & populus cui Jehova succenses in æternum.

34. Exod. 20. 8 Deus expresse jubet diem Sabbati celebrari. Esaia autem cap. 1. 13 contra affirmat, Sabbati celebrationem abominationi sibi esse.

Posteriori loco, ut & aliis non paucis, Deus non simpliciter dicit, se Sabbati celebrationem abominari, sed ipsorum sabbatha & Sacrificia, una cum reliquis festis. Cujus rei causa est, quod non tantum idolis servirent, sed etiam Sabbathum non ex Dei reverentia in ipsius honorem, sed tantum ut genio indulgerent, celebrarent, quod expresse indicatur Esa. 58. 13. Eodem modo conciliantur præcepta de oblationibus cum eorundem Dei abominatione Esa. 1. 11: quandoquidem ex ipsis locis manifestum est, Deum impiorum oblationes abominari. Quibus adde, quod nonnulli ex Rabbinis (teste R. Manasse, in conciliatore pag. 181 & seq.) fateantur, Deum ab initio egressionis ex Ægypto, non habuisse in animo, Sacrificia præscribere, idque ex Jer. 7. 22 colligunt; sed id tantum fecisse, quia videbat Israëlitas, Ægyptiorum Sacris assuetos, alias ad Idololatriam prolapsuros.

35. Exod. 24. 11 dicitur, 70 Seniores vidisse Deum, quod & Esaia de se affirmat cap. 6. 1. Contra Deus Exod. 34. 20 dicit, neminem videre posse faciem suam.

Hæc loca Judæi conciliare nequeunt, & aperte fatentur sibi invicem esse contraria. Quo suam oscitantiam produnt & cæcitatem, quam ipsis Dominus Jesus toties objecit. Dicimus igitur hæc loca minime pugnare: non enim dicit Deus, neminem se videre posse, sed tantum, neminem posse faciem ejus, id est integram gloriam (quam Moses Exod. 33. 18 petierat ut sibi videre liceat) videre. Si enim fulgorem Solis oculi nostri tolerare nequeunt, quanto minus fulgorem illius qui Solem creavit. Nihilominus, quandoquidem partem fulgoris solaris, cum oculi tenui velo, vel vitro rubicundo sunt muniti, videre possumus, ita etiam Deus se videndum exhibere potest, quamvis non in summa, sed tali gloria, quam hominum oculi ferre possunt. Atque hoc posteriori modo 70 Seniores & Esaia Deum videre potuerunt. Quod etiam, non obscure.

fcure indicatur Exod. 24. 2. Ubi Israëlita jubentur procul se incurvare, adeo ut Dei aliquam majestatem è longinquo viderint. Eodem quoque modo Esaias Deum videre potuit. At *faciem*, id est plenam Dei majestatem, nemo videre potest. Atque isto sensu Num. 12. 8 Deus dicit, Moſem ſimilitudinem Dei adſpicere, non vero ipſam Divinam Majestatem & gloriam, quæ faciei nomine indicatur. His addè quæ ſuperius ad Gen. 32. 28 diximus.

36. Exod. 27. 1 Deus præcipit, ut altare ex ligno, ære obducto conficiant, cum tamen Exod. 20. 24 illud ex terra confici juſſiſſet.

Flavius Joſephus, Ant. lib. 3. cap. 7, qui Altare in Templo collocatum vidit, teſtatur illud ex lapidibus quibuſdam fuiſſe conſtructum; ſed lapides primum ligno, deinde ære erant obducti. Ex quo apparet ſenſum loci Exod. 20 eſſe, quod altaria omnia, vel ex lapidibus coctis, vel ex certa quadam argilla, valde indureſcente confici deberent. Quia vero altare ex argilla vel lapidibus in deſerto circumferri non poterat, propterea illud prius ligno, deinde ære muniri præcipit.

37. Exod. 27. 1 præcipitur, ut altare quinque ulnas in latitudine & longitudine, tres autem in altitudine habeat. Quibus Exod. 20. 26 additur, ne Sacerdotes gradibus ad illud adſcendant. Cum tamen Salomon, 2 Chron. 4. 1 altare extruxerit viginti ulnarum in longitudine, & totidem in latitudine, & decem ulnas altum, ad quod abſque gradibus adſcendi non poterat.

Reſpondeo. Priori loco non præciſe præſcribitur magnitudo altarium, quam transgredi nunquam liceret, ſed tantum altaris portatilis, cujus uſus in deſerto foret. Non enim additur, nunquam majus altare licitum eſſe conficere. Et quod ad gradus attinet, quibus ad altare adſcendere erat illicitum, id de talibus tantum gradibus eſt accipiendum, quos Sacerdos adſcendens, pudenda ipſius nudarentur, quod ratio ſtatim ſubjecta, aperte evincit. Quocirca in Templo Salomonis (prout Joſephus dicto loco teſtatur) terra paulatim adſcendens, aditum ad altare exhibebat. Atque de talibus gradibus locus Ezech. 43. 17 intelligi poteſt, in quo ratio interdicti ceſſat. Imo ipſa Exod. 20. 26 verba expreſſe indicant, licere altare altius, quam tribus ulnis exſtruere: alias enim interdictum de gradibus plane eſſet inutile. Quocirca neceſſario ſequitur, tales quales deſcripſimus gradus ſolum prohiberi. Et propterea de adſcenſu & deſcenſu ad altare legimus Levit. 2. 12. 13. 2 & alibi.

38. Exod. 34. 7 cum Jer. 32. 18. Ezech. 18. 23. Joël 2. 13 de Dei pœnitentia, legantur dicta pag. 27 cap. 2. lib. 1.

39. Levit. 1 &c expreſſe oblationes & holocauſta Israëlitis injunguntur. At contra Jer. 7. 22 Deus dicit, ſe, cum Israëlitas ex Ægypto educeret, nihil de oblationibus & holocauſtis dixiſſe, nec præcepiſſe.

Ex iis quæ in locum Exod. 20. 7, & in Levit. 18. 5 diximus, hæc aliquo modo conciliari poſſunt. Quibus addimus, apud Jeremiam nihil aliud dici, quam Deum, initio cum Juæos ex Ægypto vocaret, nihil de oblationibus præcepiſſe, nec etiam præcipere in animo habuiſſe. Poſtea vero mutavit ſententiam, cum videret eorum animos,

animos, absque cæremoniis ab idololatria minime avelli posse. Quocirca non tantum ritus, aliarum Gentium ritibus contrarias, sed etiam quæ res cælestes, spirituales & futuras adumbrabant, Israëlitis præscripsit.

40. Levit. xi. 13 Viginti avium generibus vesci prohibentur Israëlitis, at Deut. 14. 21 viginti & uno. In Levitico enim vers. 14 duæ aves, videlicet *Daja & Aja*, sed in Deut. vers. 13 tres, *Raja, Daja & Aja* appellantur, quas interpretes appellant *ixium* sive *ixion*, *cornicem & vulturem*, alii *vulturem & milvum*.

Cum vero addatur, *& vulturem vel milvum secundum speciem suam*, fieri potest ut una vel altera ejusdem sint speciei aves: vel ut ex variatione lectionis in voce דָּאָ & דָּאָ ex similitudine literarum דָּ & דָּ resch & daleth orta, utraque vox in textum tandem irrepsit, & sic in Deut. vel *raja*, vel *daja* abundet.

41. Levit. 19. 18 vindictæ cupiditas prohibetur contra Israelitas, cum tamen Jeremias cap. xi. 20, 21 non tantum vindictæ cupidus fuerit in concives suos, civitatis Anathoth, sed etiam vindictam in eos a Deo petiit & obtinuit, quod etiam David fecit 1 Sam. 25. 39. Psal. 69. 23, 24, 25, 26, 28, 29 & alibi. Ne de odio in alios quidquam commemorem Psal. 139. 19, 20, 21, 22 & plurimis aliis in locis.

Conciliatio istorum locorum ex eo non est petenda, ut dicamus Davidem & Jeremiam contra Dei præceptum peccasse: quia si hoc verum esset, non tantum a Deo non debuerint exaudiri, sed etiam reprehendi. Considerandum itaque, eos qui in Deum & pios ita peccarent, ut ex Dei mandato capite mulctandi essent, vel juxta ejusdem pronunciata, pro maledictis reputari deberent, non amplius pro proximis vel Israelitis habendos esse. Quocirca præceptum de vindictæ remissione Levit. 19 istiusmodi peccatores non concernit, multo minus alias nationes, Israelitarum populo inimicas.

42. Levit. xi. 15 Deus corvum inter immundas aves ablegat: immundis autem Israëlitis non modo non vesci, sed ne attingere quidem ea erat licitum. Et tamen Deus Eliæ a corvis cibum afferri curavit 1 Reg. 17. 6.

Animalia immunda viva attingere, in Lege nullibi est prohibitum. Et quamvis esset, Deus tamen sibi ipsi leges non fixit; sed eas, pro suo arbitratu, mutare vel inhibere potest. Atque ideo non est absurdum, ut Deus Eliæ permittat, cibum à corvis asportatum accipere.

43. Levit. 16. 29 & alibi, jejunium die reconciliationis, decimo mensis septimi indicitur, at cap. 23. 32 die nono vesperi idem præcipitur.

In quo nulla est difficultas, si attendamus Hebræos diem à vespera diem præcedente inchoare, sic enim vespera noni diei, initium est decimi.

44. Levit. 18. 5 Deus dicit, cum qui instituta sua (in deserto data) servaret, per ea victurum. Contra Ezech. 20. 25 dicit Deus, se Israëlitis dedisse *statuta non bona* (in eodem deserto & eodem tempore) *& jura, per quæ non viverent*.

In Ezechiele Deus cap. 20 ter dicit, se Israëlitis statuta dedisse, per quæ, si illa observarent, viverent, videlicet versu 11, 13, 21, cui postea versu 25 opponit statuta quibus

ta quibus non viverent, & quæ non essent bona. Ex quo satis apertum est, cum versu 25 de aliis statutis & juribus loqui, quam ea de quibus versu 11, 13 & 21 locutus fuerat. Itaque nullo modo contraria sunt ista loca, cum non de iisdem, sed de diversis statutis in posteriori, quam in prioribus locis sermo sit. Atque hoc sufficit ad tollendam omnem repugnantiam. Nec opus est ut ostendamus, quid per priora, quid per posteriora ista statuta intelligatur. Ut vero omnibus quantum fieri potest satisficiamus, per statuta quibus viverent, intelligere possumus decalogum, & reliqua statuta, quæ a cap. 20 Exodi usque ad 24 recensentur, quibus officium hominis erga Deum & proximum docetur: per statuta non bona, ceremonias, quas Deus post idololatram cum vitulo, & alia enormia scelera, Israelitis libro Levitici præscripsit, quas (sæpèntibus Judæis) Deus non videtur fuisse præscripturus, si ab idololatria, cui jam penitus adlueverant, animus eorum absque illis avocari potuisset. Quæ ceremoniarum, cum sub extirpationis pœna essent injunctæ, hominibus adeo pervicacibus & impiis, necessario exitium inferebant, cum piis & Deum timentibus salutaria esse possent.

45. Levit. 18. 9 prohibetur, ne quis sororem suam in uxorem ducat, cum tamen Abrahamus Gen. 20. 12 id fecisse legatur.

Respondeo, Legem Moïsi neminem obligasse antequam esset lata. Quocirca non peccavit Abrahamus, sororem in uxorem assumens. Sed major est difficultas, quod versu 24 dicit Deus, se ob omnia flagitia, quæ a versu 6 ad 24 recensentur, Chananæos extirpasse (quorum unum est, sororem matrimonio sibi copulare) & Chananæos omnibus istis flagitiis conspurcatos fuisse. Quem nodum ut solvamus considerandum, Legem de non ducenda sorore, tum tantum vigere posse, cum aliæ mulieres suppetunt. Quapropter primi parentes, non alias quam germanas sorores, in uxores assumere potuerunt, quod crescente mulierum numero, illicitum & indecorum esse, Deus hic inculcat, & procul dubio hominibus indicavit, qui id perpetua traditione cæteros docuerunt. Quod verum esse ad minimum potest. Et hæc causa esse potuit, quod Deus etiam ob istiusmodi matrimonia Chananæos extirpaverit, quibus quatuor secula ad resipiscendum antea indulserat. Chananæos autem a Deo etiam leges accepisse, ex Gen. 14. 18 & seqq. xx. 3 & seqq. coll. cum cap. 15, 16 & Num. 20. 21 &c colligi potest. Ac proinde fieri potest, ut ipsis leges matrimoniales præscriperit. Cum autem Abrahamus & Sara, primi Populi Dei parentes, & soli ad veri Dei cognitionem perducti, & ab idololatria immunes fuerint (vide Gen. 12. 1 collat. cum cap. 29. 30, 31) necessario generis propagandi gratia, matrimonio jungi debuerunt, quod postquam progenies eorum multiplicata esset, jussu Dei cessavit.

46. Levit. 27. 26 Deus interdicat, ne quis primogenitum ex bestiis Domino sanctificet. Contra Deut. 15. 19 omne primogenitum ex bestiis, quod masculinum foret, Domino sanctificari præcipitur.

Loca ista, quamvis sibi invicem e diametro adversari videantur, in eundem tamen sententiam

sentum optime conspirant. Quia totum Levit. 27 caput de votis, quæ Deo sponte nuncupantur, agit, quod ex secundo versu manifestum evadit. Cum autem primogenita bestiarum Deo dicari semper deberent, ejusque essent propria, merito interdicitur, ne quis ea voti nomine Deo consecret: nam sic nihil Deo dicaret, quia jam antea Dei erant propria. Quæ Deo erant dicata, Sacerdotum erant peculium. Qui ergo voti nomine primogenitum Sacerdoti offeret, is injuria illum afficiebat, voti nomine offerens, quod jure primogenituræ ad ipsum pertinebat.

47. Num. 1. 2, 3 Deus jubet Moysen, ut populi numerum suscipiat. Cum David idem faciens 2 Sam. 24. 1. 1 Chron. 21. 1 Dei immensam indignationem, quæ non nisi 70000 cæde expiari potuit, incitaverit.

Priori loco Deus numerum virorum qui vigesimum annum expleverant, recenseri jubet. Jam omnino statuendum est, Davidem & Joabum hujus præcepti minime ignoros fuisse. Cum igitur Joab & ipse David agnoverint, numerationem quam instituerent Deo displicere, omnino statuendum est, alterius generis numerationem fuisse hanc posteriorem, quam ea quam Deus præceperat Moysi. Quapropter existimo Davidem numerum omnium hominum, qui in toto regno habitarent, investigare voluisse: quo ipso Deum quasi mendacii arguere voluisse videri potuit, qui Abrahamo innumerabilem posteritatem promississet. Eamque ob causam Joabus Regis edicto morem non gerens, numerum eorum qui boni militia essent, tantum attulisse fertur 2 Sam. 24. 3. 1 Chron. 21. 5. Quibus omnibus, cum nihil in textu contrarium repariatur, sed aperte potius voce *populi*, quem David numerari jussit, indicetur: omnino concedendum est, justam hanc esse conciliationem. Quod vero ad eos attinet, qui occasione istius delicti peste interierunt, numero 70000, ejusdem vel etiam aliorum criminum rei impenitentes fuisse possunt, cum David, poenitentia ductus, precibus poenam exoraverit. Atque hoc pacto omnis, non modo contrarietas, sed etiam injustitia, commodissime tollitur.

48. Num. 4. 15 interdicitur Kahathitis, ne nullam rem sacram, sub mortis poena attingant. At Deut. 31. 25 Moyses Levitis præcepit, ut Librum Legis in Sanctuarium deferant, quod absque contactu facere non potuerunt.

Sed solutio facilis est, quia priori loco tantum interdicitur, ne dum Sacrarium & reliqua Tabernaculi instrumenta, humeris portarent, vectibus ad illa aptatis, ullam rem sacram tangerent, manibus videlicet, ne curiositate seducantur, ad ea accurate scrutanda, ne forte quid in terram decidens polluat. Quod non obstat, quo minus id jussi facere potuerint. Præterquam quod liber Legis, arcula inclusus esse potuerit, ne a Levitis tangeretur.

49. Num. 11. 19 Deus promissit Israëlitis, eos per integrum mensem vescituros carnibus: cum tamen versu 33 dicatur, carne nondum dentibus comminuta, Deum in ipsos plagam mortis immisisse.

Quod conciliatur, si dicamus exacto mense, & carnibus eo die nondum penitus mansis, plagam incepisse: potuerunt enim carnes adhuc ore contineri in fine mensis,

& plaga cœpisse grassari dum epularentur. Cujus contrarium nihil in textu reperitur. Confer Psal. 78. 29, 30, 31.

50. Num. 14. 20 Deus dicit, se condonasse Israëlitis peccatum, quod in Ægyptum reverti vellent, & tamen versu 21, 22 jurat, eos in terram Canaan non ingressuros, quod condonationi est contrarium.

Respondet, Deum prius omnes statim & simul voluisse interficere, id vero Moses ne faceret rogaverat, quod ex versu 15 est manifestum, ubi Moses dicit, *& in totum hunc populum, quasi unum hominem interficeres?* Illud ergo est quod Deus condonaverat, non vero integram pœnam.

51. Num. 16. 32 Corah cum omnibus hominibus qui erant Corachi a terra dehiscente absorpti dicuntur, cum tamen cap. 26. 11 legamus, filios Corah non fuisse interemtus.

Omnis difficultas in eo sita est, quod sub hominibus Coræ etiam liberi ejus comprehendendi possint. Quia vero etiam de solis servis, ceteraque seditionis auxiliatrici familiæ ejus caterva accipi possunt, exceptis liberis, nulla remanebit difficultas. Præterea vocem *omnes* non semper absolute, sed frequenter de omnibus in certo genere, vel etiam de plerisque intelligi, non est quod ostendamus, cum id nemini sit ignotum.

52. Num. 20. 18 Legimus, Idumæos noluisse Israëlitis transitum per suam regionem concedere. Contra Deut. 2. 27, 28 Moses dicit, Idumæos habitatores Seïr, & Moabitas Ar habitatores transitum concessisse.

Qui nodus solvitur, si consideremus Seïr Idumææ, & Ar Moabitidis extremos fuisse fines (quod ex Num. 20. 22. Deut. 2. 18, item Num. 21. 13, 15. xxii. 1, 36 constat) per quos ab istarum civitatum incolis transitus Israëlitis est concessus, reliqui vero Edomitæ & Moabitæ viam præcluserunt.

53. Num. 22. 20 Deus permittit Bileamo, ut ad Balacum proficiscatur, & tamen versu 22 dicitur, Deum Bileamo iratum fuisse, quod ad eum proficisceretur.

Sed ex Dei ad Bileamum responso satis apparet, Deum Bileamo abitum concessisse, non animo maledicendi Israëlitis, Bileamum autem in itinere, in animum induxisse, modo posset, illis maledicere. Quapropter Angelus versu 34 ipsi injungit, ne aliter quam Deus vellet faceret. Succensuit igitur Deus Bileamo, non quod a Balacum abiret, sed quod animo maledicendi Israëlitis ad eum tenderet.

54. Num. 33. 31 Israëlitis dicuntur profecti esse *Moseroth* ad *Bene Jakan*. Contra Deut. 10. 6 a *Bene* (id est filiis) *Jakan* ad *Mosera*.

Nulla hic est pugna, modo attendatur in posteriori loco præpositionem *ad* in Hebræo non exstare, ac proinde ibidem dici, Israëlitas ab utroque loco (videlicet *Bene-jakan* & *Mosera*, quod idem cum *Moseroth* esse crediderim) discessisse, quemadmodum Belgici interpretes legunt. Ita ut loco præpositionis *ad* conjunctio & subintelligi debeat, & Deut. 10. 6 legi, eos profectos esse a *Bene Jakan* & *Mosera*.

55. Num. 33. 38 Aaron dicitur obiisse in monte Hor, at Deut. 10. 6 in *Mosera*.

Ubi nulla erit contrarietas, si *Mosera* locus in monte *Hor* sita fuerit. Ajunt enim Hebræi,

Hebræi, montem Mosera valde magnum fuisse, in quo septem illa loca, Num. 33. 31, 32, 33, 34, 35 memorata, sita erant, inter quæ etiam *Hor* numeratur.

56. Deut. 4. 19 dicitur Deus distribuïsse hominibus omnibus sidera. Hunc locum, Judæi furili sua expositione contrarium faciunt aliis locis, quibus idololatria prohibetur. Putant enim sensum esse loci, quod reliquas nationes siderum potentia subjecerit. Quam si rejecerimus, nulla erit repugnantia. Nihil enim aliud volunt ista verba, quam quod Deus sidera creaverit, ut non Israëlitis tantum, sed omnibus hominibus serviant, ac idcirco ab illis coli non debere; cui postea alteram subjungit rationem, quia Deo soli, ob liberationem ex dura Ægyptiorum servitute, servire tenebantur, non sideribus, nec aliis idolis.

57. Deut. 4. 24. cum versu 12. vide supra pag. 136. lib. 1. cap. 15.

58. Deut. 6. 16 prohibetur, ne quis Deum tentet. At Malach. 3. 10 Deus Israëlitis mandat ut se tentent.

Ex diversitate vocum in textu Hebræo, nodus iste facile solvi potest, priori enim loco est vox *nasab*, quæ accipitur de exploratione, an Deus aliquid efficere possit, idque animo incredulo, ob quam causam additur, *quemadmodum me tentaverunt in Massa*, sed vox quæ apud Malachiam est *וּבְחִנִּי* *probate me*, accipitur de experimento voluntaris, an scilicet Deus id quod potest & promittit, sit facturus, & fidelem se præstiturus.

59. Deut. 10 17 Deus dicit, se non esse *deus alius*, cum tamen Jobi faciem se suscepturum, in precibus quas pro amicis fufurus esset, Job 42. 8, 9 expresse dicat.

Protopolepsias vitium, sive personarum acceptionis, cum nihil aliud sit, quam injuste in judicio alicujus causam probare propter dona, quemadmodum ex priori loco vers. 18 manifestum est, & apud omnes in confesso, nullo modo crimen istud committit Deus, qui beneficia justo & pio absque ullius injuria confert, uno ea aliis nisi intercedentibus illius precibus, conferre velit. Quid quod nec in Veteri Fœdere iniquum erat, divites & potentes, qui ex Legis præscripto & benedictionibus ibidem promissis, pro piis cenferi poterant, præ pauperibus diligere & honorare. Cum vero benedictiones seculares sub Novo Fœdere, inter divinas benedictiones piis debitas non recenseantur, etiam istud nunc protopolepsias vitio accenferi debet.

60. Deut. 15. 4 dicit Deus, *non erit inter vos egens, vel mendicium*, cum tamen ibidem versu 11 dicatur, nunquam pauperes inter eos defuturos.

Tribus modis ab interpretibus recte hæc loca inter se conciliantur. Nonnulli putant priori loco prohiberi, ne sinant Hebræum aliquem mendicum esse, id est, ut id liberalitate sua præcaveant, cum tamen pauperes esse possint, qui ab aliis accipere stipem nolint, quod nemo impedire potest, vel, quos sublevare teneantur, non permittentes ut mendicent. Alii priori loco officium præscribi, posteriori eventum indicari existimant. Tertio sunt, sique Hebræice optime callentes, qui quantum verbum aliter interpretantur, ita nimirum, *remittentes septimo anno fratri qua tibi debet,*

præterquam si non sit pauper in te, cujus sensus est, Israëlitas septimo anno tenci condonare omnibus quibus in iurao dederunt, si pauperes sint, at si non sint pauperes, tum non opus esse remittere. Et sic non repugnabunt verba versus quarti cum undecimo.

61. Deut. 17. 14 Deus præcipit, si Regem sibi creare vellent, ut cum ex fratribus suis sumant, & tamen Deus, cum Regem postularent 1 Sam. 8. 4, adeo illis succensuit.

Primum suppono Deum in Deuteronomio non iussisse ut Regem eligerent, sed permisisse tantum, non tamen ut rem quæ ipsi placeret, sed quam ex eorum perviciacia oriturum facile conijcere poterat, & propter quam eos rejicere penitus volebat. Iustum tamen indignationis causam habebat, quod adeo intempestive & petulanter Regem postularent, dum tam placide, sub Samuelis præfectura a Deo regerentur.

62. 1 Sam. 7. 13, cum cap. 13. 19 & seqq. ubi dicitur Philistæos toto tempore vitæ Samuelis terram Israëlitarum non fuisse ingressos, & rursus plane contrarium. De his consule dicta Lib. 1. pag. 97.

63. 1 Sam. 13. 22 narratur, in Israëlitarum exercitu nec gladium nec hastam fuisse cuiquam, præter Regem & filium ejus Jonathanem, cujus rei causa versu 19 redditur, quod Philistæi sollicitè curaverint, ne faber aliquis ferrarius inter Israëlitas esset. Cum tamen cap. 14. 22 referatur, eosdem Israëlitas magnam stragem inter Philistæos edidisse.

Hæc prima fronte absurda videntur; sed rem attentius consideranti minime. Primo enim cap. 14. 14, 20, 21 legimus, Jonathanem una cum suo armigero, prostratis viginti hostibus, magnum terrorem hostili exercitui, Deo procurante, incussisse, adeo ut in se invicem irruerent, & Hebræi, quos in exercitu armatos habebant, arma in eos converterent. Ex quo in fugam conjecti, & absque ordine contra proprias legiones, & Hebræos in ipsorum exercitu existentes, cum maximo terrore dimicantes, vel potius fugientes, facillime stipitibus duris, sudibusve præustis, & quibuscunque furor armis ministrabat, ab ostantibus Hebræis proterni potuerint. Quæ victoria ipsis non tantum animos addidit, sed etiam arma copiose suppeditavit.

64. 1 Sam. 15. 29 cum Jer. 18. 8, 10. Vide pag. 27. Lib. 1. cap. 2, Deum nullius rei pœnitere, & contrarium.

65. De cap. 16 & 17 ejusdem Libri, cum cap. 18, lege Lib. 1. pag. 95.

66. De cap. 24 cum cap. 26 ejusdem Libri, inspicie Lib. 1. pag. 96.

67. 2 Sam. 6. 2. contra Chron. 13. 6, consule dicta Lib. 1. pag. 99.

68. 2 Sam. 8. 4 dicitur Davidem ab Hadadezare 700 equites cepisse, at 1 Chron. 18. 4, 7000.

De similibus contrarietatibus in refutatione *Tractat. Theol. Polit.* egimus, concessimusque in numeris errores quosdam ex similitudine literarum Hebraicarum (quibus numeros suos exprimere solent) in textum Veteris Instrumenti irrepsisse, vel negligentia, vel humana imbecillitate ab amanuensibus admissa. Talia vero sibi invicem contraria, nunquam scriptori imputari debent, nisi ipse ea scripserit. Nec enim pro-

hibere

hibere potest, quo minus alii, in describendis iis quæ in chartam coniecit, vitia committant.

69. 2 Sam. 17. 25, 26 Amasæ pater Israëlita fuisse dicitur, ejusque mater filia Naæ. Contra 1 Par. 2. 17 pater Ismaëlita, & mater ejus filia Isai.

Quod ad Amasam attinet, Ismaëlita genere potuit esse, sed Israëlita quoad religionem quam amplexus fuerat, ac sic utrumque verum esse. Vel si quis alterutro in loco merdum in describendo irrepsisse vult, & in alterutro loco litera *m* pro *r*, *D mem* pro *r* *resib* a scribis fuisse positum, vel vice versa (verisimilius enim est Jether Ismaëlitam quam Israëlitam fuisse, quia si Israëlita fuisset, nihil opus fuisset ipsum eo nomine ab aliis distinguere) non est quod de eo simus solliciti, prout mox ostendimus: quamvis non opus sit istud concedere, ubi conciliatio non incongrua sese offert. Jam quod in Samuele *Abigail* filia *Naas* dicitur, fieri potest ut Naas iste idem sit qui Isai, & binominis fuerit: quod Hebræis familiare fuisse, sequentia loca docent, 2 Sam. 12. 24, 25. 1 Reg. 8. 2. 1 Par. 6. 28 coll. cum versu 33. 2 Reg. 15. 1. 2 Par. 26. 1. 1 Par. 8. 36. coll. cum 1 Par. 9. 42. 2 Par. 15. 1. coll. cum versu 8.

70. 2 Sam. 23. 8 Adino Ezrites una vice octingentos ex agmine hostili prostravisse dicitur. at 1 Chron. 11. 11 de trecentis id tantum affirmatur.

Vel mendum in numero alterutro in loco agnoscimus, vel duo Joschebi istius facinora diversa recenseri est dicendum. Cujus contrarium cum ostendi nequeat, nullo modo affirmari potest, loca ista sibi invicem esse contraria. Quod hic omnino sufficit, cum non opponentis sed respondentis partes tueamur, refutantes tantum eorum assertionem, qui hæc sibi invicem contraria esse affirmant.

71. Ibid. versu 11 numerus Heroum Davidis triginta & septem fuisse dicitur in universum, cum tamen 1 Chron. 11 & 12 multo plures recenseantur.

Hæc nullo modo sunt contraria, cum diverso tempore calculus iste initus fuisse potuerit, ita ut uno tempore inulto plures quam alio viros fortes ministrantes sibi habere potuerit David.

72. 2 Sam. 24. 9. Cum Joab Davidis jussu populum numerasset, indicatur ejus numerus 1300000. Sed 1 Chron. 21. 5 numerus fuit 1570000.

1 Chron. 21 toto capite numerus ordinarii exercitus, quem David perpetuo alebat, recensetur duodecies viginti & quatuor millia, qui faciunt manum 283000 militum, quos in numerando Joab procul dubio omisit, cum is Davidi satis esset cognitus. Igitur fieri potest, ut in libro Samuelis numerus tradatur eorum qui non alebantur a Rege, primo vero Chronicorum libro uterque numerus conjunctim. Tum vero utrumque numerum superabunt octodecim millia) qui vel mortui, vel desertores esse potuerunt. Quæ conciliatio, si cui minus ardeat, mendum in describendo commissum esse, per me statuat licet.

73. 2 Sam. 24. 24 David aream Ornani Jebusitæ emit, una cum bobus & traha, quinquaginta siclis argenteis, quam 1 Chron. 21. 25 quingentis siclis aureis coemisse dicitur.

Si uterque locus accurate examinetur, nullam reperiemus contrarietatem, nam apud Samuelem indicatur pretium solius areæ & bourn cum lignis, sed in libro Chronicorum pretium totius fundi, cujus area pars erat, innuitur, versu enim 22 David Ornano dicit, *da mihi N. B. locum area*: quem locum spatiosum satis fuisse, non modo pretium quingentorum aureorum siclorum (qui fere sex millia florenorum nostratum conficiunt) sed & moles Templi, ei inædificati, satis arguit.

74. 1 Reg. 14. 8. xvi. 3 Jereboamo & Baæzæ minatur Deus, quod à canibus, qui ex eorum familia in urbe moriuntur, & qui in agro ab avibus sint dilaniandi, cum tamen probari non possit, id unquam esse impletum, imo de Baeza expresse dicatur 1 Reg. 16. 6, eum sepultum esse.

At nugator iste, qui hoc avunculo meo Brenio objecerat, non animadvertit, si velit asserere eventum prædictioni non respondisse, sibi istius rei probationem incumbere. Præterea hæc non de ipso Jeroboamo & Baeza, sed de ipsorum progenie prædici, prout ipsa verb sonant, in quibus prophetiam hanc impletam esse, expresse habetur 1 Reg. 15. 25, 26, 27, 29. xvi. 10, 11, 12.

75. 1 Reg. 14. 25 narratur de *Sesake* Egyptiorum Rege, quod omnia vasa & thesauros ex domo Dei surripuerit. Et tamen 2 Reg. 24. 13 Nebucadnezar postea dicitur, vasa aurea, quæ Salomon fecerat, surripuisse. Quod fieri minime potuit, cum Sisac ea abstulerit antea.

Primo dici potest, vocem *omnia* in priori loco, non ita præcise accipiendam esse, ut nihil plane excipi possit. De qua vocis acceptione non est quod plura addamus. Et sic fieri potuit, ut Sisac, ex Numinis reverentia, quædam vasa, ad Templi usum necessaria, reliquerit, vel reddiderit; vel quod à Sacerdotibus, vel aliis, ex vasis aureis aliqua alio fuerint delata & abscondita, adeo ut Sisac ea reperire non potuerit, & sic quidquid in Templo repererat abstulerit, & vasa ista post illius discessum in suum locum fuerint reposita. Fieri etiam potuit, ut vel Sisac, aut alius ex illius in regno successoribus, vel sua sponte vasa ista reddiderit, vel pretio redempta ab Israelitis in Templum reportata sint, vel denique ut alia ejusdem ponderis & formæ vasa, a succedente aliquo Judæorum Rege confecta, nomine vasorum à Salomone confectorum, ob similitudinem fuerint insignita: quemadmodum pii Reges Templi instrumenta & ornamenta frequenter renovasse leguntur 2 Reg. 18. 16. 2 Par. 24. 14. coll. cum 2 Reg. 16. 14. 2 Par. 27. 3. xxxix. 3. Ita ut hoc vel illo modo Nebucadnezar tanto post tempore, vasa quæ Salomon confecerat, surripuere potuerit.

76. 1 Reg. 15. 2 mater Abiæ Regis appellatur Maacha, & versu 20, item 2 Chron. 15. 16 Asæ, filii ejus mater, eodem nomine insignitur. Rursus 2 Chron. 13. 2 mater Abiæ Michaja, filia Urielis dicitur, cum priori loco filia Absolomi esset vocata, iterum cap. xi Absalomi filia.

Nulla negotio hæc conciliantur, modo attendamus Maacha & Michaja idem esse nomen, iisdem literis Hebraicis scribi, & mutatis punctis vocalibus, nunc hoc, nunc illo modo literas legi, quemadmodum & nomen Abisalon & Absolon: Matri autem

autem Aſæ & filii ejus Abiæ idem nomén eſſe potuit ; vel mater pro avia eſſe poſita, quod S. Scripturæ eſt familiariffimum. Et ſic omnis diſparet contrarietas.

77. 1 Reg. 15. 33 narratur, Baezam Regem Iſraëlis, tertio Aſæ anno regnum eſſe adeptum. Cum autem ex cap. 16. 8 appareat, Ellam Baezæ filium, anno vigefimo ſexto Aſæ Regem fuiſſe creatum (quod poſt Baezæ mortem factum eſſe debuit) quo pacto 2 Par. 16. 1 dici poteſt, quod Baeſa trigefimo ſexto Aſæ regni anno Rama ædificaverit, cum decennio ante obierit ?

Reſpondeo, ſi concedatur error decennii, nullam eſſe difficultatem, ut 36 pro 26 anno Aſæ ſit poſitus ab amanuenſi, quod ex loco 1 Reg. 16. 12, 13 admodum ſit veriſimile, nec non ex 1 Reg. 15. 17, 32, & 2 Chron. 15. 19 uſque ad 35.

78. 2 Reg. 1. 17 contra 2 Reg. 8. 16. Vide Lib. 1. pag. 98.

79. 1 Reg. 15. 17, 32 dicitur Baeſa cum Aſa per totam ſuam vitam bellum geſſiſſe, cum tamen 2 Chron. 15. 19 dicat ſcriptor, uſque ad 35 Aſæ regni annum, non exaſiſſe bellum.

2 Chron. 14. 1 dicitur, Aſæ tempore regnum decem annis in pace tranſegſiſſe, non addito an ſub initium, an vero ſub finem ejus regiminis iſtud acciderit. 1 Reg. 16. 8 narratur, Baeſam vigefimo ſexto regni Aſæ anno, eodem videlicet quo Rama ædificaverat, obiſſe, & ſic cum vitæ exitu belli finem feciſſe. Atque ita verum eſſe apparet, quamdiu Aſa & Baeſa ſimul in vivis eſſent, bellum ſibi inutuo intuliſſe, ſed ab obitu Baeſæ Iſraelitas tribui Judæ bellum intuliſſe non legimus, inſtinctis diſſidiis per aliquot annos exercitari. Itaque poſt Baeſæ obitum, decem annis regnum Juda in pace tranſegſiſſe veriſimile eſt, ſaltem contrarium oſtendi non poteſt. Idem etiam ex eo confirmatur, quod 1 Chron. 15. 19 dicatur, uſque ad 35 Aſæ regni annum non fuiſſe bellum, quod tempus à vigefimo ſeptimo ejusdem regni (& Baeſæ morte) anno inchoatum, decem annos conficit, incluſis vigefimo ſeptimo & trigefimo quinto annis, more numerandi apud Hebræos familiariffimo.

80. 2 Reg. 8. 26 habetur, Ahaſiam vigefimo ſecundo ætatis anno regnum fuiſſe adeptum, at 2 Chron. 22. 3 quadrageſimo ſecundo.

Posteriorem locum mendosum eſſe, arguit Græca ſeptuaginta interpretum verſio, quæ ibidem non quadrageſimum, ſed vigefimum ſecundum annum ei tribuit. Ad ſimilia paucula quæ adhuc reſtant loca, non opus eſt reſpondere, quia error in deſcribendo comiſſus, authoritatem libri non minuit. Nullus enim ex antiquis quos habemus ſcriptoribus reperitur, in quo iſtud locum non habeat, ut in eo variantēs lectiones, menda & errores non reperiantur, qui propterea à nemine rejiciantur, nec eorum authoritas in dubium vocatur. Confer ea quæ pag. 99. Lib. 1. diximus.

81. 2 Chron. 3. 15 Salomon duas columnas erexiſſe dicitur, triginta quinque ulnas longas, contra Jer. 52. 21 dicitur eas octodecim ulnis fuiſſe longas.

At nulla hic eſt difficultas, cum de diverſis columnis ſermo ſit. Videtur enim Salomon quatuor columnas erexiſſe, duos in atrio Templi 1 Reg. 7. 15, quæ eædem ſunt quas Jeremias deſcribit. Illæ vero quas liber Chronicorum indicat, in ipſo Tem-

plo, prope Sanctuarium collocata fuerunt, longe majores precedentibus, utraque tamen eodem nomine à Salomone insignita.

82. 2 Reg. 9. 27 refert Scriptor, Ahaziam à Jehu insequente vulneratum, Megiddo fugisse, ibique mortuum esse. Cui repugnat id quod 2 Chron. 22. 9 dicitur, Ahaziam in urbe Samaria occultatum, ibidem deprehensum, & ad Jehu adductum, occisum esse.

Diversitas quidem hic est in narratione, ex eo quod unus omittit id quod alter refert, sed nulla est contrarietas: omnia enim quæ ab utroque narrantur, evenere. Prius enim Ahazias, videns Achabum à Jehu lethaliter vulneratum 2 Reg. 9. 23, 24, fuga sibi consuluit, & ipse terga dedit, & per viam horti Achabi evadens, Samariam nactus, ibidem se occultavit; sed à Jehu ministris, in latibulo quæsitus, dum eum ad Jehu deducunt, ipse vero reluctatur, ab illis lethaliter vulneratus (non renuente Jehu, qui ipsum non evulsum videns, nec sepulturam ei denegans, quod ex 2 Chron. 22. 9 non obscure colligi videtur) Megiddo aufugit, ibique mortuus est. Et sic omnia constant: nam ad Jehu adductus, ab eo occisus, & Megiddo mortuus est. Quæ cum ita facta esse potuerint, nec quidquam in utroque libro, quod hanc conciliationem non admittit, reperiatur, omnino sunt admittenda. Non enim admitti potest ulla accusatio, nisi manifesto constet, ea quæ ad sui defensionem reus adfert, aperte falsa esse. Si quis ergo Scripturam contradictionis rem facere velit, ostendat nullam conciliationem; nisi quæ vel scriptoris verbis, vel veritati aperte reluctetur, proferri.

83. 2 Reg. 12. 13 dicitur, quod ex pecunia, quam Joas ad Templi restorationem colligebat, nullum aureum nec argenteum vas conficiebatur. Contra 2 Chron. 24. 14 expresse contrarium dicitur, videlicet aurea & argentea vasa pro pecunia ista esse confecta.

Posteriori loco, 2 versu 4 usque ad 14 recensetur historia collectionis pecuniæ pro Templi restoratione, quæ continuabatur donec totum Templum in integrum restitutum esset. Atque istud est quod priori loco dicitur, nullam pecuniam, dum Templum reficeretur, ad vasa conficienda esse destinatam. Postquam vero omnia, quæ ad Templi restorationem requirebantur, perfecta essent, tum demum (quod 2 Chron. 24. 14 expresse indicatur) curatores istius rei, videntes magnam adhuc pecuniæ vim esse reliquam, id Regi indicaverunt, qui vasa pro ea confici jussit. Et sic nulla remanet difficultas.

84. 2 Reg. 15. 8 Zacharias Jeroboami filius, tregesimo octavo Azariæ Regis Judah anno, Rex Israelis creatur, cum tamen quadragesimo primo ejusdem Azariæ anno creatus sit: quia 14 annis una cum Azaria Jeroboam regnavit, & post mortem ipsius viginti septem, qui faciunt annos 41. Adeo ut hic duorum vel trium annorum sit error.

Qui facile corrigitur, modo attendamus, Hebræos in computo annorum, diem hebdomadarumque, finem præcedentis & initium sequentis, in numero quem indicant,

indicant, comprehendere, & finem primi, cum initio postremi pro integris annis, diebus vel septimanis computare.

85. 2 Reg. 15. 30 Hosca, filius Ela, dicitur Rex creatus esse, vigesimo anno Jothami, cum tamen versu 33 Jotham tantum sedecim annos regnasse dicatur.

Cum versu quinto Jotham loco patris Uzzia, quem Deus lepra percusserat, circa finem regiminis sui (prout ex 2 Chron. 26. 16 & seqq. colligi potest) aliquamdiu regum administraverit, fieri potest quod Scriptor priori loco regimen Jothami, quod vivente patre administraverat, sub tempore regni comprehenderit, at versu 33 tempus quo solus regnaverat. Non enim ullo modo est verisimile, quisquis tandem istius libri Scriptor fuerit, eum in re tam manifesta, sibi ipsi in eadem periodo, a deo turpiter contradicendum esse. Confer ea quæ cap. 2. de Creat. Universi in fine dicturi sumus.

86. 2 Reg. 24. 8 dicitur Jechoniam, cum Rex crearetur, octodecim annorum fuisse. Contra 2 Chron. 36. 9 octo annorum.

A nonnullis hæc ita conciliantur, quod in priori loco tempus exprimatur, quo post mortem patris solus Rex fuerit factus, posteriori tempus quo vivente patre Rex creatus, cum ipso regnasset. Nos vero mendum apographi subesse in alterutro loco haud gravare concedimus. Confer quæ ad locum 2 Reg. 8. 26 diximus.

87. 2 Reg. 25. 2 legimus, nono mense Urbem à Nebucadnezare fuisse captam. Contra Jer. 52. 5 mense quarto.

Hanc contradictionem non inepte hoc modo concilaverunt Belgici Interpretes. Prior enim locus cum node verti potest non *nono mense*, sed *nono mensis* die videlicet. At Jeremias mensis numerum, quantum videlicet, indicat. Priorem ergo locum ita reddiderunt, *nono [quarto] mensis*, ex Jerem. 52. 5 vocem *quarto* interjicientes. Alias & hic mendum esset agnoscendum, & *nono* pro *quarto* scriptum esse.

88. 2 Reg. 25. 8 habetur, Nebuzardanem die septimo mensis quinti Templum incendisse, quod Jer. 52. 12 die decimo ejusdem mensis factum esse indicat.

Sed nulla hic est difficultas. Vel enim liber Regum incendii initium (quod tribus diebus duravit) Jeremias ejusdem finem indicat. Vel prior locus Nebuzardanem in civitatem adventum, ad Templum incendendum norat (quod ex fine versus non obscure colligitur) Jeremias autem tempus, quo post triduanam in urbe commorationem, Templum exstiterit.

89. 2 Reg. 25. 27 dicitur Joachimum die 27 mensis e carcere liberatum esse, cum Jerem. 52. 31, die 25 id accidisse referatur.

Quæ diversitas inde potuit esse orta, quod alteruter ad tempus quo e carcere dimittebatur, alter, quo in Palatium Evilmerodachi admitteretur, respexerit, at quod forte biduum requirebatur, priusquam ornamenta, quibus in aula uti deberet, essent parata.

90. 2 Reg. 25. 17 dicuntur ærea coronæ sive summitates columnarum tribus ulnis fuisse altæ, at Jer. 52. 22 quinque ulnis.

Quod inde ortum videtur, quia Jeremias sub coronarum altitudine, etiam reliquorum

quorum ornamentorum, retiorum videlicet, ligamentorum &c. complectitur, quod etiam 1 Reg. 16. 17 eodem modo fit: at 2 Reg. 15 sola coronarum altitudo indicari videtur. His adde dicta ad locum 2 Chron. 3. 15, contra Jer. 52. 21.

91. 2 Chron. 36. 10 Zedekias appellatur frater Jechonię, quem tamen ipſus avunculum fuiſſe, ex 2 Reg. 24. 17 conſtat.

Quod ſane nullius eſt momenti, cum propinquos fratres appellare, Hebręis ſit uſitatiffimum.

92. Job. 1. 19 omnes ipſius liberi ſub ædium ruinis contriti dicuntur. Contra cap. 19. 17 Jobus dicit, ſe ſupplicari debere filiis uteri ſui.

Filii uteri alicujus dicuntur filii ex ſervarum utero geniti, ſive ab ipſo Domino, ſive a ſervis, quibus ancillę in matrimonium datę ſint. De qualibus filiis in *ἱσθμὸς* locum hunc interpretantur. Liberi enim ſervorum, dominorum ſunt proprii. Jobus itaque afflictionis ſuę magnitudinem ex eo etiam deſcribit, quod ne ſervi quidem, ex ſervis geniti, non niſi ſupplicanti ipſi morem gererent.

93. Pſal. 7. 9 David poſtulat à Deo, ut ſecundum juſtitiam ſuam judicet eum: cum tamen Pſal. 143. 2 contrarium petat, ne videlicet Deus cum ipſo litiget, quoniam nullus coram ipſo juſtus ſit.

Quę difficultas nulla eſt, cum priori loco de controverſia, quam ipſi impli hoſtes movebant, loquatur, poſteriori vero de juſtificatione coram Deo, prout utrumque locum attente conſiderantibus apertum eſt.

94. Pſal. 103. 10 inquit David, Deum non agere nobiſcum ſecundum iniquitates noſtras, nec rependere ſecundum peccata noſtra. At contrarium Eſaias expreſſe de civitate Hieroſolymitana teſtatur nomine Dei, eam videlicet duplum accepiſſe pro peccatis ſuis cap. 40. 2.

Non eſt abſurdum, ut Eſaię locus, qui in præterito tempore enunciatur, more Hebręis familiariffimo, de futuro accipiat. Continent enim quinque primi illius capitis verſus, vaticinationem de liberatione populi Judaici e captivitate Babylonica: ad cujus certitudinem denotandam, Propheta præterita pro futuris uſurpat, more ſolito. Dicit igitur militiam, id eſt labores & calamitates urbis Hieroſolymitanę, brevi finiendas eſſe, iniquitates, id eſt, eorundem pœnas eſſe reconciliatas, eamque duplum accepiſſe, pro accepturam, id eſt duplicia beneficia pro peccatis, id eſt pro pœna peccatorum: ſive Deum ipſis duplo pluribus beneficiis affecturum, quam pœnas illis infixerat. Atque hunc genuinum verborum eſſe ſenſum exiſtimo. Nemo ſaltem oſtendere poteſt, verba hoc modo non poſſe explicari. Et tum duo iſta loca minime inter ſe contraria ſunt.

95. Pſal. 115. 17 David dicit, mortuos Deum non laudare, quemadmodum etiam alibi frequenter indicatur, mortuos nihil ſcire. Contra Philip. 2. 10 Paulus dicit, Chriſtum in eum finem à Deo exaltatum eſſe in cœlis, ut in ipſius nomine omne genu, etiam *κνυξοῖς* (per quos nulli præter mortuos intelligi poſſuat) ſectatur, id eſt, ut etiam mortui ipſum adorent.

Hujus

Hujus nodi solutio inde pender, quod ante Christi exaltationem nemo beatorum post mortem ullo beatitudinis sensu sit decoratus, qui deum post Christi ad dexteram Dei sessionem, tanquam Novi Fœderis privilegium, piis defunctis concessus sit. Qua de re videatur Tractatus de statu mortuorum, non ita pridem Belgice editus in quarto.

96. De loco Jer. 22. 30 contra cap. 52. 30. 2 Reg. 25. 27. 1 Par. 3. 17 &c; de historia Jechoniz, sibi non constante, vide dicta superius Lib. 1. pag. 103.

C A P U T II.

Conciliatio Locorum, quæ in Novo Fœdere ab Atheis & Religionis Christianæ hostibus, inter se pugnare dicuntur.

Locus 1. Matth. 1 longe diversa Genealogia Jesu traditur ab eâ quam Lucas cap. 3 refert.

Ratio cur ita ab illis factum sit, a nobis reddi certo nequit, nec ad rem quidquam istud facit. Sufficit modo veram genealogiam uterque descripserit. Id vero ab illis factum esse, negari cum aliqua specie à nemine potest, nisi qui contrarium evidentissime demonstrare queat, quod hæcenus à nemine, quod sciam, tentatum est. Voluerunt quidem aliqui ostendere, nonnullorum nomina in genealogia perperam esse adscripta, quosdam in genealogia esse omisos, quos Vetus Instrumentum recenset, & numerum quem Matthæus indicat, in serie quam deducit non reperiri. Verum ista non confictam esse genealogiam, sed errores in ea commissos esse evincerent. Ubi vero ostenderimus in istis non esse commissum errorem, causæ nos satisfecisse omnino erit statuendum. Quod igitur ad personas, quos Lucas à Matthæo diversas in memorat, in eo penitus est acquiescendum, quando libri Regum & Chronicorum non aperte testantur, illos quos uterque indicat, nec jure successionis, nec nativitatis, sibi invicem in hæreditare prædecessorum successisse. Cum vero legitima sit utraque, tam juris quam nativitatis, secundum Legem successio, & vel Matthæus, vel Lucas in nonnullis ad juris successionem respexisse potuerit, res ista optime constat. Id autem ab alterutro factum esse, à doctissimis viris, in suis super Christi genealogiam commentariis, sufficienter est ostensum. Inter cæteros in ista re excellunt Socinus, Grotius, Crellius, Maldonatus avunculus meus Brenius, & loco omnium Ludovicus Woltzogenius Austriacus. Qui etiam ostendit, quam ob causam nonnulli à Matthæo omissi sint, & quomodo numerus trium *ἀνδρῶν* apud illum optime constet, nec ullum in ista genealogia perperam esse relatum, quæ omnia hic repetere non est opus.

2. Matth. 1. 5 à Nativitate Booz, filii Rachabæ Hierichuntinæ, usque ad Da-

vidis, tres tantum homines recententur, cum tamen ab intereptione Jerichuntica usque ad Davidis nativitatem, non pauciores 366 annis effluerint.

Quam difficultatem facile solvemus, modo attendamus Rachabam hanc longe diversam esse feminam ab illa Hierichuntina. Hæc enim nunquam *Rachab*, sed constanter *Raah* appellatur Jos. 2. 1. Psal. 87. 4 in Græco. Hebr. xi. 31. Joh. 2. 25, & in Novo Fœdere non nisi addito *meretricis* epitheto. Alias hæc eadem questio Ruth. 4. 8. 1 Chron. 1. 10 itidem locum habitura fuisset.

3. Matth. 3. 13, 14 apparet *Johanni Baptista Christum* non fuisse incognitum. Idem tamen Joh. 1. 31, 32 expresse dicit, se Christum non habuisse cognitum, antequam ipsum baptizasset.

Nulla hic est contrarietas. Johannes ad tempus usque prædicationis suæ in deserto vastiori habitavit: unde nihil mirum est, quod de facie Christum non cognoverit. Quod vero apud Matthæum Christum eatenus noverit, quod ab ipso potius baptizari necesse se habere agnoverit, id inde accidere potuit, quod nonnulli qui Johanni, cum eum Christus accederet, adessent, Christum cognoscentes, de ipsius sanctitate multa Johanni significaverint, ex quibus Johannes conjecturam fecerit ipsum esse Christum; vel Christus ipse forsitan quis esset ei indicaverit, cum ante illud tempus, de quo Joh. 1, Johannes ipsum nunquam vidisset, nec eum de facie habuerit cognitum. Tamen Johannes, Christum esse Messiam, non prius certo scire potuit, antequam signum descendens in eum spiritus Sancti, post baptismum conspexisset Joh. 1. vers. 32, 33.

4. Matth. 5. celebris illa Christi concio, non tantum verbis longe diversis, sed etiam sententiis & aliis circumstantiis, ab ea quam Lucas cap. 6. tradit, describitur.

Quamvis existimem, omnem quæ inter loca ista diversitas, imo (si eandem ubique concionem referri volumus) contrarietas est, cum hic Christum in planitie constituisse, ille montem conscendisse, ibique sedisse affirmet, conciliari posse, prout ab interpretibus factum est, non est tamen quod de eo multum laborem. Concedamus enim Christum bis in eundem ferme sensum, diversis in locis concionatum esse, sic nulla erit difficultas. Atque fieri potest ut Christus ita fecerit, quia nullibi dicitur, Christum semel tantum ita verba ad populum fecisse.

5. Matth. 5. 17, 18, 19 Christus dicit, se non venisse ut Legem abroget, sed ut eam impleat: cum tamen non modo Christiani eam non servant, sed & Paulus expresse dicat Gal. 5. 2, 3, si Legem observent, circumcisionem recipiendo, se ad Legis observationem constringentes, Christum ipsis non fore utilem.

Primo respondeo, abrogationem sive dissolutionem Legis, non Gentiles (qui nunquam ad Legis observationem a Deo fuerunt obligati) sed solos Judæos respicere, idque non diutius, quam in Regione Israhelica habitare vellent vel possent, cui Legis observatio alligata erat. Cum vero Christiani ex Judæis & Gentibus essent colligendi & collecti sint, qui sic permixti non amplius populus Judaicus appellari possint, præsertim cum Templum una cum urbe Jerusalem & tota Judæa essent exscindenda, necessa-

necessario literalis Legis observatio cessare debuit. Ad hujus igitur nodi solutionem sufficit, si ostendi non possit, Christum unquam Judæos docuisse, ne Legem observarent. Paulus autem non Judæis, sed Gentilibus loquitur, quando eos Legem observare vetat. Inquirendum præterea est, quid voce *καταλίσσας* indicare voluerit Christus: cum enim Dominus mox subjicit: *quicumque igitur unum ex mandatis his minimis dissolverit, hominesque ita docuerit, minor vocabitur in Regno celorum*, apparet per vocem istam non abrogationem, sed transgressionem & rejectionem, tanquam Legis a Deo non profectæ, denotari: quo sensu eadem vox accipitur Joh. 5. 18. x. 39 in simili penitus locutione. Quamvis autem Christus suis legalium literalem observationem non injunxerit, in eo tamen nihil Legi contrarium fecit, non tantum ob indicatas modo rationes, verum etiam quia præcepta ista unbræ tantum & typi rerum spiritualium fuerunt, quæ cum quis observat, næ is meliori jure Legis observator censeretur, quam is qui literam Legis. Adde quod Sacrificia, propter Judæorum summam pervicaciam, parentibus ipsis Judæis (vide Conciliat. *Manassu* pag. 181 & seqq.) præter intentionem Dei sint præscripta, quia alias ab idolorum cultu revelli non potuerunt, idque ex summa indignatione a Deo factum est. Quare cum eos ex Ægypto eduxisset, nulla sacrificia præscripsit. Quæ omnia Jer. 7. 22 & seqq. Ezech. 20 a versu 5 ad 27, imprimis vero versu 24, 25 apertissime indicantur.

6. Matth. 5. 22 Christus dicit, eum qui fratri suo dicit, *saue!* reum esse Gehennæ ignis. Paulus tamen 1 Cor. 15. 36 & Jacobus cap. 2. 20 id fecerunt.

Sed conciliatio facilis est: Christus enim non interdicit istius vocis usum, sed tantum, ne quis ex injusta in fratrem ira, eum conviciis proscindat, & convicia conviciis accumularet. Quod duo isti Apostoli minime fecerunt. Christus enim, cum ait, qui dicit fratri suo *saue*, vel *raka*, non simpliciter de vocibus istis agit, sed ex versu præcedente subintelligi debet, fratri suo temere iratus.

7. Matth. 5. 34 Christus omne juramentum prohibet, cum tamen Paulus aliquoties juraverit Rom. 1. 9. 1x. 1. 1 Cor. 15. 31. 2 Cor. 1. 23. 11. 31. Galat. 1. 20 & alibi.

Cum Christus præceptum suum de non jurando, non præcepto Legis, de jurando per nomen Dei, sed tantum præcepto de juramentis promissoriis sive votivis opponat Num. 30. 2, cujus loci verba recenset, iisque suum mandatum opponit, apparet Christum non omne jusjurandum, sed illud tantum quo vota Deo nuncupantur, interdiceret. Adeo ut nec Christus, nec Apostoli, de re præterita vel præsentī (in qua error non committi poterat, nec ullum periculum jurisjurandi violationis erat) jurantes, nihil huic præcepto contrarium fecerint.

8. Matth. 5. 43 Christus affirmat, Antiquis sive Israëlitis in Lege dictum fuisse, *proximum tuum diliges, & odio habebis inimicum tuum*, cum tamen in Lege Moïsis, non modo tale præceptum non reperitur, sed plane contrarium Exod. 23. 4.

Cum in Lege Moïsis præcipitur, ut inimicum diligant, apertum est id de inimico Israëlita intelligi, prout ex Levit. 19. 18 apparet, quos pro hostibus habere vel odisse, quamdiam

quamdiu jure civitatis, per capitale crimen non exciderant, minime erat licitum. Inimici vero Israëlitarum erant omnes quos Deus absque misericordia occidi, & internecone deleri jufferat, quales erant *Chananei*, *Amalecita*, *Ammonita* & *Moabita*, Dei ofores, idololatræ, blasphemæ, homicidæ, adulteri, aliique id genus malefici, in quos odium irreconciliabile exercere Deus expresse præcepit Exod. 34. 1, 11, 12. Deut. 7. 1, 2. xx1. 17, 18, 19. xx111. 3, 6, 11. Psal. 139. 21, 22. Deut. 13. 6. Levit. 24. 14, 15, 16. Num. 35. 30, 31. Levit. 18. 20, 29. xx. 10. Deut. 22. 21. Quamvis igitur iisdem literis & syllabis expressum non legatur *odio habebis inimicum*, hoc nullam difficultatem parit, cum sensum tories & tam expresse legamus.

9. Matth. 5. 44 Christus imperat, ut pro malefacientibus nobis Deum oremus. Paulus tamen 2 Tim. 4. 14 Alexandro fabro ærario dirai imprecatur, dicens: Alexander multam in me mala commisit, Deus ei secundum ipsius opera remuneretur! Quæ manifesta videtur esse imprecatio.

Cum imprecatio, prout ipsum vocabulum indicat, nihil aliud sit, quam optare alicui malum, idque absque ulla conditione, & quidem verbis asperioribus, animoque ira æstuanti, merito negari potest, ullam in posteriori loco imprecationem esse, sed modestam tantum ad divinum judicium provocationem, cui committatur sententiæ pronuntiatio, quid homo in nos injurius promeritus sit, vel postmodum promeriturus sit, pœnam an condonationem. Dicimus itaque Paulum Alexandro nihil imprecari, sed tantum nisi resipiscat, Deo, sive vindictam, sive facti excusationem, cujus judicium Paulus sibi sumere recusat, committere. Et sic nulla hic superest difficultas. Adde quod non desint exemplaria, quæ expresse pro reddat, reddet legunt.

9. Matth. 6. 19 Christus dicit, *ne colligite vobis thesauros in terra*. Contra Paulus 2 Cor. 12. 14, *liberi pro parentibus non tenentur thesauros colligere, sed parentes pro liberis*.

Si per thesauros utroque idem significaretur, nulla tamen esset pugna. Quia Christus posset dici prohibuisse thesaurorum collectionem pro seipso, Paulus vero eam pro liberis, non pro sese institui debere assereret. Et tali responso Christianæ Religionis adversariis satisfactum est. Sed si quis forte instet & urgeat, non tantum Christum, sed ipsum etiam Paulum docere, nec pro liberis thesauros esse colligendos, & sic verba ipsius, nec cum sua propria, nec cum Christi doctrina convenire. Huic respondebo, ex ipsis textus circumstantiis facile perspicui posse, Paulum 2 Cor. 12 non id velle, ut parentes pro liberis divitias colligant, sed tantum de eo agere quod apud homines obtinet. Et præterea per thesauros non intelligere aliud quam victum & necessaria vitæ subsidia, de quibus toto capite agit.

11. Matth. 8. 1 dicitur centurionem ad Jesum venisse, eumque ut servum suum sanaret rogasse. At Luc. 7. 2 dicitur Judæos a centurione missos fuisse, centurionem vero non venisse ad Jesum.

In quo nulla est contrarietas, quandoquidem Matthæus centurioni tribuit, quod per amicos suos dixit & fecit, modo loquendi omnibus hominibus admodum familiari. Eadem est conciliatio Matth. 20. 20, cum Marc. 10. 35.

12. Matth.

12. Matth. 8. 28 Matthæus duos dæmoniacos, Lucas cap. 8. 26 unum Jesu occurrere refert.

At hæc non contraria, sed tantum diversa sunt, & a Matthæo accuratius quam a Luca historia ista describitur. Lucas enim non dicit non plures uno fuisse. Unum autem potuit dixisse, quia unus præcipuus, & alterius incentor fuerit, alter vero tantum ipsi comes, & non adeo sævus. Eodem modo conciliantur Math. 20. 29 cum Mar. 10. 46.

13. Matth. 9. 18 dicitur, quod Jairi filia, cum ipse Jesum supplicans accederet, obierit. Contra Marc. 5. 22, quod lethaliter ægrotaret.

Uterque rem prout gesta est narrat. Ex Marco enim constat, cum primo Jesum accederet Jairus, filiam ipsius in mortis agone verlasset, & dum cum Jesu sermones miscet, ipsi nunciatum fuisse, filiam exspirasse. Atque Jairus, prius à Christo in spem erectus, ut Marcus cap. 5. 35, 36 ait, orasse ut eam in vitam revocaret, quod posterius solum à Matthæo describitur.

14. Matth. 10. 34, 35 & Luc. 12. 51 Christus dicit, se non venisse ut pacem det in terra, cum tamen Esa. 2. 4. Zach. 9. 10 Messias dicatur pacem in orbe terrarum allaturus esse.

Hæc inter se minime pugnant: Prophetæ enim de pace agunt, quam Messias populis & regnis inter sese conciliaturus esset: Christus autem de pace inter ejusdem familiæ domesticos, quod citata loca insipienti est manifestum. Atque hoc responso contrarietatem inter ista loca penitus sustulimus. Si quis vero instet, Christum pacem ab Esaia prædictam, in mundo nunquam stabilivisse, is primo consideret, prædictiones istas præsupponere, Judæos Messiam pro suo Rege agnituros. Quod cum nondum fecerint, pax ista minime expectanda fuit. Cum vero Christus se rediturum, & per totum mundum pacem daturum promiserit (quod tum demum futurum esse indicatur Rom. x1, cum Israëlites illum pro Messia agnoscent) non est quod quis causetur, Prophetias istas nondum complementum suum esse sortitas. De istiusmodi vero prædictionibus videatur dicta Brenii disputatio pag. 74 & seqq. & pag. 89 in Fol.

15. Matth. x1. 30 Christus jugum suum dulce, & onus suum leve appellat. Cum tamen cap. 7. 13, 14 præcepta sua angustam portam, & viam quam pauci ingrediantur, vocet, & cap. 19. 24 dicat, divites difficilius in Regnum cælorum ingredi, quam camelum per foramen acus. Præter difficillima ista de cupiditatum naturalium, & vitæ ipsius abnegatione, mandata. Quæ profecto onus gravissimum, ne dicam intolerabile esse, nemo negare potest.

Christi præcepta esse difficillima, & nemini nisi qui Dei Spiritu sustentatur, præstituta possibilia, omnino certum est. Quare dispiciendum est, an ista tamen non possint suavia & levia dici. Quod nemo negare poterit, si non tantum animo reputet, auxilium Spiritus Sancti, fidelibus promissum, sed præcipue promissa vitæ æternæ, cuius Christiano oranti esse parata. Quæ profecto adeo sunt excellentia, ut nihil tam difficile à nobis postulari possit, quod illa non facillimum reddant. Quid quod appellatione

latio *jugi & oneri*, præceptorum difficultatem non obscure indicet, quæ tantis præmiis levia & dulcia redduntur.

16. Matth. 15. 10. Marc. 7. 7 Christus dicit, Deum frustra mandatis hominum coli. Petrus tamen 1 Pet. 2. 13 jubet, ut omni humanæ ordinationi pareamus.

Petrus dicit *πᾶσι ἀνθρώποις κτλ.*, *omni humana creatura*, id est magistratui, cujus mandatis in rebus civilibus obedire tenemur. Christus vero de Dei cultu loquitur, in quo nullis hominum inandatis obstricti sumus.

17. Matth. 16. 4 Christus Phariseis signum e cælo petentibus dixit, signum Jonæ, nec aliud ullum ipsis dandum esse. At Marc. 8. 12 nullum ipsis signum datum iri affirmat. Cum tamen omnes circumstantiæ, eandem utrobique historiam describi, aperte evincant.

Nulla omnino est contrarietas. Uterque enim negat Christum signum e cælo, quale postulabant, dare voluisse. Cum vero Matthæus referat, signum Jonæ ipsis fuisse promissum, non indicat signum ipsis fuisse concessum: signum enim Jonæ non erat illis tunc signum, multo minus quale postulaverant. Petierant enim signum e cælo, quale videlicet Josua ediderat, lumen solare per 24 horas terram illustrans, aut aliud simile. Cum ergo Marcus dicit, Christum dixisse, nullum signum ipsis datum iri, id optime de tali signo quale petierant, e cælo videlicet, intelligi potest. Nec etiam Christus apud Marcum dicit, nullum signum ipsis esse dandum; sed tantum, *si dabitur ipsis signum*, quale nimirum petierunt e cælo.

18. Matth. 21. 40, 41 dicitur Christum Judæos interrogasse, in parabola de vinea, quid vineæ Dominus agricolis, qui filium ipsius interfecerant, & legatos male exceperant, esset factururus: Judæos autem respondisse, quod impios istos trucidaturus, & vineam melioribus agricolis concessurus esset. Sed Luc. 20. 15, 16 ipse Christus id dixisse refertur.

Si quis omnes circumstantias, quas uterque Evangelista narrat, consideret, videbit fieri posse, ut prius Judæi, deinde ipse Christus istam sententiam pronunciaverint. Et cum Christus prius ipsos interrogasset, quid cum istis latronibus agricolis, vineæ dominus esset acturus, illi vero respondissent, ipsum eos male mulctaturum, Christus eorum responsum, prout Lucas refert, ita reperisse, ut statim intellexerint in se istud telum esse directum, & omen a se averterint, dicentes, *absit istud*. Et sic omnia optime constabunt, & uterque Evangelista rem prout gesta est retulerit, sed alteruter aliquid quod alter dixit, omiserit.

19. Matth. 23. 25 Christus dicit, Judæos interfecisse Zachariam filium Barachiz. Cum tamen 2 Chron. 24. 10, non Barachiz, sed Jojada filium fuisse Zachariam istum scriptum sit.

Fusius hanc quæstionem tractat *Brenius* contra Judæos pag. 89, 90, ad quem Lectorem remittimus. Is enim existimat (quod falsum esse ostendi nequit) Jojadam binominem fuisse, & nomen Barachiz etiam habuisse. Idque tanto magis verisimile est, quia *Jojada & Barachias* vocabula sunt ejusdem significationis, utrumque enim benedictum

dictum notat. Quare facile fieri potest, ut utroque nomine fuerit appellatus.

20. Matth. 26. 6 & Mar. 14. 3 narratur, scēminam istam caput Christi unxisse, Lucas vero eam pedes ejus unxisse refert cap. 7. 37.

Qui nodus facile solvitur, si dicamus scēminam istam bis Jesum in eadem domo unxisse, quod non modo diversæ istæ circumstantiæ, sed & occasio diversa facti, suadent. Conferatur *Brenius* in Lucam cap. 7. 37. Ex Matthæo enim, Marco & Johanne cap. 12. 3 apparet, unctionem quam illi referunt, paulo ante Christi mortem à Maria, Lazari sorore, esse peractam, in qua nec de pedibus unguento isto delibutis, nec de ceteris quas Lucas memorat circumstantiis, quidquam accidisse apparet. Quid quod Johannes, qui idem istud factum cap. 12. 3 recenset, cap. xi. 2 expresse indicare videtur, eandem Mariam ante istud tempus adhuc semel Christum unxisse, oleo videlicet & lacrymis, idque non caput, sed pedes. Quod ex Luc. 7. 3 (qui solus istam historiam narrat) apparet, non multo post initium prædicationis Jesu accidisse, vivente adhuc fere Johanne Baptista versu 18, & ante omnia ista quæ Lucas postmodum toto ferme libro suo, a Jesu perpetrata esse memoriæ prodidit, prout ex cap. 8. 1 est manifestum.

21. Matth. 26. 23 hoc signo proditorem Jesus indicat, quod manum in patinam secum intingeret. Sed Joh. 13. 26 eum fore, cui offam intrinsecam daret.

Omnino credibile est Christum bis signum indicasse, semel ab omnibus aperte, semel a Johanne clanculum vel submissa voce interrogatus, prout ex Matth. 26. 22 & Joh. 13. 24, 25 evidenter constat, ubi prius a Matthæo, posterius a Johanne expressum reperias.

22. Matth. 26. 17, 19, 20 Christus dicitur Pascha cum discipulis suis celebrasse die Parasceues. Contra Lucas illum isto die sepultum esse testari videtur cap. 23. 54, idque ante tempus vespertinum, quo Agnus comedi solebat, & a Matthæo Christum istud comedisse asseritur.

Cujus nodi solutionem apud *Brenium* in *Amica disput.* pag. 86 Lector reperiet. Sed lubet hic conciliationem, quæ cæteris longe simplicior, & cum veritate magis consona esse videtur, adjicere. Ea sic est. Matth. 26. 17 dicitur discipulos *ἡρώδης* & *ἀζύμων* prima azymorum Jesum, interrogasse ubi vellet ut ipsi Agnum Paschalem pararent? Quod certum est fieri debuisse ante tempus, quo istud comedi debebat. Jam ex Exod. cap. 12. 6, 8, & Judæorum constanti & perpetua praxi constat, agnum mactari debuisse inter duas vespertas, id est intra tertiam & nonam pomeridianam, noctu vero comedi, id est post horam nonam. Constat etiam Judæos diem non a matutino tempore, quemadmodum nos, sed a vespertino inchoare. Ex quo manifestum est, Matthæum per *ἡρώδης* & *ἀζύμων* diem Jovis intelligere, sive diem quæ primum diem Azymorum præcedebat, quod non tantum Græcæ voces permittunt, sed & res ipsa postulat. Hoc si recte intelligatur, res per se manifesta erit. Christus enim noctu post nostrum diem Jovis, qui apud Judæos dici Veneris est pars prior, Paschalem agnum comedit, & ipso die Veneris, qui respectu Sabbati dies est Parasceues,

una cum precedente vespera & nocte, est crucifixus, referente Luca cap. 23. 54. Et sic Christus diei Parasceves prior parte, sive vesperi, Pascha comedit, & ejusdem diei parte posteriori, id est ipso diurno tempore, quem nos diem Veneris appellamus, crucifixus est. Quæ conciliatio, sive Pascha tum fuerit translarum in diem sequentem (more apud Judæos usitato, quando primus Paschatis dies in diem Veneris incideret, quod eo tempore Judæi accidisse tradunt) sive minus, omnes difficultates exhaurit, excepta unica, quod Joh. 18. 28 referatur, Judæos prætorium ingredi noluisse, *ut comederent Pascha*, quasi eo die quo Christus cruci erat affigendus, agnus Paschalis demum comedi deberet. Hanc objectionem alii recte solverunt, affirmantes per *Pascha* a Johanne intelligi potuisse hostias, quas septem diebus festis Israëlitas offerre & comedere fuisse solitos, ex 2 Chron. 35. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 constat.

23. Matth. 27. 44 dicitur latrones Christo convicia dedisse. At Luc. 23. 39 alter tantum latronum id fecisse narratur.

In quo nulla est contrarietas. Matthæus enim indefinite de latronibus istud dicit, non vero utrumque id fecisse. Lucas vero rem accuratius exponit. Similes locutiones reperias Gen. 19. 29. Jonæ 1. 5. Luc. 17. 14. xxiii. 36. Joh. 19. 29. Estque Enallage numeri pluralis pro singulari, apud prophanos autores, & in vulgari sermone satis frequens.

24. Mar. 2. 26 Christus dicit, Davidem tempore Sacerdotii Abjatharis panes propositionis comedis. Quod 1 Sam. 21. 1 sub Achimelech Sacerdotio factum esse memoratur.

Difficultas hæc a Belgicis Interpretibus optime solvitur. Ostendunt enim utrumque vera dicere: cum Abjathar etiam Achimelech, & Achimelech Abjathar fuerit appellatus. Quod inde apparet, quia 2 Sam. 8. 17. & 1 Chron. 24. 1 Achimelech Abjatharis filius vocetur, idque postquam Achimelech a Saule esset interemptus, qui idem Achimelech 1 Sam. 21. 1 coll. cum cap. 22. 20, 21 Abjatharis pater appellatur. Ex quo manifestum est, utrumque idem nomen gessisse, & nec Christum, nec libri Samuelis scriptorem, in nomine Abjatharis vel Achimelechi errasse. Et cum id ad minimum verum esse potuerit, non est quod hic contrarietas demonstrari possit.

25. Mar. 16. 5 dicitur unum Angelum mulieribus fuisse conspectum. At Lucas cap. 24. 4, duos.

Hujus nodi solutionem, una cum reliquorum in eadem historia difficultatum accurata explanatione, vide apud *Brenium* pag. 87 in *Amica disputatione*. Ea autem huc redit, quod Evangelistæ, in describendo itinere mulierum ad sepulcrum Christi, non omnes plane idem iter intellexerint. Fieri enim potuit (quod diversæ apud Evangelistas circumstantiæ non parum confirmant) ut mulieres istæ non semel, idque non semper omnes simul, sed semel simul, postea nunc hæc, nunc illa sola; nunc una, duæ, tresve simul; hæc semel, alia bis terve, ad sepulcrum itaverint, & sic alteri unus, alteri duo Angeli, alteri Christus ipse, alteri nec Angelus, nec Christus conspectus fuerit.

26. Luc.

26. Luc. 4. 25 & Jac. 5. 17 dicitur, tribus annis & sex mensibus non pluuisse, cum tamen 1 Reg. 18. 1 nondum tres anni videantur effluxisse, cum plueret.

Liber Regum dicit, post multos dies anno tertio Deum Eliæ indicasse, se pluviam daturum, & post illud tempus multa adhuc intercessisse apparet, videlicet quod Achab & Obadias per totum regnum aquas quæsierint, congregatio omnium prophetarum Baalaticorum, concertatio de vero Dei cultu, & alia multa: adeo ut ex ista historia minime probari possit, ante tres annos cum dimidio pluviam de cælo decidisse.

27. Joh. 1. 21 Johannes aperte negat se esse Eliam. Contra Christus Matth. 21. 14 dicit, Johannem esse Eliam, qui venturus erat.

Cum Johannes Judæorum legatis respondet, se non esse Eliam, manifestum est eos de Eliæ persona proprie loquendo interrogasse: illum enim venturum in hunc usque diem credunt Israëlites. Eo autem sensu negabat Johannes, se Eliam esse. Christus autem ipsum Eliam appellat eo sensu, quem Lucas cap. 1. 17 indicat, quod scilicet in spiritu & virtute Eliæ venerit, negatque Eliam illum, olim defunctum, proprie loquendo venturum; sed tantum figurate loquendo. Adeo ut hæc minime sint contraria.

28. Joh. 10. 17, 18 Christus dicit: *Ideo me pater diligit, quia pono animam meam, ut rursum eam capiam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo eam ponere, & potestatem habeo eam rursum sumere.* Contra Lucas Act. 2. 32 testatur, Deum excitasse Jesum à mortuis. Confer Act. 3. 26. Rom. 6. 4.

Si in primo loco vox λαμβάνειν vertatur accipere (quæ non minus propria ejus est significatio quam capere, sumere) tum nihil aliud Christus dicit, quam neminem posse sibi invito vitam eripere, seque à Deo jus accepisse (ita enim verti debet vox ἰγυρία) ut, si sponte vitam deponat (quod in ejus arbitrio erat constitutum) eam à Deo sit recepturus, tum facile conciliantur ista loca.

29. Act. 7. 4 Jacobus in Ægypto fuisse dicitur cum septuaginta quinque animabus. Cum Gen. 46. 26, 27 & alibi, septuaginta tantum numerentur.

Ut duo ista loca concilientur, animadvertendum non plane idem utrumque scriptorem velle. In libro enim Geneseos expresse indicatur, illos tantum recenserī, qui ex ipso Jacobo erant progeniti: versu enim 26 dicitur: *omnes anima cum Jacobo in Ægyptum venientes*, N. B. *de semore ipsius egressæ*. Idem dicitur Exod. 1. 5. Stephanus autem Act. 7. 14 de istis omnibus expresse loquitur, quos Joseph ex terra Chanana in Ægyptum adduci jussit, inter quos non tantum numerandæ sunt filiorum Jacobi undecim uxores, quæ Gen. 46. 26 expresse ex istius scriptoris numero secluduntur, sed etiam ipse Josephus, cum duobus ipsius filiis, nec non duobus Judæ filiis, in terra Palæstina defunctis, Er videlicet & Onane. Quibus si etiam Simeon annumeretur, quem Josephus a principio captivum apud se detinuerat Gen. 42. 24, & fortassis etiam usque ad totius familiæ suæ adventum apud se comitem retinuit (quod sane valde verisimile esse quivis facile videt, saltem id fieri potuisse nemo negare potest, ut vi-

delicet Josephus eos tantum ad patrem suum arcessendum miserit, qui tum simul ab eo ad se venerant, & Simeonem, quem jam per tot menses apud se detinuerat durissimè, nunc suavem tantisper comitem penes se munifice detineret: sic apud Lucam in Actis de numero septuagenario, quem Hebraicus Geneseos, Exodi & Deuteronomii textus designat (Græcus enim duobus prioribus libris etiam habet 75, quamvis, ut arbitror, mendose) sex erunt detrahendi, in quorum locum undecim uxores filiorum Jacobi succedentes, exacte numerum 75 conficiunt. Et sic utrobique accuratus numerus erit expressus.

30. Act. 7. 16 Stephanus tria dicit. 1. Abrahamum mercatum esse sepulcrum istud, in quo Patriarchæ sepulti sunt, cum tamen Gen. 33. 19 legamus, Jacobum agrum istum emisisse. 2. Jacobum una cum Patriarchis Sichemi esse sepultum, qui tamen Gen. 49. 30, 31, coll. cum cap. 23. 2, 17 Hebrone est sepultus. 3. Emmor ab ipso filius Sichemi videtur appellari, qui tamen ipsius fuit pater Gen. 33. 19.

Quod ad primum attinet, si concederem in voce *Abraham* errorem esse commissum, illamque in describendo ab aliquo esse adjectam, nihil istud faceret ad minuendam Scriptoris, vel ipsius Stephani auctoritatem. Non potuit enim istiusmodi error à Luca vel ipso Stephano (qui totam Veteris Instrumenti historiam optime callebant, quod hæc ipsa oratio abunde testatur) esse commissus, in re adeo nota. Nec etiam fallendi animo historiam perperam recensere potuerunt, cum in eo nullum causæ suæ præsidium positum sit, præsertim coram illis, qui eos e vestigio mendacii arguere poterant. Errores autem istiusmodi in omnibus authoribus Antiquis à descriptoribus commissi, apud neminem quidquam ipsorum auctoritati detrahunt. Videtur autem, ut & hoc nunc adjiciam, in Patriarcharum sepultura aliquid accidisse, quod obscuritatem illis, qui rem prout gesta est non accurate sciunt, pariat, quosdam videlicet eorum in sepulcro quod Abrahamus Hebrone emerat, prius esse sepultos Gen. 50. 13, postea vero, cum Israëlitarum terram Chananaeam occupassent, ossa quorundam una cum ossibus Josephi, Sichemum esse transportata Jos. 24. 32. Quæ conjectura ex eo confirmatur, quod *Hieronymus* de *Paula* referat, eam peregrinantem, inscriptiones sepulcrorum Patriarcharum *Sichemi* vidisse. *Flavius Josephus* autem, *Antiq.* lib. 2. cap. 4 dicit, eorum sepulcra Hebrone esse. Quod utrumque eo quo dictum est modo verum esse potuit; non vero omnes Patriarchas Sichemi sepultos esse, Stephani verba aperte indicare videntur. Non enim dicit *καὶ ἐνθάδε ἐστὶν τὸ σῆμα καὶ ἐπὶ τοῦ σήματος ἐτάφησαν οἱ πατέρες* & Sepulti sunt Sichemi, sed *καὶ ἐνθάδε ἐστὶν τὸ σῆμα καὶ ἐπὶ τοῦ σήματος ἐτάφησαν οἱ πατέρες* & transpositi vel transportati sunt Sichemum. Adeo ut Stephanus Scriptoribus Veteris Fœderis minime sit adversus. Non enim dicit ubi omnes sepulti fuerint, sed ubi partim transportati, partim sepulti sunt. Cujus contrarium neutiquam ostendi potest. Et sic verba Stephani, & translata sunt Sichemum, & positi sunt in monumento quod emit scil. Jacobus &c, duas diversas relationes continebunt, quosdam videlicet Patriarcharum Sichemi, quosdam Hebrone esse sepultos. Et sic prima difficultas penitus erit sublata, una cum secunda.

Restat tertia, de Emmore filio Sichemi. Quæ nulla plane est: quamvis enim frequenter

frequenter in genitivis istiusmodi vox filii tubintelligatur, non desunt tamen exempla, tam in S. Scriptura, quam apud prophanos authores, in quibus vel vox *matris* vel *patriis* subaudiri debet. Sic Luc. 24. 10 *Μαρία ἡ καλεῖται Μαρία Ἰακώβου* scilicet *mater*, non *filia*, prout non tantum ex Mar. 15. 40, sed etiam ex Syriaca & Arabica versione constat, quæ Luc. 24. 10 vocem matris etiam exprimunt. *Herodotus* in *Clio* dicit *Ἀδράστου ὁ Γορδίου τοῦ Μιδῆς* *Adrastus Gordii* scil. nepos, qui *Mida* fuit pater. In *Ælian*. lib. 13. 30 *Οὐλύμπιας ἡ Ἀλεξάνδρου* *Olympias mater Alexandri*. H. *Stephanus* in voce *Δαίδαλα* citat *Δαίδαλον τοῦ Ἰδοῦ* *Dadalo patre Icar*i & similia alibi occurrunt. Quocirca hic locus à multis ita redactus est: *Emmor patriis Sichem*. Et hoc pacto locus iste conciliari potest. Quod autem locus hic in describendo sit mutatus, ex Syriaca illa vetustissima versione non obscure colligitur: ea enim sic verba hæc reddit: *Et descendit Jacob in Egyptum, defunctusque est N. B. illic ipse & patres nostri, & translatus est* (pro eo quod hic est *& translati sunt*) *in Sychem, & positus est in sepulcro* (in Græco est *& positi sunt*) *quod emerat Abraham argento à filio Hemor*, ommissa voce τοῦ Σιχίου filii vel patris Sichemi. In qua lectione, si vox Abraham omittatur, necessario Jacob subaudiendus erit ex versu 15. Et tum nihil aliud restaret, quam conjectura, quod cadaver sive ossa Jacobi, prius Hebrone sepulta, postmodum Sichemum sint delata. Et sic omnia erunt plana, cum sensum istum verba ejus plane admittant. Delata autem illuc esse potuerunt, cum Josephi ossa ibidem terræ mandarentur.

31. Act. 9. 7 dicitur, Pauli comites vocem quæ ei loquebatur, audivisse, sed neminem vidisse. Contra cap. 22. 9 dicitur, illos vocem quæ Paulo loquebatur non audivisse.

Paulus à Pontificibus in mandatis habebat, Christianos captivos Hierosolymam abducere. Quocirca verisimile est comitarum fuisse à Romanis militibus, qui Hebraicam linguam minime callebant. Cum vero Hebræis sit familiare, *audiendi* vocem pro *intelligere* frequenter usurpare, omnino verisimile est, alterutro locorum eam ita accipi debere, quemadmodum Joh. 12. 29. Vide Gen. 42. 23. 2 Chron. 26. 28. Esa. 36. 11. Jer. 5. 15. Matth. 7. 24, 26. Luc. 6. 47, 49. 1 Cor. 14. 2 in Græco. Et sic in secundo loco Paulus indicabit comites suos, quanvis sonitum quendam auribus perceperint, & forte voces aliquas proferri, nec tamen earum sensum, cum linguam Hebraicam non intelligerent, percepisse.

32. Actor. 13. 21 dicitur Saul quadraginta annis regnasse. Cum 1 Sam. 15. 1 biennio tantum regnasse dicatur.

De conciliatione horum locorum videatur *Brenii* disputatio pag. 91, 92. Conciliationis autem summa in eo consistit, quod plane falsum sit, in libro Samuelis numerum annorum quibus Saul imperium in Israëlitas obtinuit, definiri. Nihil enim aliud ibidem dicitur, quam eum biennio tum regnasse, cum tria illa satellitum millia eligeret. Er cum non possit ostendi, Saulem paucioribus quam quadraginta annis, quæ hic *Stephanus* ei assignat, regnum obtinuisse, non est quod hic repugnantiam ostendamus.

33. Act. 15. 20 Apostoli præcipiunt, ut Christiani ab idolothytis, sanguine & suffocato abstineant. Paulus contra 1 Cor. 10. 25, 27 istorum esum Christianis concedit.

Istorum locorum novam, sed egregiam reconciliationem excogitavit editor libelli, Belgico idiomate anno 1672 excusi, cui titulus est, *Schijfsuurlijke waarderung van het heidensdaagse Prediken en Berckgaan &c* / in hunc ferme sensum, quod videlicet Paulus 1 Cor. 10 nihil eorum comedere permittat, quæ Apostoli Act. cap. 15 ne quis comedat prohibuerunt. Ostendit enim Apostolos ibi non simpliciter abstinentiam à sanguine & suffocato injungere, sed tantum quatenus ista idolis immolata, in eorum honorem comedebantur. Quapropter ipsorum interdictum istiusmodi verbis sit conceptum, ut istum sensum clarissime indicare videatur. Dicunt enim versu 20 se injungere, ut Christiani abstineant *ab illis qua per idola sunt contaminata, & ab isto sanguine, & ab isto suffocato* (sic enim verba Græce sonant) qui sanguis & quod suffocatum ipsum erat idolothytum. Quandoquidem gentiles, cum animalia ad Sacrificia mactarent, prius ea mallei ictu in terram prosternerent, ut tanto commodius, & minori cum strepitu occidi possent, & de sanguinis separatione non admodum essent solliciti, adeo ut ipsorum Sacrificia non possent comedi, nisi simul sanguis & suffocatum assumeretur. Ostendit simul istius scripti editor, ipsam scortationem ad Sacrificia & religionem Paganorum pertinuisse. Adeo ut Apostoli illic loci nil nisi idololatriæ, cum omnibus quæ ad eam pertinebant communionem, Christianis interdixerint. Cum quibus optime conveniunt ea quæ Paulus 1 Cor. 10. 14, 16 prohibet, videlicet epula idololatræ, una cum scortatione. A quibus postea versu 25, 27 carnes in Macello coëmtas, & in privatis Ethnicorum conviviis appositas, aperte distinguit. Additque editor, ejusdem Apostoli verba versu 28, ut, si quis in convivio Christianis significet, carnes appositas idolothyton esse, ne iis tum vescantur, ita esse accipienda, (ita saltem accipi posse negari non potest) quod quis indicet, epulum istud in idolorum honorem esse institutum, carnesque appositas ex Sacrificio idololatræ domum ab hospite abductas, ejus esse partem. Cum id apud Ethnicos novum non fuerit, ut illi qui animal aliquod idolis immolassent, partem quæ Sacrificanti competeat, non in Idoleo, sed domi suæ, cum familia, vel aliis quos invitaret, in Deorum honorem comederent. Videatur dictus tractatus pag. 17, 18, 19, 20, 21.

De loco ad Rom. 3. 27, 28 contra Jacobi cap. 2. 24, legantur superius dicta Lib. 1. pag. 116.

34. 1 Cor. 10. 8 Paulus dicit, scortatorum Israëlitarum in deserto uno die occubuisse viginti & tria millia. Cum tamen Num. 25. 9 viginti & quatuor millia cecidisse dicantur.

Si concederemus vel hic, vel ibi librariorum incuria, vel imbecillitate in numero esse erratum, ut & Act. 7. 14, nulla hinc oriretur difficultas. Cum vero Num. 25. 5 Moses iudicibus jussit, ut quisque virum suum interficeret, quod versu quarto apparet

paret de præfectis populi intelligi, qui forte mille numero fuerunt, & reliqui 23000 a Deo posttridie plaga immissa interemti fuerint. Hos omnes Moses simul complectitur, quos tamen non dicit uno die cecidisse, Paulus de posterioribus tantum agit.

35. Gal. 1. 19 Jacobus frater Christi inter fideles ejusque Apostolos recensetur. Contra Joh. 7. 5 dicitur, fratres ipsius in eum non credidisse.

Aliquoties hac de re gloriantur Judæi, tractatu quem *Nitzachon* (*victriam*) appellant, quod & mater & fratres ejus in eum non crediderint: quasi id ab eis sit factum, quia imposturas ejus animadvertissent. Quod autem Mater Jesu in eum non crediderint, absque ullo fundamento colligitur ex Matth. 12. 46, ubi legitur quod foris cum fratribus Christi staret, nec domum ingrederetur: Cum tamen constet id factum, quia propter ingentem populi confluentem intrare ad eum non potuerint. Quod vero fratres sive consanguinei in eum non crediderint, id ex malo ipsorum animo est profectum, quod in reliquis Judæis etiamnum locum habet. Qua de re pluribus agendi hic non est locus. Cum vero Jacobus Christi frater in ipsum crediderit, Johannes autem cap. 7. vers. 51 non dicat, omnes Christi fratres, sive consanguineos in Christum non credidisse, sed tantum *ejus fratres*, quod de aliquibus, & forte de majori eorum parte accipi potest, de omnibus autem non necessario intelligendum sit, apparet Paulum Johanni minime contradicere.

C A P U T III.

De narrationibus, præceptis & rebus in Veteri Fœdere, quas Athei alique S. Scripturæ hostes, pro absurdis habent, vel alicui prima fronte tales videri possunt.

Post conciliationem locorum quæ in Bibliis inter se pugnare a nonnullis creduntur, animus est ostendere, nihil in iisdem reperiri, quod vel absurdum, vel impossibile, vel falsum merito existimari possit. Ista vero in tria capita dispescemus, quorum primum continebit ea quæ in Veteri Fœdere pro talibus ab Atheis, aliisque verbi Divini contemtoribus, habentur. Secundum eadem ex Novo Fœdere de prompta absolvet. Tertium quæ utrique Fœderi sunt communia.

De Creatione Universi.

1. Primas igitur merito obtinebit creatio hujus Universi, cujus prima omnium in S. Literis fit mentio. Quam Athei pro re impossibili & plane falsa habent, credentes

tes illud ab omni æternitate extitisse. (de cæteris enim de Mundi exordio opinionibus, sive fortuito, sive per atomorum concursum, vel etiam per circulationem Naturæ, nihil operæ pretium est dicere, cum hodierni Athei talia nobiscum exhibent, & multo minus verisimilia sint, quam ea quæ liber Geneseos refert) Primum quod in ejus narratione carpunt est, quod Deus eam sex diebus, ut opifex quidam p. r. fecerit, & post ejusdem perfectionem quieverit, quasi laboribus fessus. Alterum est ipsa rei possibilitas, cum nihil videatur existere, quod tanti operis causa existere queat. Primo igitur sumemus, quod Adversarii non modo concedunt, sed etiam urgent, creationem istam omnes Naturæ vires superare. Deinde eam ex nihilo minime fieri potuisse, cum ex nihilo nihil produci possit, & inter nihil & corpus infinita sit distantia, quæ proinde uniri nullo modo queant. Ex quibus manifestum est, ex naturali ratiocinatione de ea disputari non posse utrum contigerit nec ne, cum res sit mere historica. Cum igitur non tantum in Scriptura ejus mentio habeatur adeo luculenta, sed etiam ejus veritas ab omnibus nationibus, sibi invicem per tot sæculorum myriades incognitis, imo insensibilis odii semet infectantibus, unanimiter recipiatur, quam à se mutuo haurire non potuerunt, nulla alia ejus rei ratio excogitari potest, quam quod omnes eandem à primo homine, cæterisque quibus seipsum Deus manifestavit, quas Historia Sacra memorat, ut certam & indubitatam narrationem hauserint. Quapropter de ea tem nemini dubitare licet, nisi firmas ambigendi causas proferre sciat. Istiusmodi vero nihil in relatione ipsa reperiri potest, nec in ipsa rei natura. Quod enim res omnes non simul & semel uno momento in ordinem redactæ sint, id omnino rationi est consentaneum, sed ut à rudioribus initiis paulatim ad perfectiora creatio exsurxerit; nec in eo quidquam absurdi comparet. Quemadmodum etiam à nemine unquam quidquam est productum. Sed quod ad quietem attinet, quæ Deo adscribitur, ea nihil aliud quam cessationem ab opere, & creationis perfectionem, non vero lassitudinem denotat. Alterum vero, ipsa videlicet creatio, nihil etiam absurdi habet, si eo modo consideretur, quo eam Scriptura tradit, nimirum ex præexistente materia (quam etiam principio carere necessario est statuendum) facta. Deus enim ea quæ inter se mixta & confusa erant, ordine & artificiose distinguit, & suum cuique locum assignavit. In quo nihil fingi potest quod rationem vel minimum lædat. Conferantur addanturque ea quæ capp. 7. 8. 9. 10 disputavimus. Ex quibus omnibus merito concludimus, nihil hic esse, quod ullo jure in hac relatione carpi possit vel debeat: præsertim si addantur ea quæ cap. 1 & 2 de locis sibi invicem contrariis apparentibus, disseruimus. Admodum enim frivolum est cogitare, si libri Scripturæ supposititii forent (quæ Atheorum est calumnia) istius rei authores, quos decipiendi & fallendi studio id fecisse statuendum esset, si res ita se haberet, non omni conatu id fuisse curaturos, ne contrarietates saltem in libris occurrerent. Præsertim cum istiusmodi impostores non plane stupidi esse soleant.

De Lapsu hominis.

2. Alterum quod Atheos magnopere offendit, est historia de seductione Evæ per serpentem, in qua multa ridicula & absurda contineri sibi persuadent. Primum est quod ei loquelam tribuat Moses. Secundum, quod tantilla re tantum calamitatis in humanum genus devolutum sit. Tertium quod bestia ipsi, de qua creditur eam à Diabolo, tanquam instrumentum esse adhibitam, pœna à Deo sit inflicta. Quartum, quod homines genitalium usum ignoraverint, eumque per esum pomi adepti sint. Quintum, quod homines se à bestia, idque adeo frivolis argumentis, seduci passi sint. Sextum, quod ipsa etiam terra à Deo maledicta sit, ob istud delictum. Singula itaque ordine examinemus. 1. Quod loquela serpenti tribuatur, absurdum censerì non potest, si consideremus psittacos & picas ea destitutos non esse. Fieri enim potest, ut & serpentes humana voce primitus locuti fuerint, qua facultate post seductionem à Deo privati fuerint, quemadmodum & pedibus, quibus in primordio instructi fuisse videntur serpentes Gen. 3. 14, & etiamnum nonnulli instructi reperiuntur. Ut autem tanto facilius de isto negotio judicari possit, attendere oportet, non omnes totius historię circumstantias, sed compendiosissimam ejus tantum summam referri. Quare consentaneum est credere, (quemadmodum feræ tunc innoxie fuerunt) eas cum homine versatas fuisse, & præcipue serpentes, qui ut loquela, ita etiam intellectuali facultate naturę humanæ proximi erant. Nec absurdum est existimare, homines serpentibus, quemadmodum nos canibus, familiariter usos, eosque illorum familiaritati assuetos fuisse. Deinde considerandum est Hebræos, Sacrosque Scriptores, nomine *hannachasch* *serpens* ille Gen. 3. 1, non nudum animal, sed Diabolum significare. *Nachasch* simpliciter est *serpens*, sed *hannachasch* *serpens* iste, prout cap. 3. 1, 2, 4, 13, 14 perpetuo articulus vocis isti *Nachasch* additus est, nec unquam in Sacra Scriptura, nomen Serpentis Diabolo tributum, absque articulo reperitur. Vide præter loca citata 2 Cor. x1. 3. Apoc. 12. 9, 14, 15. xx. 2: quod nomen ab hac seductione ipsi ab hominibus impositum esse videtur, quia serpentis ope in ea usus fuerit Diabolus, ipso tamen serpente conscio & consentiente. Serpentes enim primitus ratione aliquatenus præditos fuisse, verisimile facit astucia, quam etiamnum in illis experiuntur physici: nam præter versutiam quâ pollent, exorcismatum, capite in terram defosso, elusionem fateri norunt Eccles. 10. 11. Diabolus itaque, hominem seducturus, ope bestię, hominibus familiari usus est, & mulierem aliquoties adortus, blanditiis elegantis fructus illexit, promittens ei novarum rerum (quarum mulieres præsertim sunt studiosæ) lætam notitiam, si maritum, ut eadem faceret, inducere posset. 2. Secundum, quod tam exili crimine tot ætumnas sibi accersiverint, omnino consentaneum est: quo enim res fuit faciliior, tanto melius ab ea temperare sibi potuerunt & debuerunt. Nihil enim interest qua in re Deus obedientiam sibi præstari, & pœnam comminari voluerit. Præterquam quod Deus etiam pœnam initi-

gaverit, fructumque ipsum typum mundanarum cupiditatum gerere, sub Christi imperio abnegandarum constituerit. Adde quod Adami peccatum solum nemini ex aliis hominibus damnum intulisse, Paulus ad Rom. 5. 12, 13, 14 doceat, quemadmodum alicubi abunde docuimus. 3. Tertium etiam difficultate carer, si statuatur, quod jam indicavimus, serpentem in seductionem hominis consensisse. Si autem velinus, serpentem ratione destitutum, instrumentum tantum fuisse, quo Diabolus usus fuerit, tanto minus erit difficultatis, tum enim poena serpenti inflicta, quia eam vix sentire vel percipere potuit, nullam ei injuriam intulit, sed in hominum terrorem tantum inflicta erit. Præterquam quod poena, serpenti inflicta, eam quæ Diabolum pressit, præcipue significet. 4. An homines in principio genitalium usum ignoraverint, plane incertum est, id solum constat, eos nescivisse turpe esse, ea nuda gerere, quod non magis mirandum est, quam quod pueruli idem nesciant, quales in creationis principio plurimis in rebus eos fuisse, à vero non est alienum. 5. Quod adeo frivolis arguentis homo sit seductus, cui mirum videri potest, qui consideret id quod in maxima hominum parte, ab omni ævo cernimus, eos videlicet vanissimis rebus ad plurima & atrocissima scelera incitari posse. Præsertim si negetur (quod omnino negandum esse arbitror) primos homines tanta rerum scientia præditos fuisse, quanta vulgus somniat. Conferantur ea quæ superius Lib. 1. cap. 2. pag. 23 de Adami simplicitate & ruditate differuimus. 6. De sexto nihil opus est dicere, cum terræ maledictio non terræ, sed homini nocuerit.

De Dæmonibus.

3. Cum occasione præcedentis quæstionis, in mentionem Diaboli, hominum seductoris inciderimus, ordo requirere videtur, ut de eo nunc agamus: quia Athei, multique alii, Dæmones in rerum natura esse negant, & opinionem quam vulgus de illis fovet, ridiculam & absurdam esse asserant. Nostrum autem non est defendere stultas vulgi opiniones, sed illa tantum quæ Scriptura docet. Ea vero de Dæmonibus nullibi dicit, illos à Deo tales quales nunc sunt esse creatos, sed contra non obscure innuit, illos ante hunc Mundum conditum a Deo fuisse creatos, & quidem naturaliter bonos, certum videlicet spiritualium entium numerum, quibus etiam leges sint datæ, quas observare tenerentur, antequam ad æternam vitam admitti possent, quorum ingens numerus Deo se immorigerum præbens, nec ad meliorem frugem reduci se patiens, tandem à Deo in locum deteriore detrusi, & absoluto Dei decreto æternæ damnationi destinati sint. In quorum locum Deus homines condidisse videri possit. Vide 2 Pet. 2. 4. Judæ vers. 6. Apoc. 20. 2, 10. Istiusmodi dæmones dari, cur alicui absurdum videri possit, fateor me percipere non posse. Quamvis fabulosa plurima de eorumdem videri possit, fateor me percipere non posse. Quamvis fabulosa plurima de eorumdem factis & præstigiis ab hominibus sint conficta. Nihil enim hic statuitur quod non æquum sit & justum. Nec etiam in S. Literis quidquam reperitur, huic sententiæ contrarium. Dæmones autem hominibus multo robustiores esse, nemini

mini mirum videri debet, qui expertus sit, quanto spiritus ex rebus naturalibus extracti, sive per destillationem, sive arte chymica, efficacius quam corpora, operari possint. Eos autem regnum & rempublicam inter se erexisse, nemo sanæ mentis absurdum censere potest, si ratione præditi esse statuantur, quales eos S. Scriptura describit: Sed de his alibi prolixius egimus.

4. De eo quod Deus non certo sciverit, utrum Sodomitarum peccata adeo forent enormia, quemadmodum ipsi indicatum erat, & quod, ut ea de re certus esset, illuc proficisci deberet Gen. 18. 20, superius Lib. 1. pag. 24 actum est.

5. Quod Historia de Juda (Gen. 38. 1 & seqq.) Jacobi filio, mutila & truncata sit, actum nobis itidem est Lib. 1. pag. 94.

6. Relationem de compressione Dinæ & Sichemitica excisione per Simeonem & Levi Gen. 47 minime sibi contare, adversarii volunt. Eam vero optime sibi constare docuimus eodem Lib. 1. pagina 94, 95.

De Arca Noachica.

7. Hujus historiam, quæ Gen. 6 capite narratur, multi pro fabula habent, propter multas & inextricabiles, quas eam continere putant difficultates. Quarum prima est, quod mensura ei assignata, omnium quæ per tot menses comprehendisse dicitur, nullo modo capax fuit, tot videlicet pecorum, jumentorum, ferarum, pabuli, potus, stercoreis. Altera est ipse bestiarum in eam ingressus. Tertia, ministeriis quibus homines pro se & tanto bestiarum numero opus haberent, octo homines pares non fuisse. Primo igitur ostendemus, magnitudinem quam ei Scriptura assignat, satis amplam fuisse, ut ista omnia largiter excipere potuerit. Quod facile evicerimus, si verosimile faciamus, ulnas (quas Scriptura Arcæ sive Navi Noachicæ assignat, pro longitudine trecentas, pro latitudine quinquaginta, pro profunditate triginta) novem pedes fuisse longas, quod Origenes & Augustinus Hebræorum traditionem fuisse affirmant, & per ulnas decempedas, sive Geometricas virgas designatas fuisse. Quod ex eo etiam aliquo modo confirmatur, quod homines tum temporis grandioris staturæ fuisse credibile sit, quam nunc sunt: quemadmodum & in nostro Belgio ante aliquot secula, & in multis aliis oris proceriores homines habitaverunt. Ex quo necessario ulnarum sive cubitorum longitudo dependet. Adeo ut tunc cubitos longiores fuisse omnino sit statuendum. Forsan huc etiam faciunt versus 18, 19, 20, cap. 7 Geneseos, ubi indicatur aquas, postquam Arca jam undis innatare cœpisset, adhuc quindecim ulnis in altum excrevisse, & tum montes sub aquis occultatos fuisse. Ex quo patet 19 vel 20 ulnas montes altitudine tunc æquasse, qui fere non minus quam ducentos pedes alti sunt, nec in altis istis oris altiores forte extiterunt. Et sic navis 2700 communibus pedibus longa, 450 lata, 270 alta extitisset. Quod non incredibile est, si consideremus quam potens princeps Noachus fuerit, & quod ab aliis non minoris magnitudinis naves ædificatæ fuerint. Qualem P. Jovius lib. 7 describit a Gallis exstructam fuisse,

fuisse, quæ bis mille tormenta bellica habuit, cum nunc maxima vix 110 sustinere possit. Similes describunt Camer. oper. subcif. cap. 26. Buchan. cent. 2. Oforius. Justinian. Hist. Venet. lib. 14. Winsius in sua Architect. Naut. Belgice edita anno 1672. Præterquam quod hæc nostra ratis centum circiter & viginti annis demum fabricata fuisse, ex Gen. 6. 3, 7, 8, 13 non absurde colligitur. Jam si hæc quantitas 2700 pedum in longitudine, 450 pro latitudine & 270 pro altitudine concedatur, tum nemo quod in ea carpat habere potest. Quia autem forsitan multis hæc non satisficient, age ostendamus omnia multo exiliori loco facile contineri potuisse. Cum vero ulna sit mensura à cubito usque ad extremitatem medii digiti, & homines procul dubio tunc majoris quam nunc stature fuisse, à vero minime abhorreat, possemus ulnas sumere longiores. Sed statuamus eas tantum sesquipedalis longitudinis: ostendamus tamen Arcam omnia ista optime capere potuisse, idque modo quo id a *Johanne Buteone, Tractatu de Arca Noë* prælitum est. Eum in finem dividemus animalia in boves, lupos & exiliora pecora, pro Camelis, Dromedariis, Elephantibus, Rhinocerotis substituendo boves, & quatuor boves pro uno quatuor istorum sumemus, quod profecto abunde sufficit. Sint ergo duo Cameli, Dromedari itidem bini, ac totidem Elephantes & Rhinocerotes, isti ergo 32 boves æquabunt. Capæ etiam 14 boves cum vaccis. Leones, Urso, Asinos, Equos, Tigrides, Pantheras, Cervos, Leopardos octodecim numero. Lupos æquantia animantia totidem. Et forsitan vix invenias in universum tantum jumentorum numerum, ut nonagenarium conficiant; sed sumamus 120 boves, ne quis numerum nimis parce esse concessum causetur. Reliqua minutiora animalia sub ovium magnitudine conferemus, & dabimus 80 oves fuisse. Ad dantur feræ carnivoræ (quamvis eas jam nos dedisse censendum sit) numero 64. Itaque statuamus in Arca habitare debuisse 3730 oves, 120 boves, 80 lupos, id est animalia quæ lupos magnitudine æquant, sive alia in eorum locum. Sumemus pabulum omnibus in integrum annum, & quidem scænum, quo omnes pasci poterunt, & quod locum prælio pabuli genere maximum requirit. Experimento comprobatum est, singulis bobus quotidie sufficere triginta libras Hollandicæ scæni, quæ non plus quam unius ulnæ in quadratura loci occupant. Ita 400 boves non plus scæni in anno opus habent quam 140000 ulnæ quadratas, imo vix tantum devorare queunt. Cum igitur Noachica navis trecentis ulnis fuerit longa, 50 lata, & quodvis solarium 10 ulnis altum, habemus in quavis concameratione 150000 ulnas. Et sic unicuique solarium omne alimentum abunde capere potuit. Jam si omnia animalia ratione boum computentur, numerum 400 minime æquabunt. Avibus locum assignare non est opus, cum illæ sportis infideant, & inter animantia habitare queant. Reptilia, quæ terra per se producit, in Arca fuisse asservata, non est opus concedere. Jam pro bove sumatur cavea duarum cum una tertia ulnarum in latitudine, 5 in longitudine, ita 400 boves requirunt spatium 5330 ulnarum in pavimento, cum tamen unius cameræ pavimentum 150000 ulnarum habeat. Potuit itaque Noachus infimam in duas divisisse partes, unam pro dimidia pabuli parte, alteram excipiendi animantium stercore, alterum pabuli

pabuli dimidium medio navis solario includatur, ubi ipsa animalia fuerunt. In cujus pavimento foramina, pro stercorem exoneratione in infimam partem, confici potuerunt. Ita octo hominum ministerio animantia omnia recte curari potuerunt. Præsertim si Noachus servos aliquot in Arcam secum sumserit absque ancillis. Qui propterea nullam sobolem propagare potuerint. Quamvis autem Gen. 7. 13 nulla servorum sit mentio, fieri tamen potest, ut eos assumerit. Quemadmodum enim Jacob nullos servos in Ægyptum duxisse legitur Gen. 46. 1, 5, 6 &c, quos tamen habuisse, ex cap. 32. 15 liquet: quandoquidem cap. 46. 1 cum omnibus quæ possidebat, in Ægyptum tendisse, expresse dicitur, ita forte cap. 7. 1 sub Noachi familia servi comprehendi potuerunt. Noachus cum suis totum supremum solarium incoluerint. Ita omnia sibi optime constabant, modo concedatur, quod in tanto miraculo absconum censi non debet, ut Deus scætores stercorem & animalium cohibuerit, vel etiam ex infima parte per tria tabulata multi tubi, iique inferius lati, in supremam navis partem exeuntes, minuendo scætori, confecti esse potuerunt. De tertio statuere possumus, ut Deus omnia in Arcam compulerit. Nisi malimus, Noachum, dum res & tempus & servi suppeterent, ex omnibus numerum præfixum, sive vi, sive dolo, in Arcam intrusisse. Cum vero per 150 dies cap. 8. 3 imbres deciderint, satis aquæ Noacho pro potu suppeteret potuit pro omnibus animalibus. Quas Deus postmodum ex pluvia facile concedere potuit.

De Dei pœnitentia. Gen. 6. 6.

8. Angelum quendam eximium Dei nomen & personam, in Legis per Mosem latione sustinuisse, eumque passim nomine Dei & Jehovæ indigetari, notius est quam ut probatione indigeat. Inspiciantur loca Gen. xi. 5, 6. xii. 1 coll. cum xvi. 7, 10 & xviii. 1 & xix. 1. xlviii. 15, 16. Judic. 2. 1. xiii. 3 coll. cum versu 22. Esai. 63. 9. Zach. 3. 2 & alibi. Cum itaque constanter in Pentateucho idem ille qui Deus dicitur, introducatur, nec ullum vel inimum discrimen appareat inter eum per quem Lex data fuit, & eum qui ante Legem hominibus apparuit, (quem Christianorum maxima pars Christum fuisse existimat, quæ de re superius cap. 1 & alibi fusius est actum) non absurdum censi debet, si credamus, Deum etiam mundum per Angelum, sive eundem per quem Legem dedit, sive alium, cui alios Angelos comites & ministros adjunxerit, creasse, eundemque deinceps hominibus apparuisse. Quod si concedatur, quemadmodum certe contrarium ex Sacro codice demonstrari nequit, protinus omnes disparescent ex eo ortæ difficultates, quod nonnunquam talia Deo adscribantur, quæ Deo supremo indecora videri possint, qualia sunt pœnitentia de hominum creatione, descensus de cælo & in eundem ascensus, apparitiones varæ, tentatio Abrahami, ut de ejus sinceritate penitus redderetur securus, & si quæ sunt hujus generis alia. Cum enim Angelorum prudentia ad omnia sese non extendat, fieri potuit ut quid alicubi præter eorum intentionem acciderit. Ita tamen, ut Deo dirigente, nihil male cadere potuerit.

De

gerent carnalium cupiditatum abnegationis, per Christum ab hominibus exigenda. Ad quæ omnia nullum magis accommodum signum excogitari potuisse videtur; ea videlicet ætate hominibus imprimendum, cum sensum doloris quamminimè haberent, & in ea corporis parte, quæ minimum ad vitæ commoda & voluptates usum haberet. Atque ita in præcepto isto nihil absurditatis residebat.

De eo quod Libri Moïsi multis post Moïsi obitum seculis ab Ezdra fuerint confecti, & Judæis per vim & dolum obtrusi, & cæteri etiam Veteris Fœderis libri non sint authentici, depravati & corrupti, & de locis Scripturæ, quibus id evinci posse ab adversariis creditur, egimus Libro primo capp. ix. x. xi. xii.

De fucata Legis Mosaicæ specie.

11. Legis Mosaicæ author, eam se ad solius Divini nominis gloriam tradidisse, & ab ipso Deo accepisse, passim testatur: si tamen ea penitus introspectiatur, ad Moïsi & ipsius familiæ gloriam & commoda, quanta quanta est, composita videtur. Moïsi enim Principatus, & familiæ Aaronicæ in perpetuum Sacerdotium asseritur, quod non minus honorificum & lucrosum, quam ipse Principatus erat munus. Ex quo non levis suspicio oriri posse videtur, omnia à Moïse in proprium commodum esse confecta.

At vero, qui talia in suspicionis tam atrocis causam arripit, ostendit se totum in eo esse, ut religionem omnem ex animo suo exturbet. Primo enim, si Moïses impostorem agere voluisset, cur minus pro sua, quam pro Aaronis fratris sui familia sollicitus fuisset? Ei enim Sacerdotium in familia ipsius semper continuandum concessit, pro se autem ipso de Successore in Principatu nihil fuit sollicitus: cum tamen duos filios Gersonem & Eliezerem habuerit Exod. 18. 3, 4, jam grandiusculos, prout ex Exod. 2. 22 colligi potest, cum prior ante Moïsi in Ægyptum missionem natus fuerit. Nec id tantum, sed etiam, præteritis filiis, Josuam ministrum suum successorem constituit. Quod vero ipse Principatum gesserit, id non tam dignitas ipsi erat, quam onus pene intolerabile. Aaron frater, secundus ab ipso, ad authoritatis confirmationem, ad quam etiam opes Sacerdotales requirebantur, pertinebat, & aliter fieri non debere, recta ratio suadet: quia nullus Princeps ulli magis quam suis, ad honorifica munia evectis, fidere potest. Quid quod nulla sinistra suspensionis causa fuisset, si Moïses (quod tamen facere noluit) in Aaronicæ familiæ fulcimentum, filiis suis Principatum asseruisset: non enim cælestem Ecclesiam, sed civilem Rempublicam Moïses erexit: quam proinde eo modo instituere debuit, quo optime consistere poterat, si optimus & maxime sincerus Princeps esse vellet. Qualem cum se adeo perfecte exhibuerit, tanto magis credendum est, ipsum à Deo mandata accepisse, ut non aliter quam fecit Rempublicam institueret: quod adeo bonus & pius Imperator, de seipso quæ tot testibus, qui Dei mandata propriis auribus exceperant, & tot miracula oculis usurpaverant, testatur.

De ritibus Legalibus.

12. Et in his quod carpant adversarii se habere existimant, quod tot nugis, in quibus nihil Sanctimoniz insit, Deus populum suum perpetuo occupari voluisse, non sit credibile.

Sed ex iis quæ infra cap. 7, 8, 9, 10 & alibi disputavimus, perspicui potest, religionem & Dei cultum, quem ab hominibus exigere velit, non à rerum faciendarum insita sanctitate, sed ex Divino arbitrio penitus pendere. At propterea nihil pium, justum vel sanctum esse posse, nisi quod Deus præcipiat, nec ullam aliam ob causam, quam quia jubet. Quocirca nullo modo absurdum est, quod Deus populo isti, ad superstitionem, imo ad idololatriam pertinaciter proclivi, ceremonias plurimas, easque iis quas idolorum cultores habebant contrarias, & sublimiorum rerum figuras (quales omnes in Lege præscripti ritus sunt) injunxerit, Ceremonias vero legales typos fuisse rerum spiritualium sub Novo Fœdere injungendarum, non modo in plurimis S. Scriptores Novi Instrumenti ostendunt; sed etiam in reliquis omnibus facile doceri posset, nisi res ipsa per se loqueretur. Vide Joh. 16. 6. 1 Cor. 5. 7, 8. 1x. 9, 10. Col. 2. 17. 1 Tim. 5. 8. Hebr. 8. 5. x. 1 & alibi. Et si omnia ceremonialia præcepta Legis examinare liberet, ostendere non esset difficile, ea non tantum admodum sapienter esse præscripta, sed etiam maximum reipublicæ Judaicæ emolumentum adferre apta nata fuisse, & debitam in animis Israëlitarum reverentiam erga Deum excitare potuisse. De quo tamen superfedebimus, quia non modo propter molem operis lectoribus tedium pareret, sed etiam quia nullus hæcenus ullam in speciali aliquo ritu, (præter circumcisionem) absurditatem demonstrare conatus est.

13. Subjungenda hic fuisset quæstio, de certa futurorum contingentium præscientia, quam Adversarii Exod. 3. 18 doceri contendunt, sed quia ea superius pag. 25 Lib. 1 à nobis excussa est, Lectorem eo remittimus.

14. Item de Dei descensu e cælis Exod. 19. 20, de quo Lib. 1. cap. 15. pag. 136 actum est.

15. Net non de Dei zelotypia, ex Exod. 34. 14, item Deut. 4. 24, quam Lib. 1. cap. 15. pag. 135, 136 discussimus.

16. De eo quod Deut. 4. 20. xxxii. 8, 9 indicetur, Deum solam Israëliticam regionem gubernare, alias autem regiones aliis diis concessisse, de eo videatur Lib. 1. pag. 26.

17. De quiete Solis & Lunæ Jos. 10. 12, 13, 14, contra demonstrationes Mathematicas, vid. Lib. 1. pag. 19, 20.

18. De truncatione loci Judic. 2. 6. Lib. 1. pag. 95.

19. De eo quod 1 Sam. 13. 1 indicetur Saulern biennio tantum regnavisse, vid. Lib. 1. pag. 97. De quibus omnibus cum locis indicatis disputatum sit, non est quod hisce diutius immoremur.

De

De Saulis rejectione 1 Sam. 15.

20. Deus per Samuelem Sauli injunxit, ut Amalecitas, cum omnibus pecoribus eorum excinderet 1 Sam. 15. 3. Saulus subactis Amalecitis, non tantum Regem eorum Agagum servat, sed & ex pecoribus (quæ Idololatraz Diis suis consecrare erant soliti, quam ob causam Deus ea nec in cibum, nec ad sacrificia adhiberi voluit, ne populus idolothytis vescendis assuefieret) multa servat; quam ob causam regni abdicatio ei indicitur. Saulus pœnitentia ductus, veniam obnixè identidem rogat, nec tamen obtinuit versu 24, 25, 30. David, cum longe enormius peccaverit 2 Sam. x1, simulatque remissionem petit, eam obtinuit 2 Sam. 12. 13, quod iniquum & Deo indignum esse existimant adversarii.

Sed nihil efficiunt: primo enim de hominis seria pœnitentia, nemo præter Deum, cordium scrutatorem, judicare potest: potuit autem pœnitentia Saulis insincera, Davidis vero perfecta esse. De quo cum nobis non constet, ex remissione Davidi concessa, concludere oportet, eam solam seriam fuisse: quod & Psal. 51, qui ipse peccatum respicit, non leviter indicat. Deinde, non prima erat vice, quemadmodum Davidi fuit, quod Saulus expressum & specialiter sibi datum Dei mandarum fuerat transgressus. Vide 1 Sam. 13. 13. Cum igitur Saulus prima vice veniam obtinuerit, æquum fuit ut idem Davidi contingeret. Tertio: Saulus etiam veniam aliquatenus obtinuit 1 Sam. 15. 31, adeo ut non modo Samuel ipsum fuerit comitatus, sed etiam toto vitæ suæ tempore regnum obtinuerit: cum tamen toties & tam atrociter, contra propriam conscientiam Davidem persecutus fuerit, nulla ei pœna infligta. Nec pœna ejus alia fuit, quam quod regnum in posteros ejus non successerit. Saulis itaque pœna ad mortem ejus usque fuit dilata, Davidis statim infligi cœpta (non enim ei pœna fuit penitus remissa, sed tantum mors præsentanea, cui vi legis obstrictus erat) eaque non in uno subleat, sed multa acerbissima sustinere fuit coactus. Primo enim filius, quem ex adulterio susceperat, obiit 2 Sam. 12. Deinde filia ipsius à proprio filio vis infertur cap. 13, post filius Amon ab Absalone filio occiditur cap. 13, tandem regno à proprio filio exturbatus, nece Absolomi filii dilectissimi tragœdiam finit. Adeo ut nec in Saule, nec in Davide, vel minima absurditatis aut iniquitatis umbra compareat.

De morte Uza.

21. 2 Sam. 6. 6 Uza, quia Arcam casum minitantem, manu sustinuerat, à Deo occiditur: quod tamen ex Dei reverentia fecisse videtur: ideoque pro injusta nece haberi posset.

Respondeo. Num. 4. 15 prohibetur, ne quis res Sacras manibus contingat, & quidem sub pœna capitis. Quæ lex semel fixa, idque ipsis Sacerdotibus, quanto

magis cæteris, Usam mortis reum fecit, etsi necessitas contactum exigere videretur. Quæ quamvis excusationem extorquere videatur, tamen impune commissus contactus, aliis exemplum contrectandi & introspectiendi Arcam præbere potuisset, cum periculo interitus multorum, quem una cæde Deus præcavere voluit.

22. Locum 2 Sam. 13. 37 non esse truncatum, prout adversarii volunt, superius Lib. 1. pag. 99 ostendimus.

23. Egimus etiam de Dei motu locali, quem Athei ex 1 Reg. 8. 27 Deo detrahere fatagunt, Lib. 1. cap. 2. pag. 24.

De Propheta à Leone occiso 1 Reg. 13.

24. Propheta quidam e regno Judeæ in Regnum Jeroboami, qui Decem Tribubus imperitabat, à Deo missus, contra expressum sibi à Deo datum præceptum, se ab alio Propheta falli & seduci passus est: quam ob causam seductus ille Propheta à Leone, divinitus immisso, dilaceratur.

Nescio sane quid in ista historia reprehendere velint adversarii, quod occisus sit is, qui contra tam expressum & speciale mandatum, sciens prudens peccat, quod eum fecisse ex versu 16, 17 liquet. Nec eum ullatenus alterius istius Prophetæ mendacium excusare potuit: debuit enim cogitare, Deum sibi potius quam alteri contrarium mandatum indicaturum fuisse, si sententiam mutasset: cum de alterius dicti veritate, nullo signo confirmata, dubitare ad minimum debuerit. Præterquam quod vel ex vana curiositate, vel spe donarii, quod ipsi Jeroboamus obrulerat versu septimo, fortassis redierit. Ne dicam gravissimam subesse potuisse causam, cur Deus eum cibum capere in Regno Samaritano noluerit: quæ fortassis Prophetæ isti incognita non erat. Quibus omnibus rite perpensis, optime sibi hic æquitatis ratio constat. Denique ex eo quod non narratur, concludi nequit Prophetam seductorem punitum non fuisse.

25. De eo quod Deus Prophetis revelaverit 2 Reg. 2. 3, 4, 5, 16, 18, eos Eliam, in cælis abreptum, alicubi in montibus aut convallibus reperire posse, egimus Lib. 1. pag. 18, ostendimusque id à Deo minime fuisse revelatum.

26. Item de Elisæi ira 2 Reg. 3. 15, qua impeditus fuerit læta prophetare, priusquam musicis instrumentis placatus fuerit, eamque historiam ab omni absurditate vindicavimus Lib. 1. pag. 15.

27. De eo quod Salomon dicat Eccles. 1. 10, nihil novi in Natura contingere, ex quo Athei extrudere conantur, eum docere, nulla unquam miracula fuisse edita, ejus contrarium ostendimus Lib. 1. pag. 73.

28. Nihil esse Sanctum extra hominum existimationem, idque ex Jer. 7. 14 & viii. 8 non evinci, sed potius contrarium, indicavimus Lib. 1. pag. 122.

29. Ex Prophetarum animi motibus revelationes esse profectas, ex Ezech. 3. 14 Athei extorquere volunt. Cujus contrarium demonstravimus Lib. 1. pag. 16.

De

De Propheta seductore Jerem. 28. 9.

30. Deuteron. 13. 1, 2, 3, item cap. 18. 20, 22 Deus injunxit, ut, si Propheta quispiam signum dederit quod ita eveniat, & tamen populum ad idololatriam sollicitet, vel etiam, si signum aliquod promittat, quod tamen non præstet, occidatur. Cum tamen Deus Jerem. 18. 7, 8, 9, 10 testetur, se pro contumacia vel poenitentia, quam populus, cui poenas minatus sit per Prophetas, exhibuerit, sententiam in ejus salutem vel perniciem mutare, quod & Jonæ accidit. Ex quo apparet, Deum incerta admodum indicia præscripsisse, ex quibus verus à falso Propheta discerni queat: cum tamen Jer. 28. 9 Judæi à Deo moneantur, ut ex adeo incerto signo, de Prophetarum sinceritate dijudicent.

Mirum in modum se torquent Judæi aliique, ut hunc nodum exsolvant, sed frustra. Vide *Manassiu conciliatorem* pag. 229. Qui tamen facili negotio extricari potest, modo sensus verborum Deut. 13 recte percipiatur; quæ ita se habent: *cum fuerit in medio tui Propheta, aut somnium somnians (& dederit tibi signum vel portentum, eveneritque signum & portentum quod locutus est tibi) dicendo: eamque post Deos alienos (quos non nosti) & colamus eos: non obedies verbis Propheta illius, aut somniatori illi: quia sentat Jehova Deus vestester vos, ut sciat an diligatis Jehovam Deum vestrum &c.* Primo notandum est hic agi de Propheta, qui publice universo populo persuadere studeat, ut Deos alienos colant, quod & versibus 6, 7, 8 &c, item versibus 12 & sequentibus confirmatur, ubi prioribus de seductore clanculario, qui privatos homines, posterioribus de eo qui populum seducere fuerit conatus, agitur; nec non verbis versus 5, ubi Prophetam istum Deus occidi jubet, *locutus est enim ad defectionem*, populi videlicet. Cujus rei insigne exemplum habemus 1 Reg. 18, in contentione Eliæ, cum pseudoprophetis Achabi, de vero Dei cultu (nec non Michææ cum 400 pseudoprophetis 1 Reg. 22 toto) ubi Propheta signum promittit, & Baaliticis Prophetis & Sacerdotibus offert, quod cum illos falleret, Eliæ vero succederet, Deus Jehova pro Deo est agnitus, illique omnes interemti sunt. Hoc saltem negari non potest, posse locum Deut. 13 de seductoribus totius populi, quibus se verus Propheta opponeret, accipi; ubi neutiquam signum aliquod locum habere potest, quod conditionem subintellectam habeat, vel propter hominum mutationem non sequeretur; sed istiusmodi signum, quod infallibiliter sequi deberet, quodque exhibitum, veri Dei cultum confirmaret (& ad id, ut se à Deo missum esse ostendat Propheta, exhibitum, cujus generis signa, de quibus Jerem. 18. 7 &c. xxviii. 9. Jon. 4 agitur, non sunt) in quo tum secure acquiescere possent. Si vero tali occasione signum promissum non exhiberetur, vel si Propheta, exhibitio signo, ad idololatriam populum pelliceret, is absque ullo erroris periculo interfici potuit: ut qui vel Dei mandatum falso obrendisset & dæmonis ope signum exhibuisset, vel alio aliquo modo hominum oculos fascinavisset; vel post signum exhibitum, sententiam de vero Deo Jehova colendo, mutasset. Signa autem,

sive calamitates eventuræ, quas Prophetæ prædicunt, quando populum hortantur ad pœnitentiam, qualia sunt de quibus Jer. 18. 7 &c. xxviii. 9. Jon. 4 agitur, longe alterius sunt naturæ, & semper sub conditione, vel subintellecâ, vel expressa prædicuntur, quemadmodum loca citata & Jon. 4. 2 inspicienti est manifestum. Atque ita certissimam falsos à veris Prophetis discernendi notam, Deus istic loci præscripsit.

C A P U T IV.

De absurdis, ab Atheis Novo Fœderi imputatis.

1. E Christi genealogia, & difficultatibus eidem objectis, egimus supra cap. 2. ad locum Matt. 1. pag. 165.

De partu Virginis.

2. Christum ex Virgine natum esse, & secundum Prophetarum vaticinia nasci debuisse, Matth. 1. 23, 25 expresse docetur. Virginem autem parere, non modo contradictorium, sed & ipso vocabulo ridiculum esse existimant una cum Atheis Judæi, aliique S. Scripturæ adversarii, cum nihil magis quam partus virginitatem excludere, nec conceptio absque concubitu concipi.

Nos vero concedimus, ista naturaliter ita sese habere; verum cum hic de re miraculosa quæstio sit, non est quod de Naturæ viribus sinus solliciti. De miraculorum possibilitate superius Lib. 1. cap. 6. disputavimus, ostendimusque nihil esse quod eam convellat, quod &, concessa Dei existentia, per se manifestum est. Si enim Deus est, qui Naturæ sit author, is dubio procul Naturæ cursum sistere, immutare, pervertere pro suo libitu, imo penitus destruere potest, quibus in rebus miraculorum patratio consistit. Quocirca nec de eo dubitari potest, an Deus, qui hominem, una cum toto Universo sive Naturâ condidit, eumque ex terra produxit, semen humanum in uterum virginis, citra viri vel hominis cujusdam opem, conjicere, eique fovendum, & ad maturitatem usque gestandum, committere possit. Atque adeo istud hæcenus negari nequit, donec quis demonstraverit, non esse Deum, Universi conditorem. Non enim nunc de veritate historię, sed de rei possibilitate agimus. Neque hoc volumus, Mariam etiam post conceptionem & partum ipsum virginem mansisse: istud enim nihil præter meram logomachiam est. Si enim virginem eam dicimus, quæ virum non sit experta, res penitus est confecta; sin virginitatem destrui velimus (quod sane concedi facile potest) per seminis in utero contentionem, & partum,

Cap. 4. *Revelata & Refutata. Lib. 2.* 191
partum, non est quod de eo litigemus. Scriptura enim nihil aliud intendit, quam Christum à viro nullo esse genitum, sed ab ipso Deo in utero virginis creatum, in quo nihil absurdi esse potest.

De Christo, Josephi Filio.

3. Cum Christus, non à Josepho sit genitus, videtur cum non posse Davidis filium vel semen appellari.

Quæstio hæc à plurimis est exagitata & feliciter discussa. Quis inter Judæos jure adoptionis & successionis filii appellari consueverant, prout ab *Grot. Woltz. Mald. Bren. &c.* aliis est ostensum. Sufficit igitur hæc innuisse.

De infanticidio Herodis.

4. Hoc cum à Flavio Josepho, qui mores & flagitia istius Regis accurate depinxit, ne verbulo quidem innuitur, fabulosum videri quiret. Qua de re *Brenius*, & ex eo *Woltzogenius* accurate tractat, Commentario in Matth. cap. 2. 6. pag. 127, indicatque fieri posse, ut infanticidium istud non sub Herodis nomine, sed imperio dissimulato, perpetratum sit. Et hæc causa subesse potuit, cur istud facinus Josepho non fuerit cognitum. Ne dicam historiam istam a *Macrobio* recenseri.

De loco Joh. 2. 18, ubi Judæi Templum 46 annis edificatum esse asserunt.

5. De hoc etiam loco inspicatur dictus *Woltzogenius* pag. 743, qui ostendit Judæos triginta & octo annos, quibus in Templi ædificatione cessatum sit, sub ipso ædificationis tempore comprehendere potuisse, atque id facere, ut Christum tanto magis pudefaciant. Similemque loquendi modum ex *Esd. 5. 16*, invidiæ Judæis creandæ causa, ab eorum hostibus ad Regem Darium usurpatum, producit. Atque ita patet, non a vero abluere, Judæos ita fuisse locutos.

De aqua Bethesda.

6. Historiam de balneo isto, Johanni Euangelistæ cap. 5. 1, 2, 3, 4 &c memorato, sanitatis suspectam reddere nonnulli volunt, eandem ob causam ob quam infanticidium Herodis. Sed nihil hoc est: cum Josephus omnia quæ Christi gloriam respiciebant, quamvis optime ipsi cognita, silentio prætermiserit, imo eo adulationis prolapsus sit, ut Titum Vespasianum pro Messia Judæorum non obscure agnoverit. Fieri etiam potuit, ut miracula ibidem edita, non admodum diu duraverint. Quemadmodum Theodoretus hanc sanitatis in balneo isto recuperationem post mortem

mortem Christi defuisse testatur, ut multi illam ignorare potuerint, & inter eos Josephus.

De ficu, à Christo per execrationem exstirpata.

7. Mattheus cap. 21. 18, 19, 20 refert, Christum ficui, eo quod in ea, idque tempore quo nondum fructus habere poterat, prout Marcus cap. 11. 13 addit, fructum non inveniret ita maledixisse, ut e vestigio radicitus exaruerit: id quod Athei aliique absurdum esse credunt.

Sed mirum est eos talia taxare: sive enim causa maledicendi fuerit, sive minus, nulla arbori injuria fieri potuit. Christus vero id fecit, ut suos fidei efficaciam edoceret, quem in finem arborem istum adhibuit. In Socrate nemo reprehendit, quod; ut discipulum doceret familiam suam recte gubernari, uxorem Xantippen jussit vasa oleo & melle repleta, in plateam projicere, eaque simul cum illis perdere.

De locis ex Veteri Fœdere perperam ab Apostolis allegatis.

8. Hanc calumniam multi Commentatores in Novi Fœderis libros optime deterfere, ostendentes in singulis locis, vel ea recte secundum Septuaginta Interpretum versionem, vel tantum per applicationem, vel alio convenienti modo, ad ipsorum scopum accommodari. Quos inter principem, meo judicio, locum tenet *L. Woltzogenius*, Comm. in Matth. p. 61. Is, de vocibus *ut impleretur quod dictum est per Prophetas*, similibusque in Novo Instrumento non raro occurrentibus ostendit, illis non significari, ea quæ ibidem facta sunt, cum in finem ab eo qui illa faceret fieri, ut ea quæ à Prophetis prædicta erant eventum sortirentur; sed frequenter nihil aliud denotare, quam quod istiusmodi gestis, facinoribus vel miraculis, verba alicujus Prophetæ oportune accommodari possint, vel quod iterato eo modo deberent impleri, quippe quæ futuræ rei typum complecterentur, vel etiam similem historiam describerent. Et sic conjunctionem causalem *ut* nihil præter rei eventum denotare, & pro *ita ut* accipi debere, cujus acceptionis exempla passim in Sacris Literis sint obvia.

De morte Filii Dei.

9. Triâ præcipue hic absurda objiciuntur. 1. Quod Deus Filium suum (qui longe excellentiore modo ejus Filius est, quam cæteri homines) eumque innocentissimum, trucidari iniquissime sit passus. 2. Quod cum Christiani ex Scriptura credant, mortem ejus humano generi salutem æternam peperisse, Deus illius trucidatoribus adeo immitis fuerit, ut eos per tot secula tam duriter in exilio, in quod post tot atrocita tolerata depulsi sunt, detinuerit, & etiamnum detineat. 3. Si salus humani generis, morti Christi fuerit alligata, quid futurum fuisset, si nullus cum occidere voluisset, vel

vel ipse se morti tradere recusasset, eamque turpi defectione devitare voluisset? De primo non est quod multum laboremus, cum nihil in eo absurdi esse possit, si Deum cum non modo à morte liberare, sed ad summum gloriæ, felicitatis & potentiae fastigium, post & propter toleratos cruciatus, constituerit. Quod Deum fecisse expressis verbis testatur Scriptura Epist. ad Philip. 2. 6, 7, 8, 9, 10. Nec etiam secunda obiectio multum habet difficultatis: cum facinora non ex bono quod ea subsequitur, præter intencionem patrantis, imo contra ejus opinionem, sed ex animo flagitioso æstimari debeant, secundum illud Ovidii

careat successibus opto,

Quisquis ab eventu facta cruenta notet.

Cum nullum scelus atrocius committi potuerit, quam id quod à Judæis in Christum commissum est, hominem interueniendo, non modo nullius criminis convictum, sed omnium virtutum, & in illos ipsos beneficiorum immensorum atque innumerorum genere commendatum, idque ex mera invidia, & in pietatem odio. Ad tertium non opus est respondere, cum Scriptura nullibi expresse doceat, salutem humani generis, morti Christi ita fuisse connexam, ut Deo integrum non esset, illud alio modo salvare.

C A P U T V.

De absurditatibus utrique Fæderi communibus: & primo

De membris & passionibus humanis, Deo attributis.

I. Orum primum sumemus, quod Deo passim humana membra, nec non passiones animi tribuantur: quæ cum recta ratio doceat Deo non competere, hinc concludere licet, Scripturam à Deo minime perfectam, sed ab impostoribus confictam, & hominibus pro verbo Dei obrusam esse. Fundamentum objectionis istius est, quod Deo ista nullo modo competere possint: quod tamen à nemine hactenus est ostensum, Fateor membra corporalia, qualia homines habent, & passiones quæ mentem turbant, adeoque molestæ, tædiosæ & frustraneæ sunt; Deo non convenire, cum absque perfectissima beatitate concipi non possit; sed propterea in Deo talia membra & animi attributa, quæ ejus naturæ conveniant, locum habere non posse, negamus. Et cum Sacre Literæ aperte indicent, Deum non esse hominibus similem, non est quod quidquam absurdi eam Deo attribuire contendamus.

De Dei mutabilitate.

2. Deus populo Judaïco multa præcepit observare, idque sub capitis supplicio, quæ postea Christianis adhuc severius interdixit: terrena bona populo Judaïco, ut pietatis præmium pollicitus est, eorumque fructum concessit, Christianis vero ea, æterna condemnatione indicta, ni illis abstineant, eaque abjiciant, indixit. Quo ipso Scriptura Deum, hominis instar, mutabilem statuit. Et qui sententiam aliqua de re mutat, se antea erravisse eo ipso palam ostendit. Quod in Deum cadere posse, nemo sanæ mentis asserere potest.

Sententiam mutare, id est, credere aliquid falsum esse, vel de eo dubitare, quod antea verum esse credideris, ingenii erroris obnoxii certissimum est indicium, quod de Deo statuere absonum esse concedimus & urgemus. Sed hominibus mandare quædam, quorum contraria postmodum ab illis exigamus, errorem minime arguit: id enim non fit quia antea erravimus talia præcipiendo; sed fieri potest, quia is cui ea mandavimus, postea ad meliora præstanda idoneus factus est, qualis antea non fuerit. Filio infanti, animi recreandi gratia, talis & crepundiis uti mandabimus, quod æger time feremus in eo postquam adoleverit. Præterea, quod Deus Christianis contraria præceperit & promiserit, illis quæ olim Judæis injunxerat & promiserat, merum est beneficium. Cum enim Judæis nulla nisi terrena promissa dederit, nihil etiam præter puerilia ab ipsis (ut ita dicam) exigere potuit. Sed à Christianis, quibus cælestia bona est pollicitus, meliora & perfectiora exigere potuit. Quod Natura præmii omnino requirere videtur. Nec in eo ulla mutatio animi est, quod posterioribus majora beneficia conferre voluerit quam prioribus: cum liberum ipsi sit, de suo quod vult conferre. Istiusmodi autem mutatio nihil absurdi, nec Deo inconvenientis habet.

De Prophetiis non impletis.

3. Prophetæ, tam Veteris, quam Novi Fœderis, multa magnifica prædixerunt, quæ hæcenus eventum non sunt sortita, & quidem talia, quæ cum Christi sive Messie adventu compleri debuerunt. Felicem, videlicet, istum populi Dei statum, in quo secure, absque ullo belli, excidii, imo ullius morbi vel incommodi alcujus metu vivere essent. Quibus plane contraria hæcenus illis acciderunt.

Integrum librum hæc materia requirit, ut accurate tractetur. Nec tamen opus est illi longius immorari, cum hæcenus nemo ex Atheis in publicum prodierit, qui in specie ostenderit, quænam prædictiones eventum nondum sint sortitæ. Et præterea Brenius, tractatu de Regno Christi glorioso, & in Amica Disputatione contra Judæos, ostendit, illas prædictiones, quæ hæcenus nondum sunt adimpletæ, ita esse prolatas, ut tempus, earum completioni destinatum, non expiraverit. Præterquam quod eas etiam aliquatenus impletas esse, ille una cum plurimis aliis doceat. Quocirca, si ulterius

si ulterius urgere velint, ad ea quæ ab aliis hunc in finem sunt producta, prius respondeant, oportet.

De induratione.

4. Indurationem, quam Scriptura Pharaoni, populo Judaico, iisque qui Christianam religionem, penitissime sibi cognitam, deserunt, immisam esse testatur, injustam esse volunt adversarii. Quia tum peccatum homini necessarium redditur.

Sed multum falsi sunt. Scriptura enim Rom. 9. 22 expresse testatur, neminem à Deo indurari, nisi postquam eum multa cum longanimitate & satis diu pertulerit, & poenitentiam expectaverit. Deus autem non tenetur resipiscentiam hominum diutius expectare quam vult, & quam spes ejus adhuc aliqua restat. Cujus spe deficiente, viam resipiscentiæ præcludere, cum naturæ suæ relinquere, & Diabolo potentiam seductionis absolute permittere potest: nec quidquam in eo est injustitiæ.

Restant non pauca adhuc absurda, ab Atheis & Judæis aliisque, Christianis magno numero objecta, v.g. dogma de Trinitate, ubiquitate corporis Christi, transsubstantiatione panis & vini in Sanguinem & Corpus Christi, de prædestinatione hominum æterna & absoluta ad flammam infernales & similia. Ad quæ respondere non est opus, cum ipsi infideles passim credant, ea in Scriptura non doceri, sed ab hominibus esse conficta, saltem merito de multis dubitari posse, an Scriptura talia doceat. Quocirca ad ista tantum, & quidem præcipua, respondere necesse judicavimus, quæ Scripturam expresse docere adversarii contendunt, vel saltem in dubium revocari non potest, Scripturam ea docere.

C A P U T VI.

De S. Scripturæ certitudine & veritate.

Ameti alii satis superque ostenderint, Sacram Scripturam esse divinam, id est, nihil nisi vera docere, quæ ab ipso Deo hominibus sint revelata, ne tamen quis, in hunc tractatum incidens, libris istis, a nobis aliquoties citatis, destitutus, sibi non satisfactum esse conqueri possit, breviter argumentum, quo id evinci possit, promere est animus.

I. Primo igitur statuendum est pro fundamento, quæstionem hanc, nec experimentis, nec rationibus à Natura petitis dirimi posse, cum sit historia rerum olim gestarum, cujus certitudo tota a testimonio hominum, qui ejus oculati & auriti testes fuerunt, dependet. Quod in omnibus historiis usu venit, de quorum fide non dubitamus, modo idonei testes non desint.

2. Cum Novum Fœdus Veteri veritatis & divinitatis testimonium præbeat, de Novo tantum laborandum est: ejus enim autoritate stabilita, simul negotium de Veteri confectum erit.

3. Scripturam, præsertim Novi Fœderis, incorruptam ad nos pervenisse, superius Lib. 1. cap. 12 adversus adversarii cavillationes ostendimus, quocirca id nunc verum esse præsupponimus.

4. Præsupponimus etiam, si vera sint quæ de Christi & Apostolorum moribus & miraculis rebusque gestis in Novo Fœdere traduntur, doctrinam quam tradiderunt, quæque ibidem descripta est, à Deo esse profectam.

5. Ostendendum igitur est, vera esse quæ Scriptura de Christo ejusdemque Apostolis recenset.

6. Istud vero evincit fides, a tot hominibus revelationi illi adhibita, idque ex omni ordine & genere, quamvis non modo nihil in doctrina Christi, quam rejecta religione, cui à teneris allueti essent, amplecterentur, naturæ gratum & jucundum sit; sed etiam infamia, minis sævissimisque cruciatibus ab ea abiterrentur.

7. Nullo autem pacto concipi potest, religionem istam tam subito, tot hominum myriadibus & millionibus persuaderi posse, nisi miraculosis operibus, omnes Naturæ vires superantibus, quorum partem Sacra historia enumerat, adaçti fuissent ad credendum, à Deo esse profectam.

8. Præsertim cum homines, nulla vi humana adhibita, nec tot malis exterriti, eam passim amplecterentur. In quo maximum evidentissimæ veritatis robur elucet, quod omnium miraculorum efficaciam ad persuadendum superare videtur. Quis enim unquam hoc præstitit, vel præstare potuit, non dicam absque armorum præsidio, sed omni versutiz genere, exercituum & victoriarum munimentis instructus?

9. Christianam vero religionem, eo quod dictum est modo orbem pervasisse, dum adhuc ab omnibus premeretur, & omnes Mundi rectores unanimiter in eam favirent, eamque omni truculentiz genere exstirpare anniterentur, inde est manifestum, quod ante Constantini tempora, id est quartum seculum, nullus Christianus ad publica munia, nedum ad Imperatoriam vel Regiam dignitatem, quæ sola vim adhibere potuit, admissus fuerit. Cum tamen tribus ipsum præcedentibus tere seculis Christianos ubique vixisse, & diras persecutiones, in quibus aliquot centena millia eorum, omni cruciatuum genere interempta sunt, sustinuisse adeo sit manifestum, ut nemo illud, nisi ex mera malicia in dubium vocare quæat. Quod & ipsi Christianorum hostes abunde testantur. Videatur Tacitus Annal. 15. Plinius Junior Epist. 97. lib. 10. Suetonius Tranquillus in Nerone &c. Quorum prius sub annum Christi 90, secundus 100, tertius 120 anno floruit.

10. Deinde etiam hoc certum est, Christianos ab initio eadem de Christi prædicatione, vita, morte, resurrectione, in cælos ascensione, indidemque Spiritus Sancti effusione, item de Apostolorum & Christi miraculis credidisse, quæ in Apostolorum Scriptis extant.

11. Si autem nec Christus, nec Apostoli ulla miracula fecissent (præterquam quod plane impossibile fuisset, ut sic tot omnis generis, etiam eruditissimos & perspicacissimos homines, in suas partes, inter tot cruciatus pertrahere potuissent) quomodo id omnes adeo constanter ab ipso initio credere potuissent, & omnibus qui post Christi mortem religionem ipsius receperunt, id persuaderi? De Ignatio Lojola, Jesuitici ordinis fundatore, ne ipsis quidem Jesuitis omnibus persuaderi potest, eum miracula edidisse, aliis id publice refellentibus, nonnullis defendentibus. Sed non opus est his diutius immorari, cum veritas nostræ Religionis à D. Brenio, in Dialogo suo, eique addita Demonstratione Relig. Christ. nec non à Socino, Mornæo, Grotio, aliisque sufficienter sit adstructa, & à nobis hoc ipso tractatu non pauca hic illis sint interpersa, quæ veritatem ejus non parum confirment.

C A P U T VII.

Argumenta Atheorum, quibus ex Lumine Naturali, non esse Deum Naturæ conditorem & gubernatorem, evincere conantur, enodantur, eorumque debilitas ostenditur.

Ergemina argumentorum classe Athei non esse Deum Naturæ creatorem & gubernatorem, evincere conantur. Prima est eorum quibus ex ipsa Naturæ constitutione & natura demonstrari posse credunt, non esse Deum. Altera est qua volunt ostendere, omnia in Natura ex æterna causarum concatenatione fieri. Tertia classis est argumentorum, quibus evincere conantur Naturam universam nihil esse nisi unam, unicam æternam & perfectam substantiam, præterquam nihil exiltere possit.

1. Primam classem, quæ octo argumenta continet, hoc capite examinabimus, quorum primum ipsius Naturæ stabilitas & firmitudo exhibet, quam nemo negare potest adeo esse constantem, ut in omnem perennitatem inconcussa consistere possit. Quam & Sacra pagina comprobatur, affirmans eam non à se ipsa perituram, sed ab ipso Deo destruendam esse Hebr. 1. 11, 12. 2 Pet. 3. 7, 10. Psal. 102. 26, 27. Ex quo necessario consequitur, eam etiam absque initio consistere potuisse. Atque hinc facile concluditur, si nunquam Naturæ conditoris mentionem fando audivissemus, neminem ullam istiusmodi conditoris suspicionem, nedam opinionem hausurum fuisse; sed omnes potius ex Naturæ contemplatione eam pro absolute æterna fuisse habituros, nisi impostores quidam, populum ad superstitionem, quando fortuna ipsis iniqua obtingit, proclivem, in deliram istam opinionem, de Mundi creatore abduxissent.

Si enim Mundus aliquando destrui deberet, vel ab aliqua causa in ipso Universo re-

fidente destrueretur, vel quæ extra illud subsistit. Extra Universum nihil esse potest, cum omnia complectatur, & infinitæ sit extensionis. In ipso Universo non potest residere, quia tum vel pars ejus, vel totum esse deberet. Neutrum autem illud destruere potest, ergo nunquam destrui poterit.

Respondeo ad postremum istud prius, negando, in ipso Universo non posse habitare causam ipsius Universi, quæ non sit pars ejus, sed Dominus. Quemadmodum in domo ejus Dominus & fabricator habitare potest, qui tamen non sit universæ domus pars, sed eam murare & destruere pro suo libitu possit.

De impostoribus, quos Athei homines seduxisse contendunt, circa opinionem de Naturæ conditore, capite undecimo, Deo dante, acturi sumus. Sed præsens argumentum minime evincit non esse Deum: quamvis enim concedam neminem ex sola Naturæ contemplatione ad Dei cognitionem deveniturum fuisse, hinc minime sequitur non esse Deum, vel Naturam non esse creatam: vel concessio eam ab æterno potuisse durare, & nunquam sponte corrui turam. Si enim fabricata esset, à nullo alio potuit fabricari, nisi ab eo qui absolute sit omnipotens, & quidem (ex hypothesi Atheorum, quam & nos amplectimur, nihil videlicet nisi ex materia posse produci) ex materia quæ absolute sit æterna. Ex qua ut ab istiusmodi ente opificium aliquod extruatur, quod sponte corrumpi non possit, ullam contradictionem implicare absolute nego. Ex quo manifestum est, ex eo quod Natura possit esse æterna, minime sequi eam æternam esse, & non factam. A posse, enim, ad esse, nulla est consequentia.

Deinde. Concesso nullam esse absurditatem in eo, si statueretur, Naturam absolute esse æternam, non magis quam in ejus creatione, nondum tamen sequitur, priorem sententiam esse certam. Quin potius contrariam certam esse constabit ex rationibus, quas cap. penultimo daturi sumus.

Adde, si Natura ab omni æternitate extitisset, nullo modo concipi potest, quod de ejus æternitate non multo plures homines essent persuasi, quam de ejus initio. Cum prior opinio ex ipsa rei veritate & certissima experientia oriri debuisset; at ea de ejus creatione, contra rationem, veritatem & certissimam experientiam omnium hominum, qui ab infinitis ævis extitissent, quamque ab incunabulis hausissent, ab omnibus fere recipi debuisset.

Hoc tamen ingenue fatemur, si nullam unquam Numinis mentionem fando hausissemus, nullam hujus argumenti refutationem nobis in mentem venire posse. Atque hinc est quod Athei, in disputationibus quas de Dei existentia instituunt, duo requirere soleant, primum est, ut de veritate nostræ de Dei existentia opinionis, serio dubitemus, quasi alias non possimus ipsorum argumenta absque præjudicio expendere. Alterum ut mentionem Dei plane seponamus: quasi ex re de qua quæstio inter nos viget, exceptionem proferre non liceat. Nos vero non modo utrumque planissime negamus, verum insuper existimamus, eos qui istam semitam terunt, à veritate in hac materia fere necessario aberrare, & ad Atheismum, justo Dei judicio, demitti.

Primo

Primo enim plane falsum est, non posse nos adversariorum argumenta, justa rationis lance expendere, nisi de Dei existentia serio dubitemus (& si id facere teneremur, idem profecto ab Atheis serio fieri esset necesse, ut utrimque eadem foret condicio pugnae). Deinde omnino iniquum est postulare, ut de rei alicujus certitudine dubitemus, nisi prius rationes dubitandi iustae adsint. Ista vero minime adesse possunt, nisi vel rationes, ob quas aliquid certum esse creditur, infirmas esse ostendatur, vel argumenta quae non queamus dissolvere, pro contraria sententia proferantur. Qui vero absque istis conditionibus serio dubitare de religionis veritate audeat, is jam non amplius etiam fidelis, & omne jus ad divina promissa amittit: atque ita Dei gratia merito destitutus, mirandum non est, si fidem plane repudiet.

Alterum etiam plane est iniquum: quia totum argumentorum Atheisticorum robur in eo consistit, quod Natura cuncta producit. Istud autem incertum ad minimum manet, quamdiu nondum constat, an non Ens aliquod, Naturae conditor, quod jam plerique existimant, existat. Quare non est seponenda istius mentio, donec ab Atheis fuerit demonstratum, tale ens vel non posse existere, vel saltem minime existere. Quod in tota hac disputatione probe est notandum, & ejus cardo est.

2. Secundum Atheismi fulcrum id faciemus, quod Natura ita sit comparata, ut ipsa satis indicet, se à nemine sapienter dirigi (cujus contrarium Numinis assertores omnino studio contendunt, & statuere coguntur, si Naturam creatam esse asserere volunt, quod non nisi ab ente perfectissimo fieri posse certum est) sed eam ex insita sibi facultate moveri. Si enim ab aliquo ente optimo & sapientissimo dirigeretur, nullo modo est consentaneum, ut tot entia & casus in ea locum haberent, quae ad sui ipsius perniciem, & ad humani generis extremam miseriam & ineffabilem adium comparata sint. Cujusmodi sunt horrendi istius & ignivomi montes, qui flammarum & cinerum, petrarumque terribili eructatione, agros, pagos, civitates & integras regiones, una cum hominibus ceterisque animantibus iniquissimo fato obruunt. Voragine marinarum, nec non scopuli caeci navivori, horrendae tempestates, tonitrua, fulgura, pestes, in solius humani generis perniciem, nec in ullius rei commodum existentes & oborientes Terre-motus & abyssi, quibus montes, prata, oppida & regiones absorbentur, insulae in continentem, continens in insulas convertuntur, marium & fluviorum cursus per impervia loca terribiliter impellitur, vel etiam in perviis impervius efficitur, cum infinitorum hominum miserabili interitu. Venenata & carnivora animantia, nec non alia, quae vel sono, vel pruritu, vel mordicatione, vel fructus & flores depascendo, hominibus non leviter nocent. Adde tot morbos quibus humana natura subiecta est, ne infinita alia recenseam, etiam quae Natura homini tanquam praestantissima dona concessisse videtur, ex quibus tot incommoda in humanum genus redundant, ut tota Natura in ejus perniciem conspirare videatur. Quod sane locum habere non deberet si a bono & sapienti Numine regeretur.

Resp. Quandoquidem nunc non ex solo Naturali lumine disputamus, sed una cum mentione Numinis (quod omnino necessarium esse, paulo ante ostendimus) nobis

nobis jam cognita, sive ex notionibus ab ipsa Natura petitis (ut vulgo existimant) vel potius ex institutione aliorum, multiplici nomine argumentum istud est inefficax. Primo enim negamus, non esse consentaneum, ut ista omnia, quæ Athei enumerant, in Natura locum habeant, si ens aliquod absolute bonum & sapiens eam regat. Quia multa in rerum Natura existere possunt, quorum natura & constitutio nobis omnino sit incomperta, & quorum Naturæ gubernator non minorem debeat habere rationem quam hominum. Adeo ut ea quæ hominibus sint perniciofa, nec ullam ipsis utilitatem adferant, aliis rebus valde conducant. Deinde merito etiam de eo dubitari potest, si non absolute negari, quidquam istorum esse, quod non etiam hominibus sit utile. Quod enim his damnum infert, id aliis semper prodest. 3. Quid quod & ista quæ nemini hominum prosunt in naturalibus, ea vel ipsorum quibus accidunt, vel aliorum saltem animos, ad majorem Numinis, Naturæ conditoris, reverentiam & obsequium instillant. Et quod ad venenatas & noxias herbas, animalia &c, ex istis non modo eadem utilitas, sed & alia comoda, partim incognita, partim etiam perspecta, vel ab hominibus, vel à Deo, vel ab aliis entibus, quæ forte non novimus, percipi possunt. Quod in singulis non opus est ostendere, cum id jam ab aliis luculenter sit præstitum. In balænisid v. c. intelligi potest, quarum caro per tot secula nullam utilitatem habere credita est: cum tamen ex iis tot commoda homines accipere nunc didicerint. Idem in cæteris rebus locum habere potest, quamvis homines nullum hæcenus fructum, ex multis rebus quæ in Natura inveniuntur, percipere didicerint. Adde, si quid omnino inutile censi deberet, non tantum opus esset ostendere, hominibus id non esse utile (quod ne quidem ostendi potest) sed nihil in tota Natura esse, quod aliquod commodum ex istis rebus percipere possit. Quod omnino ostendi non posse, per se est manifestum. Nec id tantum, sed etiam ostendi deberet, ipsum Deum, si quis existeret, nullum ex istis honorem vel oblectamentum percipere posse.

In piorum adversa & malorum prospera fortuna, eadem nobis satisfacere possunt considerationes. Deus enim homini nihil magis debet quam cæteris entibus: adeo ut eos absque iniquitate fortunæ naturalis casibus objicere possit, quando obsequium nullum ab eis exigere vult. Cultum vero exigens, majorem illorum habet rationem. Et hinc est quod videamus, pios (quos nos admodum raro cognoscimus) multo majoribus commodis perfrui, quam ex Naturæ cursu accepturi fuissent: prout libri Biblici ostendunt. Cum vero in illis legamus, Deum sub Novo Fœdere sola cælestia bona promississe, post mortem demum distribuenda, nullam plene malorum nobis accipientium rationem esse habendam certum est. Imo in piis sub Veteri Fœdere nullam ista difficultatem pariunt, cum eadem fors illos maneat, quamvis illi nullam ejus rei notitiam habuerint. Quamdiu igitur, non potest ostendi, hæc ita non se habere, vel ea absurda aut impossibilia esse, tota difficultas hac exceptione dissolvitur.

3. Tertia Atheorum ratio est infinita hujus Universi duratio quam ei mere naturaliter consideratæ tribuere nos cogi lubens dabo, & respectu materiæ ex qua eam creatam

creatam esse absolute concedo) tum extensio. Cum autem non possit existere ens præstantius eo, quod absolute est infinitum & æternum, sequitur non esse Deum, Naturæ conditorem. Is enim si existeret, præstantior ipsa Natura esse deberet (utpote istius causa efficiens) quod impossibile esse ex præmissis apparet: cum nullum præstantius ens dari possit eo, quod absolute est infinitum. Et id quod tale est, nullo modo produci, nec alterius entis imperio subiectum esse potest.

Resp. Si certum foret, nullum præstantius ens dari posse eo, quod respectu durationis materiæ ex qua constar, & extensionis est infinitum, ratio ista nos cogeret, opinionem de Naturæ conditore & gubernatore, ut plane falsam rejicere. Sed istud rectissime negatur. Quia nullam contradictionem implicat dari ens, quod præter ista, etiam infinita agendi facultate & intellectu sit præditum; quod profecto longe excellentius foret ipsa Natura.

At urgebit forte Atheus, nec istis attributis Naturam esse destitutam: ac propterea, me ipso fatente, nullum præstantius ens ipsa Natura existere posse. Imo nullum præter eam ens existere posse, quia impossibile est ut plura quam unum entia existant, extensione, duratione, vita, intellectu &c infinitis prædita. Nam præter infinitorum hominum, bestiarum & aliorum intellectu præditorum entium vitam, intellectum &c potentiam, etiam potentia & vita, Solis, cœli, siderum & cæterorum entium sunt consideranda. Quæ omnia simul considerata, cum infinitum Universum conficiant, per se patet, Naturam infinito intellectu, vita, potentia &c esse præditam.

Verum enim vero apprime est notandum, totam hujus instantiæ vim in eo sitam esse, quod Natura proprie loquendo una tantum & simplex sit substantia (qua de re postea pluribus differendi erit locus) eamque non modo infinitum intellectum, per individua Naturæ dispersum, in se continere; sed insuper omnes intelligendi facultates, si conjunctim considerentur, infinitam intelligendi facultatem una constituere: nec id tantum, verum etiam omnes istas particulares facultates revera posse conjungi, vel conjunctas esse, adeo ut omnia scire & intelligere proprie loquendo Natura possit & sciat. Quæ omnia à nobis negantur, nec unquam demonstrari possunt. Nisi enim ostendi possit, infinita in rerum natura existere entia intelligentia, & talia quidem quæ intellectum suum simul in unum conjungere possunt, nullo modo probari potest, Naturam infinito intellectu esse præditam. Quod impossibile esse per se patet.

Et quamvis etiam certum esse videatur, ens quod absolutè infinitè est extensionis, aliud ens extensum excludere, ac idcirco impossibile esse videatur, dari Deum: quia contradictionem implicat, ut plura entia existant in eodem loco, quem nunc ens totum occupat. Advertendum est sedulo, 1. nihil esse quod nos cogat credere, Dei essentiam infinitam habere extensionem. Quemadmodum enim Sol in Terram & ea quæ inter ipsum & Terram sunt entia, operatur (qui si intellectum potentiæ suæ similem haberet, plurima sciret) quamvis essentia sua non est ubique ubicunque operatur, ita multo magis Solis Creator omnia regere potest, quamvis essentia sua non sit ubique. Deinde, quamvis Natura non aliter considerari possit, quam in infinitum extensa (si vacuum dari concedatur, & sub ea comprehendatur) certum tamen est, aërem (qui omnem locum occu-

pare à multis creditur, in quo non sint alia corpora densiora) comprimi posse, & aliis entibus locum non denegare: cum multas vacuitates in se contineat. Nisi enim eas contineret, vas solo aëre sponte plenum, tantundem corporis extensi contineret, quantum aliud vas ejusdem capacitatis, Mercurio, aqua vel plumbo repletum. Dari autem *vacuum*, ab *Ottone Guericchio*, tractatu de *vacuo spatio*, libro tertio, Mathematicè demonstratur, adeo ut necesse non sit, ut à nobis quidquam præterea addatur. Quandoquidem igitur certum est, Naturam non absolute in infinitum esse extensam, vel saltem contrarium non possit demonstrari, nullo modo necesse est, Deum per ejus extensionem excludi. Præterquam quod nulla corpora adeo sint solida, per quæ sonus (qui nihil est quam spiritus sive tenuissimum corpus) non possit penetrare: quanto magis essentia Divina, quam certe non crassiorem statuere possit nusquam sonum, aliumve subtilissimum spiritum naturalem. Ex quo sequitur divinam essentiam (quæ certe non majorem locum quam aër, quamvis in infinitum esset extensus, occupare credi potest, nec etiam quam ventus, qui alia entia minime excludit) propter infinitam, quam Naturæ tribuimus extensionem, minime excludi. Præterquam quod nemo ostendere possit, non esse in Natura plurima loca omnino vacua. Etiam si quid sit locus distinctè explicare non possimus, nisi locum describere placeat, spatium quod corpora capere possit. Quæ sane definitio omnibus satisfacere potest.

4. Quartam Atheorum probationem hanc faciemus: si quis Naturæ existeret creator, omnino necessarium esset, ut omnibus seipsum manifestaret, quo non modo ab omnibus ei debitus cultus, sed etiam honor qui ipsi competeret, exhiberetur. Nunc vero tot homines, & quidem ingenio maxime omnium pollentes, reperiuntur, qui non credunt esse Deum. Imo quemadmodum omnia quæ facta sunt, evidentissima signa habent impressa, ex quibus unusquisque colligit esse facta: ita etiam Natura, si creatorem agnosceret, creationis indicia manifesta gerere deberet. Cum tamen ipsimet agnoscamus, quod ea minime habeat, sed potius æternitatis argumenta sui ipsius exhibeat.

Ad posterius hujus argumenti membrum sufficiunt ea quæ hujus capituli initio, de eo disseruimus, quod ex materia æterna, à Deo omnipotente, Natura aliter creari non debuit, quam ut semper immutata consistere possit. Sed ad prius membrum dico, valde impertinenter requiri, ut Deus se omnibus patefaciat, cum ab omni hominum memoria, vix ulli homines extiterint, quibus se non adeo manifestaverit, ut firmiter crediderint eum existere, & humillima subjectione eum non coluerint.

Recolamus enim omnem antiquitatis memoriam, qua certe nulla antiquior est, quam historica Biblica. Ibi vero legimus Deum, simulatque hominem condiderat, seipsum illi manifestavisse. Idem mox etiam *Abeli* & *Caino* fecit Gen. 4. 4, 6, 7, 9, &c. coll. cum Hebr. xi. 4. *Enocho* vix 200 post *Adami* obitum annis Gen. 5. 22. *Noacho* Gen. 6. 13 &c, necdum mille ducentis post *Adami* fata annis elapsis, & vix 700 post *Enochi* translationem. Idque cum patres isti 900, 300, 400 & pluribus annis revelationes suas posteris prædicaverint & confirmaverint, præter revelationes quæ procul dubio aliis, quos Scriptura non memorat, factæ esse possunt & contigerunt. Post turris *Babel* ædificatoribus Gen. xi. 1 &c, *Abrahamo* Gen. 12. 1 & seqq. *Pharaoni* Gen. 12. 17.

Melch-

Melchisedeco Gen. 14. 1 &c. *Agari* Gen. 16. 7, 8 &c. *Lotho* Gen. 19. 16. *Abimelecho* Gen. 20. 3 &c, multisque aliis, ut *Mosi* totique populo Judaico, & successive tot Prophetis aliisque. Tandem *Jesu Christo*, ejusque Apostolis, Legatis & tot Christianis. Per quos omnes totus terrarum orbis Numinis cognitione est imbutus. Quod cum homines paulatim fuissent obliti, & se de Deo & ejus cultu egregie ratiocinari posse sentirent, putaverunt se ex propriæ rationis facultate Dei cognitionem excogitasse & invenire posse.

Quod autem hoc tempore non pauci Deum esse negant, id certe non est argumentum, quod Deus seipsum non satis manifestaverit: fieri enim potest (& procul dubio etiam certum est) quod homines isti evidentissima divinæ existentiae argumenta rejiciant: quemadmodum apud omnes in confesso est, nihil fere adeo certum esse & perspicuum, quod non ab aliquibus in dubium revocetur, & planissime etiam à multis rejiciatur, ipsis Atheis urgentibus. Profecto si ea quæ libris quos *Biblia* appellamus continentur, certa sunt, & non conficta, ut certè sunt, nemo adeo erit impudens, credo, qui negare ausit, Deum satis seipsum manifestasse. Cum vero nemo unquam ostenderit, ista esse falsa, ad minimum certum manere debet, neminem ostendisse, Deum seipsum non satis manifestavisse.

Adde, quod negari non possit, Deum magnam oblectationem & gloriam ex humano genere percipere posse, quamvis eorum nullus esset, qui ipsum pro Naturæ conditore agnosceret: quemadmodum homines multa gubernantur, possident, & ex illis oblectamentum accipiunt, quæ nesciunt quod eorum sint domini & productores. Adeo ut nullo modo necesse sit, quod Deus omnibus hominibus indicare debeat, se Naturæ esse conditorem. Cum fieri ad minimum possit, ut Deus (qui hominibus nullo modo indiget, & absque illis beatus esse potest) velit fidem hic locum habere. Ad quam omnino necessarium est, ut neminem cogat credere, se existere: ac idcirco aliis mediis, quibus suam existentiam manifestam faciat, uti non debet, quam illa quæ adhibuit. Ex quo patet, argumentum istud nullius esse efficaciz.

5. Quintam rationem hanc faciemus. Si Universum esset creatum, ex aliqua materia (secundum nostram hypothesin) creari debuit. Cum vero nulla præter ipsum Universum materia existat (cum omnia complectatur) nullo modo creari potuit.

Non consideravit hujus argumenti inventor, esse quidem entia, quæ ex aliqua materia producuntur, ex qua postea plura similia, vel etiam alia produci possunt; sed etiam esse, quæ totam materiam, ex quo conficiantur, absument. Quemadmodum olim Romani omnem materiam lapidis porphyretici, & istius ex quo cellæ ad aquas conservandas conficiuntur (Belgice *trags of cement/dupffteen*) totam absumerunt in ædificiis, eorumque ornamentis, adeo ut nihil ullibi amplius, præterquam in antiquis ædificiis, sit residuum. Sic etiam Universum, quod omnia continet, omnem omnino materiam necessario requirebat, si factum est.

6. Sexta ratio erit possibilitas circulationis, vel ejusdem naturalis necessitas, eo quo inferius exponemus modo considerata cap. 9, ad tertium arg. Quamvis enim Athei eam non urgeant, quin potius eam pro absurda & impossibili habeant, posset tamen ex istis quæ ibi dicturi sumus, quis existimare, eam omnino esse certam. Jam si ipsa

Natura, ex insita sibi proprietate, corruiere, & ex propria substantia in novam Naturam necessario restitui deberet, non modo nihil esset, quod nos cogat credere esse Deum, sed & plane foret absurdum istud opinari.

Respondeo. Si ex eo quis ostendere velit, non esse Deum, is validissime deberet probare, non modo esse possibile, Naturam isto modo se habere (quod ex iis quæ deinceps cap. seq. dicturi sumus, impossibile esse apparebit) sed id plane esse certum. Quod non modo minime demonstrari potest, sed etiam omnino est falsum & impossibile. Ea enim quam descripsimus circulatio, nihil aliud est, quam quod animal vel planta &c, ex essentia sua semen relinquit (vel quod ejus corpus & anima in terra vel aqua aut aëre conjectum, putrescit, & sic ex eo alia entia, sive generentur, sive alantur) vel quod semen in matrice ab exiguo corpore, per extrinseca alimenta paulatim crescit, & perfectionem suæ naturæ acquirit. At vero ubinam matrix, ubi alimenta & excrementa delitescunt, in & ex quibus tota Natura crescere, nutriri & egerere possit? Adeo ut ista circulatio omnino sit absurda & impossibilis.

7. Septima ratio est. Si Deus est Mundi Fabricator, is rationes habuit cur Mundum creaverit. Atqui impossibile videtur, ut eadem ratio non citius, imo ab æterno ad creationem eum impulerit. Num antea nihil habuit quod regeret? vel quod eum honore, cultu & obsequio prosecutum fuerit? num ab omni æternitate otiosus fuit?

Resp. Divina revelatio materiam suppeditat refutationis istius argumenti. Cum enim materia, ex qua Mundus est productus, apta nata sit ut infinities mutari possit; & omnis diversitas, quam sponte sectamur, oblectamentum pariat, Deus ob eandem rationem, ad Mundum hunc producendum permoveri potuit, qua fortassis antea longe aliud Universum aliquoties produxit, & posthac producturus sit. Quod nemo demonstrare potest, non esse verum. Materiam autem Naturæ infinities, alio atque alio modo eam miscendo, posse mutari in aliam formam, nemo inficiari poterit, modo ad viginti quatuor literarum elementa attendat, ex quarum permutatione adeo infinitus vocabulorum & linguarum numerus exsurgit. Id vero in Universo antehac fortassis etiam esse factum, ex eo colligi non inepte potest, quod Sacra Pagina Angelorum mentionem faciat, quos tamen Creationis hujus initio productos esse non legimus. Quocirca minime absurdum est, illos ante Mundum hunc cum alio Universo fuisse creatos, quod cum tempus illorum judicio destinatum effluxisset, à Deo destructum fuerit. Id vero falsum vel absurdum esse, nemo demonstrare potis est.

Vel si cui hæc solutio non arrideat, aliam dabimus. Ea est, posse aliquid aliquando fieri, quod non nisi isto tempore & occasione fieri conveniat, ob rationes quas tempus & occasio exhibet. Cum autem (dato Mundum esse creatum) impossibile sit ut nos sciamus per ratiocinium, quæ ratio Deum ad creationem impulerit (concesso etiam quod semel tantum Deus creaverit) omnino impertinens est exigere, ut nos rationem istam indicemus. Quæ profecto talis esse potest, ut eam ante istud tempus Deus nec habuerit, nec habere potuerit, nec postea habiturus sit. Quod etsi à nobis explicari nequit, negari tamen minime potest.

8. Octavam rationem sumemus, humani generis ex terra spontaneam generationem

nem. Quæ si possibilis esset, vel unquam contigisset, nihil impedit credere, Mundum esse æternum, nec ullus ejusdem gubernator requiri videretur: quia tum omnia ab ipsa Natura produci possent. Possibile istud esse, ab illis qui S. Scripturæ Authoritatem divinam attribuant, negari nequit, quæ homines ex terra productos esse affirmat Gen. 2. 7, 19, una cum bestiis. Ex quo manifestum est, eam non modo bestiarum, sed & hominum esse materiam.

Quamvis non desint Scriptores, qui istam hominum ex terra generationem commemorant, nemo tamen reperitur, qui eam ut certam referat, multo minus demonstrare fuerit conatus, eam fieri posse, vel unquam esse factam. Impossibilem esse ex omnibus istis facile intelligitur, quæ ad hominis productionem necessario requiruntur, & in terræ visceribus ut fiant, minime esse possibile, per se patet. Quamvis enim homines ex terra produci posse ab omnipotente substantia concedam, hinc minime sequitur, terram illos per se, sive propriis viribus posse creare. Neque enim ulla est consequentia, si ex argilla vas, ex cera vel coloribus imago possit formari, argillam vel ceram ista per se producere posse. Adde quod ne quidem concessio, terram homines per se posse producere, sequitur non esse Deum, non magis quam ex eo quod terra plantas & insecta producit. Fieri enim posset, quod Deus Terræ vires istas indidisset. At vero, quemadmodum ostendimus, plane impossibilis est ista hominis ex terra productio.

C A P U T VIII.

Alia Atheorum argumenta, præcedentibus adhuc subtiliora, examinantur atque enodantur, quæ duas reliquas ipsorum argumentationis classes absolvunt.

Primum quod hic examinare constituimus erit, an omnia quæcunque in tota rerum Universitate contingunt, ex insita ipsi Naturæ necessitate fiant. Istud enim si certum foret, frustra de Dei existentia essemus solliciti: quia nec commodum nec noxam nobis vel Naturæ inferre valeret. Et sic nobis perinde foret, sive Deus existeret, sive minus. Si ergo ostendi possit, omnia necessario fieri, res penitus erit confecta.

I. Ut igitur, quid in hac causa certum sit assequamur, à vocibus *necessarium & contingens* ordiamur, quæ nobis, una cum earum significatione innotuerunt. Prima, quando in propria significatione accipitur, id denotat, quod non poterat non, vel aliter quam evenit vel fit evenire. Altera autem id quod vel non, vel aliter contingere vel fieri potuit, antequam existeret. Res necessarias in eas dispescere cogimur, quæ vel per extrinsecus adhibitam violentiam, vel per insitam proprietatem aut impetum fiunt. Contingentes vero in eas quæ per accidens, & eas quæ libere fiunt. Quæ posteriora nullis nisi ratiocinandi vel deliberandi facultate præditis entibus attribui queunt.

Homo ad proprias suas actiones attendens, primo intuitu ex insita naturæ suæ proprietate, absque ratiocinio, non potest non credere, se in agendo plane esse liberum.

Atque hinc est quod ab ipsa infantia, priusquam ratiocinari sciunt, necessarium in se experiuntur impetum, ad vitandum ea quibus offenduntur. Si quod incommodum acceperunt, & postea videant aliquid, quo malum declinare potuissent, si cognitum istud habuissent, semper deplorant, quod istud in mentem sibi non venerit antea. Absurdum autem foret, ista humanæ naturæ esse implantata ab ipsa Natura, si omnia à necessaria naturalium causarum concatenatione inevitabiliter evenirent. Imo contradictorium est, nos clare & evidenter infallibilia scire media, quibus aliquid certo vitare potuissimus, si nulla in rerum Natura media existeret, quibus id vitari posset. Ex quo manifestum est, planissime adversari cognitioni nobis innatæ, & principiis naturæ humanæ, nos necessario agere, & propterea planissime esse falsum.

2. Idem etiam ex significatione omnium nominum est evidens, quæ qualitates, proprietates vel attributa significant. Quorum in rerum Natura nullum est, cujus non extet vocabulum, quod ejus contrarium designat. V. g. vita, bona valetudo, dulcedo, gaudium, libertas, calor, lux, & quidquid est similem. His contraria sunt mors, morbus, amarum, dolor, vis vel necessitas, frigus, tenebræ &c. Nec essent vocabula ista cognita, nisi res illis significatæ existerent. Cum ergo vox *libertati in agendo* existat, & distinctam habeat significationem, procul dubio etiam ea in rerum natura locum habet. Ergo non omnia necessario fiunt.

3. Si non esset libera actio, sive libertas in agendo, tum libertas merum esset *nihil*. Et sic objectum nostræ cognitionis esset nihil (novimus enim quid sit, ejus distinctam habemus definitionem, facultas enim est ad agendum vel non agendum aliquid, vel aliter quam forsitan acturi sumus agendi) cujus tamen nulla est affectio, quod contradictorium est.

4. Nota sunt hominibus *actio & passio*. Si non esset libertas in agendo, nullæ etiam essent actiones. Actio enim consulto & deliberando fit. In passione autem deliberatio nulla locum habet, ea enim per vim nobis infertur. Nisi enim inter actionem & passionem realis esset differentia, & nisi actio in rerum natura locum haberet, unde nobis ea cognita esse posset? num *nihili* distinctum conceptum & definitionem cognoscere possumus? Ex quo denuo patet, homines libere agere.

5. Quicquid ex insita naturæ necessitate fit, id tanto fit impetu, ut eum nemo compescere, vel saltem difficillime queat. Apparet id in orbibus cælestibus, motu maris, fluminum, coitu & partu bestiarum, earundem nidificatione, forione, educatione foetuum & similibus. Nos vero homines (præsertim Christiani, qui ex persuasionem de veritate fidei in Christum actiones dirigimus) multa facimus contra instinctus, appetitus & passiones naturales, idque non sine magno labore, & contra renisum facultatum naturalium. Quod non deberet esse possibile, si omnia ex insita naturæ necessitate à nobis absolute agerentur necessario.

6. Quicquid per insitam absolutam necessitatem fit, id nulla vi nec arte præpediri potest. Omnes autem humanæ actiones, modo quis agendi propositum ante ipsam actionem noverit, semper impediri possunt: quemadmodum in prima ratione ex-

plica-

plicavimus. Ex quo manifestum est, eas non absolute necessario fieri.

7. Si omnia ab hominibus necessario fierent, aliquid existere debet quod eos cogat: nemo enim seipsum cogit, sed quisque necessariam habet ad libertatem propensionem. Istud autem quod necessitatem imponat, extra humanæ naturæ imperium esse debet (Deum non appellabimus, quippe cum Atheis negotium habentes) quod isti æternam causarum inevitabilem concatenationem esse credunt, quarum una ex alia immutabili cursu fluentes, certissimum ordinem retinent. Quid vero ista concatenatio sit, vel quo pacto eam adstrui posse credant, id non nisi intimis amicis revelare volunt. Alii autem hanc necessitatem ex ipso iudicio practico (quod vocant) quod ea quæ mens bona esse iudicat, necessario eligit, deducere volunt.

Prius istud nihil aliud esse videtur, quam quod cælum, stellæ fixæ, sidera & Cometæ (motu suo circa globum terraqueum, vel globi terrestris circa illa, vel saltem circum Solem, Mercurium & Venerem) efficacem operationem in globum terrestrem, in se mutuo, & in omnia quæ sibi insunt & interjacent, emittunt, & sic omnia ex se invicem necessario fluunt. Fatentur tamen se ipsum ordinem & successionem rerum concatenatarum in plerisque ignorare, & præcipue in humanis actionibus. Sed ex prædictionibus rerum futurarum, quas nonnulli in arte astrologica exercitati, ex cæli & siderum constitutione, ex somniis & oraculis proferunt, valde in sua sententia confirmantur.

Videamus ergo an ullo modo sit probabile aut verisimile, quod causæ necessitantes, ad hominum actiones pertingant. Quod ut rectius intelligatur, animadvertendum est, omnes cogentes operationes, motus vel passionēs (vel quocunque eas nomine indigere lubet) nobis cognitæ, evidentem & certum ordinem & successionem retinent, qui nunquam iminuitur, vel debilitatur, nec per ulla accidentia impediri potest. Manifesto id cernere licet in motu planetarum, stellarum fixarum vel terrestris globi; in motu maris & fluviorum, ventorum in quibusdam oris, luminis Lunaris auctione & diminutione, & eclipsibus Solaribus, Lunaribus, Planetariis &c. Quæ omnia absolute necessarium motuum naturaliter obtinent, qui Naturaliter immutari nunquam potest. Prout experientia, numerando & mensurando infallibiliter testatur.

Sunt præter hæc alia quædam in Natura, motum quidem etiam certum & regularem retinentia; qui tamen per multa extrinsecus accidentia, debilitari, sisti & penitus tolli possit. Cujusmodi est vegetatio, augmentatio & multiplicatio animalium, plantarum, mineralium, lapidum &c. Quæ proinde non absolute necessaria vocari potest, vel posito quod accidentia ista etiam necessario evenirent. Quia finis & perfectio istorum (quæ absque istis accidentibus fuisset secuta, vel citius, vel melius & perfectius fuisset absoluta) per accidentia frequentur impeditur & supprimitur.

At tertium motuum naturalium genus, videlicet actiones humanæ, in quibus non modo infinitam varietatem, sed etiam experimur deliberationem locum habere, an, quando & quomodo eas exequi velint, in eis nullum coactionis vestigium experiri neque ostendere possumus.

9. Ex eo quod nihil ex nihilo proveniat, concludunt nonnulli, actiones omnes esse necessarias, quia actionem in Natura locum habere experimur. Cum igitur omnia quæ existunt, secundum istud axioma, necessario existant, & consequenter ab æterno, sequitur omnes actiones necessarias esse, & ab æterno actiones necessario in Natura locum habuisse.

Sed non considerant actiones non esse entia, sed voluntarios tantum entium ratione præditorum motus, qui statim desinunt, & antequam fierent nihil erant actu, sed potentia tantum. Itaque actionem existere, vel essentiam habere proprie loquendo, negatur. Si omnes actiones sibi invicem ita connexæ essent, ut omnes ex se mutuo fluere, nec ulla quies in Natura locum haberet, tunc actio revera existeret, quemadmodum in motu orbium cælestium, maris &c. Motum itaque simplicem necessarium esse concedo, non actionem. Quando enim animalia dormiunt vel quiescunt, motus quidem in illis, non vero actio locum habet. Facultatem etiam agendi & non, item hoc vel illud pro libitu agendi, nec non materiam in qua actiones exseri debent, in Natura necessario existere, fateor; sed tantum agendi minime. Si ergo (quod quisque in seipso experitur) facultas ista in Natura locum habet, contradictorium esset si omnis actio necessario exereretur: quia facultas quiescendi & pro libitu agendi, nunquam in actum deduceretur. Si enim omnis actio necessariam haberet existentiam, semper eadem numero actio exerceri deberet: quod falsum esse per se patet. Necesario igitur existere, nihil aliud esse concedo, quam quod ens ex nihilo non extiterit, nec in nihilum redigi possit. Actiones autem entia esse nego, & necessarias esse minime posse, ex earum definitione per se manifestum est. Atque ita facile intelligi potest, actiones omnes, quamvis mere sint contingentes, non tamen ex nihilo originem trahere, ac proinde non opus esse ut sint necessariae. Si demonstratum foret Naturam unam proprie loquendo esse substantiam, in qua omnia per æternam & immutabilem causarum concatenationem fiunt, fateor argumentum recte procedere. De hac materia igitur mox uberius acturi sumus. Quamvis ergo facultas agendi, & materia in qua actiones exseruntur, necessario existunt, cum tamen motus iste ab hominum voluntate dependeat, ille non opus est ut necessarius existat, nisi demonstrari possit voluntatem cogi. Cujus contrarium jam satis ostendimus.

10. Ajunt præterea, si non omnia necessario nexu sibi invicem essent connexa, & per causarum æternam & inevitabilem concatenationem non fierent in Natura, totam Naturam per aliquod accidens corrumpere posse. V. G. Si casus aliquis Solis vel Terræ motum sisteret, tum pars illa Terræ, cui Sol esset perpetuo verticalis, & cæli regio Soli proxima, necessario fervoribus istis perderetur, altera autem quam nunquam illuminaret, frigore periret, similesque casus si in ventis & tempestatibus oborirentur, reliquæ Mundi partes necessario corruerent, totaque Natura interiret.

Ad quod primum respondeo, seposita Numinis consideratione, nihil in eo esse absurdi, quod tota Natura corrueret. Non enim *nihil* fieret.

Deinde. Nullo modo sequitur Naturam posse corrumpere, quamvis omnia in tota

Universitate

Universitate non necessario agerent. Quia actiones humanæ ad totius Naturæ conservationem nihil faciunt. Sufficit si istæ Naturæ partes necessario moveantur, quæ ad ejus conservationem sunt necessariae. Qualis est motus Stellarum errantium, Terræ, Maris & similibus. Sed ab hominum actionibus, à ventorum accidentario motu, & si quæ sunt similia, totius Naturæ conservatio vel ruina minime dependet. Quia istorum efficacia ad totam Naturam non pertingit, imo entium aliquod universum genus perdere nequit. Quamvis enim, v. c. ut possibile possit considerari, quod omnes in toto terrarum orbe viri, in eo convenirent, ut omnes mulieres occiderent, ex quo facinore generis humani interitus consequi necessario deberet, istud tamen ad reliquas Naturæ partes minime pertingeret: quæ cessante genere humano, nihilo minus immutatae permanebunt.

At vero si mentionem Numinis adhibeamus (quam profecto nulla ratio cogit seponere) argumentum istud multo adhuc debilius erit: quia responderi potest (præter jam dicta) fortassis esse Deum Naturæ conditorem, qui ejus ruinam, si per aliquod accidens obringere posset, avertere queat. Saltem incertum ad minimum esse, an non tale Numen existat, perse patet.

Et quod ad prædictiones futurarum rerum ex constitutione Sæli, earum futilitas, vanitas & falsitas adeo est manifesta, ut manibus palpari possit. Quæ ut adhuc evidentius pateat, exercitissimos in ista arte provocho, ut specimen ejus exhibeant.

Ea vero cum unice fundata sit in proprietatibus & viribus siderum & Planetarum, quæ illis ex fictis, quibus ab hominibus appellantur, hominibus attribuuntur, & ex Planetarum in Sideribus, & cæli, quas vocant, domibus conjunctione, oppositione, aspectu &c, idque in ipso nativitatis articulo.

Cumque ipsa sidera nihil aliud sint quam fictitia nomina, ab hominibus, ad designandum in cælo locum stellarum fixarum, collectioni stellarum imposita (v. c. *Aries, Taurus &c*, cujus nullam plane similitudinem figuræ obtinent) de quibus nemo unquam cognoscere potis est, num stellæ istæ ut una imago consideratæ, easdem vires & proprietates simul habeant conjunctim, & annon singulæ stellæ proprias, & quidem contrarias in eodem Sidere facultates possideant. Et præterea motus Planetarum adeo sit velox, nec non globi terrestris, ut singulis momentis centena aliquot milliaria progredi & locum mutare credantur.

Ac idcirco certum conjunctionis & oppositionis tempus, eo momento quo homo nascitur, sciri nullo modo potest. Tempus etiam præcisum quo homo nascitur observari nequit. Multo minus sciri, an observationes ab ipso conceptionis, an vero à nativitatis momento inchoari debeant (conceptionis sane nemo novit): quia non minus est verisimile, eas à conceptionis, quam nativitatis momento institui debere, si ullis in hominum casibus Siderum esset effectus.

Præterquam quod alia adhuc plurima sint incerta, videlicet de qualitatibus Martis igneis, de Saturni Frigidis, &c, cum nomina ista sint conficta: res ipsa clamat, plane

plane impossibile esse, quod hic aliquid certi prædici possit; quamvis certa earum in hominibus esset & necessaria operatio.

Adeo ut merito liceat nobis negare, stellas fixas, vel quinque Planetas præter Solem & Lunam, ullum in terra effectum præstare: cum, secundum astronomicas computationes, immane quantum à se invicem & à globo terraqueo distent. Ut plane sciri non possit, utrum plures simul in unum effectum conspirare, vel aliquam qualitatem sibi invicem, vel terræ aut illius partibus imprimere valeant. Adde quod operationis emanatio, si qua esset, per tantam distantiam, per tot corpora, puta aërem, nubes, ventum, valde languida esse deberet, & frequentissime ab ingruentibus ventis dissipari.

10. Secundum pro omnium entium in agendo necessitate argumentum, siue contra Dei existentiam decimum, ab operatione desumi potest omnium entium Naturalium in se mutuo & in seipsis. Sol enim evidentissima omnium quæ producuntur est causa. Ille alimenta ex terra educit, quæ animalium vires sustentant, quibus vivere & agere possunt. Vita fons est intellectus in homine. Qui quidem necessario in entia operatur, siue contemplando, siue ad suum commodum ea accommodando. Nec is alio modo operari potest quam isto, quam objecta secundum proprietates cujusque entis efficiunt. Si intellectus eximius est, multa capit, pauca si minus est subtilis. Non potest autem rem aliter percipere, quam ea menti se exhibet. Si quid tanquam utile vel jucundum intellectui repræsentatur, id appetit. Si ut noxium vel tædiosum, averfatur & rejicit; nec aliter potest: quia Naturam suam pervertere nequit.

Nemo enim id quod menti suæ ut malum vel falsum obijcitur, amare vel credere, vel quod mens ut verum & bonum percipit, rejicere vel odisse potest. Actiones vero omnes intellectum sequuntur, & ex eo fluunt: quæ propterea æque necessario producuntur, quam conceptus.

Per se etiam est manifestum, in nullius esse potestate, ut objecta hoc vel isto modo se menti vel sensibus internis exhibeant. Sed totum istud ex objectorum & mentis proprietatibus dependet. Si mens est sana, & res oblata pulcra, impossibile est ut eam ut deformem percipiat, aut fugiendam.

Præterea videmus, nihil in tota Natura esse, quod non aliquam operationem exferat, in qua nullam libertatem locum habere, per se manifestum est. Nihil enim est, quantumvis mortuum, corruptum, immutatum, quod non aliquid producat. De terra, corporibus animalium mortuis, aqua, aëre nihil opus est dicere. Arena vero, in litore vel ripa Maris aut fluviorum, quid non cochlearum, animalculorum &c producit. Ligna, ossa, frondes aridæ, vermes & animacula generant; panis, caseus, vinum, cerevisia, herbæ coctæ, & quidquid excogitare possis, vermes, angues, muscas, scarabæos & similia egerunt; ferrum æruginem; plumbum cerussam sponte gignit; lana cimices; linum tineas, & sic in cæteris. Ex quibus omnibus perspicuum est, omnibus rebus naturaliter inesse facultatem operatricem, necessario operantem. Istarum enim rerum productio à nemine impediti potest. Hominis intellectus non minus cogi-

cogitando, quam corpus alimenta consumendo, semper est in motu.

Resp. Si de Deo nihil unquam accepissemus, multa in isto argumento à nobis refutari minime possent. Sed postquam ejus non modo existentiam, sed & reliqua attributa, ex Sacrae Scripturae oraculis percepimus, ad ea facile responsionem elicimus. Ajo igitur primo (præter ea quæ in fine resp. ad primum argumentum notavimus) quamvis naturaliter necessaria activa vis omnibus entibus inesset, minime tamen sequi, eam à nemine Naturæ esse inditam; istud enim erat probandum. Deinde hanc causarum concatenationem, utut multis partibus mancā & imperfectā, quamvis iusta connexionē deduci non possit, tamen ut perfectā & bonā considerabimus (si enim omnia necessario ex se invicem fluere, etiam omnia accidentia & casus fortissimi connexi esse deberent, idque firmiter ab eo demonstrari, qui omnia necessario afferere velit) & primo solam objectorum representationem in intellectu experiri. In qua sedulo attendere oportet, utrum objectorum ista perceptio facultatem animæ humanæ, quam voluntatem appellamus, adeo inclinet & cogat, ut impossibile ei sit rem ut jucundam vel utilem intellectui representatam non sectari & arripere, vel contra.

Id si certum esset, tum etiam impossibile nobis esse deberet deliberare, utrum bonum istud dedita opera vel alias rejicere possemus, si ut experiremur num libere ageremus, multo minus impossibile foret ut reipsa id cupidiarem, & quotiescunque vellemus, propositum & actiones mutaremus. Quæ deliberandi facultas contradictio esset in Natura, si in hominum actionibus nulla libertas locum haberet.

Homines vero istud facere posse quisque in seipso experitur, nec id cuiquam ignotum esse potest.

Deinde: quandoquidem videmus quam instabiles sint venti, in plerisque terrarum orbis regionibus; eosque in istis oris, quibus stabilem cursum certis temporum periodis obtinent, adeo incerto tempore vel vehementius vel flacidius propelli, nullo modo in eis necessitatem aliquam in motu concipere possumus; vel saltem nequaquam demonstrari potest; quemadmodum in motu orbium cælestium vel terræ, qui perpetuo est plane sui similis. Qui enim istud ostendere vellet, nã is originem & causam ventorum infallibiliter indicare deberet.

Cum ergo sciamus, quot casus & mutationes venti in radiorum solarium efficacia, quam in terram exierit, parere soleant & possint, ex eo quod nonnunquam densos nubes, vel rariore globo terrestri objiciant, frigus vel calorem intensiorem vel remissiorem reddant, facile est perspicere, quot inde casus & mutationes dependeant, in interitu vel profectu plantarum, fructuum, animalium, valetudinis prosperæ vel adversæ, interitu hominum, regionum, navium & infinitorum entium, vel eorumdem prosperis successibus. Ut omnino incredibile sit, effectus Siderum, si qui sint in hominibus vel rebus terrenis, certum & necessarium successum obtinere posse.

Sunt qui necessitatem hominis in agendo ex eo ostendi posse contendunt, quod omnis actio, quatenus est actio, necessaria est, quia non est nihil, sed aliquid;

omne vero aliquid necessario existit. Quod cum nil nisi inanis sit captiuncula, ad eam nihil opus est respondere. Quando enim negamus homines necessario agere, non est quæstio de actionibus præsentibus, sed futuris; non de actionibus quatenus fiunt, sed quatenus non fiunt, ac proinde adhuc nihil sunt, vel non existunt: de istis quæritur, an necessario fieri debeant antequam fiunt. His si addantur, quæ Lib. 1. cap. 3. & 4. pag. 32 & seqq. de hac materia disseruimus, sufficienter de necessario & voluntario nos disputasse existimamus.

Non defunt etiam, qui ex corporis Natura necessitatem motus necessario fluere existimant, adeo ut, nisi demonstrari possit dari entia, vel ens quod nec corpus nec extensionem ullam habeat, statuendum esse omnia necessario agere sive moveri, & non esse Deum. Ego autem, quamvis omnes ingenii nervos intendam, nullam istius rei consequentiam nec connexionem percipere queo. Corpora immobilia, ut lapides, ligna, lutum, & similia, nullam in motu libertatem habere, facile concipi potest: quandoquidem nunquam, nisi ab alio ente impulsæ, moveri possunt. Sed corpora quæ propria facultate moventur, qualia sunt animalia, & præcipue homines, necessario moveri vel agere, id quæ ex natura corporis, nullo modo apparet.

II. Undecima ratio erit nobis ea, qua demonstrare conantur Atheismi defensores, Universum hoc cujus pars tantum, unicam duntaxat simplicem, & proprie dictam esse substantiam. Quod si evincere possint, existimant non posse esse Deum. Potterius primo loco examinabimus.

Atque negamus ex eo solo, quod Mundus una tantum esset substantia &c, sequi, non esse Deum, modo non concedamus, omnia ex insita naturali causarum concatenatione, necessario agere & moveri: quia nihil oblatet, quominus Natura ita à Deo esset facta, ut unicam tantum constitueret substantiam.

Non enim Mundus ita constitutus est, ut in eo non possit habitare Ens, quod non sit ejus pars (prout cap. præced. docuimus) sed Dominus & Creator: quemadmodum homines in domo habitant.

Cum tamen omnino sit credibile, si Natura unica tantum sit substantia, unam etiam principalem & universalem ejusdem esse partem, in qua ejus essentialis forma consistat, & quæ ejus quasi anima sit: credibile etiam est eam esse æternam. Oportet etiam ut omnia entia totius Universi sint membra & partes. Ex quo opinio de Deo, omnium Creatore & Rectore, valde debilitari & evanescere videatur. Quocirca (quamvis consequentia ista, prout ostendimus, non esset firma) hanc propositionem paulo accuratius expendere cogimur.

Videamus ergo quibus eam argumentis fulcire Athei posse videantur. Ajunt autem omnes quas in entibus cernimus qualitates, proprietates sive attributa, ad eorum essentiam minime pertinere. Quod inde constare putant, quia aliquando ab illis omnia removentur, manente interim id quod essentiam constituit (nunquam enim quidquam in nihilum redigitur) V. G. vita, intellectus, color, calor, frigus, odor, sapor, & quidquid excogitari possit, aliquando recedunt. Quod nunc vivit, postea vita caret;

caret; quod calet, rigeat brevi; quod rubet, nigrescit, & sic in cæteris.

Est tamen aliquid quod à nullo ente unquam recedere potest, extensio nimirum: ea enim si recederet, jam ens non existeret amplius, vel nihil esset; quod impossibile esse à nemine negari potest, & à nobis absolute conceditur. Ex quo patet, solam extensionem essentiam omnium entium constituere: Cum non tantum separari ab illis nunquam possit, sed sola etiam inseparabilis sit, & omnium entium propria. Atque ita manifestum est, totam Naturam unicam tantum esse substantiam, cujus partes indivisibili nexu inter se coherant. Cum vero Natura omnia entia in se comprehendat, sequitur nullum ens præter eam existere posse.

Respondeo. Argumentum istud plus habere subtilitatis, quam soliditatis; & fortassis animum imperitorum confundere, non tamen ei, si pius est, satisfacere potest: quandoquidem id demonstrare videtur, quod certissimæ experientiæ, sensuum exteriorum & interiorum testimonio reluctatur. Et fundamentum quo totum innititur, omnino falsum est. Quamvis enim qualitates & attributa omnia, quæ nunc in entibus locum habent, ab illis separabiles essent (quod tamen nullo modo concedi debet & plane falsum est, prout mox ostendimus) per se patet alias statim succedere, vel potius se prodere. Si calor recedat, frigus succedet; si color, odor, sapor ille abeat, aliæ protinus locum priorum supplebunt qualitates.

Quamdiu vero priores qualitates & proprietates illic locum habent, tum istud ens constituunt, ad cujus essentiam pertinent. V. G. si homo moritur, omnes humanæ naturæ proprietates recedunt, & succedunt aliæ tum proprietates, tum qualitates; nunquam tamen omnes qualitates vel proprietates præter solam extensionem recedunt: manent enim calor, color, humor, mollities, odor, sapor & similia, quæ in entibus in quæ ipsius essentia post mortem convertitur reperiuntur, puta in vermibus, terra, fimo, vaporibus &c, ex ejus essentia prodeuntibus. Præterea in istis etiam remanet vita, intellectus, gravitas & similes proprietates. Quæ qualitates, siue proprietates, inseparabiliter inibi remanentes, quamvis dispersitæ, clarissime evincunt, non in sola extensione, nec in sola una aliqua omnibus communi proprietate, rerum essentiam consistere.

Atque hinc perspicuum est, isto argumento, unitatem essentialem totius Naturæ minime demonstrari posse. Sed potius cuncta entia separata esse entia vel substantias, ad quarum essentiam certæ quædam illis inhærentes proprietates & qualitates pertineant. Quæ quidem post interitum suæ essentiæ, conjunctas istas proprietates non retinent; sed divisæ in alia entia commutantur; ita tamen, ut prius ex propria sua essentia, plerumque sui similia prodixerint, omnibus quas ipsæ possederant proprietatibus prædita.

Cum vero quædam proprietates & qualitates, in quibusdam entibus nunquam locum habere possint: necessario sequitur, Universum non esse unam substantiam. Quia diversa continet entia, ex diversis & contrariis proprietatibus constantia, atque ex talibus, quæ aliis entibus non possunt communicari: cujusmodi sunt gravitas, duri-

ties, fragilitas, transparentia sive pelluciditas, & multa alia.

Quemadmodum enim à metallis gravitas nunquam separari, ita & in aëre, vento & spiritibus nunquam locum habere potest: quamvis enim lapides & metalla per contritionem, digestionem, calcinationem, solutionem &c. in subtilissimum pulverem redigi possint, adeo ut jam cedant digitorum pressioni, non tamen priorem duritiem & gravitatem in minutissimis istis particulis amittunt: digitis enim compressæ non cedunt. Ventus vero, aër, aqua, calor, frigus & cætera levia & mollia, nunquam inter digitos consistunt, sed cedunt & evanescunt. Metalla vero, quamvis ad tempus breve, per aquas fortes & regias, in liquorem converti possint, pondus tamen non amittunt, nec digitorum contactum effugiunt, quemadmodum aliæ istæ substantiæ. Deinde negamus Naturam sive Universum omnia absolute in sese complecti. Verum est eam omnia quæ ejus essentiam constituunt, vel ad eam pertinent, comprehendere: at ex eo non sequitur nullum aliud ens existere, vel existere posse. Quod etsi in Universo habitet, ejus tamen non sit pars, sed Creator & Dominus, quemadmodum paulo ante ostendimus. Quamdiu igitur nondum est ostensum, non existere, vel non posse existere Deum, nullo modo statuere licet, Naturam absolute omnia in se continere, quamvis Universi nomine sit indigitata: nulla enim alia entia completitur, quam quæ ejus sint partes.

Ante omnia vero est notandum, quod etsi concederem, quod omnia quæ modo recensuimus entia, omnes qualitates suas penitus amitterent, præter solam extensionem, ex eo tamen nullo modo sequitur totum Universum unam tantum esse substantiam: ratio est, quia id in nullis entibus præter eas, quæ exteriorem globi terrestris corticem tegunt, locum habet. Præcipuæ autem Naturæ partes & longe maximæ molis, nunquam immutantur, nec qualitates & attributa sua amittunt, Terra, videlicet, aër, venti, cælum, stellæ, planetæ. Ex quo manifestoliquet, Naturam nullo modo unam tantum esse substantiam.

Sed inquires fortasse, cogitatione saltem esse separabiles omnium qualitates, præter extensionem, & exinde constare, unam tantum esse Mundum substantiam.

Ad quod respondeo, quando cogitatione ab omnibus Naturæ partibus, omnes qualitates præter extensionem removes, tum non potes Mundum, Naturam sive Universum concipere, sed nudam aliquam lineam, undiquaque extensam, & sic non Substantiam perfectam. Præterquam quod ista cogitationum separatio nihil ad rem facit; cum reipsa separatio ista sit impossibilis. Deinde, si omnes omnium entium qualitates sive reipsa, sive cogitatione ab illis aliquando forent separatae, tum vel per se absque subjectis deberent subsistere, vel ita concipi, & sic pars esse Naturæ, à qua sane qualitates istæ nec cogitatione nec reipsa forent separabiles (cum enim merè tantum essent qualitates) vel in nihilum abire. Quod præterquam impossibile utrumque esse statuimus, rursus Naturæ sive Universi essentiam tollit, ad quam omnes qualitates & attributa necessario pertinent: quia absque illis omnia non completitur. Ex quo jam liquido constat, Naturam non esse unam propriè dictam substantiam.

stantiam. De perfectione Naturæ mox in secundo argumento agemus.

12. Verum tamen alio adhuc argumento demonstrari posse existimant, Naturam unicam tantum esse proprie dictam substantiam, quod pro duodecimo Atheorum argum. reputabimus, naturam videlicet *perfectiōis absoluta*, quam omnes homines alicubi exillere contendunt. Si enim nos negaremus dari absolutam perfectionem, Deum etiam abnegare cogeremur. Cum itaque perfectio absoluta requirat, ut de ea nihil negari possit, sequitur nullum ens absolute perfectum esse posse, nisi omnia quæ existunt in se contineat, atque adeo totam Naturam, cum omnibus suis partibus, unam tantum essentiam sive substantiam constituere.

Quod autem ad absolutam perfectionem necessario requiritur, ut de ea nihil negari possit, quamvis per se evidens esse videatur, hinc intelligi potest, quia e.g. pediculus propterea absolutam perfectionem minime possidet, quia perfectionibus caninis, leoninis, simiæ, hominis &c est destitutus: quas si haberet, extra omnem disputationis aleam, longe foret perfectior quam nunc est. Similiter, si homo præter propriæ naturæ, etiam Solis, Lunæ & cæterorum entium haberet perfectiones, procul dubio multo quam nunc foret perfectior.

Cum igitur in tota rerum Universitate nihil existat, quod in suo genere non sit egregium & excellens, necessario sequitur, quod omnia simul juncta demum absolutam perfectionem constituunt. Et quandiu dici potest aliquid existere, quod de ente aliquo possit negari, istud non absolute perfectum esse potest.

Deinde, cum Universum omnia in se complectatur; & quod omnia simul juncta omnino perfectum ens constituere possint, per se patet, nullum aliud ens absolute perfectum, præter Universum, cujus pars sumus, existere posse: cum impossibile sit, ut plura uno ente existere possint, quod omnia possideat.

Respondeo. Ratio ista præsupponit, & in eo unice est fundata, quod ens existit absolute perfectum. Cum vero in hac de Dei existentia controversia, decisio inde dependeat, an ens absolute perfectum existat, nec ne: nos autem, si non est Deus, Universi Creator, nullo modo cogamur concedere, dari istiusmodi ens (cum præter Illum nullum ens absolute perfectum existere posse credamus) quivis facile videt, Atheis non licere præsupponere, dari ens absolute perfectum, nisi simul concederent, ens istud esse Creatorem & Gubernatorem Universi: alias enim istud de ente hoc negari posset; & sic absolute perfectum esse, vi hujus argumentationis, nequiret.

Quamobrem, si istud concedere nolint, altius adscendendum est, & ab illis ostendi, dari ens absolute perfectum, priusquam ex isto supposito deducere liceat, Naturam unicam esse substantiam. At vero, quam pro ista thesi demonstrationem producere possint, fateor me non posse indagare, nisi vocis *Entis absolute perfecti* significationem urgere velint, quam nobis cognitam non posse esse asserant, nisi res significata existeret.

Quam quidem argumentationem legitimam esse concedo, sed eadem opera ostendi-

ostenditur, dari Creatorem & Governatorem Naturæ, sive Universi vel Mundi.

Præterea negamus Naturam omnia in se complecti, id est nihil esse quod in ejus essentia non comprehendatur: cum enim Naturæ conditoris nomen nobis cognitum sit, prius erat demonstrandum, vel non existere istius conditorem, vel si existeret, cum Naturæ esse debere partem, quod contradictorium est.

Verum pressius adhuc agamus. Etsi concederem, necessario debere existere ens absolute perfectum, nullo tamen inodo opus esset concedere, ad illius essentiam requiri, ut de eo nihil negari possit. Non ob id solum, quod tum imperfectio, mors & similia de eo negari posse non deberent (quæ in Natura etiam existunt) verum etiam quoniam in plurimis entibus talia ad eorum naturam requiruntur, quæ absolute perfectioni absolute repugnant. Cum enim ens excellentius, omnes entis vilioris perfectiones possideat, nihil ei à viliori ente præter imperfectiones accedere potest, si id suæ essentiae adjungeretur. V. G. Si homo, præter proprias suæ naturæ perfectiones, proprietates pediculorum, limacum, vermium, & multas alias acciperet, profecto multo quam nunc imperfectior, & deteriori conditione fieret. Ex quo patet, de ente absolute perfecto, omnia debere negari, quæ ipsius essentia sunt deteriora. Hoc tantum requiritur, quod non possit de eo negari, aliquid existere quod suum non sit, & in quod jus & dominium absolutum non possideat.

Et præter ista omnia, merito etiam negatur, Naturam simplicem esse substantiam. Quod sane impossibile est, cum tot & tam crassas habeat partes, easque non modo non connexas, sed quæ connecti nequeunt. Quamvis autem me non latet, Atheos eas non partes, sed modos existendi appellare, eo minime efficiunt eas non esse partes: sic enim sequeretur, in rerum Natura nullas esse partes, imo oculum totum esse corpus, vel etiam totam Naturam. Nomen *modi existendi* partibus impositum, nullo modo partium naturam mutare potest, nec efficere ut partes non sint partes.

Nec etiam istud entium vel substantiarum pluralitatem tollit, quod in uno tertio, puta in extensione conveniunt: istud enim nihil aliud evincit, quam quod omnia entia partis materiæ, ex qua cuncta sunt creata, sint participes, non vero quod partes vel modi existendi tantum sint unius substantiæ.

13. Tertia ratio, qua ostendunt Naturam unicam tantum esse substantiam (quæ decima tertia pro Atheismo erit) hæc est, quod evidenter experiamur, omnia entia, quæ in tota Natura existunt, perpetua vicissitudine in sui invicem essentias converti, eaque proprietates & qualitates omnium aliorum paulatim recipere. Adeo ut nullum ens videatur existere, quod non toties mutatur, donec in omnia alia entia conversum fuerit.

Ex quo infallibiliter apparet, omnia entia adeo sibi invicem esse connexa & unita, ut omnes unicam tantum substantiam constituant.

Quod autem entia omnia ita permutantur, in tot rebus experimur, ut dubium superesse nullum possit, quin idem in istis etiam locum habeat, in quibus propter eorum à nobis immensam distantiam, externis sensibus id observare non liceat. Consideremus

sideremus humanam essentiam, ab ejus initio ad interitum cujusque individui. A conceptione enim ejus essentia, ab alimento materno paulatim crescit, quemadmodum ipse post natiuitatem alimenta per os assumit. Quæ quidem sunt plurimæ herbæ, fructus, animalia, quæ comminuta in suam essentiam convertuntur.

Cumque vita nostra in eo consistat, quod quotidie essentiæ nostræ pars aliqua per poros decedat, & per alimenta nova accedat. Pars vero decedens una cum excrementis crassioribus alicubi locum inuenit, & in aliorum entium alimentum cedit, & in eorum essentiam convertitur. Præterea videmus Solem, Lunam & Stellæ perpetuo lucem, radios, vapores spiritusve emitte, quibus omnia terrena pascuntur ac refocillantur, & vicissim calore suo vapores, humores & spiritus ex terra, aqua & cæteris corporibus (rursus educere, quorum indubie quædam partes (& præsertim ignium in & ex terra adscendentium) ad ipsius corpus adscendunt, ex quibus alimentum recipit; rursusque suis radiis & spiritibus ex se emissis alia entia pascit, una cum cæteris in cæli convexitate corporibus: illa vero Solem & se mutuo (quemadmodum in corporibus sublunaribus accidit) spiritibus ex se exeuntibus, nutriunt.

Ex quo simul evidentissime constare videtur, omnia entia in se invicem operari, & insensibiliter esse concatenata.

Respondeo. (Præter ea quæ ad primum argumentum in fine diximus, ea enim hic omnino etiam pertinent) Entia quæ exteriorem globi terrestris partem incolunt, aliorum entium essentiam induere, & in ea commutari, omnino confitemur (quod propter hominem tantum fieri ex eo est manifestum, quia homo plantis & bestiis vescitur, non vero hæc hominibus.) Solem etiam ex earum essentia partes aliquas sursum evellere, ex sensuum externorum testimonio constat. Istas vero partes supra nubes (quæ pauca tantum à globo terraqueo milliaria distare cognovimus) adscendere, non modo probari nequit, sed & ab omni verisimilitudine est alienum.

Præterea negamus, terram in summa profunditate, ab hominibus vel cæteris animantibus, plus quam ad miliaris unius spatium, vel forsan non adeo profunde, attingi, adeo ut integer fere ejus crassities, vel tota ejus ferme substantia immutata persistat. Adde quod ne minima quidem in corporibus supra-lunaribus mutatio dignosci vel ostendi queat, neque in ipsa Luna, ratione essentiæ.

Ac idcirco meritissimo negamus, ullam essentiæ transformationem in tota Natura locum habere, præterquam in solis quasi cortice extimo terrestris globi habitantibus entibus. Adeo ut hæc ratio magno apparatu producta, uno ictu corruat.

14. Quarta igitur pro Naturæ Unitate, vel quartadecima & postrema nobis cognita Atheorum argutatio, desumitur ab ipsa entis Necessarii natura. Cum enim negari non possit, materiam ex qua Natura constat, esse æternam; & quidquid existit, ex materiæ istius Universalis parte aliqua constare. Et præterea cernamus, in Natura, id est in istius partibus quibusdam, esse animas, intellectum, vitam, cogitationem, motum &c, per se evidens est, in universali materia, materiam istarum qualitatum, proprietatum, vel quocunque libeat illa nominare vocabulo, existere: alias

Ee

enim

enim (secundum utramque concessam hypothese) ex ea produci non possissent.

Cum vero materia dictarum rerum in Natura resideat, Naturæ autem facultas insit, materiam rerum ad maturitatem perducendi, certum esse videtur, eam id fecisse, cum ad in maturitatem res omnes productæ sint, & in suo genere quæque perfectæ nunc exsistant.

Cum vero impossibile sit, ut istæ qualitates, proprietates, vel quocumque appellentur nomine, possint esse absque ulla operatione, & operatio non nisi secundum determinatas cujusque entis proprietates &c exeri possit, manifestum est in quavis Naturæ parte, non majorem nec minorem potestatem operandi inesse posse quam inest: & consequenter non potest majoribus nec minoribus ad operandum viribus uti, quam determinata portio virium insitarum patitur.

Ex dictis consequitur, Naturam universam unam esse substantiam, cujus partes secundum æternas ejus leges existunt & operantur: nec posse aliam existere causam entium & operationum naturalium efficientem, præter ipsam Naturam. Cum enim certum sit, omnia entia ex materiæ æternæ parte constare, & Naturam (quemadmodum paulo ante explicatum est, & per se patet) facultate debere præditam esse, ad ea ad perfectionem perducendum, necessario etiam istud efficere debet in omnibus quæ oriuntur sive producuntur, ut in hominibus, bestiis, plantis, mineralis, metallis, cimeliis, ventis, tonitribus, fulguribus, nebulis &c; sed & in istis quæ non cernimus produci, qualia sunt Planetæ, stellæ, ær, cælum, terra.

Quod enim cælum, ærem, Stellæ, Solem, Lunam ceterosque Planetas, omnes cælestes & similia entia, nunquam videantur esse producta, & perpetuo eundem servant ordinem & statum, ex eo non licet concludere, Naturam ista nunquam produxisse: utpote quorum productionem nemo unquam conspexerit, quod sciamus. Novimus enim multoties, novas, non modo Stellæ crinitas, (quos Cometas appellamus) sed & fixas apparuisse, quarum nonnullæ postmodum disparuerint, aliæ etiamnum perdurant. Præterquam quod ab Astronomis sit observatum, circa octingentesimum quemque annum, quando universalis Planetarum conjunctio contingit, novam stellam apparere sive produci solere, plerumque permanentem. Adde quod historiographi testantur, non raro novos montes ex mari vel terra prorupisse, maria disparuisse, nova maria fuisse coorta, regiones & insulas absorptas, alias autem de novo abortas.

Cum autem istorum omnium naturales causæ ostendi soleant, facile perspicere licet, quanta sit Naturæ potentia, nec ab illa Solis vel ullius entis Naturalis productionem excludi posse. Atque isto modo Natura æterna esse, & perpetuo mutari potest.

Respondeo. Si nusquam de Mundi Creatore ullam mentionem audivissemus (quemadmodum ad finem primi argumenti cap. præced. docuimus, eaque hac etiam referri volumus) nihil ad rationem istam reponi posset. Nunc autem, cum nemo demonstrare hactenus potuerit, nec unquam possit, non existere istiusmodi Creatorem & Dominum Naturæ, nullo modo concedi potest, Naturam facultates istas, sibi à

nequine

nemine implantatas, possidere. Quemadmodum enim multæ potentissimæ operationes in Natura exseruntur, ab entibus sensibus externis non obviis, ita fieri posset, ut istud Ens, quod plerique credunt Naturæ esse conditorem, insensibiliter productionem entium nascentium efficeret, vel saltem juvaret. Quod nisi faceret, Natura per se efficere non valeret. Ac propterea non licet Atheis supponere, vires istas ipsi Naturæ inesse, easque à nemine inditas, nisi prius demonstrarent, nullum præter ipsam Naturam ens existeret, vel existere posse. Atque ita nervis istius argumenti præcis, reliquas ex eoeductas consequentias negligere liceret. Sed liberalius agere lubet, & dare, vires istas Naturæ inesse: nec tamen exinde educi poterit, reverà dari Universalem operationem (eamque necessariam in omnibus) intellectum, vitam, animam &c. ex quibus tota Natura, ut una propriè dicta substantia constaret. Quia fieri potest, ut cuius Naturæ parti, specialis insit virtus, vel cuius rerum speciei, quæ suæ speciei materiam perfectam reddere valeret, nullam cum reliquis Naturæ partibus communionem sive commercium habens. Nisi quis ostendere posset, omnes Naturæ partes adeo sibi invicem esse connexas, ut non modo Natura absque omnibus consistere non posset, sed ut etiam omnes in suas invicem essentias permutarentur, omnesque singularium vires conjungere & in unam coalescere posse. Quod jam ostendimus demonstrari minime posse.

Adde quod nullo modo concipi possit, globum terraqueum non posse consistere, nisi ab elephantibus, pediculis, cetis, paliuris, leonibus, muribus, imo ab ullo animante inhabitaretur. Quid quod demonstrari nequeat, Naturam absque illo Terrestri globo, vel absque Planetis, plurimis stellis vel multis aliis entibus consistere non posse.

Præterquam quod substantiali Naturæ Unitate concessa, ne sic quidem Deus ex Universo excludi necessario deberet. Ostendimus enim præcedenti capite, non deesse locum, qui ipsum caperet. Et præterea hoc nihil obstarer, quo minus existeret Numen, quod Naturam ita condidisset, ut non modo vires ad omnia producendum sufficientes haberet, sed etiam unam tantum substantiam constitueret. Quodque eam destruere, immutare, ejus cursum ad tempus cohibere, & quidvis in ea præstare valeat.

Quod vero de limitata operatione huic argumento est insertum, nihil ea de re hic opus est addere: quandoquidem libri primi cap. 3 & 4, nec non hic cap. præced. ista omnia sufficienter refutavimus. Nec etiam productio Solis, Lunæ & cæterorum entium naturalium, ex ortu Cometarum, vel stellarum fixarum stabiliri potest. Ignoramus enim, an non istæ stellæ ab initio existerint, & tum locum tantum mutaverint, & nobis propinquiorem occupaverint (quemadmodum noviter à Campano, Hevelio, aliisque inventa telescopia, stellas à cæteris fixis non minus quam illæ à nobis distantes detegunt) an de novo producantur. Et si producantur, an non illæ, cum reliquis quæ enumeravimus, ab eodem Naturæ conditore producantur. Imo nullus affirmare cum fundamento potest, Naturam absque ipsius operatione viribus sufficientibus

pollere, ad ullum ens producendum. Et si enim plurima in Natura producuntur, inde concludere non licet, id viribus Naturæ fieri: quia fieri potest, ut aliud istud Ens, quod plerique Naturam condidisse credunt, vires istas vel indiderit, vel perpetuo indat, conservet aut juvet. Quo deficiente, nihil producere queat.

Quibus omnibus & hoc addatur, quemadmodum superius indicavimus, nihil omnino effectum esse, si demonstratum fuerit Naturam unam esse substantiam, nisi una ostendatur eam esse unicam, vel nihil præter eam existere, vel existere posse. Quamvis enim antiqui Philosophi, nomen Universi Naturæ imposuerint, id non efficit ut alia complectatur, quam quæ Naturæ sunt partes: nec alio sensu id ab illis intellectum esse per se patet: illi enim Deos suos homines esse putabant, nec veram Dei notitiam unquam fuerunt assecuti. Nos vero, qui Deum Naturæ conditorem esse contendimus, neutiquam statuere possumus, Eum Naturæ esse partem, aut sub voce *Universi* posse comprehendi: quod per se manifestum esse nemo non videre potest.

C A P U T IX.

Refutatio solutionum Atheisticarum, ad argumenta, quibus divina existentia ex lumine naturali à Theologis probari consuevit.

NE hic vel Atheis ipsis, vel veritatis in hac materia professoribus, quidquam detrahatur, non modo horum argumenta, sed & illorum ad ea refutationes, plene quantum quidem possumus, proponemus, ut exinde utrorumque vel soliditas, vel debilitas eo magis elucescat. Atque in eum finem hæc in dialogi formam redigere placet.

Philalethe. Misalethe. Diatetes.

Quamvis te semper *Misalethe*, ob invisam nominis tui, quod genio tuo apprime respondet, significationem, infensissimo sim odio persecutus, tamen quando te hæc offert occasio, lubet experiri, an non (quod semper existinavi) in te locum habeat istud vulgatum

Respondent rebus nomina sæpe suis.

Age proponam tibi validissima, ut spero, argumenta, ex lumine naturali petita, quibus de Dei existentia planissime eris convictus.

Misalethe.

Fac quod dicis, & præsta te virum. Ego vero ostendam, me nihil minus esse quam id quod appellor. At noli ægre ferre, nec me conviciis proscindere, si, cum responsiones

sponſiones meas libere proponam, tu eas ſufficienter refellere nequiveris. Alias enim æquiſſimum foret ut nomina utrimque alterius ſuſciperemus.

Diatetes.

Iſtius rei ego me æquiſſimum præbebo judicem, ſi me ut talem recipere vultis.

Philaethes.

Admittimus ſi æquus videberis. Interim ſententiam abſque partium ſtudio, quantum potes, proferro.

1. Auſculta igitur ad primam meam argumentationem, quam ex imis ignorantiaë tenebris deducam, quibus is, qui nihil unquam de Deo audivit, ex Naturæ ipſius contemplatione, in ejus agnitionem incidere poterit. Quid enim citius in hominis intellectum incidere poteſt, imo neceſſario illabetur, ſi v. c. ad fructuum in arboribus productionem attendat (quod faciet, niſi beſtiis ſimilis vitam tranſigere velit) quod tanta cum concinnitate, ordine, prudentia & artificio contingit, quam illud abſque intellectu & conſilio fieri non poſſe? Cum vero arbores intellectu plane ſint deſtitutæ, adco ut de productione fructuum nullam deliberationem inſtituant, & quiſque agnoſcat ſe vires arboribus non indidiſſe, quibus creſcunt, fruticeſcunt, florent & frondent, neceſſario ad aliam ſe potentioſiorem cauſam iſtarum virium deveniendum eſt. Jam ſi cætera naturalia entia conſideres, eorum cauſas, & tandem ipſius Naturæ, quam à ſeipſa productam eſſe nemo cogitabit; nihil aliud reſtare poteſt, quam cauſa omnipotens, intelligens, æterna, quæ Deus eſt. Quod idem uſu veniet, ſi ſuipſius animam vel corpus contempletur, quod quaſi compendium eſt totius Naturæ, cum anima conjunctum. Ex quo patet Dei cognitionem homine ineſſe naturalem.

Mifaethes.

Lepide tu quidem & emphatice interrogas, quaſi nemo præter expectationem tuam reſpondere auſurus eſſet. Quæro igitur viciffim, cur homines reſpectu cauſæ rerum naturalium, abſque ulla conſideratione vivere non potuerint? Et ſi non potuerint, cur non proclive fuit cogitare, arbores intellectu eſſe præditas, quemadmodum ipſi ſunt? Vel cur non potuerunt cogitare, iſta nullam habuiſſe cauſam, ſed ab æterno eundem ordinem ſervare & ſervatura? Si autem id contingere potuiſſet (quod ego ſane percipere nequeo, quo pacto in iſtam cogitationem inciderent, cum omni plane fundamento, objecto vel cauſa ſit deſtituta, ex quo creari poſſet) num propterea cogitatio iſta cum rei veritate congrueret? Si vero cognitio Numinis nobis eſſet innata, quod vos urgetis, nullus unquam reperiri poſſet, qui cognitione iſta careret, vel in ea opinionem, ab aliorum ſententia diverſam, haberet; cujus contrarium nunc de integris Nationibus conſtat (conſultatur *Rocheſortii* Hiſtoria Americanarum inſularum, Gallice & Belgice edita) quod in rebus & facultatibus innatis nunquam fit. Nemo enim ignorat facultatem generandi; nemo dubitat an exiſtant alimenta, & an

ea per os assumi, & per alvum exonerari debeant; nemo ignorat quid sit ridere, loqui; nemo manibus incedere, vel auribus videre conatur. In istis omnes idem sentiunt. Sed de Deo, cujus cognitio homini innata esse creditur, quot diffidia, quot errores & deliria! Ex quibus manifestum esse existimo, non modo cognitionem istam nobis minime esse innatam, sed ista quam tu proposuisti via, minime hauriri posse vel debere, ac propterea non esse certam.

Præterea, cum videamus, quam raro homines, ad earum rerum cognitionem, quæ certæ sunt & externis sensibus obviæ, & id quidem fortuito deveniant, quivis intelligit quam facile fieri potuerit, ut multa dilabantur secula, quibus nemo hominum de causa facultatum, quas in omnibus deprehendunt cogitet, & proinde quam plane esset fortuita Dei cognitio, si rerum naturalium consideratio eam parere deberet. Quod absurdum esse te negaturum, non existimo, si hominis summum bonum ex ea dependeat. Quod ut melius intelligas, considera quæso terrestris globi rotunditatem, ex qua necessario consequitur, homines sibi invicem esse antipodes; & præter eam, utilitatem quam homines ex Cetorum captura paucis abhinc annis percipere didicerunt. Nonne ex vestra ipsorum sententia quatuor aut quinque annorum millia sunt elapsa, priusquam homines ista didicerunt; nec ullam antea de istarum rerum veritate & utilitate suspicionem acceperunt. Et prima quidem opinio, quæ tamen Mathematica certitudine demonstratur, quantas turbas ante pauca secula excitavit, cum primum innotescere cœpisset! Cum vero omnes homines a tot seculis, tam evidentes res ignoraverint, idque nullam aliam ob causam, quam quia ab initio eas non didicerant. Cumque ista sensibus externis sint obviæ (ne de multis similibus quidquam referam) quid de cognitione Dei dicemus, nisi ab impostoribus quibusdam esset conficta?

Philaethes.

Artes & scientias hominibus esse innatas exinde constat, quia ab hominibus inventæ sunt omnes: qui enim eas primitus adinvenerant, à nemine didicerant. Ex quo patet similiter Dei cognitionem esse hominibus innatam: alioquin enim primi ejus propagatores eam invenire non potuissent.

Micellæ.

Ad ea quæ de indagatione

Ista igitur pro invalidis

adfers, plane

Theologia,

cernimus &

cognitio

Deus enim

nihil ad

taturus

alium respondi, nihil reponis.

omnibus & scientiis

reliquis (exceptis

quas naturaliter

Naturale. Dei autem

humana insita esse nequit?

Quod igitur homo, quando

productionem consideraret, cogi-

præter ipsam Naturam, planissimo

nego.

nego. Cum enim causas rerum naturalium producentes oculis adspiciat, manibus & externis sensibus experiatur, ipsum de alia causa fore sollicitum, mihi minime fit vero simile. Videbit enim Terram, pluviis rigatam, ventis placidis foram, radiis solaribus calefactam, omnia producere, eaque certissimas omnium quæ proveniunt esse causas. Unde ergo aliam suspicaretur causam? Quando igitur quotannis & continuo easdem productionis, & rerum quæ moventur vices experitur, nec quidquam de novo ipsi occurrit, cujus genus vel species ante non extiterit, & easdem facultates obtinuerit, unde quæso alia animum ipsius subibit cogitatio, quam quod semper ista locum habuerint, semper etiam habitura sint? Tu sodes ostende contrarium, si potes, nec me interroga an id non sit futurum, nego enim, ut audis, futurum.

Quibus omnibus coronidis loco adjicio: si cognitio Numinis homini foret innata, tum eam quisque sponte, absque ulla naturalium rerum consideratione vel ratiocinatione, haberet. Vel si eam eatenus tantum naturalem esse vis, quod ex rerum naturalium consideratione possit inveniri, quid de eo existimas futurum, qui à nativitate mutus, surdus & cæcus esset, num putas ipsum intellectu non posse præditum esse? Et si intellectum ei adscribis, an ille, qui nulla Naturæ opera, nec partes fere novit, etiam Deum cognoscet? Idem quamvis ratione præditus, nemini tamen clare indicare posset, se ratione esse præditum. Sed forte ex rebus quibusdam quas ageret, id concludere liceret. Sic fortasse non absurde, ex productione herbarum, plantarum, animalium, quam terram facere videmus; ex productione foliorum, florum & fructuum in arboribus & plantis, ex artificiosa nidorum, ceræ, mellis aliarumque rerum confectione in bestiis, omnibus istis rationem quis attribuat. Quarum omnium consideratione non permittit, ut argumento tuo ullam vim inesse videam. Si aberravero, tu meliora doceto.

Philaethes.

Ista omnia quæ enumeras, si ratione essent prædita, artes & scientias doceri possent, quemadmodum homines. Illud vero cum sit impossibile, nefas est eas ratione præditas statuere.

Misalethes.

Non magis quam illos qui surdi, mori & cæci sunt à nativitate. Præterea quemadmodum ex eo, quod homines nunquam possunt artes istas discere, quas bruta (quæ animalia) exercent, quia membris ad id requisitis carent, non licet eis rationem, nec ex eo quod bestię artes humanas. Ita, quemadmodum aurifabrorum, pictorum vel similium, ita homines artem folia, flores, fructus, fericum, fraga & infinita alia, addiscere & plantis producuntur. Bestię quædam humana addiscunt, & aliamulæ. Ita forsitan ars textoria, ab araneis profecta, ad bestię membris humanis essent prædita, vel homines bestiarum omnes alterutrorum artes exercere possent? Adde quod homo

homo, à nativitate cæcus, mutus & surdus, nullas artes addiscere posset. Nec inde possemus tamen concludere, eum intellectu esse destitutum: quamvis intellectum suum nullo signo alteri indicare posset: quia membris ad id indicandum necessariis est destitutus. Idem de bestiis, plantis & terra suspicari, absurdum censei non debet, quæ iisdem membris destituuntur.

Philalethes.

Facunde tu ista mihi objectas, quæ tamen animus horret credere. Ex brutis, imo ex sensu destitutis, animantia ratione prædita facere vis. Unde ergo brutorum nomen ejusque significatio, si in rerum Natura non existant? An nihil ista vox significat? Si enim omnia ratione sunt prædita, vanum est *brutorum* vocabulum. Quod cum in nullo vocabulo, in tota Natura locum habeat, minime admitti potest.

Diatetes.

Si neuter plura, nondum dicta, proferre velit, dicam quod sentio. *Philaetbem* non satis firmiter ostendisse existimo, contra adversarii sui exceptiones, homines suspicatos, facultates quæ rebus naturalibus insunt, ab alia causa quam à Natura esse inditas; & quamvis id suspicari possent, inde satis firmum pro suspicionis istius veritate argumentum elici non posse. Ad posterius vero, de Numinis cognitionis inventionem (quamvis ego eam non inventam ab hominibus, sed à Deo ipso patefactam, non ex lumine Naturali petitam existimo, & postmodum demonstro) quam non satis urfit & confirmavit *Philaetbes*, nec *Misalethes*, unde homines eam haurire potuerint, si ex Natura id non fecerunt, ostendere potest; item de significatione vocis brutorum, nihil solidi reposuit *Misalethes*. Quamvis autem argumentum *Philaetbis* firmiter stabiliri non possit, inde bona causa nullum detrimentum accipit: quia non *desunt firmiora: quemadmodum forsàn Athei, de causæ suæ bonitate non desperabunt, si nonnullas ex probationibus quas adferunt, minus solidas se quis demonstraverit, quemadmodum de omnibus quas unquam cognovi, **alibi feci. Sed forsàn validiora mox proferet *Philaetbes*.

Philaetbes.

2. Quamvis argumentum meum validum esse existimem, tamen quia *Diatetialiter* est visum, novam proferam rationem. Ea est ordo, concinnitas, pulcritudo & miraculosa, quam in tota Natura conspiciamus harmonia, & in eundem finem conspiratio, conservationem videlicet & utilitatem generis humani; quam adeo constanter ab omnibus Naturæ partibus, ratione destitutis observari cernimus, ut impossibile sit eam, absque prudentis & omnipotentis gubernatoris directione, ita stabilem perseverare posse. Quemadmodum à *L. Valla*, *Ph. Morneo*, *J. Crellio*, *Parkero* aliisque luculenter est demonstratum. Adeo ut non minus insanus videatur, qui ejus factorem abnegat,

* Vid. Cap. XI.

** Capp. 7 & 8.

abnegat, quam qui in horologio, vel Virgilii poematibus authorem agnoscere nolit.

Misaethes.

Si uno tantum oculo Naturam intuemur, non leve pondus hæc ratio habere videbitur; sed utroque oculo considerata nullum. Primo enim, si quis nunquam de Deo quidquam audivisset, nunquam profecto demonstrare susciperet esse Deum. Quocirca attendendum, an sponte ille, quem Tu narras ordo & harmonia, homini indicare posset, Naturam esse creatam. Si ergo ea quæ in Natura non concordiam, non utilitatem & conservationem humani generis, sed contraria potius indicare videntur, prius, vel saltem non serius, aut etiam postea, animo nostro obversantur, profecto non poterit hic Gubernatoris aut Creatoris providentia cognosci.

Quod omnia Naturalia ad hominis commodum cedant, id partim falsum, partim non creatoris alicujus consilio, sed ipsius hominis prudentiæ, vel iniquitati & violentiæ tribuendum videtur. Et fortasse absque injuria intellectus rebus istis adscribi potest, quæ vulgus ea carere existimat.

Ad primum quod attinet, ex eo quod homo ex omnibus entibus Naturalibus utilitatem percipere creditur, & in singulis ostenditur, minime sequitur ista ad hominis utilitatem esse producta. Nam præterquam quod infinita supersunt, quæ hominibus nunquam profunt, qualia sunt immensus ille terræ globus, ad cuius * bis mille fere partes vix ullus unquam, vel ulla Firmamenti efficacia penetrare possit; fundus maris, terræ partes Polares, tot stellæ, † hæcenus nunquam cognitæ, & cætera in infinitum extensa Naturæ moles, cujus efficaciam ad nos pertingere à nemine ostendi potest. Præterquam, inquam, quod ita respondere merito possum, fieri etiam potest, ut cætera entia, ex humana natura, cæterisque entibus, non minorem utilitatem, nobis insciis, capiant, quam nos ex istis. Quemadmodum ista forsan ignorant commoda, quæ ab hominibus ex se percipiuntur. Adde quod multa ad aliquid valde sunt accommodata, ad quod tamen ea existere (vel ut vos vultis à Deo creata esse) minime demonstrari potest. Sic Reges & magnates omnia animalia, plantas, fluvios, homines, cæteraque Naturæ beneficia, ad suum tantum commodum abutuntur, ac si pro ipsis solis existerent, & ad eorum voluptates essent disposita.

Accedit, quod plurima sint in rerum natura, quæ non modo non ad hominum conservationem & commoda, sed ad perniciem potius inserviunt & existere videantur; ex quibus tamen ex hominibus non pauci, multa in suum emolumentum convertunt: qualia Tu ipse præcedenti cap. 7, secundi argumenti loco non pauca recensuisti. Quibus adjungi possunt nitrum, quod sane tot seculis extitit, antequam homines pulverem istum bombardicum ex eo conficere didicissent. Quod in ære & ferro locum iidem habet, nec non in pyrobolidibus, cæterisque bellicis inventis, ex veneno, pulvere isto aliisque nocentissimis rebus confectis. Adde succos, herbas, radices, gummata, barbas, rigorum, animalia & mineralia lethifera, quibus nonnulli ad suam.

Ff

defensio-

* Confer dicta cap. 8 ad rationem XIII.

† Vid. cap. 8 circa finem & alibi.

defensionem & detestabiles voluptates abutuntur, ut sibi formidabiles vel inimicos, sive palam sive clanculum interimant. Quibus innumera possunt adjungi, quæ quisque si posset, ex rerum natura exterminaret.

Profecto, si omnia ad generis humani commodum existerent, nonne consentaneum est ut ad nimum plus ex omnibus rebus emolumenti & voluptatis, quam tædii & damni recipiant? ne dicam ea tota in potestate hominis esse debere. Jam verò contra, vix quidquam existit, quod non majore tædio quam voluptate ipsos afficiat. Et quot existunt in Mundo, ex quibus nullam utilitatem, alia ex quibus nil nisi damnum sentiunt? Quis muliere absque immensis cruciatibus frui, quis liberis absque mille doloribus, quis deliciis absque morbis, quis corpore absque ærumnis, morbis & horrendis doloribus frui potest? Quotusquisque victu absque tædioso labore, vita absque immensis curis & animi cruciatibus perfrui potest? Dolores parturientium, læstantium, morbos uteri, mammillarum & cæterorum corporis partium, item infantium & innumera incommoda non recenseo. Quia nemo nescit Naturam, haud aliter ac humani generis inimicam, in ejus perniciem conspirasse. Adeo ut voluptates & commoda, quas homines ex rebus naturalibus percipiunt, invitz potius Naturæ extorquere, quam ab ea benigniter largiente, percipere videantur.

Dixisti etiam solum hominem ratione præditum esse cæteraque omnia, ad solam humani generis conservationem, etsi ratione destituta, existere & operari, quamvis ipsa finem istum ignorent. De conservatione hominum, ejusque commodis satis est actum, nunc de ratione videamus, quam an soli homini tribuere debeamus, non desunt rationes dubitandi. Cum videamus apes, hircines, grillo-talpas, araneas, formicas, bombices, psittacos aliaque animalia adeo artificiosa construere ædificia, sericum, ceram, mel, cæteraque artis & industriæ specimina edere, ut artificiosa hominum opera æquare, quædam superare videantur. Quæ omnia in proprium commodum & oblectationem ea conficere, quis negare audeat: quamvis homines vi & dolo bestiolis istis suos thesauros eripiant, & in suum commodum vertant. Idem enim bestię aliquot in homines committunt, surripiendo quibus oblectantur, & eorum carnibus, ubi facultas datur, vescentes. Quod plantæ & arbores, cum adeo insignia ingenii specimina, adeo prudenter & tempestive producant, intellectu sint destituta, ex eo demonstrari nequit, quod fructus quos preferunt, ipsis utiles esse nequeant. Nam præterquam quod ignoramus, annon ipsæ ex fructibus utilitatem percipere possint, quemadmodum illæ idem de nobis ignorant; quis novit annon ex ipsa generatione, quemadmodum animalia, insignem percipiant voluptatem. Et si exiguum ex fructibus emolumentum consequuntur, certe non tot curas, labores, sumtus, tristitias ex illis habent, quot nos ex ventris nostri fructibus, liberis dico, experimur. Quis credat stellas & Planetas, orbisque cælestes, adeo immensæ magnitudinis, omni intellectu carere? quis istud demonstrare valet? quis novit, an non ex isto circulari motu, quem perpetuo observant, immensam voluptatem persentiscant, eamque ob causam illam in æternum retineant?

Phila-

Philaethes.

Tu non ut disputator, sed quasi orator respondes, multaue excipiendo effutis, quæ si probare deberes, nihil quod proferres invenire quires. Et quod de tot incommodis, quibus humanum genus affligitur, narras, quæ, si Deus existeret, e Natura sublata esse debere credis, in eo magnopere erras. Quia Deus, quamvis Naturam humanæ utilitati inservire voluerit, omnino saltem potuit (quod ego certum esse plane existimo, & ostendere possum) etiam hoc intendisse, ut quando occasio commoda se offerret, hominibus stabiliora bona, post hanc vitam, sub conditione abnegationis naturalium commodorum, patefaceret. Cui fini adversitates, quas in Natura homini occurrere facit, maxime sunt accommodæ, ut tanto facilius terrena bona deferere possint. Quod certe, si omnia ex voto succederent, longe adhuc difficilius, ne dicam impossibile foret. Adeo ut nihil in eo causæ tuæ præsidii resideat.

Diatetes.

Argumentum *Philaethis* secundum à *Misalethe* refutatum esse videtur. Sed ipsius argumentationem, refutationi insertam, *penitus etiam sustulit *Philaethes*.

Philaethes.

3. Tertium igitur argumentum producā, quod ab ipsius Naturæ natura petiturum est. Videmus enim cuncta corrumpi, initium & finem habere, adeo ut fieri possit, ut omnes homines, bestię, plantę, cęteraque entia Naturalia plane intereant. Quod impossibile esset, si omnia ab æterno, ita ut nunc, extitissent: quod enim initio caret, interire etiam nunquam potest. Quandoquidem ergo hinc apparet, omnia initium existentię agnoscere, non modo individua, sed ipsa etiam entium genera, necessario essentię authorem habere debent, qui totius Naturæ Creator est & gubernator.

Misalethes.

Si quis in insula solus habitaret, ibi delatus antequam unquam Numinis mentionem audivisset, is sane ita ratiocinari minime posset. Sed primum argumenti tui metrum plane falsum est: cælum enim, unâ cum errantibus & fixis stellis, Terra, aër, longe maxime Naturæ partes, minime corrumpuntur, intereunt vel initium habent. Quod autem animalia & plantę ortum & interitum habere videantur, inde fit, quod rem qualis est non consideramus: omnia enim permanent, & antequam moriantur, alia entia, ex propria essentia producta, post se relinquunt. Adeo ut in toto Mundo nihil sit, quod existere desinat. Ex quo multo firmitus concludere licet, Mundum absolute esse æternum: quandoquidem omnia entia, quę globum terrestrem incolunt, non modo conantur perpetuo existere, sed etiam in sobole quam produciunt, nec non reliquis essentię suę partibus, æternum permanent.

Ff 2

Phila-

* Confer dicta cap. 7. ad arg. 2. pag. 199, 200.

pollere, ad ullum ens producendum. Et si enim plurima in Natura producuntur, inde concludere non licet, id viribus Naturæ fieri: quia fieri potest, ut aliud istud Ens, quod plerique Naturam condidisse credunt, vires istas vel indiderit, vel perpetuo indar, conservet aut juvet. Quo deficiente, nihil producere queat.

Quibus omnibus & hoc addatur, quemadmodum superius indicavimus, nihil omnino effectum esse, si demonstratum fuerit Naturam unam esse substantiam, nisi una ostendatur eam esse unicam, vel nihil præter eam existere, vel existere posse. Quamvis enim antiqui Philosophi, nomen Universi Naturæ imposuerint, id non efficit ut alia complectatur, quam quæ Naturæ sunt partes: nec alio sensu id ab illis intellectum esse per se patet: illi enim Deos suos homines esse putabant, nec veram Dei notitiam unquam fuerunt affecti. Nos vero, qui Deum Naturæ conditorem esse contendimus, nequaquam statuere possumus, Eum Naturæ esse partem, aut sub voce *Universi* posse comprehendi: quod per se manifestum esse nemo non videre potest.

C A P U T IX.

Refutatio solutionum Atheisticarum, ad argumenta, quibus divina existentia ex lumine naturali à Theologis probari consuevit.

NE hic vel Atheis ipsis, vel veritatis in hac materia professoribus, quidquam detrahatur, non inodo horum argumenta, sed & illorum ad ea refutationes, plene quantum quidem possumus, proponemus, ut exinde utrorumque vel soliditas, vel debilitas eo magis elucescat. Atque in eum finem hæc in dialogi formam redigere placet.

Philaletes. Misaletes. Diatetes.

Quamvis te semper *Misalette*, ob invisam nominis tui, quod genio tuo apprime respondet, significationem, insensissimo sim odio persecutus, tamen quando se hæc offert occasio, lubet experiri, an non (quod semper existinavi) in te locum habeat istud vulgatum

Respondent rebus nomina sæpe suis.

Age proponam tibi validissima, ut spero, argumenta, ex lumine naturali petita, quibus de Dei existentia planissime eris convictus.

Misaletes.

Fac quod dicis, & præsta te virum. Ego vero ostendam, me nihil minus esse quam id quod appellor. At noli ægre ferre, nec me conviciis proscindere, si, cum responsiones

sponſiones meas libere proponam, tu eas ſufficienter refellere nequiveris. Alias enim æquiſſimum foret ut nomina utrimque alterius ſuſciperemus.

Diatetes.

Iſtius rei ego me æquiſſimum præbebo judicem, ſi me ut talem recipere vultis.

Philaethes.

Admittimus ſi æquus videberis. Interim ſententiam abſque partium ſtudio, quantum potes, proferro.

1. Auſculta igitur ad primam meam argumentationem, quam ex imis ignorantiae tenebris deducam, quibus is, qui nihil unquam de Deo audivit, ex Naturæ ipſius contemplatione, in ejus agnitionem incidere poterit. Quid enim citius in hominis intellectum incidere poteſt, imo neceſſario illabatur, ſi v. c. ad fructuum in arboribus productionem attendat (quod faciet, niſi beſtiis ſimilis vitam tranſigere velit) quod tanta cum concinnitate, ordine, prudentia & artificio contingit, quam iſtud abſque intellectu & conſilio fieri non poſſe? Cum vero arbores intellectu plane ſint deſtitutæ, adeo ut de productione fructuum nullam deliberationem inſtituant, & quiſque agnoſcat ſe vires arboribus non indidiſſe, quibus creſcunt, frutiſcunt, florent & frondent, neceſſario ad aliam ſe potentioſiorem cauſam iſtarum virium deveniendum eſt. Jam ſi cætera naturalia entia conſideres, eorum cauſas, & tandem ipſius Naturæ, quam à ſeipſa productam eſſe nemo cogitabit; nihil aliud reſtare poteſt, quam cauſa omnipotens, intelligens, æterna, quæ Deus eſt. Quod idem uſu veniet, ſi ſuiipſius animam vel corpus contempletur, quod quaſi compendium eſt totius Naturæ, cum anima conjunctum. Ex quo patet Dei cognitionem homine ineſſe naturalem.

Miſalethes.

Lepide tu quidem & emphatice interrogas, quaſi nemo præter expectationem tuam reſpondere auſurus eſſet. Quæro igitur viciffim, cur homines reſpectu cauſarum naturalium, abſque ulla conſideratione vivere non potuerint? Et ſi non potuerint, cur non proclive fuit cogitare, arbores intellectu eſſe præditas, quemadmodum ipſi ſunt? Vel cur non potuerunt cogitare, iſta nullam habuiſſe cauſam, ſed ab æterno eundem ordinem ſervare & ſervatura? Si autem id contingere potuiſſet (quod ego ſane percipere nequeo, quo pacto in iſtam cogitationem inciderent, cum omni plane fundamento, objecto vel cauſa ſit deſtituta, ex quo creari poſſet) num propterea cogitatio iſta cum rei veritate congrueret? Si vero cognitio Numinis nobis eſſet innata, quod vos urgetis, nullus unquam reperiri poſſet, qui cognitione iſta careret, vel in ea opinionem, ab aliorum ſententia diverſam, haberet; cujus contrarium nunc de integris Nationibus conſtat (conſultatur *Rocheſortii* Hiſtoria Americanarum inſularum, Gallice & Belgice edita) quod in rebus & facultatibus innatis nunquam fit. Nemo enim ignorat facultatem generandi; nemo dubitat an exiſtant alimenta, & an

ea per os assumi, & per alvum exonerari debeant; nemo ignorat quid sit ridere, loqui; nemo manibus incedere, vel auribus videre conatur. Is istis omnes idem sentiunt. Sed de Deo, cujus cognitio homini innata esse creditur, quot dissidia, quot errores & deliria! Ex quibus manifestum esse existimo, non modo cognitionem istam nobis minime esse innatam, sed ista quam tu proposuisti via, minime hauriri posse vel debere, ac propterea non esse certam.

Præterea, cum videamus, quam raro homines, ad earum rerum cognitionem, quæ certæ sunt & externis sensibus obviæ, & id quidem fortuito deveniant, quivis intelligit quam facile fieri potuerit, ut multa dilabantur secula, quibus nemo hominum de causa facultatum, quas in entibus deprehendunt cogitet, & proinde quam plane esset fortuita Dei cognitio, si rerum naturalium consideratio eam parere deberet. Quod absurdum esse te negaturum, non existimo, si hominis summum bonum ex ea dependeat. Quod ut melius intelligas, considera quæso terrestris globi rotunditatem, ex qua necessario consequitur, homines sibi invicem esse antipodes; & præter eam, utilitatem quam homines ex Cetorum captura paucis abhinc annis percipere didicerunt. Nonne ex vestra ipsorum sententia quatuor aut quinque annorum milia sunt elapsa, priusquam homines ista didicerunt; nec ullam antea de istarum rerum veritate & utilitate suspicionem acceperunt. Et prima quidem opinio, quæ tamen Mathematica certitudine demonstratur, quantas turbas ante pauca secula excitavit, cum primum innotescere cœpisset! Cum vero omnes homines a tot seculis, tam evidentes res ignoraverint, idque nullam aliam ob causam, quam quia ab initio eas non didicerant. Cumque ista sensibus externis sint obviæ (ne de multis similibus quidquam referam) quid de cognitione Dei dicemus, nisi ab impostoribus quibusdam esset conficta?

Philaethes.

Artes & scientias hominibus esse innatas exinde constat, quia ab hominibus inventæ sunt omnes: qui enim eas primitus adinvenerant, à nemine didicerant. Ex quo patet similiter Dei cognitionem esse hominibus innatam: alioquin enim primi ejus propagatores eam invenire non potuissent.

Misalethes.

Ad ea quæ de indagatione causæ facultatum naturalium respondi, nihil reponis. Ista igitur pro invalidis reputabo quæ tu attulisti. At vero quod de artibus & scientiis adfers, plane, me quidem iudice, nihil est: artes enim & scientiæ reliquæ (excepta Theologia, de qua jam respondi) circa res Naturales versantur, quas naturaliter cernimus & expendimus. Eas igitur excogitare planissime est Naturale. Dei autem cognitio ad Naturam non pertinet: quocirca Naturæ humanæ infita esse nequit: Deus enim Naturæ pars esse nequit, si ejus est conditor. Quod igitur homo, quando nihil adhuc de Deo didicisset, si rerum Naturalium productionem consideraret, cogitaturus esset de causa facultatum productricum præter ipsam Naturam, planissime nego.

nego. Cum enim causas rerum naturalium producentes oculis adspiciat, manibus & externis sensibus experietur, ipsum de alia causa fore sollicitum, mihi minime fit vero simile. Videbit enim Terram, pluviis rigatam, ventis placidis foratam, radiis solaribus calefactam, omnia producere, eaque certissimas omnium quæ proveniunt esse causas. Unde ergo aliam suspicaretur causam? Quando igitur quotannis & continuo easdem productionis, & rerum quæ moventur vices experitur, nec quidquam de novo ipsi occurrit, cuius genus vel species ante non extiterit, & easdem facultates obtinuerit, unde quæso alia animum ipsius subibit cogitatio, quam quod semper ista locum habuerint, semper etiam habitura sint? Tu sodes ostende contrarium, si potes, nec me interroga an id non sit futurum, nego enim, ut audis, futurum.

Quibus omnibus coronidis loco adjicio: si cognitio Numinis homini foret innata, tum eam quisque sponte, absque ulla naturalium rerum consideratione vel ratiocinatione, haberet. Vel si eam eatenus tantum naturalem esse vis, quod ex rerum naturalium consideratione possit inveniri, quid de eo existimas futurum, qui à nativitate mutus, surdus & cæcus esset, num putas ipsum intellectu non posse præditum esse? Et si intellectum ei adscribis, an ille, qui nulla Naturæ opera, nec partes fere novit, etiam Deum cognoscet? Idem quamvis ratione præditus, nemini tamen clare indicare posset, se ratione esse præditum. Sed forte ex rebus quibusdam quas ageret, id concludere liceret. Sic fortasse non absurde, ex productione herbarum, plantarum, animalium, quam terram facere videmus; ex productione foliorum, florum & fructuum in arboribus & plantis, ex artificiosa nidorum, ceræ, mellis aliarumque rerum confectione in bestiiis, omnibus istis rationem quis attribuat. Quarum omnium consideratio non permittit, ut argumento tuo ullam vim inesse videam. Si aberravero, tu meliora doceto.

Philaethes.

Ista omnia quæ enumeras, si ratione essent prædita, artes & scientias doceri possent, quemadmodum homines. Illud vero cum sit impossibile, nefas est eas ratione præditas statuere.

Misalethes.

Non magis quam illos qui surdi, muti & cæci sunt à nativitate. Præterea quemadmodum ex eo, quod homines nunquam possunt artes istas discere, quas bruta (quæ vocamus) animantia exercent, quia membris ad id requisitis carent, non licet eis rationem denegare, sic nec ex eo quod bestię artes humanas. Ita, quemadmodum bestia non potest doceri ars aurifabrorum, pictorum vel similium, ita homines artem conficiendi ceram, mel, folia, flores, fructus, sericum, fraga & infinita alia, addiscere nequeunt, quæ à bestiis & plantis producuntur. Bestię quædam humana addiscunt, videlicet loqui, saltare, & aliamulæ. Ita forsitan ars textoria, ab araneis profecta, ad homines dimanavit. Si bestię membris humanis essent præditæ, vel homines bestiarum, quis novit, an non omnes alterutrorum artes exercere possent? Adde quod
homo

homo, à nativitate cæcus, mutus & surdus, nullas artes addiscere posset. Nec inde possemus tamen concludere, eum intellectu esse destitutum: quamvis intellectum suum nullo signo alteri indicare posset: quia membris ad id indicandum necessariis est destitutus. Idem de bestiis, plantis & terra suspicari, absurdum censi non debet, quæ iisdem membris destituuntur.

Philaethes.

Facunde tu ista mihi objectas, quæ tamen animus horret credere. Ex brutis, imo ex sensu destitutis, animantia ratione prædita facere vis. Unde ergo brutorum nomen ejusque significatio, si in rerum Natura non existant? An nihil ista vox significat? Si enim omnia ratione sunt prædita, vanum est *brutorum* vocabulum. Quod cum in nullo vocabulo, in tota Natura locum habeat, minime admitti potest.

Diatetes.

Si neuter plura, nondum dicta, proferre velit, dicam quod sentio. *Philaethem* non satis firmiter ostendisse existimo, contra adversarii sui exceptiones, homines suspicatos, facultates quæ rebus naturalibus insunt, ab alia causa quam à Natura esse inditas; & quamvis id suspicari possent, inde satis firmum pro suspicionis istius veritate argumentum elici non posse. Ad posterius vero, de Numinis cognitionis inventionem (quamvis ego eam non inventam ab hominibus, sed à Deo ipso patefactam, non ex lumine Naturali petitam existimo, & postmodum demonstrabo) quam non satis urgit & confirmavit *Philaethes*, nec *Misalethes*, unde homines eam haurire potuerint, si ex Natura id non fecerunt, ostendere potest; item de significatione vocis brutorum, nihil solidi reposuit *Misalethes*. Quamvis autem argumentum *Philaethis* firmiter stabiliri non possit, inde bona causa nullum detrimentum accipit: quia non *desunt firmiora: quemadmodum forsân Athei, de causæ suæ bonitate non desperabunt, si nonnullas ex probationibus quas adferunt, minus solidas esse quis demonstraverit, quemadmodum de omnibus quas unquam cognovi, **alibi feci. Sed forsân validiora mox proferet *Philaethes*.

Philaethes.

2. Quamvis argumentum meum validum esse existimem, tamen quia *Diatetialiter* est visum, novam proferam rationem. Ea est ordo, concinnitas, pulcritudo & miraculosa, quam in tota Natura conspiciamus harmonia, & in eundem finem conspiratio, conservationem videlicet & utilitatem generis humani; quam adeo constanter ab omnibus Naturæ partibus, ratione destitutis observari cernimus, ut impossibile sit eam, absque prudentis & omnipotentis gubernatoris directione, ita stabilem perseverare posse. Quemadmodum à *L. Valla*, *Ph. Mornao*, *J. Crellio*, *Parkero* aliisque luculenter est demonstratum. Adeo ut non minus insanus videatur, qui ejus factorem abnegat,

* Vid. Cap. XI.

** Capp. 7 & 8.

abnegat, quam qui in horologio, vel Virgilio poematibus authorem agnoscere nolit.

Misaethes.

Si uno tantum oculo Naturam intuemur, non leve pondus hæc ratio habere videbitur; sed utroque oculo considerata nullum. Primo enim, si quis nunquam de Deo quidquam audivisset, nunquam profecto demonstrare susciperet esse Deum. Quocirca attendendum, an sponte ille, quem Tu narras ordo & harmonia, homini indicare posset, Naturam esse creatam. Si ergo ea quæ in Natura non concordiam, non utilitatem & conservationem humani generis, sed contraria potius indicare videntur, prius, vel saltem non serius, aut etiam postea, animo nostro obversantur, profecto non poterit hic Gubernatoris aut Creatoris providentia cognosci.

Quod omnia Naturalia ad hominis commodum cedant, id partim falsum, partim non creatoris alicujus consilio, sed ipsius hominis prudentiæ, vel iniquitati & violentiæ tribuendum videtur. Et fortasse absque injuria intellectus rebus istis adscribi potest, quæ vulgus ea carere existimat.

Ad primum quod attinet, ex eo quod homo ex omnibus entibus Naturalibus utilitatem percipere creditur, & in singulis ostenditur, minime sequitur ista ad hominis utilitatem esse producta. Nam præterquam quod infinita supersint, quæ hominibus nunquam profunt, qualia sunt immensus ille terræ globus, ad cuius * bis mille fere partes vix ullus unquam, vel ulla Firmamenti efficacia penetrare possit; fundus maris, terræ partes Polares, tot stellæ, † hæcenus nunquam cognitæ, & cætera in infinitum extensa Naturæ moles, cujus efficaciam ad nos pertingere à nemine ostendi potest. Præterquam, inquam, quod ita respondere merito possum, fieri etiam potest, ut cætera entia, ex humana natura, cæterisque entibus, non minorem utilitatem, nobis insciis, capiant, quam nos ex istis. Quemadmodum ista forsan ignorant commoda, quæ ab hominibus ex se percipiuntur. Adde quod multa ad aliquid valde sunt accommodata, ad quod tamen ea existere (vel ut vos vultis à Deo creata esse) minime demonstrari potest. Sic Reges & magnates omnia animalia, plantas, fluvios, homines, cæteraque Naturæ beneficia, ad suum tantum commodum abutuntur, ac si pro ipsis solis existerent, & ad eorum voluptates essent disposita.

Accedit, quod plurima sint in rerum natura, quæ non modo non ad hominum conservationem & commoda, sed ad perniciem potius inserviunt & existere videantur; ex quibus tamen ex hominibus non pauci, multa in suum emolumentum convertunt: qualia Tu ipse præcedenti cap. 7, secundi argumenti loco non pauca recensuisti. Quibus adjungi possunt nitrum, quod sane tot seculis extitit, antequam homines pulverem istum bombardicum ex eo conficere didicissent. Quod in ære & ferro locum iidem habet, nec non in pyrobolidibus, cæterisque bellicis inventis, ex veneno, pulvere isto aliisque nocentissimis rebus confectis. Adde succos, herbas, radices, gummiata, barbas tigrorum, animalia & mineralia lethifera, quibus nonnulli ad suam

Ff

defensio-

* Confer dicta cap. 8 ad rationem XIII.

† Vid. cap. 8 circa finem & alibi.

defensionem & detestabiles voluptates abutuntur, ut sibi formidabiles vel inimicos, sive palam sive clanculum interimant. Quibus innumera possunt adjungi, quæ quisque si posset, ex rerum natura exterminaret.

Profecto, si omnia ad generis humani commodum existerent, nonne consentaneum est ut ad nimum plus ex omnibus rebus emolumenti & voluptatis, quam tædii & damni recipiant? ne dicam ea tota in potestate hominis esse debere. Jam verò contra, vix quidquam existit, quod non majore tædio quam voluptate ipsos afficiat. Et quot existunt in Mundo, ex quibus nullam utilitatem, alia ex quibus nil nisi damnum sentiunt? Quis muliere absque immensis cruciatibus frui, quis liberis absque mille doloribus, quis deliciis absque morbis, quis corpore absque ærumnis, morbis & horrendis doloribus frui potest? Quotusquisque victu absque tædioso labore, vita absque immensis curis & animi cruciatibus perfrui potest? Dolores parturientium, læstantium, morbos uteri, mamillarum & cæterorum corporis partium, item infantium & innumera incommoda non recenseo. Quia nemo nescit Naturam, haud aliter ac humani generis inimicam, in ejus perniciem conspirasse. Adeo ut voluptates & commoda, quas homines ex rebus naturalibus percipiunt, invitæ potius Naturæ extorquere, quam ab ea benigniter largiente, percipere videantur.

Dixisti etiam solum hominem ratione præditum esse cæteraque omnia, ad solam humani generis conservationem, etsi ratione destituta, existere & operari, quamvis ipsa finem istum ignorent. De conservatione hominum, ejusque commodis satis est actum, nunc de ratione videamus, quam an soli homini tribuere debeamus, non desunt rationes dubitandi. Cum videamus apes, hircines, grillo-talpas, araneas, formicas, bombices, psittacos aliaque animalia adeo artificiosa construere ædificia, sericum, ceram, mel, cæteraque artis & industriæ specimina edere, ut artificiosa hominum opera æquare, quædam superare videantur. Quæ omnia in proprium commodum & oblectationem ea conficere, quis negare audeat: quamvis homines vi & dolo bestiolis istis suos thesauros eripiant, & in suum commodum vertant. Idem enim bestię aliquot in homines committunt, surripiendo quibus oblectantur, & eorum carnibus, ubi facultas datur, vescuntur. Quod plantæ & arbores, cum adeo insignia ingenii specimina, adeo prudenter & tempestive producant, intellectu sint destituta, ex eo demonstrari nequit, quod fructus quos preferunt, ipsis utiles esse nequeant. Nam præterquam quod ignoramus, annon ipsæ ex fructibus utilitatem percipere possint, quemadmodum illæ idem de nobis ignorant; quis novit annon ex ipsa generatione, quemadmodum animalia, insignem percipiant voluptatem. Et si exiguum ex fructibus emolumentum consequuntur, certe non tot curas, labores, sumtus, tristitias ex illis habent, quot nos ex ventris nostri fructibus, liberis dico, experimur. Quis credat stellas & Planetas, orbisque cælestes, adeo immensæ magnitudinis, omni intellectu carere? quis istud demonstrare valet? quis novit, an non ex isto circulari motu, quem perpetuo observant, immensam voluptatem persentiscant, eamque ob causam illam in æternum retineant?

Phila-

Philaethes.

Tu non ut disputator, sed quasi orator respondes, multaue excipiendo effutis, quæ si probare deberes, nihil quod proferres invenire quires. Et quod de tot incommodis, quibus humanum genus affligitur, narras, quæ, si Deus existeret, e Natura sublata esse debere credis, in eo magnopere erras. Quia Deus, quamvis Naturam humanæ utilitati inservire voluerit, omnino saltem potuit (quod ego certum esse plane existimo, & ostendere possum) etiam hoc intendisse, ut quando occasio commoda se offerret, hominibus stabiliora bona, post hanc vitam, sub conditione abnegationis naturalium commodorum, patefaceret. Cui fini adversitates, quas in Natura homini occurrere facit, maxime sunt accommodæ, ut tanto facilius terrena bona deserere possint. Quod certe, si omnia ex voto succederent, longe adhuc difficilior, ne dicam impossibile foret. Adeo ut nihil in eo causæ tuæ præsidii resideat.

Diatetes.

Argumentum *Philaethis* secundum à *Misalethe* refutatum esse videtur. Sed ipsius argumentationem, refutationi insertam, *penitus etiam sustulit *Philaethes*.

Philaethes.

3. Tertium igitur argumentum producam, quod ab ipsius Naturæ natura petitur est. Videmus enim cuncta corrumpi, initium & finem habere, adeo ut fieri possit, ut omnes homines, bestię, plantę, cęteraque entia Naturalia plane intereant. Quod impossibile esset, si omnia ab æterno, ita ut nunc, extitissent: quod enim initio caret, interire etiam nunquam potest. Quandoquidem ergo hinc apparet, omnia initium existentię agnoscere, non modo individua, sed ipsa etiam entium genera, necessario essentię authorem habere debent, qui totius Naturæ Creator est & Gubernator.

Misalethes.

Si quis in insula solus habitaret, ibi delatus antequam unquam Numinis mentionem audivisset, is sane ita ratiocinari minime posset. Sed primum argumenti tui metrum plane falsum est: cælum enim, unâ cum errantibus & fixis stellis, Terra, aër, longe maxime Naturæ partes, minime corrumpuntur, intereunt vel initium habent. Quod autem animalia & plantę ortum & interitum habere videantur, inde fit, quod rem qualis est non consideramus: omnia enim permanent, & antequam moriantur, alia entia, ex propria essentia producta, post se relinquunt. Adeo ut in toto Mundo nihil sit, quod existere desinat. Ex quo multo firmitus concludere licet, Mundum absolute esse æternum: quandoquidem omnia entia, quę globum terrestrem incolunt, non modo conantur perpetuo existere, sed etiam in sobole quam producunt, nec non reliquis essentię suę partibus, æternum permanent.

Ff 2

Phila-

* Confer dicta cap. 7. ad arg. 2. pag. 199, 200.

Philaethes.

Alterum argumenti mei membrum, de possibilitate, ut cuncta desinant existere, hoc modo accipi debet, quod nonnunquam per morbos epidemicos, multa hominum centena millia interierint: quod per inundationes & terræmotus, civitates & regiones aliquando fuerint absumptæ, & denique quod aliquando contingere posset, ut omnes viri in toto mundo, cunctas mulieres interficerent, & sic humano generi finem inferrent. Et cum ex istis evidenter appareat, quod tota Natura interire queat, necessario consequitur eandem initium habuisse, ac idcirco esse creatam.

Misaethes.

Respondeo, ex iis quas enumerasti casibus minime sequi, totam Naturam corrui posse. Nam (præterquam quod nullo modo possibile esse statui possit, omnes tam diversi ingenii, genii & naturæ homines, in eo unquam eodem tempore conspiraturos, ut omnes mulieres, ad unam usque interimerent; nec etiam quod morbi alicujus epidemici vires eodem tempore totum terrarum orbem queant pervagari, & omnes homines absumere) quamvis totum humanum genus interiret, una cum reliquis animalibus, tota exinde Naturæ ruina non dependet.

Sed quod vel ista sint possibilia, demonstrare debuisti. Contrarium potius ex ista quam memoravimus ingeniorum diversitate, nec non ex locorum à se invicem distantia, ad quam pestilens contagio penetrare non possit (præterquam quod multæ regiones adhuc penitus sint incognitæ, ad quas contagio ab aliis nationibus deferri non potest) quia non modo contagio tam diu non durat, quanto tempore opus est ut ad nonnullas regiones quis ex alia devenire queat, sed quia etiam aër in nonnullis locis contagionem penitus consumit.

Et de civitatum & regionum, per terræ motum vel hiatum interitu dico, totum terrestrem globum à seipsa minime absorberi posse, quemadmodum ejus quædam particulæ, per se est manifestum. Quod idem de tota Natura est statuendum, quæ seipsam totam destruere nequit. Quia id quod destruit, necessario post id quod ab eo destructum est remanet.

Adde quod nihil eorum quæ intereunt, omnino pereat, sed in alia entia, partim viventia & ratione prædita convertuntur, quemadmodum cap. 8 est explicatum. Adeo ut, si tota Natura interiret, ea in alia entia transire necessario deberet (quia in nihilum nihil redigi potest) & ratione, & ipsa etiam Scriptura consentiente Hebr. i. 12. Et sic Natura novam faciem adipisceretur, si interire eam aliquando contingeret: cum non modo corpora, sed ipse etiam intellectus, & reliquæ mentis facultates, vel earum saltem materia, in ipsa Natura permaneret. Quemadmodum in seminibus ista omnia delitescunt, & generando transplantantur.

Diate-

Diatetes.

Quamvis ea quæ *Philaethes* protulit, certa sint & vera, fateor tamen isto modo non firmiter esse demonstrata, & ex Naturali ratione *Misalethem* non minus verisimiliter sua deduxisse. Sed ad ea quæ duobus præcedentibus capitibus à nobis sunt disputata, si attendatur, & quæ cap. xi dicturi sumus adjungantur, spero vos facile intellecturos, nihil à *Misalethe* fore præstitum, quamvis omnia istiusmodi argumenta enodare valeret.

Philaethes.

4. Iniquum te mihi judicem experior. Pergam tamen argumentari, & experiri an nullum ex meis argumentis vobis satisfacere queat. Quartum igitur, quo mihi de Dei-existentialia satisfacio, est quod adeo recentes habeamus historias vel historiographos, nec non inventores artium, quarum nullus ante quinque vel sex annorum millia ostendi potest. Quod omnino absurdum & impossibile esse existimo, si hic Mundus ab æterno extitisset. Quia plurimæ artes humano generi sunt necessariæ, adeo ut ab æterno eas hominibus cognitæ fuisse oporteat, si ab æterno extiterint. Quinetiam rerum gestarum longe antiquiores scriptores extitisse credibile, imo necessarium est. Artes vero scribendi & imprimendi, chartam, vestes, arma & multa alia conficiendi, nunquam semel cognitæ interire possunt.

Misalethes.

Hæc ratio, quemadmodum omnes fere quas unquam audiui, à nemine potest excogitari, nisi qui jam credit esse Deum. Ac idcirco neminem ad Numinis cognitionem perducere potest. Et non in naturali ratione, sed in opinione hominum est fundata.

Præterea, ex iis quæ modo dixi perspici potest, non opus esse quod concedam, Mundum vel homines ab æterno extitisse, eo modo quo nunc omnia se habent: quia Natura, quamvis æterna & incorruptibilis in perpetua mutatione persistere potest, nunc homines, nunc cælum & stellas &c, ad tempus aliquod durantia, produciens, ex materia, tam corporum quam spirituum, quæ illi insunt, idque per vim operantem, quam in Natura indefinenter operari, nec unquam in ullo ente quiescere comperimus. Quæ vis, quandoquidem intellectu & consilio nihil agit, necessario eam ex determinata portionis suæ potentia agere credendum est.

Tertio respondere possem, quamvis ab æterno homines extitissent, fieri tamen posse, ut artes & scientiæ fuerint amissæ, & postmodum de novo rursus adinventæ. Exempla istius rei recentia adhuc extant, in confectioe vitri rubri, quo astronomi oculos munire adversus radios solares consueverunt; item præparatio *lapidis Bononiensis*, lucem in se recipientis, & in loco obscuro scintillatim rursus ejaculantis, quibus forte similes aliæ perierunt, utraq; enim ars jam incognita est.

Philaethes.

Ad primam tuam exceptionem respondeo, quamvis ratio mea ex hominum opinione esset deducta, id nihil refert, modo sit valida, & ex ea Dei existentia firmiter concludi possit.

Ad secundam dico, si Natura ab æterno, in perpetua permutatione extitisset, tum omnino concedere cogeris, hanc pulcerrimam & artificiosissimam Mundi Machinam fortuito extitisse. Quod an credibilius sit, quam eam ab Ente aliquo esse factam, tibi ipsi examinandum relinquo. Quod enim adjicis, ne ad casum in tam ordinata rerum congerie devenire cogereris, omnia ex necessaria Naturæ operatione profluere, istud argumentis confirmare non potes. Præterquam quod tibi ipsi contradicis, statuens Naturam absque ratione operari, cujus contrarium ad primum meum argumentum modo asseruisti. Coactus autem id nunc facis, quia * necessitatem in agendo, entibus ratione & deliberandi facultate destitutis tribuere, non nisi immerito & absurde potes. Quivis præterea percipere potest, quam incertæ sint Naturæ operationes: cum pleræque à ventis dependeant, qui vel serenitatem, vel frigus, vel tempestates inducendo, Naturæ operationes frequentur conturbant, impediunt vel retardare solent. Præterquam quod nullo modo sumus certi, annon ipse Solaris vel globi Terrestris & Lunæ motus, casu aliquo immutari possit? Quis credat illos obliquo motu non ulterius procedere, vel ad polos proprius accedere, ab eis recedere, & semper in eadem linea semper moveri non posse, nisi ab aliquo cursus illorum in ordinem redigatur, vel ipsi cum judicio moveantur? Utrum autem istorum elegeris, Deum agnoscere cogeris.

Tertia exceptio nimis est frivola: quamvis enim ars aliqua, ad paucissimorum utilitatem excogitata, & ab uno solo inventa, nec ulli alii communicata, interire possit, id propterea in artibus vel scientiis, quæ omnibus Nationibus cognitæ sunt, locum habere minime potest.

Diatetes.

Quartum istud argumentum, ex Naturali lumine, sive Notionibus per se cognitis non esse depromptum, negari non posse concedo. Id tamen nihil obstat, cur firmum esse nequeat. Saltem nihil solidi ad illud reposuit *Misalethes*. Quare nisi nomini suo moribus respondere velit, solidiora proferre tenetur, vel sententiam mutare: quamvis hæc ratio traditionem, ex prima Dei, primis hominibus revelatione promanantem, fundamentum agnoscat, eaque valide confirmatur.

Philaethes.

5. Quintam ergo argumentationem, ab unanimi & constanti omnium hominum fere opinione per omnia secula nobis cognita, desumam, quæ Numen existere, quod Natu-

* Conferantur ea quæ cap. 8. ad 10 arg. & cap. XI. argum. 9 disputavimus.

Naturam creavit, unanimiter testatur. Quæ ratio à *Crellio*, *Grotio* aliisque latius deducta est, ac idcirco eam ulterius exponere non est opus.

Misaletthes.

Si consensus iste firmum pro Numinis existentia argumentum contineret, istud ex rationis principiis minime esset deductum. Quandoquidem vero naturalis ratio non dicat existere Mundi Creatorem, sed potius contrarium, quemadmodum ex parte jam ostendi, & latius adhuc ostendere constitui, omnino concludendum est, consensum istum nihil habere roboris.

Diatetes.

Ego, concedens Naturalem rationem non docere Mundum esse factum, ex eo tanto firmitus ostendam, consensum istum in rei veritate esse fundatum. Quare argumentum istud mihi reservari * peto.

Misaletthes.

Tu si istud præstiteris, ex igne aquam educes, quare lubentes istam tibi provinciam demandabimus.

Philaletthes.

6. Sextam igitur rationem hanc esse volo, quod Natura nihil frustra faciat: quod in tam immensa rerum multitudine plane est impossibile, in rebus quæ intellectu carent, nisi à rectore Naturæ gubernarentur.

Misaletthes.

Ex iis quæ ad secundum tuum argumentum disserui, facillime perspicitur, quam lubrico ratio ista innitatur fundamento. Quibus multa adjungi possunt, ut intelligamus quam multa in Natura frustra fiant: tot videlicet loca inhabitabilia, tot scopuli in Mari sub aquis, tot inaccessi montes rupesque, tot pluvie & serenitates in solis rupibus, regionibus, montibus maribusque inaccessis; tam immensus stellarum numerus, quæ adeo magnæ esse existimantur, ut minima globum terræ longe superet, & tamen adeo parum languidi luminis nobis impertiuntur, quod à multo paucioribus, minoribus, & nobis propioribus longe commodius accipere possimus. Adde quod nonnullis animalibus facultas generandi insit, quæ sponte ex putredine proveniunt & sic facultatem istam frustra possident. Adeo ut hinc argumentum merito peti possit, nullum esse Mundi gubernatorem Deum.

Præterquam quod ne quidem concessio nihil in Natura frustra produci (quod minime adhuc docuisti esse verum) concludi possit Naturam esse creatam, & a Creatore gubernari: quia fieri potest, ut ex insita Naturæ proprietate istud consequatur sponte. Cum enim Natura ex infinitis entibus consistit, iisque diversæ & contrariæ naturæ,

* Videantur dicta cap. XI. argumento primo.

turæ, impossibile est ut ea aliquid frustra produceret: cum id quod huic enti nocet, vel ingratum est, alteri ob contrarium genium, jucundum & utile esse debeat.

Diatetes.

Non video argumentum istud esse validum: *Misalethes* vero seipsum refutavit, prius asserendo multa in Natura frustra esse & fieri, hic vero solide demonstrat, nihil omnino in Natura frustra esse vel fieri posse. Quare ad alia transeamus solidiora, si quæ habes.

Philaletthes.

7. Septimam itaque rationem depromam. Per Deum vel perfectum, vel imperfectum ens intelligimus. Imperfectum intelligi nequit, illud enim Deus esse non potest. Perfectum ergo intelligendum est. Cum igitur nullum ens perfectum esse queat, quod non existat, ergo necessario Deus existit.

Misalethes.

Egregium sophisma. Si me interrogares, quid per Deum intelligam, non respondebo (quod mihi lepide affingis, ut laqueo injecto strangules) me ens perfectum intelligere, sed nihil: non enim mihi constat Deum aliquem, id est ens perfectum, Naturæ creatorem existere. At vero si accuratius responsum requiris, addam me per Deum, si quis Deus existeret, concessurum ut tu ens perfectum intelligas. At quid tum sophismate tuo efficeris?

Diatetes.

Cum primum argumentum istud audirem, aureos montes mihi ex eo persuadebam, sed ipsa futilitate futilius esse nunc agnosco.

Philaletthes.

8. Audi ergo aliud. Naturam humanam, omniumque reliquarum, quæ novimus substantiarum, imperfectam esse, per se cuique patet, limitatæ enim omnes earum sunt facultates, & præterea debiles, multisque casibus & morbis obnoxia &c. Ex quarum consideratione perfectio aliqua seipsam necessario manifestat. Atque hinc patet perfectum ens naturaliter nobis esse cognitum, ac proinde Deum existere.

Misalethes.

Nisi quis Deum existere jam firmiter crederet, nunquam ipsi istiusmodi argumentationes in mentem venire posse, firmiter mihi persuadeo: nullo enim consequentiæ nexu tua demonstratio coheret. Primo enim pro imperfectione non potest haberi in humana vel alia natura, quod facultates habeat limitatas, quod casibus & morbis est obnoxia, quod moriatur &c; id enim eorum natura requirit. Adeo ut minime concedam, si nullam unquam Dei audivissemus mentionem, nos unquam ista pro imperfectionibus habituros.

Præterea,

Præterea, quamvis etiam fieri posset, ut entis perfecti imaginationem vel conceptum aliquem perciperemus, inde nullo modo sequitur, tale ens existere. Non magis quam ex consideratione imperfectionis corporum animalium, sequitur corpus aliquod hominis, ursi vel canis &c perfectum existere. Si imperfectiones (quas vocant) à substantiis cogitatione removeremus, certe non ad ens generale perfectum adscenderet cogitatio, sed ad substantiam in suo genere perfectam. Si ab homine removebimus morbos, deformitates, stupiditatem & similia, hominem perfectum nos concepisse nemo ambiget. Mortem, casus fortunæ, limitatas facultates ab humana natura nemo cogitatione removebit. Et quæmeti remove posset, nihil tamen aliud quam hominem perfectum sibi imaginabitur: sic canem, leonem, pediculum. Et ab omnibus entibus si imperfectiones cogitando removeat, nihil quam infinita entia, in suo genere perfecta cogitabit. Sed aliud ens, de quo nihil unquam quidquam percepit, ab omnibus entibus distinctum cogitare, est ex nihilo aliquid producere. Quod nemo homini unquam adscripsit, & de Deo ipso (si existeret) merito negaretur.

Denique si ratio hæc procederet (quod certe non facit) ex lumine Naturali minime esset desumpta, sed ex hominum de Dei existentia conceptu & imaginatione, de quo an certa esset, prius foret dispiciendum.

Diatetes.

Et hoc argumentum, quamvis cæteris magis speciosum, relinquamus, non enim firmum sat esse video.

Philaethes.

9. Dei ideam nobis inesse experimur, entis perfectissimi. Cum autem in efficiente causa ad minimum tantundem sit, quantum in ejusdem causæ effectu, ergo, cum in Idea omni sit realitas objectiva, in illius causa tantundem ad minimum sit necesse esse realitatis formalis, quantum ipsa continet objectivæ. Sensus argumenti est, Ideam rei non plura posse continere attributa, perfectiones, colores, qualitates &c, quam res ipsa cujus est idea continet. Cum igitur certum sit omnes homines Deum concipere ut ens perfectissimum, necessario istiusmodi ens existere debet.

Misaethes.

Samuel Parker Libro quem *Tentamina Physico-Theologica* appellavit, cap. 5, jam plus quam ante decennium argumentum istud *Cartesii* refutavit, fundamentum ejus rejiciendo, & negando nobis Ideam Dei inesse. Idea enim nihil aliud est quam rei imago, quam nostræ menti inesse meritisimo negat, si Dei intelligas. Negat præterea nos à Natura hausisse, Deum esse omnipotentem, immensum &c, pag. 166, additque ea à parentibus, magistris aliisve nos didicisse. Ego præterea addo, nos si Dei ideam, undecunque tandem depromptam, haberemus, eam ad id esse imperfectam, ut ex nostris facultatibus originem facile habere possit. Si enim facultatibus nobis per Naturam insitis, ex sola Naturæ contemplatione & naturali lumine, intelligere & concipere possemus, ens aliquod infinitum, absolute perfectum &c existere, tum nullo modo sequitur, istiusmodi ens existere, quia sola nostra natura istum conceptum formare potest. Ac

idcirco nulla præter humanam naturam iltius Ideæ causam existere necesse est. Ex quo patet ideam istam non arguere esse Deum.

Te mentem argumenti iltius recte exposuisse existimo. At præter *Parkerum* etiam *Ludovicus Woltzogenius* Baro, in suis ad *Renati Descartii* Meditationes Metaphysicas annotationibus, prius in quarto, deinde in folio una cum reliquis ejus operibus editis, argumentum istud accurate dissecuit, ejusque futilitatem ita demonstravit, ut nemo Cartesianorum adversus eas hisseret fuerit ausus. Nihil autem aliud efficit, quam conceptum quem de Dei essentia habemus, non posse perfectiorem esse ipsa Dei essentia, si Deus existeret. Non vero quod Deus ipse conceptum istum in nobis effecerit: nisi dicere velit, nos nullo modo posse habere conceptum entis perfectissimi, nisi Deus illum nobis indidisset. Si enim istud verum esset, tum per naturalem rationationem nemo conceptum iltiusmodi posset formare, nec ex Naturali lumine percipere esse Deum, quæ mea est sententia. Primo igitur probandum est, omnes homines, idque naturaliter, ideam vel conceptum habere entis perfectissimi. Secundo, conceptum istum ab hominibus non posse formari. Denique conceptum istum in hominis mente non posse locum habere, nisi ens perfectissimum existat. Cum enim conceptus iste multa attributa contineat, in una essentia locum habentia, nihil aliud iste conceptus est, quam conjunctio attributorum, quam mentem nostram efficere non posse, quamvis attributa ista nullibi simul existerent, demonstrari debuit.

Philaethes.

Alio modo argumentum istud urgebo. Cum idea sit imago in mente, rem ipsam cujus est imago representans, nulla vero imago menti inesse queat, nisi per ipsas rerum formas, sive determinatas lineas inscribatur, necessario ex idea Dei, menti nostræ inhzrente, sequitur esse Deum. Verbis autem solis, nulla idea in mente excitari potest, quemadmodum in cæco apparet, & in infantibus, quibus nunquam possumus rerum notitiam verbis ingenerare, nisi prius eas externis eorum sensibus objiciendo. Quid piscis aut color sit viridis nunquam intelligit, si nunquam ea oculis usurpare contingat, quamvis nomina eorum illis inculcaveris. Ex quo patet Numinis cognitionem per verba aut vocabula nemini posse communicari (& per consequens nec per revelationem) nisi ideam sive conceptum Dei antea mente perceperit. Si vero eam nec per verba, nec per externa sensuum objecta perceperunt homines, necessario innatus, & ab ipso Deo implantatus esse debet.

Misalethes.

Ex ista deductione sequitur, nos Dei Ideam non modo non habere, sed omnino habere non posse. Si enim idea non nisi per ipsas res vel earum imagines haberi potest, Deus autem vel ejus proprie dicta imago nunquam ulli est exhibita, manifestum est impossibile esse, ut ullam Dei habeamus ideam. Præsertim si Dei essentia nullam habeat extensionem, vel (quæ aliorum est opinio) absolute infinitam. Si vero essentiam Dei eo modo, quo eam Sacra Scriptura exhibet, concipimus (quam omnes et tantum figurate ibidem tribui immerito contendunt) spiritali videlicet corpore constantem,

tum

tum fateor nos Ideam Dei habere posse. Sed simul etiam apparet, eam postquam omnium vocabulorum significationem didicimus, per verba facillime nobis ingenerari posse. Si vero Dei essentiam vel absque ulla, vel cum absoluto infinita extensione nobis imaginari velimus, tantum abest ut ejus Ideam menti nostræ inesse concedam, ut credam neminem nisi infanum nobis Ideam Dei tribuere posse. Cognitio igitur Numinis ulli esse innatam nego, & eam, qualiscunque tandem concipiatur, absque sensuum externorum adminiculo posse haberi. Si enim absque eo haberi posset (quod tamen Cartesius ineptè satis contendit) sequitur hominem, qui omnibus externis sensibus est destitutus, Dei Ideam habere posse: cum ne quidem absque illis intelligere quidquam possit. Plura hic addere minime est opus, cum citati isti à me Scriptores, nervos istius argumenti omnes præciderint, quos consuli ab omnibus optarem.

Diatetes.

Libro isto *Parkeri*, cap. 5, pag. 157 initio, egregie dicit: *Quoniam nihil majori veritatis præjudicio fit, quam illius a mendacii defensionem petere, superest si qui in causa quam teneo, tuenda aberraverint, ut eorum auxilia abjiciam, atque ea libertate transfigam, quajam ante sui Atheismum insectatus.* Nos igitur ne pigeat, inania causæ nostræ fulcra deferere, cum firmiora non desint.

Philaethes.

10. Decimum igitur Argumentum à contemplatione animæ humanæ desumam, quæ adeo excellentis est naturæ, tamque eximiis prædita est facultatibus, ut ea ab homine produci posse, minime sit vero simile, quod de corpore etiam affirmari potest: cujus admirandam constitutionem, & consonantem omnium membrorum harmoniam atque posituram, nunquam satis mirari possumus, ad quam homo nihil conferre potest. Quod argumentum à multis, & præcipue à *Parkero* diffuse est explicatum.

Misalethes.

Respondeo primo, quamdiu homines Anatomie corporis humani erant imperiti, neminem hoc argumentum excogitare potuisse, si nihil unquam de Deo audivisset. Deinde idem de cæteris animalibus, insectis & plantis esset statuendum, in quibus idem artificium, eadem concinnitas & pulcritudo, in suo genere elucet. Adde, quod ipsa Scriptura testatur, homines, bestias & plantas omnes sui simile producere. Vide Gen. 1. 22, 28. VIII. 17. IX. 1, 7. Quod & experientia evidentissime docet.

Quod vero homines nihil in eo efficere possint, ut liberi his vel illis qualitatibus præditi nascantur, id non impedit quominus hominem gignant: quia bestiarum & plantarum non magis id in potestate sua habent. Ac idcirco statuendum esset, Deum singulas substantias producere, & animalia quidem ad eorum libitum. Quod saltem demonstrari nullo modo potest. Verum istud fortasse non vis, sed Deum facultatem sui simile generandi hominibus indidisse. Hoc vero si statuas, tum concedis, facultatem istam rebus naturaliter inesse, & generando communicari. Quidni ergo, si facultas ista per mille aliquot annos animalibus inesse potuit, ab æterno eis non potuerit inesse non percipio: feminibus enim, non plantarum modo, sed & animalium omnes

partes substantię ex illis producendę, potentialiter inesse, in nonnullis ad oculum manibus ostendi potest. Adeo ut nihil nisi locus naturalis, calor & alimentum requiratur, ut naturę suę perfectionem consequantur. Quod per se est manifestum: cum semina ex omnibus substantiarum partibus producantur.

Ac idcirco naturalis productio ab artificiali accurate est distinguenda: ad illam enim nihil aliud requiritur, nisi ut semina, vel casu (quod in multis plantis contingit) vel consilio, in matricem vel terram conjiçantur, perfectio autem & maturatio Naturę committatur, & omnia impedimenta, quantum fieri potest arceantur. Ita raro, nisi inopinatus aliquando casus fortum destruat, eventum frustrabitur generatio. In artificiali, in qua ex materia, vita vegetativa destituta, aliquid conficitur, Natura nihil efficere potest, ac idcirco omnes instrumenti vel imaginis partes & lineamenta, ab artificiali deliberatione dependent. Quod autem de animę facultatibus narras, quo pacto quis animę facultates, vel eximiam naturam tribuere potest, cum quid sit anima omnes ignorent, nec ullus in ea tantam excellentiam vel artificium ostendere possit, quantam Anatomia in corpore exhibet. Et tandem si negavero, animam ullam à corpore distinctam habere existentiam, quis contrarium ex lumine naturali demonstrare poterit?

Diatetes.

Nec ista decima ratio mihi admodum firma videtur. Tamen si *Misalethes* ea quę adversus argumenta ista reponit, probare deberet (quod nunc non tenetur facere) credo ipsum nihil omnino efficere posse.

Philalethes.

II. Si Mundus aliquando existere cępit, certum est eum ab aliqua causa esse productum, quę nullus alius, pręter omnipotentem Deum esse potest. Mundum vero ortus sui initium agnoscere, ex ejus partibus est manifestum, quę cum omnes corporeę existant; necessario dividi & corrumpi ac mutari possunt, ortumque & interitum recipiunt.

Misalethes.

Primo falsum est, omnes Mundi partes corrumpi, oriri, interire vel etiam mutationi esse obnoxias. Etiam si enim id in minutissimis Mundi particulis verum esse videatur (quales sunt animalia & plantę) in cęteris tamen nulla mutatio, corruptio, interitus aut ortus sive initium observari potest: puta in globo Terrestri, aere, Sole, Luna, cęteris Planetis, Stellis fixis, cęlis & si quę sunt alia.

Deinde nec istę minutiores particulę intereunt, sed æternum permanent, in aliam perpetuo formam seipsas immutantes. Quęvis autem omnes Naturę partes sint divisibiles, videlicet cogitationibus nostris, inde non sequitur aliquem in rerum natura existere, qui eas dividere reipsa queat. Si Deus existit, cujus essentia est ubique (quod omnes fere credunt) non minus ejus essentiam cogitatione dividere possum. Non tamen agnosces eum esse corruptibilem. Reliqua quę huc afferri possent, ex responsione ad tertium tuum argumentum peti possunt.

Dia-

Diatetes.

Vellem te nihil nisi firmā argumenta proferre, ne bona causa per malam defensionem labefactetur.

Philaethes.

12. Num ergo remorsus conscientiz, quem in scelestissimis hominibus observamus, qui toti in eo fuerunt, ut omnem Numinis metum ex animo suo ejicerent; nec tamen conscientiz terrores abigere ullo modo valebant, non firmiter ostendit, esse Numen, quod scelera severissime sit puniturum in illis, qui omni humana potentia superiores extiterunt, ac idcirco non hominis, sed Dei iram se metuere, hoc ipso sunt testati?

Misalethes.

Si remorsus iste conscientiz doceret esse Deum, tunc istud non esset argumentum ex Naturali lumine, sed ab ipso Dei immediato testimonio desumptum foret: nisi velis affirmare, remorsum istum naturaliter homini adesse. Quod si verum est, ab ipsa Natura erit productus, & sic nullum Divinz existentiz argumentum efficiet.

His adde, me plane negare, remorsum istum ullum vel minimum de Dei existentia indicium præbere, nisi demonstrare posses, eum locum habuisse in hominibus, qui nihil unquam de Deo audivissent, & ab homine nullum periculum expectarent. Alias enim fieri potest, ut metus iste vel homines respiceret, quos scelerati in sui odium concitaverunt; vel imbuta de Numinis ira & suppliciiis, à teneris opinio: quæ non adeo facile ex animis hominum, & in quibusdam nullo modo eradicari potest.

Denique si vel à Natura implantatus, vel à Deo conscientiz ista vellicatio, respectu solius Numinis hominibus adesset, mirum est quod adeo paucos vexet, & frequenter eos qui maxime horrenda scelera innumera committunt, nihil infestet. Unde colligere licet, quam parum istiusmodi conscientiz aculeo sit tribuendum. Cum vero aculeus iste adeo paucos infestet, omnino certum est eos, qui ejus nullum dolorem percipiunt, per eum ad Numinis cognitionem non posse pervenire. Tantum vero abest, ut omnes istam conscientiz vellicationem ex commissis sceleribus percipiant; ut non tantum integræ Nationes ea secure committant (quod in ipso Sodomitico quod vocant peccato locum habet) sed etiam ab iis quos ipsi Christiani pro viris præstantissimis habent, commissæ, & ne quidem pro vitiis reputata sint. Quod de *Socrate*, *Bio-gene*, *Aristippo*, *Plutarcho*, *Aristotele* aliisque plurimis ostendere promptum est.

Diatetes.

Quamvis argumentum istud à Natura non esse petitum concedere cogamur, tamen existimo istud non levidense de Dei existentia indicium præbere; quamvis non Atheis, quibus ostendi nequit, istum conscientiz aculeum ab ipso Numine proficisci. Quod vero non omnes scelerati ab eo torquantur, ex eo nihil concludi potest, quam quod Deus homines ad pietatem cogere nolit. Sed ista impræsentiarum omittamus, quia *Misalethem* permovere nequeunt.

Philaethes.

13. Decimamtertiam igitur rationem à multiplicatione generis humani petam. Quandoquidem enim apparet, plurimas ante aliquot secula regiones vel oppida non fuisse habitatas, vel ex habitatis civitatibus aut regionibus occupatas, repletas, & colonias deductas, nec tamen hominum primigenius numerus, ex quibus isti novi habitatores prodierunt, imminutus fuit, ex eo clarissime constat, hominum numerum adauctum esse. Quod ex eo etiam confirmatur, quod cum tot homines in bello & mari extinguantur, tamen inde numerus hominum non decrescit. Ex quo patet, genus humanum non semper extitisse, sed à paucis, & procul dubio duobus hominibus initium summisse. Qui cum ab aliis hominibus non sint producti, necessario ab alio ente procreatos esse oportet, quod nullum præter omnipotentem Deum esse potest. Quod exinde etiam confirmatur, quia genus humanum certum hominum numerum complectitur: non enim infinitus est numerus hominum. Constat autem omnem numerum ab unitate incipere. Ex quo denuo patet, aliquando primum extitisse hominem, à quo reliqui originem, ipse vero à Deo traxerint.

Misalethes.

Ex iis quæ ad tertium tuum argumentum postremo loco respondi, facile intelliges, quamvis concederem humanum genus aliquando incepisse, ex eo minime posse concludi, istud ab alia quam naturali substantia esse productum.

Secundo. Non video quo pacto probari possit, genus humanum multiplicari, vel numero augeri. Quamvis enim negare nolum, aliquando Colonias esse deductas, & novas sedes ab exercitu aliquo quasitas & occupatas esse: fieri tamen potest, ut alie civitates & regiones relicte, & ab habitatoribus desertæ manerint. Quorum casuum in historiis exempla non desunt. Numerum vero hominum, ex quibus colonia deducitur &c, non minui, contradictorium est.

Tertio. Cum ipsa Scriptura testetur, Deum non modo bestias, sed ipsos etiam homines primitus ex terra produxisse Gen. 2. 7, 19, cur mihi statuere non liceat, primos homines (siquidem genus humanum initium aliquando habuerit) primasque bestias ex terra sponte prognatos esse? quod in muribus, vermibus multisque aliis animalculis etiamnum contingere videmus. Quemadmodum autem Natura olim lapides quosdam (puta porphyretem & cementum) produxit, quos non amplius, ob materiæ ex qua eos produxerat paucitatem, producere potest, sic etiam nullos amplius homines vel majusculas bestias, toto eorum semine quod terra continebat absumto, possit progignere.

Quod non leviter confirmatur historia de *Aberiginibus*, *Italia* olim habitatoribus (quod nomen etiam Athenienses sibi vindicabant, asserentes se in sua regione prognatos, nec ab alio populo originem traxisse) qui ab *Ænea*, post *Troja* excidium victi, aliud nomen, *Latinorum* videlicet, recipere sunt coacti, regione eorum *Latium* appellata. Quo *Aberiginum* nomen periit. Istorum originem nemo hæcenus indagare potuit: quare merito suspicor, eorum progenitores ex ipsa terra originem habuisse.

Nam

Nam à *Noachæ* (ut tantisper concedam, omnes ipso cum familia excepto, totius orbis terrarum incolæ aliquando aquis fuisse peremptos) si originem traxissent, nullo modo est verisimile, ipsos nullam istius originis memoriam retinuisse, cum nondum non-genti anni effluerint, ad tempus istud quo ab *Æneæ* subacti fuerunt.

Quod autem omnis numerus ab unitate incipiat, ex quo Tu primum hominem numerando quæstivisti; id quidem verum est in numeris certis, quos homines conficiunt. Non vero in numero (ut ita dicam) de quo quæritur an initium habuerit. Quod in vita Dei concedere cogaris: hæc enim hora postrema est in ejus vita (horæ enim se-cuturæ nondum existunt) nec tamen inde concludi vis, ejus vitæ fuisse initium. Idem de tempore est affirmandum.

Philaethes.

De hominibus ex terra ortu quidem hic mihi objicis; si autem tibi narrarem esse locum in India orientali, in quo homines ex terra prodeant, non credo quod fidem mihi sis habiturus. Et si credere potes, terram producere posse hominem, mirum est si non possis credere, Deum aliquem existere, qui istud fecerit.

Diatetes.

Si *Misalethes* esset opponens, recte responderes. Et quamvis sententia de multiplicatione generis humani, ex naturali ratione minime comprobari possit, cum sit res mere historica, vix tamen ulla unquam Natio extitit, cujus originem historiographi non assignent. Si vero genus humanum ab æterno extitisset, profecto nemini in mentem venire posse videtur, illud aliquando initium habuisse. Quare hic ancipiti Marte à vobis pugnatum esse existimo, quamvis non ex Naturali lumine argumentum sit formatum.

Philaethes.

14. Quartumdecimum igitur adjiciam argumentum: id vero nobis exhibent scopuli marini, quos certa experientia constat, valde ab attritione undarum exilibres fieri. Si vero Mundus ab æterno extitisset, fieri non potest quin omnino essent absumti: quia constat eos non crescere vel auferescere. Ex quo patet Mundum non admodum diu extitisse, & consequenter quod sit creatus; ex quo sequitur esse Deum.

Misalethes.

Si ex eo firmiter concluderetur, Mundum habuisse initium, nondum ex eo sequeretur esse creatum: quemadmodum in fine responsionis ad tertium tuum argumentum ostendi.

Deinde, cum partes istæ scopulorum, paulatim detrita non in nihilum redigantur, necessario alium locum occupare debent: adeo ut forsân istæ partes, novarum rupium materiam, quas nonnunquam fortassis Natura producit, suppedient.

Tertio. Si verum est, rupes quotannis exiliores fieri, quis istud de omnibus rupibus affirmare potest? Quis quod non multæ rupes penitus jam sint absumptæ? Quod

& author

& author hujus argumenti *Isaacus Vossius* agnoscit. Si vero multæ defecerunt, nonnullæ nondum, id ex eo fieri potest, quod novi scopuli, vel alia entia in consumptorum locum paulatim succedant.

Adde si per istam rationem homines ad Dei cognitionem perducere debeant, quot centena millia necessario interire debuerunt, antequam istud argumentum formari potuerit? Cum ad id multa requirantur secula, quæ elapsa fuerunt, antequam Nativum usus apud homines obtineret, & scopulorum imminutio potuerit observari.

Præterquam quod ea jam cognita, nullo modo percipere queam, quo pacto alicui (si nunquam de Deo quidquam audivisset) in mentem venire possit inde concludere, Mundum aliquando non exstitisse, vel ab aliquo esse creatum. Quod enim, quando quis credit, & mordicus defendere vult esse Deum, post tot marinas observationes, istiusmodi argumenta excogitantur, mirum non est. Sed si nunquam de Deo aliquid audivissemus, unde ista suspicio oriretur, capere nequeo.

Diatetes.

Quamvis argumentum istud, Scripturæ testimonium de Mundi creatione, nobis non parum confirmat, non tamen satis efficax videtur ad Atheos convincendum. Et istud ab eo, qui nunquam Deum esse, vel Mundum esse creatum audiverit, excogitari posse, mihi minime fit verisimile. Præsertim cum mecum reputo, quot secula elapsa sint, antequam quis suspicionem de terræ rotunditate, de antipodibus, de Balænarum captura, multisque aliis rebus, quæ nobis adeo sunt connexæ, unquam conceperit. Ut alia taceam.

Philalethes.

15. Decimaquinta ratio pro Numinis existentia hæc est. Quando cogitationes nostras in Naturam convertimus, alterutrum est statuendum, vel plane nihil esse, vel aliquid. Credere plane nihil esse, vel possibile esse ut nihil sit, id est, ut non sit terræ, cælum, stellæ, quæ omnia simul considerata Naturam, Universum sive Mundum appellamus) sed plane nihil, id primo intuitu absurdissimum esse judicamus. Quocirca statuendum est, necessario existere aliquid. Cum vero nihil eorum quæ cernimus, necessario existat, & tamen aliquid existere debeat, necessario statuendum est existere ens necessarium, quod non possit non existere. Quod vero necessario existit, id etiam principio carere debet, & ab omni æternitate exstitisse. Æternum autem nihil esse potest, quod non sit perfectum. Quod perfectum est, Deus est.

Misalethes.

Nullum hæcenus mihi videris argumentum protulisse adeo debile quam istud est, imo ex quo ego contrarium melius deducere queam; quæ modum mox ostendam. Dico autem primo, nunc cum totum Universum (& nos in eo) existat, a nobis concipi non posse, quod nihil omnino existeret, cum omnia existant, & in nihilum redigi nequeant. Si vero nihil existeret, & nos ipsi nullibi essemus, tum nullam absurditatem

ditatem locum habituram. Ac idcirco non opus est concedere, impossibile esse ut nihil plane existeret. De nihilo nihil cogitare nec ratiocinari possumus.

Deinde, cum affirmas, nihil eorum quæ videmus necessario existere, istique assertioni argumentum tuum innitatur, mirum est quod ejus futilitatem ipse non animadverteris: cum omnino falsum sit, nihil eorum quæ videmus necessario existere: omnia enim quæ existunt, necessario existere existimo, cum nihil in nihilum redigatur, sed cuncta maneant; ea videlicet quæ terram incolunt in perpetua mutatione, reliqua vero in eodem statu. Si ergo ens necessarium, principio carere, & perfectum esse debere affirmas, jam nullo modo poterit existere Deus. Sed ipsa Natura erit æterna & perfecta, & sic ipsa Natura erit Deus.

Diatetes.

Missas faciamus subtiles istas nugas, & si quid superest argumentationis audiamus.

Philaethes.

16. Ut igitur tandem finiam, unum adhuc argumentum expromam (reliqua enim argumenta, si quæ ab aliis proferuntur, ad ea quæ proposui referri posse existimo) quod ab ipsa Naturæ constitutione & natura petitum erit. Illud vero est quod Natura, tam respectu durationis, quam extensionis, nec non attributorum sive facultatum sit finita, ac proinde non æterna, sed creata: quoniam non tantum ex diversis, sed etiam contrariis partibus, facultatibus & operationibus consistat. Partes autem necessario compositionem requirunt, & priores sunt toto, quæ absque causa efficiente locum habere nequeunt. Hæc vero causa Naturæ is est quem querimus DEUS.

Misalethes.

Multa in hoc argumento concessisti, quæ singulatim sunt discutienda. 1. Primo enim dicis Naturam ratione *durationis* non esse infinitam. 2. Respectu *extensionis*. 3. Respectu attributorum sive facultatum. 4. Quod sit composita, cum ex partibus & operationibus, non modo diversis, sed etiam contrariis constet.

Quod ad primum attinet, id à me negatur. Quamvis enim non semper eo modo quo nunc constitisset, nec constituta esset (quorum utrumque à te probari nequit) minime tamen inde concludi potest, eam antea nullo prorsus modo extitisse. Tunc enim ex nihilo deberet esse producta, quod tu ipse mecum agnoscis esse absurdum. Et ipsi etiam Scripturæ est contrarium, quæ eam ex materia creatam esse testatur Gen. 1. 2. Hebr. x. 1. 3. Ex quo sequitur materiam istam ab æterno extitisse. Existere vero non potuit, quin aliquam formam habuerit.

Quod enim nonnulli, ne productionem ex nihilo statuere videantur, dicant, ad eam nullam causam præter Dei voluntatem sive cogitationem vel potentiam concurrere, illi fucum lectoribus faciunt, cum non rem, sed voces tantum rejiciant. Per productionem enim ex nihilo intelligitur ea, quæ ex nulla sit materia. Si ergo Deus ex essentia sua omnia producat, oportet ut omnium istorum crassorum entium

H h

materia

materia in ipsa Dei essentia extiterit. Vel si in ea non extiterit, ex nihilo debent esse producta. Si prius asseras, an istud non sit minus Atheismus, omnium iudicio committo. Si posterius, non video ullam contradictionem rejici posse. Omnia enim quæ pro impossibilibus habemus, per hanc Dei omnipotentiam, qua omnia ex nihilo producere, vel ea quæ infinite à se invicem sunt disjuncta, unire & connectere posse creditur, possibilia esse poterunt. Bis duo poterunt esse quinque, corpus totum in multis locis simul, dimensio dimensionem penetrare &c: nam quæ ibi desunt, ex nihilo à Deo addi possunt. Sed hæc absque necessitate addidi: Tuum enim erat ostendere, eam ratione durationis non esse infinitam. Quamvis autem nunc argumentum tuum concidat, lubet tamen etiam reliqua ejus membra discutere.

Philaethes.

Antequam ulterius respondeas, insto pro duratione finita, ex partium Naturæ singularium interitu, totius interitum legitime deduci. Adde quod ens æternum, nullam determinationem habere possit. Cum verò Natura determinatam habeat potentiam (non enim miracula, qualia lib. 1 cap. 6 descripsimus, & contradictionem ut fiant non implicare ostendimus, facere potest) & scientiam, ab alio productam esse necesse est. Quia nihil seipsum determinat. Si vero à seipsa esset Natura (qualis esse deberet, si foret æterna) omnes à se determinationes removisset. Nunc vero cum determinata sit, necessario ab alio est determinata.

Misaethes.

Ego vero partes Naturæ interire, jam antea negavi. Nam præterquam quod maximæ & præcipuæ Naturæ partes non intereant, imo nunquam vel tantillum mutentur, reliquæ ejusdem partes minime pereunt, sed æternum permanent, in aliam formam mutatæ. Quod autem de determinatione Naturæ adjecisti, plane nihil est: quicquid enim ea de re attulisti, hoc solo nititur fundamento, quod ens æternum proprie loquendo sit à seipso, id est seipsum produxerit. Istud vero contradictorium esse, per se manifestum esse ab omnibus agnoscitur: quia si quid proprie loquendo seipsum produxisset, id existere debuisset antequam existeret. Si vero à seipso esse intelligis, quod à nulla causa & nunquam productum est, tum per se manifestum est, determinationem Naturæ naturaliter ab æterno inesse: quemadmodum tu naturaliter indeterminatas facultates Deo ab æterno inesse vis, quas à nemine, nec à seipso sibi communicatas esse agnoscere cogeris. Quocirca inerum est sophisma, & inanis captio, quod ex ambiguitate locutionis à seipso esse, argumentum extorquere vis. De extensione vero respondeo, unde tibi constat, eam non esse infinitam?

Philaethes.

Ex singularum ejus partium consideratione; quas cum omnes determinatam habere extensionem per se sit evidens, sequitur eas infinitam extensionem simul conjunctas efficere non posse.

Misa-

Misalethes.

At vero si determinata ista partium extensio, numerum (ut ita loquar) infinitum conficit; certe infinitam extensionem exhibebunt. Tu vero nunquam ostendere potes, non esse infinitam Naturę partium vel entium multitudinem. Ego vero contrarium potius evincere possem. Si enim (quę Astronomorum est sententia) Terra in circuitu plura quàm 5000 milliaria contineat, in diametro 1720, & in semidiametro 860 milliaria Germanica. Stellas primę magnitudinis 45 *Ticho Brahe*, 5355 *Ricciolus*; sed *Lansbergii* ineffabile quoties Terrę globo majores facit. Solem nonnulli 140, alii tercentesies millies majorem eo credunt. Distantiam Solis & Stellarum fixarum à terra, mirum dictu quot semidiametros Terrę statuunt, & id omne adeo diverso numero, ut vera distantia & magnitudo mihi frustra quærì videatur. Sed præterea novi tubi optici Stellas exhibent, adeo altitudine Stellas fixas, nobis hæcenus cognitæ excedentes, quantum illæ Terram altitudine superant. Et quis novit an non supra illas alię adhuc magis distantes Stellæ existant. Vel si nullæ ibi sint Stellæ, non tamen concipi potest, spatii aliquem esse terminum. Quid enim terminus erit, ignis, aqua, aer &c? quid extra illum terminum? Adeo ut Natura non aliter quam extensionis infinitæ à nobis concipi queat.

Præterquam quod nihil efficeret, quamvis ostendere posses, limitatam esse Naturę extensionem. Quemadmodum enim credis Christianos, quorum essentia exiguam admodum habet extensionem, post mortem æternum victuros. Cur ergo Natura, quamvis non infinitæ esset extensionis, non posset esse æterna? Præsertim cum multi Theologi & Philosophi, Dei essentiam non habere infinitam extensionem credant.

Ad tertium, de determinatis Naturę facultatibus & attributis respondeo: quamvis id diffiteri nolim esse verum (etiamsi non desint qui ex infinita entium multitudine, si conjunctim considerentur, infinitas facultates & attributa concipi posse volunt) inde tamen minime sequitur Naturam esse creatam. Illud tantum ex eo legitime concluditur, Naturam non esse illud ens, quod vos Deum appellatis; non vero eam esse creatam: non magis quam istud de materia, ex qua Mundum creatum esse contenditis, ex eo concludere potestis.

Quantum quod adjecerat, erat compositio ex partibus & operationibus diversis & contrariis. Ad quam respondeo, non esse necessarium, ut Naturę partes aliquando fuerint conjunctæ: & quamvis etiam conjunctæ forent, id tamen non ab aliquo factum esse necesse est, sed sponte, ex insita Naturę facultate fieri potuit. Non ut aliqua Naturę pars ex nihilo extiterit, sed ut novam formam induerit. Quod in plurimis quotidie videmus. Ita semina formam plantarum & animalium induunt, cæteræ autem Naturę partes semper eędem sunt & fuerunt. Mutatio vero ista seminum est naturalis terrestris globi proprietas.

Tandem si id in quo partes concipimus unam extra aliam, necessario aliquando à se invicem fuisset revera separatum, & rursus ita dissolvi posset, ut non amplius existeret; idem de Deo, de Materia prima, de tempore, de loco & extensione esset dicendum. Im-

possibile enim est, si Deus est, ut non habeat essentiam extensam: nullam autem extensionem concipere possumus, in qua partes non sint. Ex eo tamen concludi non vultis, partes istas esse compositas, vel posse unquam dissolvi. Idem de tempore est statuendum: quamvis enim multi volunt, tempus ante Mundum conditum non extitisse (quod ego facile concedere possum, qui Naturam æternam esse existimo) & solis cursum tempus constituere, id merè sunt nugæ: quamvis enim nec Sol, nec Luna, nec Altra existerent, tamen existeret tempus, quod nihil aliud quam duratio est. Locus nihil aliud est quam spatium. Utrumque partes habet, nec tamen aliquando initium habuerunt. Quemadmodum igitur omnia in æternum permanent, nonnulla perpetua mutatione formarum, alia in eodem statu; ita nec quarundam formarum initium, nec partium in rebus enumeratio, ullo modo potest evincere, Naturæ ab aliquo productionem.

Diatetes.

Quamvis omnia ista argumenta, quæ *Philalethes* ex Naturali lumine depromsit, prorsus essent invalida, nihil tamen inde vel tuæ causæ emolumentum, vel nostræ detrimentum accedit, cum alia firmitiora argumenta, non ex solo naturali lumine, sed ex ipsis hominum opinionibus depromta, suppetant, quas nos inter eos minime locum habere posse docebimus, si non existeret Naturæ Creator & Dominus, nec non ea quæ ex aliis rebus in Natura locum habentibus, ex ipsa de Deo opinione prolixius deduximus cap. xi. Nihil autem ex argumentorum istorum debilitate aliud sequeretur, quam ex Naturali lumine solo, si nunquam de Deo ejusve existentia quidquam cognitum habuissimus, non posse demonstrari esse Deum, Naturæ Creatorem & Dominum. Quandoquidem vero jam de Deo audivimus, eum existere, & Mundi esse Creatorem & Governatorem, non modo ratio dicat istud minime esse absurdum, sed etiam ex ipsa Natura rationes depromere novit, quæ omnino confirmant esse vera, quæ S. Scriptura de Deo affirmat.

Quod enim nonnulli existimant, ipsam Scripturam docere, ex solo Naturali lumine Dei existentiam posse addisci, in eo longe, credo, falluntur. Quatuor sunt loca, quibus id doceri existimant, quorum primus est Psal. 19. 2, 3, 4, 5, 6, 7. Alter Act. 17. 26, 27, 28. Tertius Rom. 1. 20. Quartus Rom. 2. 14, 15, 26, 27.

Primus indicare videtur, ex ipsa Naturæ consideratione, Dei existentiam posse concludi: dicit enim Psaltes versu 2, *Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum ejus indicat expansum eorum &c.* Ubi primo certum est, Psaltem populo Judaico ista dicere, qui Deum Naturæ esse Creatorem, ex Legis testimonio, & multis miraculis erat convictus. Illis cælos & firmamentum indicare affirmat, non Deum existere, de quo nunc queritur, sed ipsius gloriam, iis videlicet qui illum cæli Creatorem esse agnoscunt. Hi enim ex isto opere facile intelligunt, quam infinita sit Creatoris istius potentia, & quam admirabile istud sit opificium, in quo ipsius gloria consistit. Alias, nisi quis sciat vel credat Cælos ab aliquo esse factos, profecto is ex illorum contemplatione Dei gloriam intelligere nullo modo potest.

Quod

Quod vero versu 5 additur, sermones cælorum ad extremitates terræ prodire, id non tantum de sola terra Judæorum potest intelligi (quemadmodum istæ voces eadem significatione habentur Psal. 2. 8. xlv. 17. cv. 7 coll. cum Psal. 147. 20 & alibi) verum etiam de populis qui Deum Creatorem agnoscunt, quod pleræque, vel omnes tum cognitæ nationes faciunt. Præterquam quod ex poetica adornatione & hyperbolis, nimium ibidem manifestis, in hac quæstione argumenta deduci nequeunt. Vide versum 2, 5, 6 &c.

Locus Act. 17. 26, 27, Deum genus humanum ex uno sanguine fecisse affirmat, determinasse etiam tempora prædestinata, & terminos eorum habitationis, ut Dominum quærent, si eum forte palparent & invenirent. Quæ verba *Paulus* ad *Athenienses* facit, ut eos ab idololatria dehortetur. Qua fini supponit creationem generis humani & ipsius Naturæ à Deo esse factam, quæ & eorum erat opinio. Ex qua *Paulus* affirmat sequi, eos debuisse Deum verum, non vero idola quæ illi venerabantur, cognitum habuisse, & cultu religioso prosequi. Hunc genuinum verborum esse sensum, ex tota orationis serie est manifestum, versu 16, 22, 23, 24, 25 indicatum. Non vero quod illi, qui Mundum esse creatum ignorant, ex ejus consideratione verum Deum cognoscere possent. Sufficit autem quod verba ita explicari possunt, ad ostendendum, ex iis evinci non posse, homines solo Naturalis luminis ductu, ad Dei cognitionem pervenire posse. Quod autem versu 28 adjicitur, nos in Deo vivere, moveri atque existere, magis inserviret ad ostendendum Deum essentia sua in omni loco esse, quam ex naturali lumine eum posse cognosci. Sed neque istud efficiunt illa verba: quandoquidem enim vocula in frequentissime in S. Literis pro per usurpatur, quod nemo qui eas vel à limine salutavit ignorat, quivis videt nihil solidi in hac materia ex eis ostendi posse.

Tertius locus, quamvis multo adhuc evidentius nostram sententiam oppugnare creditur, minus tamen habet difficultatis. Ibi enim, ut ex versu 21 apparet, de hominibus agitur, qui Deum cognoscebant, inter quos τὸ πρῶτον τὸ οὐκ ἀγνώστου *cognoscibile Dei* manifestum esse dicit ex rebus creatis: *cognoscibile* autem istud expresse declarat versu 20, esse *æternam ejus potentiam & divinitatem*. Has ab illiusmodi hominibus, quibus cognitum erat esse Deum, Naturæ creatorem, ex rebus creatis intelligi potuisse versu 20 affirmat. Eos, videlicet, intelligere debuisse, Deum non certo tempore Divinitatem accepisse (quod illi de *Jove* somniabant) sed eam ab æterno possedisse. Nec etiam imperium divisum, cuique Deo suam portionem assignato, sed in omnia unum possidere. Hunc genuinum loci esse sensum mihi adeo manifestum esse videtur, ut à quovis facillime percipi possit.

Nihilo magis nobis adversatur quartus locus ad Rom. 2. 14, 15, 26, 27, ubi dicitur *Gentes Legem non habentes naturâ, ea qua sunt Legi faciunt: hi Legem non habentes, sibi ipsi sunt Lex, qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, conscientia ipsorum una testante, & cogitationibus se invicem accusantibus, vel etiam defendentibus. Si autem præputium jura Legis perfecte implet, nonne præputium naturale in circumcisionem reputabitur, &*

praputium Legem perfecte implens, judicabit te per literam & circumcisionem transgressorem Legis? Quæ verba si id quod in questione est conficerent, duo hic clare deberent apparere, 1. per *Gentes & Praputium* Paganos infideles intelligi. 2. quod vox *Natura* versu 14, conjungi debet cum sequenti voce *faciunt*, non vero cum præcedenti voce *habentes*: quorum utrumque negamus, & solide ostendi deberet, priusquam ex hoc loco concludere liceat, nos ex ipsa Natura legis præcepta observare: ostendi autem ista non posse firmiter existimo.

Contra vero per *Gentes & praputium* ex Gentibus in *Christum* credentes ab Apostolo intelligi, non modo ab Apostolorum consuetudine non abludivit, sed ipsæ loci circumstantiæ valde verisimile, si non plane evidens reddunt. Vide Actor. 15. 3, 7, 17. xxviii. 28. Rom. 3. 29. iv. 17, 18. ix. 30. x. 19. xi. 11, 13, 25. xv. 9, 10, 11, 12, 16, 18, 27. xvi. 4. Gal. 2. 12, 14. iiii. 8, 14. Ephes. 3. 1, 6 & alibi. Loci vero circumstantiæ, quæ de fidelibus Apostolum agere verisimile faciunt (quamvis omnino sufficit si de illis locus accipi possit) hæc sunt, 1. quod vox *Natura* cum voce habentes sit conjuncta, & sensum valde consonum efficiat, indicans Gentes natura non habere Legem, quod omnino verum est. Gentes autem in *Christum* non credentes naturaliter perfecte observare Legem falsum est, non modo quia Paulus cap. præced. à versu 21 ad finem usque plane contrarium de ipsis prolixè ostendit; verum etiam quia aliquid naturaliter observare nihil aliud significat, quam per instinctum & propensionem naturalem aliquid facere; quod iridem infidelium Ethnicorum genio & moribus quammaxime adversatur, & sic Paulus in eadem fere periodo sibi ipsi aperte contradiceret, si hæc de illis hic affirmaret.

Misalethes.

Tu quidem concedere mihi videris, solo Naturæ ductu nos ad Dei, Naturæ conditoris, cognitionem non posse deduci. Veruntamen, postquam per Dei revelationem, & rationes quibus eam certam esse homines credunt, edocti estis Deum esse, intelligi posse, non modo Naturæ & rationi non repugnare, esse Deum, sed nos naturali intellectu argumenta excogitare posse, quibus firmiter ostendi potest esse Deum, non modo ex rebus revelatis, sed ex nonnullis, in ipsa Natura locum habentibus. Qua re mihi minime satisfactum esse arbitror, & ostendere sum paratus, Naturam non tantum nullo modo docere esse Deum, sed eam contrarium aperte evincere.

Diatetes.

Mentem meam recte percepisti, quapropter ex arbitro me nunc adversarium experieris, & si tibi non displicet, sit nunc *Philalethes* tantisper de nostra disputatione arbiter.

Misalethes.

1. Non displicet conditio. Naturam igitur nullo modo admittere esse Deum, primum ex ipsa Cartesii aliorumque confessione est manifestum: ipse enim confitetur Dei ideam nobis non posse inesse, nisi ab ipso Deo esset implantata, Quo ipso confitetur

retur eam à nostra natura non posse proficisci: si enim à nobis ipsis posset excogitari Dei Idea, certe menti nostræ inhærere posset, quāvis non existeret Deus. Quod impossibile esse cum credat tecum, apparet ideam istam à natura nostra plane esse alienam, ac proinde merum esse figmentum.

Diatetes.

Tu si cum Cartesio, vel mecum credis, ideam Dei à natura humana alienam esse (sive velis eam à nobis nullo modo posse excogitari, sive eam nullo modo posse admittere) contra te potius argumentum tuum stringit. Cum enim ex ipsa experientia sit evidentissimum, homines ideam Dei aliquam habere, necessario ista idea id representat, quod certo certius existit. Alias enim ista idea, in eo qui eam primus habuit, ex nihilo originem traxisset. Quod cum impossibile esse mecum agnoscis, nullus alius modus inveniri potest, quo mentes hominum occupavit, quam quod ab ipso Deo per revelationem vel creationem sit insertus. Nihil ergo tua ratio evincit, nisi quod opinio de Mundi Creatore, à natura nostra non traxerit originem, ex quo ego jam ostendi, Deum esse, & post hac uberius adhuc ostendam.

Misalethes.

2. Aliud igitur argumentum accipe. Si Natura doceret esse Deum, id semper eodem modo docere deberet omnibus, unum videlicet tantum esse, eumque æternum. Cum tamen videamus omnes homines (quos plerique ex Naturali lumine cognitionem Dei hausisse credunt, nullo excepto) plures Deos, eosque non æternos, nec omnipotentes, sed ex hominibus ortos, & limitata potestate præditos, coluisse & agnovisse. Adeo ut nulla natio unicum tantum absolute perfectum Deum coluerit, præter eos, quos vos ejus cognitionem ab ipso Deo accepisse, absque fundamento asseritis.

Quæ autem Natura docet, ea non modo absque investigatione novimus, qualia sunt edere, bibere, generare, ridere &c, verum etiam nulla in istis inter homines est opinionum dissensio. Nemo enim manibus incedere, vel oculis audire vult, nemo pedibus generationem institui, vel arena nos pasci debere existimat. De Deo autem quanta opinionum confusio? non inter eos modo, quos eam ex Naturali lumine hausisse passim volunt, sed inter eos quos per revelationem Dei cognitionem didicisse affirmatis.

Adamus se à Deo abscondere voluisse legitur Gen. 3. 8. *Kainus* Deum se decipere posse credidit Gen. 4. 9. *Abrahamus* ratiocinando Deum erudire voluit, ne injuriam alicui inferret Gen. 18. 23, 24, 25 &c, vel ne cum impijs pios perderet monere. *Moses* ipse dubitavit, an Deus ex petra aquam educere posset Num. 20. 10, 12 coll. cum Deut. 32. 51. *Jobus* sibi injuriam à Deo fieri existimabat cap. 7. 20, 21, coll. cum cap. 8. 3. 1x. 19, 22, 34, 35 &c. Ex quibus omnibus apparet, quam aliena à nostra natura sit Dei cognitio.

Dia-

Diatetes.

Quamvis istud argumentum ostendat, Dei cognitionem hominibus non esse naturalem, insitam vel innatam, & ex lumine naturali non hauriri; minime tamen evincit, lumini naturali repugnare esse Deum. Quamvis enim solum naturale lumen, res supranaturales excogitare nequeat, inde non sequitur nulla supranaturalia existere. Quando enim à Deo nobis revelantur, ratio humana optime capit eum existere, nec quidquam in eo absurditatis agnoscit.

Philalethes.

Existimo *Diatetem* recte ad argumentum tuum respondisse.

Misalethes.

3. Nunc ex ipsa Scriptura te convincam, ea enim docet, opinionem de Dei existentia ex fide Hebr. x i. 6, 7, fidem autem ex verbi Dei auditu esse, Paulus ad Rom. io. 17 expresse docet, non vero ex lumine naturali. Ex quo patet lumen naturale cum fide non consistere.

Diatetes.

Istud nullo modo sequitur; non magis quam, si quis artem aliquam excogitasset, quam alter excogitare non potuit, alterum istam artem nunquam pro bona arte habere posse, vel nunquam posse intelligere istam artem, si eam à priori doceatur. Si enim fides cum naturali lumine consistere non posset, tum ostendi deberet, Naturam docere, non esse possibile ut creata sit, vel creari potuerit. Istud enim si demonstrari nequeat, nullo modo sequitur, fidem cum naturali lumine non posse consistere.

Philalethes.

Diatetem ad argumentum tertium recte respondisse arbitror.

Misalethes.

4. Non magis igitur vos movebit, quod ibidem versu 5 & 6 eadem opinio Enochi tribuatur, quam ex fide hauerit.

5. Nec non istud, quod Psal. io. 4. xiv. i. 53. 2 habeatur, esse homines qui non credunt esse Deum, quemadmodum ego.

6. Item integras esse nationes, qui nullum Deum agnoscunt; quæ tria argumenta à *Fausso Socino*, Prælect. Theol. cap. 2 producuntur, ut ostendat, homines naturaliter non cognoscere Deum. Respondebitis enim inde non sequi opinionem istam esse falsam. Naturaliter falsam esse saltem concedere cogimini.

Diatetes.

Minime gentium, incognitam tantum.

Phila-

Philaethes.

Omnino *Diateti* in eo assentior.

Misaethes.

10. Decima ratio est: Si Natura doceret esse Deum, tum etiam homo, qui surdus, cæcus & mutus esset à nativitate, ista cognitione præditus esse deberet. Quomodo autem concipi potest, illum ullam Numinis notitiam habere posse, cum omnia adminicula, quibus Naturam contemplari, vel revelationem recipere queat, ipsi desint?

Diatetes.

Nec istud argumentum quidquam aliud quam præcedentia efficit, videlicet naturale lumen cum ad Dei cognitionem non posse deducere, non vero quod non sit Deus. Et an per revelationem Deus ipsi non possit innotescere, ignoro, nec id ad quæstionem pertinet.

Misaethes.

Desinam igitur argumentari contra Dei existentiam: quandoquidem alia mea argumenta * alibi sunt exposita, & ab aliis discussa. Quorum examen omnium iudicio committo.

* Vide capp. 7 & 8.

C A P U T X.

*Ostenditur nullo modo concludi posse non esse Deum, nec cultum
Divinum esse observandum, quamvis ex solo Naturali
lumine non ostendi possit, actiones humanas
bonas vel malas esse.*

EX iis quæ præcedentis capituli dialogo sunt disputata apparet, nos absque periculo concedere posse, ex solo lumine Naturali non posse demonstrari esse Deum; præsertim si ea quæ sequenti capite proferemus argumenta, quibus Deum esse probare est animus, his addantur. Quamobrem hoc capite ostendam, nihil nobis obesse, quod ex solo naturali lumine, nullum inter virtutem & vitium sit discrimen. Istud autem revera ita sese habere per se patet, si ex eo Dei cognitio hauriri nequit. Quod non posse fieri, ex iis quæ cap. præcedenti, nec non capp. 7 & 8 disputata sunt, cuius ea justa lance ponderanti, constitutum esse confido.

Ut autem accuratius totum negotium conficiam, ostendam absque divina revelatione

tione nullum esse virtutis & vitii discrimen, etiamsi nobis jam innotuisset esse Deum.

Virtus igitur & vitium, respectu Dei nihil aliud esse potest, quam religiosus Numinis cultus sive servitium. Cum vero cultus sive obsequium, aut ministerium sit, quando quis mandata se potentioris, spe præmii, & ex metu poenæ, si ejus mandata negligat, observat; patet, eum qui alteri ministrare debet, hæc tria necessario debere perspecta habere, 1. quod is cui sit ministraturus, ipsius ministerium requirit. 2. quid ab eo præstari velit. 3. quibus conditionibus ministerium ejus recipere velit, videlicet quam remunerationem pro præstito servitio sit daturus, & quo eum damno sit affecturus, si in officio fuerit negligens. Deum gratis à nobis cultum exigere vel recipere nolle, ex universa Scriptura constat. Adeo ut, quamvis ex eo quod Dei creaturæ sumus (quando id nobis constat) intelligere possimus nos ad ipsius obsequium esse obligatos, nullo tamen pacto possimus concipere, quibus actionibus ipsius gratiam demereri queamus, absque propria ipsius revelatione, quam illis rebus ad quas in creatione nobis inclinationes indidit operam dando. Quæ omnia accuratius expendimus.

Nemo est qui tria ista, quæ modo recensuimus, mente percipiat, quin statim intelligere debeat, ea absque divina revelatione (ex Sacra Scripturæ dictamine, quod ex solo creationis jure, Deus ab homine cultum exigere nolit, absque remuneratione) nullo modo sciri posse: quandoquidem ne quidem apud homines sciri possit, num quis ab aliquo velit sibi ministrari, quibusque actionibus, quibusve conditionibus (quamdiu id non indicat) istud fieri velit.

Præsertim cum Deus nostro ministerio non indigeat, quemadmodum homines hominum ministerio opus habent.

De præmio quidem id satis evidens est. Si enim Deus nostro indigeret ministerio, tum condiciones cum ipso ex compacto inire possemus. Nunc vero cum nullius indigeat ope, necessario ista tria ignoramus, nisi ea expresse indicet.

At vero creditur & urgetur, Deum naturaliter nobis indicasse, id est naturæ nostræ notiones quasdam indidisse, ex quibus colligere queamus, quid bonum & malum, honestum & turpe, virtus & vitium sit, in quibus cultus divinus consistit. Ea nonnulli *prima Natura*, alii aliter appellant.

Quando vero ea ex ipsa Natura deducunt, necessario prius Dei existentiam ex eadem ostendere debent, quod etiam se præstitisse credunt. Cum autem nunc ex præcedentibus appareat, Dei existentiam ex Naturæ lumine non cognosci, sequitur etiam nullam honesti vel turpis, virtutis & vitii naturalem esse posse cognitionem. Vel si aliqua exinde petenda esset, eam nullam aliam esse posse, quam quod id turpe deberet existimari, à qua natura alicujus abhorret, honestum vero ad quod naturali propensione impellitur. Quod enim ipsa Natura nos jubet appetere, id ab ipso Deo (supposita ejus cognitione) nobis injungi existimandum est; & quod ea fugere nos adigit, id ab eo prohiberi. Quod cum ipsa Scriptura apprime convenit, quæ expresse docet, Deum nos bonos condidisse Gen. 1. 26, 31.

Objici-

Objicitur autem hic à nonneminè, multas in natura nostra cupiditates per Adami lapsum, & ex eo naturæ nostræ corruptionem, irrepsisse. Ego vero naturam nostram corruptam esse, aut corrumpi posse planissime nego, nec quisquam unquam ostendero directè est conatus, naturam hominis esse corruptam. Videatur *Volkellii* liber 5. cap. 18 de Vera Religione, aliique *Authores*, qui eam validissimis rationibus refutaverunt.

Nec ipsa etiam peccandi consuetudo, vel vitiorum exempla, naturam nostram immutare queunt: nullus enim alia imitari vel factitare solet, quam ea ad quæ ipsius naturalis inclinatio propendet: quod quidem naturam confirmat, & ad abnegationem cupiditatum debiliorem reddit, nullo autem pacto in naturam adeo converti potest, ut per sola exempla & consuetudinem, inhærentes voluptates in ipsa generatione liberis communicentur.

Præterquam quod corruptio ista naturæ, ex Adami peccato orta, & per generationem (ut ajunt) ad nos propagata, nihilominus naturalis nostræ naturæ est constitutio, & neminem nisi Deum Authorem habere potest, qui Adami naturam, ob delictum istud penitus immutaverit atque corruperit, vel diabolo eam corrumpere concesserit, ut nullos nisi adeo corrupta natura præditos homines generare poruerit.

Ex quo patet nihil referre, siue statuant homines ab initio cum istis cupiditatibus esse creatos (quod nos existimamus, ac propterea eas non esse malas, quamdiu Deus non expresse jubet eas abnegari vel refrænnari) siue per Adami lapsum ita naturaliter & necessario generari. Utroque enim modo cupiditates istæ naturaliter nobis insunt, ac propterea naturaliter malæ non possunt esse. Inest naturæ nostræ desiderium cibi & potus delicatioris, item ad res Venereas, ad omnia corporis oblectamenta. Quid quæso ex istis est quod sit malum, nisi Deo placuisset præscribere à nonnullis rebus abstinentiam? Quod in specie postmodum ostendemus.

Si ratio qua Deus coli debeat, ex lumine naturali deduci posset sub Novo Fœdere (cujus præcipua & propria præcepta rationi naturali sua natura sunt contraria, & nullam aliam ob causam justa sunt & æqua, quam quia Deo placuit, earum observationem præmio vitæ æternæ remunerari) tum etiam ex eodem lumine præmium istud inveniri & excogitari posse deberet. Nec id tantum, sed etiam impiorum post hanc vitam proprie dicta, & sensibus proprie percipienda pœna. Cum enim hæc sint opposita, necessario sequitur, si unum ex ratione naturali sola cognosci potest, etiam alterum ex eadem excogitari posse. Quod quam longe à vero ablit, cuius est manifestum.

Quod vero nonnulli hic objiciunt, propterea vitam æternam ex naturali lumine cognosci posse, quia nobis innatum est desiderium nunquam moriendi, id plane nihil est.

Nam præterquam quod falsum sit nobis tale desiderium esse innatum, vel etiam inesse, desiderium istud frustra nobis inesset: quia omnes morimur, & propterea ex eo contrarium necessario concludi deberet, nimirum non esse vitam æternam. Adde quod vita æterna post mortem expectari debeat, ac propterea ex frustraneo nunquam moriendi desiderio, minime deduci potest.

Accedit quod ipsa Sacra Pagina abunde testetur, vitam æternam nemini antequam per Christum esset revelata (iis solis qui præcepta ipsius per fidem in ipsum observant promissam) cognitam fuisse. Vide Rom. 16. 25, 26. 1 Cor. 2. 9, 10. Col. 1. 25, 26. 2 Tim. 1. 9, 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Joh. 1. 1, 2. Quibus adde Rom. 10. 14, 15. XI. 34. 1 Cor. 2. 16. Ex quibus locis apparet, nullo modo statui posse, præmium vitæ æternæ, ex naturali ratione posse cognosci.

Præsertim cum fides in Jesum Christum, præcipua & quasi unica præmium istud consequendi conditio sit: quæ sane non ex notionibus, sed ex solo testimonio Apostolorum hauriri debet & potest.

Cum autem conditio ista præcipue requirat, ut innatas cupiditates abnegemus (quas tamen naturaliter bonas esse superius ostendimus) promptum est inde concludere, nec vitam æternam, nec media ad eam acquirendum, ex ratione naturali hauriri posse. Cupiditates vero istas abnegandas esse patet ex Matth. 5. 22, 28, 39, 43, 44. Rom. 1. 29, 30, 31. VI. 6. VII. 7. VIII. 5, 6, 7. 1 Cor. 1. 17, 20. II. 6. VI. 9, 18. Gal. 5. 17, 19, 20, 21 & alibi passim.

Et ipsa etiam Dei præcepta, sive rationem eum colendi, aut, quod eodem redit, virtutis & vitii Christiani notitiam, imo ne quidem Mosæici (quam & quod Naturam homines docere vulgo creditur) non nisi per revelationem innoscere, patet ex loco Rom. 7. 7, *non noveram peccatum, nisi per Legem: quin & concupiscentiam non scivissem [esse peccatum] nisi Lex dixisset, non concupisces.* Cui parallelus est locus Rom. 3. 20, *per Legem est agnitio peccati.* Item cap. 5. 13, *peccatum non impulsatur, nulla lege existente.* Quæ loca sententiam nostram adeo inanifeste continent, ut Soli lumen præferre viderer, si quid ad istud ostendendum præterea addere vellem.

Idem ex verbis Rom. 10. 13, 14, 15, 16, 17 confirmatur, quæ hæc sunt: *Quicumque enim invocaverit nomen Domini, salvabitur. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo vero credent [in eum] de quo nihil N. B. audierunt? Et quomodo audient, absque predicante? Et quomodo predicabunt nisi mittantur? Quemadmodum scriptum est, quam jucundi sunt pedes eorum qui pacem annunciant, qui bona nunciant. Non omnes autem Evangelio obediverunt: Esaias enim dicit; Domine quis credidit auditui nostro. Fides igitur est ex auditu, auditum autem ex verbo Dei.* Per invocationem nominis Dei non preces tantum, sed totus cultus Dei, ex consuetudine Sacræ Scripturæ intelligi debet. Vide Gen. 12. 8. XIII. 4. Psal. 14. 4. LXXIX. 6. Esa. 41. 25. Act. 2. 21. IX. 14, 21. XXII. 16. 1 Cor. 1. 2. 2 Tim. 2. 22 coll. cum versu 19, & alibi sæpe. Quod & verba versus 16 loci citati confirmant. Cum igitur hic affirmetur, neminem in Deum posse credere (sub qua fide, propter ea quæ de voce invocationis dicta sunt, coll. cum Jac. 2. 20, præceptorum ejus observatio comprehenditur) nisi Deus per suos legatos, ad hoc expresse cum miraculis missos, se ipsum nobis revelet, spero neminem sani judicii impotterum contrariam sententiam amplecti amplius velle. Si enim absque divina revelatione nemo in Deum credit; nec eum invocare, id est ei obedire potest, certe nullam ex solo naturali lumine cognitionem religionis adipisci quiv-

quam

quam potest. Confer ea quæ de loco ad Hebr. xi. 6 superius innuimus.

Quod enim *Quakeri*, inepto effugio, verba hæc de interna quam somniant prædicatione, accipere volunt, idque ex eo confirmare student, quia Esa. 52. 7 (ex quo loco verba versus 15 posteriora desunta esse videntur) in singulari tantum de uno qui pacem & bona annunciat, Prophetæ loquitur; id merum tantum est effugium.

Nam præterquam quod Apostolus versu 8, *verbum* istud (*ῥῆμα* non *λόγος*) quod *in ore & in corde tuo*, id est Christiani hominis, esse dicit, hoc esse affirmat quod *nos predicamus*, quod videlicet Apostoli annuntiabant, in plurali numero (Illi enim expresse prædicabant, quod Christus Jesus homo, Dei nomine Novum Fœdus annuntiaverat, quod propter istam annunciationem non modo multas persecutiones, sed & mortem truculentam sustinuerat, quod ex morte resuscitatus, in cælum erat adsumtus, eaque omnia literaliter & proprie loquendo &c) Præterquam, inquam, quod hoc expresse dicat, *Esaia* verba (quæ vel de *Esaia*, vel ipso Deo per *Esaia*m aliosque Prophetas loquente accipi debent) pacis annunciationem, sublimiori sensu in Apostolos quadrare ostendunt. Cum enim Apostolus expresse de multis pacis annunciatoribus loquatur, profecto non existimabunt *Quakeri*, ipsum mentiri. Et certum est duodecim fuisse Apostolos, qui per totum orbem Evangelium annuntiaverunt, & homines ad cognitionem Dei, Patris Domini nostri Jesu Christi, perduxerunt.

Ex quibus omnibus satis constare existimo, quam parum sit verisimile, cognitionem vitæ æternæ nobis esse innatam, vel ex naturali lumine posse deduci, una cum præceptorum Dei, sive virtutum & vitiorum cognitione. In quo conscientiam omnium Christianorum appello, quos ipsa experientia docet, quam difficile sit, spem vitæ æternæ in corde nostro cum aliquo fervore excitare, idque nunc, cum per Dei prolixam revelationem adeo luculenter est annunciata & confirmata: imo postquam ejus aliquam quasi prægustrationem, per Divinum Spiritum in cordibus nostris sumus experti. Quam facile labimur! quam facile & libenter per cupiditates nobis innatas eâ negligimus, quæ ad vitam æternam consequendum proficua sunt. Quam facile, quam libenter credimus esse licita, quæ Scriptura illicita esse pronunciat! Quam difficulter nobis persuaderi sinimus, ea quæ Lex Evangelica præscribit, solam esse viam ad salutem æternam adipiscendum. Si vitæ æternæ cognitio, & ad eam consequendam media, naturali lumine cognita essent, eorumque observatio naturæ nostræ non esset contraria, quam nullo negotio ea omnibus possent persuaderi! quam proclives ad eorundem observationem essemus! quantum studium & alacritatem in istis libique cerneremus! Quemadmodum in congestione divitiarum, in voluptatum carnalium sectatione, in adspiratione ad gloriam, & cæteris ad quas naturæ instinctu ferimur rebus, omne studium possum collocari videmus. Non opus est homines ad ista tanto conatu, tot monitis incitare. Quamvis enim propter ista nonnunquam ardua & periculosa adiri debent, facile tamen & cum voluptate ista suscipiuntur: contra quam in religionis negotio usu venit.

Hæc quamvis abunde sufficiant, ad ostendendum; nihil citra divinam revelationem

nem esse peccatum vel virtutem, lubet tamen ista specialius ostendere, non modo ex S. Scriptura, sed ex ipsa etiam naturali ratione. Quem in finem præsupponam, divitiarum & mundanarum voluptatum sectationem & usum in Veteri Fœdere & antea non licitam modo, sed etiam inter Dei benedictiones numeratam, & à Deo piis promissam & concessam esse. Vide Gen. 12. 2. xlii. 2, 5. xxiv. 35. xxvi. 13, 14. xxviii. 13, 14. xxxii. 10. xxxix. 2, 4, 5. xli. 40, 50, 51, 52. xlii. 34. xlv. 9, 13. xlviii. 1, 2, 3, 4, 5, 6. Deut. 28. a versu 2 ad 15. i Reg. 3. 13 coll. cum i Sam. 25. 6. Psal. 8. 5, 6, 7, 8, 9, 10. xvi. 5, 6. xxi. 2, 3, 4, 5, 6, 7. xlii. 5 & alibi passim. Christianam religionem contraria præcipere, & piis promittere non minus clarum est. Vide Matth. 5. 2 &c. vi. 19, 20, 21. Luc. 16. 25. Rom. 6. 12. xlii. 14. Tit. 2. 12. i Pet. 2. 11. i Joh. 2. 16 &c. Quibus addantur præcepta de malis non resistendo, de Dei & Christianorum hostibus diligendis & similia Matth. 5. 38, 39, &c. 43, 44 & alibi.

Si ergo lumen naturale nos doceret ea esse observanda, quæ Christus citatis locis præcipit, mirum esset & plane absurdum, quod Deus ante & sub Legem homines ad tantam sanctitatem non perduxisset, nec eam exegisset, quantam homo absque ulla revelatione divina excogitare potest. Præsertim cum Deus præstantiam Legis Mosæ præ legibus gentilium adeo extollat Deut. 4. 2, 6, 7, 8.

Præterea, si pietatis officia specialia, ex lumine naturali cognita forent, tum necessario fundamentum aliquod cognitum vel innatum esse deberet, ex quo deduci debeant. Istud vero à nonnullis statuitur instinctus naturalis, ab aliis Dei Sanctitas, ab aliis Dei Dominium sive potentia.

Quod ad instinctum naturalem attinet, fateor nonnullos naturaliter ad aliis beneficiendum esse pronos, non autem omnibus hominibus, sed aliquibus tantum, nec etiam quavis occasione, sed certis tantum rebus & occasionibus. At ista non potest esse norma actionum humanarum, cum alii alios habeant instinctus, videlicet ut thesauros colligant, ut nemini nisi familiæ suæ benefaciant: omnibus autem instinctus inest, ut ex suo arbitrio vivant, inimicos infestent, aliorum famam lædant, aliis imperitent: imo nihil fere est, nec ullum flagitium, ad quod natura multorum hominum, naturali instinctu non feratur. Ex quo patet instinctum istum normam pietatis esse non posse.

Nec magis Dei sanctitas actionum nostrarum norma potest haberi, primo quia Deus nihil agit, nisi ex instinctu suæ naturæ. Nec quidquam in eo sanctum esse potest, nisi quia Ipsius natura hoc vel illud appetit; & quicquid appetit, id sanctum est. Si ergo Dei actiones & attributa nobis sint cognita, ea ex hac hypothese nobis actionum norma esse debent. Cum ergo Scriptura doceat, Deum honorem sibi debitum nemini concedere velle; cum inimicos & contemptores sui contumaces ulcisci; dominium in omnia studiose tueri; in summa lætitia & gaudiis degere, eaque sibi ex omnibus rebus, naturæ suæ gratis & jucundis quærere; nulla re indigere, sed omnia possidere; impios odio habere, ulcisci, occidere; bonos frequenter affigere,

ut

ut meliores evadant; hominibus omnia se invicem lædendi instrumenta & desiderium præbere, & multa similia: quivis videt Dei Sanctitatem non posse normam esse nostrarum actionum.

Alia præterea officia, quibus pacem inter homines conservari vult, qualia sunt humilitas & animi demissio, malorum & injuriæ toleratio, quando inimicus non respicit, in persecutionibus & rebus adversis patientia & constantia, quibus adde fidem, præces, jejunia, reverentiam & similia, in Deum non cadunt. Quocirca Deus sua sanctitate nos doceret, nos istis rebus non debere esse subjectos, quando eas devitare ulla ratione possumus.

Si Dominium solum sumamus, tum nihil poterit esse justum, bonum vel æquum, nisi id tantum, & nullam aliam ob causam, quam quia Deus ista præcipit, quæ nostra est sententia. (existimo enim nihil esse potuisse, quicquid tandem sit (modo Dei naturæ non sit contrarium ut talia fiant, & non absque ipsius contumelia non fieri queant) quod Deus à nobis exigere non potuisset, & quod non foret sanctum si exigeret, antequam per Jesum Christum publice declaravisset, se post istam legem, nullam aliam hominibus præscripturam. Quemadmodum etiam ante Legis Evangelicæ promulgationem multa concessisse & injunxisse cum existimo, quæ nunc absque peccato, imo non nisi sub æternæ condemnationis pœna, committi possunt. Quod in sequentibus clarius adhuc patefcer.

Examinemus itaque præcipuas Sanctitatis partes, an sua natura aliquid sanctitatis, citra Dei mandatum habeant. Quem in finem ex sola naturali ratione hæc questio esset definienda. Et propterea cognitio Dei non quatenus ex revelatione, sed ex lumine rationis solo oritur, esset consideranda. Quod tamen facere non possumus, quia sic Christianæ Religionis partes considerare non possemus. Itaque mixtim omnia tractabimus, prout sese offeret occasio.

Cum autem fides in Christum, quatenus voluntatis Divinæ fuit interpret, & propterea post plurimas persecutiones interfectus est, ex morte resuscitatus, in cœlos ad imperium Divinum evectus, & exinde Spiritum sanctum in Apostolos demisit, cujus virtute omnis generis miracula, qualia ipse in terris exhibuerat, fecerunt, sub rationis naturalis vel notionum consequentiis non cadat; hæcque fides præcipuum sit religionis sive sanctitatis caput, jam tota causa confecta censei potest.

Hinc manifestum evasit, grati animi virtutem, ex ratione naturali nec defini nec exerceri posse erga Deum. Cum enim ejus fundamentum sit beneficia divina cognita habere, præcipua autem beneficia Deus per Christum exhibuerit, apparet ea ex ratione naturali non posse sciri vel æstimari. Quod & ipsa Sacra Scriptura Joh. 3. 16. Ephes. 1. 6, 7 & seqq. 18, 19, 20. 11. 13. 111. 18, 19 & seqq. passimque alibi confirmat. Quemadmodum etiam omnes actiones propter fidem in Christum Deo placere dicuntur, cujus respectu tantum Sanctæ habentur Rom. 1. 8. VIII. 2. XII. 14. XV. 16. 1 Cor. 1. 30. VIII. 35. XV. 22, 24. 2 Cor. 1. 21. 11. 17. IV. 11. V. 14, 17. X. 5, 7. XI. 23. Gal. 4. 19. VI. 6. Ephes. 2. 10, 21. 111. 9, 17, 21. IV.

15, 21, 22.

15, 21, 22. v. 8, 10, 20. vi. 1, 6, 9, 10. Philip. 1. 19, 20, 21. 11. 1, 5, 19, 21, 24, 29, 30. 111. 1, 7, 8. 1v. 1, 10. Coloss. 1. 28. 11. 8. 111. 11, 13, 17, 18, 23, 24. 1 Theffal. 3. 2. v. 18. 1 Tim. 1. 14. 1v. 10. 11. 7. 2 Tim. 1. 13. 11. 3, 19. 111. 12. Philem. 6. Hebr. 13. 21. 1 Petr. 1. 8. 11. 5. 1v. 1, 11, 14, 16. 1 Joh. 2. 24 & ubique fere in Novo Fœdere. Gratitude autem quam ratio naturalis exigere posset, nulla nisi corporalia beneficia respicere valeret. Ea vero cum vix beneficiorum nomine in Novo Fœdere veniant, istum in animo erga Deum fervorem non permovent, qui ei acceptus est. Et quamvis in plerisque hominibus majus gaudium excitent, & amorem in Deum ferventiorum, quam spiritualia ipsius beneficia, præsertim divitiarum, & oblectamenta, quibus per illas frui possumus, ista tamen Deo inminime placere possunt, cum animum arguant qui tantum rebus carnalibus, non vero illis quæ longe sunt excellentiores afficitur.

Idem de fide & fiducia in Deum, deque spe & charitate dicendum est. Cum enim istæ virtutes in rebus adversis & persecutionibus præcipue locum habeant, quas non ratio naturalis, sed sola fides in Christum ad salutem conducere & pertinere posse docet, perspicuum est eas ex ratione naturali non posse deduci. Non quod isti tolerationi sanctitas aliqua per se insit, sed quod earum toleratio animum constantem, & maxima in Deum fiducia præditum arguat ex Dei beneplacito. Sub Veteri enim Fœdere fiducia in Deum maxime ostendebatur, quod hostes adoriri quis auderet, divini auxilii spe fretus; sub Novo vero, quod quævis atrocitas, ab hostibus sustinere, eis vi externa sive corporali non resistendo, spe præmii vitæ æternæ post hanc vitam, non reculemus: quod opes quas præter necessarium victum possidemus, in pauperes distribuere, spe promissi, quod in futurum Deus nobis de necessariis sit prospecturus, & si nos pauperes esse sinat, in futura vita remuneraturus sit, audeamus. Quæ in principio Mennonitarum erat opinio & vita, cujus nunc vix umbram retinent (quemadmodum prophetandi libertatis pro omnibus Christianis, propter cujus professionem & exercitium sæva olim sustinuerunt, ne umbram quidem nunc possident) Preces similiter cum dona spiritualia præcipue respiciant, quæ sola ratio humana non novit, ex ea non fluunt, præter illas, quibus corporalia beneficia petimus: quod etiam apud Deum non multum valet.

De reliquis virtutibus quæ Deum spectant, quales sunt timor, honor, præconia, charitas &c, nihil opus est adjicere, cum eadem in istis locum habeant. Quare ad officia erga proximum pergamus. Ea autem etiam considerabimus non quatenus Deus ea expresse præscripsit, sed tantum quatenus sola humana ratio ea exigit.

Harum primam *iustitiam* faciemus, quam omnes volunt naturalem rationem exigere. Sentiant enim frequenter ex aliorum injuria non leve damnum; ex quo cum tædium percipiant, optant ut nemo sibi injuriam faciat. Istud tamen tædium non potest esse fundamentum ex quo colligere liceat, neminem injuria esse afficiendum, quatenus ad divinum cultum pertinet. Primo quia ista consideratio doloris aut tædii nos ipsos, non Deum respicit. Deinde quia frequenter ex injuria qua alios affici-

mus,

cinus, ingens lucrum & voluptatem percipimus: quæ idcirco æquali jure eam commendant.

Si quis autem ex Dei natura justitiam commendari putat, is primo consideret, nobis ex Natura non innotescere, Deum neminem injuria afficere. Si enim ea est, quando aliquem lædimus, qui id non est promeritus, quid infantes in Deum peccaverunt, & bestiolæ plurimæ? qui tamen adeo frequenter tot cruciatus sustinent, quique non nisi à Deo ipsis infliguntur. Nec licet hic peccatum originale (quod nonnulli confingunt) objicere: cum ejus ex lumine naturali nulla notitia esse possit.

Et quamvis naturali lumine nulla in Deo injustitia cognosci posset, non tamen inde sequeretur, nos semper justos esse debere, cum non eadem nostri, quæ Dei est, sit ratio: Deus enim nunquam ab alio lædi vel damno affici potest. Quocirca non opus habet illud refarcire, quemadmodum nos, qui nisi alios injuriâ afficeremus, ad paupertatem & miseras frequenter redigeremur.

Adde, si justitia sua natura esset sancta, tum Deus nunquam alicui posset injungere, ut injustitiam exerceret. Nunc autem videmus, eum non modo eam expresse permisisse, sed etiam præcepisse suis, ut aliorum bona diriperent. Vide Exod. 3. 22, 23. xi. 2, 3. xii. 36, 37. Deut. 20. 14, 15. Num. 33. 51, 52, 53 &c. Si dicas tum non esse injustitiam, quando Deus præcipit, vel expresse concedit, ut quis alterius bona rapiat, respondeo istud ipsum esse quod volebam: videlicet nullam esse injustitiam, nisi Deus expresse prohibeat, aliena bona nunquam, contra ipsius consensum capere. Cum enim Dei sint omnia bona, licet ipsi ea dare cui vult, & possessoribus eripere. Adeo ut naturaliter quidem injustitia sit, si quis alterius bona capiat; sed istud non est peccatum respectu Dei, nisi expresse prohibeat facere. Quod vero ad Rempublicam attinet, si ejus tranquillitas requirit, & quis sese obstrinxit, ne alterius bona per vim vel dolum acquireret, an istud naturaliter licitum sit nec ne, de eo nunc non agimus; sed de eo tantum, an ex solo rationis lumine intelligi possit, justitiam respectu divini cultus, sua natura esse bonam sive virtutem, & injustitiam peccatum, adeo ut Divinæ naturæ contrarium esset, ei contraria præcipere vel permittere.

De Davide Scriptura adeo insigne testimonium perhibet 1 Sam. 13. 14. 1 Reg. 15. 5. 2 Chron. 8. 14. Is extrema necessitate adactus 1 Sam. 27. 1 ad Achis Regem Philistæorum, Saulis perfidiam vitans, aufugit; à quo humanissime atque honorifice exceptus est versu 5, 6. Ibi David commoratus, quia Philistæi Dei erant hostes, summa Regem ejusque subditos injuria afficit, civitates eorum subvertens, incolis interfectione deletis.

Ex dictis apparet eandem esse rationem equitatis & fidei, sive fidelitatis & similibum, cum sub justitia omnes comprehendantur.

Videamus igitur de charitate: de qua, sive eam ex instinctu naturali, sive ex Dei Sanctitate deducas, apparet eam non ad omnes homines, præsertim impios & nos lædentes, extendi debere, prout Christiana religio exigit Matth. 5. 44, 45, 46, 47, 48

& alibi. Nobis inest naturalis affectus inimicos lædendi, non diligendi; nec alium naturaliter in Deo concipere possumus. Hostes diligere, iisque benefacere, contra naturalem rationem pugnat.

Quod enim nonnulli putant, Deum inimicis suis benefacere, eosque diligere, idque ex eo apparere, quia eos non occidit, & terrę proventum ipsis largitur. Id ex naturali ratione minime patet. Quod enim non occiduntur e vestigio, id ipsa scriptura testatur, aliquando ex odio fieri Exod. 9. 16. Rom. 9. 17. Vel si statuendum est Deum impios diligere, tum profecto ex naturali lumine concludendum esset, Deum impietatem non odisse.

Præterea, si Deus impios diligeret (quod naturaliter non potest concipi nec credi) nos tamen propterea id non teneremur tacere, propter dispaiem nostrę à Dei conditione: ille enim ab impiis vel inimicis lædi nequit, nec omnino perdit.

Adde si Deo ex lumine naturali omnia quę hominibus accidunt, adscribi possent, nos eos lædere & interficere possumus: quia impij & inimici nostri frequentes miserandum in modum à Deo, sive per homines, vel per morbos, cruciantur & trucidantur.

Si regeras, cruciatus istos ex amore illis à Deo posse infligi, ut mores in melius mutarent. Id, quamvis solo lumine naturali minime intelligi possit, à nobis ob eandem causam fieri posset. Adeo ut nulla plane naturalis ratio suadeat, inimicos amare, iisque benefacere; multò minus, ne vim vi repellamus, quod Dominus Iesus prohibuit Matth. 5. 39 & seqq.

Alia autem proferri posset ratio, cur inimicos diligere debeamus, quod videlicet negligentia vel impietas alterius, non possit nos ab officio nostro liberare, id est, quando alius peccat, id nobis peccandi licentiam non posse facere.

Ad quam respondeo, quæstionem nunc esse quid nos teneamur facere impiis & hostibus: non enim eadem utrisque debemus, quę bonis & amicis: & propterea, quando hostes lædimus vel ulciscimur, nihil committimus contra id quod facere tenemur. Atque hæcenus de charitate. Singulas autem virtutes & vitia si ita expendere, minis longum foret, neque etiam utile, præcipua igitur tractemus, & quę maxime à ratione suaderi videntur: quę si à ratione aliena esse demonstrari possit, de reliquis facile erit iudicium.

Misericordiam itque nunc sumamus, quę est dolor ob aliena mala, cum affectu ea sublevandi conjuncta. Hęc etiam aliquibus hominibus est innata, aliis non item, sed tantum erga amicos, vel eos saltem qui nos nunquam damno affecerunt absque poenitentia. Sed Christiana religio eam omnibus exhiberi vult, & quidem eousque, ut omnia quibus carere possumus, in eorum auxilium adhibeamus 1 Cor. 8. 13. 1 Tim. 6. 7, 8, 9, 17, 18, 19 coll. cum Matth. 5. 44 & seqq. vi. 19 &c. Deus nec aliorum malis condolet, nec quidquam istarum rerum aliis largitur, quę ad ipsum beatum reddendum requiruntur: nihil etiam aliis largitur, quod suum non maneat, cum omnia entia ipsius sint propria: & præterea hostes suos frequenter punit, horrendis

rendis cruciatibus afficit, & interficit. Adeoque si ipsius actiones nobis solo Naturæ ductu innotescerent, nequaquam ejus sanctitas doceret id, quod leges, ex solo jure domini nobis per Christum præscriptæ, postulant. Instinctus autem qui nobis à Natura inest, valde diversus est, nec ullo modo se eousque extendit, quo Lex Christiana. Natura enim maximæ hominum partis, inimicorum malis lætatur: absit ut ea omnia quibus carere possumus, in eos distribuere suaderet. Nec ullus eorum, quos Scriptura testatur ante confirmatum Fœdus Evangelicum pios fuisse, unquam aliter fecit: omnes autem, quando potuerunt, inimicos suos ulti sunt. Imo David horrenda ipsis imprecatur Psal. 12. 4. xxviii. 3, 4, 5. lxi. 21, 22, 23, 24, 25 &c. lxxi. 13. cxxxvii. 7, 8, 9. Quod & Deus ipse facit Jer. 5. 29. ix. 8, 9 & alibi. Et quamvis nunquam desint pauperes & miseri, pii tamen isti non modo ditissimi fuerunt, sed etiam in maximis deliciis vixerunt.

Ex quo patet quam longe absit, ut Natura nos docere posset, quod non liceat divitias colligere, sive quod eas in pauperes distribuere teneamur Matth. 6. 19 &c. 1 Tim. 6. 7, 8 &c. Cum contrarium nobis suadeant naturales affectus & Dei Sanctitas. Si quis itaque per naturalem instinctum ad avaritiam est proclivis, nihil contra rationem peccat: cum ipse Deus omnia possideat, & possidere semper velit, iisque quantum natura sua concedit, cum summa voluptate frui. Si ergo liberales esse debemus, id naturaliter nunquam erit faciendum, nisi quando ex largitione gloriam, vel aliam rem delectabilem naturæ nostræ acquirimus, quæ id quod perdimus æquabit. Id enim natura nostra postulat, & Deus idem facit.

Temperantia sive *continentia*, non in esculentis & potulentis modo, sed etiam rebus venercis consistit. In istis Dei Sanctitas nullum nobis exemplum præbet, cum nullo cibo indigeat, nec generatione: quocirca hic nulla lex esse potest præter naturæ nostræ stimulum, vel Dei voluntatem & dominium, quod limites istis affectibus præscribat. Natura nostra nullas limites agnoscit, nisi quando desiderium istarum rerum deficit. Nihil autem in istis pro peccato posse haberi, nisi quod Deus prohibet, ex eo est perspicuum, quod initio creationis homines incesta matrimonia & concubitus inire Deus voluerit, & scortationem viris sub Lege permiserit, que omnia in Novo Fœdere sub æternæ condemnationis pœna prohibita sunt. Et cum Christus pro adulterio habeat, ea quæ sub V. Fœdere erant licita, qualia sunt, ut quis uxore dimissa, quæ non commisit adulterium, vel etiam ut vir alias superinducat uxores, aut cum scortis aliisve puellis, dum uxorem habet commisceatur, apparet ipsum adulterium non nisi propter Dei præceptum pro peccato haberi posse.

Nec hic in incestis matrimoniis à necessitate excusatio peti potest: Deus enim, si ista sua natura forent illicita, plures homines ex terra producere potuit, ut sorores in matrimonium ducere non fuerit necessarium. Nec desierunt tam cito ista connubia, sed ab ipso Mosis patre Exod. 6. 19 & Abrahamo Gen. 20. 12 inita sunt.

Ipsa etiam *scortatio*, & conjugum concubinarumque pluralitas in & ante Legem, non permissa modo, sed etiam concessa fuit & in piis tolerata, scortatio verò etiam ali-

quando injuncta. Vide Gen. 16. 2 &c. xxxix. 23, 28, 29 &c. 2 Sam. 5. 13 coll. cum 1 Reg. 15. 5. Deut. 21. 15. Levit. 18. 17, 18. Hof. 1. 2, 3 &c.

Veracitas etiam non semper est bona, nec mendacium malum: cum Sancti ante & sub Lege non modo vera non semper protulerint, sed etiam Deo annuente aliquando sint mentiti. Vide Gen. 20. 2, 12. Exod. 1. 19, 20, 21. 1 Sam. 16. 1, 2, 4, 5. xxxvii. 8, 9, 10, 11. xxxix. 8. 1 Reg. 22. 15 coll. cum versu 16, 17. Nec istud à ratione naturali est alienum, cum natura nostra pericula horreat, & ea si absque mendacio vitari nequeant, vitare licet. Cum vero Deus nullis periculis sit subiectus, & nobis plane in eo dissimilis, non potest ejus Sanctitas morum nobis regulam exhibere.

Ex quo patet, si solo naturalis luminis ductu vivendum esset, minime esse illicitum, si mors vel horrendi cruciatus essent subeundi, Deum ore tantum blasphemare, vel ejus fidem abnegare verbis & ore, corde enim ut id fiat, nemo nos cogere potest, nec etiam an fiat scire, modo mentiri velimus. Cum enim Deo cogitationes nostræ cognitæ sint, non potest ægre ferre, quod simulemus nos ipsi maledicere, ut adeo atrociam, & per innatam inclinationem (qua ipsa nobis persuaderi voluisse videri possit, eorum per quæcunque media fugam) naturæ nostræ intoleranda devitemus, quando non expresse præcepit ut ea isto casu sustineamus: novit enim nos corde ipsi benedicere, & ex animo ipsum honorare. Nullus pater id in filio ægre ferret, ut vitam istiusmodi simulatione redimat.

Ex quibus omnibus existimo liquido constare, nullas actiones, respectu cultus divini, solo rationis naturalis ductu, pro peccatis haberi posse, præter illas à quibus vel omnium hominum natura abhorret, vel in certis hominibus illas, quæ ipsorum naturæ sunt contrariæ. Ex quo jam evidenter sequitur, actiones nostras vel sanctas vel impias esse, si eas Deus injungat vel prohibeat, nec ullam aliam ejus rei esse causam.

Atque exinde concludi potest, gradus sanctitatis in eo solo consistere, quod actiones, quas Deus exigit, vel omissiones & abstinentia à certis rebus quas præscribit, difficiles sint vel faciles præstitui. Quo enim magis sunt ardua quæ Deus injungit, eo efficacior in fidem, majorem fiduciam & amorem facientis arguunt.

Ex quo consequitur, quod, quemadmodum Deus per Christum multa præscripsit hominibus, illis quæ in Veteri Fœdere injunxerat contraria, ita, si voluisset, nobis per Christum alia potuisset injungere, illis plane contraria quæ nunc usque ad mundi interitum præscripsit.

Quapropter ista distinctio, quam sibi homines finxerunt, inter ceremonialia, moralia & politica præcepta (quæ postrema sub Novo Fœdere nulla dedit, quia Magistratus ad Ecclesiam Christi nam non necessario pertinet, quænam modum sub Vetere) quasi moralia sola sint ista quæ res sua natura bonas præscribunt, cæteræ tantum à Dei arbitrio dependeant, & leges positivæ appellandæ sint, minime est à limitenda. Ut-pote quæ nec in Scriptura, nec in ratione ullum fundamentum habeat. Nihil enim prohibet, omnia ista præcepta moralia appellare, quia actiones, mores & cogitationes

gitationes nostras certis circumstantiis alligant, & limites eis præscribant.

Videmus enim præcepta æremonialia, quæ vocant, in Lege Moſis non minus ſeveriter, ſub capitali pœna, tranſgreſſoribus infligenda, injuncta eſſe quam cætera, imo quædam quæ pro moralibus habentur minus ſeveriter. Ita perjurio, quo quis depositum abnegaverit Exod. 22. 8, 9. Levit. 6. 2, 3, 4, 5, 6, 7, multo levior pœna ſtatuitur, quam ſi quis Sabbathum violaverit, vel cum menſtruata concubuerit ſciens Num. 15. 32. Levit. 20. 28. VII. 20, 27 & alibi.

Adeo ut merito ſtatuiſſe poſſimus, Deum ante Novum Fœdus potuiſſe præcipere, ut obedientiam & fiduciam noſtram oſtenderemus erga eum, rebus longe ab iis diverſis, & plane contrariis iis quas nunc præcepit. Ut autem cum odio haberemus, ei non credamus, vel non amemus, & ſi quid ſimile eſt, id non videtur poſſe mandare, quia id ipſius naturæ maxime videtur adverſari. Sed quando à nobis coli vult, nihil intereſſe videtur, quibus actionibus id fiat, modo ſint iſtiusmodi, ut eis fides, amor & obedientia noſtra erga Ipſum exprimi poſſit.

ſic olim Judæis mandavit, ut ſuam erga ipſum obedientiam & fiduciam oſtenderent, hoſtium longe ſe potentiorum excidio, eorumque abſque ulla miſericordia extirpatione & trucidatione Num. 33. 54. Deut. 20. 16, 17, 18: nec iſtud tantum, ſed proprium fratrem, matrem, uxorem, liberos & amicos, ad idololatriam eos incitantes, abſque ulla miſericordia occidere Deut. 13. 6, 7, 8, 9, 10. XVII. 2 &c. Chriſtianos vero idem præſtare voluit contrariis actionibus, patiſſendo videlicet, nec armis aut vi corporali, nos lædentibus, imo homicidis, & quidvis mali nobis inferentibus reſiſtendo. Quod cum naturæ noſtræ longe durius ſit, quam inimicos ulciſci, & in eo conſidere Deum nobis auxiliaturum, multo major & præſtantior eſt Sanctitas.

Illos voluit obſervare ceremonias (quas vocant) ritibus aliarum Gentium contrarias, quo animi magis ab invicem alienarentur, atque tum ſperare Deum ipſis divitias & omnis generis voluptates conſeſſurum. Chriſtianos contra vult omnes voluptates, naturæ non neceſſarias, una cum divitiis, earum incitamentis, abjicere & abnegare: nec tamen de futura paupertate eſſe ſollicitos, confidentes Deum ipſis de neceſſariis, quamvis omni ſubſidio deſtitutis, proſpecturum, & poſt hanc demum vitam obedientiæ præmium, poſt omnia adverſa tolerata, exſpectare. Quod proſecto longe eſt difficilius, ac idcirco perfectior obedientia & fiducia.

Atque hinc perſpicuum eſt, errare eos, qui ſenſum præceptorum Chriſti ex naturæ dictamine metiri volunt (quo ipſo præceptorum Chriſti ſenſum fœdiſſime corrumperunt; & in Ethicam & Theologiam Judæicam & Gentilem planiſſime commutaverunt) & nihil aliud requiri, quam ut verborum ſenſus recte percipiatur. Nihil enim adeo abſurdum & naturæ noſtræ contrarium poteſt excogitari, modo Dei natura id ſeruat (quod enim quis ex animo Deo malediceret, vel ei nolit obtemperare & ſimilia, Dei naturæ contraria maximopere eſſe videntur) quod non potuerit ante Novi Fœderis promulgationem nobis injungere, quo de noſtra in ſe fiducia & charitate ex-

perimentum capiat. V. G. ut Christiani à matrimonio abstineant, & ab omni concubitu cum mulieribus, ut ita naturam suam per aliquod tempus vexarent, vel contra, ut supra vires Naturæ suæ se perpetuis congressibus macerarent & perderent (in omnibus videlicet vires ad id tolerandum necessarias suppeditando, quemadmodum nunc facit), vel ut omni cibo abstinerent, & sic fame vel siti seipfos necarent; aut paucissimo, & ad vitam commode transigendam minime sufficienti alimento contenti, corpus suum per aliquot menses vel annos languore corrumpere, & vitam amitterent: vel contra, ut cibi & potus ad certum pondus immodica ingurgitatione, dolores & morbos contraherent, & sic misere interirent. Ut ab omni precatione abstinentes, & omnibus se periculis objicientes, auxilio Dei confiderent. Ut pauci numero immensos exercitus aggrederentur, & spe auxilii divini regiones occupare tentarent. Ut liberos (quemadmodum Abrahamus fecit Jac. 2. 21) necarent, & in ipsius honorem cremarent. Seipfos multis vel mutuis vulneribus conficerent. Et si quid crudelius excogitari possit, quo homines ostendere possent, se in Deum confidere, eum ex animo diligere, & quidquid tandem illis injungat alacri animo exequi velle.

Si hæc recte omnes intelligerent, & ad obsequium Dei in omnibus essent parati, certe non ita disputarent, quod iniquum sit non licere colligere, vel nolle dimittere divitias, deliciis carnalibus renunciare. vim vi non repellere, vitam tritam & carni ingratam, in abnegatione carnalium voluptatum transigere; vel corpus & animum absque necessitate non recreare cibo, vestitu splendido, magnifica habitatione, hortis, equis, rhedis, suppellectili, picturis, & omnibus quæ homines, non ad vitæ necessitatem, sed jucunditatem excogitaverunt; hostibus nulla vi resistere, quidquid tandem mali vel nobis ipsis vel liberis vel uxoribus inferant. Hæc enim omnia sunt absurda & rationi naturali contraria. Sed profecto æqua sunt & sancta, quia Deus in istis obsequium præmio vitæ æternæ remunerari vult. Præmium quod Deus mandatorum istorum observatoribus proposuit, omnino omnem absurditatem tollit. Nihil sane istorum magis est absurdum, quam quod Deus Abrahamo injunxit, propriis manibus proprium, unicum & dilectissimum filium mactare, vel ut pars corporis per circumcisionem, maximo cum dolore tollatur.

Nihil tamen istorum rectæ rationi est contrarium: cui non repugnat aliquid facere, quod admodum est periculosum vel difficile, si remuneratio laborem non æquat modo, sed longissime superat. Facebant ergo omnes circa Evangelii præcepta exceptiones: Nec ex sola naturali ratione (quam quia plerique hic judicem & normam sensus præceptorum faciunt, excellentissima Christi præcepta, de perfecta in Deo fiducia absque carnalibus armis, absque opum præsidio, Mennonitarum olim opinio & vivendi norma, item de abnegatione carnalium voluptatum, quas præter necessitatem ex vestium, ædium, hortorum ornamentis, ex cibis pretiosis, ex rhedis, ex facetis confabulationibus, & similibus rebus capimus, plane pervertunt, corrumpunt, & in sensum à Jesu Christi mente alienum detorquent) sensus eorum in-

vesti-

vestigemus; sed ex vocum significatione, scriptoribus familiari, ex circumstantiis, & aliis requisitis, de quibus alii, & nos etiam cap. 12 & alibi egimus.

Duo tamen Sacre Scripturæ loca nobis videntur esse contraria, quæ quamvis à nemine, quod sciam, proferantur, explicare tamen abs re non erit. Prior est Levit. 18, ubi post memorata illicita matrimonia & concubitus nefandos, versu 24 additur, Gentes Chananæas istis omnibus fuisse contaminatas. Illæ autem cum legem nullam habuerint, ista ex solo lumine naturali didicisse necesse est.

Alter locus est 1 Cor. xi. 14, ubi Paulus ait Naturam docere, indecorum esse viro comam alere. Ex quibus locis apparet, quædam esse naturaliter bona & mala, quæ absque ulla Divina revelatione hominibus sunt cognita.

Quod ad primum locum attinet, *Grotius* existimat vocem *omnia* ad postremo recensita crimina referri posse. Quamvis autem nihil adterat quo istud ostendat, in textu tamen nonlevia ejus assertionis extant indicia, quandoquidem à versu 18 alio loquendi modo Scriptor utitur, quam à versu 7 constanter usus fuerat: prius enim ubique dixerat, *nuditatem patris tui &c. non revelabis*: hic vero: *Non accipies mulierem cum sua sorore*, cum posuisset dicere, quemadmodum in præcedentibus fecerat, *nuditatem mulieris & sororis ejus, eodem vel iterato connubio non reteges &c.* Ex quo patet, sequentes versus, de alterius generis criminibus agere, quam præcedentes, istiusmodi videlicet, à quibus humana natura abhorret. Quæque non ratio, sed instinctus & inclinatio, absque ulla ratiocinatione vitare docet.

Præterea, minime certum est, Gentes istas nullas Dei Leges, sive per revelationem, sive per traditionem à Noacho habuisse. Contrarium ex Gen. 15. 16 colligi potest, ubi dicitur, peccata Amoritarum nondum esse completa, usque propterea pœnitentiæ spatium quadringentorum annorum à Deo concedi.

Alter locus de coma agit muliebri, quam viros gestare, Paulus affirmat ipsam Naturam Christianos docere, esse indecorum: qui ex revelatione didicerant, mulieres viro esse subjectas (quod alias nulla ratio, notio vel instinctus dicat) easque ad istius subjectionis agnitionem comam capiti implexam gestare. Istiusmodi homines ipsa Natura docet, non debere viros se feminis esse subjectos, vel subijci velle, indicare.

Ex quibus omnibus constare existimo, nullum Numen nec ullam religionem, ex solo naturali lumine nobis esse cognitam.

CAPUT XI.

*Ostenditur opinionem, quod Deus, Mundi Creator
& Dominus, existit, veram esse &
minime fallacem.*

X his quæ huc usque disputavimus, cuius manifestum evasisse spero, quod lumen Naturæ, abque Divina revelatione, homines non modo ad Dei cognitionem non possit perducere. Sed ex altera parte etiam ostendimus, rationem naturalem, postquam hominum animos opinio de Dei existentia ejusque cultu occupavit, minime docere non esse, vel non posse Deum existere. Quibus omnibus ad minimum itatum questionis in equilibrio constituimus (ad minimum dico, quia existimo me jam ostendisse, omnino credere nos oportere esse Deum) adeo ut dubitare ad minimum debeant Athei, utra sententia alteri palmam præripiat. Nunc ergo tempus est ut ostendamus, utri disputantium parti victoria sit tribuenda. Cum vero omnes ex Natura petitas rationes, quæ pro utraque sententia proferri possunt, invalidas esse jam ex dictis constare videatur, Athei vero nihil amplius habere queant, ex quo alias rationes depromere possint, Religionis autem propugnatores aliud adhuc refugium habeant, ex quo nova argumenta pro Dei existentia petere possint, procul dubio sententia de Numinis existentia & cultu triumphum agere poterit. Cum enim catholica sit in Orbe terrarum opinio, quam per traditionem à Deo ipso, sive per Adamum & Noachum, sive etiam per immediate aliis factam, & ad posteros propagatam revelationis traditionem, originem traxisse prædicant, sequitur, si traditio ista vel cum minima veri similitudine confirmari potest, eam omnino præ Atheismo esse amplectendam. Si vero eam validis insuper rationibus adstruere possimus, tum extra dubium sententia de Dei existentia ejusque cultu pro vera est amplectenda. Quod sequentibus argumentis effici existimo.

1. Quandoquidem Athei non concedunt modo, sed urgent etiam unice, Naturam minime docere se esse creatam, & nullas in ratione naturali notiones, nulla principia esse, ex quibus Deum esse evinci possit: imo nihil in tota Natura existere, quod nobis ullam de Universi Creatore vel minimam suspicionem injicere possit, si nunquam de illo aliquid audivissemus; sequitur opinionem istam ab hominibus nunquam excogitari potuisse: ac idcirco ab ipso Universi conditore originem traxit, præter quem nemo potest esse, qui id hominibus persuaserit.

Et si forte quis negare vellet, Atheos concedere, nihil esse in Natura, quod in illis, qui nunquam Dei, vel Mundi Creatoris ullam mentionem audiverint, ullam vel minimam de Creatore suspicionem parere possit (cum tamen certum sit hanc illorum esse opinionem, & necessario esse debeat) nos jam demonstravimus, rem ita se revera habere.

Atheos

Atheos autem id credere, & necessario debere statuere exinde manifestum est, quia non modo existimant Naturam, Mundum sive Universum esse æternum, & omnia necessario, ex naturalium causarum æterna concatenatione fieri; sed etiam nihil in Natura esse, quod æternitatem suam non ostendat; & præterea, quia credunt, nulla unquam miracula (id est res præter vel contra æternum & necessarium Naturæ ordinem) esse facta, vel posse fieri, sequitur, neminem, qui de Deo nihil unquam audivit, ullam unquam de Mundi creatore suspensionem ex eorum sententia haurire posse.

Cum igitur opinio de Mundi creatore inter homines passim sit recepta, opinio autem ista ab hominibus non potuerit excogitari, necessario ab ipso Deo proficisci debuit, & consequenter vera est.

Argumentum illud ex eo etiam confirmatur, quod opinio ista non in una civitate vel regione sit recepta, sed ab omnibus Nationibus, paucissimis exceptis; non modo quæ pacem inter se semper coluerunt, (quales in orbe terrarum forsitan nullæ existunt) verum etiam ab eis quæ insensissimum in sese mutuo flagrant odio, & quæ per centena aliquot secula, vel potius semper, aliis nationibus incognitæ fuerunt, & per millena aliquot milliaria, interjecto immenso Oceano, à se invicem distitit. Ex quo concludi debet, omnes Nationes ab uno hominum pari vel parente aliquando & paulatim originem traxisse, à quo opinionem istam hauserint, qui eam ab ipso Deo didicerit, & in qua postea per iteratam revelationem sint confirmata; quemadmodum S. Scriptura tradit. Et sic Deum omnibus Nationibus istam opinionem per revelationem adeo claram & manifestam docuisse, ut omnes eam sint amplexæ. Qui S. Scripturam prædivina habent, concedere coguntur, nullam Nationem opinionem istam alio modo hausisse.

Si enim falsa esset, ab hominibus per naturæ suæ facultates conficta esse debuit. Istud autem impossibile esse, superius evicimus. Quod ex eo etiam intelligi potest, quod eam tot, non modo pagi & civitates, sed Provinciæ & Regiones sint amplexæ: quam tamen à se mutuo didicisse non potuerunt, quandoquidem multæ Nationes semper fere omnibus aliis Nationibus fuerint incognitæ: & simulatque invenirentur, eadem apud eas opinio est inventa.

Nulla est opinio (de istis non loquor quæ ex sensuum externorum experientia omnibus æque nota sunt) in toto terrarum orbe cognita, in qua omnes conveniant, excepta unica hac de Mundi conditore Numine: quod si ea falsa & ab hominibus conficta esset, plane foret impossibile. Cum nullus unquam Monarcha omnibus aliis Nationibus, quas armis subjecerat, suas opiniones persuadere potuerit: absit ut illis, quæ ipsius erant hostes. Vel igitur opinio ista semper inter homines viguit (sive Mundus ab æterno extiterit, sive initium aliquando habuerit) vel aliquando inventa & conficta est. Si semper viguit, id certe non aliam ob causam fieri potuit, quam quod ejus certitudo tam manifesta fuerit, ut non potuerint homines eam repudiare, & merito inter primas notiones sit numeranda.

Si aliquando conficta est, oportet ut in omnibus Nationibus aliqui extiterint (nam

L I

à se

quando injuncta. Vide Gen. 16. 2 &c. xxxix. 23, 28, 29 &c. 2 Sam. 5. 13 coll. cum 1 Reg. 15. 5. Deut. 21. 15. Levit. 18. 17, 18. Hof. 1. 2, 3 &c.

Veracitas etiam non semper est bona, nec mendacium malum: cum Sancti ante & sub Lege non modo vera non semper protulerint, sed etiam Deo annuente aliquando sint mentiti. Vide Gen. 20. 2, 12. Exod. 1. 19, 20, 21. 1 Sam. 16. 1, 2, 4, 5. xxxvii. 8, 9, 10, 11. xxxix. 8. 1 Reg. 22. 15 coll. cum versu 16, 17. Nec istud à ratione naturali est alienum, cum natura nostra pericula horreat, & ea si absque mendacio vitari nequeant, vitare licet. Cum vero Deus nullis periculis sit subiectus, & nobis plane in eo dissimilis, non potest ejus Sanctitas morum nobis regulam exhibere.

Ex quo patet, si solo naturalis luminis ductu vivendum esset, minime esse illicitum, si mors vel horrendi cruciatus essent subeundi, Deum ore tantum blasphemare, vel ejus fidem abnegare verbis & ore, corde enim ut id fiat, nemo nos cogere potest, nec etiam an fiat scire, modo mentiri velimus. Cum enim Deo cogitationes nostræ cognitæ sint, non potest ægre ferre, quod simulemus nos ipsi maledicere, ut adeo atrociam, & per innatam inclinationem (qua ipsa nobis persuaderi voluisse videri possit, eorum per quæcunque media fugam) naturæ nostræ intoleranda devitemus, quando non expresse præcepit ut ea isto casu sustineamus: novit enim nos corde ipsi benedicere, & ex animo ipsum honorare. Nullus pater id in filio ægre ferret, ut vitam istiusmodi simulatione redimat.

Ex quibus omnibus existimo liquido constare, nullas actiones, respectu cultus divini, solo rationis naturalis ductu, pro peccatis haberi posse, præter illas à quibus vel omnium hominum natura abhorret, vel in certis hominibus illas, quæ ipsorum naturæ sunt contrariæ. Ex quo jam evidenter sequitur, actiones nostras vel sanctas vel impias esse, si eas Deus injungat vel prohibeat, nec ullam aliam ejus rei esse causam.

Atque exinde concludi potest, gradus sanctitatis in eo solo consistere, quod actiones, quas Deus exigit, vel omissiones & abstinentia à certis rebus quas præscribit, difficiles sint vel faciles præstiti. Quo enim magis sunt ardua quæ Deus injungit, eo efficacior in fidem, majorem fiduciam & amorem facientis arguunt.

Ex quo consequitur, quod, quemadmodum Deus per Christum multa præscripsit hominibus, illis quæ in Veteri Fœdere injunxerat contraria, ita, si voluisset, nobis per Christum alia potuisset injungere, illis plane contraria quæ nunc usque ad mundi interitum præscripsit.

Quapropter ista distinctio, quam sibi homines sinxerunt, inter ceremonialia, moralia & politica præcepta (quæ postrema sub Novo Fœdere nulla dedit, quia Magistratus ad Ecclesiam Christi nam non necessario pertinet, quænam modum sub Vetere) quasi moralia sola sint ista quæ res sua natura bonas præscribunt, cæteræ tantum à Dei arbitrio dependeant, & leges positivæ appellandæ sint, minime est à limitanda. Ut-pote quæ nec in Scriptura, nec in ratione ullum fundamentum habeat. Nihil enim prohibet, omnia ista præcepta moralia appellare, quia actiones, mores & cogitationes

gitationes nostras certis circumstantiis alligant, & limites eis præscribunt.

Videmus enim præcepta cæremonialia, quæ vocant, in Lege Moſis non minus ſeveriter, ſub capitali pœna, tranſgreſſoribus inſtigenda, injuncta eſſe quam cætera, imo quædam quæ pro moralibus habentur minus ſeveriter. Ita perjurio, quo quis depositum abnegaverit Exod. 22. 8, 9. Levit. 6. 2, 3, 4, 5, 6, 7, multo levior pœna ſtatuitur, quam ſi quis Sabbathum violaverit, vel cum menſtruata concubuerit ſciens Num. 15. 32. Levit. 20. 28. VII. 20, 27 & alibi.

Adeo ut merito ſtatuerè poſſimus, Deum ante Novum Fœdus potuiſſe præcipere, ut obedientiam & fiduciam noſtram oſtenderemus erga eum, rebus longe ab iis diverſis, & plane contrariis iis quas nunc præcepit. Ut autem eum odio haberemus, ei non credamus, vel non amemus, & ſi quid ſimile eſt, id non videtur poſſe mandare, quia id ipſius naturæ maxime videtur adverſari. Sed quando à nobis coli vult, nihil intereſſe videtur, quibus actionibus id fiat, modo ſint iſtiusmodi, ut eis fides, amor & obedientia noſtra erga Ipſum exprimi poſſit.

Sic olim Judæis mandavit, ut ſuam erga ipſum obedientiam & fiduciam oſtenderent, hoſtium longe ſe potentiorum excidio, eorumque abſque ulla miſericordia extirpatione & trucidatione Num. 33. 54. Deut. 20. 16, 17, 18: nec iſtud tantum, ſed proprium fratrem, matrem, uxorem, liberos & amicos, ad idololatriam eos incitantes, abſque ulla miſericordia occidere Deut. 13. 6, 7, 8, 9, 10. XVII. 2 &c. Chriſtianos vero idem præſtare voluit contrariis actionibus, pariendo videlicet, nec armis aut vi corporali, nos lædentibus, imo homicidis, & quidvis mali nobis inferentibus reſiſtendo. Quod cum naturæ noſtræ longe durius ſit, quam inimicos ulciſci, & in eo confidere Deum nobis auxiliaturum, multo major & præſtantioreſt Sanctitas.

Illos voluit obſervare cæremonias (quas vocant) ritibus aliarum Gentium contrarias, quo animi magis ab invicem alienarentur, atque tum ſperare Deum ipſis divitias & omnis generis voluptates conceſſurum. Chriſtianos contra vult omnes voluptates, naturæ non neceſſarias, una cum divitiis, earum incitamentis, abjicere & abnegare: nec tamen de futura paupertate eſſe ſollicitos, confidentes Deum ipſis de neceſſariis, quamvis omni ſubſidio deſtitutis, proſpecturum, & poſt hanc demum vitam obedientiæ præmium, poſt omnia adverſa tolerata, expectare. Quod proſpecto longe eſt difficilius, ac idcirco perfectior obedientia & fiducia.

Atque hinc perſpicuum eſt, errare eos, qui ſenſum præceptorum Chriſti ex naturæ dictamine metiri volunt (quo ipſo præceptorum Chriſti ſenſum fœdiſſime corrumperunt; & in Ethicam & Theologiam Judæicam & Gentilem planiſſime commutaverunt) & nihil aliud requiri, quam ut verborum ſenſus recte percipiatur. Nihil enim adeo abſurdum & naturæ noſtræ contrarium poteſt excogitari, modo Dei naturæ ſeriat (quod enim quis ex animo Deo malediceret, vel ei nolit obtemperare & ſimilia, Dei naturæ contraria maximopere eſſe videntur) quod non potuerit ante Novi Fœderis promulgationem nobis injungere, quo de noſtra in ſe fiducia & charitate ex-

perimentum capiat. V. G. ut Christiani à matrimonio abstineant, & ab omni concubitu cum mulieribus, ut ita naturam suam per aliquod tempus vexarent, vel contra, ut supra vires Naturæ suæ se perpetuis congressibus macerarent & perderent (in omnibus videlicet vires ad id tolerandum necessarias suppeditando, quemadmodum nunc facit), vel ut omni cibo abstinerent, & sic fame vel siti seipsos necarent; aut paucissimo, & ad vitam commode transigendam minime sufficienti alimento contenti, corpus suum per aliquot menses vel annos languore corrumpere, & vitam amitterent: vel contra, ut cibi & potus ad certum pondus immodica ingurgitatione, dolores & morbos contraherent, & sic misere interirent, Ut ab omni precatione abstinentes, & omnibus se periculis objicientes, auxilio Dei confiderent. Ut pauci numero immensos exercitus aggredierentur, & spe auxilii divini regiones occupare tentarent. Ut liberos (quemadmodum Abrahamus fecit Jac. 2. 21) necarent, & in ipsius honorem cremarent. Seipsos multis vel mutuis vulneribus conficerent. Et si quid crudelius excogitari possit, quo homines ostendere possent, se in Deum confidere, eum ex animo diligere, & quidquid tandem illis injungat alacri animo exequi velle.

Si hæc recte omnes intelligerent, & ad obsequium Dei in omnibus essent parati, certe non ita disputarent, quod iniquum sit non licere colligere, vel nolle dimittere divitias, deliciis carnalibus renunciare, vim vi non repellere, vitam tritam & carni ingratam, in abnegatione carnalium voluptatum transigere; vel corpus & animum absque necessitate non recreare cibo, vestitu splendido, magnifica habitatione, hortis, equis, rhedis, suppellectili, picturis, & omnibus quæ homines, non ad vitæ necessitatem, sed jucunditatem excogitaverunt; hostibus nulla vi resistere, quidquid tandem mali vel nobis ipsis vel liberis vel uxoribus inferant. Hæc enim omnia sunt absurda & rationi naturali contraria. Sed profecto æqua sunt & sancta, quia Deus in istis obsequium præmio vitæ æternæ remunerari vult. Præmium quod Deus mandatorum istorum observatoribus proposuit, omnino omnem absurditatem tollit. Nihil sane istorum magis est absurdum, quam quod Deus Abrahamo injunxit, propriis manibus proprium, unicum & dilectissimum filium mactare, vel ut pars corporis per circumcisionem, maximo cum dolore tollatur.

Nihil tamen istorum rectæ rationi est contrarium: cui non repugnat aliquid facere, quod admodum est periculosum vel difficile, si remuneratio laborem non æquat modo, sed longissime superat. Facebant ergo omnes circa Evangelii præcepta exceptiones: Nec ex sola naturali ratione (quam quia plerique hic judicem & normam sensus præceptorum faciunt, excellentissima Christi præcepta, de perfecta in Deo fiducia absque carnalibus armis, absque opum præsidio, Mennonitarum olim opinio & vivendi norma, item de abnegatione carnalium voluptatum, quas præter necessitatem ex vestium, ædium, hortorum ornamentis, ex cibis pretiosis, ex rhedis, ex facietis confabulationibus, & similibus rebus capimus, plane pervertunt, corrumpunt, & in sensum à Jesu Christi mente alienum detorquent) sensus eorum in-

vesti-

vestigamus; sed ex vocum significatione, scriptoribus familiari, ex circumstantiis, & aliis requisitis, de quibus alii, & nos etiam cap. 12 & alibi egimus.

Duo tamen Sacra Scriptura loca nobis videntur esse contraria, quæ quamvis à nemine, quod sciam, proferantur, explicare tamen abs re non erit. Prior est **Levit. 18**, ubi post memorata illicita matrimonia & concubitus nefandos, versu 24 additur, Gentes Chananæas istis omnibus fuisse contaminatas. Illæ autem cum legem nullam habuerint, ista ex solo lumine naturali didicisse necesse est.

Alter locus est **1 Cor. xi. 14**, ubi Paulus ait Naturam docere, indecorum esse viro comam alere. Ex quibus locis apparet, quædam esse naturaliter bona & mala, quæ absque ulla Divina revelatione hominibus sunt cognita.

Quod ad primum locum attinet, *Grotius* existimat vocem *omnia* ad postremo recensita crimina referri posse. Quamvis autem nihil adterat quo istud ostendat, in textu tamen non levia ejus assertionis extant indicia, quandoquidem à versu 18 alio loquendi modo Scriptor uritur, quam à versu 7 constanter usus fuerat: prius enim ubique dixerat, *nuditatem patris tui &c. non revelabis*: hic vero: *Non accipies mulierem cum sua sorore*, cum posuisset dicere, quemadmodum in præcedentibus fecerat, *nuditatem mulieris & sororis ejus, eodem vel iterato connubio non reteges &c.* Ex quo patet, sequentes versus, de alterius generis criminibus agere, quam præcedentes, istiusmodi videlicet, à quibus humana natura abhorret. Quæque non ratio, sed instinctus & inclinatio, absque ulla ratiocinatione vitare docet.

Præterea, minime certum est, Gentes istas nullas Dei Leges, sive per revelationem, sive per traditionem à Noacho habuisse. Contrarium ex **Gen. 15. 16** colligi potest, ubi dicitur, peccata Amoritarum nondum esse completa, usque propterea poenitentia sparium quadringentorum annorum à Deo concedi.

Alter locus de coma agit muliebri, quam viros gestare, Paulus affirmat ipsam Naturam Christianos docere, esse indecorum: qui ex revelatione didicerant, mulieres viro esse subjectas (quod alias nulla ratio, norio vel instinctus dicat) easque ad istius subjectionis agnitionem comam capiti implexam gestare. Istiusmodi homines ipsa Natura docet, non debere viros se feminis esse subiectos, vel subijci velle, indicare.

Ex quibus omnibus constare existimo, nullum Numen nec ullam religionem, ex solo naturali lumine nobis esse cognitam.

C A P U T XI.

*Ostenditur opinionem, quod Deus, Mundi Creator
& Dominus, existit, veram esse &
minime fallacem.*

X iis quæ huc usque disputavimus, cuivis manifestum evasisse spero, quod lumen Naturæ, abque Divina revelatione, homines non modo ad Dei cognitionem non possit perducere. Sed ex altera parte etiam ostendimus, rationem naturalem, postquam hominum animos opinio de Dei existentia ejusque cultu occupavit, minime docere non esse, vel non posse Deum existere. Quibus omnibus ad minimum itatum questionis in equilibrio constituimus (ad minimum dico, quia existimo me jam ostendisse, omnino credere nos oportere esse Deum) adeo ut dubitare ad minimum debeant Athei, utra sententia alteri palmam præripiat. Nunc ergo tempus est ut ostendamus, utri disputantium parti victoria sit tribuenda. Cum vero omnes ex Natura petitas rationes, quæ pro utraque sententia proferri possunt, invalidas esse jam ex dictis constare videatur, Athei vero nihil amplius habere queant, ex quo alias rationes depromere possint, Religionis autem propugnatores aliud adhuc refugium habeant, ex quo nova argumenta pro Dei existentia petere possint, procul dubio sententia de Numinis existentia & cultu triumphum agere poterit. Cum enim catholica sit in Orbè terrarum opinio, quam per traditionem à Deo ipso, sive per Adamum & Noachum, sive etiam per immediate aliis factam, & ad posteros propagatam revelationis traditionem, originem traxisse prædicant, sequitur, si traditio ista vel cum minima veri similitudine confirmari potest, eam omnino præ Atheismo esse amplectendam. Si vero eam validis insuper rationibus adstruere possimus, tum extra dubium sententia de Dei existentia ejusque cultu pro vera est amplectenda. Quod sequentibus argumentis effici existimo.

I. Quandoquidem Athei non concedunt modo, sed urgent etiam unice, Naturam minime docere se esse creatam, & nullas in ratione naturali notiones, nulla principia esse, ex quibus Deum esse evinci possit: imo nihil in tota Natura existere, quod nobis ullam de Universi Creatore vel minimam suspensionem injicere possit, si nunquam de illo aliquid audivissemus; sequitur opinionem istam ab hominibus nunquam excogitari potuisse: ac idcirco ab ipso Universi conditore originem traxit, præter quem nemo potest esse, qui id hominibus persuaserit.

Et si forte quis negare vellet, Atheos concedere, nihil esse in Natura, quod in illis, qui nunquam Dei, vel Mundi Creatoris ullam mentionem audiverint, ullam vel minimam de Creatore suspensionem parere possit (cum tamen certum sit hanc illorum esse opinionem, & necessario esse debeat) nos jam demonstravimus, rem ita se revera habere.

Atheos

Atheos autem id credere, & necessario debere statuere exinde manifestum est, quia non modo existimant Naturam, Mundum sive Universum esse æternum, & omnia necessario, ex naturalium causarum æterna concatenatione fieri; sed etiam nihil in Natura esse, quod æternitatem suam non ostendat; & præterea, quia credunt, nulla unquam miracula (id est res præter vel contra æternum & necessarium Naturæ ordinem) esse facta, vel posse fieri, sequitur, neminem, qui de Deo nihil unquam audivit, ullam unquam de Mundi creatore suspensionem ex eorum sententia haurire posse.

Cum igitur opinio de Mundi creatore inter homines passim sit recepta, opinio autem ista ab hominibus non potuerit excogitari, necessario ab ipso Deo proficisci debuit, & consequenter vera est.

Argumentum illud ex eo etiam confirmatur, quod opinio ista non in una civitate vel regione sit recepta, sed ab omnibus Nationibus, paucissimis exceptis; non modo quæ pacem inter se semper coluerunt, (quales in orbe terrarum forsân nullæ existunt) verum etiam ab eis quæ insensissimò in sese mutuo flagrant odio, & quæ per centena aliquot secula, vel potius semper, aliis nationibus incognitæ fuerunt, & per millena aliquot milliaria, interjecto immenso Oceano, à se invicem distitæ sunt. Ex quo concludi debet, omnes Nationes ab uno hominum pari vel parente aliquando & paulatim originem traxisse, à quo opinionem istam hauserint, qui eam ab ipso Deo didicerit, & in qua postea per iteratam revelationem sint confirmatæ; quemadmodum S. Scriptura tradit. Et sic Deum omnibus Nationibus istam opinionem per revelationem adeo claram & manifestam docuisse, ut omnes eam sint amplexæ. Qui S. Scripturam prædivina habent, concedere coguntur, nullam Nationem opinionem istam alio modo hausisse.

Si enim falsa esset, ab hominibus per naturæ suæ facultates conficta esse debuit. Istud autem impossibile esse, superius evicimus. Quod ex eo etiam intelligi potest, quod eam tot, non modo pagi & civitates, sed Provinciæ & Regiones sint amplexæ: quam tamen à se mutuo didicisse non potuerunt, quandoquidem multæ Nationes semper fere omnibus aliis Nationibus fuerint incognitæ: & simulatque invenirentur, eadem apud eas opinio est inventa.

Nulla est opinio (de istis non loquor quæ ex sensuum externorum experientia omnibus æque nota sunt) in toto terrarum orbe cognita, in qua omnes conveniant, excepta unica hac de Mundi conditore Numine: quod si ea falsa & ab hominibus conficta esset, plane foret impossibile. Cum nullus unquam Monarcha omnibus aliis Nationibus, quas armis subjecerat, suas opiniones persuadere potuerit: absit ut illis, quæ ipsius erant hostes. Vel igitur opinio ista semper inter homines viguit (sive Mundus ab æterno extiterit, sive initium aliquando habuerit) vel aliquando inventa & conficta est. Si semper viguit, id certe non aliam ob causam fieri potuit, quam quod ejus certitudo tam manifesta fuerit, ut non potuerint homines eam repudiare, & merito inter primas notiones sit numeranda.

Si aliquando conficta est, oportet ut in omnibus Nationibus aliqui extiterint (nam

L 1

à se

à se invicem eas non didicisse illam, ostendimus modo) qui eam invenerint, eamque non tantum absque ullo fundamento, sed plane ex nihilo formaverint, & in tanta ingeniorum diversitate & contrarietate omnibus persuadere potuerint. Quod sane impossibile est, nisi homines, qui de Deo nihil unquam audiverunt, naturali dispositione ad istam opinionem maxime essent proclives. Istud vero falsum esse constat in Nationibus istis Americanis, quarum mentionem *Rochesortius*, *J. de Lery* aliique faciunt, quibus ista opinio nunquam persuaderi potest. Ex quibus omnibus est manifestum, opinionem istam minime falsam esse posse.

Non desunt tamen qui adversus argumentum istud objiciant, ex veris principiis falsas consequentias interdum neci, & ex falsis præcipue. Atque ideo concedunt quidem, nulla esse principia, ex quibus per legitimam consequentiam opinio de Deo elici possit, non vero ex quibus ea falso elici queat: quemadmodum ex animalium & plantarum productione, homines opinionem istam concludere immerito videmus, & ex nocturnis terculamentis, sonitu, umbris & similibus rebus, homines sibi spectra & dæmonum ludibria imaginantur. Vel etiam aliquando cuipiam deliranti istam opinionem in mentem venire potuisse, & sic per alios, qui eam arripuerint, esse propagatam.

Posterior istud a delira potius quam à sana mente proficisci deberet. Sed prius etiam nullas habet vires: isti enim qui ex animalium & plantarum generatione Dei existentiam concludunt, jam credunt esse Deum, vel saltem de Deo multa audiverunt; sed ostendendum erat aliquod principium, ex quo quis, qui nullam unquam Numinis mentionem vel suspicionem audivisset; vel opinionem, vel suspensionem Creatoris Mundi formare potuerit. Nihil vero istiusmodi proferre possunt.

Cum enim omnium rerum quæ nascuntur, causæ & semina externis sensibus sint obvia, impossibile est ut quis aliam earum rerum causam quærat, si de ea nunquam audivisset. Istud enim accurate est expendendum, longe aliam istorum esse rationem, qui opinionem de Dei existentia jam amplexi sunt, vel eam intellexerunt. Sed istam opinionem omnino quasi penitus incognitam debemus remove (non eam rejicere, vel de ejus veritate dubitare, quemadmodum Athei volunt) & cogitationes nostras ita ad rerum causas applicare, quasi nihil unquam de Deo intellexissemus. Tum videbimus, nullum superesse fundamentum, per quod ex consideratione rerum naturalium, ad aliam causam quam ipsam Naturam adscendere valeamus.

Qui ex nocturnis imaginibus & crepitationibus Dæmonum præsentiam imaginatur, jam de Dæmonibus aliquid didicerunt: illi vero quibus nihil simile unquam fuit cognitum, nullam de illis suspensionem percipiunt.

Quando igitur aliquis ex principiis, sive veris sive falsis, falsas consequentias elicit, tum habet principia consequentiarum; sed hic nullum est principium. Quandoque enim quis rerum sibi incognitarum certitudinem quærit ex notis rebus, istarum rerum nomina, quarum certitudinem quærimus, jam cognita sunt. V. G. si examinare velimus, an globus terrestris moveatur in circulo circum Solem, an vero Sol cir-

cum

cum terram, jam quæstio, sive res, cujus certitudinem quærimus, cognita est, & sic ejus certitudinem ex aliis rebus per se, ut ajunt notis, vel ex notionibus, per consequentias paulatim expiscamur. Hic autem quæritur cognitio rei, cujus nomen vel mentionem nunquam audivimus.

Ita quando B. de Spinoza (referente Ludovico Meyer, præfatione in Metaphysicam ejus Cartesianam pag. 6.) demonstrare conatur, voluntatem ab intellectu non distinguere, jam rem habet dubiam, ad cujus cognitionem & certitudinem, per alia notiora nos vel seipsum deducere conatur. Nos vero de re agimus, cujus nullam affectionem, definitionem vel notionem novimus, ad cujus cognitionem per solam Naturæ considerationem est deveniendum, & ei novum nomen applicare. Quam distinctionem quicumque exacte perpenderit, facile intelligere poterit, plane esse impossibile, ut absque ulla revelatione, per solam Naturæ contemplationem, ad Dei cognitionem, vel ullam de eo vel levissimam suspensionem deveniatur.

Ex quo necessario sequitur, cognitionem nominis, & Entis istius qualemcunque definitionem vel ideam, à nemine quam ab ipso Deo hominibus primitus manifestatam esse potuisse.

Quod & Sacræ Literæ confirmant Hebr. x1. 3 : ubi dicitur N.B. *per fidem cognoscimus (וּבְיָמִינוּ) mundum esse consummatum verbo Dei, adeo ut ex rebus non apparentibus ea quæ videntur facta sint. Fidem vero ex auditu verbi Dei, per prædicationem eorum qui à Deo mittuntur hauriri*, Apostolus Rom. 10. 14, 15, 17 expresse docet. Ut non nisi per revelationem creationem Mundi, & consequenter Creatorem cognitum esse, hinc manifestum sit. Si autem per fidem, certum est demonstrationes & scientiam in hac materia excludi. Ex quo patet, eos qui Dei existentiam demonstrative cognitam esse debere urgent (quod impossibile esse satis superque docuimus) fidem destruere, & Sacræ Scripturæ verbis adversantem sententiam tueri.

2. Secunda ratio, qua de Dei existentia certi sumus, est opinio de Mundi sive Naturæ creatione, quæ non minus quam prior illa, passim ab hominibus est recepta. Quamvis autem ea à priori vix distincta esse videatur, tamen quia certum est, homines, quando Numinis ideam sibi proponunt, eam non adeo sub Creatoris, quam sub Entis perfecti conceptu cognoscere, & Deus etiam, ut Ens summe perfectum concipi possit, quamvis Naturam nunquam creare voluisset, hæc seorsim considerari potest. Cum igitur plerique homines in toto Mundo credant, Mundum esse creatum, & tamen in Natura nullum istius opinioni fundamentum extet, vel vestigium, ex Atheorum præcipue hypothesi (si enim ullum Naturæ initii vestigium in Natura extaret, profecto merito ex Naturali lumine concluderetur) certum est eam ex Natura, vel ab hominibus non potuisse excogitari, ac idcirco ab ipso Deo est perfecta. Quia nullum ens præter Naturam existere potest, præter Naturæ ipsius creatorem. Atque huc etiam ea quæ in præcedenti argumento dissolvimus, referri debent.

Si enim Naturæ non esset creata, tum creatio Naturæ merum esset Nihil, Nihil

autem à nobis concipi nequit, ejus enim nulla est affectio: creationis autem distinctum habemus conceptum. Hinc sequitur, opinionem de Naturæ creatione certam esse.

Scio Adversarium nostrum hic objicere, homines omnia sibi posse imaginari, & idcirco istam opinionem, ex inani imaginatione, & præsertim ex metu, ex quo multa sibi ridicula imaginari solent, originem traxisse.

At vero, quamvis concederem homines sibi quidvis imaginari posse (quod tamen nullo modo verum est, de rebus de quibus nihil unquam audiverunt, vel externis sensibus quidquam experti sunt) certe *nihil* sibi imaginari nequeunt: istud enim inter omnia vel quidvis numerari nequit. Creatio autem Naturæ, si nunquam esse peracta, vel Deus si non existeret, merum essent *nihil*, quod sub imaginationem non cadit.

3. Tertiam rationem à significatione vocis *Dei* desumemus, per quam omnes Mundi Creatorem intelligunt. Cum autem nullum in ulla lingua vocabulum existat, nec excogitari possit, rem aliquam denotans, cujus res, vocabulo ista significata non existat, necessario sequitur esse Deum.

Ad hanc rationem (quæ mihi omni exceptione major esse videtur) si quis responderet, me debere ostendere, nullam istiusmodi vocem ullibi extare, vel excogitari posse, nec quidquam præterea addere vellet, is dedita opera veritati reluctari est censendus, istud enim est impossibile. Quamvis enim omnia omnium linguarum nomina substantiva (ut vocant) scirem, eaque hic ponerem, eadem exceptio opponi posset. Sed si quis legitimum effugium habere velit, indicet vel excogitet istiusmodi vocabulum, & videbimus an res per illud significata in rerum Natura non existat. Nullus enim ignorare potest, omnia vocabula excogitata esse, ut per eas res existentes, & quas nosse didicimus, aliis indicare queamus.

4. Quarta ratio est opinio Christianorum, de mortuorum futura resurrectione & vita æterna. Quam solam summum bonum esse Lib. I. cap. 3 & 4 demonstravimus. Quamvis autem opinio ista in Sacra Scriptura habeatur (quemadmodum & illæ de Deo & Naturæ creatione) nihil tamen vetat, imo necesse est, ut hæc separatim pro Dei existentia argumentum exhibeat (cum nemo eam præter Ipsum efficere posse per se manifestum sit) quia quamvis in Scriptura non inveniretur, nec etiam ipsa Scriptura existeret, modo opinio ista inter Christianos vigeret, aliunde non potuit esse orta, quam ex Dei revelatione. Quam cum Athei non minus rectæ rationi contrariam, & plane impossibilem esse credunt, quam creationem cæli & terræ, nec ullum in Natura habere fundamentum, sequitur huc eadem pertinere quæ in 3 præcedentibus argumentis disseruimus.

Sed objiciet forsitan aliquis, *Pythagoram*, *Platonem*, & ex illis cæteros Gentiles, ante illos verò etiam Judæos, credidisse animas esse immortales. Et ex eo constare, ex Naturali ratione opinionem istam, quamvis falsam & absurdam, deductam fuisse, & deduci posse.

Respondeo, opinionem de animæ immortalitate directe contrariam esse illi de resurrectione

furrectione mortuorum: si enim anima præcipua hominis pars est, eaque nunquam moriatur, certe homo nunquam mortuus esse dici potest, nec unquam ex mortuis resurgere. Quare, si hanc ex naturali lumine hauserint, illam minime ex ea deducere potuerunt. Præterea ex eo quod illi, quos modo memoravimus, animas immortales esse crediderunt, non sequitur eos id ex naturali lumine didicisse. De Pythagora creditur eum fuisse Magum, eumque ad Ægyptios & Assyrios profectum, illorum mysteria didicisse. Et forte Judæos etiam adiit, à quibus istam opinionem didicerit, quam illi ex male intellectis Prophetarum sententiis, non vero ex naturali ratione hauserint. Quidquid sit, à nullo unquam Gentilium naturales rationes sunt productæ, quibus animæ immortalitatem probarent, quantum memini. Sed Gentiles, & Judæi ex immortalitate animæ, ejus migrationem in alia subinde corpora deduxerunt, imo Ethnici eas Deos esse crediderunt. Atque opinio ista Ethnicorum de Animæ immortalitate ab *Arnobio*, toto secundo ejus Libro, plurimis ex naturali ratione desumptis rationibus est impugnata atque penitus expugnata.

Adde quod vocabulum *resurrectionis mortuorum*, nunquam ante Christi prædicationem inter Ethnicos fuerit cognitum, nec inter Judæos eo sensu quo in Novo Fœdere, sive in propria significatione, vel potius nullo modo. Scio quidem Esa. 26. 19 dici, mortuos ipsorum victuros: istud vero eodem versu de illis explicatur, *qui in pulvere habitant*: qua phrasi illos qui in summa miseria degunt, denotari, alias ostendimus. Cum ergo in præcedenti argumento ostenderimus, nullum nomen posse existere, cujus res significata non existat &c, eadem hic vis argumenti quæ præcedentis est.

Obijciat vero forsitan aliquis, nomen *resurrectionis mortuorum* Judæis fuisse cognitum Dan. 12. 2. Matth. 22. 23. Act. 23. 8, cum tamen ea sub Veteri Fœdere locum non haberet. Atque exinde apparere, posse nomen aliquod existeret, nec tamen res significata locum ullibi habeat.

Verum enim vero longe aliter se res habet, resurrectio mortuorum etiam illic in aliquibus locum habuit 1 Reg. 17. 18 & seqq. 2 Reg. 4. 32 &c. xlii. 21. Et quod ad resurrectionem generalem mortuorum attinet, eam non ex Naturali lumine, sed ex *Danielis* Prophetia, perperam intellecta, aliquatenus crediderunt, animarum videlicet in alia corpora à Deo transmissionem.

5. Quintum argumentum via nobis sternit ad vitam æternam & mortuorum resurrectionem sive summum bonum, præcepta videlicet Novi Fœderis, abnegatio voluptatum non necessariorum, & innotorum affectuum, injunctio ne malis vi resistamus, sive ne vim vi repellamus, divitias neque colligamus, neque retineamus; nec non alia quæ ad luxum & non necessarium corporis & habitaculi ornatum adhibentur, cæteraque quæ Servator noster Christus, tanquam veram & unicam vitæ æternæ acquirendi viam præscripsit Matth. 5. a versu 1 ad 13, 39, 40, 41, 42. vi. 19. 1 Tim. 6. 8, 9, 10, 17, 18, 19. Matth. 6. 25 &c. coll. cum cap. 10. 37, 38, 39. 1 Joh. 2. 15, 16, 17. Rom. 12. 2 &c. Quæ omnia adeo Naturæ humanæ ejusque rationi sunt con-

traria, ut nihil magis excogitari possit: nec ullam æquitatis rationem, præter solam divinam voluntatem, ejusque promissa habeant, quibus istorum præceptorum observatores remunerari decrevit.

Ex quo liquet, ea ab humano intellectu excogitari minime potuisse. Omnes enim fere ea tantopere rationi repugnare existimant (volunt enim ut Christi præcepta naturali rationi minime sint contraria) ut ea suis interpretationibus pervertant, & nihil minus continere quam id quod continent faciant. Quasi iniquum sit, Deum ipsis talia injungere, quæ carni quammaxime, & naturali rationi sint contraria, nec præmium sat grande obedientibus sit vita æterna. Conferantur ea quæ superius cap. 10. pag. 262 diximus.

Adde quod eorum observatio, naturalibus hominis facultatibus sit impossibilis. Ex quo magis adhuc patet, ea ab homine non potuisse excogitari. Quæ etiam causa est, quod plerique ea adeo perverse explicant, alii Deum ista non ferio exigere velint. Non enim attendunt, Deum vires supranaturales cuivis ea observare volenti promittere & suppeditare.

Cum vero ex illis quæ Lib. 1. cap. 3 & 4 de summo bono disseruimus, manifestum sit, istud in hac vita locum habere non posse, quod & nomen resurrectionis mortuorum & vitæ æternæ apertissime indicat; exinde promptum est colligere, media ad istud acquirendum, nullum cum ratione naturali commercium habere, ac proinde ab hominibus excogitari minime potuisse. Adde quod natura istorum præceptorum non permittit, ut homo judicio pollens (qualem Jesum Christum fuisse à nemine negari potest) ea alios docere & persuadere vellet possit: præsertim si propterea omnis generis calamitates & ipsam denique mortem sustinere debeat: cum confitendo à se cuncta esse conficta, & palinodiam canendo, non modo mala ista devitare, sed honores & gratiam omnium sibi conciliare possit. Unde sequitur, neminem præter ipsum Deum istius opinionis causam existere.

6. Sextum argumentum nobis exhibent miracula. Ea vero posse fieri, nec ullam contradictionem implicare ut fiant, adversus Adversarium, Lib. 1. cap. 6 demonstravimus, & simul ostendimus & explicavimus, quomodo illa validissimum pro Dei existentia argumentum exhibeant. Nihil itaque restat, nisi ut demonstremus, miracula revera esse exhibita. Istud autem cum ex notionibus vel ratione naturali fieri nequeat (res enim mere est historica) omnino sufficere debet, si testes fide digni proferri queant, qui se ea fecisse vel vidisse, irrefragabili testimonio affirmant (Qua de re *Johannes Credissus*, tractatu de *Deo & Attributis* cap. 6 fusius egit: quem qui volet consulat. Nec non *Lavaterum* de *Spectris* parte 1. cap. 12 & c. Item Librum cui titulus est *Magia de Spectris* in duodecimo.) Istud vero in sequenti argumento præstabimus.

7. Septimum igitur argumentum testimonium est Sacrarum Literarum, sive hominum adeo piorum & fide dignorum, ut illud non modo plurimis miraculis, verum etiam omnium cruciatuum & mortis crudelissimæ toleratione confirmaverint. Cum autem S. Scripturæ certitudinem & sinceritatem Libro primo contra Adversarii insul-

tus,

tus, & in specie cap. 12 defenderimus: nec non sex prioribus hujus Libri secundi capitibus, præcipue autem cap. sexto & alibi ejus sinceritatem & auctoritatem, una cum toties memoratis scriptoribus defenderimus: omnino Scripturæ de Deo Universi Creatore, nec non de miraculis testimonium secure recipere possumus & te-
æmur.

8. Octavum argumentum nomen & significatio miraculi exhibere potest. Cum enim per istud ab omni ævo nihil aliud indicatum fuerit, quam eventus, effecta vel actiones, quæ præter & contra Naturæ ordinem fiunt, necessario etiam facta esse oportet, propter rationes, quas in tertio & quarto argumento protulimus.

9. Nona ratio est hominum in actionibus libertas: quam cum libro 1 cap. 3, 4, nec non superius cap. 8, non modo contra Atheorum objectiones, verum etiam validis rationibus defenderimus, nihil aliud requiritur, nisi ut ostendamus, quo pacto ex ea concludi debeat, existere Mundi gubernatorem Deum. Istud autem ita deducitur, quod ex humanarum actionum libertate necessario sequatur, non esse æternam & immutabilem in rerum natura omnium causarum concatenationem. Absque qua si non exillit Mundi Omnipotens Gubernator, naturalis omnium rerum ordo vacillabit, & tota Natura per se corruptioni obnoxia redditur. Quod cum ab Atheis maxime absurdum habeatur, & revera etiam sit, apparet nullum aliud hanc absurditatem declinandi superesse effugium, nisi statuamus existere Mundi Creatorem & Dominum, qui omnipotentia & sapientia sua omnia dirigit, & Naturæ ruinam, quandiu ipsi est libitum, præcludit.

Quamvis enim cap. 8 pag. 208 ostenderimus, nihil in eo esse absurdi, quod Natura corruere possit, id eatenus tantum concedimus, quatenus Numen esse ignoramus. Nec tamen Athei propterea istud pro absurdo non habent, etsi eorum argumenta ista nostra responsione destruxerimus. Quando vero aliquid excogitari potest, quo citra ullam absurditatem statui possit, Mundum posse subsistere, quamvis absurdissimam istam in hominum actionibus necessitatem non cogamur agnoscere, tum profecto absque absurditate minime statui potest, Naturam esse corruptibilem, ex eo quod omnia fatali necessitate non sint concatenata. Cum igitur Athei credant, non existente ista causarum concatenatione, Naturam non posse esse æternam, nisi Numen omnipotens, eamque gubernans existeret, omnino concedere coguntur istiusmodi Numen dari, cum jam firmiter à nobis sit demonstratum, non esse fatalem omnium rerum in agendo & existendo necessitatem.

10. Decimum, ab iis quæ in Natura casu sive fortuito naturaliter fiunt, argumentum erit desumptum: de illis autem cap. 8. ad decimum Atheorum argumentum & alibi egimus. Per ea quæ fortuito fiunt, intelligimus istiusmodi corporum naturalium motus, qui Naturæ ordinarium cursum non sequuntur, vel certo & determinato modo non fiunt; vel ordinarium Naturæ motum immutarent, nisi in integrum restituerentur. Ita venti in plerisque Orbis Terræ regionibus nullo ordinato motu, qui stans temporibus repetitur, aguntur: ex quo sterilitates, fertilitates, pestilentie
aliique

aliique morbi, fructuum magis tempestiva vel intempestiva maturitas, & infiniti casus dependent, qui aliter accidissent, si venti aliter fuissent excitati. Item si Maris fluxus vel refluxus (quod nonnunquam accidit) cohibeatur vel immutetur; si sanguine, lapidibus, cineribus pluat; qualia si semper acciderent (quemadmodum naturaliter semper fieri non posse minime demonstrari potest) tota Natura pessum iret. Quandoquidem autem nemo possit ostendere, omnia necessario ex inevitabili & æterna causarum concatenatione fieri, nos vero evicerimus contrarium, certe impossibile foret ut Natura diu consisteret, nisi Naturæ Dominus & Gubernator existeret.

11. Undecima ratio illa censeri potest, quam superius cap. 9 quarto loco pag. 229 explicavimus, nec opus est eam hic repetere.

12. Cui pro duodecima posset adjungi ea, quam in primo argumento cap. 7 pag. 198, de eo quod de æternitate Naturæ (si ea vera esset) necessario universalis opinio deberet inveniri, explicavimus.

13. Nec non pro decimatertia eam quam cap. 9 pro decimo tertio argumento posuimus pag. 237, 238, multiplicationem generis humani. Cum omnium fere nationum originem & incrementa in historiis reperiamus, & omnes nationes suæ Gentis originem, ex parvo numero agnoscant.

Atque has abunde sufficere existimo, ut de Dei existentia plane securi sumus. Nec opus est plura, sive à nobis, sive ab aliis prolata addere.

Antequam autem finiam, non inutile erit explicare, quænam mihi norma sit opinionum, in religionis negotio, quandoquidem eas secundum naturalis rationis dictamen non esse formandas, aliquoties indicavi. Quod ubi præstitero, de locis quibusdam S. Scripturæ, capite primo & secundo omisissis, nec non de Methodo ceteros omnes conciliandi, acturus sum.

C A P U T XII.

De ratione Sacram Scripturam intelligendi atque interpretandi.

Udicem controversiarum fidei ipsum hominem esse existimo, & quidem unumquemque pro seipso: quandoquidem unusquisque pro seipso rationem Deo se reddidurus Rom. 14. 12. Quapropter inquirendum est 1. Quænam in homine facultas resideat, qua sensum Sacræ Scripturæ percipere, alioque docere debeat. 2. Num aliqua norma sit, & quænam ea sit, secundum quam facultatem istam dirigere teneatur, in percipiendi Scripturæ sensu.

Primum nihil aliud esse potest præter Naturalem intellectum, qua omnia quæ occurrunt intelligere & cognoscere possumus atque debemus, & sensum eorum quæ in Sacris

Sacris Literis vel in aliis libris habentur, aut ab hominibus, vel Deo immediate, vel per Legatos, vel per Spiritum Sanctum dicuntur, aut à Dæmone proferuntur, percipere.

Naturalis autem intellectus accurate à Naturali lumine sive ratione est distinguendus. Intellectus enim mihi nihil præter mentem est, sive intelligendi, id est affirmandi & negandi, nolendi & volendi, ratiocinandi & cogitandi, nec non deliberandi &c facultatem. Lumen autem vel ratio naturalis sunt affectus & passiones innatæ, atque ex illis deductæ conclusiones, item sensuum externorum & internorum experientia; quæ innatæ passiones & affectus, nec non sensuum experientia, ab aliis, non accurate eorum naturam expendentibus, notiones & rationis rectæ principia appellantur.

Intelligendi vero facultatem solam esse, per quam sensum S. Scripturæ intelligere debemus exinde patet, quia nullum in nobis instrumentum est, quo mentem verborum, sive scripta sint, sive sonore vel submisso dicta, percipere valeamus. Quamvis enim lumen aliquod supranaturale, ad mentem Spiritus Sancti percipiendum requireretur, illud nihil aliud efficere posset, quam ut intellectus naturalis magis sit idoneus, ad percipiendum ea quæ menti exhibentur, non vero ipsum instrumentum sive facultas esset, qua aliquid percipiamus.

Sensum igitur verborum, quem mente percepimus, per sonum, vocabulis sensum istum significantibus exprimere, & sic aliis communicare possumus, & si alios erudire velimus, debemus. Atque istud est Scripturam interpretari.

Normam secundum quam examinanda sunt ea, quæ cogitatione sola vel auribus percipimus (ne aliorum de hac materia sententiam commemorem) nullam præter ipsam Scripturam esse existimo, non vero Universam (istud enim contradictorium esset) sed ista tantum in ea contenta dogmata, quæ primo intuitu clare & perspicue in ea contineri manifesto apparet, ita ut nemo dubitare possit ea ibi doceri. Adeo ut nullus sensus, qui istis dogmatibus est contrarius, pro genuino verborum sensu sit agnoscendus. Istud autem locum habet in istiusmodi Scripturæ verbis, quorum sensus primo intuitu non est perspicuus. In locis vero & rebus, in S. Literis obviis, qui nullam cum dogmatibus istis perspicuis communionem habent, circumstantiæ loci sunt considerandæ, stylus videlicet scribendi, scopus orationis & cæteræ quas mox indicabimus circumstantiæ.

Quibus addi potest certa sensuum externorum (qui nunquam falluntur, modò integri sint) experientia, cui quicumque sensus repugnat, ut falsus rejiciendus est.

Exemplis omnia illustremus. Mundum à Deo aliquando destruendum esse ab Apostolo Petro 2 Pet. 3. 7, 10, 11. Psal. 102. 26, 27. Esa. 51. 6 &c adeo clare docetur, ut nemo de sensu verborum ambigere possit. Cum igitur Salomon Eccles. 1. 4 dicit, terram in æternum consistere, vox autem *æternum* in Hebræa lingua sit ambigua, & frequenter definitum tempus denotet (qualis in prioribus istis locis ambiguitas locum non habet) quivis videt eam vocem non pro tempore infinito esse accipiendam. Et sic

ex dogmate isto de Naturæ destructione, verba Salomonis intelliguntur. Idem in præceptis Jesu Christi locum habet. Et quamvis naturalis ratio dicat, aliquid esse absurdum (v. g. vim vi non repellere, & similia Christi præcepta, quorum mentem Menonitæ, dum persecutionum salutari eruditione animum à præjudiciis magis haberent defæctum, optime percipiebant) id nullam vim habet, cum præmium, quo Deus istud remunerari decrevit, omnem protinus absurditatem tollat.

Sensuum externorum testimonium in verbis istis Matth. 26. 26 *hoc est corpus meum*, juvat: si enim proprie accipiuntur, illorum testimonio contraria erunt. Cum igitur *vocula est*, non in Scriptura tantum, sed apud omnes si frequenter improprie sumatur, pro signo, profecto non oportet adeo refractarium esse, ut contra certissimam experientiam, verba ista proprie accipere velimus.

Hæc quamvis illis, qui inveteratis erroribus otiose adhærere non malunt, quam addiscere quæ ignorant, satisfacere queant, non desunt tamen qui Philosophiam, loco dogmatum clarorum S. Scripturæ, normam, vel potius interpretem Scripturæ esse contendunt, & Philosophiam (cap. 5 Libri cui Titulus est *Philosophia S. Scriptura interpretis*), ita definiunt, eam *veram & indubitato certam esse notitiam, quam Ratio ab omni præjudiciorum involucri libera, naturalique intellectus lumine & acumine suffulta, ac studio, sedulitate, exercitatione, experimentis, rerumque usu exculita atque adjuta, ex immotis ac per se cognitis principiis, per legitimas consequentias, apodicticasque demonstrationes, clare ac distincte percipiat, eruit, ac in certissima veritatis luce collocat. Quæ Philosophiæ descriptio eam tot coloribus exornat, ut penitus dispareat, & nullibi inveniri possit. In naturali enim ratione nulla esse principia, ex quibus religio ita deduci possit, jam prolixè à nobis est ostensum: nec etiam istius libri Scriptor ista principia, nec ex eisdem elicita dogmata exponit, enumerat, aut talia esse demonstrat: quod impossibile esse, ex illis quæ superius à nobis sunt disputata, manifestum esse existimo.*

Cum notiones siue principia, quæ sensus S. Scripturæ norma esse possent, ab omnibus recipi deberent (alias enim norma non esse possunt omnibus) præsertim cum istius libri Scriptor, sensum, quem quis pro vero haberi velit, aliis demonstrari apodictice postulat. Nobis autem minime opus est dogmata ista enumerare, quæ sensus Scripturæ normam esse volumus, cum multa jam sint cognita, & ab omnibus, qui S. Scripturam Deum authorem habere agnoscunt, sint recepta. Ista vero de quibus controvertitur, an adeo clare in Scriptura habeantur, & à nonnullis etiam ut falsa, & Scripturæ contraria rejiciuntur, omnibus norma esse nequeunt, sed illis tantum, qui ea certa & indubie clara esse Scripturæ dogmata existimant. Quia in re si eos errare contingit, ipsi proprium onus portabunt.

Cum enim Christianis non liceat, alios à se dissentientes, ad suas opiniones amplectendum cogere, nec etiam istud fieri possit, sufficit ut in disputationibus, istis dogmatibus pro norma utantur, quæ omnes clara & certa esse agnoscunt; reliqua vero quæ quis pro talibus habet, talia esse aliis persuadere rationibus conetur. Id si præstare

prætare nequeat, alios tolerare, & Dei iudicio permittere tenetur.

Nec etiam utile, sed noxium potius est, dogmata ista omnia, quæ quis clara esse existimat, ita enumerare, ut alios ad ea amplectendum cogere velit. Nihil enim aliud per vim effici potest, quam ut homines simulent se credere, quod non credunt. Et sic omnis occasio præciditur, ut errores, tam in illis rebus, quas aliquis fundamentales esse voluit, quam in istis quæ ex prioribus eliciuntur, detegi possint.

Quamvis autem omnes, quas author iste objicit difficultates, contra Reformatorum, de S. Scripturæ interpretatione opinionem, nos non tangunt, una tamen est quæ nos ferire videtur. Ea in medio fere cap. xi est, nullam videlicet S. Scripturæ locutionem, per se, absque rationis admimiculo esse claram, quia vix ullæ sunt locutiones, quæ non plures quam unum sensum admittant. Adeo ut, si locutiones claræ essent, eæ non nisi ex vulgari vocum acceptatione tales esse possint. Tum vero non ipsa Scriptura, sed vulgaris loquendi usus, norma controversiarum erit.

Ad quod respondeo, nos rationem non rejicere, sed omnino requirere, prout initio hujus capituli explicavimus. Et præterea nihil in eo esse absurdi, quod vulgaris vocabulorum significatio, norma opinionum statuitur: quia nulla eorum significatio esse potest, quam quæ apud homines in usu est. Si enim propterea sensus alicujus loci non esset clarus, quia verba in plures, etiam contrarios sensus detorqueri possunt, tum nec in Philosophia, nec in ulla scientia vel sermone, quidquam clarum esse posset. Nullum enim est dogma, principium vel notio, quæ verbis sive vocabulis non debeat concipi, pronunciari vel scribi. Vocabula vero omnia fere plures quam unam significationem obtinent. Unde facile quisvis videt, nullam esse hanc quam author objicit difficultatem, si vulgarem vocum significationem sequamur.

Quoniam autem jam in mentionem interpretationis Sacrarum Literarum incidimus, non inutile spero futurum est, si Methodi nostræ specimen, vel rudem potius delineationem, ad earum intellectum (à nobis aliquoties citatum sed emendatum) hic subjungamus: quo illi quibus ea placeat, eam in perfectionem formam redigere possint.

Cum igitur omnia quæ in Sacris Scripturis occurrunt, tribus hisce consent, prædictionibus videlicet futurorum, narratione rerum gestarum aut præteritarum, & doctrinis, sub quibus comprehendendo mandata, interdicta, promissa & minas, una cum rationibus, parabolis atque exemplis, quibus vel ad pietatem excitari, vel à vitio abtetteri possumus; inque istis non exigua sæpe hæreat difficultas & obscuritas, in singulis dictarum rerum, tum obscuritatis causas, tum media quibus ea discuti queat, indagare, si sensum S. Scripturæ intelligere cupimus, necesse est.

Quoniam autem ad finem istum consequendum media quædam sunt generalia, quæ sunt Deo serviendi studium, S. Literarum & eorum qui commentaria in eas scribere diligens lectio, item cum piis & exercitatis de locis obscuris collatio, nec non assidua & ardentissima preces, eorumque omnium necessitas apud omnes fere in confesso sit, ad specialiora & minus cognita, his obiter tantum indicatis, transeamus.

Quare ut de *prædictionibus Prophetarum* ordiamur, omnes illæ, antequam eventu illustratæ, vel speciali Divini Spiritus revelatione patefactæ sint, multis obscuritatibus involutæ habentur, licet generatim res & personas de quibus sermo est, non adeo obscure indident. Sic, verbi gratia, vaticinia de *Messia* adventu hætenus a Judæis ante Christi adventum percipi potuerunt, ut inde cognoscerent eximium quendam liberatorem, ex tribu *Juda*, & familia *Davidi*, ipsis esse promissum, qui ex omnibus angustiis, miseriis & periculis eos exempturus esset; sed qualis illa liberatio futura esset, quo modo & ordine, item ex quibus ærumnis & laboribus &c, non solum tunc, sed & ad hodiernum usque diem ipsos latet.

Præterea notandum est, quod priores quæ à Deo profectæ sunt prædictiones, longè captu difficiliore fuerunt iis qui eas primitus acceperunt, quam quæ posterius editæ, de iisdem rebus aut personis agunt; accedente præsertim novo aliquo lumine, ex personis & rebus post existentibus, quibus illæ per similes loquendi modos, specialiore quadam ratione applicantur, sed ita ut semper majus adhuc quippiam sub iis mystico sensu contineri appareat. Exemplo rem declarabo. Deus cum *seminis* vel *numerosi seminis* aut *prolis* vocibus, in promissis suis ad pios Patriarchas factis utitur; mystice fere eximium illud mulieris semen, id est *Christum* cum Populo suo innuit, cujus seminis piorum patrum Adami, Enochi, Abrahami, Isaaci, Jacobi &c pii filii, tam ante Legem, quam sub Lege typi extiterunt. Qui ergo hoc ignorat, nec ullam apertam prophetiam de Messia, sub istius vocabuli involucrio audit, illi haut facile sensus prophetiæ istius, prout extat Gen. 2 his verbis comprehensæ, *semen mulieris conteret caput serpentis*, in mentem veniet. Unde primævi homines, cum filius ipsis venustate insignis, aut moribus vel alia quadam re commendabilis, natus esset, illum putabant fore qui voce seminis, è muliere oriundi à Deo designatus erat, qua de re vide Genes. 4. 1. v. 29. Exod. 2. 1 coll. cum Hebr. xi. 23 & Actor. 7. 20, & ab aliis ibidem notata. Similiter Prophetæ, cum voce *arborum* utuntur, sæpe per eam Monarchas, Principes & potentes significant, per *gramen* homines plebejos, per *cornua* robur, potentiam, vel robustos aut potentes. *Aquas* appellant populos, Reges *sestatum*, *belluarum*, *draconum* nominibus describunt. Per *locustas* intelligunt agmina militaria vel exercitus hostiles, per *ventos* omnis generis plagas, per *sanguinem* bella &c. Qui ergo ad similes loquendi modos aliquoties cogitationes applicavit, vel complementum prophetiæ unius aut plurium, vocibus istis expressarum vidit, legit, audit, facilius earum sensum intelligere potest, quam qui istis mediis destituitur.

Cum vero Prophetarum vaticinia maximam partem res sub quatuor Monarchiis, *Nebucadnesari* & *Danieli* in somno aut visione oblati, eventuras respiciant, *Chaldeorum* scilicet, *Persarum*, *Græcorum* & *Romanorum*, necessarium erit generalem saltem istorum temporum chronologiam animo tenere. Ad quorum cognitionem comparandam, præter veteres chronologos, multum juvant recentiorum tabulæ historice, & universalia historiarum compendia, ac præcipue collatio locorum Veteris Instru-

menti,

menti, quæ Novi Fœderis scriptores completa esse demonstrant. Porro qui generalem hanc notitiam est affecutus, facilius prædictiones cum eventu comparando, mentem earum intelligere poterit. Quod ut clarius pateat, exemplum ex Apoc. 13. hic apponam, ubi hæc verba leguntur: *Et vidi bestiam è mari adscendentem, cui septem capita erant & cornua decem &c.*, quam visionem Spiritus Sanctus, ejusdem libri cap. 17. 8, 9, 11, 12, 13 ita explicat: *Bestia quam vidisti erat, nec est [amplius,] & ex abyssò adscendet, & ad interitum vadit; mirabuntur autem qui terram incolunt (quorum nomina &c) videntes Bestiam qua erat, & est, quamvis non existat. Hic intellectus est cui sapientia inest. Septem capita sunt septem colles, quibus Mulier infidet, suntque iidem septem Reges [quorum] quinque ceciderunt; unus est, & alii nondum venit, cum vero veneris, brevi tempore manere debet: at Bestia qua erat & est, is quoque octavus [Rex] est, & [unus] ex septem est, & ad interitum vadit.* Unicus iste locus specimen earum quas memoravi circumstantiarum continet, prout ordine exponam. Primo igitur cum inquit *Bestia*, meminisse nos oportet, in Sacris Literis nominibus *bestiarum* aut *ferarum* Regna designari, ut apparet Dan. 7. 3, 4, 5, 6 coll. cum vers. 17, 18, 23 &c; item per *mare & aquas* significari populos Apoc. 17. 15. Quod *capita* principes denotent per se patet, vide sis Dan. 2. 38; *cornua* autem Spiritus Sanctus de supremis potestatibus interpretatur Apoc. 17. 13. Quæ omnia si rite observentur, verborum sensus ultro se in conspectum dat: & *vidi in spiritu è mari*, id est congregatione multorum populorum (sicut mare ex multarum aquarum confluxu constat) *bestiam adscendentem*, imperium aliquod oriri, *habens septem capita*, septem summorum potestatum sive regiminis formarum genera, & *decem cornua* Regna. His porro talem Joannes explicationem subjungit: *Bestia quam vidisti erat, nec est, & ex abyssò adscendet &c.*; quibus verbis quarta bestia, id est *Romana* Monarchia, in tres diversos status distinguitur. Ut igitur sciamus quodnam illud Imperium ex quatuor supra nominatis sit, in quod talis descriptio quadret, id facile occurrerit considerantibus, tria priora paulatim, ab exiguis incrementis ad summum Majestatis cacumen assurrexisse, à quo postquam semel deturbati essent, nunquam postea extiterunt, à succedentibus Imperiis oppressa. De *Romano* autem Imperio verè dici potest quod *erat*, olim scilicet, toto Orbi magna-violentia impericans, *nec sit*, postquam adeo dilaceratum & à Barbaris nationibus vastatum fuit, & quasi *lethaliter vulneratum*, ut respectu pristini splendoris non amplius existere videri possit: at tandem *ex abyssò adscendat*, quod accidit cum à secunda Bestia, id est summo Ecclesiæ *Romana* antistite fuit restituta. Porro *septem capita*, inquit, *sunt septem colles* (unde *Roma* septicollis dicta est) *quibus mulier [magna Meretrix] infidet; sunt [item] septem Reges.* Per Reges autem hic non personas singulares dominantes, sed regiminum formas intelligendas esse, illud indicat, quod hi Reges ita sibi invicem succeduri dicantur, ut desinentibus illis, etiam ipsum regimen intereat. Idque multo adhuc clarius ex sequentibus patet, cum dicit *quinque ceciderunt*, quod de ipsis Imperatoribus *Romanis* accipi nequit, utpote quorum jam undecim, cum Joannes hæc scriberet, interierant: nam *Domitianus*, sub quo Joannes in insulam *Pashmos* in exilium relegatus

relegatus erat, duodecimus post *Julium* Imperator extitit. Qui ergo ex Historiis dicitur, septem regiminum formis Imperium Romanum successive fuisse administratum, haut difficile ei erit verborum sensum investigare: prima autem earum formarum fuit potestas Regum, altera Consulum, tertia Decemvirorum, quarta Tribunorum militiæ, quinta Triumvirorum, quæ quidem omnes, cum *Joanni* hæc visiones revelarentur, præterierant: unus autem, puta sexta regiminis forma, quæ dicitur esse, erat Cæsarum absoluta dominatio, necdum hierarcharum ecclesiasticorum molitionibus labefactata. Alius, videlicet septimus; *nondam venit*, quo innuitur Politico-ecclesiasticum regimen, sub Cæsaribus Christianis, cum adhuc summa rerum penes Cæsares esset. Qui cum venerit, ad pusillum temporis manere debet: mystarum quippe ambitio cito supra ipsos Imperatores sese extulit, in quam quidem ecclesiastico-politiam quadrant sequentia verba: *Bestia autem secunda, quæ (quatenus) erat, nec est; etiam octavus rex est*. Hæc autem imperandi ratio à multis retro annis duravit, *estque ex septem*, id est unus ex septem dictorum regiminum formis, ex septima videlicet restituta originem ducens.

Præter dictas observationes notandum est, sæpe etiam ad verum Scripturæ sensum percipiendum, non exigui esse momenti, genuinam Hebræicarum Græcarumque vocum intelligentiam, quarum impropria, vel à loci scopo abludens interpretatio, in S. Literis magnam sæpenumero ambigui aтем & obscuritatem parit: cuius inter multa, quæ passim occurrunt, unum exemplum proponam ex 1 Petr. 4. 15. *Caveo ne quis ex vobis patiatur usum, aut maleficus, vel* (licet nonnullorum versio habet,) *ut qui se aliorum negotiis immiscet*, ubi in Græco est ἀναμιχρῶν, quam vocem si eo quo dictum est modo transferas, percipi non potest, quo pacto is qui tale peccatum committit, in magistratus manus incurreret: si vero eam vertas, qui alienis rebus imminet, sicut speculatores & raptores solent, manifestus erit sensus. Illi vero qui linguas istas non callent, ex variorum interpretationibus, inter quos non desunt qui veram vocum etymologiam reddunt, non parum luminis haurire possunt.

II. Ad *historias* quod attinet, ubi res gestæ nude & simpliciter narrantur, earum intellectus ut plurimum non magnam præbet legentibus difficultatem. Præterquam quod in circumstantiis nonnunquam obscuritas aliqua hæret, ut de significatione vocum *Dudaim* Gen. 30. 14, 15, 16, de *Urim & Thummim*, de instrumentis, vestibus, partibus Templi & similibus, quæ scire non magni interest. At vero in historicis, præsertim Veteris Instrumentalibus, nonnunquam incidimus in narrationes, quæ secum invicem non usquequaque videntur convenire, quales sunt temporum notæ & hominum appellationes. Quæ discrepantia per descriptorum hallucinationem aut incuriam commissa censei debet, ex similitudine Hebræicarum literarum, quas pro notis numeralibus utuntur, Nun n & Gimel g. נ d & ר r. כ k & ב b. מ m & ו v. פ b & פ ch & c, quantum una pro altera posita magnam diversitatem in sensu frequenter parit. Reliqui vero loci, qui sibi invicem repugnare videntur, ex diligenti circumstantiarum inter se collatione facile conciliari possunt. De quibus vide es quæ passim

passim in hoc tractatu, nec non Lib. 2. capp. 1. 2. 3. 4. 5 disputavimus.

III. Jam ut de *doctrinis* agam, sub quibus ut dixi, comprehendo præcepta, interdicta, exempla, promissa, minas, parabolas & rationes, quibus ut ad pietatis studium nos accendant, & à vitiis deterreant, Sacri Scriptores utuntur, in eis, præter jam dicta, ad duo præcipue attendere oportet, scopum nempe authoris, & loci circumstantias.

1. Scopum igitur quem Divinus aliquis scriptor intendit, ut rite percipiamus, quatuor præcipue consideranda veniunt.

1. Primum est ut totam rem de qua agitur continua serie legamus, & diligenter potemus, num Author ipse distinctis verbis finem quem intendit exprimat, quod à *Luca* factum est Evangelii sui cap. 18. 1: *dixit autem eis etiam similitudinem, huc spectantem, quod oportet vobis semper peccare*, item vers. 9: *dixit etiam ad nonnullos, qui se justos censebant, & alius nihili jactabant, hanc parabolam*, nimirum ut doceret quam lædum hoc in oculis Dei esset. In his ergo & similibus locis, ubi scopus tam clare indicatur, nulla est difficultas.

2. Considerandum est quam occasione hoc vel illud scriptum aut pronunciatum fuerit. Ita cum 1 Cor. 16. 12 ait Apostolus, *si vero Christus predicatur, quod ex mortuis sit suscitatus, cur ergo quidam inter vos dicunt, non esse resurrectionem mortuorum* [exspectandam?] hinc liquet, cum is error occasionem scribendi dederit, Apostolum hoc agere, ut probet piorum mortuorum resurrectionem futuram esse, & quæcunque porro adfert, ad istius sententiæ suæ defensionem, & contrariæ refutationem pertinere.

3. Notari oportet num scriptor alicubi conclusionem exprimat, sive ex antecedentibus, sive ex sequentibus; cum conclusio semper quæstionem ipsam, sive id quod probare aliquis intendit, in se contineat. Sic ex verbis Pauli Rom. 3. 28, *concludimus ergo hominem justificari ex fide absque operibus Legis*, colligere licet, his verbis contineri id quod inter ipsum & Judæos controvertebatur. Item cum ait Rom. 6. 12: *ne igitur peccatum dominetur in mortali vestro corpore &c*, patet eum tota illius orationis serie voluisse ostendere, quod hoc omnino sit indecorum Christianis. Similiter 1 Thess. 4. 18, ubi postquam multa disseruisset de resurrectione eorum qui in fide mortui erant, tandem epilogi loco subjicit, *consolamini ergo vos invicem istis verbis*, unde apparet omnia quæ in præcedentibus dicta sunt, ad solatium eorum quos à piis consanguineis vel amicis mors avulserat, adducta esse, Vide etiam simile exemplum 1 Pet. 4. 19.

4. Potest etiam interdum ex ipsa orationis serie & argumentis quæ adducuntur, authoris intentio animadverti. Sic epistola ad *Hebræos* ostendit, scriptori illius nihil fere aliud propositum esse, quam ut Evangelicæ legis præstantiam supra *Mosaicam* demonstraret. Sunt & forte præter hæc alia illius investigandi media, mihi hætenus incognita, quæ si cui suppetunt, haut exiguum ea indicando à me & multis piis inibit gratiam.

Restat ut ostendamus, quantum ex hac investigatione emolumenti capere possimus: id quod

id quod in nonnullis à me allegatis exemplis nunc offendere aggredior. Cum ergo dominus *Iesus* sub parabola iniusti iudicis Luc. 18. 1, precum assiduitatem suis commendaverit, ad impetrandum à Deo dona spiritualia, quibus in mediis persecutionum procellis constantes persistant, non hoc ita accipiendum est, quasi vindictam eos divinam petere suadeat, quod alicui forte ex vers. 7 & 8 in mentem incidere possit; sed videndum quænam interpretatio, ad dictum scopum collimet: Nam cum Dominus dixisset, *audite quid injustus iudex dicat?* dicit autem, *causam ejus vidua suscepit, vel vindicaturum eam, ne perpetuo veniens sibi aures obtundat;* pro hoc in apodofi ponit, *num ergo Deus non vindicabit electos suos?* id est eorum preces non exaudiet? exauditio autem ista cum impiorum, qui eos affligerunt, exitio conjuncta fore intelligitur. Deum, qui bonus est, malo comparat iudici; electos, *nocte dieque ad eum clamantes* (non ob vindictam, à qua longe abesse debent, ut ex Matth. 5. 43, 44, 45 aliisque locis patet) *vidua;* morositati & impatientiæ iniusti iudicis ad viduæ preces, opponitur Dei ad preces piorum longanimitas, quem tantum abest ut ex offendant, ut gratiose & libenter precantes exaudiat. Atque hæc de scopo dicta sufficiant.

II. Sequuntur nunc circumstantiæ, quæ ad loci alicujus intellectum luminis aliquid afferre possunt. Ex autem quatuor sunt. 1 Stylus five character dicendi, id est modi quidam loquendi & phrasæ, scriptori Sacro peculiariter propriæ, inque hoc vel illo sensu usurpatæ. Ita in Pauli epistolis phrasin, *per opera, ex operibus*, live *ex operibus Legis justificari* frequenter reperiatur, apud Joannem vero *in principio*; qui etiam non raro præterita pro præsentibus aut futuris, & contra ponere solet. Istiusmodi ergo phrasæ, vel ex opposito ei membro, vel ex authoris scopo, vel ex jam dictis & adhuc dicendis intelligi debent.

Ex opposito membro intelligitur significatio vocis *injustitia* Joh. 7. 18, *is verax est, nec ulla injustitia in eo est*, ubi ex opposita voce veracis, apparet *injustitiam* pro falso loquio accipi debere. Sic Rom. 1. 18, *qui veritatem per injustitiam supprimunt: per injustitiam* id est falsa dogmata. Item 2. Thess. 2. 10, 12 *in omni deceptione injustitia* [*per omnem deceptionem falsa doctrina & falsa miracula*] in iis qui pereunt, *pro eo quod amaram veritatis non receperint. Ut omnes damnentur qui veritati fidem non adhibuerint; sed injustitia* (mendacio) *se oblectarunt.*

Ex authoris scopo intelliguntur locutiones, quæ semel aut bis tantum in S. Literis occurrunt, quales sunt: *ubi cadaver est, ibi congregabuntur aquila* Matth. 24. 28, ex Jobi 39. 33. *Da gloriam domino* Joh. 9. 24. Jos. 7. 19. *Beatus est dare quam accipere* Act. 20. 35. Quorum interpretationem videre licet in D. Brenii, aliorumque super istis locis explicationibus.

2. Altera ad quam attendere oportet circumstantia, est præcedentium cum sequentibus nexus five coherrentia, & viceversa, vel utriusque simul: cum enim videmus loci cujusdam expositionem cum antecedentibus vel consequentibus non coherere, aut cum eisdem non convenire, proculdubio non erit vera. Id quod

Matth. 24.

Matth. 24. 30, 31 apparet, ubi verba sic sonant: *Tam vero in celo apparebit signum Filii hominis, & omnes terra nationes flebunt, videntes Filium hominis in nube venientem, cum magna potentia & gloria. Atque is emittet Angelos suos cum tuba sonora, congregabuntque electos ejus à quatuor ventis, ab extremo calorum ad eorum extremum.* Si locum hunc de extremo judicio accipere volumus, ut à plerisque fit, tunc sequentia minime cum præcedentibus cohærebunt, nec cum iis quæ ibi dicta fuerant consentient, quæ sic habent: *discite autem à sicu hanc parabolam, cum ramus ejus mollescit, & folia pullulant, æstatem instare nosis. Ita & vos, cum N. B. omnia hæc videbitis, scito: e prope esse præforibus.* Quibus verbis Dominus manifeste indicat, omnia illa quæ adventum suum præcedere debere dixerat, & speciatim illud quod signum Filii hominis appellaverat, & quæ postea sequuntur, non ipsum ejus adventum, sed signa illius prænuncia tantum esse, quemadmodum in tract. de Regno ecclesia glorioso ab eodem Brenio, fusius ostenditur. Idem locum habet in verbis Pauli 1 Cor. 15. 50: *Hoc vero dico, fratres, quod caro & sanguis regnum Dei hereditare non possunt, nec corruptio incorruptibilitatem.* Per carnem & sanguinem hic non carnales cupiditates intelligi sed naturam morti obnoxiam, patet ex iis quæ sequuntur versu 37, 38, & ejus quod seris, *non futurum corpus seminas; sed Deus ipse dat ei corpus quale vult, cuius autem semini proprium sibi corpus;* id est cuique seminum corpus ei conveniens assignavit, ita ut semini tritici non det corpus siliginis vel sinapis, sed tritico proprium. Eodem modo (similitudinem hanc ad homines applicans) postea versu 43 innuit de humano corpore agi, quod in terra quasi seminatum, à Deo in spirituale & cæleste corpus commutabitur: tale inquam corpus quod hominis cælesti naturæ consentaneum erit.

Ex sequentibus præcedentia illustrantur Jacob. 2. 10, *qui totam Legem observat, & in uno offendit, is omnium reus factus est.* Quæ verba primo intuitu indicare videntur, quod qui vel unum duntaxat Legis mandatum transgreditur, æque pœnæ obnoxius sit quam qui contra omnia deliquerit. Si vero oculos ad sequentia transmittimus, ubi dicti hujus rationem reddit, facile apparebit longe alium horum verborum esse sensum: *qui enim dixit, non committes adulterium, dixit etiam non occides. Si ergo ab adulterio abstines, sed homicidium committis, transgressor Legis factus es.* Ex quo perspicuum est Apostolum de talibus delictis agere, quæ Lex morte plecti jusserat: quasi diceret, qui unum istorum criminum, quibus capitalis pœna in Lege est constituta, commiserit, perinde mortis reum esse ac qui omnia.

Ex præcedentibus & sequentibus simul conjunctis manifestus evadit sensus verborum ejusdem cap. Jacobi vers. 21: *Pater noster Abraham, nonne ex operibus justificatus est, cum filium suum Isaacum oboluit super altari?* Ex operibus id est ex hujusmodi operibus, quæ ex fide proficiuntur, quod ex proxime præcedenti versuliquet, cum inquit: *vis igitur scire o vane homo, quod fides sine operibus mortua sit?* item ex versu sequente, *vides igitur fidem una cum ipsius operibus cooperatam fuisse, eamque ex operibus perfectam exstitisse?*

3. Tertia circumstantia est lingue scriptoris proprietates, à qua nunquam nisi necessitas

cessitas urgeat recedendum est, sicut in Pauli verbis 1 Cor. 2. 14 usu venit, quæ nonnulli ita vertunt: *naturalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, nec potest intelligere* &c, id est eum qui Naturæ instinctus ad voluptatum fruitionem sequitur. Verbum *διχαρ*, non *intelligere*, sed *recipere*, fide scilicet, significat.

4. Quarta circumstantia est locorum inter se similium collatio, quæ postulat, ut si locus aliquis occurrit ambiguus vel obscurus, cujus sententia alibi clarius exprimitur, obscurum à perspicuo lucem scerneretur, non contra. Sic v. g. cum legimus Rom. 1. 17: *justitia enim Dei in eo* (Evangelio) *revelatur ex fide in fidem*. Hic voces *ex fide in fidem* quæ difficultatis nonnihil habent, alibi ita efferuntur, *justitia Dei per fidem Jesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt* cap. 3. 22. Pro eo quod prius obscurius dixerat *ex fide in fidem*, hoc loco expressius dicit, *justitiam Dei per fidem Jesu Christi in & super omnes credentes* perfectam esse. Manifestum enim est voces *ex fide in fidem* obscuriores esse illis, quas ex cap. 3. 22 adscripsimus.

Accidit autem nonnunquam obscuritatem in eo consistere, quod videatur locus aliquis pugnare cum sententia alibi in Scripturis clarè enunciata. Sic quod Luc. 6. 30 habetur, *beati estis vos pauperes*. cui ex opposito respondet, *va vobis divitibus* vers. 24, videtur pugnare cum eo quod Act. 20. 35 à Paulo Ephesina Ecclesiæ Episcopis inculcatur, *beatius est dare quam accipere*. Ut igitur *καυνοφ* illud tollatur, attendere convenit quænam verba proprie sumta, à Divinæ rationis norma, vel apertis Scripturæ documentis deflectant. Priorem locum quod attinet, si per pauperes, vel ut iidem appellantur Matth. 5. 3 *pauperes spiritu*, intelligimus eos qui non temere nec ex aliqua sua culpa, sed ob Divini numinis reverentiam, & Evangelicam justitiam ad paupertatem sunt redacti, ut spiritui Dei ex animo obediant, beatos prædicari, nulla erit difficultas. Posterior vero locus ubi *beatius esse* asseritur *dare quam accipere*, si quis simpliciter & ut verba sonant explicare eum vellet, non omnino veritati consentiret: nam licet is qui aliis largitur, propter Christi præceptum id liberali animo faceret, non idcirco magis Deo placeret quam is quem descripsimus pauper, qualem Christus ipse se præstitit. Hæc igitur nos monent paulò attentius considerare, num per ea quæ superius indicavimus media, verus verborum sensus erui possit. Hunc autem clariorem nobis reddet occasio, quæ Paulum ad hæc dicendum impulit. Ea nulla alia est, quam quod causam exponere velit, cur infirmitati Ephesiorum consulens, stipem ab eis accipere recusasset pro ministerio Evangelii, sed maluisset ipse suis manibus laborare, ut interdiu Evangelium annuncians, noctu sibi suisque comitibus de victu prospiceret. Unde manifestum est hanc esse mentem Apostoli, quod videlicet in casu offendiculi infirmorum, ubi periculum est ne in suspicionem incurramus, quod lucri causa Evangelium annunciemus, satius sit labore aliquo honesto victum sibi parare, quo aliis etiam indigentibus aliquid largiri possimus, quam stipem accipere.

Nunc omnia superius dicta, memoriæ juvandæ causa, in summam collecta subiiciemus.

Media

Media ad scripturas intelligendum sunt 1 generalia, 2 specialia.

Generalia sunt 1 Deo placendi studium, 2 sedulum exercitium, & 3 assiduæ preces.

Specialia sunt, 1 ut legendo memoriæ infigamus quo significatu verba vel phrasæ Prophetiæ ab aliis Sacris Scriptoribus, vel iis ipsis quorum lectioni incumbimus, accipi soleant.

II. Cognitio generalis, præcipuarum rerum, ab Orbe condito per eum gestarum.

III. Linguarum Hebraicæ & Græcæ notitia.

IV. Conducit scopum auctoris investigare, cujus quatuor signa innuuntur.

1. Ex ipsius scriptoris verbis scopum exprimentibus.

2. Ex occasione qua aliquid dictum sit.

3. Ex conclusionibus, si quæ alicubi occurrant.

4. Ex scribendi tenore, & rationibus ad probandum quod intenditur, allatis.

V. Loci circumstantias attendere, quarum 4 species recensentur.

1. Loquendi modus Scriptori Sacro proprius aut familiaris.

2. Antecedentium cum consequentibus, & vice versa, secum invicem collatio.

3. Proprietas linguæ qua libri divini consignati sunt.

4. Locorum cum eis qui magis perspicui diligens collatio.

Quibus omnibus, colophonis vice, 2 sequentes generales regulæ addi possunt.

1. Nullam interpretationem S. Scripturæ admittendam esse, quæ vel cum clarissimis, & apud neminem controversis Sacræ Scripturæ sensibus, ex iisque formata sana ratione, vel sibi ipsi, vel evidenti sensuum externorum experientiæ repugnat.

2. Si propria verborum significatio in nullam dictarum conditionum impingat, ab ea minime esse deslectendum.

PARALIPOMENA CAP. I & II

Locorum Utriusque Fæderis, quæ contraria esse videntur.

Sequentia loca omittere constitueram, non quod ea non scirem contrarietatis speciem habere, sed quia eorum reconciliationem ex iis quæ prioribus quinque capitibus disserui, ab unoquoque peri posse, saltem nullum scrupulum in animis hominum relictura credidi, ubi ista multo difficiliora reconciliata, & ab omni absurditate vindicata viderent. Postquam autem libri secundi octo Capita jam à prelo rediissent, in mentem venit, malevelos fortassis hinc occasionem arrepturos calumniandi, quasi difficillima loca à me fuissent omissa, quocirca placuit sequentium conciliationem adjicere. Nondum autem hic omnes locos

posui, qui contrarii indicare alicui videri possint. Sunt enim nonnulli, qui laudem ex eo venari velle videntur, quod magnum numerum in Scriptura corradere potuerint locutionem, quæ sibi invicem repugnare prima fronte videri queant. Non quod revera species sit contrarietatis, verum ex eo quod in multis 1. partem aliquam orationis, à reliquo corpore divulsam, seorsim scripserint, eique orationem contrarium sensum continentem e regione opposuerint. Hujus generis est quod Joh. 7. 39 Spiritus Sanctus nondum fuisse dicatur: cum eodem versu paulo ante indicetur, de Spiritu Sancto, fidelibus communicando, agi. Alias videretur esse falsum, quod Christus aliique, Spiritu Sancto repleti fuisse dicantur. 2. Quod præcepta Veteris Fœderis, illis quæ in Novo sunt injuncta e regione adscripserint. Hujus generis *contrarietatis* est locus Jerem. 10. 25 cum Luc. 9. 56, multæque similes. 3. Cum promissa piis à Deo per Prophetas vel alio modo data, contrariis minis, in impios vibrata, juxta se invicem scribunt, non expressis personis, quibus hæ vel illa sint propositæ. Cujusmodi est locus Esa. 31. 5 cum Amos. 9. 9. Esa. 26. 4 cum versu 19. Esa. 25. 7. cum cap. 29. 10. cap. 26. 10. cum xl. 5 &c. 4. Quando prædictiones ad infideles & rebelles spectantes, prædictionibus pios respicientes sibi invicem ex adverso adscribunt. Ita locus Esa. 64. 20. verbis Jerem. 3. 12 opponi posset. 5. Cum diversis personis res diversæ vel contrariæ tribuuntur, eæque juxta se invicem ex latere collocantur, nec contrarium utriusque genium vel mores, in ipso textu satis indicati adduntur. Talis est locus Esa. 62. 1, 6, verbis Amos. 5. 13 e regione adscriptus. Item Rom. 2. 25 cum Gal. 5. 2. Rom. 14. 16. cum Gal. 4. 10. 1 Cor. 10. 33 cum Gal. 1. 10. 6. Cum loca, quorum alterius sensum figuratum esse, alterius proprium neminem latere potest, secum collidunt. Vide locum Esa. 57. 19, eumque cum Ezech. 16. 49 confer. 7. Cum ea quæ Christus de se vel fidelibus affirmavit cum in terris degeret, illis quæ de eo vel illis, jam ad cælestem Regiam Majestatem evecto dicuntur, adversari prætenditur. Hoc modo loca Matth. 12. 20 & Apoc. 2. 27 opponi possent. Nec non Joh. 9. 34. cum Joh. 12. 47. Joh. 12. 26 cum Joh. 13. 33. 8. Cum verba quæ improprie, sive figurate intelligenda esse, ex ipso loco per se patet, aliis verbis quæ propriam significationem retinent, contraria sibi invicem videri volunt. Hujus generis est, cum Luc. x1. 41 verbis Pauli 1 Cor. 13. 3 opponitur. 9. Quando id quod de tempore quod gratiam Evangelicam præcessit, dictum est, ei quod de Evangelica gratia pronunciatum est, opponunt. Ita locus Dan. 9. 24 verbis Joël. 2. 28 contrarius videri possit. Nec non Rom. 3. 29, cum Ephes. 2. 11. 10. Voces easdem in diversa significatione positas, vel de alia re agentes, quasi de eadem re agerent, adscribunt. Sic Luc. 1. 29 regni Christi non dicitur futurus esse finis: cui contrarium videtur, quod Paulus 1 Cor. 15. 24 dicat, post mortuorum suscitationem Christum regimen absolutum in omnia, Patri redditurum, non vero in Ecclesiam. Vel finis prior loco de regimine, posteriori de Mundi duratione intelligitur. x1. Nugaciter multa loca sibi invicem opponunt, quæ nemo contraria esse suspicaretur, nisi alterius sensum futili sua interpretatione depravarent. Ita verba Matth. 26. 28, ubi Christus negat se de fructu

fructu vitis bibiturum, antequam glorificatus esset, exponunt de ordinario cibo (cum *Christus* de vino Paschali agat) eaque verbis Act. 10. 41, ubi Apostoli se post illud tempus cum *Christo* bibisse affirmant, opponunt. Vide etiam Luc. 24. 25 contra Johan. 17. 5. 12. Cum ea quæ diversis temporibus conveniunt, quasi de eodem tempore essent dicta, consideramus. Cujusmodi sunt loca 1 Tim. 6. 16. 1 Joh. 3. 2, Apoc. 7. 15, & 21. 22. Luc. 23. 33 & Joh. 17. 9. 13. Cum uno in loco aliquid Christo tribuitur, quod alibi Deo vel hominibus adscribitur. Vide Act. 16. 14 cum Apoc. 3. 20 & alibi. 14. Ex mala etiam vocum versione nunquam sensus Scripturæ alicubi contrarius esse videtur. Huc pertinet locus 1 Cor. 6. 12, ubi vox *ἡδονή* de hominibus accepta, verbis 1 Cor. 9. 19 esset contrarius, cum de cibis & voluptatibus sermo sit. Item 1 Pet. 3. 18, ubi vox *μᾶλιν*, quæ *difficiliter* verti debebat, per vocem *vix* exprimitur: unde verbis ejusdem Apostoli 2 Pet. 1. 11 contrarius locus videri posset: prior enim loco ad persecutiones Apostolus respicit. 15. Sunt etiam nonnulla loca, ubi opus aliquod sive actio duobus entibus tribuitur, alteri ut causæ principali, alteri ut minus principali, vel instrumentali, vel adjunctici. Ita sibi invicem opponi possent loca 1 Cor. 12. 6 cum Apoc. 14. 13. 1 Cor. 12. 28. cum Ephes. 4. 12. 2 Thess. 3. 3. Jud. vers. 20. & similes. 16. Cum alicui contrariæ qualitates, sed diverso respectu tribuuntur. Cujus generis sunt loca 1 Cor. 15. 9 & 2 Cor. 12. 11. 1 Tim. 1. 13 & 2 Tim. 1. 3 &c. 17. Ex vocis diversa significatione loca quædam contraria videri possent. Ita locus Gal. 5. 17 verbis Ephes. 6. 12 repugnare videtur, item 2 Tim. 4. 2 & 1 Pet. 2. 23. item 1 Joh. 2. 7, 8. Hebr. x. 33 cum vers. 37. Item locus Gal. 5. 17 negationi Paulinæ Ephes. 6. 12 contrarius esse videri posset: quia vox *carnis* priori loco innatos affectus, posteriori loco homines ex carne constantes denotat. confer Eph. 5. 29 cum Gal. 5. 24. Item 1 Cor. 10. 33 cum Gal. 1. 10. Ephes. 6. 6. Tit. 2. 9.

Quo pacto integra locorum contrarium volumina, eorumque conciliationes conscribere possunt. Nos vero istiusmodi locos plerumque (quando videlicet istæ conditiones cuiusvis obviæ esse videbantur) omisimus.

1 Primus itaque locus erit Gen. 13. 15, 17, ubi Deus *Abrahamo* & semini ejus *Chanaanorum* terram promittit. *Stephanus* vero Act. 7. 5 affirmat, Deum ne pedis quidem gradum *Abrahamo* in illa regione proprium dedisse.

Si conjunctio & pro *aut* (seu pro particula explicativa *id est*, vel *quod est*, accipiatur, tunc nihil difficultatis hic remanet. Istud autem non apud prophanos tantum, sed & apud Sacros scriptores non inusitatum esse, sequentia loca indicant Dan. 4. 7. Matt. 21. 7 coll. cum Marc. x. 7 & Luc. 19. 33, 35. 1 Cor. 4. 9. viii. 5. Coloss. 1. 3. Apoc. 14. 9, 11. xv. 2 & similes. Hunc autem verborum esse sensum, ex Gen. 12. 7. xv. 7 coll. cum vers. 13, 14, 15, 16. xvi. 8 recte colligitur.

2 Exod. 22. 26 Deus prohibet, ne quis proximi vestem, quam pignoris loco acceperat, post occasum Solis penes se detineat. *Salomon* autem Prov. 20. 16. xxvii. 13 ait: *cape vestem ejus qui pro alienigena spondis &c.*

Nihil autem hic contrarium est: *Salomon* enim (qui nihil nisi proverbium hic profert,

fert, non præceptum vel consilium) non vult ut vestis post Solis occasum detineatur; sed tantum refert, quid secundum istud proverbium, fieri consuevit: an vero vestis post Solis occasum detineri soleat, de eo nihil dicit: & quamvis diceret, nihil in eo suadet; sed nude tantum, quid apud homines obtineat refert.

3. Deut. 2. 6 dicitur, *Israhelitis* nihil per quadraginta annos, quibus in deserto oberraverant, defuisse. Contra cap. 8. 3 Moses ait, Deum eos fame laborare sivilisse.

Sed facilis est conciliatio: quandoquidem tempus, quo posteriori loco Deum eos penuria tentasse dicitur, & *Man* concessisse, ex cap. 16. 14, 15 Exod. apparet, istud ante quadraginta illos annos contigisse, sex videlicet septimanis postquam ex *Egypto* discesserant.

4. Deut. 20. 19 prohibentur *Israhelita*, in obsidione diuturna arbores fructiferas excindere. Contra 2 Reg. 3. 19 *Elisæus* dicit, eos omnes bonas arbores excisuros.

Priori loco non inodo de diuturna obsidione agitur, sed etiam de nationibus, quas ex Dei præscripto non tenebantur funditus delere; sed prius pacem offerre, vers. 10 coll. cum versu 16. (locus saltem commodissime de illis accipi potest) alter vero locus de *Moabitis* agit, quos penitus extirpare tenebantur Deut. 23. 3, 6.

5. Deut. 23. 1, 2, 3, 6 Deus prohibet, ne in *Israhelitarum* cœtibus admittantur spurii, eunuchi aut *Moabita* &c: tamen Judic. x1. 1, 11 *Jephtha* spurius in cœtu admissus est. *Ruth Moabitis* erat Ruth 4. 10, & *Æthiops* iste Act. 8. 13 eunuchus erat, & ad Templum *Hierosolymitanum* fuit admissus.

Primo, per cœtum *Israhelitarum* ipsorum in atrium Templi interius sive *Israhelitarum* congregatio intelligi debet, non vero aliarum gentium profelytorum, in exteriori atrio congregatio. 2. *Gileaditarum* istud factum, qui *Jephtham* in cœtum introduxerunt, contra Dei præceptum factum esse potuit. Nec etiam à Deo, sed à populo, citra Dei concessionem accitus fuit. *Rutham* vero præceptum istud non concernebat, utpote muliere profelyta. Ita de Eunuchis non dicitur, eum in *Israhelitarum* cœtu fuisse, sed procul dubio in profelytarum atrio, cum cæteris profelytis constitit. Nec defunt qui præcepto isto non à congregatione ad Sacrificia & preces, sed à juribus & privilegiis exclusionem intelligi existimant. Cui si contrarium ex ipsa Scriptura ostendi nequeat, & hæc pro iusta solutione & conciliatione admittenda est.

6. Josuæ 13. 25 *Moses* dimidiam regionem *Ammonitarum* tribui *Gad* dedisse dicitur: at Judic. x1. 15 *Israhelita Ammonitarum* terram non cepisse à *Jephtha* dicuntur.

Primum dico, si loca ista nullo modo conciliari possent, necesse esse ut *Jephtham* mentitus fuerit, quemadmodum David 1 Sam. 27. 10, 11, 12. Vide dicta cap. 1. pag. 145, ad locum Gen. 12. 13, 19. Secundo à Belgicis Ordinum interpretibus aliisque jam animadversum est, oppida quæ *Israhelita Ammonitis* eripuissent, non *Ammonitarum* fuisse regionem, sed eam quam *Moabita* prius *Amoritis* eripuerant, & post eos *Ammonita*, prout ex Num. 21. 25, 26 & seqq. apparet. Atque isto sensu *Jephtham* negare, *Israhelitas Ammonitarum* terram occupasse: quæ conciliatio omnino iusta est.

7. Jos. 19. 40 & seqq. fors *Danitarum* recensetur quam possederunt. Contra Judic.

Judic. 18. 1. *Dan* ita hæreditatem inter *Israëliticas* tribus non accepisse dicuntur.

Quod ita ab iisdem interpretibus conciliatur, ut posterior locus de nonnullis tantum ex *Danitica* tribu accipiatur: quod eodem capite versu 11 expresse indicatur de sexentis viris esse intelligendum. Adeo ut *Dan* tribus nimis adhuc angustam hæreditatem habens, ampliorem regionem quærere fuerit coacta, quemadmodum in principio adhuc semel fecerat Jos. 19. 47.

8. Psal. 19. 8 *David* Legem Dei perfectam esse dicit. Contra Hebr. 8. 7, 8. Gal. 4. 9. Col. 2. 20 eam reprehensibilem & imperfectam esse expresse asseritur.

Quæ facile inter se conciliantur: perfecta enim erat Lex *Mosaica* in suo genere, non vero respectu Novi Fœderis, quod postmodum demum pangi debuit. Sic puer perfectus esse potest respectu pueritiæ, imperfectus respectu virilis ætatis.

9. Psal. 78. 24 *Moses* *Israëlitis* panem è cælo dedisse dicitur, *Christu* autem Joh. 6. 32 id expresse negat.

Si *Christi* verba alio sensu sunt prolata (quod caput sextum *Johannis* legenti non potest non esse perspectum) quam *Davidis*, nulla erit pugna. *David* enim per cælum aërea, & corporalem panem intelligit; *Christus* de Dei domicilio & spiritali pane loquitur.

10. Obad. versu 3 coll. cum versu 6 & 1, *Esaum* propter superbiam à Deo puni- tum esse dicitur, & versu 10 propter injuriam qua *Israëlitæ* affecerat. *Paulus* vero ad Rom. 9. 11, 12, 13 ait, Deum *Esaum* ante nativitatem odio habuisse.

Obadiam non de *Esaui* individuo, sed de posteritate, post ejus mortem aliquot seculis vivente agere, non modo ex ipso textu, sed & tempore quo Propheta hæc dicebat, per se evidens est: similiter posteriora *Pauli* verba, ex Malach. cap. 1. 2 citata. Priora autem verba, quamvis de ipsa *Esaui* persona intellecta sint, non tamen Deum odium in *Esaum* concepitse indicant, antequam esset in lucem editus; sed nihil aliud indicant, quam Deum destinasse ut *Esaui*, quamvis primogenitus esset futurus, posterius, *Jacobi* prospiciat forent subijciendi, vel postponendi. Quod ex Gen. 25. 23, unde *Paulus* ista verba citavit, manifestum est.

x1. Matth. 5. 16 *Christus* præcipit, ut pietas nostra, nobis ipsis id intendentibus atque efficientibus, hominibus innotescat. Contra cap. 6. 1, 3, 5 prohibet, ne liberalitas nostra culpa hominibus sit nota.

Qua de re vix opus est monere, *Christum* posteriori loco non vetare, ne homines sciant nos esse liberales, sed ne gloriam hominum ex ea aucupemur.

12. *Christus* Matth. 6. 10 jubet nos orare ut Dei regnum veniat. Sed Luc. 17. 21 dicit, regnum Dei in nobis esse.

Illis qui Scripturæ autoritatem hac & similibus *ἐναντιοφάνειας* convellere volunt, responderi potest, priori loco *Christum* discipulos docere, ut adventum regni Dei orent; quæ à Deo erat impetratus, cum *Christus* diceret Regnum Dei in illis esse, id est in illorum regione (loquitur enim de Phariseis versu 20) jam regem adesse, & regni fundamenta collocari. Pro Christianis vero ita respondeo, *Christum* docere, ut

Deum

Deum rogemus, ut gloriosum istud regnum, quod fidelibus est pollicitus, quam primum fieri possit, erigere velit: posteriori loco indicat, initia regni istius jam inter illos existere, & si velint in se credere, jam regnum re ipsa erigendum esse. Existimo enim Deum in animo habuisse, si *Judaei Christum* unanimiter recepissent, regnum istud gloriosum statim erigere. Quemadmodum in principio, cum eos ex *Aegypto* per *Mosen* eduxisset, si in fide constantes permanisissent, eos statim in terram promissam introducturus fuisset. Qua de re alias pluribus egimus.

13. Matth. 7. 22 *Iesus Christus* dicit, in iudicio divino, quod in omnes exerciturus sit homines, multos impios & hypocritas ipsi dicturos, *Domine, Domine! Paulus* vero 1 Cor. 12. 3 ait, neminem *Iesum* posse appellare Dominum, nisi per Spiritum Sanctum. Confer 1 Joh. 4. 2, 3 & alibi.

Non credo quempiam fore, qui credat *Paulum* posteriori loco voluisse docere, neminem posse vocem ad *Iesum* dirigendo, cum appellare Dominum, nisi per Spiritum Sancti instinctum; cum nemo sobrius & mentis compos adeo delirare possit, ut istud existimet. Itaque statuendum est *Pauli* mentem non eam fuisse quam verba ejus primo intuitu præ se ferunt, sed longe à verbis Christi diversam. Atque istud plane sufficit, ad contrarietatem tollendam, quamvis *Pauli* mentem non explicare possimus. Sed ut accuratius agamus, constat tempore prædicationis *Pauli* Apostoli, hæreticos in primitiva fuisse Ecclesia, qui *Iesum a Christo* distinguentes (quemadmodum ex *Irenæo* constat) eum *Christi* tantum habitaculum fuisse, non vero ipsum *Christum*, sive *Mesiam*. *Iesum* quidem multa præcepta, de abnegatione carnis dedisse, eumque multa à *Judæis* passum, & tandem cruci affixum fuisse; sed à Deo fuisse rejectum. *Christum* vero, de cælo demissum vel delapsum, cum in *Iesu* habitaret, nihil passum esse, sed in cruce *Iesum* deseruisse, & cælum repetivisse. Non igitur *Iesu* istius hominis *υπακουσικὰ* præcepta sive legem esse observandam, sed libere ex gratia *Christi*, qui suos nullis legibus adstrinxit, vivendum esse. Vitam igitur ex *Iesu Christi*, qui carnem & mundanas voluptates abnegandas esse docuit, præscripto instituere, appellat *Iesum Dominum appellare* sive profiteri. Atque istud neminem, nisi ope Spiritus Sancti præstare posse indicat; & sic nihil *Christi* verbis contrarium docet, prout alibi fusius docuimus.

14. Matth. cap. 10 versu 8 *Christus* jubet; ut Apostoli miraculosa beneficia gratis hominibus exhibeant. At Luc. 10. 7 concedit ut victum ab hominibus accipiant.

Ad quod vix opus est respondere, vocem *gratis* non victui, sed opibus opponi: & nihil aliud prohibere, quam ne donaria pro sanationibus accipiant, nec lauta convivia sectentur, sed illius qui primus eis hospitium offerret, quamvis tenui victu, contentiviant, nec quidquam præterea à quoquam accipiant.

15. Sede eodem Matth. 10 capite versu 9, 10 *Christus* interdicit Apostolis, ne calceos in itinere secum sumant, nec scipionem. Contrarium autem expresse Marc. 6. 8, 9 injungitur, ut videlicet scipionem & calceos assument.

Nihil hic contrarietatis hæc loca continent. Nam in priori loco *Christus* nihil aliud inter-

interdicit, quam ne duas tunicas [duos] calceos, id est bina calceorum paria, nec [alterum] baculum assument. Nec desunt exemplaria manuscripta, quæ pro voce *ἐσδὲν*, *ἐσδὲν*, baculos habent. Non vult *Christus*, ut in futurum usum quidquam secum sumant; sed ipsius & Dei providentia freti, nullos calceos, præter eos quos pedibus gerebant, non scipionem, præter illum quem manu gestabant, in itinere haberent. Quemadmodum longinquum iter suscepturi sibi in casum prospicere solebant, si forte baculus frangeretur, calcei detererentur vel tunica. Et sic vox *duo* versu 10, voci *tunicas* addita, *ἑκατέρωθεν* in duabus sequentibus repeti debet, more loquendi omnibus scriptoribus familiari.

16. Matth. 10. 23 *Christus* injungit Apostolis, ut quando eos homines persequuntur, in aliam civitatem fugiant. Contra Joh. 10. 11 eos mercenarios & non fidos pastores appellat, qui fugiunt, & vita pro ovium salute privari recusant.

Cum persecutio non seductionem, sed vim respiciat, eaque proprie à Magistratu, interdum vero à rabie populi sit expectanda; *Christus* eam priori loco, quando jam nos reipsa insequuntur, nec permittunt in aliqua civitate manere, fuga declinare docet. Alter vero locus de seductoribus agit, adversus quos pastores vigilare mandat, nec ullum capitis periculum, vel ab illis, vel per illos à Magistratu imminens, formidare, ut veritatem contra eos defendere non audeant. Hunc vero posterioris loci esse sensum, ex nomine *pastoris*, quod versu 10 *Dominus* sibi ipsi tribuit, nec non *futurum & mercenarium*, qui oves deprædare tantummodo (id est in suas partes pertrahere, ut lucrum ex illis caprent) conantur, manifestum est, vel saltem esse posse (quod ad contrarietatem expungendam sufficit) nemo negare potest: cum oppositio id omnino requirat, vel ad minimum permittat.

17. Matth. 10. 32 *Christus* sub æternæ condemnationis pœna, veritatis sive fidei publicam confessionem à Christianis exigit, nec nullo periculorum metu deterredi vult. *Paulus* autem Rom. 14. 22 dicit, *si fidem habes, eam penes te ipsum habeto coram Deo*.

Primo Christianæ religionis adversariis respondeo, *Paulum* indicare, fidei professionem non apud infideles, sed apud fideles posse vel debere omitti, à quibus nullus erat persecutionis metus, sed ut dissidia & offensiones vitentur. *Christus* autem apud infideles quid agendum, nec periculorum metu omittendum sit, præcipit. Pro *Christianis* dico *Paulum* voce *fidei* non ipsius Christianæ religionis professionem, sed fidem sive persuasionem, omnibus cibis Lege vetitis sub Novo Fœdere vescendi libertatem à Deo esse concessam, quod ex orationis contextu per se liquet: hanc fidem vult ut nonnunquam corde premamus in eo, quod propter infirmos ex *Judeis* Christianos ab istis abstinemus, perinde ac si is vesci illicitum esse crederemus; interim quid ea de re sentiamus minime dissimulantes, quemadmodum idem Apostolus exemplo suo eodem capite versu 14 nos docet.

18. Matth. 15. 12, 14 *Christus* *Phariseorum* offensionem nihil curari vult, in non observando præcepta hominum in Dei honorem. Capite autem 17 versu 27 in simili-

bus hominum mandatis offensionem vitare, ea observando voluit.

Priori loco de *Phariseorum* offensione, in religionis negotio agitur, posteriori de Magistratus in rebus civilibus.

19. Matth. 15. 14 *Christus Phariseus & Scriba cæcos appellat. Joh. 9. 41 illis dicit, si cæci essetis, non habereitis peccatum: nunc autem dicitis, videmus: manet igitur vestrum peccatum.*

Ex secundo loco evidens est, eum per *cæcum* esse, nihil aliud significare, quam sentire se esse cæcum: quemadmodum ex oppositione, *nunc autem N.B. dicitis videmus*, manifestum est.

20. Matth. 15. 24 Christus se non nisi ad *Israëlis oves amissas* missum esse affirmat. Contra Joh. 10. 16 ait, se præter *Israëlitæ* alias adhuc oves habere, quas ad idem cum *Judeis* ovile deducere debeat. Isti autem non alii esse possunt, quam homines extra Judaismum.

Si posteriori loco per *alias* istas oves, alios præter Judæos, qui non erant *perditi Israëlis oves*, intelligi à Christo ostendi posset, tum demum species repugnantiae inter ista loca esse videretur. Quamdiu autem illud nondum est demonstratum, non licet repugnantiam obtendere. Possunt autem priori loco per *oves* istas *amissas* illi intelligi, qui ex *Israëlitæ* morbis incurabilibus erant oppressi, ad quos solos sanandum *Christus* se à Deo missum esse affirmat. Nec tamen propterea illicitum ipsi fuit, ex aliis nationibus aliquot ægros, si ita expedire judicaret, sanare. Cum vero posterior locus de conversione ad fidem agat, omnis contrarietatis umbra disparet. Si quis autem ex collatione hujus loci, cum Matth. cap. 10. 6 urgeat, hic non de ægris tantum, sed *Israëlitica* natione agi, hoc nullam difficultatem pariet: nam ad eam in eum finem se missum esse hic tantum affirmare intelligendus est, ut eorum morbos sanaret: quem sensum responsi occasio (quæ preces erant mulieris *Chananitidis*, pro filiae *Dæmoniacæ* sanatione) unice postulat. Si quis autem citra necessitatem de prædicatione Evangelii verba accipi debere urgeat, tum de personali ipsius missione accipi poterunt. Cui non obstat, quod post ejus mortem, & in cælum adscensionem, Apostoli ad gentes missi sunt, postquam *Judæi* Evangelium rejecerant.

21. Matth. 21. 12, 13. Joh. 2. 15 legitur, *Christum* flagello mercatores, & animalia ex Templo expulisse, mensas nummulariorum & columbarum diruisse, & ipsam pecuniam in terram projecisse, idque bis fecisse videtur. Quod nullo modo convenire vel conciliari posse videtur, cum ipsius præcepto Matth. 5. 39 & seqq. de non resistendo malis.

Quandoquidem nunc de locorum sibi invicem contrariorum conciliatione agimus, non opus est prolixè de hujus historię veritate vel possibilitate differere, quæ non sunt hujus loci. Si enim Sacræ Scripturæ autoritas stabiliri possit (quod toto hoc tractatu fecimus) ejus possibilitas facile comprehendi potest. Quamvis enim Templum non inodo à *Romanis* militibus & *Levitis* custodiebatur, sed & tot illic essent homines, quos non passuros fuisse credibile videatur, ut unus homuncio, solo flagello ex funiculis armatus,

armatus, omnes discerneret, & fugam capeßere, pecuniis relictis cogeret. Facile tamen id intelligi potest: consideranti tanto magis apparere, plane miraculosam hanc fuisse actionem, quam ex Dei instinctu divina virtute *Christus* fecerit: ut eo significaret, omnes spirituales mercatores, ex Ecclesia aliquando à se ejiciendos esse Apoc. 19. 11 & seqq. Quo eodem responso contrarietas simul est sublata. Dei enim speciali instinctu & mandato, idque non vi carnali, sed plane divina & miraculosa, hoc à *Christo* effectum esse, omnes quas memoravimus circumstantiæ, planissime arguunt. Illud vero *Christus* Matth. 5 neutiquam prohibuit.

22. *Christus* scivit sibi mortem violentam sustinendam esse Joh. 12. 23, 24 & alibi. Et tamen Deum orat, ut se à morte conservet, & non mori concedat Matth. 26. 38, 39. Joh. 12. 27.

Locum *Matthai* de anxietate qua *Christus* premebatur intelligi posse omnes agnoscunt. *Johannis* autem verba de ipsa morte intelligenda esse negari nequit. At si interrogationem continere concedamus, tum omnis obscuritas erit sublata. Interrogative esse accipienda (quamvis id non opus habeam ostendere) sequentia verba omnino requirunt: dicit enim *quid dicam? Pater serva me ex ista hora? sed propterea ad hanc horam veni*: quibus posterioribus verbis indicat, minime decere, ut petat ex ista hora [mortis] liberari, & se minime hoc flagitare.

23. Matth. 26. 52 *Christus* *Petrum* objurgat, quod gladio *Malchum* petivisset, eosque qui gladio utuntur, gladio perituros affirmat: cum tamen Luc. 22. 36 expresse discipulis injunxerit, emere gladios.

Primo dubium est, an in imperativo modo, an vero de futuro tempore locutus fuerit *Salvator*, lectio enim hic variat. Deinde nego *Christi* mentem apud *Lucam* fuisse, ut Apostoli armis adversus milites, qui eum captivum abducturi erant, uterentur, eave compararent: cum paucis post illud dictum horis comprehensus sit, nec tempus arma comparandi illis concesserit, nec arma, si carnaliter decertandum esset, hic prodesse possent.

24. Matth. 28. 19 *Christus* Apostolos ad baptizandum mittit. *Paulus* contra 1 Cor. 1. 15 negat se ad baptizandum esse missum, cum tamen Apostolus fuerit.

Ad contrarietatem contra Atheos & Judæos aliosque tollendam, sufficit si dicamus, *Paulum* inter eos non fuisse, quos *Christus* priori loco alloquebatur, & propterea præceptum istud ad eum non pertinuisse. Pro Christianis autem dico: quandoquidem ex Marc. 16. 1, 7 apparet, *Christi* præceptum Matth. 28. 10, de proficiscendo post ipsius mortem in *Galileam* (ubi eum in cælum ascendisse ex Marc. 16. 19. Luc. 24. 50, 51 manifestum est) non solos spectasse Apostolos, sed omnes etiam ipsius discipulos, quos illuc confluisse omnino est verisimile: nec desiderium *Christi* videndi passum fuisse, quemquam cui *Christi* istud præceptum cognitum foret, illuc non convolare: ex eo merito concluditur, postremum istud *Christi* præceptum, non solos Apostolos (quamvis illos præcipue) sed omnes etiam alios spectasse. Quemadmodum etiam prædicario Evangelii & baptisimus à plurimis Christianis præter Aposto-

los & septuaginta discipulos, sunt peracta. Ex quo conficitur, nullum ibi munus cuiquam, sed omnium tantum Christianorum virorum officium, esse demandatum. Quicquid sit, certum est neminem Apostolorum proprie ad baptizandum fuisse missum. Solius *Johannis Baptista* baptismus erat munus. In *Christi* nomen, hoc est in ejus professionem baptizare, omnes Christiani poterant. Ex quibus omnibus perspicuum est, Apostolum *Paulum* recte dicere, se ad baptizandum non esse missum: cum ad eum nulla missio requiratur.

Mennonita (quamvis & alii plerique idem faciant, hos tamen solos hac in re culpare possum) hunc nodum non alio modo solvere possunt, nisi asserendo *Paulum* non precipue ad baptizandum fuisse missum: prædicationem autem verbi Divini præcipuam missionis esse partem. Et tamen præcipuum, prædicationem videlicet verbi divini illis concedunt, qui per impositionem manuum ab illis quos pro episcopis habent, nondum sunt confirmati, non vero baptismi administrationem. Ita directe contra professionem suam peccant, id quod præcipuum esse dicunt illis committentes, quibus id quod minus esse præcipuum credunt, permittere nolunt.

25. Marc. 2. 7 dicitur, neminem præter Deum peccata remittere posse. Contra Joh. 20. 23 *Christus* Apostolis peccata remittendi potestatem concedit.

Priori loco non *Christus*, sed *Scribe* dicunt, neminem præter Deum peccata posse remittere: nec id ullibi in Scriptura affirmatur. Per se tamen est manifestum, peccata in Deum commissa, à nemine præter Deum remitti posse. *Christus* autem vel Apostoli, Dei nomine peccata remittentes, ipse Deus ea remittit.

26. *Marcus* cap. 15 versu 25 tertia diei hora ait *Christum* crucifixum esse. *Johannes* contra cap. 19. 14 affirmat, id hora circiter sexta demum esse factum, quod nullo modo conciliari potest.

Hæc vulgo ita reconciliantur, quod *Johannes* sextam horam, secundam diei partem appellet, à tertia (id est nostra nona) usque sextam durantem. Id mihi durum videtur: quia incongruum esse videtur, quod vocem *circiter* adderet, si de toto triduo loqueretur. Quocirca concedere malo in vulgaribus exemplaribus mendum esse: extant enim Manuscripta exemplaria, quæ apud *Johannem* tertiam pro sexta hora habent. Alii volunt *Johannem Romanorum* horas intelligere; sed nec sic *Johanni* & *Marco*, eadem hora significabitur. Conferantur ea quæ *Grotius* in Matth. 27. 45 & Marc. 15. 25 de hac quæstione annotavit.

27. Matth. 1. 20. Luc. 1. 15 & alibi de *Christo*, *Johanne Baptista* aliisque affirmatur, eos Spiritum Sanctum habuisse. Contra Joh. 7. 39 dicitur Spiritum Sanctum nondum fuisse: quandoquidem *Christus* nondum esset glorificatus.

Ex 39 versu Joh. 7 constat, Spiritum Sanctum, quem nondum fuisse dicitur, de dono Spiritus Sancti intelligendum esse, quod fideles post *Christi* in cælos assumptionem accepturi erant. Quod adhuc magis ex aliis antiquis exemplaribus manuscriptis confirmatur: quæ habent: *nondum erat Spiritus Sanctus super illos*.

28. Luc. 17. 20, 21 *Christus* dicit, *regnum Dei non venit cum observatione: neque dicent,*

dicent, ecce hic, vel ecce illic: ecce enim regnum Dei intus est in vobis. Contra Matth. 24 Christus multa signa enumerat, quæ regni Dei erectionem præcedere debeant, eaque discipulos sedulo observare præcipit.

Ex diversa vocis *regni Dei & regni calorum* significatione, quam apud Dominum Jesum obtinet, hæc facile inter se conciliantur. Priori enim loco per illud Evangelii prædicationem indicat, posteriori insigne domini & gubernationis quam in homines exercere solet specimen & argumentum denorat. Varias autem hujus vocis acceptiones alii luculenter annotaverunt.

29. Joh. 5. 31 Christus dicit, si de seipso testetur, testimonium suum non esse firmum. Contrarium autem Joh. 8. 14 expresse affirmat.

At si loca accurate inspiciantur, plane idem utrobique à Christo affirmatur: videlicet si solus de se se testimonium perhibeat, non esse fide dignum ipsius testimonium. Inspiciatur loci prioris versus 32, & posterioris versus 16, 17, 18, ubi expresse declarat, suum de seipso testimonium esse recipiendum, cum Dei Patris sui per tot miracula testimonio confirmetur.

30. Joh. 5. 34 Christus dicit, se non recipere testimonium hominum. Et tamen Act. 1. 8. x. 39, 41, 43 Apostolos testes suos esse vult.

Johannis testimonium, nullis miraculis confirmatum, testimonium erat mere humanum, quod sola ipsius autoritate nitebatur. Istud minime sufficiebat, nec eo solo Christiana fides erat innixa. Apostolorum vero testimonium, tot miraculis confirmatum, non hominum, sed Dei erat testimonium.

31. Rom. 2. 12 Paulus dicit, eos qui sine Lege peccaverunt, sine Lege perituros: cum tamen cap. 4. 15 asserat, non existente lege, non esse peccatum.

Priori loco de Lege *Mosaica* loquitur, posteriori de omni Lege. Saltem ostendi nequit, vocem *Legis* utrobique eodem significatu esse accipiendam. Hoc autem concesso, omnis contrarietatis species penitus disparet.

32. Rom. 12. 17 & alibi Christianis interdicitur, ne malum pro malo reddant. Contrarium Apoc. 18. 6 illis injungitur.

Qui hæc loca contrarium præcipere statuunt, demonstrare debent, in posteriori loco orationem ad Christianos dirigi: quod sane ostendi minime potest. Cum vero is cui duplum rependi præcipitur, ipsa *Babylon*, eadem videlicet quæ *Meretrix* appellatur, & cap. 17. 16, 17 expresse dicatur, eam à decem cornibus *Bestia* perendam esse, per se evidens est, præceptum istud non ad Sanctos, sed ad eadem cornua esse directum.

33. 1 Cor. 1. 2 & passim in Epistolarum Apostolicarum initio, Ecclesiæ ad quas Apostoli scribunt, Christianos Sanctos appellant. Contra 1 Cor. 3. 2 & plurimis aliis locis eos carnales esse affirmatur.

Sacri Scriptores & Prophetæ homines Sanctos & Dei populum appellare consueverunt, quamvis à pietate multum defecerint, quamdiu professionem fidei nondum penitus abjecerant: nomen eis tribuentes, quod ipsis aliquando competiverat. Sic

Christianos in hodiernum usque diem appellamus illos, qui nomen istud sibi vindicant, quamvis moribus nihil minus sint quam Christiani.

34. 1 Cor. 10. 13 dicitur, quod Deus nunquam supra vires nos tentari sinat. Contrarium *Paulus* de se 2 Cor. 1. 8 affirmat.

Si prior locus de viribus, quas Deus præter hominis vires naturales suppeditat (quas plurimis locis Deus se daturum pollicetur in Novo Fœdere, cum præcepta Christi citra illas observari nequeant) accipiat, posterior de solis viribus naturalibus (qui sensus sane ex mente Scriptorum Novi Fœderis librorum est receptissimus) nulla hic erit pugna.

35. 1 Joh. 1. 8 Apostolus inquit, nos, si dicamus quod non habeamus peccatum, nos ipsos seducere. Contra cap. 3. 6, 9 affirmat, Christianos non peccare.

Vox *peccandi & peccati* diversimode ab Apostolo *Johanne* accipitur: nonnunquam enim pro perseveratione in peccato absque poenitentia usurpatur, quo sensu eam cap. 3. 8 accipi manifestum est, cum eam *Diabolo* tribuit: atque eo sensu isto capite Christianos peccare negat. Interdum peccatum de præterito hominis statu intelligit. Atque hoc significatu cap. 1. 8 affirmat omnes Christianos *peccatum habere*: quod ex verbo 10 liquet, ubi vocis istas explicans ait, *si dicamus nos non peccavisse*. Ad ista si attendamus, nulla hic remanet contrarietas.

Et hæc sunt quæ adversus Atheos, reliquosque Christianæ religionis adversarios edere constitueram: in quibus sicubi aberraverim, obnixè rogo, ut illis quibus veritas cordi est, non molestum sit meliora docere.

F I N I S.

CATA-

CATALOGUS Locorum S. Scripturæ,

*In hoc TRACTATU explicatorum, vel aliqua
ex parte illustratorum.*

Præter ea quæ Lib. 2 capp. quinque prioribus, & in Paralip. post
cap. 12, secundum Librorum Biblicorum seriem, contrarie-
tatis & absurditatis expertes esse ostenditur.

<i>Genes.</i>		<i>Cap. Vers.</i>		<i>pag. lin.</i>	
<i>Cap. Vers.</i>	<i>pag. lin.</i>				
2 17	144 7	24 7, 8		85 20	
3 1	179 22	34 10		4 29	
4 7	28 24			87 16	
6 3	144 7 à fin.				
12 6	87 26	10 12, 13, 14	<i>Josua.</i>	19 6 à fine.	
13 15, 17	285 13 à fin.				
15 7	145 8		<i>1 Sam.</i>		
22 14	87 6	7 13		97 12 à fine.	
36 31	88 15	15 29		27 23	
47 9	94 23			137 9	
		16 22		96 6	
<i>Exod.</i>			<i>2 Sam.</i>		
17 14	88 ult.	6 6		187 5 à fine.	
19 21	150 17	24 1		13 9	
20 22	150 8 & seq.				
<i>Levit.</i>			<i>1 Reg.</i>		
18 18	263 11	6 1		96 15	
27 26	154 4 à fin.		<i>2 Reg.</i>		
<i>Num.</i>			3 15	15 ult.	
x1 33	155 4 à fin.				
12 6	4 24	40 7, 9	<i>Psalms.</i>	53 6	
<i>Deuteron.</i>					
2 12	92 24	7 4	<i>Jerem.</i>	122 10	
13 1 & c.	189 1	— 22		152 6 à fine.	
15 4	157 9 à fin.	18 8		123 8	

<i>Ezech.</i>		pag.	lin.
Cap.	Vers.		
18	14, 17, 19	27	14
<i>Joël.</i>			
1	2, 4	149	7
<i>Malach.</i>			
1	10, 11	36	8
<i>Matth.</i>			
1	5	165	ult.
3	13, 14	166	8
5	17	166	10
10	9, 10	288	5 à fine.
15	24	290	10
—	30	58	25
		65	5 à fine.
24	30, 31	281	1
26	17, 19, 20	171	23
—	28	284	ult.
<i>Luc.</i>			
18	1	280	2
<i>Acta.</i>			
7	4	173	27
—	16	174	9
15	20	176	1
17	23 &c.	243	12 à fine.
20	35	282	17

<i>Rom.</i>		pag.	lin.
Cap.	Vers.		
1	17	282	8
—	21	244	6
2	14	ibid.	17
3	5	29	14
9	11, 12, 13	287	20
10	13, 14, &c.	252	24
14	22	289	15 à fine.
<i>1 Cor.</i>			
2	14	282	1
10	25, 27	176	1
XI	14	263	8
13	3	288	10
14	6	107	10 à fine.
15	24	284	5 à fine.
<i>Hebr.</i>			
XI	3, 6	267	17
<i>Jacob.</i>			
2	10	281	23
—	21	ibid.	33
<i>1 Joh.</i>			
3	6, 9	294	10
<i>Apoc.</i>			
13	1	277	3

F I N I S.

Errata, addenda & mutanda.

PAg. 2. lin. 22 *quam lege quem*. p. 4. l. 14. § 22. l. 1 Par. 21. p. 9. l. 25. *revelatione*
l. *revelatione per ipsam revelationem*. p. 10. lin. 12 à fine. vi. ix. l. vi. i. ix.
pag. 11. lin. 22. *lege pag. 17.* p. 12. l. 4 à fine. *quod argumental*, argumenta. p. 13. l. 9.
videntur. l. *videatur*. p. 14. l. 2. *Deum* l. *Deum*, vel. p. 16. l. 18. *Nego ipsum Joramo*
late l. *Nego ipsum iratum fuisse*, vel *Joramo læta*. p. 17. l. 23. *significantes* l. *signifi-*
cantes variasse: & l. 35. *Angeim* l. *Angelus*. p. 22. l. 3 à fin. *veissimum* l. *verissimum*.
p. 24. l. 18. *judicium* l. *judicium*. ibid. l. 21. *convinceretis* l. *convinceret*: is. p. 25. l. 5.
quod delectur. p. 26. l. 2. *Deus*. 4: 10. l. *Deut.* 4. 20. p. 31. l. 18. pag. 20. l. pag. 30.
ibid. l. 23. *quod alii* l. *quod nostræ felicitati nihil accedat ex eo quod alii*. ibid. l. 4. à fin.
melior, l. *melior*, & *qui eam habet beatior*. p. 34. l. 11. cap. 6. l. cap. 7. p. 36. l. 2.
à fine. *opinionem*. l. *in agendo & movendo necessitate opinionem*. p. 38. inter lin. 22
& 23 hæc interserantur.

Si prius statuamus, id neminem profecto fugeret: omnes enim istam causam de-
terminantem deprehenderemus, quod falsum esse omnes sciunt. Sin posteriùs, meras
nugas agere determinationis assertor est censendus, qui rem sibi incompetam asserere
audet.

p. 40. l. 12. *deumum* l. *demum*. ibid. l. 2 à fine. *leges*. l. *se nihilominus recte dicere pos-*
se, *leges*. p. 42. l. 18. *exolendo*. l. *excolendo*. p. 48. l. 15 à fin. cap. 6. l. lib. 2 cap. 7.
ib. l. 4 à f. *qui*. l. *quia*. p. 51. l. 4. *voces (quod tamen omnino falsum est)* alio charactere
debant imprimi. p. 53. l. 11. à f. *memini* l. *memini*. p. 68. l. 12 à f. pag. 44. l. pag. 74.
p. 72. l. 4. *à terra*. l. *à se invicem, sive à terræ*. p. 74. l. 12. *Reg.* 3. l. 1 *Reg.* 3. p. 77.
l. 8. lib. 6. l. cap. 6. p. 81. l. 19. *in qua*. l. *iis quo tempore & qua*. p. 84. l. 5. 6 à f.
naturali lumine. l. *natura*. p. 85. l. 20. *Jos.* 8. 13. l. *Jos.* 8. 31. p. 92. l. 15 à f. *debel-*
lavetat. l. *debellaverat*. Præterquam quod *Josua* (quem Pentateuchi consignatorem
designavimus) ita scribere potuit, quamvis locus proprie & stricte accipiarur. p. 95. l. 4.
cap. 41. l. cap. 31. p. 101. l. 19. cap. 22. l. cap. 21. p. 103. l. 8. pag. 134. l. pag. 130.
p. 111. l. 5. *principit*. l. *percipit*. p. 118. l. 11. à f. *absurda* l. *absurda continere*. p. 120.
l. 7. cap. 2. l. cap. 2 & 4. p. 125. l. 16. *creatore sum* l. *creatore*, præter & contra Natu-
ræ ordinem sunt. p. 148. l. 12. *Exod.* 17. 17. l. *Exod.* 7. 17. p. 159. l. 10 à f. 283000.
l. 288000. p. 160. l. 7 à f. *versu* 20. l. *versu* 10. p. 161. l. 16 à f. *inclusus vigesimo sep-*
timo. l. *inclusus vigesimo sexto*. p. 164. l. 14. *non nisi*. l. *nisi*. p. 166. l. 5. *Joh.* 2. l.
Jac. 2. p. 173. l. 14 à f. *Ab.* 7. 4. l. *Act.* 7. 14. p. 177. l. 15. *vers.* 51. l. *vers.* 5. p. 183.
l. 16 à f. *Judic.* 2. 1. l. *Exod.* 23. 56 coll. cum *Act.* 3. 30, 31. *Hof.* 12. 5. *Judic.* 2. 1.
p. 186. l. 6. *At.* l. *Ac.* p. 190. l. 17. *cludere*. l. *cludere possit*. pag. 202. l. 15. adde.
Sed instare quis posset, si Naturam in infinitum extensam, absque revelatione, ex
sola Naturæ consideratione, concipere possumus & debemus, necessario Deus est
excludendus, nisi dimensionum penetrationem, cum maxima contradictione admittere
velimus: quia infinita extensio non alia quam corporis esse potest. Corpus vero non

admittit aliud ens (puta Deum) si corpore (quamvis spiritali & subtilissimo) præditus esse statuatur. Corporeus autem omnino concipiendus est, si omnis extensio ab ejus essentia non removeatur.

Respondeo. Si fieri non possit, ut corpus loca vacua in spatio quod occupat habeat, adeo ut aliis corporibus locum dare queat, tum infinitam extensionem in Universo non posse admitti. Ego vero distincte concipio; in omni corpore vacua esse spatia, per quæ calor & frigus & transire queant, (quæ sane non sunt nihil, sed entia, quamvis subtilissima) & in Universo immensa istiusmodi spatia vacua, quæ nihil contineant, esse posse. Quæ nihil aliud esse concipere possum, quam spatium nihil continens, nec alio modo istud explicari à quoquam potest. Quemadmodum illi, qui Dei essentiam nullam extensionem habere existimant, nihilo melius explicare queunt, quid istud sit: & qui infinitam ei extensionem tribuunt, quomodo non detur penetratio dimensionum: cum nulla extensio absque corpore concipi queat. Nec melius hic se extricabunt illi, qui cogitationem nullas limites habere statuunt, eamque non minus reliquis entibus naturalibus, quam animalibus inesse statuunt. Ego vero hactenus rem non aliter concipere potui, quam *vacuum* esse terminum extensionis Universi, & concipere non possumus, Universum per corpus aliquod solidum ita terminari, ut retro istud corpus nullus amplius locus esset, in quo nihil existat. Quia si corpus aliquod ibi existeret, eadem questio remanet, quid post vel extra corpus illud existat? Adeo ut ad extremum locus vacuus concipi debeat. Questio autem hæc de vacuo spatio, ab omni ævo philosophorum ingenia torfit, aliis illud negantibus, aliis affirmantibus; sed *nihil* esse dicentibus: quo ipso se in inextricabiles irriverunt difficultates.

Qui igitur Naturam extensionem habere contendunt absolute infinitam, contra illos erit demonstrandum, non posse in rerum natura dari vacuum, ut Deus essentia extensus (quamvis non infinite, quæ mea est sententia) ex ea excludatur. Contra eos autem, qui Dei essentiam omnis extensionis expertem statuunt, ostendere debent, nullam essentiam absque extensione existere posse. Videamus igitur quibus rationibus evincere studeant nullum vacuum dari posse.

1. Prima ratio quaid demonstrari posse videri queat, est, quia vacuum (si alicubi foret) non posset habere essentiam: si enim essentiam haberet, tum vel extensionem haberet, vel non haberet. Si prius, tum esset corpus, & sic non vacuum: quia vacuum appellatur ubi nihil est. Si posterius, tum essentia absque extensione dari posset. Quod etsi absque contradictione statui posset, non tamen ab eo qui vacuum dari statuit concedi potest: quia spatium esse vult & existimare debet. Ergo impossibile est dari vacuum.

Respondeo negando consequentiam, videlicet si vacuum esset corpus, tum non posse esse vacuum: nego præterea, si vacuum esset, extensionem habiturum & corpus. Vacuum esset, si vas aliquod aëre & omni alio corpore (si aliquod post aërem extractum in vitro vel alio vase existere posset, quod nullus ostendere unquam poterit) experte foret, vel si ex vitro omnis aër aliudve corpus subtile foret extractum.

Vas

Vas illud erit corpus vacuum. Ita manifesto patet, vacuum esse in corpore, id est existere posse vacuum, ubi corpus est: quamvis ipsum vacuum corpus illud non est. Locus vero inter vasis latera intercedens, ubi plane nihil est, est ipsum vacuum: quid vero istud sit, explicari nequit, non magis quam quid existentia, extensio, co-gitatio, anima, Angelus, Deus, entitas, lapideitas &c sunt. Itaque non cogor dicere vacuum istud spatium esse *nihil* (quamvis quid sit explicare nequeam) si per vocem *nihil* locus sive spatium ipsum excludatur. Ex quo simul patet, si daretur vacuum, illud non dici necessario debere, extensionem habere, sed esse extensionem. Quod extensionem habet. videtur esse corpus, sed ipsa extensio (quæ quid sit explicari nequit) si à corpore distinguitur, quemadmodum ex ipsa definitione corporis apparet (quod *res extensa* debet definiri) fieri debere, non opus est ut corpus habeat, & tamen non erit *nihil*.

2. Altera ratio *Aristotelis* est: quod non potest esse causa ullius effectus, id non potest existere, Vacuum non potest ullius effectus esse causa. Ergo.

Respondeo negando minorem, potest enim vacuum esse causa ut corpora in loco existant, & aliis corporibus faciliorem motum præbet, eodem modo quo locus causa est ut cæcia existere possint. Locus quatenus aëre plenus est, causa est ut corpora vivant, non vero ut existant: quia lapis, metalla, ligna &c in vacuo, nihilo minus, imo diutius quam in aëre durant. Ita, si locus est causa ut corpus aëris ei inesse possit, vacuum (si quid est præter locum, quod ego minime existimo) idem præstabit. Hæc (quamvis, simpliciter negando, vacuum nullius effectus causam esse posse, demonstrationem istius assertionis exigere queam) ex superabundanti adjeci, ut quivis videre possit, quam longe assertio ista à veritate recedat.

Tertia ratio est *Renati Descartii*, lib. de princip. Philos. part. 2. n. 16 & seqq. Primo inquit extensionem loci vel spatii non differre ab extensione corporis (quod an verum sit nec ne, nunc non ulterius inquiram) & urget, si per Dei potentiam omnis aër (& omne aliud corpus, quod in vase aliquo existat) extraheretur (per humanam enim potentiam id fieri non posse, credere videtur, & nullum aliud corpus vas illud intraret) tum latera vasis sibi invicem fore contigua: quia *nihil* inter illa interstet. Latera enim inter quæ nihil interjacet, à se invicem non sunt diffita: & propterea latera istiusmodi vasis necessario deberent esse contigua. Quod cum plane sit contradictorium, apparet impossibile esse, ut detur vacuum.

Respondeo hanc rationem ex præsuppositione vasis vacui desumptam esse, & si foret legitima, id evincere, quod mathematicæ, per mensurationem & computationem demonstrari potest esse falsum, latera videlicet vasis, quæ certa mensura à se invicem distant, contigua esse. Ex quo manifestum est, quamvis aliquis ad eam, propter intellectum in talibus non exercitatum, nihil posset respondere, eam meram esse fallaciam & sophisma, nec assensum posse extorquere. Sed ipsum argumentum enodamus. Ait, si omne corpus, puta aëreum, vel si quod subtilius post ejus extractionem remaneat, ex vase foret extractum, tum nihil ibi remansurum. Id vero est quod

negatur. remanebit enim distantia, locus sive spatium inter vasis latera, qui efficit ne latera sint contigua. Et isto responso captio ratiocinationis evanescit. Si ulterius inquiras, an spatium istud sit corpus, vel quid sit? Respondebo me ignorare, & vicissim quæram quid sit existentia, extensio, subsistendi sufficientia & similia? Si *Cartesius* ea nihil esse dicat, sibi ipsi satisfaciet: ego vero quid ista sint explicare nequeo, & tamen nihil esse, planissime nego.

Quarti argumenti loco natura Universi posset exhiberi, cujus extensionem nihil determinare nequit. Ex quo sequitur in ejus extensione semper esse aliquid, & consequenter ejus extensionem absolute esse infinitam, & sic nullum posse dari vacuum.

Respondeo nihil non esse causam determinationis Universi, absolute concedo. Sed si Universum terminos haberet, illos ab ipso materiæ extensæ defectu proficisci. Terminum vero extensionis necessario vacuum spatium esse debere: ubi enim materia extensa definit, ibi nihil amplius restabit. Ex quo per se patet, si Mundus terminum habet, illum nihil aliud debere esse, id est post extremam corporis extensi marginem nihil immediate sequi, præter vacuum locum, nihil vel nullum naturale corpus extensum continens, & ad ipsum Universum pertinens locus & receptaculum Creatoris Universi. Atque ita apparet, quo pacto Universum infinitæ possit esse extensionis, nec tamen Divinam essentiam, quamvis extensam, excludere.

Atque hæc sunt argumenta, quibus vacuum impugnari mihi unquam innotescere licuit. Quæ cum nullarum virium esse deprehendantur, ad experimenta philosophi quidam excellentissimi, quibus non esse vacuum demonstratur, confugiunt. Et sane diffiteri nolim, si ex ipsa experientia vacui impossibilitas demonstrari queat, omnes rationes, quantumvis speciosæ, ei cedere debere. Quocirca operæ pretium erit, ipsa experimenta examinare.

Primum omnium est istud vulgatum, quod latera follis, si orificia per quæ aër ingredi debeat, exacte claudantur, nullo modo diduci queant: cujus rei nulla alia est ratio, nisi fuga vacui, quod necessario subsecuturum concedunt, si latera diduci possent.

Otto Guericke, in experimentis suis *Magdeburgicis* in folio anno 1672 à *Johanne à Waeibergen Amstelod.* editis, & nobis etiam citatis, eo ipso experimento demonstravit, vacuum posse exhiberi: docet enim rationem infallibilem, à se aliquoties ipso actu exhibitam, omnis magnitudinis folles, pondere assignato diducendi.

Et ne quis objiciat, quamvis in isto folle nulla aër existat, non tamen sequi esse vacuum: quia aliud corpus, aëre adhuc subtilius, per ipsum follem subintrare possit, & locum vacuum replere.

Ad quod primo respondeo, neminem ostendere posse, ullibi subtilia præter ipsum aërem & ventum naturalia corpora existere, ac proinde effugium istud exmero cerebri figmento esse quæsitum. Deinde, si corpus aliquod subtilius totam follis capacitatem occuparet, tum follis latera distensa manere debere, quemadmodum solent aëre repleta: cum tamen simulatque dimittantur statim recidant, quod non fieret, si corpus

pus aliquod latera vel capacitatem totam occupasset. Adde quod nulla ratio possit à vacui impugnatoribus reddi, cur Natura tanto conatu, follis diductioni resistat, ne vacuum detur, si adeo subtilia corpora præsto sint, quæ ligna, corium, ferrum &c penetrando, vacuum replere queant. Quocirca ex hoc ipso experimento constat, vacuum in Natura posse exhiberi.

Quod autem vacui oppugnatores objiciant, difficultatem istam in follis diductione ex vacui fuga oriri, id nihil est: nam quamvis istud in inferioribus his locis esset verum, constat tamen vacuum non esse impossibile in Natura. At vero non absque veri specie negat *Guerichius* istam ejus rei esse causam, sed aliam assignat toto libro tertio, gravitatem videlicet corporis ærei, terræ incumbentis: quam etiam per exactum computum, in ipsa experientia assignat, pondus accuratum, ejusque infallibilem investigationem indicans, quod æris incumbentis ponderi æquipollens; diductionem præstet. Eodem modo cætera omnia, pro vacui impossibilitate experimenta, contrariis in eisdem experimentis enervat lib. 3. cap. 35, & præterea eodem libro plures machinas & experimenta clare describit, quibus vasa vacua reddi queant, & ab ipso reddita sunt, toto ferme libro tertio, & inter cætera unum cap. xi. In quo in vas vitreum, ex quo aer sit extractus, ex alio vase multo minore, aërem paulatim immittit: qui cum tanta violentia in vacuum istud vas irrumpit, ut fragmenta lapidum, straminis, integras nuces avellanas, & similia corpora, per totum vas magna cum violentia dissipat. Quod sane impossibile foret, nisi vas inferius, saltem aliqua ex parte esset vacuum, quod ad vacui demonstrationem sufficit. Quoniam vero aer ex superiori vitro erumpit (quod tamen nihil præter aërem sponte intrantem continebat, eoque absolute plenum esse à vacui impugnatoribus statui debet) in inferius, necessario pars aliqua superioris vitri vacua redditur: & impossibile est ut aer iste, quantumvis rarefactus, utrumque vitrum absolute plenum reddere queat.

Sed aliam adhuc demonstrationem addere libet, non modo per artificium & magnis adhibitis viribus vacuum posse effici, sed naturaliter vacuum dari. Qui vacuum dari negant, necessario statuere debent, vitrum, nullum liquorem vel aliud corpus continens, præter aërem oculis imperceptibilem, vel aliud simile corpus tenuissimum, absolute esse plenum. Nisi enim absolute plenum esse statuerent, partem vitri vacuum esse concedendum esset. Jam si aliud vitrum ejusdem capacitatis plus istius corporis aërii contineret, appareret prius istud vitrum non absolute fuisse plenum. Follis vero ad vas aliquod aëreo corpore sponte (ex vacui oppugnatoris sententia) absolute pleno, cui epistomion, eo quo *Guerichius* docet modo, applicato, vel etiam sclopetis aëreis, Belgice *windroers*/ plus aëris impelli posse, experientia docet. Ex quo demonstratur vacuum ibi spatium antea fuisse: alias enim follis bis terve adducto, & statim epistomio clauso, plus aëris immitti non potuisset.

Præterea, si in vitro aere sponte pleno (quod Adversarii, prout ostensum est, absolute plenum esse statuere debent) nullus locus foret vacuus, tum æquale corpus continere deberet cum alio vitro ejusdem exacte capacitatis, aqua, vel etiam mercurio pleno.

pleno. Quod falsum esse, non modo ex diffimillimo pondere, sed ex vaporibus, in quos aqua & Mercurius dissolvi potest, aere multo crassioribus, plus quam quinquaginta iltiusmodi vitra complere valentibus. Quod impossibile foret, si prius vitrum absolute plenum foret. Ex quo patet corpus acreum non adeo sibi invicem coherere, quin plurima vacua spatiola inter illud intercedant. Nisi enim hoc verum esset, tum locus qui nunc ab aere occupatur, non minus plenus esse deberet, quam si regio aeris aqua, imo ligno, lapide vel auro esset repletus. Ex quibus omnibus evidenter constare existimo, impossibile esse ut non detur vacuum. Quandoquidem igitur jam tot modis infallibiliter est demonstratum, non modo non esse impossibile dari vacuum, sed necessario vacuum dari, per se patet istud Atheorum argumentum, quo Dei existentiam apodictice excludere volebant, penitus concidere.

Atque ita eadem opera sustuli necessitatem statuendi, Divinam essentiam nullam habere extensionem: quia demonstravi in Universo, quamvis in infinitum extenso, non deesse locum, ubi Deus, quamvis essentia extensus, habitare queat.

Quo pacto autem explicari vel ostendi queat, essentiam absque extensione esse posse, fateor me percipere non posse. Cum vero istius non extensæ Divinæ essentiaæ assertores urgeant, si Dei essentia extensionem habeat, necessario ad Universum pertinere, quia in prædicamento extensionis & corporeitatis cum cæteris naturalibus corporibus conveniat. Consideret lector, an non æquali jure mihi inferre liceat, Dei essentiam, si omnis extensionis sit experta, ad nihil pertinere, quia in prædicamento non extensionis cum *nihilo* conveniat. Quod Deus sub genere corporum possit comprehendere, id non majorem habet difficultatem, quam quod sub genere entium comprehendere debeat. Sed quando sub prædicamento *nihil* deturbari potest, tum profecto merus Atheismus, omnem ab ejus essentia extensionem removendo, introducit. Quemadmodum enim Dei entitas alterius generis est, quam entium naturalium, ita Dei corpus: sed in non extensione nullum discrimen à nihilo esse potest.

P. 216. post l. 1 adde. Quod enim quis hic exciperet, perfectionem non illis rebus determinari debere, quas in aliis rebus vel qualitatibus, actionibus aut attributis imaginari possimus, sed ex illis tantum, quas in Natura locum habere conspiciamus, id sane nullo modo admitti potest, ubi de absoluta perfectione agitur. Ad quam omnia necessario requiruntur, quæ distincte concipi possunt ad perfectionem absolutam aliquid conferre. Dominum vero & Creatorem esse Naturæ, summus est perfectionis gradus, qui excogitari potest. Nec ulli hic exceptioni locus relinquitur, nisi quis demonstrare possit, impossibile esse & contradictorium, ut Natura esset creata: quod non modo à nemine præstitum est, sed etiam absolute demonstrari nequit, quemadmodum hoc tractatu ostendimus. Ibid. l. 14 à fin. *in extensione*. l. in extensione, substantialitate, entitate, existendi sufficientia, vel quidquid tandem sit; sive unum tantum, sive innumera attributa essentialia Naturæ tribuantur. Ibid. lin. 12 à fin. *substantia*. l. substantia. Sequitur quidem totam Naturam improprie loquendo unam substantiam posse appellari, quemadmodum Civitas, Respublica, Regnum &c, istud vero rem

rem minime conficit: quia id non modo nihil obstat, ut præter Naturam aliud ens existat, quod ejus non sit pars, verum etiam non impedit, ut in Natura proprie loquendo infinitæ sint substantiæ, & infinita entia, quæ partes quidem Naturæ, figurato loquendi genere appellari queant, sed tamen non sint partes unius proprie dictæ substantiæ, vel ejusdem attributa essentialia. Quia nihil unum esse proprie loquendo concedo, præter id cujus partes non nisi violenter, vel cum partium & totius dolore separari queant, & entium numerum non constituent vel conficiant.

Merito etiam de eo dubitatur, an essentialia attributa ab ipsa essentia vera non sint distincta: si enim rerum essentia in sola partium & attributorum conjunctione sive unione consistat, statim apparet recte essentiam ab attributis istis distingui. Quametsi enim omnes entium partes principales & minus principales, omnia etiam essentialia attributa existerent, non in unam numero essentiam unita, rei essentiam sive ipsam rem, ens aut substantiam non constituent. p. 222. l. ult. *productricum*. l. productrice. p. 226. post l. ult. adde. Quod vero ad finem attinget, quem nonnulla entia, vel eorum partes, motu suo consequuntur (v. g. ventriculus corporis conservationem) de eo alterutrum est statuendum, vel Naturæ nullas inesse vires, ut id efficiat, vel inesse, absque ulla motus illius proxima causa, præter propriam Naturæ vim & facultatem. Si prius statuatur, id probandum est, & à me negatur; & sane naturalibus rationibus id minime demonstrari potest. Si posterius, tum certum est nullam aliam istius motus requiri causam. Vis enim ista, Naturæ insita, si per aliquod tempus Naturæ inesse potest, absque alia causa citra Naturam, nulla ratio reddi potest, cur ei semper inesse nequeat.

Quod enim de horologio adferri solet, omnes conspecto sine quem horas dividendo consequitur, exinde causam concludere, id plane falsum est. Causam enim ex eo solo concludimus, quia non esse unum corpus, ex partibus sibi invicem non conjunctis, sed coaptatis, primo intuitu conspiciamus. Si vero partium adjunctio nulla deprehendi posset, tum sponte natum esse corpus suspicaremur, si nunquam de artificibus, eorum causis efficientibus, quidquam intellexissemus. Ita partium naturalium coalita unio, nullam causæ efficientis per artificium suspensionem movere potest. p. 228. l. 5 à fin. *Hebr.* 1. 12. l. *Hebr.* 1. 12. Dicit enim Naturam à Deo destruendam, non vero sponte corruietam. p. 230. l. 12. *desituta*. l. præditis. p. 232. l. 5 à fin. *enim pro*. l. enim (præterquam quod plane falsum sit, ulla imperfectiones in Natura locum habere (si eam naturaliter consideremus) quia omnia rerum attributa & accidentia, ex ipsa Naturæ natura fluunt. Et si Natura ea non haberet, tum non omnia in ea locum haberent. Omnia autem quæ naturaliter existere & fieri possunt, in ea locum habere debent, si omnia entia, quæ infinita sunt, ex sua natura agent & movebuntur. Præterea omnia attributa, & quas imperfectiones vocant, necessario in entibus locum habere debent, nec ab eorum natura removeri possunt, nisi ex illis alia entia quam quæ sunt efficere velis. Cum enim, v. g. homo ab infinitis entibus, quæ per os assumit, nutrir & sustentari debeat, non potest non plurimis mutationibus, mor-
bis

bis & accidentibus esse subjectus. Quæ idcirco pro imperfectionibus haberi non possunt, nec etiam haberentur, si nunquam entis perfecti mentionem audivissemus. Deinde pro. pag. 249. lin. 5. & *mutus*. lege *mutus*, imo reliquis externis sensibus destitutus. p. 253. l. 18. *perduxerunt*. l. *perduxerunt*. Adde quod ista inepta Quakerorum explicatione, cognitio virtutis & vitii, non naturali lumini, sed ipsi Deo tribuatur, & sic eatenus nobis non est adversa. Adde quod indefinita locutio *annunciantis pacem* æquè commodè in plurali quam singulari accipi possit, quemadmodum videmus eam à *Paulo* pluraliter accipi. p. 256. l. 13. *spe & charitate*. l. *spe*. p. 261. l. 7. *Levit. 20. 28.* l. *Levit. 20. 18.* p. 267. l. 19. *Fidem vero*. l. *Fidem vero* quod sit Deus. *ibid.* l. 20. *Rom. 10. 14, 15, 17.* l. *Rom. 10. 14, 15, 17.* *Hebr. x. 6.* p. 275. l. 27. *perfectionem*. l. *perfectiorem*. p. 286. l. 3. *detineri soleat*. l. *detineri debeat*. p. 287. l. 18. *cum versu 6 & 1.* l. *cum versu 6 & 11, 14 &c.* p. 288. l. 5. *statum* l. *statim*.

F I N I S.

